

Andrzej Cinciała

Słownik dyalektyczny,

**czyli zbiór wyrazów
staropolskich i innych
w potocznej mowie używanych
na Śląsku w Księstwie Cieszyńskim**

Kraków 2025

**Słownik dyalektyczny,
czyli zbiór wyrazów staropolskich i innych
w potocznej mowie używanych
na Śląsku w Księstwie Cieszyńskim**

Dr. Andrey Comenatzky

Andrzej Cinciała

**Słownik dyalektyczny,
czyli zbiór wyrazów staropolskich i innych
w potocznej mowie używanych
na Śląsku w Księstwie Cieszyńskim**

opracowany i uzupełniony z rękopisu Autora
przez zespół Pracowni Dialektologii Polskiej

Instytutu Języka Polskiego PAN

pod kierunkiem Barbary Grabki

Koncepcja i opracowanie naukowe

Monika Buława, Barbara Grabka,

Renata Kucharzyk, Jadwiga Wronicz

Kraków 2025

Recenzent
prof. dr hab. Helena Synowiec

Opracowanie redakcyjne
Kinga Dolczewska

Projekt okładki, skład i łamanie, druk i oprawa

Argrafpol sp. z o.o.
ul. Żmudzka 21, 51-354 Wrocław
www.argrafpol.pl

ISBN 978-83-68198-02-7

© Copyright by Instytut Języka Polskiego PAN, Kraków 2025

Wydawca
Instytut Języka Polskiego PAN
al. Mickiewicza 31
31-120 Kraków
www.ijppan.pl

Spis treści

Wstęp	7
I. Życie i działalność Andrzeja Cinciały	9
II. <i>Słownik dyalektyczny Andrzeja Cinciały</i>	17
1. Jak powstawał <i>Słownik dyalektyczny</i>	17
2. Zasób leksykalny słownika	21
3. Układ artykułów hasłowych	25
4. Wyrazy hasłowe i sposoby ich definiowania	27
5. Dokumentacja tekstowa	30
6. Inne komponenty artykułów hasłowych	32
III. Wydawnicze losy <i>Słownika</i> (1889–2025) i jego recepcja	37
IV. Zasady redakcyjne	45
1. Układ słownika	45
2. Artykuły hasłowe	45
3. Zapis wyrazów hasłowych i dokumentacji tekstowej	46
4. Definicje	48
5. Odsyłacze	49
6. Informacja gramatyczna i kwalifikatory	49
V. Bibliografia	51
VI. Skróty	55
Strony z rękopisu <i>Słownika dyalektycznego Andrzeja Cinciały</i>	57
Słownik dyalektyczny, czyli zbiór wyrazów staropolskich i innych w potocznej mowie używanych na Śląsku w Księstwie Cieszyńskim	61
Aneks. Nazwy własne	395

Wstęp

Pierwsza edycja *Słownika dyalektycznego* Andrzeja Cinciały ukazuje się w dwusetną rocznicę urodzin Autora i 136 lat po zarekomendowaniu go do druku¹. *Słownik* ten to największy zbiór XIX-wiecznego słownictwa Śląska Cieszyńskiego. Stanowi on źródło nie do przecenienia do badań językoznawczych na różnych płaszczyznach. Z uwagi na zawarte w nim liczne, czasem bardzo szczegółowe informacje o kulturze materialnej i duchowej Śląska Cieszyńskiego będzie też ważnym źródłem w badaniach etnografów, folklorystów, antropologów kultury. *Słownik* jest także świadectwem polskiej przynależności językowej mieszkańców ziemi cieszyńskiej.

Wydanie offsetowe *Słownika dyalektycznego* z roku 1998 stanowiło niezwykle ważny krok na drodze do udostępnienia zainteresowanym osobom manuskryptu Andrzeja Cinciały, z którym do tej pory można się było zapoznać jedynie w archiwum Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie. Jest to jednak wydanie przeznaczone dla wąskiego kręgu specjalistów, już choćby ze względu na rękopiśmienny charakter reproduktowanego dzieła, zawierającego odręczne zapisy nie zawsze łatwe do odczytania. Przede wszystkim jednak z tego powodu, że sposób, w jaki cieszyński folklorysta przedstawił w swoim słowniku materiał leksykalny, w znacznej mierze nie odpowiada standardom leksykograficznym, do których jest przyzwyczajony współczesny czytelnik.

Niniejsze wydanie ma na celu spełnienie postulatów formułowanych przez recenzentów *Słownika dyalektycznego* w konkursie leksykograficznym im. S.B. Lindego w 1889 r., aby przed oddaniem do druku poddać go gruntownemu opracowaniu redakcyjnemu. Naszym podstawowym zadaniem było zatem poprawienie słownika w zakresie takich zagadnień, jak układ i zapis wyrazów hasłowych oraz ich objaśnianie i egzemplifikowanie. Poza tym zostały przez nas wprowadzone do dzieła Cinciały pewne uzupełnienia. Jak bowiem już jeden z jego recenzentów zauważył, można znaleźć w słowniku dyferencyjnie gwarowe słowa, których jednak autor nie uczynił wyrazami hasłowymi. Bazując na całości zasobu leksykalnego zawartego w *Słowniku dyalektycznym* (w definicjach, cytatach, komentarzach etnograficznych), dodaliśmy do niego nowe wyrazy hasłowe, a ponadto część haseł odautorskich wzbogaciliśmy o nowe znaczenia i poszerzoną egzemplifikację. Dążyliśmy zatem do pokazania całości materiału leksykalnego i frazeologicznego poświadczanego w dziele Cinciały, nie tylko tej warstwy, którą autor ujął w formie artykułów hasłowych.

Naszym zamierzeniem było opracowanie rękopisu Andrzeja Cinciały w taki sposób, aby powstał słownik przeznaczony dla szerokiego kręgu odbiorców (także niespecjalistów). Jednocześnie jednak chcieliśmy zachować możliwie najwierniej jego oryginalny kształt, nie ingerując tam, gdzie nie było to niezbędne.

¹ W tej edycji *Słownika* nie znalazły się dwa fragmenty rękopisu: *Przysłowia w księstwie Cieszyńskiem* i *Frazeologia*. Stało się tak ze względu na to, że przysłowia i frazeologizmy zostały niemal w całości opublikowane przez autora (Cinciała 1885c, 1888, 1894a). Z tych fragmentów, zwłaszcza z *Frazeologii*, wyekscerpowano materiał gwarowy, który drukiem się nie ukazał, i dołączono go do *Słownika*.

* * *

Pragniemy w tym miejscu podziękować Dyrekcji i Radzie Naukowej Instytutu Języka Polskiego PAN za umożliwienie opracowania tego słownika w ramach badań statutowych Instytutu, Dyrektor Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie dr Agnieszce Fludzie-Krokos za zgodę na wydanie rękopisu *Słownika* A. Cinciały i zainteresowanie naszą pracą oraz Panu Łukaszowi Łukawskiemu, kierownikowi Działu Zbiorów Specjalnych Biblioteki, za pomoc w dostępie do materiałów rękopiśmiennych.

Szczególne słowa wdzięczności kierujemy do Pani Profesor Heleny Synowiec za bardzo wnikliwą recenzję *Słownika*, a także za życzliwe śledzenie postępów w jego wydawaniu.

I. Życie i działalność Andrzeja Cinciały

Andrzej Cinciała², doktor praw, działacz narodowy, jeden z pierwszych „budzicieli” świadomości narodowej na Śląsku Cieszyńskim, doczekał się już licznych biogramów i opracowań swoich dokonań³. Sprzyjał temu fakt, że zachowały się jego *Dziennik* z lat 1846–1853 (Cinciała 2015)⁴ oraz spisany pod koniec życia pamiętnik. Pamiętnik wydawano dwukrotnie – w wyborze w roku 1900, opatrzonego wstępem jego zięcia, językoznawcy Jana Bystronia (Cinciała 1900), oraz w 1931, poprzedzony wprowadzeniem socjologa i etnologa, a prywatnie wnuka – Jana Stanisława Bystronia (Cinciała 1931).

A. Cinciała urodził się 8 czerwca 1825 r. w Kozakowicach Górnych w wielodzietnej rodzinie chłopskiej. Miał dziewięcioro rodzeństwa, z którego czworo zmarło w dzieciństwie. Jego rodzice – Andrzej i Anna z domu Rańda⁵ – prowadzili niewielkie gospodarstwo i dodatkowo zajmowali się tkactwem, ponieważ uprawa ziemi nie wystarczała, by utrzymać liczną rodzinę. Z rodzinnego domu Cinciała wyniósł znajomość gwary Śląska Cieszyńskiego. Ojciec pochodził z Kozakowic Górnych, matka z Końskiej (obecnie na Zaolziu) – rodzice mówili gwarą cieszyńską, choć zapewne istniały jakieś drobne różnice między ich rodzinnymi gwarami⁶.

W wieku 6 lat rozpoczął naukę w szkole powszechnej w Goleszowie. W 1839 r. został przyjęty do gimnazjum ewangelickiego w Cieszynie⁷. Nauka w gimnazjum sprawiała mu

² Cinciała posługiwał się nazwiskiem Cieńciała, Cienciąla, niekiedy pseudonimem – Andrzej Zuch. Sporadycznie podpisywał się też Cińciała (Bogus 2015: 20). Marzena Bogus zauważa: „Zasygnalizować należy, że w trakcie pisania *Dziennika* Andrzej Cinciała »zmienił« nazwisko, a dokładnie »zmodernizował« jego zapis, rodzina bowiem, z której się wywodził, nazywała się »Cienciąla«. Taką formę nazwiska spotykamy w księgach metrykalnych, np. ślubu rodziców czy chrztu starszego brata Jerzego. Zresztą, podobnie w metryce urodzenia samego autora, choć tutaj nazwisko rodziców zostało zapisane w formie »Tientiała«. Przez cały »cieszyński« okres życia nasz bohater podpisywał się więc jako Jędrzej albo Andrzej Cieńciała albo Cienciąla. Swoje nazwisko w formie »Cinciała« zaczął pisać standardowo podczas studiów w Krakowie, a właściwie po wakacyjnej podróży po Śląsku” (Bogus 2015: 20). M. Bogus dodaje, że w listach do przyjaciół napotkać można żartobliwe postaci nazwiska: Cincielewski, Cinciałowski. Nie wyklucza jednak, że nie tylko o zabawę językiem chodziło, ale być może także o polszczenie nazwiska przez dodanie typowej końcówki *-ski* (Bogus 2015: 21).

³ Por. m.in. Bystron (1938), Krzyżanowski (1965), Homola (1979), Buława (1997), Gruchała (1997), Krop (1998b), Homola-Skąpska (2008).

⁴ *Dziennik* jest poprzedzony obszernym wprowadzeniem historycznym, biograficznym i edytorskim Marzeny Bogus (2015) oraz językowym Zbigniewa Grenia (2015).

⁵ Taką postać nazwiska podaje sam Cinciała. W opracowaniach możemy spotkać też wariant Rainda (Buława 1997: 69, Krop 1998b: 5, Bogus 2015: 20).

⁶ Potwierdzeniem, że gwarą była pierwszym językiem Cinciały, jest także *Dziennik* (Cinciała 2015). M. Bogus zauważa: „*Dziennik* Andrzeja Cinciały pisany jest w języku polskim, choć z pewnością nie jest to jego literacka wersja. Autor podejmował dopiero próby samodzielnej nauki rodzimego języka, zresztą prowadzenie wpisów było dla niego sposobem doskonalenia się w polszczyźnie, co często podkreślał. Dlatego trudno się dziwić, że początkowo tekst to właściwie gwara cieszyńska” (Bogus 2015: 21).

⁷ Jak wspomina: „Nie byłem celującym uczniem, ale też nie ostatnim [...], porachować mię tedy było można do uczniów średnich” (Cinciała 1931: 22).

trudność ze względu na słabą znajomość języka niemieckiego, ponieważ w domu posługiwał się gwarą cieszyńską⁸. W gimnazjum poznał Pawła Stalmacha, późniejszego działacza narodowego na Śląsku Cieszyńskim, z którym przez lata współpracował na niwie odrodzenia narodowego. Cinciała został członkiem założonego przez Stalmacha Złączenia Polskiego, organizacji zrzeszającej uczniów chcących uczyć się języka polskiego.

Naukę przerwał w 1842 r., by podjąć praktykę księgarską w Krakowie u Daniela Edwarda Friedleina, ojca przyszłego prezydenta miasta. Tu oprócz zdobywania zawodu uczył się języka polskiego, ale – jak stwierdził – bez większych efektów⁹.

W 1843 r. po śmierci ojca i po konflikcie z pracodawcą zmuszony był powrócić do domu rodzinnego. Wystarał się o posadę pisarza w folwarkach – najpierw w Kaczycach Dolnych, następnie w Kaczycach Górnych. W Kaczycach Górnych pozostawał pod wpływem dawnego gimnazjalnego kolegi Ernsta Gottholda Schmidta (będącego tam guwernerem i ochmistrem), który zachęcał go do samokształcenia i lektury klasyków literatury niemieckiej. W 1845 r. zatrudnił się u adwokata cieszyńskiego Andrzeja Demela, również jako pisarz. Te posady były bardzo słabo wynagradzane, co powodowało, że Cinciała żył w ciągłym niedostatku. Po kilku miesiącach pracy u A. Demela znalazł zatrudnienie w kancelarii adwokackiej dra Ludwika Kluckiego, Morawianina, a przy tym słowianofila ceniącego język polski. Tu znacznie poprawiła się jego sytuacja materialna, zyskał także możliwość zapoznania się z literaturą dzięki bogatemu księgozbiorowi pracodawcy. U Kluckiego zetknął się z twórczością Adama Mickiewicza, jednak nie w oryginale, ale w tłumaczeniu niemieckim (*Wykłady paryskie*, niem. *Vorlesungen*). Równocześnie w kancelarii przepisywał polskie teksty urzędowe (ponieważ pracodawca prowadził procesy Polaków z zachodniej Galicji), uczył też języka polskiego córki Kluckiego. Mając u Kluckiego dostęp do książek również w języku polskim, Cinciała postanowił kształcić swoją znajomość tego języka. Był to czas, w którym zaczynała się kształtować jego świadomość narodowa.

Wzrastanie w określonej sytuacji dziejowej – pod zaborami, pod przemożnym wpływem kultury niemieckiej – spowodowało, że początkowo Cinciała uważał się za Niemca¹⁰. Wspominając czasy gimnazjalne, napisał:

Było nas pięciu Ślązaków. Wszyscy kamizelkorze¹¹, wszyscy synowie chłopscy, wszyscy ewangelicy, gimnazjaliści cieszyńscy, w jednym wieku i w jednej klasie,

⁸ „Nauka szła dosyć trudno i musiałem być bardzo pilny, aby wszystkiemu podołać. W niemieckim byłem jeszcze słaby, tak że profesora nie zawsze zrozumieć mogłem, a z konwersacją bardzo słabo stało” (Cinciała 1931: 13).

⁹ Friedlein – pisze Cinciała – „kazał mi także uczyć po polsku; przez krótki czas nauczyciel, student, męczył mi gramatykę, i nie miałem stąd żadnej korzyści, bo mając pojęcie o gramatykach różnych języków z gimnazjum, byłbym się może więcej nauczył bez nauczyciela, jak z nim” (Cinciała 1931: 24–25).

¹⁰ Jan S. Bystrzeński podkreśla: „Ktokolwiek chciał wyjść poza tradycjonalizm śląskiej wsi, przechodził do świata niemieckiego (częściowo czeskiego); polskiego świata jeszcze podówczas nie było. Niemiecką była szkoła, niemieckie były urzędy, niemieckie było wyższe towarzystwo, po niemiecku się czytało i rozmawiało; kto z polskiej wsi wyszedł, nie wracał już do niej, a już w żadnym wypadku nie wracał doń Polakiem” (Bystrzeński 1931: VII).

¹¹ Kamizelkarz (kamizelkorz, kamizolkarz) ‘ekspresyjne określenie ucznia gimnazjum, wskazujące na jego chłopskie pochodzenie’, por.: „kamizolkarzami nazywano gimnazjastów, którzy zamiast surdutów nosili kamizole lub szpencery, tj. kurtki, sięgające tylko do pasa, tak jak je chłopci na Śląsku noszą, w ogóle, którzy się zupełnie tak ubierali, jak chłopci wieśniacy u nas” (Cinciała 1931: 173).

wszyscy *kostgängerzy*¹², wszyscy Niemcy, chociaż rodzice nasi ani słówka po niemiecku nie umieli (Cinciała 1931: 173).

Duże znaczenie w kształtowaniu świadomości językowej i narodowej A. Cinciały miała lektura *Nauki poezji* Hipolita Cegielskiego¹³ – książki, którą podarował mu literat Adam Gorczyński, poznany dzięki Kluckiemu. W *Pamiętniku* Cinciała pisze, że pod wpływem Kluckiego zmienił postrzeganie swojej przynależności narodowej¹⁴, a przejawem przemiany był fakt, że zaczął prowadzić swój dziennik już nie po niemiecku, ale po polsku (12 października 1845 r.).

Tym szczęśliwym trafem było dla mnie wstąpienie do kancelarii Dra Kluckiego, tam mi się dopiero oczy otworzyły i poznałem, że jestem w błędzie, mając się za Niemca. To też zacząłem myśleć po polsku, mówić, gdzie było można, w języku ojczystym i modlić się po polsku. Było mi to wszystko z początku trudno, bo mój język zawsze uciekał do Niemiec i było go trzeba nawracać i strofować. Naturalnym następstwem tej przemiany było, że zacząłem pisać mój dziennik zamiast po niemiecku w polskim języku. Stało się to dnia 12 października 1845 r., gdzie dałem niemczyźnie zupełną odprawę i od tego czasu ani razu nie napisałem po niemiecku do mojego dziennika (Cinciała 1931: 38)¹⁵.

Klucki zaszczerpił w Cinciale przywiązanie do słowiańszczyzny w ogóle. Cinciała czuł się nie tylko Polakiem, ale i „Sławianem”¹⁶. Od tego czasu z niezwykłą gorliwością

¹² Kostgänger ‘uczeń mieszkający w kwaterze prywatnej i tam się stołujący’.

¹³ Cinciała bardzo pragnął mieć tę książkę, by móc doskonalić swoją polszczyznę, ale wydawało mu się, że książka jest poza jego zasięgiem: „Widziałem u Dr. książkę [!] cztery palce grubą pod tytułem »Nauka Poezyi«, to taka wpolskim języku i dla Polaków, jako niemieckie Poet dla Niemców. Ach gdybym mógł takową posiadać, szczęśliwym bym się trzymał, takowej księgi sobie już dawno pragnąłem, i zniej bym wiele wyczerpał, co mi jeszcze zakryte” (Cinciała 2015: 283). Gdy ją niespodziewanie otrzymał na własność od Gorczyńskiego, był bardzo szczęśliwy: „Taka mie niespodziewana radość napadła, że niewiem com mówił, leczem mu się miał jeszcze grzeczniejszym ukazać, i powtorzyć muszę jeszcze moje dziękowanie. Jeszcze ktej księdze: dobra gramatyka i słowniki obszerne i ja będę dobrym chociaż poczęści polakiem” (Cinciała 2015: 284–285). Trzeba zauważyć, że wydawca *Dziennika* (Cinciała 2015) zachował pisownię oryginalną, stąd w cytatach z tego źródła ortografia znacznie odbiega od współczesnych norm.

¹⁴ M. Bogus zauważa, że inspiracje przemiany świadomościowej były raczej inne, ponieważ „pokoleniowy, ale także społeczny dystans między uznanym adwokatem i młodym pisarczykiem był zbyt wielki, by mogli być wówczas równoprawnymi partnerami” (Bogus 2015: 63).

¹⁵ „Dotąd pisałem mój dziennik wyłącznie w języku niemieckim, bo zawsze miałem się jeszcze za Niemca, tak jak wszyscy moi koledzy ze szkół gimnazjalnych” (Cinciała 1931: 37–38). Ten pisany po niemiecku dziennik się nie zachował. Jak pisze Cinciała (1931: 31–32), został mu skradziony przez zarządcę folwarku w Kaczycach Dolnych, a potem przekazany właścicielowi folwarku, który – mimo nalegań autora – nigdy mu go nie zwrócił.

¹⁶ Z. Greń podkreśla: „Widział Cinciała tę słowiańskość jako termin nadrzędny nad terminami narodowymi słowiańskimi, natomiast w odniesieniu do płaszczyzny językowej, języki słowiańskie określał terminem »dialekta Sławiańszczyzny« [...]. Wysoko cenił hołdowanie słowiańskim wartościom (czy wręcz panslawizm), jak też ludzi zaangażowanych »w sprawy słowiańskie«” (Greń 2022: 156). Dalej badacz stwierdza: „Ten pierwszy stopień identyfikacji, słowiańskość, był dla Cinciały i jemu współczesnych budźcą wartości, która nie przeciwstawiała się **polskości** [...]. Słowiańskość i polskość współgrały u niego harmonijnie, jedna pociągała za sobą drugą” (Greń 2022: 157).

zaczął prowadzić walkę w obronie polszczyzny na Śląsku Cieszyńskim, propagować język polski, zbierać pieśni ludowe, spisywać przysłowia i słownictwo cieszyńskie. Był to jeden z elementów walki o utrzymanie tożsamości narodowej¹⁷. Program badań etnograficznych i językowych ujął w formę pieśni, czuł się bowiem również niespełnionym poetą. W *Dzienniku* pod datą 1848 znajduje się krakowiak zatytułowany *Cóż będę na przyszłość robić?*:

Będę ja se chodził
Od wioski do wioski
Przygrywał na skrzypkach
(Zbięrał) Nucił Śląskie piosnki.

A jak tego braknie
Pospisujem wszędy
Śląskie obyczaje
Weselne obrzędy.

Jak już piosnka znikąd
Mi nie zaszeleści
Będę krotkie, długie
Spisywał powieści.

Jak już braknie piosnek
Gadek, przypowieści.
Zpiszę śląskie dzieje.
I starożytności

Jak już powieść znikąd
Mi nie zaszeleści
To będę spisywał
Gadki, przypowieści.

Jak to wszystko pojdzie
W świat pod mym imieniem
Jeszcze coś napiszę
Jeszcze coś przyczynię
(Cinciała 2015: 608–609).

Przejawem troski o dziedzictwo narodowe było założone przez niego w gimnazjum ewangelickim Towarzystwo Uczących się Języka Polskiego. Pisał w *Pamiętniku*:

Widząc, jak się wszystko niemczy, jak nikt z młodzieży naszej, a mianowicie synowie włościańscy, nie poczuwają się do narodu, jak stawiają język i kulturę niemiecką wysoko, a swojskością gardzą, że zapominają pisać, a nawet i mówić po polsku – umieniłem sobie założyć stowarzyszenie między młodzieżą gimnazjalną, któreby miało na celu pielęgnowanie ojczystej mowy i w zbudzeniu ducha narodowego między młodzieżą. Nie była to rzecz łatwa, bo wiedziałem, iż z jednej strony natrafie na obojętność między młodzieżą, a z drugiej strony na złą wolę, a przynajmniej na różne trudności, ze strony profesorów (Cinciała 1931: 43).

¹⁷ U schyłku życia, w 1894 r., ujął ten program w słowa odezwy do współziomków, w której zachęcał do działań na rzecz ochrony dziedzictwa Śląska Cieszyńskiego w dwu wymiarach – materialnym i duchowym. Sam te działania podejmował od wczesnej młodości: „Poznanie kraju naszego należy do pierwszych naszych obowiązków narodowych. Dla tego powinniśmy zbierać i skrzętnie gromadzić wszelkie pomniki naszej przeszłości i wszystko, co może być świadkiem o bieżącej chwili, o losach naszych w tym kraju, w którym od niepamiętnych czasów mieszka nasz naród. Nawet rzeczy pozornie mało znaczące z czasem mogą nabrać wagi i znaczenia i pogardzać niemi nie należy. [...] Do takiej zbiorowej pracy wzywam serdecznie szanownych ziomków, prosząc ich uprzejmie, by raczyli się rozejrzeć koło siebie i poszukać, czy nie znalazłoby się coś uwagi godnego i by zechcieli przysłać to na moje ręce. [...] Nie da się ściśle określić, jakie mianowicie przedmioty byłyby pożądane dla naszego zbioru, gdyż właściwie wszystko, co w jakikolwiek sposób odnosi się do naszego kraju i do nas, co w nim mieszkamy, jako też do naszych przodków, znaleźć się tam powinno” [wyróżnienie – A.C.] (Cinciała 1894b: 69).

W 1846 r. postanowił wznowić przerwana naukę w gimnazjum, a potem kontynuował edukację na nowo utworzonym Wydziale Filozoficznym w Cieszynie (1847–1848).

W 1847 r. udał się pieszo z Pawłem Stalmachem, kolegą gimnazjalnym, później- szym działaczem narodowym, do Krakowa po polskie książki¹⁸ dla Towarzystwa Uczących się Języka Polskiego. Kolejną wyprawę odbył, tym razem już częściowo koleją, w 1848 r., co pokazuje, jak bardzo leżała mu na sercu sprawa języka¹⁹ i wzmacnianie poczucia narodowego Cieszyniaków.

W 1848 r., po wybuchu Wiosny Ludów, napisał tekst *Nowości niesłychane dla śląskich chłopów. Rozmowa między Pawłem i Janem o najnowszych wypadkach, które się w miesiącu marcu zdarzyły* (1848), w którym przedstawił przebieg rewolucji wiedeńskiej i znaczenie nowej konstytucji ogłoszonej w Wiedniu i obowiązującej kraje dziedziczne Habsburgów. Wtedy też wstąpił do oddziału akademickiego Gwardii Narodowej w Cieszynie, którego utworzenie spotkało się z protestami wykładowców. W tym czasie jednak – jak podkreśla Cinciała – „ważniejszym dla mnie, jak taka gwardja narodowa i spory z profesorami, było pismo, wychodzić mające w Cieszynie dla ludu” (Cinciała 1931: 51). Zaangażował się zatem w prace nad „Tygodnikiem Cieszyńskim”, pierwszym polskim czasopismem na Śląsku Cieszyńskim, który zaczął wychodzić w 1848 r.²⁰ Przez pierwsze miesiące był jego redaktorem.

Jego wnuk Jan Stanisław Bystron stwierdził, że Andrzej Cinciała w swojej działalności kładł nacisk na rozwój i krzewienie języka polskiego, dostrzegał bowiem znaczenie tego języka jako spoiwa narodowego i jego rolę w życiu społecznym:

Łącznikiem, który stanowił o zespoleniu Śląska z resztą Polski, był język, rodzimy, szczerzy, czasem dostojnie archaiczny. Program narodowy pierwszego okresu pracy jest przede wszystkim programem językowym. [...] Chodzi najpierw o utrzymanie języka polskiego, o wytworzenie inteligencji, mówiącej po polsku, o zapewnienie polszczyźnie odpowiednich praw w urzędach, w kościele i szkole; jednym z naczelných punktów programu jest stworzenie piśmiennictwa polskiego na Śląsku, a więc gazety perjodycznej, wydawnictw politycznych i popularnych, śpiewników kościelnych (Bystron 1931: VIII).

W 1848 r. Cinciała rozpoczął studia na Wydziale Filozoficznym²¹, a później na Wydziale Prawa Uniwersytetu Jagiellońskiego, co było możliwe dzięki pozyskaniu

¹⁸ Na Śląsku Cieszyńskim brakowało polskich książek. Jan Wantuła, analizując zawartość biblioteki Kościoła ewangelickiego w Cieszynie, wskazywał na te niedostatki: „Wiadomo, że szlachta śląska bez względu na wyznanie, idąc zresztą za przykładem Piastów śląskich, rychło się wynarodowiła. Przez przynależność państwową Śląsk związany został z zachodem niemiecko-czeskim, wskutek czego kontakt z Polską coraz bardziej słabł [...]. Z zachodu szła na Śląsk książka łacińska, niemiecka i czeska. Stąd też w rękach szlachty śląskiej znalazło się najwięcej książek łacińskich i niemieckich [...]. Najmniej w niej [bibliotece – R.K.] polskich dzieł” (Wantuła 1932: 20).

¹⁹ Cinciała był świadom, jak wielką wagę mają czynnik językowy i badania językoznawców, zwłaszcza na terenach pogranicznych. W ówczesnych sporach o granicę śląsko-morawską zajmował stanowisko, że „granica sporna tylko przez językoznawców może być oznaczona i wytknięta” (Cinciała 1931: 163–164).

²⁰ W późniejszym okresie czasopismo zostało przekształcone i wychodziło pod tytułem „Gwiazdka Cieszyńska”.

²¹ „O, jak jestem szczęśliwy, że do Krakowa przyszedł, nie mato jak w sławnym mieście, na sławnych uniwersytetach być. Gdybym już tu był przed 3 laty przyszedł, byłby już inakszy zuch ze mnie.

stypendium²². W Krakowie miał możliwość poznania przedstawicieli polskich elit intelektualnych i kulturalnych, m.in. utrzymywał bliskie stosunki z Wincentym Polem. Dzięki niemu został guwernerem u hrabiego Eugeniusza Dzieduszyckiego (1851). Nie tylko znacznie polepszyło to jego sytuację materialną, lecz także umożliwiło większy udział w życiu kulturalnym i towarzyskim Krakowa. Pobyt w tym mieście miał również niebagatelny wpływ na umacnianie jego więzi z Polską. Irena Homola-Skąpska podkreśla:

Kilkuletni pobyt w Krakowie, zabytki miasta, kultywowanie tradycji, wszystko to wpłynęło na utrwalenie poczucia polskiej świadomości narodowej u młodego studenta, który po powrocie w swoje rodzinne strony rozwinął aktywną działalność na rzecz umocnienia i rozszerzenia polskości na Śląsku Cieszyńskim (Homola-Skąpska 2009: 455–456).

Przerwy wakacyjne Cinciała spędzał w rodzinnych stronach. W czasie jednej z nich odbył dwie wyprawy etnograficzne po Śląsku Cieszyńskim, gromadząc pieśni, przysłowia, spostrzeżenia językowe i etnograficzne.

Po ukończeniu studiów w 1853 r. wrócił do pracy w kancelarii L. Kluckiego. Nie zarzucił jednak dalszego rozwoju naukowego, zajmował się przygotowaniem pracy doktorskiej. Na jej podstawie w 1859 r. uzyskał stopień doktora praw. Równocześnie zaangażował się w założenie Czytelni Ludowej (1861) – instytucji, która stanowiła ośrodek życia kulturalno-oświatowego i narodowego Cieszyńskich; był jej sekretarzem i skarbnikiem. Włączył się również w prace komitetu, który dążył do utworzenia Towarzystwa Rolniczego. Niestety tego zamierzenia nie udało się zrealizować z powodu sprzeciwu Niemców. Aktywnie uczestniczył też w życiu zboru ewangelickiego w Cieszynie. Edward Buława pisze:

Cinciała był czołowym szermierzem orientacji polskiej w zborze cieszyńskim, a tym samym w całym protestantyzmie na Śląsku Cieszyńskim. To on przeformułował zasadę prowadzenia dokumentacji zborów w języku zrozumiałym dla wyznawców, a więc polskim (Buława 1997: 93).

Cinciała zabiegał o pozwolenie na otwarcie własnej kancelarii notarialnej w Cieszynie, a gdy mu się to nie udało, wyjechał w 1865 r. do Šilperku na Morawach (niem. Schildberg, od 1949 r. Štítý). Wtedy też, w wieku 40 lat, ożenił się z Matyldą Klug, pochodzącą z krakowskiej rodziny urzędniczej mającej znaczne wpływy w Wiedniu (Buława 1997: 95). Z tego związku przyszło na świat troje dzieci: syn Władysław oraz córki Maria²³ i Melania. W latach 1867–1881 rodzina mieszkała we Frysztacie, gdzie Cinciała

Chociaż by mi tu najgorsza dola zpotkała, nie będę szemrał, kontent będę, bom jest w mieście, które koronuje wszystkie inne miasta” (Cinciała 2015: 618–619).

²² „Zachęciła mi do udania się do Krakowa oprócz wielu rzeczy i ta okoliczność, że mi z Krakowa dano przyrzeczenie otrzymania znacznego wsparcia podczas nauk, przez co by się zmniejszył ciężar dawania wielkiej liczby lekcji na pokrycie swego utrzymania. Składałem tu najserdeczniejsze dzięki wszystkim tym, którzy się mną opiekowali a przede wszystkim p. Norbertowi Nurkowskiemu (mieszkającemu przy ulicy Wiślniej, który później przeniósł się do Warszawy), który napisał do mnie list do Cieszyna, abym przyjeżdżał do Krakowa na uniwersytet” (Cinciała 1931: 58). „Nurkowski dotrzymał słowa; mam pokój i jadło bezpłatne” (Cinciała 2015: 612).

²³ Maria była żoną Jana Bystronia i matką Jana Stanisława Bystronia.

był notariuszem. W końcu po wielkich staraniach udało mu się w 1881 r. otworzyć kancelarię w Cieszynie. Na powrót zaangażował się w działalność społeczną, powrócił do pracy w Czytelnii Ludowej, był prezesem Towarzystwa Narodowego, wiceprzewodniczącym Politycznego Towarzystwa Ludowego, należał do Towarzystwa Naukowej Pomocy i do Polskiego Kółka Pedagogicznego. Ponownie został wybrany do prezbyterstwa zboru ewangelickiego.

Andrzej Cinciała miał bardzo rozległe zainteresowania. Interesował się muzyką, teatrem, kolekcjonował różne przedmioty. Pasjonowała go literatura, dużo czytał, próbował sam tworzyć poezję, ale były to próby raczej nieudane. Chętnie podróżował i zwieźdzał, choć ku temu miał niewiele sposobności. Ciągłe chciał poszerzać horyzonty wiedzy i kształcić różne umiejętności. Uczył się gry na instrumentach, tańca, rysunku, a nawet szermierki. Dużą wagę przykładął do kształcenia językowego. Znał w różnym stopniu kilka języków, w gimnazjum uczył się niemieckiego, francuskiego, łaciny i greki. Samodzielnie uczył się czeskiego i włoskiego, a w czasie studiów opanował podstawy rosyjskiego i angielskiego. Był przy tym człowiekiem niezwykle pracowitym, systematycznym, wymagającym dużo od siebie i od innych.

Oprócz licznych obowiązków zawodowych, zaangażowania w życie społeczne i religijne Cinciała prowadził działalność pisarską. Wydał m.in. dwa podręczniki, które miały ułatwić ludności śląskiej orientację w prawie. Były to: *Podręcznik prawniczy* (Cinciała 1883) oraz *Podręcznik dla gmin śląskich. Książka dla ludu* (Cinciała 1884). Pokłosiem wieloletnich zainteresowań etnografią i językiem Śląska są *Pieśni ludu śląskiego z okolic Cieszyna* (Cinciała 1885a)²⁴, *Przysłowia, przypowieści i ciekawsze zwroty językowe ludu polskiego na Śląsku, w księstwie Cieszyńskim* (Cinciała 1885c)²⁵. Po śmierci Cinciały ukazały się w „Zaraniu Śląskim” jeszcze dwa drobiazgi ludoznawcze: *Przysłowia, reguły i przepowiednie gospodarskie w Księstwie Cieszyńskim na Śląsku* (Cinciała 1930), *Obrzędy weselne w Cieszyńskim* (Cinciała 1932).

Ważne miejsce w spuściźnie Cinciały zajmuje *Słownik dyalektyczny, czyli zbiór wyrazów staropolskich i innych w potocznej mowie używanych na Śląsku w Księstwie Cieszyńskim z dodatkiem przysłówiów i frazeologii*, nad którym pracował przez kilkadziesiąt lat i który zgłosił na konkurs leksykograficzny im. S.B. Lindego, organizowany przez Akademię Umiejętności w Krakowie. Za słownik ten otrzymał w 1889 r. drugą nagrodę. Wspominając wielki wysiłek włożony w napisanie słownika, podkreślał:

Akademja Umiejętności w Krakowie oceniła i wynagrodziła pracę moją na dorocznem zgromadzeniu drugą nagrodą dnia 28 maja 1889 r., która wynosiła 337 rubli (Cinciała 1931: 127).

²⁴ Zostały opublikowane w „Zbiorze Wiadomości do Antropologii Krajowej” (Cinciała 1885a); ukazały się też w postaci osobnej nadbitki (Cinciała 1885b). Zbiór ten, liczący 402 pieśni, Cinciała gromadził od wczesnej młodości, pominął jednak warstwę nutową. Materiał ten został później wykorzystany w tomie, który ukazał się w 1927 r. pod redakcją J.S. Bystronia: *Pieśni ludowe z polskiego Śląska z rękopisów zebranych przez ks. Emila Szramka oraz zbiorów dawniejszych A. Cinciały i J. Rogera* (Bystron (red.) 1927).

²⁵ Cinciała opublikował jeszcze dwa uzupełnienia tego zbioru: Cinciała (1888, 1894a). Autor podkreślał: „Liczba wszystkich dotąd zebranych przysłów w Księstwie Cieszyńskim wynosi 1312. Na tak mały kraik zaiste wielka liczba przysłów, a wszystkie swojskie, tu słyszane, tu zebrane” (Cinciała 1931: 166).

Nagrodę przeznaczył na umorzenie długu Czytelni Ludowej w Cieszynie. I nie była to pierwsza sytuacja, gdy z własnych środków finansował działalność społeczną²⁶. Na dorobek pisarski Cinciały składają się też, wspomniane już, *Dziennik 1846–1853* oraz *Pamiętnik Dra Andrzeja Cinciały notariusza w Cieszynie (1825–1898)*.

Pod koniec życia Andrzej Cinciała podupadł na zdrowiu i znacznie ograniczył swój udział w życiu społecznym. Większość biografów podaje, że zmarł 18 lutego 1898 r. w Cieszynie²⁷. Jednak w świetle danych z Księgi zgonów za datę śmierci należy uznać 14 lutego 1898 r. (Księga zgonów (1898)). Potwierdzają to też nekrologi i wspomnienia, które licznie ukazywały się w tym czasie w polskich czasopismach²⁸. A. Cinciała został pochowany na cmentarzu ewangelickim w Cieszynie. Na jego nagrobku umieszczono napis *WYBITNY DZIAŁACZ OKRESU PRZEBUDZENIA NARODOWEGO LAUREAT AKADEMII UMIEJĘTNOŚCI W KRAKOWIE*.

Renata Kucharzyk

²⁶ Wspomina w *Pamiętniku*: „Nie siedziałem więc przy misce narodowej, owszem darowałem na cele potrzebne wszystko, co poza obrębem zwykłego kancelaryjnego zajęcia zarobiłem” (Cinciała 1931: 168).

²⁷ Por. np.: Bystroń (1938: 76), Homola (1979: 54), Buława (1997: 110), Krop (1998b: 14). Właściwą datę zgonu podaje I. Homola-Skąpska (2008: 422, 2009: 455).

²⁸ „Życie Jędrzeja Cinciały śmierć neliłościwą kosą 14 b.m. podcięła” („Kurier Polski”, nr 47, 18.02.1898, s. 2); „D. 14 b.m. zmarł w Cieszynie człowiek, któremu lud szlaski zawdzięcza pod względem samowiedzy narodowej niezmiernie dużo i zachowa go na zawsze w swej wdzięcznej pamięci” („Tygodnik Ilustrowany”, R. 39, nr 9, 26.02.1898, s. 164). O śmierci Andrzeja Cinciały pisały też: „Czas. Dziennik poświęcony polityce krajowej i zagranicznej oraz wiadomościom literackim, rolniczym i przemysłowym” (R. 51, nr 37, 16.02.1898, s. 2–3); „Niwa. Dwutygodnik naukowy, literacki i artystyczny” (R. 27, nr 8, 19.02.1898, s. 145); „Wędrowiec. Pismo tygodniowe ilustrowane” (R. 36, nr 9, 26.02.1898, s. 169); „Ziarno. Pismo ilustrowane, poświęcone sprawom społecznym, politycznym, ekonomicznym i literackim” (nr 9, 3.03.1898, s. 208); „Biesiada Literacka. Pismo literacko-polityczne ilustrowane” (t. 45, nr 13, 25.03.1898, s. 258–259). Wszystko to pokazuje, że Cinciała był przez współczesnych postrzegany jako ważna postać. E. Buława podkreśla jednak, że nie został należycie doceniony przez swoje środowisko. Zauważa, że „nawet związany z ruchem ewangelicko-polskim »Przyjaciół Ludu« nie zamieścił nekrologu odpowiadającego formatowi i zasługom zmarłego, bo trudno za godny hołd uznać zamieszczoną tam trzynastowierszową notkę” (Buława 1997: 110).

II. Słownik dyalektyczny Andrzeja Cinciały

1. Jak powstawał Słownik dyalektyczny

Zainteresowanie Andrzeja Cinciały słownictwem cieszyńskim miało ścisły związek z jego „nawróceniem” (by posłużyć się określeniem użytym przez samego Cinciałę) na polskość i zaczęło się niedługo po tym, jak uświadomiwszy sobie, że był „w błędzie, mając się za Niemca”, zaczął „myśleć po polsku, mówić, gdzie było można, w języku ojczystym i modlić się po polsku” (Cinciała 1931: 38):

Jak wielki zwrot na tej drodze u mnie nastąpił, można i z tego poznać, iż powziąłem zamiar zbierania piosnek ludowych z okolic Cieszyna (o czym wzmianka znajduje się w moim dzienniku z 14 października 1845), że zacząłem także spisywać przysłowia śląskie i wyrazy staropolskie w Księstwie Cieszyńskim – starej dzielnicy polskiej – używane, które to zajęcie, nie wiem dlaczego, utrzymywałem w tajemnicy (Cinciała 1931: 38).

Kiedy dokładnie prace nad słownikiem zostały podjęte, nie wiadomo. Na podstawie innej wzmianki w *Pamiętniku* za ich początek można uznać czas studiów uniwersyteckich autora, rozpoczętych w 1848 r.²⁹ (co nie wyklucza, że już wcześniej mógł on gromadzić jakieś zapiski). Prace nad leksykonem trwały zatem – jeśli weźmie się pod uwagę, że ich finałem było zgłoszenie go w 1888 r. na konkurs leksykograficzny im. S.B. Lindego Akademii Umiejętności – około czterdziestu lat. Chociaż jednak przez tak długi czas Cinciała zajmował się – bardziej lub mniej intensywnie – słownikiem i chociaż mamy do dyspozycji jego pisma autobiograficzne (dziennik i pamiętnik), stosunkowo niewiele wiemy o tym, jak słownik powstawał, a przede wszystkim o tym, w jaki sposób był pozyskiwany materiał do niego. W *Pamiętniku* po wzmiance o początkach zbierania słownictwa cieszyńskiego autor wraca do tej sprawy dopiero, gdy opisuje już końcowe etapy tworzenia słownika, polegające na opracowaniu zgromadzonej wcześniej leksyki. Doszło do tego po przeprowadzce Cinciały do Cieszyna w 1881 r. i otwarciu tam kancelarii notarialnej. Mniejsze niż wcześniej (gdy prowadził praktykę we Frysztacie) obciążenie pracą zawodową sprawiło, że mógł poświęcić więcej czasu na realizację różnych swoich przedsięwzięć: napisał i wydał podręcznik prawniczy (1883) oraz pierwszą część podręcznika dla gmin (1884), przygotował do druku zbiór przysłów (1885) oraz *Pieśni ludu śląskiego z okolic Cieszyna* (1885). W końcu zabrał się też za bardziej systematyczną pracę nad słownikiem, zapewne już z myślą o jego zgłoszeniu na konkurs im. S.B. Lindego:

[...] wziąłem się do opracowania a właściwie uzupełnienia *Słownika dyalektologicznego*. Miałem już oddawna nagromadzone materiały, bo w tym celu będąc jeszcze

²⁹ „[...] ale jeszcze większą pracą było ułożenie mojego słownika, którego od lat uniwersyteckich aż potąd nie wypuszczałem z rąk, chociaż nie zawsze z zapalem nad nim pracowałem” (Cinciała 1931: 127).

na uniwersytecie w Krakowie już pracowałem, ale do obrobienia i ostatecznego wykończenia jeszcze było daleko (Cinciała 1931: 126).

Duża część prac polegała na tym etapie na selekcji materiału, tak aby usunąć z niego słowa wspólne z polszczyzną ogólną (literacką):

Wziąwszy dany wyraz z moich zbiorów, szukałem w słowniku Lindego, czy go tam nie znajdę – gdy go nie znalazłem, wpisywałem go dopiero do mojego słownika z potrzebnymi objaśnieniami, a gdy go znalazłem, wpisywałem go wtedy tylko do mojego słownika, gdy mu mogłem nadać jeszcze inne dalsze znaczenia, których w Lindem nie było (Cinciała 1931: 127).

Ponadto specjalnymi symbolami wyróżniał autor w egzemplarzu, z którym pracował, cztery kategorie wyrazów: znane i używane na Śląsku Cieszyńskim, mało znane i używane, nieznane ani nieużywane, mające odmienne lub dodatkowe znaczenie niż zanotowane w Lindem.

Jak z powyższego wynika, załączkiem *Słownika dyalektycznego* był – niestety niezachowany – zbiór wyrazów cieszyńskich o niedyferencyjnym charakterze gromadzony niesystematycznie przez Cinciałę. Powstały na jego bazie słownik został przez autora sporządzony w dwóch egzemplarzach. Jeden z tych rękopisów, reprodukowany w 1998 r. techniką offsetową, stanowi również podstawę obecnego wydania.

Podobnie jak wielu innych autorów słowników gwarowych z XIX w. nie był Andrzej Cinciała językoznawcą. Prace leksykograficzne stanowiły część jego szerszych zainteresowań kulturą ludową ojczystego regionu (zwłaszcza folklorem) oraz były powiązane z działalnością na rzecz przebudzenia narodowego na Śląsku Cieszyńskim. Gromadząc słownictwo cieszyńskie, miał na uwadze cele inne niż tylko wąsko naukowe. Jak deklaruje w *Przedmowie* do słownika, celem jego stworzenia było udokumentowanie polskości mowy cieszyńskiej w opozycji do poglądów polskości tej zaprzeczających i pokazanie jej jako ważnego składnika polskiego dziedzictwa kulturowego:

Niemcy, którzy się tu od dawna zagospodarowali, nazywają nas Wasserpolakami i twierdzą bez wszelkiej znajomości języka, że u nas nie jest język polski, ale że język na Śląsku jest zbieraniną różnych języków; zaś czesi pragnący pozyskać cały Śląsk do korony czeskiej twierdzą, że język w Księstwie cieszyńskim jest czeski. Obydwaj, tak niemcy, jak czesi, nie stoją na stanowisku prawdy, mając każdy z nich osobiste cele na oku, a my, pomimo iż przez 500 lat przez Niemców na przemian z Czechami językowo ciemiężeni i przez całą Polskę zapomniani, pozostaliśmy językowi polskiemu wierni, tak że język nasz w niczem nie ustępuje gwarom polskim, owszem, ponieważ je przewyższa, a według zdania uczonych więcej jak te zbliża się do języka pismienego.

Niniejsza praca ma tę prawdę stwierdzić i oraz pokonać fałszywe zapatrywania się Niemców i Czechów na nasz język i przypomnieć Polsce, że oderwana od niej latość przez tyle wieków nie uschła, że się zieleni, a obecnie nawet kwitnąć zaczyna.

Cinciała zdawał sobie sprawę z ograniczeń wynikających z tego, że brakowało mu wykształcenia w dziedzinie językoznawstwa, skromnie oświadczając w odniesieniu do swego dzieła:

Ja nie miałem zamiaru podawać do druku tej pracy, chciałem tylko nagromadzić i opracować materiał tak daleko, aby przyszły leksykograf mógł z mojej pracy korzystać, bo nie będąc filologiem z powołania, nie czułem się też na siłach postawić pracę moją na wysokości badań językowych i puszczać się na morze bez wiosła (Cinciała 1931: 126–127).

Deklarację tę, sformułowaną w *Pamiętniku*, można niemniej uznać za stojącą w sprzeczności z faktem wysłania *Słownika dyalektycznego* na konkurs leksykograficzny im. S.B. Lindego, którego warunki określały m.in., że zgłaszane nań dzieła mają mieć charakter opracowań naukowych, a nagradzane rękopisy będą publikowane (Horodyska 1989: 31). Wprawdzie – jak zauważa Halina Horodyska – w początkowym etapie funkcjonowania konkursu (trzy edycje z lat 1879–1885) napływało na niego sporo opracowań o niedużej wartości, pisanych przez nieprofesjonalistów³⁰, jednak już edycja z 1889 r., w której brał udział Cinciała, rozpoczyna według niej drugi etap w dziejach konkursu, będący okresem jego największego rozkwitu, kiedy to zaczęto na niego nadsyłać prace o odpowiednim poziomie naukowym (Horodyska 1989: 58 i n.). Należy zaznaczyć, że jury konkursowe przyznające *Słownikowi dyalektycznemu* drugą nagrodę dostrzegało niedostatki w sposobie jego opracowania, uznało jednak, że przewyższa je swoją wartością materiałową.

Jak już wspomniano, w naszej wiedzy o procesie powstawania słownika brakuje eksplicytnych informacji dotyczących tego, w jaki sposób została pozyskana ujęta w nim leksyka. Nie mamy wiadomości o tym, aby Cinciała prowadził jakieś specjalnie ukierunkowane badania terenowe w tym zakresie lub też zapisywał systematycznie słownictwo od jakichś informatorów ze wsi. Znany jest on jako zasłużony zbieracz tekstów folkloru (pieśni, przysłów, przemówień ludowych). Główną jego informatorką jednak, jeśli chodzi o pieśni, była żona gospodarza lokalu w Cieszyńcu, u którego wynajmował pokój w latach 1847–1848; pozyskiwał je też za pośrednictwem innych osób (m.in. brata, który pozostał na ojcowiznie) (Bogus 2015: 37–38).

W czasie studiów odbył dwie wyprawy po Śląsku Cieszyńskim: w sierpniu i wrześniu 1850 r.³¹, w trakcie których czynił obserwacje dotyczące sytuacji językowej w tym regionie, zwracając uwagę na to, jakie odmiany polszczyzny i w jakim zakresie są używane w odwiedzanych przez niego miejscowościach:

[...] udałem się do Niemieckiej Lutyni. W kościele czytał prawie ksiądz ewangelję po polsku, napisy na chorągwiach czeskie, napis na kasie ubogich polski. Cmentarz około kościoła, napisów dużo niemieckich, jeden polski, reszta czeskie (Cinciała 1931: 83). W Szonowie byłem nakazaniu P[roboszcza] Mączki. Kazał dosyć czysto popolsku, lecz mięszał dużo prowincjonalizmów i zakończył słowa naszym dyalektem np. Joch, byłech, posłół ect. (Cinciała 2015: 709).

Stroj lacki, dyalekt polski, i prowincjalizmów czeskich obficie jak podgórami: tak np. on mó niehlawne konie, hlawné konie = dobre konie, on se to tak z korhelowól

³⁰ W 1882 r. nie przyznano nawet nagrody żadnej ze zgłoszonych prac ze względu na ich niski poziom.

³¹ „Pierwsza, w sierpniu 1850 r., skierowana była na zachód w stronę Morawskiej Ostrawy; w trakcie drugiej, we wrześniu tegoż roku, Cinciała dotarł najpierw do Strumienia, po przekroczeniu pruskiej granicy przemieścił się w okolice Zebrzydowic i Bogumina, stamtąd znowu bliżej Morawskiej Ostrawy, by przez Szonów wrócić do Cieszyna” (Bogus 2015: 33).

= z konceptówól, cesta kępiato – mnoho razy, jało = jechało ect. (Cinciała 2015: 705–706; o wsi Zebrzydowice).

W Hermanowicach spostrzegłem dotąd najwięcej morawskiego dyalektu, połowice słów jest morawskich; jedni wymawiają po polsku, drudzy po czesku, i trzeba by pożyć w tej wsi/dziedzinie³² kilka miesięcy, dowiedzieć się kto jest wniej urodzony, a kto zkąd przybył, aby można sprawiedliwie tę dziedzinę do polskiego albo morawskiego przyłączyć dialektu [...]. Ja rachuję już tę wieś do strony morawskiej, również i Hruszów [Gruszów] (Cinciała 2015: 708–709).

W czasie tych wędrówek rozmawiał z mieszkańcami wsi:

Gdzie tylko widziałem ludzi pracujących przy drodze, pytałem się ich czy wielki ziemniaki itd. a potem nieznacznie i o innych rzeczach (Cinciała 2015: 702),

zarówno w dzienniku, jak i pamiętniku pisze jednak, że nie miał wielu okazji do takich spotkań (Cinciała 1931: 84–85, 2015: 702); nie wspomina też o tym, aby w czasie tych podróży czynił jakieś notatki dotyczące słownictwa. Okazji do kontaktów z ludnością wiejską dostarczały Cinciała również regularne wizyty w rodzinnych Kozakowicach Górnych (Bogus 2015: 52), a także praca notariusza wymagająca ciągłych kontaktów z interesantami. Niewątpliwie – jak świadczy m.in. przytoczony niżej fragment jego *Przedmowy* do *Pieśni ludu śląskiego* – miał on dobrą orientację w różnicowaniu sytuacji językowej Śląska Cieszyńskiego:

Język śląski przedstawia dla badacza wiele ciekawych stron. [...] Z jednej strony pewien konserwatyzm, który zresztą cechuje ludowe narzecza w ogóle, z drugiej wpływ języków sąsiednich, są wynikiem politycznej odrębności i geograficznego położenia Śląska [...].

Zresztą mówi ludność wiejska księstwa Cieszyńskiego po polsku; tylko wzdłuż granicy morawskiej na kilkumilowej przestrzeni używa narzecza przechodzącego z gwar polskich do morawskich i tam do narodowości czeskiej zaliczaną bywa.

Nie rozstrzygnięto jednak dotąd, ze stanowiska naukowego, czy te przejściowe narzecza w okolicy miast Frydka i Ostrawy do polskich, czy też do czeskich zaliczyć należy, a rozstrzygnięcie tej spornej kwestyi byłoby dla znawców języków słowiańskich bardzo wdzięcznym zadaniem [...].

Nie mogę się wdawać w przedstawienie właściwości narzeczy polskich w księstwie Cieszyńskim; zauważyć to tylko należy, że oprócz przejściowej gwary, niejako polsko – czeskiej, w zachodniej części kraju, można jeszcze rozróżnić 3 wybitniejsze gwary polskie, a mianowicie: laską, wałaską i jabłonkowską. Różnice między niemi zachodzące są bardzo nieznaczne (Cinciała 1885b).

Można przyjąć, że – jako autochton, który niemal całe życie spędził na Śląsku Cieszyńskim – Cinciała, pracując nad słownikiem, mógł w znacznym stopniu opierać się na własnej kompetencji językowej, uzupełniając ją obserwacjami języka Cieszynian, do których miał wiele okazji w ciągu długiego okresu jego powstawania. Pierwszą mową

³² W rękopisie zapis z kreską ułamkową.

autora była gwara Kozakowic Górnych, gdzie się urodził i spędził dzieciństwo³³. Jako człowiek dorosły posługiwał się także regionalną (cieszyńską) odmianą polszczyzny mówionej używaną w miastach, mocno związaną z otaczającym ją środowiskiem gwarowym (zob. Greń 2015: 93–94)³⁴. Obszerność materiału leksykalnego zgromadzonego w słowniku i jego zróżnicowanie tematyczne wskazują jednak na to, że Cinciała korzystał zapewne nie tylko z własnej znajomości gwary, ale i z udzielanych mu przez innych informacji.

2. Zasób leksykalny słownika

Jak wynika z opisanego wcześniej procesu przygotowywania *Słownika dylektycznego*, jego autor gromadził leksykę gwarową, nie kierując się kryterium dyferencyjności. Sporządzając rękopis, zdecydował się natomiast na przygotowanie leksykonu rejestrującego wyłącznie słownictwo różne od ogólnopolskiego (wyrazy wspólne z nim uwzględniał jedynie wtedy, gdy miały w gwarze inne znaczenie niż w polszczyźnie literackiej). Za punkt odniesienia przy selekcji wyrazów posłużył mu zasób leksykalny słownika Lindego, z którym skrupulatnie porównywał każde znane mu cieszyńskie słowo i jego znaczenie. Z obecnego punktu widzenia, gdy coraz większą popularność zdobywa postulat tworzenia tzw. pełnych słowników gwarowych jako najwierniej oddających zasób i zróżnicowanie języka danego regionu (zob. Kąś 2003: XI), można żałować, że Cinciała zubożył obraz mowy cieszyńskiej wyłaniający się z jego dzieła, eliminując leksykę wspólną z polszczyzną ogólną (literacką). Takie podejście było jednak dominujące jeszcze w XX-wiecznej leksykografii gwarowej, a tym bardziej w jej początkach, kiedy za godne zainteresowania uznawano jedynie to, co język ludu wyróżniało, i – podobnie jak autor *Słownika dylektycznego* – uważano „za zbyt liczne spisywać to, co już jest znanem” (Cinciała, wstęp do słownika)³⁵. Mimo takich założeń trafiają się jednak w słowniku jednostki niespełniające kryterium dyferencyjności, i to nie tylko takie, których brak u Lindego (*baranki* ‘małe chmurki na niebie’³⁶), ale i takie, które się tam znalazły (np.: *chwila, kopia*).

Niekiedy też w funkcji wyrazu hasłowego w sposób zamierzony występuje w słowniku wyraz niedyferencyjnie gwarowy – wtedy, gdy chodzi o pokazanie po nim cieszyńskiego materiału frazeologicznego i paremiologicznego, np.:

³³ Ponieważ matka jego pochodziła ze wsi Końska (obecnie na terenie Czech), mógł znać i tamtejszą gwarę. Wprawdzie Końska położona jest niedaleko Kozakowic Górnych, niewykluczone jednak, że w mowie mieszkańców obu wsi występowały jakieś niewielkie różnice leksykalne.

³⁴ Cinciała dążył też do czynnego opanowania polskiego standardu oficjalnego (literackiego); jego postępy w tej dziedzinie pokazuje dziennik, który prowadził w latach 1846–1853. Jak wykazał Z. Greń, w zapiskach z początkowego okresu występują liczne cechy fonetyczne, fleksyjne i leksykalne charakterystyczne dla polszczyzny cieszyńskiej, widać dużo wpływów czeskich i niemieckich. Już jednak w okresie studiów w Krakowie „mamy do czynienia z tekstem pisanym całkiem poprawną polszczyzną, z nielicznymi tylko naleciałościami obcymi, zwłaszcza w słownictwie” (Greń 2015: 113).

³⁵ Warto w tym kontekście wspomnieć, że *Słownik języka pomorskiego, czyli kaszubskiego* Stefana Ramuła, który również otrzymał drugą nagrodę w edycji konkursu z 1889 r., uwzględniał zarówno słownictwo dyferencyjnie kaszubskie, jak i wspólne z polszczyzną ogólną, co notabene za zaletę w recenzji konkursowej – ze względu na sporny status kaszubszczyzny (osobny język czy dialekt polszczyzny) – uznał Antoni Małecki (Horodyska 1989: 87–88).

³⁶ W tym znaczeniu jednostkę tę notuje dopiero słownik warszawski.

Wiatr. Zkąd wiatr, ztąd płaszcz. Wiatrem się człowiek nie używi. Dostoł wiatru = uwiadomiono go o czym tajemnie. On to do wiatru puścił = przemarnił (s. 470)³⁷.

Po przeprowadzeniu opisanej selekcji materiału leksykalnego w *Słowniku dyalektycznym* pozostało to, co autor we wstępie do niego określa jako „wyrazy i słowa używane w mowie potocznej” na Śląsku Cieszyńskim, nie precyzując jednak bliżej, co przez to rozumie. Sformułowanie to pozwala przypuszczać, że w słowniku znalazły się nie tylko wyrazy gwarowe, czyli używane przez ludność wiejską, ale i jednostki, które można określić mianem regionalizmów, czyli występujące w języku wykształconych mieszkańców miast. Przy poszczególnych wyrazach zasadniczo brakuje informacji o stopniu ich rozprzestrzenienia na Śląsku Cieszyńskim (czy występują powszechnie, czy też znane są tylko w danej okolicy). Sporadycznie pojawiają się sformułowania zawężające zasięg użycia, takie jak: *na Wiśle, u Lachów, po miastach, w górach, wyraz górski*, np.:

Przypona -y. Drąg, którym się zboże i siano na wozie przyciska. = poważ. [...] Pod przyponą to powiedział = nie tylko że to dokładnie i zrozumiale opowiedział, ale jeszcze dotego coś dodał, coś dołożył (używane na Wiśle) (s. 333–334).

Śwadźba znacz y u Lachów wesele (s. 427).

Turnować, turner, turnery, wyraz nowy i po miastach tylko używany oznacza turnen, Turner, Turnverein (s. 443).

Wyjaśnienia wymaga również występujące w tytule słownika określenie *wyrazy staropolskie* („zbiór wyrazów staropolskich”). Przymiotnik *staropolski* został w nim oczywiście użyty nie w takim znaczeniu, jakie ma obecnie w językoznawstwie (gdzie odnosi się do najstarszego piśmiennego etapu w rozwoju polszczyzny), lecz w swoim szerszym, niespecjalistycznym sensie: ‘starym, dawnym Polakom właściwy’ (SW VI: 397). Wyeksponowanie w tytule słownika tego określenia miało związek z celem, jaki przyświecał jego powstaniu, a którym było pokazanie polskości mowy cieszyńskiej, jak również wynikało z podzielanego przez Cinciałę przekonania, że spośród innych gwar polskich śląskie najbardziej zbliżają się do polszczyzny literackiej, zwłaszcza zaś XVI-wiecznej (Cinciała 1885c: 4). Pisząc o *wyrazach staropolskich*, Cinciała nie tyle miał zatem na myśli jakąś szczególnie starą, archaiczną warstwę słownictwa cieszyńskiego, ile raczej wyrażał przekonanie o jego ogólnej „staropolskości”. Określenie *i inne* („zbiór wyrazów staropolskich i innych”) odnosić się mogło do nowszego słownictwa cieszyńskiego, a przede wszystkim do także obficie uwzględnianych w słowniku zapożyczeń czeskich i niemieckich.

Pisząc o zasobie leksykalnym *Słownika dyalektycznego*, warto zwrócić uwagę na to, że znalazły się w nim wyrazy, które Lucjan Malinowski określił jako „grube i nieprzyzwoite”, broniąc zarazem ich obecności w ocenianym dziele (Horodyska 1989: 93). Malinowski miał tutaj zapewne na myśli takie jednostki odnotowane w słowniku, jak nazwy genitaliów kobiecych (*pitka, picza, picia, puszcza, sajda, motyczka, ciotka, starka, chudzina, sowa, chamajda, szmarówka*) i męskich (*kulimądy, mądy, mądky, przyrodzenie*), leksemy i frazemy związane ze „złym prowadzeniem się” lub prostytutką (*gonka, wojonka, szmaja, darmodajka, skurwić się, rzycią zarabiać*) oraz nazywające czynności fizjologiczne, o których nie wypada mówić publicznie (np.: *pierdnąć, pierdzieć, drzysnąć, drzysać, pojszczać się, ulać się*), i od nich derywowane (np.: *pierduła, pierduła, pierdzimka, pierdzioch, pierdziuch, drzystak, drzystula*), inne obraźliwe, przezwiskowe

³⁷ Cytaty z rękopisu *Słownika dyalektycznego* podawane są z zachowaniem oryginalnej ortografii i interpunkcji.

określenia człowieka (np.: *chwalidupa, chwalidziura, kręcidupa*), przekleństwa i wulgaryzmy (np.: *idź do rzyci, bodejbyś zdechl, sakramencki, sakraportski, lagramencki*).

Beata Kubok i Zbigniew Greń (2000: 87) zauważają z kolei, że słownik zawiera stosunkowo dużo germanizmów i bohemizmów, w tym wyrazów kancelaryjno-szkolnych, np.: *abeceda, szkolnik, szkolniczka, rector, rectorczyk*.

O bogactwie zasobu leksykalnego dzieła Cinciały świadczą rozbudowane szeregi synonimiczne, które można utworzyć ze zgromadzonego w nim słownictwa, por. np.:

- nazwy spodni: *galaciska, galaty, galoty, guniaki, kalhoty, kalhótki, kalhóty, pisaki, płócienki, portki, sukienki, wałaszczaki*;
- czasowniki o znaczeniu ‘uderzyć’: *bącnąć, bęcnąć, buchnąć, capnąć, chlasnąć, chlisnąć, chlusnąć, ciapnąć, ciepnąć, dąpnąć, dyrcnąć, dziabnąć, dziarnąć, dziubnąć, fiąknąć, fuknąć, gabnąć, globnąć, grzmęcnąć, jęknąć, klepnąć, liznąć, łusknąć, maznąć, męcnąć, mignąć, odmachnąć, pacnąć, pichnąć, piernąć, piznąć, pocapkować, przypalić, przyparzyć, rymnąć, rypnąć, rznąć, strzelić, strzelnąć, szasnąć, szasnąć, szlupnąć, szupnąć, szusnąć, szustnąć, trućnąć, trzasnąć, trzasknąć, trzepnąć, wylupić, wypalić, zasolić, zasturkać, zasturknąć, zasturzyć, żduchnąć, żęgnąć*;
- przymiotniki o znaczeniu ‘duży, wielki’: *godny, grzmotny, herski, hlawny, hroźny, mencki, straszny, wielkorucny, wielkucny*.

Poza jednostkami jednowyrazowymi w *Słowniku dyalektycznym* zostały uwzględnione także frazeologizmy i przysłowia. Autor zgromadził je w dwóch dodatkach umieszczonych na końcu rękopisu: *Przysłowia w księstwie Cieszyńskim* (s. 573–610) oraz *Frazeologia* (s. 613–636), zawierających materiał, który w większości został w 1885 r. wydany w zbiorze *Przysłowia, przypowieści i ciekawsze zwroty językowe ludu polskiego na Śląsku, w księstwie Cieszyńskim* (Cinciała 1885c)³⁸. Znaczna ich liczba znajduje się też w samym słowniku. Nie stanowią one zasadniczo odrębnych haseł, lecz podane są po wyrazie hasłowym będącym jednym z ich składników leksykalnych (por. wyżej przykład z wyrazem hasłowym *Wiatr*). W opracowanej przez nas wersji słownika frazeologizmy zostały wyodrębnione jako osobne hasła.

W *Słowniku dyalektycznym* znajdziemy także nazwy własne (w wyborze), nietworzące osobnego zbioru, lecz wprowadzane zgodnie z porządkiem alfabetycznym całości. Do grupy tej należą:

- 1) antroponimy: imiona (np.: *Barbora, Bernat, Hana, Haniczka, Hanka*), nazwiska (np.: *Adamczák, Adamczyk, Adamecki, Adamek, Adamik, Adamus*), etnonimy (np.: *Madziar, Lach, Laszka, Morawianka*), nazwy mieszkańców miast lub wsi (np.: *bernianka, bernienczyk, wiślan, wiślanka*);
- 2) zoonimy: „nazwiska” (czyli imiona) krów (np.: *Bosula, Brzezula, Bujana*) i imiona psów (np.: *Bosy, Burkosz*);
- 3) toponimy: nazwy miejscowości (np.: *Biała, Bielsk, Bobrek*) i ich części (*Kamieniec, Wysznia Brona* – przedmieścia Cieszyna), karczm (*Osmek, Wygoda, Świńska Krzywda*), rzek (np.: *Bobrówka, Podłączonka*), gór (*Bystra Góra, Chełm*), nazwy terenowe (*Bracka Studnia, Żupa, Podświniąszów*);
- 4) choronim: *Uhry*.

³⁸ Autor informuje zresztą o tym w rękopisie: na s. 573 („Przysłowia i frazesy wydrukowane zostały w roku 1885 u Feitzingera w Cieszynie”) i s. 613 („frazesy i przysłowia wydrukowane zostały u Feitzingera w Cieszynie”).

Uwzględnienie w *Słowniku dyalektycznym* materiału onomastycznego zgodne jest z ówczesną praktyką – nazwy własne znajdujemy w innych XIX-wiecznych słownikach gwarowych, a także w słowniku Karłowicza. W niniejszym wydaniu słownika Cinciały nazwy własne zostały zgrupowane w zamieszczonym na jego końcu dodatku, liczącym 226 jednostek.

Słowniczk z XIX w. miały na ogół niewielkie rozmiary, zawierając przeważnie po kilkaset wyrazów (Karaś 2011: 75). Na tym tle *Słownik dyalektyczny* zdecydowanie się wyróżnia. W rękopisie Cinciały znalazło się bowiem niemal 7000 jednostek (wyrazów i frazeologizmów), łącznie z tymi, które w niniejszym opracowaniu zostały umieszczone w dodatku z nazwami własnymi³⁹. Należy zaznaczyć, że jest to liczba jednostek językowych będących przedmiotem opisu w *Słowniku dyalektycznym*, nie zaś liczba jego artykułów hasłowych. Ze względu bowiem na stosowany w nim częściowo gniazdowy układ prezentowania materiału leksykalnego i frazeologicznego (o czym będzie mowa dalej) kilka lub kilkanaście wyrazów lub jednostek wielowyrazowych bywa nieraz pokazywanych w obrębie jednego artykułu hasłowego. Liczba artykułów hasłowych w rękopisie jest zatem mniejsza. Halina Karaś (2011: 74), powołując się na Edwarda Klicha, podaje, że wynosiła ona około 3500 (podczas gdy liczbę wyrazów szacowano aż na 10 000).

Dzieło Cinciały jest zatem jednym z największych słowników gwarowych powstałych w drugiej połowie XIX w. Pod względem wielkości przewyższały go jedynie: *Słownik języka pomorskiego* Stefana Ramuła (1893) z 13 705 wyrazami oraz dwuczęściowy słownik Hieronima Łopacińskiego (1893, 1899), liczący łącznie 8683 hasła. Dwa inne leksykony z tego okresu wyróżniające się dużą objętością, czyli *Słownik gwary ludowej w okr. tykocińskim* Zygmunta Glogera (1894) i *Słownik gwary podhalskiej* Bronisława Dembowskiego (1894), są już o wiele mniejsze, gromadząc – odpowiednio – ok. 2000 i 2568 haseł (za: Karaś 2011: 88–92).

W *Słowniku dyalektycznym* w różnych komponentach artykułów hasłowych (w cytatach, definicjach, komentarzach etnograficznych) znalazła się spora liczba słów dyferencyjnie gwarowych, których autor nie uczynił jednak wyrazami hasłowymi⁴⁰. Ponieważ naszym celem było nie tylko przedstawienie materiału, który zgromadził Cinciała, ale także poprawienie go i uzupełnienie, tego rodzaju wyrazy zostały wyekscerpowane i opracowane jako osobne hasła (dla odróżnienia od haseł oryginalnych oznaczono je gwiazdką). Dzięki temu zasób słownika został powiększony o prawie 1400 haseł. Łącznie zatem w opracowanej przez nas wersji znajduje się niemal 8400 artykułów hasłowych. Należy wspomnieć, że w analogiczny sposób zostały przez nas również uzupełnione hasła autorstwa Cinciały: dodano do nich nowe znaczenia, jeśli były one poświadczone w całości materiału słownikowego (np. w definicji innego leksemu, w cytacie ilustrującym inny wyraz hasłowy).

³⁹ W tej liczbie zostały też uwzględnione bardzo nieliczne wyrazy dopisane w rękopisie Cinciały inną ręką.

⁴⁰ Jak podkreśla E. Klich, język używany przez Cinciałę w objaśnieniach wyrazów jest „wyraźnie gwarowo zabarwiony, tak że cały tekst słownika wraz z owymi wyjaśnieniami autora za tekst gwarowy uważać trzeba” (E. Klich, *Memorjał w sprawie wydania Słownika narzecza polskiego na Śląsku Cieszyńskim Cinciały*, Bibl. Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 6507, t. 8 (s. 14)).

3. Układ artykułów hasłowych

Układ haseł w *Słowniku dyalektycznym* jest zasadniczo alfabetyczny, przy czym w obrębie wyrazów rozpoczynających się na daną literę alfabetu występują zazwyczaj dwa szeregi: po głównym ciągu haseł zaczyna się krótki dodatek zbierający (bez porządku alfabetycznego) wyrazy rozpoczynające się na tę samą literę, których – jak należy przypuszczać – autor zapomniał wcześniej uwzględnić. Poza tym jednak Cinciała stosował dość często układ gniazdowy i gromadził w jednym artykule hasłowym kilka jednostek leksykalnych, do czego inspiracją mógł być dla niego słownik Lindego, w którym w taki właśnie sposób pokazany został materiał leksykalny. Była to też praktyka stosowana ówczesnie w niektórych słownikach gwarowych, np. w słowniku zakopiańskim Władysława Kosińskiego (1884) (Karaś 2011: 76). Cinciała często pokazuje łącznie z wyrazem podstawowym takie jednostki jak zdrobnienia, zgrubienia, feminatywy, czasowniki zwrotne i przedrostkowe, ale układ gniazdowy stosuje także w odniesieniu do innego rodzaju wyrazów pokrewnych słowotwórczo. Nierzadko przy tym objaśnia tylko pierwszy wyraz w szeregu, wychodząc z założenia, że znaczenie innych wyrazów łatwo może zostać na tej podstawie zrekonstruowane, np.:

Manželstwo, małżolek, małżółka, stan małżelski = małżeństwo itd. (s. 206).

Garło, garleczo, garlisko = gardło. chwycił go pod garło, wołał na całe garło (s. 104).

Opisywane w jednym artykule hasłowym rodziny słowotwórcze bywają czasami bardzo rozbudowane:

Gazda = gospodarz, der Wirth,

Gazdoszek, zdrobn.

Gaździna, gaździnka = żona gazdy czyli gospodyni.

gazdować = gospodarować, wirthschaften.

zagazdowany, zagazdować się, wohlhabend sein, eingewirtschaftet.

za gazdę być. On jest na statku za gazdę = zastępuje miejsce, posadę gazdy.

przygazdować = przysporzyć majątku

przegazdować = przepuścić majątek.

ugazdować = oszczędzić, odłożyć sobie

zgazdować = On nie może na tym gruncie nic zgazdować, er kann es zu nichts bringen.

Niegazda = schlechter Wirth

Gazda w szczególności znaczy: człowieka oszczędnego, Sparmeister (s. 104–105).

Chynać znaczy wziąć coś i rzucić.

chynał kamieniem na niego

chynał mu pieniądze nastał i poszedł.

dochynać, 1) chybałiśmy kamieniami do płotu, a on, jeszcze mały nie mógł dochynać.

2) dał mi dziesięć śliwek za krajcar, a jedną mi dochynał (przydał.) ogień gaśnie, trzeba jeszcze drzewa dochynać.

odchynać, wziął trzy worki na ramię, nie mógł unieść, musiał jeden odchynać.

przechynać, wziął płaski kamyk i przechynał nim kościół.

pochynać, dałem żebrakowi kawałek chleba, on go pochynał i chciał grajcara.

wchynać, wchynął go do wody.

wychynać a) on najwyżej (kamieniem) wychynie.

b) wziął go za kark i wychynał za drzwi.

c) wychynał mu 5 krajcarów = dał mu⁴¹.

zachynąć 1) to jest dobry chybaż on zachynie na sto kroków. (= daleko).

2. to jest jadowny grzyb, zachyn go.

3) on tam nie zachynie, = on rad bierze łapowe, podarunki.

zchynąć, był na jabłoni i zchynał mi dwa jabłka. Wyleż na szopę i zchyn parę ociepek siana dla koni.

w przenośni =

trzebaby posłać po wódkę, zchynmy się = złożmy się.

On się go już odchynał = porzucił go, = już z nim niechce nic mieć do czynienia.

ón zawsze coś nadchynuje = jakieś przycinki robi. Nadchynałem mu o tej sprawie = zwróciłem po daleku jego uwagę, ale on niechciał zrozumieć (s. 39–40).

W opracowanej przez nas wersji słownika obowiązuje układ alfabetyczny; tak więc wszystkie wyrazy hasłowe, które autor zgrupował gniazdowo, zostały przeniesione w odpowiednie miejsce słownika zgodnie z tym porządkiem.

W rękopisie Cinciały znalazły się także elementy układu rzeczowego. Autor grupuje razem jednostki o znaczeniu synonimicznym (m.in. nazwy diabła, wódki), np.:

Wódka, różne jej nazwy: Szarula, Ciapciucha, Obalucha, Siwula, Palenka, Okramnica, Dachowka, Krampampula, Para, Szmatława (ostra), Łachmanina, Kulifant, Gorzałka, Gorzałinka, Brombas, Krzywy żyd, Osmędzina, Prostka, Pyrcula (najgorsza), Smród (s. 510);

oraz jednostki hiponimiczne w stosunku do wyrazu hasłowego (m.in. nazwy odmian jabłek, gruszek, gatunków grzybów, rodzajów nakryć głowy), np.:

Czapka, wyraz ogólny na pokrycie głowy. Gatunki: strzeszka (jeżeli ma wielką strzechę, Krempe) mycka (zwykle barankiem podszyta⁴², kaszkiet; kłobuk, wysoki wyśmiewnie maśnicą i smolnicą zwany (s. 52).

Grzyby, znane u nas i pożywyne:

1 Sinàle, siniàki 2 Prawàki 3 Kozàki 4 Kurki 5 Krowki 6 Gołàbki 7 Kozie cycki 8 Gromadnice 9 Rydze, 10 Maślàki 11 Brzozàki 12 Polàczki (czerwone) 13 Sosnàle, 14 Smorze (smardze) 15 Bielàki = biele 16 Pieczàrki (champ.⁴³) (s. 124)⁴⁴.

Chasa Na Szląsku ma chasa inne znaczenie jak Linde pisze. Chasa jest to służba⁴⁵ przy gospodarstwach wiejskich i dworskich. Do chasy należą

pachołek = parobek

postrzednik, między pacholkiem i pogoniczem

pogonicz, do koni.

pasterz do krów.

Świniarz

Gęsiarz

Dziewka

Pasterka

⁴¹ Ten punkt dopisany na marginesie strony.

⁴² W rękopisie brak zamykającego nawiasu.

⁴³ Niem. *Champignons* 'pieczarki'.

⁴⁴ W rękopisie spis w dwóch kolumnach.

⁴⁵ W rękopisie wyraz przekreślony, a nad nim napisane słowo *czeladź*.

Gęsiarka. Ot cała hierarchia u większego gazdy czyli siedlaka. Przy gospodarstwach dworskich jeszcze się więcej stopni liczy (s. 33).

Ponadto na końcu słownika osobno wyliczone zostały złożenia (*chybidziura, chwali-dziura, chwalidupa, chwalirzyć, darmojad, darmożrut, darmodajka* itd.).

Nie wszystkie wyrazy zgrupowane przez Cinciałę według układu rzeczowego funkcjonują w słowniku także jako osobne wyrazy hasłowe. Zgodnie z przyjętą przez nas koncepcją jego opracowania zostały one wydobyte z materiału i opracowane jako osobne hasła. Jednocześnie zachowano występujące w rękopisie grupy leksemów zgromadzonych razem zgodnie z kryterium tematycznym, tak więc – niezależnie od tego, że każdy wyraz umieszczony jest teraz jako wyraz hasłowy w odpowiednim miejscu układu alfabetycznego – czytelnik nadal może znaleźć w jednym artykule wyliczone wszystkie nazwy odmian jabłek (a jest ich aż 86) czy też imiona krów.

4. Wyrazy hasłowe i sposoby ich definiowania

Wyraz rozpoczynający artykuł hasłowy zapisywany jest przez Cinciałę przeważnie wielką literą (choć bywają partie z wyrazami zapisanymi małą). Cinciała nie wyróżniał go typograficznie, natomiast cały artykuł wyodrębniał przez wysunięcie jego pierwszej linijki. Wyrazy będące obiektem opisu w słowniku (występujące samodzielnie lub zgrupowane w gniazdach) podawał zasadniczo zgodnie z powszechną w leksykografii polskiej praktyką, czyli: rzeczownik w M. lp. (oczywiście z wyjątkiem pluraliów tantum), przymiotnik w M. lp. r.m., liczebnik główny – w formie mianownika, czasownik – bezokolicznika. W wypadku rzeczowników, które nie są wprawdzie pluraliami tantum, ale których desygnaty zazwyczaj występują w większej liczbie, wyraz hasłowy mógł mieć postać M. lm., np.: *baranki* ‘małe chmurki na niebie’ (s. 9), *mandle* ‘migdały’ (s. 204). Jednostki wielowyrazowe są pokazywane – z pewnymi wyjątkami (np.: *wyroki Pisma Świętego, bara bara buc*) – nie w osobnych artykułach hasłowych, lecz po wyrazie hasłowym będącym jednym z ich komponentów. Sporadycznie w funkcji wyrazu hasłowego występują wyrażenia przyimkowe w funkcji przysłówkowej, jednak – z powodu stosowania w ich wypadku pisowni łącznej – można przypuszczać, że Cinciała traktował je jako jeden element, np.:

Naprzejmo, wprost gdzie trafi [...] (s. 227).

Poćmi = pociemku (s. 300).

Wyraz hasłowy podawany jest w postaci gwarowej, w pisowni ortograficznej z zaznaczeniem samogłosek pochyłonych: *à* (np.: *bolàk, bubàk*), sporadycznie *á* (np.: *bajczàrz*), oraz *é* (np.: *balbiérz, biéda*) (choć dość często nie zostały zaznaczone pochyleń w takich miejscach, w których zgodnie z systemem gwary cieszyńskiej powinno ono wystąpić, np. hasła *klepacz, krzywak, zacierka*). Jak jest o tym mowa w *Zasadach redakcyjnych*, autorowi zdarzały się zapisy z *o* i *y* w miejscu – odpowiednio – *a* i *e* pochyłonego; w takim wypadku ingerujemy w postać wyrazu hasłowego, poprawiając go zgodnie z dominującym sposobem zapisu (czyli z użyciem liter *á* oraz *é*).

Cinciała podaje definicje zasadniczo po znaku równości lub przecinku. W wypadku wyrazów polisemicznych poszczególne znaczenia bywają wyodrębniane za pomocą liczb (1, 2...) lub liter (a, b...). Sporadycznie zdarza się odwrócona kolejność, tzn. najpierw następuje definiens, a potem definiendum, np.:

Ulica = hulica [...] (s. 455)⁴⁶.

Kalkulacya: znane unas pod: karkulacya, karkulować [...] (s. 154).

Jeden z dwóch podstawowych sposobów definiowania przez Cinciałę wyrazów w *Słowniku dyalektycznym* polega na podaniu ich ogólnopolskiego lub niemieckiego odpowiednika (czasem zaś obu), czyli takiej jednostki ogólnopolskiej i (lub) niemieckiej, która ma takie samo znaczenie jak wyraz cieszyński lub do niego zbliżone, np.:

Wyzbiierać kogo. strofować kogo, natrzeć mu uszu. Porządnie go wyzbierał, może się naprawi (s. 507).

Zwyk u, = zwyczaj. Ja tego nie mam we zwyku. To jest zły zwyk (s. 564).

Zwodzielka, die Verführenin (s. 563).

bachora, das Eingeweide⁴⁷, przebódl się, aż bachora wyszły z niego (s. 7).

Szulać, palcami lub dłońmi co zwijać rollen [...] (s. 420).

Szywanica, gruba igła do worków. Packnadel (s. 424).

Wprowadzanie przez Cinciałę w omawianym typie definicji stosunkowo często odpowiedników niemieckich⁴⁸ miało zapewne jedynie aspekt praktyczny i wiązało się z jego kompetencjami językowymi. Biegle posługiwał się on językiem niemieckim, który przez pewien czas był dla niego głównym środkiem komunikacji. Można więc przypuszczać, że w niektórych wypadkach było mu łatwiej podać dla wyrazu cieszyńskiego odpowiednik niemiecki niż ogólnopolski, którego mógł albo nie znać, albo nie być pewien.

Opracowując słownik, pozostawiliśmy odpowiedniki niemieckie tylko wówczas, gdy stanowiły one jedyną definicję autorską (dodając do nich polskie tłumaczenia). Gdy natomiast dublowały definicję w języku polskim, zostały usunięte jako redundantne. Warto o tym wspomnieć, ponieważ w przygotowanej przez nas wersji słownika nie jest widoczne, w jak bardzo dużym zakresie niemiecką była przez Cinciałę używana w rękopisie.

Definicje tego typu jak przytoczone wyżej są analogiczne do tych, które na gruncie leksykografii ogólnopolskiej określa się mianem synonimicznych. W odniesieniu do leksykografii gwarowej nie jest to w pełni adekwatny termin. O relacjach synonimicznych między wyrazami możemy bowiem mówić w odniesieniu do wyrazów należących do tego samego systemu językowego, nie zaś do dwóch różnych (czyli gwarowego i ogólnopolskiego), a w naszym wypadku – nawet trzech (cieszyńskiego, ogólnopolskiego oraz niemieckiego). Nierzadko jednak w słowniku Cinciały mamy do czynienia z rzeczywistymi definicjami synonimicznymi – wtedy mianowicie, kiedy objaśnia on wyraz gwarowy za pomocą jego cieszyńskiego synonimu, np. leksem *dziurdzioch* ma definicję ‘ściskała, liczykrupa’, w której obie nazwy są cieszyńskimi synonimami *dziurdziocha* (i też wyrazami hasłowymi w słowniku).

Częste są również w słowniku definicje realnoznaczeniowe, zwłaszcza w wypadku desygnatów z zakresu kultury materialnej i duchowej wsi, np.:

Drzągać łamać coś na małe kawałki [...] (s. 78).

Jałowiąż, pasterz co pasie jałowe owce w lecie na górach (s. 151).

Zwódnicza, zwódniczka = stała przykópka, przykopa wpolu, którą woda deszczowa spływa na dół (s. 562).

Czasami, podobnie jak we współczesnym *Innym słowniku języka polskiego* (ISJP), definicje mają postać zdania, np.:

⁴⁶ Hasło to jest w słowniku umieszczone pod literą *U*.

⁴⁷ ‘wnętrzości’

⁴⁸ Zob. też wyżej hasło *Gazda*.

Węzeł Jeżeli się rozpostrze duża chustka lub prześcieradło i włożą się nań jakie rzeczy np. bielizna i zwiąże się prześcieradło z przeciwległymi końcami czyli rogami, tedy mamy węzeł, węzelek gotowy [...] (s. 469).

Ustępne, ego. i Odstępne, ego. Jeżeli ktoś rzecz jaką kupi, a inny się tej rzeczy naprze i odkupi ją za wyższą cenę, tedy różnica między cenami nazywa się ustępném. Jeżeli mi dasz ustępnego 100 reń⁴⁹ to ci to odstąpię, puszczyć, sprzedam (s. 459).

Taczki. Bób, poganka, len, knopie, wiąże się w wiązki czyli snopki i ustawia się na polu do suszenia, takie wiązki nazywają się taczkami (s. 433).

Podobnie jak we wcześniej opisanym typie definicji, także w definicjach realno-znaczeniowych występują czasami wyrazy gwarowe, nie zawsze zresztą – jak o tym była już mowa – uwzględnione przez autora w słowniku jako wyrazy hasłowe.

Pod względem językowym w definicjach zwraca uwagę często stosowana przez autora (także w komentarzach etnograficznych) konstrukcja z czasownikiem zwrotnym w funkcji wyrażania strony biernej, np.: *Bryja przyrządza się z jablek, gruszek lub śliwek, które się gotują (warzą) i zasmażają; Kszyc, Kszc, głos, którym się cielęta i krowy zapędzają.*

Możemy też spotkać się z definicjami mieszanymi, łączącymi różne typy objaśnień, np.:

Zwuczyć, zwuczyć, = buczyć, ryczyć = przeciągły gruby głos wydawać [...] (s. 563).

Zdarza się również, że objaśnienie nie następuje, jak powinno, po wyrazie hasłowym, ale odnosi się do wyrazu występującego w zdaniu stanowiącym jego egzemplifikację, dostosowane do niego pod względem formy gramatycznej, np.:

Szereda y. W karczmie było pełno szeredy, gwaru hałasu (s. 428).

Składać, już składa = sylabizuje (s. 427).

Wyżałować. Nic nie wyżałowała, nic przez wniesioną skargę nie zyskała, sąd nie orzekł na jej stronę, korzyść (s. 507).

Podczas opracowywania przez nas słownika albo tworzone z tego rodzaju objaśnień – po odpowiednim dostosowaniu ich formy – definicje podawane po wyrazie hasłowym (zob. hasła *szereda*, *składać*), albo pozostawiano je jako swego rodzaju komentarze do cytatu, ujmując je w nawiasy (zob. hasło *wyżałować*).

Poza dwoma powyższymi podstawowymi typami definicji znajdziemy w rękopisie Cinciaily również definicje strukturalne (przeważnie w wypadku zdrobnień i zgrubień), np.:

Bączek zdrobn. od bąka (s. 7).

Deszczyczek zdrobn. deszcz (jeżeli jest rolnikowi pożądanym) (s. 63).

Szkarta = karta w książce, ein Blatt

szkartka i, (zdrobn.) [...] (s. 413).

Cielęcisko, nieznaczy cielsko; jest to wyraz zgrubiały pochodzący od cielęcia (s. 43).

Kij, zgrub. kijsko (s. 163).

Ziać [...] częst. poziewać [...] (s. 552).

oraz strukturalno-znaczeniowe (odwołujące się do podstawy słotwórczej objaśnianego wyrazu w aspekcie strukturalnym i znaczeniowym), np.:

Węzeł [...] Węzelek = mniejszy, mały węzeł. Bündel, Bündelchen (s. 469).

Nierzadko brakuje w rękopisie jakiegokolwiek definicji, a znaczenie wyrazu czytelnik musi zrekonstruować na podstawie podanego przykładu użycia lub opisu, np.:

Zapłęskierzyć: Ma zapłęskierzone dłonie. Dłonie mu się od ciężkiej roboty zapłęskierzyły (s. 529).

⁴⁹ Reńskich.

Radośnik. Po ochrzczeniu dziecka powracają pątkowie z dzieckiem do domu rodzicielskiego, gdzie następuje gościna. Potem daje się pątkom radośnik składający się z wielkiej strucli, babki, kołaczy i bochenka chleba, jeżeli chrzciny są bogate, często tylko z bochenka chleba jeżeli chrzciny są w ubogiej chatce. Radośnik zabierają sobie pątkowie do domu. Czasem też wyżywa się radośnik w karczmie (s. 349)⁵⁰.

Zdarza się też, że autor pozostawił wyraz hasłowy i bez definicji, i bez innych informacji pozwalających ustalić jego znaczenie (np.: *bańbuszyć*, *robigrzech*). Jeśli tylko było to możliwe, wyrazy takie staraliśmy się opatrzyć odpowiednim objaśnieniem (zob. *Zasady redakcyjne*).

5. Dokumentacja tekstowa

Dokumentacja tekstowa nie stanowi w *Słowniku dyalektycznym* obligatoryjnego elementu każdego artykułu hasłowego, występuje jednak bardzo często. Najczęściej ma postać zdania, czasem też kolokacji; zdarzają się również krótkie dialogi, przysłowia, fragmenty pieśni (piosenek).

W zakresie fonetyki oraz fleksji występują w cytatach zjawiska, które charakterystyczne są dla polszczyzny ogólnej lub też regionalnej XIX-wiecznej polszczyzny cieszyńskiej, nie zaś dla gwary cieszyńskiej w takiej postaci, jaką znamy z opracowań na jej temat powstałych w XX w. Można tutaj wymienić takie zjawiska, jak: końcówka rozkaznika *-aj*, nie zaś *-ej* (*daj*, *nazbieraj*, *nie staraj się*, *uciekaj*, *trzymaj*, ale: *rykej*), brak pochylenia samogłoski *a* w końcówce przymiotników w M. lp. r.ż. (*izba kurlawa*, *prácna robota*, *woda rzéczna*) oraz czasowników w 3. os. lp. r.m. czasu przeszłego (*chciał*, *dał*, *istował*, *odkludzał*, *porwał*, *przegłodował*, *rąbał*, *zababrał*, ale: *leżoł*, *strzełoł*⁵¹), a także w innych przykładach (np.: *obiad*). W zakresie fleksji rzucającą się w oczy cechą jest jedynie sporadyczne występowanie końcówki z dawnego aorystu *-ch* w 1. os. czasu przeszłego i 1. os. trybu przypuszczającego (*Kiech já chodził do szkoły* / *Uczyłech się litery* – z przyśpiewki, *joch był*, *já bylech*, *Ledwoch się tu przyszlapał*, *Jak bych chycił tego raka*, *to bych duszę z niego wytrząsł*). Zasadniczo występują w cytatach formy ogólnopolskie (np.: *burzyłem*, *dostałem*, *kupiłem*)⁵².

Beata Kubok zwraca również uwagę na analogiczne zjawiska widoczne w sferze leksykalnej (np.: *popatrz* – zamiast *podziwiej se/sie*, *trzeba do domu* – zamiast *trza iść do chatupy/du dóm/do dómu*, *droga* – zamiast *cesta*). Według autorki zdania podawane w słowniku jako przykłady użycia wyrazów hasłowych „[...] często nie są wypowiedziami typowo gwarowymi, co więcej są w pewien sposób »polonizowane« i dostosowywane do »wysokiego« języka literackiego” (Kubok 2011: 96).

Można zatem zaobserwować w pewnej części cytatów interferencje trzech bliskich sobie systemów językowych, które Cinciała znał i którymi się posługiwał: gwary cieszyńskiej, regionalnej XIX-wiecznej polszczyzny cieszyńskiej i polszczyzny literackiej.

⁵⁰ Opis ten pokazuje dwa znaczenia leksemu *radośnik*: ‘podarunek, który otrzymują chrzestni po chrzcinach dziecka’, ‘przyjęcie z okazji chrztu dziecka’.

⁵¹ Należy dodać, że zapisy rękopiśmienne nie zawsze pozwalają na pewność, czy w danym wyrazie rzeczywiście zostało zapisane *o*.

⁵² Co ciekawe, formy takie regularnie są używane w cytatach, mimo że w samym słowniku znalazło się hasło poświęcone wspomnianemu zagadnieniu gramatycznemu, gdzie autor pisze: „Na Szląsku używają w czasownikach wyłącznie *ch* zamiast *m*” i podaje na to przykłady: „*bych* = *bym*”, „*bylech* = *byłem*” itp. Hasło to zostało później w rękopisie przekreślone.

Stosunkowo często autor wprowadza do cytatów dodatkowe objaśnienia, komentarze, czasem także w języku niemieckim, które w trakcie opracowywania słownika albo były przekształcane w definicje, albo pozostawiane w cytacie po ujęciu ich w nawiasy, np.:

[...] obleka się już godzinę (= ubiera się,) a nie może się dowlec, nie może ukończyć ubrania (s. 75).

Tłok, tłuk; wychodzi tłok z krowy. Gebärmuttervorfall⁵³ (s. 436).

Zdarza się, że zaburzona jest korelacja między wyrazem hasłowym a jego egzemplifikacją, np.:

Kalny znaczy także a) podchmielony, spity. Przyszedł kalny do domu, gdzie się podkalił.
b) pochmurny. dziś kalno, dziś dzień kalny. Kalendarz kładzie na niedzielę kalno (s. 154).

Szulać, palcami lub dłońmi co zwiąć rollen. Wziął listek duhanu zeszulał go, skrajał i włożył do fajki (s. 420).

W pierwszym z przykładów przysłówki odprzymiotnikowy *kalno* pokazany został wśród cytatów ilustrujących przymiotnik *kalny*, w drugim zaś – zdanie z formą *zeszulać* egzemplifikuje znaczenie czasownika *szulać* (analogicznie cytaty z *wybębnować*, *po-bębnować* znajdziemy w artykule hasłowym *Bębnować*, z *okleśnić* pod hasłem *Kleśnić*, ze *zboczyć się*, *zaboczyć się* pod *Boczyć się*, a z *buchać* pod *Buchnąć* itp.). Praktyka umieszczania cytatów z czasownikami prefiksальnymi w artykułach hasłowych poświęconych odpowiednim czasownikom niedokonanym jest tak powszechna, że można przypuszczać, iż był to świadomy zabieg autora, wynikający z jego tendencji do gniazdowego grupowania wyrazów.

Cytaty zapisywane są według tych samych zasad co wyrazy hasłowe, czyli w pisowni literackiej używanej w Galicji w drugiej połowie XIX w., z niewielkimi odstępstwami dla oddania wymowy cieszyńskiej⁵⁴. *A* pochylone jest zapisywane jako *à* (sporadycznie *á*) lub rzadko *o*, ale czasem odpowiada mu jasne *a*, *e* pochylone zaś – jako *é* lub *y*, bywa jednak w ogóle niezaznaczane. W zakresie wspomnianych liter nie zawsze istnieje korelacja między zapisem zastosowanym w wyrazie hasłowym a w innych elementach artykułu hasłowego (w cytatach, frazeologizmach, komentarzach etnograficznych), por. np.: hasło *Biéda* – frazeologizm *bieda reta*; hasło *Stàwka* – zapis w cytacie *stawka*; hasło *Gnàt* – w artykule hasłowym zapisy *gnàt*, *gnot*, *gnat*; hasło *Sztàrać* – zapis w cytacie *przesztorać*⁵⁵. Tego rodzaju niekonsekwencje zachodzą nie tylko w obrębie danego artykułu hasłowego, ale także w całości materiału leksykalnego zgromadzonego w słowniku.

W ortografii cytatów zwraca uwagę nierzadkie pomijanie przez Cinciałę oznaczania miękkości spółgłosek (zjawisko to można zaobserwować także w jego zapisach w dzienniku, zwłaszcza pochodzących z początku okresu, kiedy zaczął prowadzić go po polsku (Greń 2015: 96)). Jak zauważa Irena Bajerowa (1986: 32), w XIX w. norma w zakresie kreskowania nie była jeszcze ustalona (co szczególnie widoczne jest w rękopisach), a zapisy, w których miękkość nie została zaznaczona, można traktować jako „raczej błędne” (Bajerowa 1986: 35) (w przeciwieństwie do zaznaczania miękkości w miejscach, w których nie przewiduje tego współczesna ortografia – gdzie mamy zdaniem autorki do czynienia raczej z oddawaniem w ten sposób ówczesnej wymowy).

⁵³ ‘wypadnięcie macicy’

⁵⁴ E. Klich, *op. cit.* (s. 13).

⁵⁵ W tym wypadku błędnie zostało utworzone hasło *sztaràć*. Według Th. Menzela i G. Hentschela (2005: 87) jest to zapożyczenie z nowo-wysoko-niemieckiego *stören*.

Inne typowe dla XIX-wiecznej ortografii cechy widoczne w zapisie cytatów to m.in. pisownia niektórych bezokoliczników przez *-dz*, *-dź* (np.: *biedz*, *domodz*, *bozdź*) oraz pisownia nieupodobnionego *z* w różnych sytuacjach fonetycznych i morfologicznych (np.: *zczadzony*, *zkąd*) (Bajerowa 1986: 42). Występuje także łączna pisownia wyrazów z negacją i wyrażeń przyimkowych, wynikająca z wpływu czeskiego (Greń 2015: 96). Zdarza się również pomijanie kropek nad literą.

6. Inne komponenty artykułów hasłowych

Nieregularnie w słowniku występuje informacja gramatyczna: przy rzeczownikach Cinciała przeważnie podawał formę D. lp. i M. lm. (w postaci końcówki, końcówki z częścią tematu fleksyjnego lub w pełnej postaci), czasem też inne przypadki, np.: *Dziecię*, *-ęcia*, *u*⁵⁶; *Dzieć*, *dziecia*, *-u* (s. 87), *Jaśło a*, *lm. jaśle* (s. 143), przy czasownikach – różne formy koniugacyjne, przeważnie dość rozbudowane, np.: *żgać*, *żgam*, *żgasz*, *żga*, *żgamy*, *żgacie*, *żgają*; *żgałem*; *żgał* (s. 546). Sporadycznie znajdujemy określenia lub ich skróty odnoszące się do innych kategorii gramatycznych: *subst[antivum]* (*jeść*, *umrzyty*), *adject[ivum]* (*umrzyty*), *zbirowo/zbior.* (np.: *gałęzi*, *kudły*), *coll[ectivum]* (np.: *stromowie*, *wągli*), *jednoraz[owe]* (np.: *gichnąć*, *piznąć*), *freg[uentivum]* (*rożegać*, *stérkać*), *częst[otliwie]* (*poziewać*).

Autor nie stosuje w słowniku żadnego uporządkowanego systemu kwalifikatorów. Sporadycznie jedynie w obrębie artykułów hasłowych wprowadza skróty (nie zawsze konsekwentnie zapisywane), wyrażenia lub zwroty, które informują o specyficznym nacechowaniu danego wyrazu⁵⁷:

- stylistyczno-ekspresywnym, np.:

Cymbał znaczy także 1) brzuch (*pogardliwie*⁵⁸ [...]) (s. 51).

Dotrąbić, [...] doresztki wypić (*pogardliwie* o pijakach) (s. 73).

Dziecko, w *pogardliwém znaczeniu* i nikt tego wyrazu dziecko nie używa, jeżeli nie chce obrazić ojca lub matki dziecięcia [...] (s. 87).

Rozkroczyć się, *pogardl.* rozkraczyć (s. 357).

Dziecię, *-ęcia*, *u*, *ein zärtlicher Ausdruck für Kind*⁵⁹ [...] (s. 87).

Dziecko [...] jest w ogóle *grubym wyrazem* na oznaczenie: *dzieć* lub *dziecię* (s. 87).

[...] *kłobuk*, wysoki *wyśmiewnie* maśnicą i smolnicą zwany (s. 52).

Obabić się *żartobl.* ożenić się (s. 241).

Schronić, znaczy w *przenośni*: *ukraść* [...] (s. 370).

Trans[ative] chytki = fortele. Robi różne chytki na mnie, ale nie dam się uwieść, nie dam się chycić (s. 39).

- frekwencyjnym, np.:

Babuciek, – babusiek –, babulek na! Lockwort für Schweine⁶⁰. Czasem, chociaż *rzadko*, używają tych wyrazów na oznaczenie prosiąt. A to setny (tęgi) babusiek = prosiak (s. 6).

⁵⁶ W rękopisie zapis bez dywizu.

⁵⁷ W poniższych cytatach zostały one wyróżnione kursywą.

⁵⁸ W rękopisie brak zamykającego nawiasu.

⁵⁹ Pieszczotliwe wyrażenie dla nazwania dziecka.

⁶⁰ Okrzyk przywołujący świnie.

Dziedzina znaczy tyle co wieś, Dorf. Wieś w tém znaczeniu, co dziedzina *rzadko* używane. To jest wielka, bogata dziedzina (*rzadko* mówią wieś. – Mówią zaś: poszedł do wsi, jest gdzieś we wsi, to jest u sąsiada, u wojta (w tej samej wsi co mieszka) ale *rzadko*: poszedł do dziedziny, jest w dziedzynie (s. 88).

Wągiel, gla, *rzadziej* węgiel, gla [...] (s. 465).

Karlus, a, lm. y. ma to same znaczenie co niemieckie Karl, zuch (*mało* u nas *znane*) (s. 158).

Rozumierz, a, rzeczownik *często* *gęsto* używany, znaczący to samo co rozum. On nie na rozumierza w głowie (s. 360).

Tył, tylny = zad, zadek, zadni, oboje *znane*; zad, zadek zaś *więcej* używane [...] (s. 445).

- chronologicznym, np.:

Baniak, naczynie blaszanne do noszenia lub wożenia mleka na targ; (zdaje się wyraz *nowszy*) (s. 23).

Turnować, turner, turnerny, wyraz *nowy i po miastach tylko* używany [...] (s. 443).

Krajski, -iego. Kreishauptmann, najwyższy urzędnik Kreisamtu (*nie jest obecnie w używaniu*, bo Kreisamty w r. 1848 zniesiono (s. 183).

- pragmatycznym (wskazanie na sferę lub gatunek wypowiedzi, w której pojawia się dany wyraz), np.:

tutać, u *dzieci* pić [...] (s. 443).

branny koń, branne konie, wyraz *używany tylko w pieśniach szląskich* (s. 17).

Kàrafiã⁶¹, wyraz *używany często w pieśniach ludowych* (s. 158).

Na szczególną uwagę zasługują towarzyszące wielu artykułom hasłowym komentarze etnograficzne. Nierzadko są one dość rozbudowane, stanowiąc bogate źródło wiedzy na temat kultury materialnej i duchowej wsi, realiów życia chłopskiego, pracy na roli, hodowli, sadownictwa, zwyczajów, regulacji prawnych, strojów ludowych itp. (występujące w nich wyrazy gwarowe autor wyróżniał, jednak niekonsekwentnie, podkreśleniem), np.:

Trówka, y, skrzynia z miękkiego drzewa zwykle cztery stopy długa, 2 ½ szeroka 2 wysoka, z wiekiem, zamkiem na klucz, niebiesko lub brunatno z ozdobami malowana, przeznaczona dla sukni i bielizny kobiecej. W trówie pod wiekiem znajduje się przyskrzynek z wieczkiem, w którym różne drobiazgi do ubioru służące się znajdują. Każda kobieta, nawet każda służąca posiada trówkę podobną (s. 439–440).

Szutki, trzewiki kobiece, wycięte, z otwartym nartem, bez lub z bardzo niskim obcasem – podobne do dzisiejszych pantofli. Dawniejsze trzewiki (strzewiki) kobiece miały dość wysokie kromfleki (obcasy), czerwono lakierowane, i sięgały blisko po nad kostkę, miały dwa ucha i wiązały się rzemieniem na przegubie. Jak nastały szutki wypowiedziały im starsze kobiety wojnę nazywając szutki „pitkami” od rozporku, który się na narcie znajdował, i niejedna córka dostała od matki szutkiem po gębie, jeżeli sobie szutki sprawiła (s. 421–422).

W wielu artykułach zamieszczał także Cinciała różnego rodzaju informacje językowe odnoszące się do danego wyrazu hasłowego. Przy niektórych zapożyczeniach czeskich i niemieckich zapisywał ich etymony (zob. np. hasła *bedliwy*, *szetrzyć*, *cyferblát*, *forát*). W wypadku leksyki rodzimej pośrednią informację etymologiczną stanowiły podawane w nawiasie po wyrazie hasłowym słowa, z którymi dana jednostka była słowotwórczo spokrewniona, np.:

⁶¹ ‘kalafior’

Chybny (chybić) = nie taki jak ma być. Chybny na nogi, – na oczy, = niema zdrowych nog itd. (s. 59).

Wyważyć (waga) niemógł się wyważyć, = jego towar nie miał przy ważeniu dostatecznej wagi, musiał dodawać.

Wywazać (wozić) Skupuje jaja i wywaza je za granicę (s. 506).

Komentarze językowe autora miały zasadniczo charakter praktyczny. Zwracały na przykład uwagę na odmienną znaczeniową dwóch podobnie brzmiących wyrazów (zob. hasła *obrzacać, smykać, wiertać*), na różnicę między znaczeniem leksemu w gwarze a polszczyźnie ogólnej (zob. hasło *chasa*), na to, która spośród dwóch pokrewnych form wyrazowych jest częściej używana (zob. hasła *źrać, wągiel*), czy też na wyrazy z polszczyzny literackiej, których w mowie cieszyńskiej się nie używa (zob. np. hasła *bałamut, czosać*).

Choć w słowniku znajdziemy sporo odsyłaczy w postaci skrótu v.⁶² lub *patrz*, trudno w ich użyciu dostrzec jakiś przemyślany system. Można zauważyć, że – mimo identycznej postaci – pełnią one kilka funkcji. Odsyłają:

- od czasowników prefiksalnych do czasowników podstawowych, np.:

Popyrksać v. pyrskać (s. 343).

Wytrzeszczyć v. trzeszczyć (s. 506).

Wytryźnić v. tryźnić (s. 506).

Rozwaczać, rozważacz v. wozic (s. 360).

- do innego wyrazu pokrewnego, np.:

Zdreć v. dozdec⁶³ (s. 541).

Fafuła = gaduła v. fafulić (s. 98).

Szokać patrz szo (s. 428).

- do wyrazu synonimicznego, np.:

Wodniarka patrz zwódnic (s. 510).

- do słownika Lindego, np.:

Cudzić = czyścić a) konia v. L. (s. 49).

Ponadto występuje w słowniku odsyłacz *opp./opoz.*, wskazujący na jednostki o charakterze antonimów, np.:

Każdo, na każdy opoz: na święto. Ta suknia jest na każdy = na każdy dzień, a ta zaś na święto = na niedzielę, do lepszego ubrania (s. 160).

Każdowa suknia, każdów szaty. opp. świąteczne szaty (s. 160).

Odsyłacze nie są stosowane konsekwentnie; bywa też, że odnoszą się do jednostek, których nie ma w słowniku jako wyrazów hasłowych (wśród powyższych przykładów dotyczy to czasownika *wozić*). W większości wypadków odsyłacze stanowią jedyną, oczywiście pośrednią, informację o znaczeniu danego leksemu. Odsyłacze odautorskie zostały usunięte w niniejszej wersji słownika, a opatrzone nimi wyrazy hasłowe, jeśli nie miały podanego znaczenia, opracowano tak jak inne tego rodzaju hasła. Znajdujące się obecnie w słowniku odsyłacze łączące warianty fonetyczne wyrazu nie pochodzą od Cinciały i zostały dodane w trakcie opracowywania haseł.

⁶² Czasem zapisywanego też bez kropki lub w pełnej postaci *vide*.

⁶³ Zapis w rękopisie przez *c*.

Prace Andrzeja Cinciały nad słownikiem cieszyńskim w znacznej mierze przypadły na czas, który w dziejach polskiej dialektologii traktuje się jeszcze jako okres przednaukowy; jednak rok, w którym słownik otrzymał nagrodę na konkursie im. S.B. Lindego (1889), należy już do okresu (obejmującego ostatnie dwudziestolecie XIX w.), kiedy nie tylko wzrasta liczba wydawanych słowników gwarowych, ale także zmienia się sposób ich opracowania: wiele z nich ma już charakter publikacji naukowych przygotowanych przez dialektologów, w większości stosuje się transkrypcję fonetyczną w zapisie wyrazów i cytatów, zyskują dokumentację tekstową (zob. Karaś 2011: 55–56, 72). Dzieło Cinciały ma niektóre cechy charakterystyczne dla słowników tego drugiego okresu, takie jak duża objętość oraz bogata egzemplifikacja wyrazów hasłowych. Jednocześnie – ze względu na swój amatorski charakter – w pewnym stopniu przynależy do początków polskiej leksykografii gwarowej. Zgodnie z deklaracjami samego autora przygotowany przez niego rękopis nie stanowił gotowego do publikacji słownika, lecz zawierał materiał wymagający jeszcze dalszego opracowania. W dziele Cinciały zdarzają się usterki odnoszące się właściwie do wszystkich elementów opisu leksykograficznego, takie jak: niewłaściwa postać wyrazu hasłowego, niekonsekwencje w stosowanym sposobie zapisu, nieścisłości w formułowaniu definicji, nieuwzględnienie jako wyrazów hasłowych leksemów gwarowych występujących w cytatach i komentarzach, nieadekwatna egzemplifikacja tekstowa. Brakuje konsekwentnie stosowanego systemu kwalifikatorów i odsyłaczy. Do tego dochodzi dość nieuporządkowany układ materiału leksykalnego, z zaburzoną kolejnością alfabetyczną i nieujęty w reguły gniazdowym grupowaniem haseł.

Mimo tych niedociągnięć metodologicznych i niedostatków warsztatu leksykograficznego dzieło przygotowane przez autora nieprofesjonalistę ujawnia jednak zarówno jego kompetencje gwaroznawcze, jak i dużą świadomość językową (leksykalną, gramatyczną, pragmatyczną). Należy też podkreślić, że wszelkie niedostatki w zakresie opracowania leksykograficznego *Słownika dyalektycznego* rekompensuje z nadwyżką jego ogromna wartość materiałowa, doceniona już przez jury konkursu im. S.B. Lindego, a obecnie jeszcze większa niż wtedy, gdy Andrzej Cinciała przysyłał swój rękopis do Akademii Umiejętności. Wówczas bowiem jego dzieło pokazywało język mu współczesny, teraz zaś stanowi bezcenne świadectwo tego, co w znacznym stopniu zostało już w żywej mowie utracone.

Monika Buława

III. Wydawnicze losy *Słownika* (1889–2025) i jego recepcja

Andrzej Cinciała w 1888 r. przesłał *Słownik dyalektyczny, czyli zbiór wyrazów staropolskich i innych w potocznej mowie używanych na Śląsku w Księstwie Cieszyńskim z dodatkiem przysłówów i frazeologii*⁶⁴ na konkurs leksykograficzny im. Samuela Bogumiła Lindego, ogłaszany przez Akademię Umiejętności cyklicznie zasadniczo co trzy lata (od 1876 r.). Regulamin stanowił, że przedmiotem konkursu będą prace z języka polskiego mogące „w jaki bądź sposób służyć za dopełnienie *Słownika* Lindego, a zatem monografia z zakresu gramatyki, historii języka polskiego i jego związków z innymi słowiańskimi, zbiory prowincjonalizmów językowych, opracowane w sposób odpowiadający wymaganiom naukowym” (Horodyska 1989: 31).

Na konkurs można było nadsyłać prace w rękopisie lub wydrukowane, ale nie wcześniej niż trzy lata przed ogłoszeniem edycji konkursu. Pracę nadesłaną do Akademii w rękopisie, jeśli została nagrodzona, zwracano autorowi, który jednak miał ją wydać drukiem w ciągu roku po ewentualnych poprawkach albo przekazać Akademii gotowy do druku rękopis (Horodyska 1989: 31). Akademia zobowiązywała się go wydać. Poszczególne prace oceniało zazwyczaj trzech powołanych w tym celu recenzentów. Nagroda w tym cieszącym się poważaniem konkursie stanowiła duże wyróżnienie. Otrzymanie jej było jednoznaczne z uznaniem, że dzieło nagrodzone wnosi znaczący wkład w rozwój nauki (Horodyska 1989: 44).

Z zapisków A. Cinciały w *Pamiętniku*, datowanych na 1882 r., można wnosić, że wtedy właśnie podjął on systematyczną pracę nad takim kształtem słownika, by ten spełniał wymogi konkursu, między innymi konfrontował swoje zbiory ze słownikiem Lindego (Cinciała 1931: 126–127). Dalej autor *Pamiętnika* pisze: „Sporządziłem dwa egzemplarze tego słownika, jeden znajduje się w Akademji i jest przeznaczony do druku, drugi zaś znajduje się w Silezjace, a tymczasowo u mnie” (Cinciała 1931: 127).

Czwartą edycję konkursu leksykograficznego im. S.B. Lindego ogłoszono w roku 1888, a nie w roku 1887, jak wynikałoby to z przyjętych trzyletnich odstępów czasowych. W terminie (czyli do końca 1888 r.) na konkurs zostały przysłane dwie prace: *Słownik języka pomorskiego, czyli kaszubskiego* Stefana Ramuła i *Słownik dyalektyczny* Andrzeja Cinciały. „Do oceny tych prac – czytamy w protokole posiedzenia administracyjnego Wydziału I – wyznaczono komitet złożony z Profesorów Małeckiego, Malinowskiego, Wisłockiego i Tretiaka”⁶⁵.

⁶⁴ Bibl. Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 6507 (t. 1).

⁶⁵ Protokół posiedzenia administracyjnego Wydziału I w dniu 18 stycznia 1889 r., Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, sygn. PAU W I–7, 1889, k. 90v. Recenzje prac nadsyłanych na kolejne edycje konkursu leksykograficznego im. S.B. Lindego, m.in. dotyczące *Słownika* A. Cinciały, zostały wydrukowane jako Aneks IV *Recenzje i związana z nimi korespondencja* w opracowaniu H. Horodyskiej *Dzieje konkursu leksykograficznego im. S.B. Lindego 1876–1922* (Horodyska 1989: 216–276). Według autorki znajdowały się one w Archiwum PAN w Krakowie (obecnie Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie). Ponieważ redakcji nie udało się dotrzeć do rękopisów konkursowych recenzji słownika, jak również do rękopisu

Antoni Małecki (historyk literatury, językoznawca, filolog klasyczny, mediewista) w recenzji stwierdził kategorycznie, że słownik „tak jak jest zrobiony” nie może być wydany, ale materiał zgromadzony jest „szacowny i pożądany”. Uważał jednak, że nadesłana na konkurs praca zasługuje na nagrodę, jeśli autor przekaże rękopis Akademii. Zaznaczył, że takie zbiory nie zdarzają się często i należy je zachować dla badaczy, choćby w rękopiśmie. Małecki zwracał uwagę m.in. na brak konsekwencji w definiowaniu, brak tłumaczeń niemieckich objaśnień, umieszczenie w słowniku wyrazów, których geografia nie jest zawężona tylko do Śląska Cieszyńskiego, brak opracowania części wyrazów gwarowych, które znalazły się w definicjach i dokumentacji tekstowej. Bardzo wyraźnie upominał się też, by Akademia weszła w posiadanie egzemplarza słownika Lindego z leksykograficznymi uwagami autora, o których Cinciała pisał w *Przedmowie* do swojego dzieła (Horodyska 1989: 226–227).

Władysław Wisłocki (historyk literatury, bibliograf) jako zarzut przedstawiał fakt, że za dużo jest w słowniku bohemizmów. Pisał, że to „naleciałość, która w Cieszyńskim wybitnej cechy »dialektycznej« stanowić nie powinna”. Podobnie jak A. Małecki uważał, że w słowniku nie powinny się znaleźć wyrazy, które występują też w innych niż cieszyńska gwarach. Dostrzegał mankamenty redakcyjne słownika, ale był zdania, że „umiejętnie obrobiony i użyty wcale cenny i obfity materiał do *Słownika* Lindego stanowić mógłby przyczynek”. Wskazywał na „nadmierzająco cenny i ciekawy wykaz używanych w tamtych stronach wyrazów złożonych”. W konkluzji opowiadał się za przyznaniem słownikowi nagrody (Horodyska 1989: 227–228).

Józef Tretiak (historyk literatury) na wstępie podkreślał: „Jest to nadzwyczajnie bogaty materiał dla językoznawstwa polskiego, świadczący wymownie, ile się bogactwa językowego przechowało u cieszyńskich Ślązaków”. Zwracał uwagę na spis wyrazów złożonych, na zgromadzone w jednym miejscu nazwy jabłek, gruszek, grzybów, monet, na szerokie opisy desygnatów, zjawisk. Dostrzegał błędy, potknięcia, braki w przygotowaniu językowym, leksykograficznym autora, ale nie uważał, by to przekreślało wartość pracy, i opowiadał się za przyznaniem jednej z nagród konkursowych. Podkreślał też, że bardzo korzystne byłoby pozyskanie przez Akademię egzemplarza słownika Lindego z uwagami A. Cinciały (Horodyska 1989: 228).

Na podstawie tych recenzji i własnej opinii o słowniku sekretarz Wydziału Filologicznego AU prof. Lucjan Malinowski przygotował referat, który przedstawił 19 maja 1889 r. na posiedzeniu Wydziału I poświęconemu tylko sprawie konkursu („posiedzenie ściślejsze nadzwyczajne”). Wniosek referenta, by A. Cinciała za jego słownik przyznać drugą nagrodę (337 rubli), został przyjęty jednomyślnie. Przyjęto również wniosek, by „uprosić Zarząd Akademii, iżby ten nabył od Dr. Cinciały egzemplarz słownika Lindego, w którym są notatki leksykograficzne właściciela”⁶⁶. Przesłanie tego egzemplarza, jak można wnioskować z zachowanej korespondencji, uczyniono warunkiem wypłaty nagrody. Z korespondencji Cinciały z Akademią wnosić należy, że autor ten warunek spełnił⁶⁷.

przywoływanego referatu L. Malinowskiego przedstawionego na posiedzeniu Wydziału I w dniu 19 maja 1889 r., informacje i cytaty podajemy za H. Horodyską (1989: 92–93, 226–228).

⁶⁶ Protokół posiedzenia ściślejszego nadzwyczajnego Wydziału I z dnia 19 V 1889 r., Arch. Nauki PAN i PAU, sygn. PAU W I-7, 1889, k. 96.

⁶⁷ List Andrzeja Cinciały z dnia 1 IX 1889 r., Odpowiedź AU z dnia 6 IX 1889, List Andrzeja Cinciały z dnia 20 XI 1889 r., Korespondencja Sekretarza Generalnego, Arch. Nauki PAN i PAU, sygn. KSG 1889/172, 176, 231.

We wspomnianym referacie L. Malinowski odpierał m.in. zarzut W. Wisłockiego dotyczący bohemizmów, patrząc z perspektywy językoznawcy zdającego sobie sprawę z roli sąsiedztwa językowego, dominacji językowej itd.⁶⁸ Sam natomiast zwrócił uwagę na „wyrazy ludowe grube i nieprzyzwoite”, ale wykazał przy tym zrozumienie dla dośiadności językowej Śląska Cieszyńskiego:

[...] kto będzie na sprawę tę patrzył ze stanowiska piśmiennictwa polskiego z wieku XVI, kto przypomni sobie *Marcholta grubego a sprośnego*, kto przypomni sobie fraszki Kochanowskiego, ten pobłażliwie będzie sądził i lud śląski, i jego leksykografa⁶⁹.

L. Malinowski chętnie by widział w słowniku fonetykę i geografę językową. Zaraz jednak konstatawał:

Lecz tych zarzutów nie myślę czynić autorowi, pomny tego, że trudno zjednoczyć w jednej osobie wszystkie warunki do podjęcia takiej pracy. Lingwista z zawodu nie zamieszka całe życie na Śląsku, nie będzie się stykał jak notariusz przez lat 40 z ludem wiejskim, nie będzie więc miał sposobności zbadać język tak, jak to uczynił Cinciała⁷⁰.

Uważał ponadto, że Wydział I powinien w tym wypadku wyznaczyć redaktora, który słownik przygotuje do wydania według obowiązujących reguł. Sam podjął się tej roli⁷¹.

Pomysłodawczyni i fundatorka konkursu Ludwika Górecka, córka S.B. Lindego, za swojego życia żywo interesowała się każdą jego edycją i losem nagrodzonych prac. Dlatego, gdy nie doczekała się w kolejnych latach egzemplarzy *Słownika dyalektycznego*, skierowała w 1893 r. pytanie w tej sprawie do sekretarza generalnego Akademii. Otrzymała od niego odpowiedź:

Praca pana C[inciały] dotąd jeszcze nie wyszła. Jest to materiał bardzo cenny, zebrany jednak przez amatora i wymagający umiejętnej ręki. Pan Malinowski, sekretarz Wydziału Filologicznego, zapewnia mnie, że w ciągu przyszłego roku rzecz ta uzupełniona, umiejętnie zredagowana wyjdzie na widok publiczny⁷².

L. Malinowski zmarł w 1898 r. Słownik wcześniej ani po jego śmierci nie został wydany.

⁶⁸ E. Klich w *Memorjale...* z 1929 r. podkreśla: „Zwrócę dalej uwagę na znaczenie słownika Cińciały jako najobfitszego dotąd źródła znajomości elementu leksykalnego czeskiego pochodzenia w dialektach Śląska” (Klich Edward, *Memorjał...*, Bibl. Naukowa PAU i PAN, rkps 6507, t. 8 (s. 22)).

⁶⁹ Referat Lucjana Malinowskiego przedstawiony na posiedzeniu Wydziału I w dniu 19 maja 1889 r., [za:] Horodyska 1989: 93.

⁷⁰ *Ibidem*.

⁷¹ L. Malinowski, językoznawca, badacz gwar śląskich, folklorysta, odbył podróż po Śląsku w 1869 r., był m.in. w kilkunastu wsiach Śląska Cieszyńskiego (z dzisiejszej perspektywy po obu stronach granicy). W relacji z tej podróży w trzech częściach *Zarysów życia ludowego na Szląsku* znajdziemy wiele cennych uwag dotyczących kultury materialnej i duchowej, stosunków wyznaniowych, narodowościowych, języka na Śląsku Cieszyńskim (Malinowski 1887).

⁷² List sekretarza generalnego do Ludwika Góreckiej z dnia 14 VI 1893 r., [za:] Horodyska 1989: 340.

Na początku XX w. rękopisy słownika⁷³ były w posiadaniu rodziny Cinciały, córki Marii i wnuka Jana Stanisława Bystronia, profesora etnografii i socjologii. Z *Przedmowy* do słownika Adama Kleczkowskiego, przyjaciela rodziny Bystroniów, dowiadujemy się, że „przed laty może już 25” (czyli prawdopodobnie w roku 1921) zwrócili się do niego, by „zajął się wydaniem tego Słownika Cieszyńskiego”. „Oddano mi wtedy – czytamy dalej – dwa egzemplarze Słownika: własnoręczny rękopis Cinciały i kaligraficzny odpis tego rękopisu, niezawierający jednak często dodatków autora, który – zdaje się – do końca życia uzupełniał swoje dzieło”⁷⁴.

Językoznawcy, z którymi kontaktował się Kleczkowski (Kazimierz Nitsch, Jan Rozwadowski), byli jednomyślni: słownik A. Cinciały należy opublikować. J. Rozwadowski chciał, by został wydany niemal bez poprawek, K. Nitsch uważał, że zmiany redakcyjne w słowniku powinny być większe – zmierzać do „zmodernizowania Słownika fonetycznie i uzupełnienia go obserwacją współczesną”⁷⁵.

Przygotowanie *Słownika*, za radą prof. K. Nitscha, powierzył Kleczkowski Edwardowi Klichowi, profesorowi Uniwersytetu Poznańskiego. W 1926 r. Klich napisał swoją opinię o słowniku Cinciały. Czytamy w niej między innymi:

Przychyłam się do zdania prof. Dr. A. Kleczkowskiego, że *Słownik dyalektyczny* Dr. Andrzeja Cinciały należy wydać w druku co rychlej, aby ocalić przed zaginięciem tak cenny materiał. [...] Co do sposobu wydania sądziłbym, że należy wydać rzecz bez żadnych zmian i poprawek, które w tego rodzaju wypadkach przedstawiają zawsze pewne niebezpieczeństwo wpadnięcia z błędu ewentualnego w inny błąd. [...] PS Przed oddaniem do druku musi się rękopis uważnie przejrzeć, rzeczy wzbudzające pewne wątpliwości w odpowiedni sposób zaznaczyć, pisownię autora, na ogół literacką, wykazującą jednak tu i ówdzie pewne odstępstwa, w formie uwagi wstępnej objaśnić⁷⁶.

⁷³ Na ten fakt wskazuje zapis w *Z Pamiętnika Andrzeja Cinciały*: „Oba egzemplarze znajdują się obecnie w rękach prof. Bystronia w Krakowie. Akademia słownika nie wydrukowała pomimo kilkakrotnego nalegania ś. p. autora. Słownik zawiera cenny materiał językowy i należałoby go wydać” (Cinciała 1900: 77). O tych rękopisach znajdujemy informację w *Pamiętniku* A. Cinciały: „Sporządziłem dwa egzemplarze tego słownika, jeden znajduje się w Akademii i jest przeznaczony do druku, drugi zaś znajduje się w Silezjace, a tymczasowo u mnie” (Cinciała 1931: 127). Pisząc o „Silezjace”, autor ma na myśli swój pomysł z roku 1881, by gromadzić wszystkie pisma, ulotki, wydawnictwa związane ze Śląskiem Cieszyńskim w swoistym archiwum, które nazwał Silesiaca: „Mogłem więcej zrobić, jak zrobiłem, ale dawniej nie miałem zamiaru zakładać Silezjaki. Myśl ta powstała dopiero od roku 1881, czyli od czasu przeniesienia się do Cieszyna, odtąd aż do obecnej chwili, znacznie się zbiór mój powiększał, chociaż jeszcze wiele materiałów z ubiegłych czasów trzeba zakupić, a nabyte oprawić i uporządkować [...]. Zbiór ten rzeczy śląskich zamierzam w swoim czasie złożyć w Czytelni Ludowej w Cieszynie, gdzieby każdy, kogo interesują sprawy nasze, mógł z niego korzystać. Z czasem z tego zbioru mogłoby powstać archiwum i muzeum śląskie, może niewielkie i niebogate, ale nie mniej dla nas ważne i cenne” (Cinciała 1931: 161–162).

⁷⁴ W *Przedmowie* do słownika A. Kleczkowski pisze dość szczegółowo o życiu i działalności A. Cinciały na różnych polach, swoim udziale w próbach wydania słownika od początku lat dwudziestych XX w., kontaktach z rodziną A. Cinciały, pomysłach na jego opracowanie (J. Rozwadowskiego i K. Nitscha), o kolejnych redaktorach słownika: E. Klichu, L. Kobieli, K. Nitschu i wreszcie o sobie samym (Kleczkowski Adam, *Przedmowa*, Bibl. Naukowa PAU i PAN, rkps 6507, t. 8 (s. 24–29)).

⁷⁵ *Ibidem*, t. 8 (s. 25–26).

⁷⁶ Klich Edward, *Opinia o słowniku Andrzeja Cinciały*, Bibl. Naukowa PAU i PAN, rkps 6507, t. 8 (s. 5, 7).

Potwierdzenie odbioru egzemplarza słownika przez E. Klicha datowane jest na 5 X 1927 r.⁷⁷ Z kolei z listu Klicha do K. Nitscha wynika, że prace redakcyjne nad *Słownikiem* podjął dopiero w styczniu 1929 r.: „Teraz właśnie zabieram się osobiście do Słownika Cinciały, który mi słuchacze przepisywali trochę długo: a robota bardzo żmudna”⁷⁸. Na sierpień tegoż 1929 r., a więc po pół roku systematycznej pracy nad słownikiem, datowany jest jego *Memorjał w sprawie wydania Słownika narzecza polskiego na Śląsku Cieszyńskim Cinciały*. Czytamy tam między innymi:

Słownik jest czemś więcej niż zwyczajnym słownikiem – zbiorem wyrazów z ich znaczeniami. Pod wieloma hasłami czytamy całe artykułiki – przyczynki do znajomości kultury materialnej i duchowej Śląska Cieszyńskiego, więc przyczynki do znajomości rolnictwa na Śląsku, chowu bydła, gospodarstwa domowego, strojów ludowych, zwyczajów, obyczaju, wierzeń etc. Wiele takich przyczynków ma wartość historyczną, tych mianowicie, gdzie mowa o urządzeniach, które się już przeżyły⁷⁹.

Do wybuchu wojny w 1939 r. *Słownik* nie został oddany do druku. Podobno wówczas opracowanie było już ukończone⁸⁰, ale losy profesora E. Klicha potoczyły się dramatycznie: jesienią 1939 r. został aresztowany i zamordowany przez Niemców, a spuścizna po nim zaginęła. W 1940 r. żona E. Klicha zwróciła A. Kleczkowskiemu egzemplarz *Słownika*. Informacje o tym fakcie znajdujemy w przywołanej już *Przedmowie*⁸¹. Kleczkowski zwrócił się w tym czasie do kilku osób o radę i pomoc w wydaniu *Słownika*. Pisał:

Polecili mi na Śląsku Kobięłę, prawnika, ale równocześnie dialektologa Śląska Cieszyńskiego, który ukrywał się przed Gestapo pod przybranym nazwiskiem Rademacher. Prof. Nitsch, który znał jego prace, wydał o nim dobrą opinię, a tak oddałem mu odpis *Słownika* Cinciały i pożyczyłem szereg słowników polskich, prosząc o rychłe przepisanie słownika i zwrócenie mi go. Na moje listy skierowane do Rademachera, który miał korepetycje w dworze u państwa Ramerów, przez rok czy dłużej nie otrzymywałem żadnej odpowiedzi; wreszcie p. Ramerowa napisała mi okazją, że Rademacher został przez Gestapo dawno wywieziony, a jego książki i rękopisy zabrane. Byłem przekonany, że znowu odpis *Słownika* Cinciały przepadł, jakież moje zdumienie, gdy w jakiś czas potem otrzymałem od p. Ramerowej i ten odpis, i pożyczone książki z powrotem. W r. 1945 dałem przepisać *Słownik* w 3 egzemplarzach, aby można było zaprowadzić w nim ścisły porządek alfabetyczny i konieczne uzupełnienia⁸².

⁷⁷ „Dla P. Prof. Dr. Adama K. Potwierdzam odbiór rękopisu oprawnego pt. Słownik dyalektyczny, czyli zbiór wyrazów staropolskich i innych w potocznej mowie używanych na Śląsku w Księstwie Cieszyńskim z dodatkiem przysłówiów i frazeologii. Zebrał Dor Andrzej Cinciała, notaryusz w Cieszynie – wraz z Dodatkami tegoż Dr. A. Cinciały na luźnych dwudziestu dziewięciu kartach formatu arkuszwego. Dr Edward Klich. W Poznaniu dnia 5 X 1927” (Bibl. Naukowa PAU i PAN, rkps 6507, t. 8 (s. 4)).

⁷⁸ List Edwarda Klicha do Kazimierza Nitscha, Arch. Nauki PAN i PAU, rkps K III–51, k. 194.

⁷⁹ Klich Edward, *Memorjał...*, Bibl. Naukowa PAU i PAN, rkps 6507, t. 8 (s. 19).

⁸⁰ W opracowanym przez W. Taszyckiego biogramie E. Klicha w PSB (t. 12, 1966–1967) czytamy: „Nie zdołał [...] ogłosić z wielkim nakładem pracy poprawionego i uzupełnionego słownika dialektu cieszyńskiego A. Cinciały”.

⁸¹ Kleczkowski Adam, *Przedmowa*, Bibl. Naukowa PAU i PAN, rkps 6507, t. 8 (s. 26).

⁸² *Ibidem*, rkps, t. 8 (s. 26–27).

W 1945 r. Kleczkowski poprosił K. Nitscha o przygotowanie *Słownika* do druku. Ten się zgodził (we wrześniu 1945 r.), ale obowiązki po wyborze go na Prezesa PAU sprawiły, że w marcu 1946 r. rękopis oddał. A. Kleczkowski ostatecznie stwierdził, że sam zajmie się redakcją *Słownika*. Zdecydował, że wyda go bez większych zmian:

Klich chciał porównać słownictwo Cińciały ze współczesnym słownictwem cieszyńskim i śląskim w ogóle. Kobiela chciał uzupełnić Cińciałę zasobem całym zagłębia na Zaolziu, prof. Nitsch z pewnością by pogłębił ten słownik może już przestarzałą nową transkrypcją, nowymi wyrazami w porównaniu z całym Śląskiem, w moim opracowaniu pozostaje wiernie praca Cińciały, zmieniona tylko zewnętrznym porządkiem alfabetycznym, rozszerzona nowymi objaśnieniami i nową etymologią. Tamci by z pewnością pogłębili i rozszerzyli dzieło, ale może zatarli mniej lub więcej pracę autora – tu wychodzi Cińciała zasadniczo niezmieniony. [...] To wydanie Cińciały – w 57 lat po odznaczeniu na konkursie Lindego przez Akademię Umiejętności, a 64 lat po ukończeniu dzieła, a w 99 lat po jego zaczęciu jest nie tylko spełnieniem długu wdzięczności wobec gorliwego pracownika na niwie narodowej na Śląsku Cieszyńskim, jak Andrzej Cińciała, który przeszło 50 lat walczył o polskość tej odwiecznej naszej ziemi, to przede wszystkim spełnienie obowiązku wobec mowy Śląska Cieszyńskiego, mowy tak pięknej, tak dawnej, tak jędrnej. [...] Zapewne wiele wyrazów ze *Słownika* Cińciały należy już dziś do przeszłości, ale główny zrąb z pewnością przetrwał, żyje i żyć będzie dalej. Stan obecny i przyszły tej mowy cieszyńskiej można będzie badać nowymi środkami teraz i w przyszłości, dla stanu przeszłego jednym z najważniejszych źródeł pozostanie słownik Cinciały⁸³.

Niestety, prof. A. Kleczkowski zmarł w 1949 r., nie zdążywszy wydać dzieła. Przez kilkanaście lat oryginał *Słownika*, jego odpis, maszynopisy i wszystko, co ze słownikiem związane, a co było w posiadaniu A. Kleczkowskiego, pozostawało w prywatnych rękach. W Bibliotece PAN (dziś: Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie) znalazły się te materiały w roku 1961. Zakupiono je w Antykwariacie Domu Książki w Krakowie⁸⁴.

Na początku lat osiemdziesiątych XX w., podczas poszukiwań materiałów do pracy o historii konkursu leksykograficznego im. S.B. Lindego, zainteresowała się losom nagrodzonego w 1889 r. i niewydanego słownika H. Horodyska. W artykule *Odnalezienie zaginionego rękopisu Słownika gwarowego Śląska Cieszyńskiego Andrzeja Cinciały* poinformowała, że rękopis ten znajduje się w Bibliotece PAN i że przygotowuje słownik do druku (Horodyska 1992: przyp. 14). Słownik jednak drukiem się nie ukazał.

W setną rocznicę śmierci Andrzeja Cinciały (w 1998 r.) Towarzystwo Miłośników Wisły wydało reprodukcję słownika techniką fotooffsetową z rękopisu znajdującego się w zbiorach Biblioteki Naukowej PAU i PAN w Krakowie (Cinciała 1998).

W roku 2021 z inicjatywy dr hab. Jadwigi Wronicz, emerytowanego pracownika IJP PAN, Pracownia Dialektologii Polskiej Instytutu Języka Polskiego PAN podjęła starania zmierzające do opracowania i wydania rękopiśmiennego *Słownika* A. Cinciały. Uzyskano zgodę na wydanie materiałów rękopiśmiennych Dyrekcji Biblioteki Naukowej PAU i PAN.

⁸³ *Ibidem*, rkps, t. 8 (s. 28–29).

⁸⁴ Informacja na karcie katalogowej, Bibl. Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 6507, t. 1.

Pod sygnaturą 6507 w tej bibliotece znajduje się 8 tomów materiałów rękopiśmiennych związanych ze *Słownikiem* A. Cinciały. Tom 1 to oryginał słownika. Oprawny tom liczy 640 numerowanych stron (w tym 572 strony słownika i 68 stron zatytułowanych: *Przysłowia w księstwie Cieszyńskim* (zapisane w dużej części inną ręką) i *Frazeologia*). W rękopisie jest 41 stron niezapisanych, ale numerowanych w kolejności (35 w części słownikowej). Na stronach słownika w kilku miejscach znajdują się dopiski niepoczynione ręką Cinciały. Kilka z nich jest z dużym prawdopodobieństwem autorstwa A. Kleczkowskiego. Są to m.in. definicje ze słownika Lindego, jeśli do hasła z tego słownika Cinciała odsyłał. Sporadycznie jeszcze inną ręką⁸⁵ dopisane są na końcu niektórych partii alfabetycznych hasła, np. na stronie 348 rękopisu:

Pokazowacz = wskazówka na zegarze;
na stronie 428:

stadeczko – miasteczko Zaś się jedno stadeczko dobojowało... (germ.).

Przywołany tu materiał tekstowy, napisany tą samą ręką, znajduje się na stronie 92 rękopisu jako ilustracja dodanego wyrazu hasłowego *dobojać się*. Zdanie: „Zaś się jedno stadeczko dobojowało owczarnie” jest w rozprawie Jana Bystronia *O mowie polskiej w dorzeczu Stonawki i Łucyny w księstwie Cieszyńskim* (Bystron 1887: 49)⁸⁶.

W rękopisie niektóre (nieliczne) hasła są przekreślone. Ponieważ nie można ustalić, kto tych skreśleń dokonał, zostały one włączone do słownika⁸⁷.

Tą samą ręką co część *Przysłów* jest przepisany oryginał słownika (t. 2 zbioru materiałów). W nim są naniesione jednym charakterem pisma różne poprawki i komentarze⁸⁸. Wyrazy hasłowe są przekreślone na skos czerwonym ołówkiem. Tom 3 to maszynopis *Deutscher Index zu Dr. Andrzej Cinciała Słownik dyalektyczny, czyli zbiór wyrazów staropolskich i innych w potocznej mowie używanych na Śląsku w Księstwie Cieszyńskim* autorstwa A. Kleczkowskiego. Zawiera on kilka stron uwag o zapożyczeniach niemieckich w słowniku oraz większość ułożonych w kolejności alfabetycznej wyrazów hasłowych ze słownika (te, które były na pierwszym miejscu w artykule hasłowym w rękopisie) z definicjami w języku niemieckim. Definicje niemieckie, które zamieścił w słowniku sam Cinciała, zostały odczytane i oznaczone literą C. Tomy 4, 5 i niekompletny tom 6 to maszynopisy słownika. Powstały one z inicjatywy A. Kleczkowskiego. W tomie 4 są poprawki poczynione jego ręką. Na tom 7 składają się dwa egzemplarze (odpisy) *Przysłów w księstwie Cieszyńskim i Frazeologii*. Tom 8 z kolei to zbiór materiałów związanych ze słownikiem (opinie E. Klicha i H. Ułaszyña o słowniku Cinciały, poświadczenie odbioru słownika przez E. Klicha, *Memoriał w sprawie wydania Słownika narzecza polskiego na Śląsku Cieszyńskim* Cinciały E. Klicha, *Przedmowa* oraz notatki dotyczące słownika A. Kleczkowskiego; zob. wykaz rękopisów).

Słownik A. Cinciały był dotąd rzadko wykorzystywany do badań językoznawczych z powodu utrudnionego do niego dostępu. Niemniej po wydaniu reprintu słownika w 1998 r. powstały dwa artykuły, które zawierają analizę zbiorów tematycznych leksyki cieszyńskiej wyodrębnionych w słowniku przez A. Cinciałę (zoonimów (Pospiszyl

⁸⁵ Być może byli to Jan Bystron lub Jan Stanisław Bystron, bo ten egzemplarz rękopisu był do momentu przekazania go prof. A. Kleczkowskiemu w ich rękach.

⁸⁶ Jako źródło cytatu J. Bystron wskazuje: H. Koczy, *Kazanie na pamiątkę wdzięczną poświęcenia kościoła ewangelickiego w Międzyrzeczu*, Bielsko 1866.

⁸⁷ Skreśleń nie ma w odpisie słownika (Bibl. Naukowa PAU i PAN, rkps 6507, t. 2).

⁸⁸ Ten odpis słownika był na pewno w różnych okresach czasu w rękach E. Klicha, L. Kobieli, K. Nitscha i A. Kleczkowskiego.

2000), nazw odmian jabłek, gruszek (Pospiszyłowa 2001a)), jeden – compositów (Pospiszył 2000) oraz jeden, w którym autorka porównuje wybrane XIX-wieczne słownictwo cieszyńskie ze słownictwem w SCiesz (Pospiszyłowa 2001b). Kilka publikacji (artykułów i rozdziałów w monografiach) przedstawia dzieje, zawartość, miejsce i rolę *Słownika* w historii dialektologii (Horodyska 1989, 1992, 1995, Krop 1998a, Kubok, Greń 2000, Kubok 2011). Jest też dzieło Cinciały (w wyborze) źródłem materiałowym w dwu słownikach: *Słowniku frazeologizmów i typowych połączeń wyrazowych w gwarach śląskich* L. Przymuszały (Przymuszała 2013) i *Słowniku gwar śląskich* (SGŚ). Dodać należy, że wzmianki o *Słowniku* i jego autorze pojawiają się w różnych pracach, artykułach prasowych dotyczących gwary, polszczyzny regionalnej oraz kultury Śląska Cieszyńskiego.

Barbara Grabka

IV. Zasady redakcyjne

1. Układ słownika

Słownik ma układ alfabetyczny. Zastosowano w nim zapis ortograficzny, z zachowaniem cech fonetycznych gwary cieszyńskiej utrwalonych przez autora, przede wszystkim: realizacji samogłosek pochyłonych *a*, *e*, *o* oraz realizacji krótkiego *u* jako *ó*. Materiał onomastyczny, który Andrzej Cinciała zawarł w słowniku, pokazano osobno w aneksie *Nazwy własne*⁸⁹.

2. Artykuły hasłowe

W *Słowniku* znajdują się dwa rodzaje artykułów hasłowych: autorstwa Cinciwały oraz dodane przez redakcję (dla odróżnienia od tych pierwszych wyróżnione gwiazdką). Hasła autorstwa Cinciwały to nie tylko te, które on sam jako takie potraktował, umieszczając w przyjętym przez siebie porządku alfabetyczno-gniazdowym, ale również te, których podstawą do utworzenia stały się wyrazy użyte przez Cinciwałę w cytatach i tam objaśnione. Dzięki temu można było zachować definicje autora, np.:

[...] obleka się już godzinę (= ubiera się,) a nie może się dowlec, nie może ukończyć ubrania.

Stąd hasło w słowniku:

oblekać się ‘ubierać się’: Obleka się już godzinę, a nie może się dowlec, nie może ukończyć ubrania.

Wyrazy hasłowe dodane przez redakcję zostały wyekscerpowane z cytatów, definicji sformułowanych przez Cinciwałę oraz jego komentarzy etnograficznych, np.:

Odmięk (odmięcz). Czas, gdzie mrozy popuściły, a śnieg zmięknął, tak że się można roztaju spodziéwać.

Stąd:

roztaj* ‘odwilż’.

Namierzić się. Co się mię to namierziało = długo mię to mierziało. Co się on nad swoim synem namierział.

Stąd:

mier-zieć* ‘martwić, trapić’: Co się mię to namier-ziało (długo mię to mier-ziało).

Dana jednostka była uwzględniana jako wyraz hasłowy jedynie wtedy, gdy można było znaleźć poświadczenie jej występowania w gwarze cieszyńskiej. Do weryfikacji służyły dostępne publikacje dotyczące tej gwary (szczególnie *Słownik gwarowy Śląska Cieszyńskiego* (SCiesz), *Słownik gwar śląskich* (SGŚ) oraz *Słownik gwar polskich* PAN (SGP) i jego kartoteka, zawierająca oprócz licznych ekscerptów ze źródeł drukowanych

⁸⁹ Tak też postąpił E. Klich, przygotowując słownik do druku (Klich Edward, *Memorjał...*, Bibl. Naukowa PAU i PAN, rkps 6507, t. 8 (s. 13)).

także materiał rękopiśmienny z 31 wsi cieszyńskich (zarówno tych, które leżą obecnie na terenie Polski, jak i zaolziańskich)), np.:

chodnik* 1. 'ścieżka, wydeptana dróżka': Fajawica trwała dwa dni i pozasypała wszystkie drogi i ścieżki (cesty i chodniki). Jest tam moc śniega, chodniki jeszcze nieprzedłapane (nieuchodzone, nieutorowane). Trzeba chodniki porozmiatać. Trzeba chodnik piaskiem wysuć. Zebrałem się z nim na chodniku. Zrządziliśmy się na chodniku. 2. 'przebyta trasa': Stracił po chodniku rułkę (od fajki). ♦ Jeżeli kto długą *drogę* ukończy, np. trzy, cztery mile, ten *się ujdzie*, jeżeli zaś ma różne *chodniki*, np. z wioski po sprawunku do drugiej wioski po innym sprawunku lub w mieście za sprawunkami różnymi, ten *się uchodzi*. Pierwszy odbył jeden *chodnik*, drugi rozmaite *chodniki*.

Poza wyrazem hasłowym oraz definicją (definicjami) artykuł hasłowy zawiera przede wszystkim także dokumentację materiałową. Inne nieobligatoryjne komponenty artykułów to: kwalifikatory, informacja gramatyczna, komentarz etnograficzny oraz metajęzykowy. Wyrazy hasłowe mają postać taką, jaka funkcjonuje w gwarze cieszyńskiej.

Osobnymi hasłami w słowniku są: 1) warianty fonetyczne danego wyrazu, 2) homonimy (oznaczone cyfrą rzymską umieszczoną po hasle), 3) imiesłowy przymiotnikowe bierne, jeśli w dokumentacji materiałowej nie ma czasownika, którego są formą, 4) pluralia tantum, a także zwyczajne formy liczby mnogiej, jeśli w takiej postaci podał hasło Cinciała, 5) hasła wielowyrazowe (zestawienia, wyrażenia przyimkowe, frazemy, wielowyrazowe spójniki i partykuły).

Do haseł autora dodane zostały przez redakcję nowe znaczenia (nie tylko dyferencyjnie gwarowe, ale także wspólne z polszczyzną ogólną), jeżeli wskazywała na nie dokumentacja tekstowa. Dodane znaczenia wyróżnione są gwiazdką, np.:

mierydzać 1. 'ćwiękować': Owca mierydza. *2. 'ruszać szczęką, gryząc coś': On zawsze mierydza (to jest ciągle coś zajada, jakby ćwiękował). *3. 'ruszać czymś jednostajnie': Nie mierydź już tyle tą kolebką (kołyska) (to jest nie ruszaj, nie kolebaj). ♦ Wyraz używany w górach.

Również egzemplifikację haseł autorstwa Cinciały wzbogacono wydobytymi z materiałów słownika cytatami zawierającymi wyraz hasłowy.

Występujące w definicjach, komentarzach etnograficznych oraz językowych jednostki leksykalne oraz frazeologiczne, które są w *Słowniku* wyrazami hasłowymi (odautorskimi lub dodanymi przez redakcję), wyróżniono kursywą. W cytatach tego wyróżnienia nie zastosowano.

Uwagi etnograficzne oraz dotyczące użycia wyrazów, a także sporadycznie podane przez Cinciałę formy koniugacyjne czasownika umieszczamy na końcu hasła po znaku ♦. Jeśli uwagi takie pochodzą z różnych miejsc w *Słowniku* i nie tworzą spójnego tekstu, również oddzielamy je od siebie znakiem ♦.

3. Zapis wyrazów hasłowych i dokumentacji tekstowej

Jak wspomniano, w *Słowniku* zachowane zostały niemal wiernie język, styl i pisownia autora⁹⁰. Należy zaznaczyć, że w rękopisie spotykamy się wielokrotnie z niejednorodnością zapisów. Jest to spowodowane między innymi rozchwianiem XIX-wiecznych zasad

⁹⁰ E. Klich w *Memorjale...* pisze: „Otóż nie jest to [pisownia A. Cinciały], co jasne, transkrypcja fonetyczna, ale zwyczajna pisownia literacka polska, używana w Galicji w ośmdziesiątych latach XIX wieku, z niewielu odstępstwami dla oddania wymowy śląskiej [...]” (Klich Edward, *Memorjał...*, Bibl. Naukowa PAU i PAN, rkps 6507, t. 8 (s. 13)).

ortograficznych (Bajerowa 1986). Cinciała gromadził słownictwo przez czterdzieści lat. W tym czasie poznawał i doskonalił swoją znajomość polskiego języka ogólnego, stosował zmieniającą się ortografię.

Wahania dotyczą zapisu samogłosek pochyłonych *a* i *e* przez – odpowiednio – *à* (sporadycznie *á*) lub *o* oraz *é* (sporadycznie *è*) lub *y* (takie niekonsekwencje dotyczą nie tylko całości materiału leksykalnego, ale także poszczególnych wyrazów, które bywają zapisywane w różny sposób). W tej edycji *Słownika* wyraz hasłowy ma postać z samogłoskami *á*, *é* wtedy, gdy w dokumentacji materiałowej (cytatach, definicjach, komentarzach etnograficznych) został on poświadczony z samogłoską pochyłą, niezależnie od tego, jak została w rękopisie pokazana: *à*, *á*, *o* (a nawet *ó*, jeśli *o* będące realizacją *a* pochyłonego ulegnie dalszemu zwężeniu⁹¹) w wypadku *a* pochyłonego; przez *é*, *è*, *y* w wypadku *e* pochyłonego. Ingerujemy przy tym jedynie w postać wyrazu hasłowego (zmieniając na przykład *szuperdok* na *szuperdák*), w innych komponentach artykułu hasłowego (np. w cytatach) pozostawiając oryginalne zapisy. Jeśli dany wyraz Cinciała zapisał również (np. w cytacie) bez pochylenia, nie zmieniamy tego, a cytat z jednostką bez samogłoski pochyłej pokazujemy jako ilustrację wyrazu hasłowego zawierającego samogłoskę pochyłą. Np.:

czechmán po kim* ‘ktoś jest gdzieś niepotrzebny’: Czechmon tu po nim.

gorzáłka [‘wódka’]: On mi przy wypłacie za chléb i gorzołkę dwa reńskie wyraził. Obnosili chléb i gorzałkę i częstowali pogrzebników. Wychlastał dwie kwarty gorzałki.

♦ *Gorzolka*, u górali *palenka*.

kapálka ‘płyn wygnieciony z séra; serwatka, *molka*’ ♦ *Lewarka* i *kapálka* dają *żeńczycę*. *Żeńczyca* się *przewarza*, a co na *wyrchu* zostanie, jest gęste i zowie się *hurda*. ♦ Jeżeli kwaśne mleko (*kiszka*) się ogrzeje, wydzieli się ser i pozostaje *kapółka*.

dwierze ‘drzwi’: Do dwierzy, za dwierze, nad dwierze, pod dwierze. Trzeba dwierze odstyczyć (zastyczkę odsunąć), bo ktoś idzie do nas. Dwierze się wyszuwierzły, nie dowierają się. Przyprzec drzwi (dwierze).

W rękopisie *Słownika* znalazły się także wyrazy bezwyjątkowo zapisane z *a* i *e* jasnymi w miejscach, w których można by się spodziewać – zgodnie ze współczesnym stanem gwary cieszyńskiej – samogłosek pochyłonych. W tej sytuacji wyrazy hasłowe oddają zapis autora. Nie możemy bowiem kategorycznie stwierdzić, że chodzi tu tylko o kwestię zapisu, a nie wymowy, ponieważ w gwarach zdarzają się tego rodzaju wariantywne realizacje (dlatego też – jak była o tym mowa – respektujemy zapisy z samogłoskami jasnymi w wypadku wyrazów poświadczonych także z samogłoskami pochyłonymi), np.:

krzywák ‘laska zagięta u góry w półkole, używana w podrózach’

miszkarz ‘Schweinschneider [człowiek zajmujący się kastrowaniem zwierząt]’: Na wiosnę przychodzą z Morawy miszkarze, miszą, mniszą świnie i wałaszą heńszty (ogiere).

Zachowujemy stosowany przez Cinciałę zapis *o* pochyłonego przez *ó*, np.: *bachórz*, *ciórać*, *dólan*, (*do*) *Kóźla*, *mórzka*, *mówa*, *nószcz*, *spórny*, *tóž*, *wódnica*. W wyrazie hasłowym nie uwzględniamy tylko zwężenia *o* przed spółgłoską nosową, np.: *brona*, *onaczyć* (nie: *bróna*, *ónaczyć*), zachowując jednak oryginalną pisownię (czyli z pochyleniem) w cytatach. Warianty z *o* i *ó* są w słowniku odrębnymi hasłami połączonymi odsyłaczami.

⁹¹ Np. *kapółka* < *kapálka*.

Śródgłosowe *u* w niektórych wyrazach na Śląsku Cieszyńskim ulega obniżeniu do *ó*, co uwzględniamy w wyrazach hasłowych w słowniku, np.: *hutować, hótować; służba, słóžba; tłuk, tlók*. Wyjątkowo to *u* może ulegać obniżeniu aż do *o*, np.: *służka, słózka*⁹². Warianty z *u* i *ó*, *o* są w słowniku odrębnymi hasłami połączonymi odsyłaczami.

Konsekwentnie stosujemy synchroniczny zapis nosówek w wyrazie hasłowym, ale w dokumentacji materiałowej zachowujemy oryginalną pisownię.

Nieliczne odautorskie wyrazy hasłowe zostały poprawione pod kątem nadania im postaci zgodnej z etymologią, np.: *ankór* (nie *ankur*, jak zapisał Cinciała, sam zresztą sugerując związek z *rankor*).

Poza tym zakres wprowadzonych przez redakcję zmian w pisowni przedstawia się następująco:

- nie zachowano pisowni nieupodobnionego pod względem dźwięczności *z* w różnych sytuacjach fonetycznych i morfologicznych (*zkąd, blizki*) oraz sporadycznie występujących upodobnień w bezokolicznikach typu *gryżć (gryść)*;
- pisownię przedrostka *ros-* zmieniono na *roz-* (*rostomiły, rostoliczny*);
- sporadyczny zapis bezokoliczników przez *-dz, -dź* (*biedz, bozdź, wystrzedz*) zamieniono na zgodny ze współczesną ortografią (*biec, bość, wystrzec*)⁹³;
- zamieniono pisownię: *-ya* na *-ja* (*beskurcya* na *beskurcja*), spółgłosek z czarką (w zasadzie tylko *ž*) na *z* kropką, skróty: *R. [Respons]* w dialogach zamieniono na półpauzę, scil. i sc. na: mianowicie, recte na: właściwie;
- poprawiono zapisy w zakresie pisowni łącznej, rozłącznej, interpunkcji, udźwięcznień i ubezdźwięcznień (innych oprócz wymienionych wyżej) i błędy literowe.

4. Definicje

Definicje autora podajemy w postaci oryginalnej po wprowadzeniu jedynie niezbędnych poprawek, m.in. dostosowaniu aspektu czasownika użytego w definicji do aspektu wyrazu hasłowego, zmodernizowaniu interpunkcji i w niewielkim stopniu ortografii (zob. wyżej). Zachowujemy odautorskie definicje niemieckie, jeśli są jedynymi objaśnieniami, w nawiasie kwadratowym podając ich tłumaczenie na język polski. Definicje zapisujemy w cudzysłowach definicyjnych (tak zwanych łapkach znaczeniowych), choć Cinciała takich cudzysłówów nie używał, a swoje definicje umieszczał po przecinku, po pauzie lub znaku =.

Definicje pochodzące od redakcji umieszczone są w nawiasach kwadratowych [“”]. Pojawiają się one wówczas, gdy Cinciała nie podał definicji i należało ją sformułować na podstawie dokumentacji materiałowej wydobytej z całego rękopisu słownika oraz pomocniczo – źródeł leksykograficznych dotyczących gwary cieszyńskiej. Nawiasami kwadratowymi wyróżniono również objaśnienia niektórych wyrazów przestarzałych, których zrozumienie mogłoby sprawić trudność współczesnemu czytelnikowi, np.:

rysawzy ‘rusy [mający rude włosy, też śniady, ogorzały]’.

⁹² Niewykluczone, że zapisy z *o* są tylko związane z rozchwianą ortografią XIX-wieczną.

⁹³ Por.: „Pozostawiam też właściwości pisowni owoczesnej w ogóle [...]. Jeden szczegół starej pisowni zmieniłem jako zupełnie obojętny dla wymowy, a robiący dziś na nas groteskowe wrażenie, mianowicie dz wzgl. dź w bezokoliczniku: domodz się, bozdź, wbozdź etc. zamieniłem na c – ć: domoc się, bować, wbość etc.” (Klich Edward, *Memorjal...*, Bibl. Naukowa PAU i PAN, rkps 6507, t. 8 (s. 13)).

Hasła autora bez definicji opatrujemy znakiem zapytania ‘?’, jeżeli wykorzystując dostępne źródła, nie udało się ustalić znaczenia wyrazu.

Jak była o tym mowa wyżej, jako definicję odautorską traktujemy w niektórych wypadkach także objaśnienia Cinciały podawane po danym wyrazie w cytacie (po przecinku, w okrągłych nawiasach lub po półpauzie). Jeśli informacje, o których mowa, są objaśnieniami kontekstowymi, nie tworzymy na ich podstawie definicji, lecz pozostawiamy je w cytacie, np.:

samociąż [‘ciągnąc samodzielnie’]: Nosi samociąż mléko do miasta (nałoży naczynia z mlékiem na mały wózek, sam się do niego zaprzęgnie i wiezie, czyli ciągnie). Przyjechał samociąż z chlebem na targ.

5. Odsyłacze

Odmianki fonetyczne jednego wyrazu, które w *Słowniku* są hasłami, łączymy odsyłaczami porównawczymi w obrębie hasła, np.:

hawirz* ‘górnik’: Górnicy (rudziarze, hawirze) ustawili się szykiem.

Por. **hawerz**, **hawierz**.

6. Informacja gramatyczna i kwalifikatory

Formy fleksyjne rzeczowników, które czasami Cinciała pokazywał po wyrazie hasłowym, zachowujemy tylko wówczas, gdy wykazują odmiennosć od języka ogólnego. Jeżeli Cinciała podaje odmianę czasownika różną od wzorca odmiany w polszczyźnie ogólnej, umieszczamy ją w artykule hasłowym po znaku ♦. Od redakcji lub autora pochodzą informacje gramatyczne dotyczące części mowy, rodzaju, liczby, podawane wówczas, gdy postać wyrazu o tym nie rozstrzyga (zob. *Skróty*), np.:

– od autora:

dzieć, dziecia, l.mn. dzieci ‘im Allgemeinen das Kind [generalnie dziecko]’: Przyszła z dzieciem do mnie. Trzeba mieć staranie koło dziecia. Trzeba dać pić dzieciu.

jasło, lm. jaśle ‘drabinka w stajni lub w chlewie nad żłobem, za które *jasło* daje się siano, słoma itp. dla bydła’.

– od redakcji:

bachora blp ‘das Eingeweide [wnętrzości]’: Przebódl się, aż bachora wyszły z niego.

kijań ż ‘[pałka drewniana], którą tylko oburącz podźwignąć można, do rozbijania twardych rzeczy lub *szczepiania* drzewa’: Rypnął kijanią o kamień, aż się kijań rozpadła.

Zachowujemy w słowniku kwalifikatory Cinciały, np. pogard., fig. (zob. *Skróty*). Redakcja nie wprowadza w słowniku własnych kwalifikatorów. Ewentualne uwagi dotyczące zakresu używania czy nacechowania wyrazów zawierają utworzone definicje lub są wprowadzane jako uzupełnienie definicji autora.

Monika Buława
Barbara Grabka
Renata Kucharzyk
Jadwiga Wronicz

V. Bibliografia

- Bogus M., 2015, Kartki nie tylko dla biografa, czyli „Dziennik” Andrzeja Cinciały z lat 1846–1853, [w:] A. Cinciała, *Dziennik 1846–1853*, t. I–II, wyd. M. Bogus, Cieszyn, s. 11–91.
- Buława E., 1997, Pierwsi szermierze ruchu narodowego na Śląsku Cieszyńskim, Cieszyn.
- Bystroń J., 1887, O mowie polskiej w dorzeczu Stonawki i Łucyny w księstwie Cieszyńskim, Kraków.
- Bystroń J.S. (red.), 1927, *Pieśni ludowe z polskiego Śląska*, z rękopisów zebranych przez Emila Szramka oraz zbiorów dawniejszych A. Cinciały i J. Rogera, wydał i komentarzem zaopatrzył J.S. Bystroń, Kraków.
- Bystroń J.S., 1931, Od wydawcy, [w:] *Pamiętnik dra Andrzeja Cinciały notariusza w Cieszynie (1825–1898)*, wyd. J.S. Bystroń, Katowice, s. V–XI.
- Bystroń J.S., 1938, Cinciała Andrzej, [w:] *Polski Słownik Biograficzny*, t. IV, red. W. Konopczyński, Kraków, s. 76.
- Cinciała A., 1883, *Podręcznik prawniczy. Książka dla ludu*, zawierająca: przykłady prośb, podań i skarg w sprawach niespornych, spornych i karnych, dalej wzory dokumentów prawnych: świadectw, rewersów, kwitów poświadczeń, deklaracji testamentów, pełnomocnictw, kontraktów, zapisów dłużnych, ugód, cesyj itp. z odpowiedniami objaśnieniami; nareszcie dodatek obejmujący: listy, spis wiosek w Księstwie Cieszyńskim według powiatów sądowych i starostw, słowniczek wyrazów prawniczych i administracyjnych, Cieszyn.
- Cinciała A., 1884, *Podręcznik dla gmin śląskich. Książka dla ludu*, zawierająca ustawy z objaśnieniami i inne przepisy, których wiadomość potrzebną jest w ogóle każdemu obywatelowi w gminie, w szczególności zaś Przełożonym i Radnym gminy i członkom Wydziału, Cieszyn.
- Cinciała A., 1885a, *Pieśni ludu śląskiego z okolic Cieszyna*, „Zbiór Wiadomości do Antropologii Krajowej” IX, dział III, s. 173–299.
- Cinciała A., 1885b, *Pieśni ludu śląskiego z okolic Cieszyna*, zebrał Dr. Andrzej Cinciała, notaryjusz w Cieszynie, Kraków, osobne odbicie z IX. tomu Zbioru Wiad. Antrop. kraj. Akad. Umiej.
- Cinciała A., 1885c, *Przysłowia, przypowieści i ciekawsze zwroty językowe ludu polskiego na Śląsku*, w księstwie Cieszyńskim, Cieszyn.
- Cinciała A., 1888, *Pierwszy dodatek do Przysłów ludu w Księstwie Cieszyńskim*, „Wiśła. Miesięcznik geograficzno-etnograficzny” II, s. 306–312.
- Cinciała A., 1894a, *Drugi dodatek do przysłówi ludu w Księstwie Cieszyńskim*, „Wiśła. Miesięcznik geograficzno-etnograficzny” VIII, s. 791–794.
- Cinciała A., 1894b, *Odezwa do ziomków*, „Przegląd Polityczny. Dodatek do »Rolnika Szląskiego«”, nr 18, s. 69.
- Cinciała A., 1900, *Z pamiętnika Dra Andrzeja Cinciały*, wyd. J. Bystroń, Cieszyn.
- Cinciała A., 1930, *Przysłowia, reguły i przepowiednie gospodarskie w Księstwie Cieszyńskim na Śląsku*, „Zaranie Śląskie” VI, s. 218–220.

- Cinciała A., 1931, Pamiętnik dra Andrzeja Cinciały notariusza w Cieszynie (1825–1898), wydał i wstępem zaopatrzył J.S. Bystroń, Katowice.
- Cinciała A., 1932, Obrzędy weselne w Cieszyńskim, wyd. przez L. Brożka, „Zaranie Śląskie” VIII, s. 166–172.
- Cinciała A., 1998, Słownik dyalektyczny Księstwa Cieszyńskiego z dodatkiem przysłówów i frazeologii [reprodukcja fotooffsetowa z rękopisu], wstęp napisał J. Krop, Wisła.
- Cinciała A., 2015, Dziennik 1846–1853, t. I–II, wyd. M. Bogus, Cieszyn.
- Dembowski B., 1894, Słownik gwary podhalskiej, „Sprawozdania Komisji Językowej Akademii Umiejętności” V, s. 339–444.
- Gloger Z., 1894, Słownik gwary ludowej w okr. tykocińskim, „Prace Filologiczne” IV, s. 795–904.
- Greń Z., 2015, Język „Dziennika” Andrzeja Cinciały jako przykład dziewiętnastowiecznej polszczyzny regionalnej Śląska Cieszyńskiego, [w:] A. Cinciała, Dziennik 1846–1853, t. I–II, wyd. M. Bogus, Cieszyn, s. 92–114.
- Greń Z., 2022, Tożsamość śląska w systemie pojęciowym budzicieli polskiego życia narodowego na Śląsku Cieszyńskim w XIX wieku, „Zeszyty Łużyckie” 57, s. 151–183.
- Gruchała J., 1997, Biografický slovník Slezska a severní Moravy, red. M. Myška, z. 8, Ostrava, s. 25–26.
- Homola I., 1979, Cinciała (Cińciała, Cieńciała) Andrzej, [w:] Ślaski Słownik Biograficzny, red. J. Kantyka, W. Zieliński, t. II, Katowice, s. 52–54.
- Homola-Skąpska I., 2008, Cinciała Andrzej, [w:] Biografický slovník českých zemí, red. P. Vošahlíková, z. 9, Praha, s. 421–422, <https://biography.hiu.cas.cz/index.php?titl=e=Kategorie:D&pageuntil=COUDENHOVE+Karl+3.12.1814> [dostęp: 5.03.2024].
- Homola-Skąpska I., 2009, Dole i niedole śląskiego studenta w Krakowie, [w:] Świat, Europa, mała ojczyzna. Studia ofiarowane profesorowi Stanisławowi Grodzkiemu w 80-lecie urodzin, red. M. Małecki, Bielsko-Biała, s. 441–457.
- Horodyska H., 1989, Dzieje konkursu leksykograficznego im. Samuela Bogumiła Lindego 1876–1922, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- Horodyska H., 1992, Odnalezienie zaginionego rękopisu Słownika gwarowego Śląska Cieszyńskiego Andrzeja Cinciały, „Język Polski” LXXII, s. 32–36.
- Horodyska H., 1995, Słownik dialektu Śląska Cieszyńskiego Andrzeja Cinciały, „Poradnik Językowy”, z. 5, s. 69–72.
- Karaś H., 2011, Polska leksykografia gwarowa, Warszawa.
- Kąś J., 2003, Wstęp, [w:] J. Kąś, Słownik gwary orawskiej, s. XI–XLVII, Kraków.
- Kosiński W., 1884, Przyczynek do gwary zakopiańskiej, „Rozprawy Wydziału Filologicznego Akademii Umiejętności” X, s. 225–309.
- Krop J., 1998a, Wokół problemów wydawniczych, [w:] A. Cinciała, Słownik dyalektyczny Księstwa Cieszyńskiego z dodatkiem przysłówów i frazeologii [reprodukcja fotooffsetowa z rękopisu], wstęp napisał J. Krop, Wisła, s. 14–16.
- Krop J., 1998b, Z życia i dokonań Andrzeja Cinciały (1825–1898), [w:] A. Cinciała, Słownik dyalektyczny Księstwa Cieszyńskiego z dodatkiem przysłówów i frazeologii [reprodukcja fotooffsetowa z rękopisu], wstęp napisał J. Krop, Wisła, s. 5–14.
- Krzyżanowski J., 1965, Andrzej Cinciała, [w:] Słownik folkloru polskiego, red. J. Krzyżanowski, Warszawa, s. 66.
- Księga zgonów (1898), [w:] Zbiór metryk północnomorawskiego kraju, Archiwum Cyfrowe Archiwum Ziemińskiego w Opawie, sygn. archiwum ET VIII 89, nr inwent. 3888, lata 1898–1898; <https://digi.archives.cz/da/permalink?xid=>

- be8b4ab8-f13c-102f-8255-0050568c0263&scan=e5d5321413ef43d2af62f42ca9ed3adb&parentType=10041 [dostęp: 15.05.2024].
- Kubok B., Greń Z., 2000, Słownik Andrzeja Cinciały w cieszyńskiej dialektologii historycznej, [w:] Słowiańskie słowniki gwarowe, red. H. Popowska-Taborska, Warszawa, s. 81–88.
- Kubok B., 2011, Dawne słownictwo gwar cieszyńskich w świetle kontaktów językowych, Warszawa.
- Łopaciński H. [R. Lubicz], 1893, Przyczyńki do nowego słownika języka polskiego, „Prace Filologiczne” IV, s. 173–279.
- Łopaciński H., 1899, Przyczyńki do nowego słownika języka polskiego II, „Prace Filologiczne” V, s. 681–986.
- Menzel T., Hentschel G., 2005, Wörterbuch der deutschen Lehnwörter im Teschener Dialekt des Polnischen, unter Mitarbeit von P. Jančák und J. Balhar, ergänzte und korrigierte elektronische Ausgabe, Oldenburg; <https://www.bkge.de/publikationen/woerterbuecher/lehnwoerter-im-teschener-dialekt> [dostęp: 10.04.2024].
- Pospiszyl A., 2000, Zoonimy w „Słowniku gwarowym” Andrzeja Cinciały, „Onomastica”, t. 45, s. 317–326.
- Pospiszyl A., 2000, Composita rzeczownikowe w słowniku gwarowym Andrzeja Cinciały, „Prace Językoznawcze” 2, s. 139–148.
- Pospiszylowa A., 2001a, Nazwy gatunków jabłek i gruszek w Słowniku gwarowym Andrzeja Cinciały, „Język Polski” LXXXI, s. 360–362.
- Pospiszylowa A., 2001b, O słowniku gwarowym Andrzeja Cinciały po raz drugi, „Język Polski” LXXXI, s. 110–112.
- Przymuszała L., 2013, Słownik frazeologizmów i typowych połączeń wyrazowych w gwarach śląskich, Opole.
- Ramułt S., 1893, Słownik języka pomorskiego, czyli kaszubskiego, Kraków.
- SCiesz – Słownik gwarowy Śląska Cieszyńskiego, red. J. Wronicz, wyd. II, Ustroń 2010.
- SGP – Słownik gwar polskich, red. M. Karaś (Źródła, t. I), J. Reichan (t. II–IX, z. 2), S. Urbańczyk (t. II–V), J. Okoniowa (t. VI–IX, z. 2), B. Grabka (t. VII–X), R. Kucharzyk (t. IX, z. 2 – X), Wrocław–Warszawa–Kraków 1977–1991, Kraków 1992–2023.
- SGŚ – Słownik gwar śląskich, red. B. Wyderka, t. I–XVIII, Opole 2000–2024.
- Taszycki W., 1966–1967, Edward Klich, [w:] Polski Słownik Biograficzny, t. XII, red. E. Rostworowski, Wrocław–Warszawa–Kraków, s. 612–613.
- Wantuła J., 1932, Starodawne rotys przysięg na Śląsku, „Zaranie Śląskie” VIII, s. 20–25.

Rękopisy

- Cinciała Andrzej, Słownik dyalektyczny, czyli zbiór wyrazów staropolskich i innych w potocznej mowie używanych na Śląsku w Księstwie Cieszyńskim z dodatkiem przysłówów i frazeologii, Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 6507, t. 1 (s. 1–640).
- Kleckowski Adam, Przedmowa. Słownik dyalektyczny, czyli zbiór wyrazów staropolskich i innych w potocznej mowie używanych na Śląsku w Księstwie Cieszyńskim z dodatkiem przysłówów i frazeologii, zebrał dr Andrzej Cińciała, notariusz w Cieszynie, Kraków 1946, Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 6507, t. 8 (s. 24–29).

- Kleczkowski Adam, Notaty dotyczące Słownika dyalektycznego... Cinciały, Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 6507, t. 8 (s. 30–42).
- Klich Edward, Opinia o słowniku Andrzeja Cinciały, Poznań 24 IV 1926, Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 6507, t. 8 (s. 5–7).
- Klich Edward, Memorjał w sprawie wydania Słownika narzecza polskiego na Śląsku Cieszyńskim Cinciały, Poznań 19 lipca 1929 r., Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 6507, t. 8 (s. 15–22).
- List Edwarda Klicha do Kazimierza Nitscha, Poznań 8 I 1929 r., Korespondencja, Materiały K. Nitscha, Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, sygn. K III–51, k. 194.
- List Andrzeja Cinciały z dnia 1 IX 1889 r., Odpowiedź AU z dnia 6 IX 1889, List A. Cinciały z dnia 20 XI 1889 r., Korespondencja Sekretarza Generalnego, Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, sygn. KSG 1889/172, 176, 231.
- Protokół posiedzenia administracyjnego Wydziału I w dniu 18 stycznia 1889 r., Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, sygn. PAU W I–7, 1889, k. 90v, 91.
- Protokół posiedzenia ściślejszego nadzwyczajnego Wydziału I z dnia 19 V 1889 r., Archiwum Nauki PAN i PAU w Krakowie, sygn. PAU W I–7, 1889, k. 95, 96.
- Ułaszyn Henryk, Opinia o słowniku Andrzeja Cinciały, Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie, rkps 6507, t. 8 (s. 1).

VI. Skróty

- 1) skróty od autora
 - adject. – adjectivum
 - coll. – collectivum
 - cz. – czeski
 - częst. – częstotliwie
 - elipt. – eliptycznie
 - fig. – figurate/figurative (w znaczeniu przenośnym)
 - freq. – frequentivum
 - fut. – futurum
 - imp. – imperfectum
 - intell. – intelligitur (co tłumaczy się jako)
 - jednoraz. – jednorazowe
 - l.mn./lm. – liczba mnoga
 - niedok. – aspekt niedokonany
 - niem. – niemieckie
 - nieuż. – nieużywane
 - opp./oppoz. – oppositus
 - plur. – pluralis
 - pogard./pogardl. – pogardliwe, pogardliwie
 - praes. – praesens
 - prov. – proverbium (przysłowie)
 - subst. – substantivum
 - trans./transl. – translate/translative (w znaczeniu przenośnym)
 - wykrz. – wykrzyknienie
 - zbior. – zbiorowe, zbiorowo
 - zdrob./zdrobn. – zdrobnienie, zdrobniałe
 - zgrub./zgrubn. – zgrubienie, zgrub(n)iałe, zgrub(n)iale
 - żartob./żartobl. – żartobliwe, żartobliwie
- 2) skróty od redakcji
 - blp – bez liczby pojedynczej
 - dok. – aspekt dokonany
 - lm – liczba mnoga
 - n – rodzaj nijaki
 - przym. – przymiotnik
 - przysłów. – przysłówki
 - rz – rzeczownik
 - zb. – zbiorowe
 - zdr. – zdrobnienie
 - zgr. – zgrubienie
 - zn. – znaczenie
 - ż – rodzaj żeński

Dodatek do L.

Łokiec. Mici wyprzedzone z Kądzinek
motaż is z wrzecon lub
Kutawrotków na motawidło.

24 mici starawiz pasmo.
Pasma kądzierny is pasmion-
ka (mierz, pradzierny, kędzierny)
prymocowane do jednego
z rogów motawidła. Dwie-
ście pasm starawiz Łokiec
trzy Łokcie pradzierny, a
litery pradzierny wgli
dranascie Łokci stutka.
Okolo 12 sztuk patrze na
jedną kopy (60 kółtek miaz)
cienkiego psátka, to jest
na osnovy i watek.

Łodka, Łotka, Łopotka od pług
do odpratania obwista z kłosa.

Łatka, nacięcie do wlewnia mle-
ka po podłożeniu przernaczone.
Łatki są gliniane, gładzone,
nistkie, u wierzchu nio-
skie u spodu warkie, a
okrągłym otworem u dołu.
* Który pątyka is cieżkiem.
Jak is śmietanka na mleku
autoi, sprusza is mleko
cieżkiem (spruszone mleko)
i porostaje u talcu śmie-
tanki, która is vlewa do
Śmietanki, a gdy śmie-
tanki pełny, wlewa is
śmietanka do masinicy i
robi is masło.

107.

108

Chythać = pisać słabym głosem
płaskim. Najpierw pisać
a potem chythać. Adres
z chythiem, z chythanien
od nas. V. Blokać.

Chythiem, na raz, duszkiem, na
jedno pochylecie. ~~Łatwiej~~
Orkwać piwa ~~oraz~~ chythiem
rypić.

Chytrak = chytrak.

Chwenty, ubiór lity, wytarty, po-
darty lub czysci ubioru i
bielizny podobnie. Nie nie
ma, tylko te chwenty na sobie.

Chrećtać. Swinie:

- a) chwierz, wydać przeciętę
piórkowy głos, gdy im
się jakas krowa dzieje, lub
gdy ich pod noz.
- b) chwola (chwolać) gdy im się
rwać chce.
- c) chrećtać, chrećtać, gdy
im dobrze, np. gdy się
swinie dają pod bruchem,
ktądzie się na ramię i
chrećta, podobnie, gdy
się pobory w lecie do katury.
- d) chrakają, gdy wydać jeden
krótki chryplawy głos; gdy
głos ten raz paraz kilka
razy wydać, tedy to głuchy
narypek chrećtaniem.

284

Zros'latk = dva drewa majzre jeden pien', dva jabotka z roho
 Zrychlic', zrychlic' iz = przyspieszenie; wrzote; dwa ganki
 wiecej jak oznaczono przyjac, rohoc. Do nomenklatury

ic. do noveniz potra
volatitikon. Sub pe-
sterom na pole.

6) *spierać się, mówić się, kłócić się* do
 osiągnięcia jakiegoś celu.

Kurak do kutubnów
Kuracka kutubnów.

Kulifant a) trucioma na ryby
b) przewisko siołki.

Kuryci, wykuryci kogo zimn-
du nie bruma, wykuryci
go w fut i sm di gulle naga-
gimdat. b) wykuryci ich do pola =
wydorono ich z irby na dwór.

Kwadra, mi Quaderstein, Kwadro-
weic a) mit Quaderstein geflohen
b. Quaderstein murem.

Kwak, Kwack

- a) Karpel napa,
- b) Pfananflocken, patrzyk wulki Kwackli.
Lecz.
- c) fluski flucka biffu Jutta
z mierzwioma Kledel.
- d) mi Jinnal, daje ci do
Kwacka pdatna, paprika
lub Kwacka budyli a mletu
pormocownej, zawieszaj ci
i wkada do ust dycku
gdy lezy.

Kwarterka = meta Kwarta,
zgodnie 1/4

Kwarcetka = Kwarterka = 1/4 Kwarty.

Kwasch, miata mizrag sratki
na kwasch. Kobiety biorą
chustki (sratki) na głowę
całkowicie do pod cota
i wiesz ntyte głowy na dwa
ogrody.

Kwaszelina (Kwasnina) całkow-
nie bardzo kwasnego.

**Słownik dyalektyczny,
czyli zbiór wyrazów staropolskich i innych
w potocznej mowie używanych
na Śląsku w Księstwie Cieszyńskim**

Przedmowa

Śląsko austriackie składa się z Księstwa cieszyńskiego i opawskiego. Księstwo cieszyńskie ma 45 mil kwadratowych i 270 000 ludności. Cała ludność jest z małymi wyjątkami polska. Do wyjątków liczymy kilka wiosek około Bielska z ludnością niemiecką wiejską. W ostatnich 50 latach zniemczyły się miasta, tak że w Bielsku większa połowa, w Cieszynie blisko połowa, w innych zaś miastach po kilkaset Niemców przy spisie ludności w roku 1880 naliczono. W wioskach liczą się zwykle do Niemców: karczmarz lub kramarz żyd, pisarz gminny, ksiądz, nauczyciel, leśniczy, a gdzie są zakłady fabryczne, wszyscy urzędnicy. Przy samej granicy morawskiej nachyla się język polski do morawskiego. Ślązak zapytany czym jest, odpowiada Ślążakiem, zaś na zapytanie, jakim językiem mówi, odpowiada wszędzie i stanowczo – polskim.

Niemcy, którzy się tu od dawna zagospodarowali, nazywają nas Wasserpolakami i twierdzą bez wszelkiej znajomości języka, że u nas nie jest język polski, ale że język na Śląsku jest zbieraniną różnych języków; zaś czesi pragnący pozyskać cały Śląsk do korony czeskiej twierdzą, że język w Księstwie cieszyńskim jest czeski.

Obydwaj, tak Niemcy, jak czesi, nie stoją na stanowisku prawdy, mając każdy z nich osobiste cele na oku, a my, pomimo iż przez 500 lat przez Niemców na przemian z Czechami językowo ciemnieni i przez całą Polskę zapomniani, pozostaliśmy językowi polskiemu wierni, tak że język nasz w niczem nie ustępuje gwarom polskim, owszem, poniekąd je przewyższa, a według zdania uczonych więcej jak te zbliża się do języka pismiennego.

Niniejsza praca ma tę prawdę stwierdzić i oraz pokonać fałszywe zapatrywania się Niemców i Czechów na nasz język i przypomnieć Polsce, że oderwana od niej latorośl przez tyle wieków nie uschła, że się zieleni, a obecnie nawet kwitnąć zaczyna.

Słownik dyalektyczny Księstwa cieszyńskiego zawiera w sobie wyrazy i słowa używane w mowie potocznej. Te wyrazy, które się znajdują w słownikach, a mianowicie w Lindem, opuściłem z mego zbioru, bo uważałem za zbyteczne spisywać to, co już jest znanym. Gdy zaś słownik Lindego jest najobszerniejszym, tedy oznaczyłem w egzemplarzu, który posiadam, wyrazy u nas znane i rozpowszechnione znakiem +, słowa mało używane znakiem ±, nieznanne i nieużywane znakiem –, słowa zaś mające inne jeszcze lub odmienne znaczenie znakiem √, tak że badacz języka z łatwością dowiedzieć się może, czy ten lub ów wyraz w Księstwie cieszyńskim znany i używany jest lub nie. Pozostałem bez znaków li wyrazy obce i geograficzne. Wpisałem zaś do mego słownika wyrazy, które mają odmienne brzmienie lub inne jeszcze dalsze odcienia jak w słowniku Lindego. Wyrazy z historii naturalnej zupełnie opuściłem, bo nie posiadam odpowiedniej biegłości oznaczenia ich według terminów naukowych. Na końcu słownika dodałem frazeologię i przysłowia używane w Księstwie cieszyńskim.

Jeżeli praca niniejsza nie odpowie zupełnie wymaganiom dzisiejszego słownictwa dyalektycznego, to proszę zauważyć, że słownictwo przed 35 laty, gdzie pracę moją rozpocząłem, na innych jak obecnie spoczywało zasadach, a że jednym celem tej pracy było i jest, aby posłużyła jako materiał przy układaniu nowego słownika polskiego.

Pisałem w Cieszynie dnia 1. Listopada 1882.

D^{or} Andrzej Cinciała

A

a ba ‘*ab* (nie)’: Byłeś w kościele? – A ba (nie byłech).

a czy cię czert najął [‘złorzeczenie, przekleństwo’] ♦ Jeżeli sobie z kim lub z czym nie można dać rady, mówią: *A czy cię czert najął?*

a do draka [‘złorzeczenie, przekleństwo’]: A do draka!

a do dziasa [‘złorzeczenie, przekleństwo’]: A do dziasa!

a do dziaska [‘złorzeczenie, przekleństwo’]: A do dziaska!

a do macka ‘a do licha’

a do stu macków ‘a do licha’

a do szmaka ‘a do licha, *a do dziaska*’

a kiż komu szargán* ‘złorzeczenie, przekleństwo’: A kiż ci szargán! ♦ Może szargant – Scherge [‘zbir, oprawca’].

a toć cię czerci najęli [‘złorzeczenie, przekleństwo’] ♦ *Chłop* prowadzi świnie na targ, świnia ani rusz z miejsca; biją, ciągną ją, a ona w prawo i w lewo; tedy rozgniewany *chłop* mówi: *A toć cię czerci najęli! A toć cię diabeł najął! Spórne to, bodaj to czert najął!*

a toć cię diabeł najął [‘złorzeczenie, przekleństwo’]

a zjadłeś fasęgę dziablów* ‘złorzeczenie, przekleństwo’

ab ‘nie’: Pójdziesz na jarmak? – Ab (nie, nie pójde). A gościli cię też tam? – Ab (nie mi nie dali). A wzięli cię też tam do tańca? – Ab, nie było tam wielkiej porwy (było mało tanieczników, nie rwano się o nas).

aba ‘chleb (u dzieci zaczynających mówić)’ ♦ *Haba, aba* – wołają dzieci nieumiejące jeszcze dobrze wymawiać, to znaczy: chleba, chleba.

Por. **haba**

abecadło [‘zbiór liter pisma używanego w jakimś języku, ułożonych według określonej kolejności; alfabet’]: „Abecadło z pieca spadło”.

abeceda I 1. ‘abecadło’: Uczy go abecedy. Już umie abecedę. „Abeceda, kraic chleba / Garniec mleka / To jest dobre dla szkolnika”. **2.** ‘taniec na Śląsku, już zgoła zapomniany, z przyśpiewkami’ ♦ Pierwsza [przyśpiewka] tak brzmi: „*Kiech* já chodził do szkoły / Uczyłech się litery / Jedna, dwie, trzy, *szttery* / To są piękne litery”.

adamowka ‘*celina*, ziemia leżąca niżej niż zwykle pług sięga’: Nie orz głęboko, bo wyorzesz adamówkę.

Por. **jadamowka**

agacja ‘akacja’

agryz, -u ‘agrest’

allo 1. ‘głos, którym psami szczują’ **2.** [‘okrzyk wyrażający zachętę, pobudzający, nakazujący jakieś działanie’]; pakuj się, poszeł, bieź, leć, pędź’: Allo, do pola. Allo, ruszej. Allo, drzyj. Allo, rypej. Zając w nogi, a chłopcy allo za nim.

Por. **alo, hallo**

alo ‘głos, którym psami szczują’

Por. **allo, hallo**

ani czkniej ‘ani się odezwij, ani mru mru’ ♦ Jeżeli chłopca obijają, a on długo wrzeszczy, wtedy go sadzają w kąt, *przygrają* mu różgą i mówią: siedź cichutko, *ani czkniej*.

ani czku, ani dudę [‘nic nie wiadomo’]: Nie ma o nim ani słyhu, ani dychu, ani czku, ani dudę.

ani dudę ‘ni dudę’

ani jednego kudła ‘nic’: Nie było ani jednego kudła w domu.

ani krzty* ‘zupełnie nic’: Ani krzty ci nie dam.

ani miziurka* ‘zupełnie nic’: Ani miziurka nie zostało po nim (ani strzępka).

ani murk ‘ani mru mru’

ani nogą nie gabnie* ‘ktoś nie daje oznak życia’: Padł i ani nogą nie gabnął (umarł nagle).

ani strzępka* ‘zupełnie nic’: Ani miziurka nie zostało po nim (ani strzępka).

ani za pazur* ‘nic, ani odrobiny’: Nie mam ani za pazur masła (to jest ani takiej odrobinki, która by się pod paznogciem zmieścić mogła).

ani za trojnik* ‘wcale, zupełnie nie’: U niego nie ma ani za trojnik ochędogi.

apellować 1. ‘domagać się czego po kim’ **2.** ‘domagać się [przemęczać się] pracą’: Cały dzień już tak apelluje, ani nie spocznie.

arch, -u ‘arkusz’: Zabibrał arch papieru.

archy ‘spisy parcel należących do posiadłości, każdej z osobna’

asent* ‘pobór rekrutów do wojska’: Po drugi raz zabrał na wojnę (poszedł dobrowolnie bez wołania, bez asentu).

aspoń ‘przynajmniej’: Gdyby mi aspoń kilka jabłek był dał, ale mi nic nie dał.

aż furczy* ‘zwrot używany dla podkreślenia, że jakaś czynność odbywa się bardzo intensywnie’: Pracowaliśmy, aż furczało (pilnie, bez ustanku).

aż za kim dudni* ‘w odniesieniu do biegu: bardzo szybko’: Leciał, aż za nim dudniało.

B

ba ‘mówi się dzieciom, że jakaś rzecz jest brzydka, żeby jakowej rzeczy nie dotykały, nie bierz do ręki, nie dotykaj się’: Ba. To jest ba.

baba 1. ‘kobieta’: Przyszło kilka bab na prządkę do nas, cały wieczór było pełno drzęzgu. Baba się zadrzężdzała (zagadała) i siedziała blisko do północy u nas. Krawiec porwał za nożyce, ciach, i przeciął ściębło, a tu bęc, pół baby spadło do izby, a pół zostało za ścianą. ♦ Wyraz ten [*roba* ‘kobieta’] używają Lachy na Śląsku. Wałasi i *górale* zaś używają na oznaczenie kobiety wyrazów: *baba*, *babka*, *babeczka*, *babisko*, *babsko*, w najogólniejszym zaś znaczeniu: *żeńska*. ***2.** ‘kobieta rzucająca uroki’: Strzeż się tej baby, boby ci mogła co urobić. **3.** ‘żona [wyraz zwykle określany dodatkowo zaimkiem dzierżawczym]’: On chodzi w sukni, a jego baba w galatach (że żona jest głową domu). **4.** ‘kłoc do wbijania palów w ziemię, w rzekę’: Taran, baba. **5.** ‘rodzaj pieczywa’

babeczka 1. ‘zdrobn. od *baby* – kobiety, białogłowy’ **2.** ‘zdrobn. od *baby* – żony’: Moja babeczko, moja babulko, moja babuliczko, jakoś sto jagodek, nie gniewaj się na mnie.

babiculta ‘akuszerka’: Trzeba płacić na księdza, na rektora, na wachtarzy, na kominiarza, na babiculę itd., itd., to do miesiąca parę reń[skich] uchyń (wyniesie, uczyni).

babić się żartobl. ‘żenić się’

babiniec [‘pomieszczenie wewnątrz kościoła, kruchta, przedsionek kościelny, które podczas mszy, nabożeństw zajmowały kobiety’] ♦ W kościołach oprócz kruchty dla *księdza* i sług kościelnych znajduje się *babiniec*, gdzie podczas nabożeństwa głównego zgromadzają się *baby* z dziećmi do *krztu* (chrztu), który się po nabożeństwie odbywa. Tamże zgromadzają się i *wywodnice*.

babisko [‘ekspresywnie o kobiecie’]

babka 1. ‘ein kleines niedliches Weibchen [niewielkiego wzrostu, miła kobietka]’ **2.** ‘ekspresywnie o kobiecie’ ♦ Wyraz ten [*roba* ‘kobieta’] używają Lachy na Śląsku. Wałasi i *górale* zaś używają na oznaczenie kobiety wyrazów: *baba*, *babka*, *babeczka*, *babisko*, *babsko*, w najogólniejszym zaś znaczeniu: *żeńska*. **3.** ‘rodzaj pieczywa’: Babka się przychyciła do babówki i nie można jej było oddzielić, oderwać. ♦ *Baba* rzadko używane. ***4.** ‘żelazne kowadełko do klepania kosy lub *sierpa*’

babówka ‘naczynie, zwykle gliniane, do pieczenia *babki*’: Babka się przychyciła do babówki i nie można jej było oddzielić, oderwać.

babracz ‘człowiek, który jakąś robotę niedokładnie wykonał’

babrać 1. ‘schmieren [brudzić, paprać]’ **2.** ‘kritzeln [pisać niestarannie, niewyraźnie]’: Szmérze w książkach (babrze, kreśli różne znaki, figury, jak to żaki zwykle czynią).

babrać się 1. ‘sich in oder mit etwas schmieren [brudzić się]’: Dzieci babrzą, babrą się w błocie, w popiele, całe są zabrane, ubabrane. Nie babraj się! **2.** ‘zajmować się czym, oddawać się czemu’: Zostaw drobne korzonki w ziemi, kto by się tam z tem babrał. Cały dzień się z tem babrał, a jeszcze nie skończył.

babraniny ‘Schmiererei [bazgroły, gryzmoły]’

babski [‘kobiecy’]: Babski płacz a ranny dėsycz to wszystko jedno.

babskie lato ‘Altweibersomme [babie lato]’

babsko ['ekspresywnie o kobiecie']

babuciek 'rzadko prosiak': Babuciek, babusiek, babulek.

babuciek na 'Lockwort für Schweine [okrzyk przywołujący świnie]'

babulaty 1. 'zaodziały, opakowany' 2. '[o kurze:] czubata, mająca dużo pierza na głowie i szyi': Kura babulata.

babulek 'rzadko prosiak': Babuciek, babusiek, babulek.

babuliczka 1. 'zdrobn. od *baby* – kobiety, białogłowy': Moje babuliczki, uciekło mi prosię, pomoście mi go chycić (złapać). 2. 'zdrobn. od *baby* – żony': Moja babeczko, moja babulko, moja babuliczko, jakoś sto jagodek, nie gniewaj się na mnie.

babulka 1. 'zdrobn. od *baby* – kobiety, białogłowy' 2. 'zdrobn. od *baby* – żony': Moja babeczko, moja babulko, moja babuliczko, jakoś sto jagodek, nie gniewaj się na mnie.

babusiek 'rzadko prosiak': Babuciek, babusiek, babulek. A to setny (tęgi) babusiek.

babusiek na 'Lockwort für Schweine [okrzyk przywołujący świnie]' ♦ Czasem, chociaż rzadko, używają tych wyrazów na oznaczenie prosiąt.

bachora blp 'das Eingeweide [wnętrzości]': Przebódl się, aż bachora wyszły z niego.

bachory blp 'schmutzige, alte Federbetten [pościel, zwłaszcza nieporządna, wymięta, brudna]': Było niedaleko południe (południe), a on jeszcze leżał w bachorach. Rano wynosi swoje bachory a przewietrza je.

bachórz ['brzuch']: Ćpać do bachorza (jeść dużo).

bachraniec 'wird als Schimpfname gebraucht [używane jako przezwisko]'

bachraty 1. 'brzuchaty': Człowiek bachraty (gruby, z wielkim brzuchem). Krowa jest bachrata, gdy jej brzuch wisi. 2. 'baniasty, pękaty': Dzbanek jest bachraty.

bachrać 1. 'grubas' 2. 'w ogóle każda rzecz gruba, tłusta, pękata'

bacza 'dozorca nad *sałazem*' ♦ Nie: baca.

baczować 'mieć dozór nad *sałazem*'

baćkory 'buty wielkie, niezgrabne, wybrodzone, potargane, łatane'

baić 'tak jest, prawda'

baić też 'tak jest, prawda'

bajczárka 'plotkarka'

bajczárz 'plotkarz'

bakany 'brzydki'

balbiérz ['fryzjer']: Balbiérz, golarz.

bałamącić 1. '[wprowadzać kogoś w błąd, niepotrzebnie czymś zaprzętać, niepokoić czymś]; bałamucić' 2. '[flirtować, kokietować]; bałamucić' 3. '[majaczyć w gorączce]' ♦ Na Śląsku *bałamącić*, *bałamąć*, *bałamątką*, *dobalamącić* i wszystkie derywaty zamiast *u* kładzie się *q*.

bałamąt ['człowiek mówiący głupstwa, bzdury, niedorzeczności, wprowadzający tym zamieszanie, zamęt']: No, ten się tam namącił, jego mątom nie było końca, no to jest bałamąt. ♦ Bałamut nieużywane i nieznane.

bałamątka ['gadanie głupstw, bredzenie, także pod wpływem gorączki lub alkoholu']

banda ['grupa ludzi']: Banda złodziejska, banda muzyczna, banda kiermaszników, weselników.

bandurka 'podłużna pleciona bułka'

bania 1. 'ein Kopfstück, Faustschlag [uderzenie w głowę, uderzenie pięścią]': Dał mu banię za ucho, aż się obalił. 2. '[gniazdo os lub szerszeni]': Osy i szerszenie urabiają sobie pod dachem banie, bańki.

baniak ‘naczynie *blaszanne* do noszenia lub wożenia mléka na targ’ ♦ Zdaje się wyraz nowszy.

banować ‘żałować’: Nie banuj, dziewczeczko, wiónecka twojego (z pieśni lud.).

bant [‘część zawiasu: nakładka, którą wkłada się na hak zawiasu’]: Banty przy drzwiach osadzone na czepach.

bantować **1.** ‘przeszukiwać, przerzucać rzeczy, mianowicie narzędzia gospodarskie, z *trzaskiem*’: Idź popatrz, kto tam bantuje na górze (na strychu). ***2.** ‘hałasować, tłuc się’: Świnie bantują w chléwku (uderzają rylem o drzwiczki, domagając się paszy).

bańbuszyć [‘patroszyć, np. drób’]

bańka* **1.** ‘blaszane naczynie używane najczęściej do przechowywania i przenoszenia płynów’: Woda żblucha w bańce, w beczce, jeżeli nie jest pełna. **2.** ‘gniazdo os lub szerszeni’: Osy i szerszenie urabiają sobie pod dachem banie, bańki.

bara bara buc [‘okrzyk podczas drażnienia się z baranem’] ♦ Chłopcy swywolni uczą zwykle barany bość, przedstawiając im oboje dłonie i wołając: *bara bara buc!* Zaczem baran *skoknie* i uderzy głową do dłoni.

bara bara truc [‘okrzyk podczas drażnienia się z baranem’]

barabász ‘człowiek kłótlivy, złośliwy, zawalidroga’

baranica [‘męska *czapka* futrzana’]; *czapka* barania’

baranić ‘mówić i wmawiać drugiemu coś, co nie jest prawdą’

baranina ‘mięso z barana’

baranki ‘małe chmurki na niebie’

barankowaty [‘o niebie:'] pokryte wielką liczbą małych chmurek zaokrąglonych, w kształcie barankow’: Niebo jest barankowate.

barbora ‘rzemień, pletnia, żyła, knut’: Trzeba wziąć na niego barborę. Barborą go.

barchet ‘barchan’

barchetowy ‘z *barchetu*’

bardo ‘przyrząd w warsztacie tkackim, przez który przepuszcza się cała osnowa’

barwa ‘zakład barwierski’: Zanieś mi płótno do barwy.

barzyna ‘źródłowisko, moczar, błoto, które nigdy lub bardzo rzadko wysycha’ ♦ Błota zaś powstają wskutek deszczów i wkrótce wysychają.

bas ***1.** ‘basetla’: Struna na basie brni. Struna na basie zabrniała. Ruszył strunę na basie, a bas zaczął dudnieć. **2.** ‘brzech obwiesisty, gruby’: Bez ustanku ćpie do basa.

basalyga ‘bagno’

basista [‘człowiek’], co na *basie* grywa’

basować **1.** ‘klnąć, wrzeszczeć na całe gardło’ **2.** ‘o krowie: ryczeć’: Krowy basują. **3.** ‘*przychlebiać się* komu, przemawiać za kim’: Basować komu.

basy* ‘basetla’

baszta ‘der Verhau, Damm gegen den Andrang des Wassers im Flusse [zbudowane z faszyny umocnienie, grobla, zabezpieczające przed naporem wody w rzece]’: Basztowanie nie pomogło, woda zabrała baszty i rolę.

basztować ‘Dämme, Verhaue im Flussbette schlagen [budować umocnienia z faszyny, groble wzdłuż koryta rzeki]’

basztowanie* ‘budowanie umocnień z faszyny, grobli wzdłuż koryta rzeki’: Basztowanie nie pomogło, woda zabrała baszty i rolę.

batok* ‘batog’

báty* ‘stare, zniszczone ubrania’

bąbek ‘chłopiec mały i gruby, chłopiec większy, gdy jest niezgrabny, niesprytny’: Stoi jako bąbek, ani się ruszy. Tyś jest taki bąbek.

bąbel [‘zielony lub żółtawozielony owoc ziemniaka’]

bąbeleć [‘*bąbel*’]: Idź do ziemniaków i nazbieraj dla krów bąbelców.

bąboleć [‘*bąbel*’] ♦ Po okwitnięciu ziemniaków tworzą się na łodydze *bąbolce*.

bąbolek [‘*bąbel*’]

bącać się ‘herumstreichen, faulenzen im Nichtstun den Tag verleben [spędzać dzień, włóczęć się, leniuchując, nic nie robiąc]’: Bąca się po domu.

bącka ‘uderzenie pięścią w grzbiet’: Dostał bąkę, matka go wybąk(ow)iała. Dam ci bąkę na rozłączkę.

bąckać się ‘herumstreichen, faulenzen im Nichtstun den Tag verleben [spędzać dzień, włóczęć się, leniuchując, nic nie robiąc]’

bącnąć ‘uderzyć kogo pięścią w grzbiet’: Bącniej go. Bącnął go, aż stęknął.

bączek ‘zdrobn. od *bąka*’

bączka ‘*brzęczka*’

bąk ‘człowiek nieprzychylny, niechętny, obojętny, zamknięty, mało mówiący’: Nie udawaj się do niego, bo to bąk.

beblać 1. ‘mówić niewyraźnie’: Nie mówi, ale beble. **2.** ‘paplać’: Beble bez końca.

beblák [‘gadula, pleciuga’]: Kto by tam takiego beblaka słuchał.

bechtać ‘aufhetzen, aufreizen [podjudzać, namawiać]’

beczka ‘duże naczynie w kształcie walca o dwóch płaskich dnach, wykonane z drewnianych klepek ściśniętych obręczami’: Zanieś mi beczkę do bednarza, aby mi ją pobębnował (obrożę upewnił). Przygotujcie beczki i noże, będziemy jutro kapustę krążyć (szatkować). Deptaliśmy kapustę i nadeptaliśmy trzy beczki kapuśne. Obręcze spadają z beczki, trzeba je potężyć. Tę tu kapustę wkrażacie do beczki.

beczoleczka ‘mała *beczka*’

beczółka ‘mała *beczka*’: Skazał do fabryki, aby mu posłano beczółkę sody.

beczółki [‘odmiana jabłek’]

bedliwy ‘o wszystkim pamiętający, baczny, przezorny, ostrożny’: To gospodarz bardzo bedliwy. ♦ Cz. *bedlivý* [‘staranny, troskliwy’].

bełaszać się ‘próżnować, zalegać’

bełczeń ‘palić się wielkim urywanym płomieniem jak przy pożarach’: Patrz, jak bełczy ogień.

belknać ‘spalić się prędko wielkim płomieniem’

beneple [‘odmiana jabłek’]

bernieński [‘przym. od Berno’] ♦ *Bernieńskie* sukna są piękne i trwałe.

bes, -u ‘bez’

beskurcja ‘Schimpfname [wyzwisko]’: Ty beskurcjo! Ta beskurcja dał się do mnie i pobił mię.

bespek ‘niegodziwy postępek, uczynek; despekt’: Zrobił mu wielki bespek (hańbę, szkodę).

besperactwo ‘zuchwałość, niegodziwość’

besperák ‘człowiek niegodziwy, namiętny, zuchwały, *zawadyjak*’

Por. **beszperák**

bestja* ‘zły człowiek, też wyzwisko’: Ja cie tu poženę, bestyjniku, bestjo.

bestyjnik [‘zły człowiek, też wyzwisko’]: Ja cie tu poženę, bestyjniku, bestjo.

bestyjski ['przym. od *bestja*']

bestyjstwo 'złość': Bestyjstwa moc pomiędzy ludźmi, kradną, zabijają się itp.

beszperák 'człowiek niegodziwy, namiętny, zuchwały, *zawadyjak*'

Por. **besperák**

bez* 'przez': Bez każdy dzień nadrabia (zrobi swoją robotę, a potem jeszcze robi, za co osobno płaconym jest).

bez dechu* 'nie mogąc oddychać ze zmęczenia': Przyleciał bez dechu (zdyszany). Padł na ziemię bez dechu.

bez liku 'wielkie mnóstwo': Zebrało się ludzi bez liku (nikt by ich nie mógł zliczyć). Było tam luda bez liku (niezliczone mnóstwo).

bez odmanku 'bez ustanku, bez zwłoki, przerwy': Wozy przejeżdżają bez odmanku. Robiliśmy bez odmanku.

bez siebie* 'nieprzytomny' ♦ *Sotóna* ma dwa duchy, jeden wychodzi z niej przed północą i chodzi po ludziach krew *cyckać*, a *sotóna* zostająca o jednym duchu w domu leży jak *bez siebie* i ożywa dopiero, jak drugi duch z wędrowki nocnej powróci do niej.

bez uroku 'jeżeli się komu coś u kogo podoba i chce to pochwalić, tedy mówi: *bez uroku*, tj. że tego nie ma myśli urzec': Bez uroku, to są piękne ziemniaki. Bez uroku, to jest piękny synek. Ale to jest piękna krowa, bez uroku.

bez wszelkiej okoracji* 'bez skrupułów, bez ceregieli': Przyszedł do niego i bez wszelkiej okoracji mu wyciął policzek.

bezlistny ['bez liści']: Drzewa poschły, wszystkie są bezlistne.

bezmąla 'podobno, zdaje mi się, że...': Bezmąla będzie deszcz padał. Przyjdiesz? – Nie wiem, bezmąla przyjdę.

bezspecki ['odmiana jabłek'] ♦ *Bezspecki* (bezpestki).

bębennik 'der Verlautbarer, Trommler [dobosz], który przez bęben, coś ogłasza': Paweł, Gaweł bębennik / Wegnał muchy pod rynnik / Muchy mu się zegziły / Pawła, Gawła zabiły (piosnki lud.).

bębnować 'bębnić [w celu zasygnalizowania jakiegoś ogólnego obwieszczenia]': Bębnowa, chodźmy słyszeć, co tam nowego.

bęc ['naśladowanie odgłosu nagłego upadku, też wyraża tę czynność']: Bęc i już leży. Krawiec porwał za nożyce, ciach, przeciął ściebło, a tu bęc, pół baby spadło do izby, a pół zostało za ścianą.

bęcnąć 1. 'powalić kogo': Bęcnał nim o ziemię. **2.** 'uderzyć kogo': Bęcnał mię. **3.** 'spaść': Coś bęcło.

będzie to na kopyca* 'fraza wypowiedziana w sytuacji, gdy przy cięciu drewna pozostaje niewielki kawałek' ♦ Jeżeli przy *rznięciu* (*rzazaniu*) zostanie kawał, który już nie ma długości *gnąta*, to mówią: *Będzie to na kopyca* (bo też kiedy z wełną robią, ubierają z niej cząstki na *kopyca*).

białe gruszki ['odmiana gruszek']: Biołe gruszki.

bibrać '*babrać, fifrać*'

bibrak 'der Kritzler [człowiek, który bazgrze]'

bibranina ['niestaranne, niewyraźne, brzydkie pismo']: To nie pismo, ale bibranina!

biczówka 'das Peitschengeld, Trinkgeld für die Pferdeknechte und Kutscher [zapłata dla stajennego lub stangreta]': Zebrało mi się do roku biczówki 20 reń[skich].

bić 1. ['zadawać razy, ciosy']: Nie mogę przy nim obstać, każddziusienczki dzień mię bije. Tak długo konia dłabił (męczył, natężał, bił), aż go zadłabił (aż mu zdechł).

Tak go niemiłosiernie bił i katował, że się już nie mogłem wydziwać (już dłużej nie mogłem się przypatrywać). Nakłada z nim, bije go itp. *2. ‘uderzać, walić’: Bił kijem, aż go połamał na ograbki. Ruł go i bił głową do ściany. Deszcz zubruje (pada gęstymi kroplami, bije, młóci). *3. ‘o zegarze: wydawać dźwięk, wydzwaniać’: Godziny biją (zegar bije). *4. ‘wydobywać się skądś, tryskać’: Na kępie, pod kępą bije źródło. 5. ‘strzelać’: Bić z kanonów. *6. ‘zabijać’: Bili świnię i zaprosili nas na podgarli.

bieda kogo bije* ‘ktoś zaznaje biedy, nędzy’: Bieda go globi (goni), bije.

bieda kogo globi* ‘ktoś zaznaje biedy, nędzy’: Bieda go globi (goni), bije.

bieda przebieda ‘krzyk: na ratunek, ratujcie!’ ♦ Wymawia się *e* bez kreski.

bieda reta ‘krzyk: na ratunek, ratujcie!’: Bieda reta, źle z nim. ♦ Wymawia się *e* bez kreski.

biedaczysko ‘wielki biedak, nędzny człowiek’

biegon 1. ‘der Laufer [posłaniec]’: Wielcy panowie wysyłają przed sobą biegonów.

2. ‘wahadło przy zegarze; *cykacz*’ 3. ‘poseł gminny, listonosz’ ♦ [Używane] w górach.

biel [‘gatunek grzyba – mleczaj chrząstka’]

bielać się [‘jaśnieć na ciemniejszym tle, wydawać się białym’]: Coś się tam bieli, bieleło.

bielák [‘gatunek grzyba – mleczaj chrząstka’]

bielczura ‘kobieta bez kolorów w twarzy, blada, biała’

bielić się [‘jaśnieć na ciemniejszym tle, wydawać się białym’]: Coś się tam bieli, bieleło.

bierno ‘drążek przy wozie, na który się przy zaprząganiu konia *postronki zaździewają*’:

Zaździać postronki na bierno.

bierna ‘die Krücke [kula]’: O bierlach chodzić (o kulach chodzić).

bierniak ‘młoda *biérka*’

biéda I 1. [‘ubóstwo, nędza, niedostatek’]: Ciągłe szermuje, a przecie mu biéda doima.

Oganiał się długi czas biédzie, ale się nie mógł ograć. Dość ma rozmaitej oszywaczki, pracy, kłopotu, starości, biédy. Róntem na mnie chodzi, róntem mi na karku siedzi, abym mu pomógł z biédy. Biéda biédę porodziła, a biédę czert. Kiedy biéda, to do Żyda. Wkopał się do biédy. Natarzył pieniędzy, biéda mu nie dokuczy. Bieda mu przywiera. Bieda u niego, nie może się ani w tę, ani w tę stronę pogiąć. 2. [‘nieszczęście, niedola, zmartwienie, kłopot’]: Naszastał długów, a teraz biéda. Mało mu było jednej biédy, kupił sobie drugą. ♦ Wymawia się *e* z kreską, *é*.

biéda II [w użyciu przysłówkowym ‘trudno’]: Bieda o dudki. Żądać po nim pieniędzy, to się zaraz ukrycza: że teraz biéda o grosz, że złe czasy.

biédaczyć ‘biedować, pasować się z biédą, z niedostatkiem, pracować, a przecież *biédę* cierpieć’: Biédaczył tam przez dwa lata, aż wszystko przebiédaczył.

biédę klepać* ‘żyć w ubóstwie, niedostatku’: Rozforował swój majątek, a teraz biédę klepie.

biédnie* ‘źle, nieudolnie’

biédny* ‘lichy, marny’: Ma biédne szróciątka. Tego roku biedná kapusta, nie masz żadnych główek, jeno same chrąstki.

biédny rok ‘taki, w którym nie było urodzajów, ludzie nie mieli wystarczająco żywności’: Biédne roki.

biédzić się* ‘żyć w biedzie, cierpieć niedostatek; biedować’

biélica ‘gatunek *trześni* [o białozółtych, białoczerwonych owocach]’ ♦ [Inny niż] *czernica*.

biélić *1. ‘malować mlekiem wapiennym, nadawać biały kolor’: Jutro będziemy izbę biélić, trzeba wczas rano wszystko od ścian odnieść, poodnaszać. Ściany są uczadzone,

trzeba bielić. ♦ *Wapnić* pole, zaś o ścianach mówi się: *bielić*, nie: *wapnić*. **2.** ‘blichować’: Płótno się bieli, bieliło na blejchu.

biérka I ‘owca góralska domowa’

biérka II ‘pobór do wojska’: Tego roku będzie wielka biérka.

biérus ‘człowiek, który grubo rachuje i więcej, jak się należy, żąda; zdzierca, *drzyk*’

biglować* ‘prasować’: Zamiast biglować (prasować) szkrobione (krochmalone) rzeczy, bierze się do tego przeznaczone szkło i pociéra się tak długo, aż się szkrobieńiec szkli, skłni.

bijać się ‘sich mit Anderen prüglich [wiele razy, często bić się wzajemnie]’: Bija się.

biorczyzna ‘wełna z *bierek*’

bisaga ‘*próżniak, darebak, daremnik*’

bisagować się ‘*próżniaczyć*’

bitka ‘bijatyka, *praczka, rwaczka*’

blachowy* ‘zrobiony z blachy’

blajwas ‘ołówek do pisania’

blambor ‘marmur’

blamborka ‘kamień do ostrzenia brzytwy’

blaszanny* ‘zrobiony z blachy’

blejch ‘blich [miejsce do bielienia płótna]’: Płótno się bieli, bieliło na blejchu. Trzeba płótno na blejchu popyrksać. ♦ *Blejch, blejcharka, blejcharz, blejchować* itp. zamiast bli-.

blejcharka ‘[kobieta zajmująca się bielaniem płótna]; blicharka’

blejcharz ‘[mężczyzna zajmujący się bielaniem płótna]; blicharz’: W kopie płótna (w sztuce) były dwie przyrwy, które blejcharz zrobił.

blejchować ‘[bielić płótno]; blichować’

bléskać ‘jemanden starr anschauen [wpatrywać się, gapić się na kogoś]’: Bléskać po kim, na kogo.

bléskać się* ‘błyskać się’: Bléska się na wielkim zachodzie.

blésknąć* ‘popatrzeć, spoglądać nieprzyjaźnie’: Blésknął po mnie, na mnie, aż mi się zimno zrobiło.

blészcze 1. ‘wielkie, brzydkie oczy’ **2.** ‘nieproszeni goście (zwykle młodzież) na weselach, przychodzący, aby widzieć zabawę i gościnę i być obdarowani ułomkami’: Było więcej bleszczów niż wiesielników. ♦ Wyrazu *blészcze* używają więcej w górach, na dolinie zaś: *czakacze*, od czekać, oczekiwać na jaki datek. W górach nazywają *czakaczy blészczami*, bo się przypatrują – *blészczą*.

blészczyć* ‘wpatrywać się, gapić się na kogoś’: Nie popatrzy się na człowieka, jako inni ludzie, jeno blészczy.

bliźnięta ‘dwa garnki gliniane, złączone brzuchem i krawędzią, mające u góry ucho do noszenia [dwojaki]’

blana 1. ‘blona’: To mięso same blany. **2.** ‘pierzyna licha, mianowicie mająca mało pierza w sobie’: Wynieś blany na płot, aby się przeluftowały.

blaniątko ‘pierzyna licha, mianowicie mająca mało pierza w sobie’: I blaniątka mu sprzedali (w drodze egzekucyjnej).

blecha ‘pchła’

bleszka [‘zdr. od *blecha*’]

bleszyniec ‘Flohdeck [odchody pchły]’: Koszula pełna bleszyńców.

blócisko ‘wielkie błoto’

błogosławieństwo [‘obrzęd, w którym duchowny lub inna osoba powierza kogoś opiece Boskiej, modląc się za niego w jego obecności’] ♦ *Błogo-* w złożonych słowach, np. *błogosławiony, błogosławieństwo*, używają także: *bogobławiony, bogobławieństwo*.

Por. **bogobławieństwo**

błogosławiony [‘imiesłów przymiotnikowy od błogosławić’]: Błogosławiony, bogobławiony.

Por. **bogobławiony**

bochen [‘duży *bochenek*’] ♦ *Pecen, pecenek, peceneczek* ‘*bochen, bochenek, bocheneczek*’, jedno i drugie używane.

bocheneczek [‘zdr. od *bochenek*’]

bochenek [‘bryła chleba upieczona lub przygotowana do pieczenia’]: Dzieci bochenek chleba porypały (tj. poodrapowały, poodrywały kawałki chleba z bochenka). Zrobiła pięć bochenków chleba, włożyła w każdy kęs wędzonki i zapiekła. Dać mu i pół bochenka chleba, to go hned zmiele.

bocian ‘duży ptak o długich czerwonych nogach i długim czerwonym dziobie, żywiący się żabami i innymi małymi stworzeniami żyjącymi na podmokłych łąkach’: Widzisz han, bociany lecą. Gęsi, bociany (boconie) gigały. Przeleciało już pięć kluczy bocianów (boconi).

bocięcka* Im ‘ekspresywnie o butach’: Przypodobił se bocięcka (pozeszywał, powiązał, posklejał, żeby je przecie jeszcze można obuć, żeby miały podobę bótów).

bocoń ‘*bocian*’: Gęsi, bociany (boconie) gigały. Przeleciało już pięć kluczy bocianów (boconi).

boczyć się ‘anstieren [patrzeć nieufnie, złowrogo, ponuro]’: Krowa się boczy, uciekaj, bo cię pobodzie.

bodaj 1. [‘chyba, prawdopodobnie’] **2.** ‘może już nie, [chyba nie]’: Bodaj przyjdzie, bodaj wróci.

bodaj to czert najął* ‘złorzeczenie, przekleństwo’ ♦ *Chłop* prowadzi świnię na targ, świnia ani rusz z miejsca; biją, ciągną ją, a ona w prawo i w lewo; tedy rozgniewany *chłop* mówi: *A toć cię czerci najęli! A toć cię diabeł najął! Spórne to, bodaj to czert najął!*

bodajby kogo, co świński hók wziął* ‘złorzeczenie, przekleństwo’: Bodajby to świński hók wziął.

bodajby kto kark skrzacił* ‘złorzeczenie, przekleństwo’: Bodajbyś kark skrzacił.

bodej 1. [‘chyba, prawdopodobnie’]; **bodaj 2.** ‘może już nie, [chyba nie]’

bodejby kogo regement dziabłów wzięło* ‘złorzeczenie, przekleństwo’

bodejby kto zdechl* ‘złorzeczenie, przekleństwo’: Bodejbyś zdechl.

bodlawy ‘lubiący *bość*’: Krowa bodlawy, baran bodlawy. Nie chodź koło bodlawej krowy, bo cię pobodzie (rogami cię porani).

bogobławić ‘błogosławić’

bogobławieństwo ‘*błogosławieństwo*’ ♦ *Błogo-* w złożonych słowach, np. *błogosławiony, błogosławieństwo*, używają także: *bogobławiony, bogobławieństwo*.

Por. **bogobławieństwo**

bogobławiony ‘*błogosławiony*’

Por. **bogobławiony**

bojewisko* ‘plac w stodole z twardo ubitej ziemi, na którym młóci się zboże cepami; gumno’

bolák ‘Eitergeschwär, Schwär [wrzód, ropień, krostka]’: Taka osutka, czyli bolaki lub wrzody szczarowane, nazywają ostudą, ostudzieliną.

bombać ‘ruszać się jak wahadło’

bombélać ‘ruszać się jak wahadło’: Bąbylać nogami (*dzwonić*). Bąbyła na szubienicy (wisieć i kołysać).

boráczek ‘nieborak’

borączysko ‘nieborak’

borák ‘nieborak’

bot* ‘*bót*’: Doparzył gdzieś skórę i dał sobie boty uszyć. Ledwo co boty obchodził (zachodził), skradziono mu je. Obzolał sobie boty w śniegu. Boty już nie wytrwają przez zimę. Zakoślawił boty. Nie mogę botów znaleźć, będą kańsi (gdzieś) zaciepane. Dzieci mi naćkały liścia do botów. Ma wielkie szlapy, trzeba mu wielkich botów. Słoma mu z botów tyrczy (sterczy). Ugorzała mu cholewa od bota.

Por. **bót**

bożatko ‘niebożę’

bót ‘wierzchnie okrycie stopy lub stopy i kostki, czasem również łydki, z mocną, grubszą częścią spodnią (podeszwą); but’: Bóty sflekować. Nowe bóty klupkają i skrzypią. Bóty się skyrzyły, nie można ich obuć. Bóty spleśniały, a potem skrębiały. Ma umadżgane bóty. Dwa dni bóty nosił, a już są naszpócone, już się zaczynają w pięcie nakrzywiać. Podeszwa odpadła od bóta. Powiedz mu, żeby mi te bóty od razu zrobił. Trzeba posłać bóty do szewca, aby opiętki naprawił. Przypodobił se bocięcka (pozeszywał, powiązał, posklejał), żeby je przecie jeszcze można obuć, żeby miały podobę botów. Te bóty mi są wielkie, muszę jeszcze co przyzuć. Zapomniał bóty na dworze i ktoś mu je w nocy schronił. Przyszedł, pooglądał się, stypił bóty i uciekł. Każde bóty wykoślawi. Daj sobie bóty u tego szewca zrobić, to ich użyjesz.

Por. **bot**

bracki [‘przym. od brat’]

brać na się* ‘przybierać na wadze’: Świnie nie chcą się poprawiać, brać na się.

brać się z kopaczką na słońce ‘podejmować rzeczy, których absolutnie przeprowadzić nie może’: Bierze się z motyką (kopaczką) na słońce.

brać się z motyką na słońce ‘podejmować rzeczy, których absolutnie przeprowadzić nie można’: Bierze się z motyką (kopaczką) na słońce.

brać się za pasy* ‘mocować się’: Chłopcy się gajdowali (brali za pasy).

brak* ‘rodzaj’: To jest inaka mąka (innego braku).

branny [‘o maści konia – gniady’]: Branny koń, branne konie. ♦ Wyraz używany tylko w pieśniach szlaskich.

brant ‘zapalenie, [zakażenie]’: Chycił go się brant, dostał brant do nogi.

branzol [‘kawałek twardej skóry do obłożenia podeszwy wewnątrz obuwia i łączący spód obuwia z jego wierzchem’]: Kupił skóry na branzole.

brniawy ‘zawsze niekontent, czegoś się domagający’

brnieć 1. [‘*brzęczeć*, *dźwięczeć*, *buczeć*’]: Bąk brni. Struna na basie brni. Siadł do organów, ruszył pedałem i zaczęło brnieć. **2.** ‘szemrać, przygadywać’ **3.** [‘o dziecku:’] być niespokojnym, domagać się ciągle czegoś’: Dzieci brnią. Nie brnij (milcz). ♦ Stąd: *brnioch*, *brnioszek*.

brnioch ‘dziecko domagające się czegoś płaczem lub słowami’

brnioszek ‘dziecko domagające się czegoś płaczem lub słowami’

brodzić 1. '[w odniesieniu do koni:] przeprowadzać je kilka razy pod wieczór przez *brodzidło*': Brodzić konie. **2.** 'przerzucać potrawę na misie i wyszukiwać lepszych kawałków': Brodzić w jadł. Jédz, a nie bródź!

brodzidło 'mały, płytki stawek, w którym się konie *brodzą*'

brok, lm -i **1.** 'szról': Kupił sobie broku i strzeloł ptoki. ***2.** 'pojedyncza kulka tego pocisku': Doktorzy wyjęli mu pięć broków z nogi.

brombas* 'wódka'

brombla 'dremla'

brombole ['odmiana gruszek']

brona 'brama' ♦ Przy gospodarstwach sielskich znajduje się *bróna*, przez którą się wejdzie, i *brónka*, przez którą się wchodzi do podwórza (do *placu*) gospodarskiego. *Bróna* składa się z dwóch słupów wysokich, związanych z sobą u góry i nadkryta daszkiem. Jeżeli słupy nie wyższe jak płot i bez daszka, nazywa się *brona wrotami*, a *brónka wrotkami*. Dziś rzadziej napotkać można *bróny* i *brónki* na wsiach, tylko *wrota* i *wrotka*. *Wrotka* także *fórtka* nazywają.

bronka ['*furtka*, *fórtka* z daszkiem']

bronny 'Thorwächter [człowiek pilnujący bramy, pełniący służbę przy wejściu; odzwierny]': Bronny nie chciał mię puścić na zamek.

brozda* 'bruzda': Napadało, że aż woda w brozdach stoi.

brożek* 'niewielka przybudówka przy stodole': Trzeba te kijska ułożyć pod brożek.

Por. **brózek**

bród 'mały, płytki stawek, w którym się konie *brodzą*'

bróg ['przybudówka przy stodole']

brózek ['niewielka przybudówka przy stodole']: W brózku są rozmaite ożegi: grabie, widły, cepy, żerdki itp. ♦ *Brózki* zawsze są do budynku przystawione i służą do składania opału, narzędzi gospodarskich. Zamykają się *klótką*. Brogi w znaczeniu stogów, stert, nie są znane na Szląsku. W górach tylko natrafić można czasem na tak zwane *kopy*, w których ułożone jest zboże w kształcie stożka.

Por. **brożek**

bruclek 'kamizelka': Kapsy są w kamizoli, w brucleku i w galatach. ♦ *Bruclek* jest bez rękawów i nosi się na koszuli pod *kamizolą* (męski ubiór). *Bruclek* może z niem. Brustflech.

brus 1. 'der Schliefsstein [kamień do ostrzenia] w kształcie kamienia młyńskiego, znajdujący się w każdym gospodarstwie wiejskim' ♦ Zamiast osły używamy *brus*, jeżeli jest wielki, *brusek*, jeżeli jest mały, do domowej potrzeby, stąd *brusić*, *pobrusić*, *zabrusić*, *wybrusić*, *obrusić* itp. (ostrzyć). **2.** 'ein Laib Käse [gomółka sera w kształcie walca]': Brus sera (tak zwanego szwajcarskiego, wyrabianego na Szląsku).

brusek 'der Schliefsstein [kamień do ostrzenia] w kształcie kamienia młyńskiego, znajdujący się w każdym gospodarstwie wiejskim': Ty będziesz obyrtać (kręcić bruskim), a ja będę brusić (ostrzyć). ♦ *Obrusza* się na *brusku* noż, łopata, *kopaczka* itp., jeżeli się ich rdza chwyta.

brusić 'schleifen, schürfen, wetzen [szlifować, ostrzyć]': Ty będziesz obyrtać (kręcić bruskim), a ja będę brusić (ostrzyć). To jest delikatna siekierka (ostra, dobrze rąbie, nie trzeba jej brusić).

brusić się na kogo 'gotować się na kogo'

brusić sobie zęby na co ['ostrzyć sobie zęby na coś']

bryja ‘Brei [gęsta zupa owocowa]’: Uwarzyła z pieczek bryję. ♦ *Bryja* przyrządza się z jabłek, gruszek lub śliwek, które się gotują (*warzą*) i zasmażają.

bryndza* ‘ser z mleka owczego wyrabiany przez *górali*’: Rozwiązał nóżkę i wyjął z niej faszeczkę bryndzy. Trzeba tę brędzę [!] do faski lepiej ućkać.

bryzować się ‘stroić się, siedzieć w zwierciadle, o kobietach’: Bryzuje się, wybryzowana poszła z domu.

brzem ‘modrzew’

brzemiączko* ‘tobołek’: Cóż to niesiecie w tém brzemiączku? – Chowanie dla synka.

brzemie* ‘ciężar, ładunek dźwigany na plecach w płachcie’: Przyniosła brzemie kołków z lasa. Przyniosł na plecach brzemie trawy. Wzięła grabie, poszła grabić i nagrabiła brzemie liścia, ścieli.

brzeziaty ‘scheckig [o maści krowy: czerwona z jasnym pasem wzdłuż grzbietu]’: Kupił sobie brzeziatą krowę.

brzezulka ‘Rotholz in der Färberei [organiczny środek barwiący, wytwarzany przy użyciu drewna sekwoi, używany w farbiarstwie]’

brzęczeć [‘wydawać dźwięczny głos’]: Krowy ryczą, brzęczą, pobrzękują. Jak zaczął grad padać, to okna stłuczone brzinczały.

brzęczek ‘dziecko domagające się czegoś płaczem lub słowami’

brzęczka ‘Süßbier [słodkie piwo]’

brzęczyć [‘o dziecku: popłakiwać, marudzić, domagając się czegoś’]

brzozák [‘gatunek grzyba – prawdopodobnie koźlarz babka’]

brzozowiec ‘kij brzozowy’: Wziął brzozowca, a wydębił mu skórę.

bu bu bu ‘głos *straszka*’

buba ‘*straszek*’

bubák ‘*straszek*’

buchać ‘strzelać’: Buchają z moździerzy.

buchetka ‘mała *buchta*’

buchnąć 1. [‘wydać bardzo mocny, niski dźwięk, podobny do strzelania z broni palnej; huknąć’]: Coś tam buchło w lesie. **2.** ‘upaść’: Buchnął sobą na ziem. ***3.** ‘uderzyć kim, czym o coś’: Buchnął nim o ziem. „Ta czapeczka barania / Nie słuchała kazania / Trzeba do niej chuchnąć / A o ziem nią buchnąć” (tak śpiewają dzieci, bawiąc się, uderzając czapką o ziemię z hukiem). **4.** ‘zadać cios, uderzyć kogo’: Buchnij go!

buchta ‘chleb ze średniej mąki na drożdżach pieczony, okrągły, czasem *podługowaty*’

buchtowe święto [‘dzień’, w którym gospodarze na końcu żniw rozdają sługom i robotnikom, którzy podczas żniwa u nich pracowali, *buchty*’]

buciór 1. ‘sprzęt domowy’: Wszędzie pełno buciorów, ani przejść nie można. **2.** ‘ubiór, *suknia*’: Skradli mu wszystkie buciory, że nie ma ani co na siebie wdziać.

buczeć 1. ‘płakać z rykiem’: Cóż buczysz. **2.** ‘ryczeć’: Krowy buczą, trzeba je odbyć.

buda* ‘stragan’ ♦ *Budy, budki* i *kramy* nie nazywały się nigdy jatkami.

budka* ‘zdr. od *buda*’

budoneczek [‘zdr. od *budonek*’]

budonek ‘budynek’

budzik [‘mechanizm dzwoniący w zegarze’; budziło]: U niego jest zegar z budzikiem.

buk I ‘tęgi *chłop, próźniak*’: A któzby chował (utrzymywał) takiego buka!

buk II* ‘głośny płacz’: Temu buku nie masz końca.

bul bul [‘odgłos bulgotania’] ♦ *Blu blu* nieznane.

bula 1. ‘hyrczowate, sękowate drzewo’ ***2.** ‘guzowata narośl na drzewie’

bulać ‘rozwalać, burzyć’

bulczyć* ‘o płynach: gotując się lub przelewając, wydawać charakterystyczny dźwięk; bulgotać’: Woda bulczy w garnku (gotuje się). Strumyk bulczy.

bulkać ‘popijać z butelki, przy czym słyszeć: *bul bul*’: Bulkać sobie.

bulknać ‘[napić się alkoholu]; popić’: On se rad bulknie.

buła ‘guz’: Uderzył się i ma teraz bułę na czole.

buntérz ‘buntownik’

buntować 1. ‘przerzucać rzeczy z *trzaskiem*, szukając czegoś’: Idź popatrz, kto tam buntuje w komorze. **2.** ‘*hałasować, larmować*’: Przyszedł pijany [pijany] do domu i całą noc buntował. Trzeba dać świniom żrać, bo już od godziny buntują (uderzają rylem o drzwiczki chlewka i kwiczą). Świnie hordają, buntują w chlewiku.

burcák ‘człowiek małego wzrostu, nieforemny, *niepodarny*, którym się wszędzie trąca’

burcáki ‘*łalóki, lachy, báty*, rupieci, *paterklosy*’

burd, -u ‘burda’: Bawili się spokojnie, aż naraz stał się burd, który godzinę trwał. Gdzie przyjdzie, to robi burdy.

burdać ‘pleść, gadać’

burdak ‘młynek do czyszczenia zboża’

burdować ‘bez ustanku czymś z *trzaskiem* kołatać, ruszać’

burmisterka ‘burmistrzowa’

burmistrz ‘urzędnik stojący na czele zarządu miasta’: Jutro będzie wolba na burmistrza.

♦ Wyraz utarty dopiero od roku 1848 [dopiero wówczas zaczęli burmistrzowie na Śląsku Cieszyńskim odgrywać ważniejszą rolę]. Przed tymże rokiem na wsiach byli wojtowie (*fojtowie*).

bury ‘niezaostrzony’: Noż jest zły i bury.

burzyć 1. ‘*poltern, klopfen* [dobijać się, kołatać]’: Burzyłem na drzwi, ale się nie doburzyłem (nie wpuszczono mnie do domu). Idź, otwórz, ktoś tam burzy. ***2.** ‘*hałasować, tłuc się*’: Całą noc coś burzyło na górze (na strychu). Cały dzień za warsztatem burzy (o tkaczach).

buzarka ‘*chusta* do przecedzania mleka owczego na *sałaszach*’

być jak na nożach ‘być niecierpliwym, zafrasowanym’: Byłem jak na nożach (aż mię mrowie przechodziło). Wpadł mi synek do studni, nie mogłem go bez pomocy ludzi ratować, byłem jak na nożach... jakby mię nożami rzazano.

być jak nieodcyckane ciele ‘zawsze czegoś żądać’: On jest jak nieodcyckane ciele.

być komorą u kogo* ‘mieszkać w cudzym domu jako *komornik*’: Być kómorą u kogo.

być przy sobie ‘być tłustym’

być słabym na kapsie ‘nie mieć pieniędzy’: On jest słaby na kapsie.

być w prawie ‘być prawnikiem’

bydelna ‘(bydlny) podatek od bydła (dawniej u nas opłacany)’

byrkać ‘mówić opryskliwie’: Przyszedł do sklepu, a nie mówił jeno se byrkoł: kawy, cukru.

byrklawy ‘opryskliwy’

bzdura ‘Trotz [dąsy, upór, przekora]’

bzdurny [‘uparty, przekorny, lubiący się dąsać’]

bzdurować [‘dąsać się, gniewać się, robić na przekór, na złość’]: Nie bzduruj!

C

cajg ‘materja bawełniana’: Kupił sobie cajgu na galoty.

cajgowy* ‘bawełniany’: Cajgowe galoty (spodnie w odróżnieniu od sukiennych, płociennych)

caleć ‘ocaleć’

calić ‘ocalić’

calučki ‘calutki’

calusiński ‘calutki’

caluški ‘calutki’

caluj mię w..., wyliż mi ją, dam ci pieczkę na wiliją [obraźliwie i z lekceważeniem ‘odczep się’]

cały ‘gruby, niezgrabny’

cap 1. [‘samiec kozy’]: Staryś jako świat, a głupiś jako cap. **2.** ‘nierozsądny, głupi [człowiek]; głupiec’: To jest cap.

cap cap ‘odgłos z stodoły, jeżeli młóca’

cap cap cap ‘odgłos z stodoły, jeżeli trzech młóci’

capek ‘młody cap’

capkać 1. ‘dłonią lekko na co uderzać’: Capkał mię w ramię i chwalił. Pocapkował go (długo nań capkał). **2.** ‘licho młócić’

capnać ‘dłonią lekko na co uderzyć’: Capnął mię w ramię i pochwalił.

cárek ‘zagrodenie w *chlewie* lub w piwnicy’: Trzeba zrobić cárek w chlewie na cielęta.

Piwnica (sklep pod budynkiem lub przy budynku pod ziemią) pusta, w cárku mało ziemniaków.

ceber [‘duże, okrągłe naczynie z klepek, zwykle o dwóch uchach’]: Ceber ma dwa ucha.

ceberník ‘drażek, który się wtyka w ucha dla podniesienia *cebra*’

cebrzyczek [‘zdr. od *cebrzyk*’]

cebrzyk [‘okrągłe naczynie z klepek, zwykle o dwóch uchach, mniejsze od *cebra*’]

cebulánki [‘odmiana jabłek’]: Cebulonki.

cebulki [‘odmiana gruszek’]

cecha 1. [‘siekierka’, którą się drzewa w lesie *cechuje*] ♦ Jest to siekierka, na *tylcu* której jest wryty znak, *cecha*. Ostrzem siekierki odrębuje się kawałek kory z drzewa i uderza się *tylcem*, i drzewo *ocechowane*. **2.** [‘stempel’, znak]

cechować* ‘oznaczać *cechą* drzewa przeznaczone do wyrębu’

cechunek* ‘znakowanie *cechą*’: Jutro będzie cechunek w lesie, każę sobie bucza ocechować.

cedzak 1. ‘deseczka cienka, okrągła z rączką, dziurkowana, przez którą ocedzają się ziemniaki ugotowane’ **2.** ‘worek do przecedzania tartych ziemniaków, sera itp.’

cedzidło* ‘sitko do cedzenia, szczególnie mleka po dojeniu’

cedzka 1. ‘deseczka cienka, okrągła z rączką, dziurkowana, przez którą ocedzają się ziemniaki ugotowane’ **2.** ‘worek do przecedzania tartych ziemniaków, sera itp.’ ♦ *Cedzka* – używają w górach.

cedzonka ‘woda ocedzona z ziemniaków gotowanych’ ♦ Z krowiego sera nazywa się *siwióńką*, *siwulą*, z owczego séra – *żeńczycą* (żentycą).

cegielka ‘dusza w żelazku do prasowania’: Rozpalić cegielkę.

cele ‘calizna, twardy, nieużyteczny grunt’

celina 1. ‘calizna, twardy, nieużyteczny grunt; *celc*’: Nie orz głęboko, bo wyorzesz celinę.

2. ‘głina ciemna, tłusta’: Przynieś celiny i pozamazuj piec (szpary w piecu).

cent ‘cetnar [100 kg]’: Pięć centów siana. Wczoraj dowiązaliśmy siano (do ociepek), mamy go dziesięć centów. Ciężki jak cent.

cep 1. [‘przrząd do ręcznego młócenia zboża’]: Omlącać snopki cepami. W brózkę są rozmaite ożegi: grabie, widły, cepy, żerdki itp. 2. [‘krótsza jego część – bijak’]: Swora się urwała, a cep odleciał aż na koniec gumna. Synek jak cep (ciężki, tęgi). Gałązki jak cepy wiszą z jabłkami, gruszkami śliwkami itd. Kłosa jak cepy przyginają się ku ziemi. ♦ *Kapica* przymocowana jest do *cepa*, druga do *dierzaka*, a obie *kapice* (*dierzak* z *cepem*) spojone są *sworą* (zworą).

cera I ‘córka’: Cera się podała na matkę. Już wszystkie cery pozwydawał. Cery mu się nie chcą wydawać (nikt się o nie [nie] rwie). Ma dwie cery na wydaju (na wydaniu). Siedlacza cera.

cera II [‘miejsce zacerowane’]

cerka ‘córka’

cerować ‘zaszywać dziurę bez łąty i bez ściągania *krai* (brzegów)’

Por. **cyrować**

cerzyczka ‘córeczka’

cerzyn [‘przym. od *cera I*’]: Cerzyn synek (syn od córki).

cesarka* ‘główna, bita droga (pierwotnie od Wiednia do Lwowa przez Cieszyn)’

cesta* 1. ‘pas ziemi przystosowany do komunikacji; droga’: Jechał krajem cesty, wóz się obalił i ludzie, i rzeczy skidali się do przykopy. Koło się złamało i musieli gnój na ceście skidać (nie zawiozłszy go na pole). Fujawica trwała dwa dni i pozasypała wszystkie drogi i ścieżki (cesty i chodniki). Wysuli cestę szczerkiem. Obecne cesty, pola, pastwiska, lasy itp. 2. ‘trasa, którą musimy przebyć, aby znaleźć się w jakimś miejscu’: To jest świat, to jest świat cesty, drógi. Z Cieszyna do Bielska to kęs cesty.

cérkać ‘łać kropłami, pomału i w przestankach’: Cérkała, cérkała, a nie mogła docérkać (dolać).

cérkiew [‘świątynia chrześcijańska obrządku prawosławnego lub Kościołów wschodnich’] ♦ Znany wyraz z ksiąg kościelnych czeskich na Szląsku rozpowszechnionych.

cérknać ‘jeszcze trochę nalać, *przylać*’: Cérkniej mi też jeszcze (jeżeli już szklanka próżna).

céwka* ‘przedmiot w kształcie stożka lub walca, stosowany do nawijania wątku w warsztacie tkackim, przędzy, m.in. na osnowę’: Tkacz suka céwki, na fajfy (wielkie céwki) i na watek (na céwki). Tkacz zwija nici na cewki (watek) i fajfy (osnowa).

céwnik ‘skrzynka w kołowrocie lub warsztacie tkackim do składania *próżnych* i nawitych *céwek*’: Cywnik.

-ch ♦ Na Szląsku używają w czasownikach [w 1. osobie liczby pojedynczej i mnogiej czasu przeszłego, w formach 1. osoby liczby pojedynczej i mnogiej trybu przypuszczającego] wyłącznie *ch* zamiast *m*: -bych (-bym), -byś, -by, -bychmy (-byśmy), -byście, -by; byłech (byłem), byłeś, był, bylichmy (byliśmy), byliście, byli; robiłech, robiłichmy (robiłem, robiliśmy).

chabina ‘gałązka’: Jak weznę chabinę!

chabowiec ‘pręt’: Wzięła na niego chabowca.

chałupniczka* ‘żona *chałupnika*’

chałupnik* ‘gospodarz posiadający chałupę i niewielki kawałek ziemi do uprawiania’

♦ *Chałupnicy i zagrodnicy* niemający własnego zaprzęgu muszą sobie *napytać robotnika*, który by im rolę *spodorał*, gnój wywiozł, zorał, *zawłoczył*, *wybródził*, *obegnał* i *przegnał* (zwodnicę zrobił).

chamajda [‘srom’]; vulva’: Pitka, picza, picia, puszka, sajda, szmarówka, motyczka, ciotka, starka, chudзина, sowa, chamajda.

charból 1. ‘rzecz domowa różnego gatunku zużyta, licha’: Nic nie ma w domu, parę charbołów i na tém koniec. ***2.** ‘stary, zniszczony lub gorszego gatunku but’: Zanieś te charboły (bóty) do szewca, żeby je poprawił. Trzeba synkowi jakie charboły sprawić, żeby mógł w zimie do szkoły chodzić.

charczeń ‘chrapać’: Całą noc charczy, nie można przy nim spać.

charczek 1. ‘nieudatny, słaby człowiek lub chłopiec’: Jego czeladź to same charczki (nie mają zdrowych piersi, bo nie oddychają wolno, jeno sapią, charczą). **2.** ‘zwierzę, jeżeli nie wygląda zdrowe i świeże’

charpaty ‘chropowaty’

chasa ‘czeladź przy gospodarstwach wiejskich i dworskich’: Ma moc chasy (czeladzi dużo). Mam tego roku chasę daremną. ♦ Na Szląsku ma *chasa* inne znaczenie jak Linde pisze. Do *chasy* należą: *pacholek* (parobek), *postrzednik* (między *pachółkiem* i *pogoniczem*), *pogonicz* do koni, *pasterz* do krów, *świniarz*, *gęsiarz*, *dziewka*, *pasterka*, *gęsiarka*. Ot cała hierarchia u większego *gazdy*, czyli *siedlaka*. Przy gospodarstwach dworskich jeszcze się więcej stopni liczy.

chaśniczy ‘do *chasy* należący’

chaśniczy chleb ‘czarny chleb, który z *pozadniej* mąki się dla *chasy* wypieka’

chaśnik 1. ‘sługa przy gospodarstwie’ **2.** ‘w ogóle młody parobczak’: Piękny to chaśnik i szykowny.

chaternie* ‘licho, byle jak, źle’

chaterny 1. ‘*biédny*, słaby’: Chorował, bardzo jest chaterny. Chaterny człowiek (słabego zdrowia). **2.** ‘liczy’: Jego chałupa jest bardzo chaterna. Chaterny owies (chudy, niski, rzadki). Jakież tam oziminy? – Bardzo chaterne.

chárkać ‘kaszleć, odpluwać flegmę’: Chárka cały dzień i noc.

Por. **harkać**

chárki ‘wypluta flegma’: Aż się brzydzi człowiekowi, koło łóżka pełno chárków.

chce się komu na pole* ‘ktoś odczuwa konieczność załatwienia potrzeby fizjologicznej’:

Chce mi się na pole (z potrzebą).

chcieć po kim co* ‘prosić o coś, kogoś’: Chciała po niej szatkę, ale jej nie może wychcieć (otrzymać).

chechlać ‘posuwać rzeczą *naprzód* i w tył, np. piłą przy *rzazaniu* drzewa’: Rzeźcie, a nie chechłajcie (weźcie się żwawo do roboty, a nie udawajcie, że robicie).

chechlać się ‘trzcć się o jaką rzecz’: Krowy się chechlą o drzewo, gdzie znajdują jaki kół, to się chechlą.

chechlanie* ‘ocieranie się o coś’

chemlić się ‘jeżeli rzecz o rzecz się ociera, wtedy mówimy: *chemli się to*’

chlapaczka ‘czas niepogodny i zimny, z deszczem i śniegiem’: I kto by się tam ruszył z domu w taką chlapaczkę. Trzeba się śpiechać (śpieszyć), bo jak chlapaczki nastaną, nie będzie można w polu robić.

chlapać 1. ‘pić, wypijać, żłopać’ **2.** ‘wisieć, obwisłym być’: Psu, świni uszy chlapią. Zboże na polu, pochylone od deszczu, chlapi. **3.** [‘o śniegu z deszczem: padać’]: Chlapi. Zaczęło chlapać i przemokły mi szaty.

chlaptać ‘pić, wypijać, żłopać’

chlasnąć ‘uderzyć kogo w twarz, wyciąć mu policzek’: Jak cię chlasnę!

chlast* ‘w naśladowaniu odgłosu, który powstaje przy uderzeniu otwartą dłonią’: A on go chlast, aż się potoczył.

chlastaczka 1. ‘pijatyka’ **2.** ‘napój dla świni naczyniony z mąką’

chlastać 1. ‘pić’: Pies, kot, świnia chlasta (chlaszcze) (chlasta wodę). **2.** ‘zapijać się’: Siedzi cały dzień w karczmie i chlasta (chlaszcze). Zachlastał się i chlaszcze bez przestanku.

3. ‘bić kogo dłonią po twarzy’

chlastać językiem ‘mówić wiele, nie do rzeczy, brzydko’

[chleb] **chory, ale do brzucha spory** ‘chory chleb poleży dłużej w żołądku’

chleb chory, ale do rzyki spory* ‘ciemny chleb z grubo mielonej mąki jest syty’

chlebiczek* ‘ekspresywnie: chleb’

chlebnny* ‘przym. od chleb’: Chlebne, mięsne, szewskie jatki.

chlebowina 1. ‘reż i pszenica zmieszane, sążycą’ **2.** ‘zboże średniego gatunku, przeznaczone na chléb’

chlew ‘[budynek gospodarczy] tylko na krowy’: Wycieпали gnój z chlewa. Wykludzili krowę z chlewa. Wykludzili mu krowę z chlewa i sprzedali. A gdzież légujesz? – Na ławie w izbie, na górze (na strychu), w chlewie. Trzeba zrobić cárek w chlewie na cielęta.

chlewek ‘[budynek gospodarczy] tylko na świnie’: Zwypuszczają świnie z chlewków. Trzeba dać świniom żrać, bo już od godziny buntują (uderzają rylem o drzwiczki chlewka i kwiczą).

chlisnąć ‘uderzyć kogo w twarz, wyciąć mu policzek’

chlusnąć ‘uderzyć kogo w twarz, wyciąć mu policzek’

chłapczárka ‘dziewczynka lubiąca chłopców, która się rada z nimi bawi i spogląda na nich, zwykle dopoki jeszcze uczęszcza do szkoły’

chłapieć ‘chłopic’: To jest mencki chłopiec. To jest setny chłopiec, chłop.

chłop *1. ‘mężczyzna’: To jest grzmotny chłop. To jest setny chłopiec, chłop. Spotkałem siedmiu chłopów w lesie, idących z Uher, i każdy miał nóżkę na grzbiecie. Nie dawaj się do chłopu, bo mu nie poradzisz (nie przemożesz go w zapasach, jesteś słabszy). W zagrodzie usypało zamięt na chłopu wysoki. **2.** ‘zaślubiony mąż [wyraz zwykle określany dodatkowo zaimkiem dzierzawczym]’: Mój chłop poszedł do lasa. Zaś tam gdzieś wisi – mówi żona do siebie, gdy chłop nie wraca do domu. ***3.** ‘rolnik, gospodarz’: Nasadzili nam urzędników, a teraz, chłopie, płac. Panu pięć korcy [ziemiaków], a chłopu korzec za robotę (tj. sadzenie, obrobienie i wykopanie). ♦ *Chłop* prowadzi świnie na targ, świnia ani rusz z miejsca; biją, ciągną ją, a ona w prawo i w lewo; tedy rozgniewany *chłop* mówi: *A toć cię czerci najęli! A toć cię diabeł najął! Spórne to, bodaj to czert najął!*

chłopieczek [‘pieszczotliwie mąż, wyraz zwykle określany dodatkowo zaimkiem dzierzawczym’]: Moj chłopieczku, pomóżcie mi też. Chłopieczku! Raz użyć, jak nie będzie, musisz kupić. ♦ Nie jest to chłopczyk. Wyraz ten używany jest, jeżeli się *chłopa* [męża] o coś prosi.

chlupy w znaczeniu pogardliwym ‘włosy’: Jak cię wezmę za te chlupy, to ci je wytargam.

chochołek 1. ‘znak weselny, który każdy *wiesielnik* (gość weselny) nosi’ ♦ *Chochółki* przyszywają się do *czapki* (kapelusza). Wysokość ich dochodzi do trzy ćwierci łokcia. W dzisiejszych czasach używają i niższych. *Żenich* i *družba* mają najwyższe i równej wielkości; *ženich* w niebieskie kwiatki i białe wstążki, *družba* w czerwone kwiatki i czerwone wstążki ubrany. Reszta weselników mają niższe *chochołki* za *czapkę*, przeważnie czerwonego koloru. **2.** ‘wierzchołek drzew i roślin’: Ziemiaki pięknie zeszyły, już mają piękne chochołki.

chodnik* 1. ‘ścieżka, wydeptana dróżka’: Fajawica trwała dwa dni i pozasypała wszystkie drogi i ścieżki (cesty i chodniki). Jest tam moc śniega, chodniki jeszcze nieprzedłapane (nieuchodzone, nieutorowane). Trzeba chodniki porozmiatać. Trzeba chodnik piaskiem wysuć. Zebrałem się z nim na chodniku. Zrządziliśmy się na chodniku. **2.** ‘przebyta trasa’: Stracił po chodniku rułkę (od fajki). ♦ Jeżeli kto długą *drógę* ukończy, np. trzy, cztery mile, ten *się ujdzie*, jeżeli zaś ma różne *chodniki*, np. z wioski po sprawunku do drugiej wioski po innym sprawunku lub w mieście za sprawunkami różnymi, ten *się uchodzi*. Pierwszy odbył jeden *chodnik*, drugi rozmaite *chodniki*.

chodźć na katezmus ‘przygotowywać się do pierwszej spowiedzi’

chodźć pieskiem ‘raczkować’

chodźć po piesku ‘raczkować’: Dziecio już chodźć po piesku (na rękach i nogach).

chodźć po pytaniu ‘żebrac od domu do domu’: Chodźć po pytaniu.

chodźć po pytcie ‘*chodźć po pytaniu*, po zebraniu’: Chodźć po pytcie.

chodźć po śmierguście [‘zwyczaj polegający na oblewaniu wodą i smaganiu witkami w Poniedziałek Wielkanocny, kawalerowie oblewali panny’]

chodźć po zálétach ‘zalecać się, umizgać się, starać się o żonę’

chodźć w pokorze ‘tragen Trauerkleider [nosić ubranie żałobne]’: Ona nosi pokorę, chodźć w pokorze.

chodźć z basem ‘pogardliwie o kobietach ciężarnych, w ciąży będących’

chodźć z bębmem [‘pogardliwie: być w ciąży’]: Już zaś chodźć z bębmem.

chodźć z cymbałem [‘pogardliwie: być w ciąży’]: Już zaś chodźć z cymbałem.

choina ‘gałąź obcięta z drzewa szpilkowego’: Choiną go!

choji n, zbior. ‘gałęzie obcięte z drzew szpilkowych’: Przywiozł furę choja do domu. Trzeba grzędkę chojem przykryć.

chomąt* ‘część uprząży zakładana na szyję zwierzęcia; chomąto’: Koń ma na chomącie i rzemieniach rozmaite gązewki.

choroba ś[świętego] Wita* ‘padaczka’

chory ‘czarny, razowy [o mące i chlebie]’: Chora mąka (czarna, pozadnia mąka). Chory chleb (czarny (razowy) chleb). Nie chciało jej się roboty, zaczęła dądrać (ja tu nie będę służyć, mała płaca, chory chleb, pełno roboty, nie ma czasu się wyspać itp.).

chowac 1. ‘utrzymywać’: A któżby chował takiego buka (tęgiego chłopca, próżniaka)! ***2.** ‘składać do grobu; grzebać’: Wczoraj go chowali, a dziś się już grób załaknął (ziemia się w grobie zniżyła).

chowac się ‘mieć szczęście na co, na jakiś dobytek, darzyć się’: Tej gospodyni krowy się chowają, co rok zbierze piękny pieniądz za nie. Żli gospodarze! Nic im się jakoś chowac nie chce (chów bydła im się nie darzy).

chowanie 1. ‘żywność’: Tego roku mało chowania (zły rok, mało żywności). Mamy mało chowania, trzeba będzie dopościć. Cóż to niesiecie w tém brzemiaczku? – Chowanie

dla synka. A gdzież jest? – W gimnazyi. Każdy tydzień peconek chleba, kwartę masła, troszkę mąki i soli mu niesę. **2.** ‘stoł, stołowanie się’: On ma u niego chowanie za 10 reń[skich] miesięcznie (stoł, wikt). Złe chowanie (lichy wikt).

chowaniec ‘wychowanek’

chowanka ‘wychowanka’

chódzka ‘das Gehen, der Gang [sprawa do załatwienia wymagająca wyjścia z domu]’:

Nie posiedzi w domu, zawsze jakaś chódzka. Już mam dość tych chódzek. Zabawiłem się w mieście, miałem tam rozmaite chódzki. Już mi się te chódzki przyjadły (sprzykrzyły).

chraści* n ‘krzaki, zarośla’ ♦ Wyrębane *chraści* rozścielali po *sałaszach*, aby po zgniciu tychże trawa na *sałaszach* lepiej rosła.

Por. **chroście**

chraścina ‘brzegi i kępy przy gospodarstwach wiejskich zarośnięte dębami, brzozaami, lipami i innym listnym drobnym *chrostem*’

chraść ‘brzegi i kępy przy gospodarstwach wiejskich zarośnięte dębami, brzozaami, lipami i innym listnym drobnym *chrostem*’

chrásteł [‘*kapusta*, która się nie zawiązała w główkę’]: Tego roku biedna kapusta, nie masz żadnych główek, jeno same chrástki.

chrechtać [‘o świni: wydawać niskie, chrapliwe dźwięki; chrząkać’] ♦ Świnie: a) *kwiczq*, wydają przeciągły piskliwy głos, gdy im się jakaś krzywda dzieje lub gdy idą pod nóż; b) *królq*, gdy im się żrać chce; c) *chrechtajq*, *chrechcq*, gdy im dobrze, np. gdy się świnie drapie pod brzuchem, kładzie się na ziemię i *chrechta*, podobnie, gdy się położy w lecie do kałuży; d) *krząkajq*, gdy wydają jeden krótki chrypliwy głos; gdy głos ten raz po raz kilka razy wydają, tedy te głosy nazywają *chrechtanieniem*.

chrechtanie* ‘wydawanie przez świnie niskich, chrapliwych dźwięków; chrząkanie’

chrobactwo [‘zbiorowo o owadach będących szkodnikami, nękających ludzi i ich domy’]

chrobaczy [‘przym. od *chrobák*’]

chrobáczek [‘owad będący szkodnikiem, nękający ludzi i ich domy’]

chrobáčzysko [‘owad będący szkodnikiem, nękający ludzi i ich domy’] ♦ W mowie potocznej używają: *chrobák*, *chrobáczek*, *chrobactwo*, *chrobaczy*, *chrobáčzysko*, zaś w mowie wyższej używają *robak* itd.

chrobák ‘robak’ ♦ W mowie potocznej używają: *chrobák*, *chrobáczek*, *chrobactwo*, *chrobaczy*, *chrobáčzysko*, zaś w mowie wyższej używają *robak* itd.

chrobáka zalać ‘wypić pół, *polek* (pół kwaterki) *wódki*, aby się żołądek *naprawił*’: Trzeba chrobáka zamorzyć, zalać.

chrobáka zamorzyć ‘wypić pół, *polek* (pół kwaterki) *wódki*, aby się żołądek *naprawił*’: Trzeba chrobáka zamorzyć, zalać.

chromać* **1.** ‘utykać, kuleć’: Chromie – ma pchączkę w podeszwie, trzeba mu ją wyciągnąć, wypchać. Koń zakuty, chromie na nogę. **2.** ‘o zegarze: źle chodzić ze względu na ustawienie nie w pionie’: Zegar chromie, godziny chromią (nie są prosto ustawione).

chromajda ‘człowiek, który *chromie*’

chromy [‘człowiek, który utyka, kuleje’]: „Idzie chromy, coś mu domy (damy), Suchej rzepy, spod nalepy”.

chrost ‘*ciernie*, *torki*, leszczyna i wszystko drzewie *liściate*, listne, nisko rosnące’: Idę koło chrostu, a tu hópnał zając.

chrosta ‘krosta’: Osuł się chrostami (krostami), mianowicie ciało jego; cały jest osuty.

chrosty ‘*ciernie, torki, leszczyna i wszystko drzewie liściate, listne, nisko rosnące*’

chroście* n ‘drobne suche gałęzie nadające się na opał’

Por. **chraści**

chrup [‘w naśladowaniu odgłosu, który powstaje przy gryzieniu, łamaniu czegoś suchego, kruchego’]

Por. **chrzup**

chrupać [‘gryźć, jeść coś twardego, co powoduje charakterystyczny odgłos’] ♦ *Chrzupać* lub *chrupać*.

Por. **chrzupać**

chrupanie [‘forma rzeczownikowa czasownika *chrupać*’] ♦ *Chrupanie* lub *chrzupanie*.

Por. **chrzupanie**

chrząszcz [‘owad o dwóch parach skrzydeł, różnego koloru, zwłaszcza chrabąszcz majowy’]

Por. **krząszcz**

chrzup [‘w naśladowaniu odgłosu, który powstaje przy gryzieniu, łamaniu czegoś suchego, kruchego’]

Por. **chrup**

chrzupać [‘*chrupać*’] ♦ *Chrzupać* lub *chrupać*.

Por. **chrupać**

chrzupanie [‘forma rzeczownikowa czasownika *chrzupać*’] ♦ *Chrupanie* lub *chrzupanie*.

Por. **chrupanie**

chuderławy ‘przychudy człowiek’

chudobny ‘arm [biedny]’: Chudobna dziewczucha, dziewczka (niemająca posagu). Żeni się z chudobną [dziewuchą, dziewczką].

chudzina ‘vulva, *chamajda*’: Pitka, picza, picia, puszka, sajda, szmarówka, motyczka, ciotka, starka, chudzina, sowa.

chusta ‘ein Leinwand der Fetzen [ścierka, szmata] do tarcia i mycia naczyń gospodarskich’: Poszła do kowiora chusty wyprać. Poszła przemachać chusty do wody. Szustała chusty w przykopie.

chuścisko [‘ścierka] do tarcia i mycia naczyń gospodarskich’

chwalidupa [‘człowiek nadmiernie się przechwalający’]

chwalidziura [‘*chwalidupa*’]

chwalirzyć [‘*chwalidupa*’]

chwanty ‘ubiór lichey, wytarty, podarty lub części ubioru i bielizny podobne’: Nic nie ma, ledwo te chwanty na sobie.

chwila [‘bardzo krótki odcinek czasu, moment’]: Idę do sąsiada na chwilę, na chwilkę, na chwileczkę. Za chwilę, chwilkę, chwileczkę wrócę. Przed chwilą padało, a teraz giszy. Zaczęło się wyjaśniać, ale za chwilę znowu deszcz. Jak go wziął za (pod) jęszcze, to trząśł niem na chwilę, a potem go rzucił na ziem. Kiwałem na niego, a on dziepro za chwilę kiwnął.

chwileczka [‘bardzo krótki odcinek czasu, moment’]: Idę do sąsiada na chwilę, na chwilkę, na chwileczkę. Za chwilę, chwilkę, chwileczkę wrócę.

chwilka [‘bardzo krótki odcinek czasu, moment’]: Idę do sąsiada na chwilę, na chwilkę, na chwileczkę. Za chwilę, chwilkę, chwileczkę wrócę. Ja tam za chwilkę zamigam/zamignę. Cały jego majątek się za chwilkę w popiół obrócił. Masarz (rzeźnik) świnie za chwilkę ofiknął (mianowicie zabił, oparzył i rozebrał).

chwost* ‘ogon’: Dyby to dyby, ale dyba ma śliski chwost i nie można go chycić.

chwostále ['odmiana gruszek']: Chwostole.

chybacz* 'ten, kto *rzuca*': To jest dobry chybacz, on zachynie na sto kroków (daleko).

chybać ['*rzucać*']: Chybaliśmy kamieniami do płotu, a on, jeszcze mały, nie mógł dochynąć.

chybiać* 'brakować': Studniarze rozebrali studnię. – A cóż jej chybiało? – Nic, jeno dłapka się zepsuła (gdzie się pompuje). W tej książce chybia od zadku parę szkartek (kartek, stronic).

chybić* 'zabraknąć': „Wlał wylał” – jedna miara; przyjął 100 reń[skich] i zaraz niemi pokrył dług, tak że nie chybiło i nie nadbyło.

chybidziura '?’

chybny 'nie taki, jak ma być': Chybny na nogi, na oczy (nie ma zdrowych nóg).

chycić 'złapać, przytrzymać; chwycić': Dyby to dyby, ale dyba ma śliski chwost i nie można go chycić. Moje babuliczki, uciekło mi prosię, pomóżcie mi go chycić. Chycił go, zapytłował nim i dał mu fackę. Jak bych chycił tego raka, to bych duszę z niego wytrząsł.

chycić się *1. 'przytrzymać się, złapać się': Idąc przez ławę, wpadł do płosa i byłby utonął, ale się spaamiętał i chycił się korzenia, aż przyszli ludzie i wyratowali go. 2. ['zabrać się do czegoś, zacząć jakieś działanie']: Zawsze pełno jakichś porobków, a człowiek się nie może chycić pracy. Chyc się roboty. Chycić się do roboty (zacząć pracować). Spórował cały dzień, nie przemówił, nie jadł i nie chycił się żadnej roboty. 3. 'zapalić się': Sadze chyciły się w kominie. *4. 'o chorobie lub innej przypadłości: zaatakować, opanować': Chycił go się brant, dostał brant do nogi. Jakaś fanta się go chyciła (jeżeli sobie człowiek coś uroi, a koniecznie to chce przeprowadzić).

chycić zająca 'upaść przed się, na przodek, na ręce': Chycił zająca.

chyczeć 'wydawać oddech mocny i przyspieszony, np. gdy się niesie jakiś ciężar pod górę lub gdy się pies ugoni, że aż *język wypłęzi*' ♦ Jeżeli przy oddychaniu daje się słyszeć więcej *ś* jak *ch*, wtedy mamy wyraz *syczeć*.

chyła 'człowiek pochyły, pochylony, przygięty ku ziemi'

chyłk* 'szloch': Odszedł z chyłkiem, z chyłkaniem od nas.

chyłkać 'płakać stłumionym głosem': Najprzód płakał, a potem chyłkał.

chyłkanie* 'szloch': Odszedł z chyłkiem, z chyłkaniem od nas.

chyłkiem 'naraż, duszkiem, na jedno pochylenie': On kwartę piwa chyłkiem wypił.

chynąć 'wziąć coś i rzucić': Chynął kamieniem na niego. Chynął mu pieniądze na stoł i poszedł. Wziął peceni i chynął na niego.

chytać* 'łapać, przytrzymywać; chwytac': Zasukał sobie galaty i rękawy i zaczął raki chytać.

chytać się *1. 'zabierać się do czegoś, zaczynać jakieś działanie': On się nieskoro roboty chyta. 2. 'zapalać się': Zapalki nie chcą się chytać. *3. 'o chorobie: opanowywać, ogarniać': Chyta mię się ryma, zabębnowała mi nos.

chytki transl. 'forte': Robi różne chytki na mnie (w błąd kogo wprowadzić, a z tego błędu korzystać), ale nie dam się uwieść, nie dam się chycić. Znam się na twoich chytkach.

chytrák 'chytrek'

ci ['okrzyk na konie, aby skrzyły w lewo'] ♦ *Heta, het* woła się na konie, gdy mają iść w prawo, *ci, cihi* – jeżeli w lewo.

ciaciany 'cacany'

ciaciu 'caca [cacy]'

ciac ‘caca [cacy]’

ciańkać się ‘pieścić się z dziećmi, *dać im po wóli*’

ciap ciap ‘odgłos stąpania po błotnistej drodze lub lekkiego uderzenia dłonią’

ciapać ‘*rzucać* kamieniami lub patykami na drzewa owocowe, żeby owoc spadł (co czynią nieproszeni goście), żerdzią trącać o gałęzie, żeby owoc spadł (co czasem gospodarz sam czyni)’

ciapciucha* ‘*wódka*’

ciapkać 1. ‘formować lub gładzić dłonią przez lekkie uderzenie’: Widziałem, jak ciapkała masło (nadawała mu formę pryzm lub osełek, jakie się zwykle na targu sprzedają).

*2. ‘ubijać’ ♦ Gdy śmietana w *maśnicy* przy robieniu masła zaczyna się krupić (tworzyć pojedyncze kawałki masła), tedy się *ciapka*, *ściapkuje*, *uciapkuje*, aby się wszystkie krupki lub kawałki masła pływające w maślanecy w jeden kawał połączyły.

ciapkać się ‘chodzić po błocie, gdy błoto i woda bryzgają spod nóg’

ciapnąć ‘uderzyć kogo lekko dłonią w twarz’: Jách mu nic nie zrobił, jách go jeny ciapnął.

ciapucha ‘przezwisło *wódki*’

ciarcha ‘wielka liczba, mnóstwo’

ciask* ‘drewniane narzędzie do wygarniania żaru z pieca chlebowego’: Już ugorzało w piecu piekarskim, trzeba węgle ciaskiem wygrzebać i chléb do pieca sadzać.

Por. **ciosk**

ciaurek ‘żrebię’

ciárać ‘czyścić, płukać *buciory*, *chusty*, *szlądrać*, w ogóle mieć z wodą, brudną wodą coś do czynienia’: Ciórać.

ciárać się [‘ochlapywać się brudną wodą’]: Ciórać się.

ciągle [‘cały czas przez jakiś okres’]: Ciągłe mokro, zasiewy schatarniały. Ciągłe szermuje, a przecie mu biéda doima. Dzieci ciągle wyr-zają, wszystko ciepło z izby wywyr-zały. Dziecko ciągle żni, chce mu się jeść.

ciąpa ‘niezgrabniś, mitręga, nieszykowny człowiek’

cić cić cička na ‘głos, którym się cielęta przywabiają’

cička ‘cielę, gdy się go wabi’

cielęcak 1. ‘taniec, mianowicie w wioskach podgórskich powszechnie znany i tańczony’

2. ‘tornister żołnierski do grzbietu przypasany, skórą cielęcą pokryty’

cielęcinniec ‘Kalbsdreck [odchody cielęcia]’

cielęcisko [‘zgrubiałe: cielę’] ♦ *Cielęcisko* nie znaczy cielsko, jest to wyraz zgrubiały pochodzący od cielęcia.

cienić ‘rzucić cień na pola, przez co stają się mniej urodzajne’: Las cieni.

ciepać 1. ‘*rzucić*’: Ciepał kamieniami na moją chałupę. ♦ *Rzucić* mało używane, *ciepać* powszechnie używane. *2. ‘kopać’: Ciepałiśmy przez dwa dni przykopę. *3. ‘padać’: Śnieg ciepie. Ciepie śniegiem (mięcie).

ciepanie* ‘rzucanie’

ciepnąć ‘uderzyć kogo’: Ciepnąć kogo.

ciernie* n ‘zbiorowo: krzewy mające kolce’: Trzeba to ciernie i te pchaki spalić. Włazł do ciernia i cały się udrapał. Robota spórna jak ciernie.

cierpiączka ‘człowiek, który z niczym nie jest kontent, niedotyka(l)ny, *wajeczny*, z którym się trzeba jak z jajem obchodzić’

cieślica ‘siekierka z szerszym ostrzem jak siekiera i krótkim toporzyskiem’ ♦ *Siekierę* bierze się w obie ręce, *cieślicę* tylko w jedną rękę.

cieśliczka ‘siekierka z szerszym ostrzem jak siekiera i krótkim toporzyskiem’ ♦ *Siekierą* się rąbie, *cieśliczką* się *ciupa*, *ciupie*.

ciérka 1. ‘przyrząd do tarcia lnu, cierlica, *lomka*’ **2.** ‘wytarta, wygadana gęba, usta obmówne, *omielające* każdego’: A tej z końca się strzeż, bo ma wielką ciérkę.

cięczyć ‘utulić się gdzie w kącie’

cihi [‘okrzyk na konie, aby skręciły w lewo’] ♦ *Heta, het* woła się na konie, gdy mają iść w prawo, *ci, cih* – jeżeli w lewo.

ciknąć ‘powiedzieć komu potajemnie coś cichem, krótkim słówkiem’: Ciknął mu do ucha.

cinać* 1. ‘szybko i silnie uderzać’: Cinać prętem w powietrze, przy czym się gwizd słyszy. **2.** ‘strzykać, kłuć, dokuczać’

cink [‘w naśladowaniu odgłosu tłuczonego szkła’]: Cink i już po szybie (już szyba stłuczona).

cinkać 1. [‘brzdąkać na instrumencie muzycznym’]: Cinkać na fortepianie (zaczynać uczyć się grać). **2.** ‘anstossen [trącać]’: Cinkać kieliszkiem o kieliszek. **3.** ‘pić’: Cinkali sobie (pili) do rana.

cinknąć* ‘trącić się kieliszkami przy piciu’: Cinknijmy sobie (trąćmy kieliszkami lub szklankami i wypijmy).

cińcialki [‘odmiana gruszek’]

cińczeń [‘brzęczeń’]: Szkło cińczy, gdy się oń uderzy.

ciosać ‘ciesać [siekierą obrabiać drzewo lub młotem kamień]’

ciosk ‘narzędzie drewniane do *wygarbowania węgli* z pieca piekarskiego, do ściągania gnoja spod krów w chlewie i do innych potrzeb gospodarskich; jest to *deszczka* prosta do patyka przymocowana’

Por. **ciask**

cioska ‘siekierka z szerszym ostrzem jak siekiera i krótkim toporzyskiem’

ciotka ‘vulva, *chamajda*’: Pitka, picza, picia, puszka, sajda, szmarówka, motyczka, ciotka, starka, chudзина, sowa.

cip cip ‘głos zwoływający kury i kurczęta’ ♦ Stąd dzieci nazywają kury *cipkami*.

cipka [‘w języku dzieci: kura’]

cisic ‘tysiąc’

cisk [‘przedstawianie się z trudem przez zatłoczone lub wąskie miejsca; ciśnięcie się’]: Tysiące ludu stało przed kościołem; gdy otworzyli bramy kościelne, nastąpił niesłychany cisk.

cisnąć 1. ‘gnieść’ **2.** ‘pchać’

cisula ‘*bas* [basetla] (wyśmiewnie)’: Niosł cisulę na ramieniu. ♦ *Cisula* -i – nazywają *bas*, *basy*, naśmiewnie, bo ryczy jak *Cisula* (nazwa krowy).

ciść 1. ‘gnieść’ **2.** ‘pchać, popychać’: Na (ręcznym) wózku wiozł prosięta do targu, a dwa mu ciśli (dwa popychali, pchali wózek z tyłu). Ciś, przyjacielu, bo idzie w górę. – Już się dość nacisł.

ciućmák ‘człowiek, który się nie ruszy z domu i siedzi raczej w ciemnej komorze i stroni od ludzi’

ciuk ‘głos, który słychać, gdy się prętem tnie w powietrze’: Jaskółka śpiewa (do chłopców): „Więszemu większy, mieńszemu mieńszy (kawałek chleba), a kieremu się nie będzie podobać, to go ciuk, ciuk, aż się ujszczy”.

ciukać ‘cinać prętem w powietrze, przy czym się gwizd słyszy’

ciuknąć ‘smagnąć prętem’: Ciuknąć kogo.

ciulać [‘w odniesieniu do dziecka:’] brunzen, Urin lassen [oddawać moczu]’

Por. **culać**

ciulka [‘w odniesieniu do dziecka: penis’]

Por. **culka**

ciupać ‘rozdrabniać drzewo w małe kawałki na opał’: Siekierą się rąbie, cieśliczką się ciupa, ciupie.

ciura ‘człowiek niezgrabny, nieporadny, przygłupi (głupkowaty)’

ciźba ‘bieda, kłopot, niedostatek’: Pożycz mi pieniędzy, jestem w wielkiej ciźbie.

clonić ‘robić cień, *zaclaniać*’: Lipy clonią i nic się pod nimi nie rodzi.

cmechtać 1. ‘majać’: Pies cmechta ogónem. **2.** ‘podchlębiać się komu’: On zawsze koło niego cmechta. **3.** ‘walać, brudzić ocieraniem o co lub o kogo’

cmechtać się [‘brudzić się poprzez ocieranie się o coś’]: Suknia ci się cmechta po ziemi.

cmurać się [‘brudzić się czymś czarnym (*węgłem*, sadzą itp.)’]

co ani za trojnik nie stoi* ‘coś jest niewiele warte’: To ani za trojnik nie stoi.

co chwila* ‘w bardzo krótkich odstępach czasu; raz po raz’: Co chwila przyjdzie, siedzi i klami, a nie można się go z domu wyzbyć. Co chwila zwuczy (ryczy, płacze). Co chwila się maże. Co chwila odpada od roboty (odrywa się na moment i znów powraca). Co chwila się ostudzać trzeba z temi ludźmi. Brzeg się oberwał i pojechał o łokieć na dół, będzie co chwila pojeżdżać, aż spadnie. To jest pyskula, pyskuje co chwila. Co chwila się skali. Co chwila się szklebi. Co chwila przyjdzie jakaś wybierka, a ty chłopie dawaj, jeno dawaj. Co chwila jakaś wyczytka. Co chwila wyniesie coś z domu, sprzeda i przepije.

co idzie jak po sznórce [‘coś odbywa się] łatwo’: Idzie mu to jak po sznórce. Idzie to jak po sznórce (jak po sznórku, jak z płatką).

co komu na myśl nie przypadnie* ‘ktoś o czymś nie pomyśli’: Ani mi to na myśl nie przypadło. Że też to nikomu na myśl nie przypadło (nie przypomniał sobie nikt na to).

co komu nie ma recht* ‘ktoś jest z czegoś niezadowolony’: Ten człowiek jest dudławy, dądrawy, z niczem nie jest kontent, nic mu nie ma recht, zawsze pod nosem do siebie coś mówi, zawsze dudle, dudli, dudła.

co komu z głowy wyfuczy* ‘ktoś zapomni o czymś’: Uczy się, uczy, ale mu to hnet z głowy wyfuczy (zapomni to).

co, kto nie stoi za nic [‘coś, ktoś nie przedstawia żadnej wartości’]: To nie stoi za nic, on nie stoi za nic (nic niewarta).

co nie dzierży się w kupie* ‘coś nie ma sensu’: Dyrdze i drzyszcze bez końca, a w kupie się to nie dzierży. Fuja, nie dzierży się to w kupie. Tyrtu fyrtu, tyrtum fyrtum, a w kupie się to nie dzierży.

co niewart ani trojnika* ‘co jest niewiele warte’: To niewart ani trojnika – złamanego szeląga.

co po chwila* ‘w bardzo krótkich odstępach czasu; raz po raz’: On mu co po chwila łaje.

co tchu* ‘najszybciej jak się da’: Leć co tchu.

co wyjdzie na wyrch* ‘coś, co dotąd było ukrywane, stanie się jawne’: Kiedyś to wyjdzie na wyrch.

coraz ‘czem dalej, co krok’: Coraz to gorszy, głupszy. Coraz to bardziej deszcz padał. Coraz to drożej.

cudać się ‘dziwić się, patrzeć z podziwieniem’: Wszyscy ludzie się temu cudali.

cudny ‘dziwaczny’: To jest jakiś cudny człowiek. ♦ Zamiast: cudacki.

cudzić 1. ‘czyścić’: Cudzić konia. 2. [‘przesiewać przez sito w celu oczyszczenia’]: Cudzić zboże na przetakach lub opalkach, nieckach. 3. [‘czyścić dno zbiornika wodnego z glonów, mułu itp.’]: Cudzić przykopę (wysnażyć, wyczyścić ją). 4. ‘pędzić’: Cudził do domu. Widzisz, jak cudzi (biegnie, śpieszy się, leci).

cukierki [‘odmiana jabłek’]

cukrowki [‘odmiana gruszek’]

culać [‘w odniesieniu do dziecka:'] brunzen, Urin lassen [oddawać mocz’]

Por. **ciulać**

culka [‘w odniesieniu do dziecka: penis’]

Por. **ciulka**

cup *1. ‘w naśladowaniu odgłosu młócenia’: Cup, cup, cup w stodole. *2. ‘w naśladowaniu odgłosu spadania przedmiotu’: Cup, spadła gruszka, idź po nią.

cupkać 1. ‘młócić’ ♦ Mało używane, tylko w znaczeniu żartobliwem. 2. ‘uderzać nogami w chodzie, w tańcu (tupać)’ 3. [‘biec’]: Cupkej (leć, bież).

cwancygier* ‘dawna moneta austriacka równa dwudziestu *grajcarom*, *krejcarom*’: Już mu dotlało, bo ruszył cwancygierami (bieda mu dokuczyła, bo już cwan[cy]giery (srebro), które chował jak oko w głowie, wydaje).

cwergle [‘odmiana gruszek’]

cycek 1. ‘piers u kobiety’: Ona jest cysticka, ma wielkie cycki. 2. ‘*waczek*, który się daje dzieciom zamiast piersi’

cycha ‘powłoczka na zagłowki (poduszki) i pierzyny’: Trzeba mi kupić płótna na sypy i na cychy.

cyckać ‘saugen [ssać]’: Dziecio nie chce cyckać (ciągnąć, brać piersi). Cycka palec.

cyckaty [‘o kobiecie: taka, która ma duże piersi’]: Ona jest cysticka, ma wielkie cycki.

cycwor ‘cytwar [roślina z rodziny imbirowatych, której korzenia używano w celach leczniczych]’

cycworowy [‘przym. od *cycwor*’]: Cycworowe korzenie.

cyferblát [‘tarcza zegara’] ♦ Z niem. Zifferblatt.

cygánki [‘odmiana jabłek’]: Cygonki.

cyk cyk 1. ‘głos zegara ściennego lub wieżowego’ *2. ‘w zwrocie do dziecka’: Cyk, cyk, dostaniesz habiczka.

cykacz ‘wahadło u zegara’

cykać [‘tykać’]: Zegar (godziny) przestał cykać (stanął).

cymbalić ‘grać na *cymbale*’

cymbał *1. ‘instrument muzyczny złożony z czworobocznego pudła rezonansowego i napiętych na nim strun stalowych różnej długości, w które uderza się pałeczkami; cymbały’ 2. ‘brzuch (pogardliwie)’: Ma porządny cymbał, ma obwisły brzuch (bas).

cymbalek ‘kawałek pola w kształcie *cymbała* – instrumentu’: Na cymbałku zasadzimy latoś kapustę.

cynianny ‘cynowy’: Cynianne łyżki.

cyrować ‘zaszywać dziurę bez łaty i bez ściągania *krai* (brzegów)’

Por. **cerować**

cyszka [‘zdr. od *cycha*’]

cyt [‘wykrzyknik wzywający do zachowania ciszy’]

cytkać 1. ‘uspakajać dziecko, żeby nie krzyczało’ **2.** [‘sprawiać, że ktoś przestaje się gniewać’]: Cytkala go przez pół godziny. ♦ U większych osób znaczy *cytkać* tyle co udobruchać.

cytkować ‘uspakajać dziecko, żeby nie krzyczało’

cytronki [‘odmiana jabłek’]

cytrynowki [‘odmiana gruszek’]

czad [‘czarny proszek powstający przy spalaniu węgla; sadza’]: Trzeba czad poomiatać.

Wszędzie pełno czadu. ♦ *Czad* powstaje w budynkach mieszkalnych z opalania pieców.

Osadza się na powale i ścianach i pajęczynach w kształcie czarnego prochu, kurzu.

czadzić [‘kopcić, dymić’]

czadzić się [‘dymić się, kopcić się’]

czakacz [‘osoba niezaproszona na wesele, a przychodząca do karczmy w trakcie jego trwania’]: Na wiesielu było więcej czakaczy jak wiesielników. ♦ Przy weselach zbierają się nieproszeni goście, tak do domu, jak do karczmy, gdzie się muzyka i tańce odbywają. Tacy nieproszeni goście, składający się z dziewczek i *pacholków* (parobków), często i dzieci, zowią się *czakaczami*, bo oczekują, że im coś podczas obiadu ze stołu spłynie lub przez gospodarza otrzymają kawałek kołacza lub mięsa, w karczmie zaś oczekują parobcy *pocześniej*, dziewczki tańca. W górach nazywają *czakaczy blészczami*, bo się przypatrują, *blészczą*.

czakaczka ‘zabawa nieproszonych gości przy weselach’

czakać ‘czekać’: Dostałeś podśniadek? – Nie, muszę czakać na śniadanie.

czakanka ‘umówione oczekiwanie się, rendez-vous’: Poszła na czakankę. Mam dziś czakankę.

czantorja ‘centurja [roślina lecznicza o drobnych, różowych kwiatach]’

czapka 1. ‘wyraz ogólny na pokrycie głowy’: Idąc z karczmy, on wziął moją, a ja jego czapkę, a dopiero w domu spostrześliśmy błąd. Czapka mu nie chce siedzieć na głowie.

♦ Gatunki: *strzeszka* (jeżeli ma wielką strzechę), *mycka* (zwykle barankiem podszyta), *kaszkiet*, *kłobuk* wysoki wyśmiewnie *maśnicą* i *smolnicą* zwany. ♦ *Czapka*, którą Laszki noszą otwarcie; zaś czepec (czepek) zawsze czemś jest przykryty na głowie.

*2. ‘główka gwoźdźcia’

czarka ‘znaczek, punkt, nad lub pod literą: ą, ę, dź, dż, ż itp.’: Jak piszesz, pamiętaj na czarki przy literach.

czarnawa ‘wielka i czarna chmura’

czárny [‘mający barwę najciemniejszą ze wszystkich, właściwą węglowi i sadzy’]

czechmański ‘verdamnte, schlimme [cholerny]’: Czechmańskie to jest. Czechmańska robota (trudna, zawiła sprawa).

czechmán ‘diabeł’

czechmán gdzie po kim* ‘ktoś jest gdzieś niepotrzebny’: Czechmon tu po nim.

czego by na wołowej skórze nie wypisał* ‘czegoś jest tak dużo, że trudno wszystko wymienić, spisać’: Narządził, nagadał, żeby tego na wóz pod przyponą nie zebrał, na wołowej skórze nie wypisał.

czego by na wóz pod przyponą nie zebrał* ‘czegoś jest tak dużo, że trudno wszystko wymienić, spisać’: Narządził, nagadał, żeby tego na wóz pod przyponą nie zebrał, na wołowej skórze nie wypisał.

czeladnik ‘izba czeladna’

czelusć* 1. ‘komora ogniowa w piecu; palenisko’ **2.** ‘przewód odprowadzający dym z pieca’

czemiér [‘wysypka’]: Jak się co z jęczmienia jé, a człowiek jest goścowity, to dostanie czemieru.

Por. **czemior**

czemior [‘wysypka’]

Por. **czemiér**

czemplák 1. ‘nóż składany (składak), kozik’ **2.** ‘nóż stary, zardzewiały, tępy’

czep 1. ‘czop [stożkowata zatyczka otworu zbiornika, naczynia itp.]’ ***2.** ‘część zawiasu – hak w futrynie, na którym są zawieszone drzwi, okna’: Banty przy drzwiach osadzone na czepach. **3.** [‘warkocz zwinięty z tyłu głowy’]: Kobiety zwijają włosy w tyle głowy w czep, kujon i obelkę.

czepań ż *1. ‘czaszka, głowa’: Ma dobrą czepań (dobrą głowę). Bo ci tę czepań roztrząskam! Rzał [!] mu do czepani. ***2.** ‘gliniane naczynie’: Wszędzie pełno czepań (garncy glinianych). Trzeba te czepanie skludzić, sprzątnąć (garncę, misy itp. gliniane).

czepić ‘podczas wesela, po ślubie, czepią niewiastę, tj. wkładają jej pierwszy raz czepiec na głowę jako oznakę zamężnej kobiety’

czepisko [‘zgr. od *czep* w zn. 1’]

czepować [‘zatykać *czepem* (?)’]

czepowe piwo [‘piwo z *beczki*’]

czerschla ‘miejsce wycięte, trawnik w lesie, niby łysina w lesie’

czerschlenie [‘odzieranie kory z drzewa, aby uszło i mogło zostać wycięte’] ♦ Jeżeli się kora drzewa około pnia *tylce*m lub kamieniem obje, tedy drzewo zaczyna schnąć i usycha, i staje się z niego *suchar*, *suszka*. Gdy zaś taki *suchar* tańszym jest jak zdrowe drzewo, tedy takie obijanie, czyli *czerschlenie*, drzew często się zdarza w górach, aby nabyć drzewa na opał po taniej cenie. Naturalne, że to jest zabronioném. Takie postępowanie nazywa się *czerschlić*, *oczerschlić*.

czerschlić [‘odzierać korę z drzewa, aby uszło i mogło zostać wycięte’]

czerschlina ‘miejsce wycięte, trawnik w lesie, niby łysina w lesie’

czerci [‘ciężki, trudny, mozolny’]: To jest czercia (ciężka) robota.

czerci kogo przynieśli* ‘ktoś przyszedł gdzieś niepotrzebnie’: Czerci cię tu przynieśli.

czercinieć ‘Teufelsdreck [roślina – zapaliczka cuchnąca]’

czerep [‘potłuczony garnek’]: Trzeba te czepanie skludzić (sprzątnąć garncę, misy itp. gliniane, czerepy).

czernica ‘gatunek *trzęśni* [o ciemnych owocach]’

czerniusienki [‘forma zdrobniała o odcieniu intensywnym od *czárny*’]

czerniuški [‘forma zdrobniała o odcieniu intensywnym od *czárny*’]

czerniutenki [‘forma zdrobniała o odcieniu intensywnym od *czárny*’]

czerniutki [‘forma zdrobniała o odcieniu intensywnym od *czárny*’]

czernusieneczki [‘forma zdrobniała o odcieniu intensywnym od *czárny*’]

czerstwo ‘chłodno, zimno’: Dziś jest czerstwiej (chłodniej, zimniej) jak wczoraj.

czert ‘czart’: Bięda biędę porodziła, a biędę czert.

czert po kim* ‘ktoś jest gdzieś niepotrzebny’: Czert tu po tobie.

czert wie* ‘nikt nie wie’: Czert tam wie, co oni szwandrali.

czeski ‘moneta *miedzianna* z obiegu ściągnięta, *wartająca 3 kr[ejcary]* *szajnow* (wiedeńskiej waluty)’: Czeski, dwa czeski. Musiałem pięć czeskich dziennie sekutnego płacić.

Kiedy niekiedy też tam co upchnie i zarobi parę czeskich. Od miecha płaci się dwa czeski(e) pytlówki.

czeszczak ‘moneta *miedzianna* z obiegu ściągnięta, *wartająca* 3 *kr[ejcary]* *szajnow* (wiedeńskiej waluty)’

czetyna ‘szpilki opadłe z drzew leśnych, szpilkowych’

czépek [‘zdr. od *czep* w zn. 1’]: Czepek (czépek, czypek). Idź do piwnicy i spuść mleko (powypuszczaj z látek, garnków przez czépek na dole będący).

czérwiony ‘czerwony’

czępieć ‘przysiąść się na pięty, kucać’: Pojdiesz za karę do kąta czępieć.

czępkciem* ‘na ugiętych w kolanach nogach’: Czępkciem się na niego zakradał.

czępnąć [‘przysiąść na pięty, kucnąć’]: Czępnij sobie i zrób siusiu.

czkać [‘wydawać ustami charakterystyczne dźwięki na skutek skurczów przepony’]

czkawka ‘szczawka [charakterystyczne dźwięki spowodowane skurczem krtani i przepony brzusznej]’

człowieczyniec ‘Menschendreck [odchody ludzkie]’

czochrać [‘targać, wichrzyć włosy, sierść (?)’] ♦ *Czychrać* i *czochrać* ściśle rozróżniają.

czochrać się ‘bawić się wodą, pluskać się w wodzie i zmaczać sobie przy tem suknie’: Idź po dzieci, żeby się nie czochrały.

czosać 1. ‘czesać’: Czosać włosy. ***2.** ‘oczyszczać włókno lnu lub konopi z resztek paździerzy’: Czosać len. ***3.** ‘bić kogoś’: Czosać kogo. ♦ Czesać nieużywane.

czosać się ‘gwałtowną dysputę z kim prowadzić, *dosędzować się*, klócić się, wadzić się (in superlativo [w najwyższym stopniu])’: Czosać się z kim.

czosanie* ‘oczyszczanie włókna lnu lub konopi z resztek paździerzy; czesanie’

czuch 1. ‘węch (o psach)’ **2.** ‘smrodliwa *wonia* z ust, nóg lub innych rzeczy, w zamkniętych miejscach, w piwnicach’ ♦ Cuch, cuchnąć nieużywane.

cuchnąć [‘cuchnąć’]: Mięso cuchnie.

czuć 1. ‘słyszeć’: Paweł, czujesz (wołając), chodźmy już do domu! ***2.** ‘słyszać’: Cóż tam czuć ze świata? – Nic tam nie czuć (nie słyszać). Mam złą ławkę w kościele, księdza nie czuć (nie można go dosłyszeć).

czwałki ‘potrawa [przyrządzana na wrzącym mleku, na którym gotuje się rodzaj klusek]’: Mąka się szwałczy (robią się w niej gałki, kluski, czwałki, szwałki). Warzyłaś czwałki ze Smudą, tj. że kucharka niby w towarzystwie Smudy (smędu, swędu) gotowała potrawę. ♦ Bierze się trochę mąki, wbija się jajo, dolewa się trochę mleka i mięsza się, aż *się to zeszwalczy*; ciasto *zeszwalczone* wsypa się w wrzące mléko i *czwałki* gotowe.

Por. **szwałki**

czychrać 1. ‘rozskubywać, rozciągać rękami (np. wełnę i przysposobić ją do *kręplowania*)’: Cychraliśmy wełnę przez dwa dni. Cychrać włosi zesiedziane (w kanapie).

***2.** ‘czesać włókno lnu w celu przygotowania go do przędzenia’: Cychrać len. **3.** ‘wyciągnąć na kim po trosze majątek’: Jak dzieci podrosną, będą cię czychrać. ♦ *Cychrać* i *czochrać* ściśle rozróżniają.

czychrać się ‘czesać się niezgrabnie, bawić się czesaniem włosów’

czychranie* ‘rozskubywanie (np. wełny przed gręplowaniem)’: Było dość tego czychrania.

czyhać *1. ‘czekać w ukryciu na możliwość wyrządzenia komuś krzywdy’: Czyhał na niego, ale go nie dopadł. ***2.** ‘żyćwić zamiar wyrządzenia komuś krzywdy’: On czyha na moje życie.

czyhnać ['usilnie czegoś pożądać']: Ja cudzego nie czyhnę. Całe życie czyhnie na moją gospodarkę.

czyszczarnia 'Röhrkasten [zbiornik, do którego spływa woda rurami wodociągowymi]'

♦ Jest to studnia z ciosanego kamienia, zwykle wpośród i na powierzchni rynku zbudowana, do której wprowadzoną jest woda *źródelna* rurami z źródeł w bliskości miasta położonych. *Czyszczarnie* znajdują się *zgoła* w każdym mieście na Szląsku. Cysterna ma inne znaczenie.

czyżmarz ['rzemieślnik wytwarzający czyżmy']

czyżmeczki ['zdr. od *czyżmy*']

czyżmiska ['zgr. od *czyżmy*']

czyżmy 'węgierskie bóty ze *zbieraniami* (fałdami na *nárcie*) i kutasem u góry, sięgające pod kolana': Nosi czyżmy z kućkami. ♦ Przynosili je *czyżmarze* węgierscy na śląskie targi. Ojcowie nasi wszyscy nosili *czyżmy*. Teraz mało je zobaczyć.

Ć

ćkać ‘jeść do przesytu, gwałtownie i prędko połykać’: On nie jé, ale ćka. ♦ Wyrazu *ćkać* używają zwykle w gniewie, w rozjątrzeniu, w zazdrości, gdy tymczasem *ćpać* zwykle jest używanym.

ćma ‘ciemno’: Już ćma (już się ściemniło). Tak ćma, że ani palca nie widzieć. Ćma jak w becze.

ćmák *1. ‘ciemność, mrok’: Ja tam nie pójdę w ćmoku. 2. ‘areszt’: Wsadzili go do ćmoka.

ćmić ‘betrügen, beschummeln, jemanden in Irrtum führen [okłamywać, oszukiwać]’: On ćmi. Nie ćmij! Cygani, wije, ćmi świat, ale kiedyś za to wydzierzy.

ćmiel* ‘trzmiel’: Znaleźli ćmiele i miód im wycykali.

ćpać 1. ‘jeść do przesytu, gwałtownie i prędko połykać’ ♦ Wyrazu *ćkać* używają zwykle w gniewie, w rozjątrzeniu, w zazdrości, gdy tymczasem *ćpać* zwykle jest używanym.

*2. ‘karmiąc gęsi, wypychać, wciskać im jedzenie do dziobów, też o człowieku: wypychać w siebie jedzenie’: Bez ustanku ćpie do basa. Ćpać do bachorza (jeść dużo).

ćpać się ‘pchać się’: Co się tak ćpiesz?

ćwięczek 1. ‘mały gwóźdź z *czapką*, czyli główką, używany zwykle do przybijania podkówki i wbijania do podeszew’ 2. ‘mały chłopak’

ćwięczkarz ‘[człowiek] robiący *ćwięczki* lub handlujący nimi’

ćwięka [‘przeżuwanie pokarmu przez krowę’]: Krowa straciła ćwiękę, nie chce ćwiękować, trzeba jej coś dać na ćwiękę.

ćwiękować [‘o krowie: przeżuwać pokarm’]: Krowa straciła ćwiękę, nie chce ćwiękować. On zawsze mierydza (to jest ciągle coś zajada, jakby ćwiękował).

ćwikiel ‘cwykiel [niewielki kawałek materiału wszywany w odzież dla zabezpieczenia jej przed pękaniem na zbyt naprężonych szwach]’

ćwilich ‘cwelich’

ćwilicharczyk [‘uczeń, czeladnik rzemieślnika trudniącego się wyrobem *ćwilichu*’]

ćwilicharka [‘kobieta trudniąca się wyrobem *ćwilichu* (?)’]

ćwilicharstwo [‘wyrób *ćwilichu*’]

ćwilicharz [‘człowiek trudniący się wyrobem *ćwilichu*’]

ćwilichowy [‘zrobiony z *ćwilichu*’]

ćwiliszek [‘zdr. od *ćwilich*’]

D

dachowka* ‘*wódka*’

Por. **dachówka**

dachówka 1. ‘*wódka* (jedno z licznych jej nazwisk)’ **2.** ‘trójkąt, na który się wkładają gonty przy pobijaniu dachów, aby je *tesarz* miał wygodnie pod ręką’

Por. **dachowka**

dać komu, czemu pokój* ‘przestać się zajmować kimś, czymś’: Daj osom pokój, bo ich popósnisz. Ani howadu nie da pokój. Dobrze, zgodzę się, ale sobie wyzwalam, abyś mi już dał na zawsze pokój (stawić warunek). Daj pokój, a nie sturkaj.

dać komu, czemu pokój* ‘przestać się zajmować kimś, czymś’: Gospodarz mówi pastarzowi: a nie wpasaj mi w łękę, tj. trzymaj krowy mocno, aby dały łące pokój, aby nie zjadały trawy z kraja. Jacyś łaszyska przyszli i nie dali nam pokoja.

dać komu językowej polewki* ‘zbesztać kogoś’: Dać mu językowej polewki.

dać komu na rzyć [‘sprawić komuś lanie, zbić kogoś’]

dać komu po wóli* ‘pozwolić komuś na to, czego chce’

dać komu psi psi* ‘nic nie dać’: Dam ci psi psi (nic ci nie dam, psinco ci dam).

dać komu psinco* ‘nic nie dać’: Dam ci psi psi (nic ci nie dam, psinco ci dam).

dać komu psińco* ‘nic nie dać’: Dam mu psińco (nic).

dać komu pus* ‘pocałować się z kimś, pocałować kogoś lub pozwolić się pocałować’: Daj mi pus, daj mi pusy (daj buzi).

dać komu pusy* ‘pocałować się z kimś, pocałować kogoś lub pozwolić się pocałować’: Daj mi pus, daj mi pusy (daj buzi).

dać komu w rzyć [‘sprawić komuś lanie, zbić kogoś’]

dać na bęben ‘dać do publicznej licytacji’: Dano mu grunt na bęben.

dać pozór* ‘uważać, skoncentrować się’: Daj pozór w szkole, abyś się co nauczył. Daj pozór, abyś koni w jaździe nie zapalił. Daj pozór, żebyś na skrócie (gdzie droga kąt tworzy) nie wyrócił. Garnek już natłuczony (pęknięty), daj pozór, abyś go nie dotrzepał. Dej pozór, bo cie ofiknie.

dać się* ‘rzucić się na kogoś, zaatakować kogoś’: Ta beskurcja, dał się do mnie i pobił mię.

dać się chycić* ‘pozwolić się zwieść, omamić, wprowadzić w błąd, oszukać’: Robi różne chytki na mnie, ale nie dam się uwieść, nie dam się chycić.

dać się uwieść* ‘pozwolić się omamić, wprowadzić w błąd, oszukać’: Robi różne chytki na mnie, ale nie dam się uwieść, nie dam się chycić.

dać wiedzieć* ‘dać komuś znać o czymś’: Skazał Pawłowi, aby przyszedł do niego na kiermasz (dał, niechał wiedzieć).

daj se pozór ‘nimm dich in Acht [miej się na bacności]’

dajź to Pán Bóg [‘formuła wypowiedziana jako odpowiedź na pozdrowienie przy jedzeniu’]

♦ Przychodzień, zastawszy w domu jedzących, mówi: *Racz Pán Bóg zegnać*. Odpowiada mu się: *Dajź to Pán Bóg*.

damaszczánki [‘odmiana jabłek’]: Damaszczonki.

dana dana dana* ‘przyśpiew’

darebaczyć ‘*proźniaczyć*’

darebachysko [‘zgr. od *darebak*’]

darebak ‘próżniak, leń, *smyk*’

daremnica [‘kobieta, która próżnuje, leni się’]

daremnaczyć [‘próżnować’]

daremniczysko [‘zgr. od *daremnik*’]

daremnić [‘próżnować’]: On by cały dzień daremnił (plątał się i robił, nic nie robiąc).

daremnik ‘*darebak*’

daremnikować [‘próżnować’]

daremnostka* ‘drobnostka’: Gwoli takiej daremnostki tyle hałasu.

daremný 1. ‘chorobliwy, słaby, spracowany’: Dzisiaj jestem jakiś daremný, niczego mi się nie chce. Mam 80 lat, człowiek już daremný. 2. ‘liczy, zużyty’: Koszula już daremná, trzeba nową sprawić. Budynek daremný, wszystko leci, upada. 3. ‘leniwy, opieszwały’: To jest robotnik daremný, do wszystkiego się ociąga. Mam tego roku chasę daremną.

darmodajka [‘kobieta lekkiego prowadzenia’]

darmojad [‘człowiek, który nie pracuje i żyje na czyjś koszt; darmożjad’]

darmożrut ‘?’

darmý* ‘darmowy, bezpłatny’ ♦ Oprócz *pańszczyzny* *pobywali* wieśniacy i inne *darme* roboty, które często bardzo uciążliwe były dla nich.

dawać pozor* ‘uważać na kogoś lub coś, pilnować’

dawać się* ‘rzucić się na kogoś, atakować kogoś’: Nie dawej się do chłopu, bo mu nie poradzisz (nie przemożesz go w zapasach, jesteś słabszy).

dawka ‘podatek płacony do urzędów itp.’: Dawki wielkie. Pełno dawek. Człowiek ledwo dawkę opłacić może. Nasadzili nam nowe dawki. Trzeba mieć ciągle rękę w kapsie, każdy dzień jakaś utrata: to dawka, to na sól itd.

dądrać ‘w gniewie lub złości gadać do siebie na kogo’: Żebrał, nie dostał jałmużny, odszedł i dądrał. Nie chciało jej się roboty, zaczęła dądrać (ja tu nie będę służyć, mała płaca, chory chleb, pełno roboty, nie ma czasu się wyspać itp.).

dądrak [‘człowiek, który gdera, narzeka’]

dądranina [‘gderanie, narzekanie’]

dądrawý ‘lubiący *dądrać*’: Ten człowiek jest dądrawý, dądrawý, z niczem nie jest kontent, nic mu nie ma recht, zawsze pod nosem do siebie coś mówi, zawsze dudle, dudli, dudła.

dądry [‘gderanie, narzekanie’]

dąga 1. ‘Fassdaube [kleпка], nie dno’: Dągi i obręczé teraz na setki (setkami) odstawiać musimy (dawniej na kopy, kopami). 2. ‘tęcza na niebie’: Dzieci mówią: „Dąga pije na dwa kije / rozpuknie się, wyleje się”.

dąpki stawiać ‘jeżeli dzieci zaczynają chodzić, mówi się: już *dąpkim chodzą*, już *dąpki stawia*’

dąpkim chodzić ‘jeżeli dzieci zaczynają chodzić, mówi się: już *dąpkim chodzą*, już *dąpki stawia*’

dąpnąć ‘uderzyć nogą o *ziem*, tupnąć’

dążka [‘zdr. od *dąga* w zn. 1’]

dbanliwný ‘dbały, tylko w wyższym, najwyższym stopniu’

dbanliwość ‘dbałość, tylko w wyższym, najwyższym stopniu’

dbanliwy ‘dbały, tylko w wyższym, najwyższym stopniu’

dech, dechu, tchu ['oddech']

delacja* 'czas wyznaczony na wykonanie jakiejś czynności, dopełnienie jakichś warunków (z zagrożeniem konsekwencjami w razie niedotrzymania); termin': Wyprosił sobie delację na sześć miesięcy do zapłaty.

delacyj ['zwłoka, przedłużenie']: Doktor dał mu (choremu) jeszcze miesiąc delacyj [!] (że jeszcze miesiąc pożyć może).

delikatny 'doskonały, wyśmienity, dokładny': Delikatne płótno (dobre, piękne, trwałe).
To jest delikatna siekierka (ostra, dobrze rąbie, nie trzeba jej brusić).

delina 'deska w *delówce*'

delować 'dylować [układać podłogę z dyli]': Delowka zgniła, trzeba na nowo delować.

delowka* '*delówka*': Delowka zgniła, trzeba na nowo delować.

Por. **delówka**

delówka 'podłoga z desek w *izbach*, z ociosanego drzewa w *chlewach*'

Por. **delowka**

denko* 'pokrywka, wieko'

deńczyć '*dłabić*, gnieść, klęczeć na kim'

Por. **dyńczyć**

deputat 'należność za służbę w naturaliach': On ma rocznej płacy 20 reń[skich] i deputatu 10 mierzyc ziemniaków, dwie mierzycy pszenicy itp. Dziś odebrałem mój deputat, czekałem nań długo, bo się wszyscy deputatnicy zebrali. Nauczyciel pobiera deputatu... Ksiądz pobiera deputatu... ♦ Rzadziej *wyputat*.

Por. **wyputat**

deputatnik ['pracownik pobierający deputat']: Dziś odebrałem mój deputat, czekałem nań długo, bo się wszyscy deputatnicy zebrali.

deszczka* 'deska'

deszczowno ['deszczowo']: Deszczowy czas, deszczowno, mieliśmy deszcze.

deszczówka 'woda deszczowa'

Por. **dészczowka**

deszczyczek 'zdrobn. deszcz (jeżeli jest rolnikowi pożądanym)'

dewatnaście* 'dziewiętnaście'

dészczowka 'woda deszczowa'

Por. **deszczówka**

dębowiec 'kij dębowy, dębczak'

dłabić 1. 'würgen [dusić]: Jastrząb kurę dłabi. **2.** 'gnieść, mordować': Tak długo konia dłabił (męczył, natężał, bił), aż go zadłabił (aż mu zdechł). ♦ *Dłabić* i *dławić* ściśle się rozróżnia. Dusić i dusić się mają inne znaczenie.

dłabić się* 'mocować się': Dłabili się przez godzinę na ziemi.

dłaboczyć 1. 'würgen [dusić] **2.** 'gnieść, mordować' ♦ Ma równe znaczenie i częściej jest używane jak *dłabić*.

dłapa 1. 'wielka niezgrabna ręka (dłoń) **2.** '*szłapa*, spód nogi zwierzęcej': Lew ma wielkie łapy, łapska, zając, kotek itp. mają łapki. **3.** 'znak chodu lub biegu zwierząt mianowicie na śniegu'

dłapka I 1. ['końcowa część nogi niewielkiego zwierzęcia']: Lew ma wielkie łapy, łapska, zając, kotek itp. mają łapki. **2.** ['ślad niewielkiego zwierzęcia']: Tej nocy był zając w ogrodzie, pełno dłapek na śniegu.

dłapka II ‘eine Klappe [jakaś część urządzenia regulującego przepływ wody lub też przesuwanie się słomy w siewczarni]’: Studniarze rozebrali studnię. – A cóż jej chybiało? – Nic, jeno dłapka się zepsuła (gdzie się pompuje). Dłapka w korbie, która porusza słomę.

dłapsko* ‘zgr. od *dłapa*’: Lew ma wielkie dłapy, dłapska.

dławić się ‘jeżeli komu zostaje w gardle jaka rzecz, a nie może jej połknąć ani cofnąć, a nie może oddychać, to się *dławi*’: Dławi się kością, idźmy mu na pomoc. ♦ *Dłabić* i *dławić* ściśle się rozróżnia.

dłubać sobie głowę [‘zamartwiać się czymś’]: Nie dłubaj sobie głowy (nie rozmyślaj tyle, nie frasuj się).

do korząt ‘na oścież’: Drzwi były otwarte do korząt (całkiem, po wielu je tylko można otworzyć). Otwórz drzwi do korząt.

do kosza* ‘wokół głowy’: Zapleść włosy dzieciom: do kosza, do obrączki, do okółek.

do krzty* ‘całkowicie, do końca’: Wypił aż do krzty. Aż do krzty (nitki) przemokł.

do obrączki* ‘o jakimś sposobie zaplatania włosów’: Zapleść włosy dzieciom: do kosza, do obrączki, do okółek.

do oczy* ‘w obecności kogoś, jawnie’: Za plecami umie mówić, a do oczy milczy.

do okółek* ‘wokół głowy’: Zapleść włosy dzieciom: do kosza, do obrączki, do okółek.

Por. **do okółek**

do okółek ‘wokoło głowy’: Zapleść włosy do okółek. ♦ Zwykle u dzieci.

Por. **do okółek**

do pola* ‘poza obręb budynku, na zewnątrz’: Wykurzyli ich do pola (wypędzono ich z izby na dwór). Hallo, do pola! (pakuj, wynoś się).

do sto piekuczków* ‘złorzeczenie, przekleństwo’: Do sto piekuczków!

do wścieku* ‘bardzo intensywnie’: Robić do wścieku.

dobałamącić [‘wprowadzić w błąd’]

dobić się* ‘bardzo się zmęczyć, zaszkodzić sobie nadmiernym wysiłkiem’: On się tam dożyga (dobije w tej pracy).

dobojać się ‘osiągnąć’

dobojować się* ‘osiągnąć coś’: Zaś się jedno stadeczko dobojowało [owczarnie].

doburzyć się [‘stukając do drzwi, okna itp., osiągnąć to, że się będzie usłyszanym, że ktoś je otworzy; dostukać się’]: Burzyłem na drzwi, ale się nie doburzyłem (nie wpuszczono mnie do domu).

docapkać ‘domłócić’: Ledwo to tam docapkali.

docérkać ‘dolać’: Cérkała, cérkała, a nie mogła docérkać.

dochować się [‘wychowując dzieci lub hodując zwierzęta, doczekać się zamierzonych efektów’]: Dochował się czterech synów. Dochował się pary koni.

dochynąć 1. [‘dorzucić do pewnego miejsca’]: Chybałiśmy kamieniami do płotu, a on, jeszcze mały, nie mógł dochynąć. **2.** ‘*przydać*’: Dał mi dziesięć śliwek za krajcar, a jedną mi dochynął. Ogień gaśnie, trzeba jeszcze drzewa dochynąć.

dociepać ‘dokończyć *ciepanie*’

dodziwować 1. ‘gniewać kogo, *nie dać mu pokoja*, słowem lub ręką (ręką między chłopcami, popychać, skubać za włosy itp.)’: Jeszcze raz ci mówię: nie dodziwuj, bo cię hned flinknę! Cały dzień na mnie dodziwowała, ażem jej prawdę powiedział. **2.** ‘obmawiać kogo, potwarzać go’

dodziubować* ‘dogadywać, ubliżać komuś’: Nie dodziubuj, bo cię...!

dodziwka* ‘oszczerstwo, potwarz’: Przestań, już dość tych dodziwek.

dogabować ‘drażnić’

dogład ‘dozór’: On ma dogład nad całym folwarkiem.

dognać [‘zapędzić zwierzęta hodowlane do określonego miejsca’] ♦ *Dognać, dogonić*, dwa czasowniki, które mają różne znaczenia, patrz *gnać* i *gonić*.

dognoić ‘dać tyle gnoja, aby dobrze, dostatecznie pole ugnoić’: On nigdy nie dognoi pola, on go tylko straszy (troszkę gnoja roztrzęsie na polu). Kto chce mieć urodę, musi dognoić.

dogonić [‘ścigać kogoś, zrównać się z nim’]: Będziemy siec, żąć na dogonkę, to jest który którego dogoni, kto prędzej dosiecze, dożnie, który którego przedbiegnie. Zasiecz mi choć kasek, bo cię nie dogonię (w sieczeniu). ♦ *Dognać, dogonić*, dwa czasowniki, które mają różne znaczenia, patrz *gnać* i *gonić*.

dogryzek ‘resztkę niespożytego pokarmu lub strawy’: Ja nie będę jeść twoich dogryzków (to jest tego, coś ty nie dojadł, coś zostawił na misce lub w garnku).

dogryzka ‘przegryzka, przekąska, zagryzka’: Po obiedzie dał nam kołaczyków na dogryzkę (pour la bonne bouche). Najadł się, a potem wziął sobie jeszcze garść grochu na dogryzkę.

dohandlować ‘dobić ceny, zgodzić się przy kupnie i sprzedaży na cenę i podać sobie ręce’

doimać* ‘o przykrych doznaniach: dawać się odczuć w wysokim stopniu; dokuczać, dawać się we znaki’: Ciągłe szermuje, a przecie mu bięda doima.

dojadacz 1. ‘wyjadacz, wyżeracz, pasibrzuch, któremu wszędzie *szpérka wonia*, który się wszędzie znajdzie, gdzie można co za darmo zjeść’ **2.** ‘[człowiek], który każdemu dogryzie, dojmie’

dojadać ‘jemanden ärgern, ihm zusetzen, ihn sticheln [gniewać kogoś, dokuczać komuś]’: On go tak długo dojadał, aż... Nie dojadaj mie! ♦ *Dojadać* kogo (nie komu).

dojadły [‘uprzykrzony’]: Dojadły człowiek (naprzykrzony, którego się nie można pozbyć z karku). Dojadła robota (która się już sprzykrza człowiekowi).

dojazd ‘die Zufahrt [droga, którą się dojeżdża do jakiegoś miejsca; droga dojazdowa]’: Ku tej chałupie nie ma dojazdu (nie można z wozem ku chałupie dojechać, bo nie ma drógi).

dojeść* ‘dokuczyć, zmęczyć’: Już mie ta praca dojadła.

dojeżdżacz ‘[człowiek], który językiem każdego zahaczy, podbudzi do złego, który dojmuje, dokucza innym’

dokapać 1. ‘zu Grunde gehen [dojść do upadku]’: Kapał, kapał na gruncie, aż dokapał. **2.** pogardl. ‘umrzeć’: Już dokapał.

dokazać ‘beweisen [dowieść, udowodnić]’: Ja to dowodnie wiem, że się tak stało (mogę to dokazać).

dokleić ‘jakąś robotę lub umysłową pracę z mozołem, niezgrabnie (jako nieuk) dokończyć’: Stawiał piec, trzy razy go rozbierał i poprawiał, aż go przecię dokleił.

dokludzić* 1. ‘przyprowadzić’: Dokludzili mnóstwo bydła na targ. **2.** ‘skończyć zwożenie plonów’: U sąsiada dokludzili wczoraj z pola.

dokład ‘Beweis, Bekräftigung [dowód, potwierdzenie]’: Twierdzę, że..., a na dokład tego przytaczam, że...

dokładać się* ‘robić coś pilnie, z zapałem, przykładać się do pracy’: Od rana do wieczora pracuje, pilnuje, dokłada się, stara się, ubiega się, zagania, jedném słowem najlepiej gospodaruje.

dokładka ‘die Zuwage [to, co się dokłada; dodatek]’: Naważył dobrze i jeszcze dał dokładkę.

dokopać się [‘dotrzeć gdzieś poprzez zaspy śnieżne’]: Śniega moc, ledwoch się tu do was dokopał. Dziś nie pójdziesz do miasta, bobyś się tam nie dokopał (gdy śniega dużo), nie zaszedłbyś tam.

dokumentny* ‘rzetelny, przekonujący’: Chciałem pożyczyć pieniędzy od niego, a on mi tam rozmaite okoracje robił, że teraz pieniędzy mało, że pieniądze drogie, że nie ma u mnie dokumentnej istoty itp., tak żem się wziął i poszeł.

dokwasić ‘*dokapać*’

dolanka [‘w mowie *górali*: mieszkanka doliny, równiny’]

dolek ‘eine Vertiefung, fortlaufende, im Grundstücke [ciągnące się zagłębienie terenu], obrosłe zwykle drzewiem’: W dołku dość trawy, pożeniesz tam krowy paść.

dołomić ‘dołamać’ ♦ Łomić nieużywane.

doma ‘w domu’: Chłopca nie masz doma, gdzieś lasuje (goni po lesie). Wczoraj go nie było doma, gdzieś się plął.

domadźgać* ‘dokończyć jakąś nieprzyjemną, brudną pracę’: Przyszedł deszcz i ledwośmy te robotę domadźgali.

domaszcząć* ‘wystarczająco okraszać’: Nie domaszcza ziemniaków i kapusty.

domaćić 1. ‘potrawę odpowiednio okrasić’: Nie dosoli, nie domaćci, jadło płone. **2.** ‘zbić kogo porządnie’: Domaścił mu, że już więcej nie mogło wleźć do niego. **3.** ‘w ogóle przebrać miarę z cudzą krzywdą’: Odebrałem rachunek od Mośka, ale ten mi domaćił (wszystko wysoko, podwójnie porachował).

dombrowka ‘kazania niedzielne i świąteczne Dombrowskiego [Samuela Dambrowskiego], znajdujące się w każdym domu ewangelickim na Szląsku’: Dąbrówka, dombrowka.

Por. **dombrówka**

dombrówka ‘kazania niedzielne i świąteczne Dombrowskiego [Samuela Dambrowskiego], znajdujące się w każdym domu ewangelickim na Szląsku’

Por. **dombrowka**

domielać [‘zbliżyć się do upadku’]: On już domiela (resztkami goni, złém gospodarstwem doprowadził tak daleko, że już zgoła nic nie ma).

domielać się 1. [‘kończyć się mleć’] (we młynie, gdy zboża w koszu tylko kilka garstek): Domiela się, trzeba zasuć (wsypać zboża do kosza). **2.** ‘kończyć się’: Robota się domiela. Żniwo się domiela (robota koło żniwa się ukończa).

domier-złość [‘to, że ktoś jest uprzykrzony’]

domier-zły ‘uprzykrzony’: To jest domier-zły człowiek (który się naprzykrza, którego nie można wyzbyc lub pozbyć się).

domoc się ‘dosilić się, *dobić się*’: Przy swojej niemocy robiwał koszyki. Zachciało mu się cięższej roboty, poszedł do lasa rąbać drwa, a tam się domógł.

dopalony* ‘uprzykrzony’: Dopalona robota (dojadła, naprzykrzona).

dopalać ‘dokuczać komu, gniewać kogo’: Nie dopaluj człowieka, kiedy ci nic nie zrobił.

dopalowanie* ‘dokuczanie komu, gniewanie kogo’: Twojemu dopalowaniu nie masz końca.

doparzyć 1. ‘chwycić, złapać’: Doparzyli złodzieja i porządnie mu wytłukli. ***2.** ‘po pewnych staraniach zdobyć coś; dorwać’: Doparzył gdzieś skórę i dał sobie boty uszyć.

dopchać* ‘skończyć szycie, uszyć’: Już miesiąc pcha na tej koszuli, a nie może jej dopchać.

dopierać [‘piorąc, całkowicie usuwać zabrudzenie’]: Dopierała koszule, a wtem ją pies ugryzł.

dopławić ‘ukończyć *pław*’: Na wiosnę, gdy na dobre taja, pławią drzewo szajtowe z gór na miejsca odległe przy rzekach położone. – Kiedyż dopławicie? – Jutro dopławimy.

dopościć ‘postem nałożyć, nie zjeść’: Mamy mało chowania (żywności), trzeba będzie dopościć.

doprządk ‘pewna część lnu gorszego, którą się zostawia i przedzie się po ukończonem przedzeniu, aby doprząść nić i domotać ją do *przędziona*, żeby było całe, to jest aby miało odpowiednią ilość pasm, lub też żeby pozostała część lnu doprząść później, na wiosnę, w lecie, gdy będzie czas, w deszczową porę’: Zostaw to, to będzie na doprządkę.

dopytać się ‘naprosić się długo, dopytać się’: No, ten się tam dopytał, aż kąciczek chleba wypytał. Nie mógł się dopytać i poszedł.

dorabiać 1. [‘zakłócać swoim zachowaniem spokój, zachowywać się hałaśliwie’]: Ten tam wczoraj w karczmie dorabiał (pił, bił się, trząsał, kłął). **2.** [‘znęcać się’]: Chwycili złodzieja i dorabiali z nim przez pół dnia (bili go, smykali, sturkali). On tam dorabiał ze swoim koniem (pastwił się nad nim). **3.** ‘obmawiać, wygadywać, *omielać* itp.’: Dorabiać na kogo.

dorozumieć 1. ‘zrozumieć, ale niedokładnie’: On tak dziwnie wymawia, że jego rzeczy nie można dorozumieć. Nie mogę dorozumieć, czego on w tym liście żąda. **2.** ‘wyznać się w jakiej rzeczy [perswazją lub siłą nakłonić kogoś do zmiany postępowania]’: Koń wierzął, świtał, cofał się, nie chciał ciągnąć, woźnica zaczął go biczem okładać, aż koń ciągnął jak się należy. Patrzący się na to odpowiedział: Ale ten mu (koniowi) dorozumiał. Wszak on dorozumie temu proźniokowi (karząc, poprawi go).

dorwać się ‘dosilić się, *dobić się*’

dorzazać* ‘dorznąć’: Wziął piłkę, rzazał, ale nie dorzazał.

dorządka ‘ujednywanie się, mianowicie co do ceny’: Kupiliście? – Nie, dziepro pójdziemy jutro na dorządkę (aby dobić ceny).

dorządzić się ‘domówić się’: Rządzili przez pół godziny, ale się nie dorządzili (nie domówili, nie ujedniali się).

dosadzić ‘dać najwięcej [w trakcie licytacji]’: Była licytacja, wszyscyśmy sadzili. – A któż dosadził (dał najwięcej, kupił)?

dosądzać się ‘klócić się, wadzić się’

doschnąć ‘umrzeć’: Schnie, schnie, niedługo już doschnie.

dosędzować się ‘klócić się, wadzić się’

dosiągać* ‘mieć określony zasięg, dojść do pewnej granicy, do jakiegoś poziomu itp.; sięgać’: Te łąty są niedosiężne (nie dosiągają na krokiew, są za krótkie).

dosiążnie* ‘należycie, odpowiednio pod względem długości’: Namierzył mi dosiążnie płótna (należycie, nie brakuje nic do miary).

dosiążny ‘mający pewną miarę, np. *siągę* (sążeń)’: Trzeba wybrać żerdki dosiążne (mające siągę).

dosieć* ‘skosić do końca lub do określonego miejsca’: Będziemy sieć, żąć na dogonkę, to jest który którego dogoni, kto prędzej dosieczy, dożnie, który którego przedbiegnie.

dosłych ‘Hörensagen [pogłoska, plotka]’: Ja to znam jeno z dosłychu. Rozmaite dosłychy roznoszą ludzie o tej rzeczy.

dosłyszeć ['dowiedzieć się z pogłosek, plotek']: Dosłyszałem o mojej córce niepiękną nowinę.

dosmyczyć ['dowlec, donieść coś ciężkiego, dotaszczyć']: Chłopiec porwał się do grubej gałęzi i nie mógł jej z lasa do domu dosmyczyć. Już nie mogę dosmyczyć, pomóż mi!

dosmyczyć się 'wlokąc się, zająć dokąd': W drodze wzięła mię żerka, ledwom się do domu dosmyczył.

dosmykać 1. '[o ubraniu:] donosić, dodrzeć': Kamizol już stara, trzeba ją dosmykać.

2. 'dowlec': Będziecie dziś gałęzie smykać, ale musicie do wieczora dosmykać (dowlec je na miejsce, ukończyć smykanie).

dosmykać się 'nałazić się, nachodzić się': On się tam dosmykał (dość nasmykał, nałaził, nachodził).

dosolić 'dobić do żywego, w ogóle miarę przebrać': Dosolić komu.

dostać guńkę bez rękawów* 'zostać zganionym': Dostał guńkę bez rękawów (wyłajano go, nie powiodło mu się).

dostać języka* 'zostać zbesztanym, dostać reprimendę': Dostałem tam języka.

dostać językowej polówki* 'zostać zbesztanym': Dostał językowej polówki (łajania, krzyku, zbesztano go). Dostałem tam językowej polewki (nałajano mi tam, zbesztano mię).

dostać kuniérki* 'zostać zwymyślanym': Dostał kuniérki.

dostać lácia ['zostać zganionym, zestrofowanym']: Dostał lácia (wyłajano go).

dostać na galaty ['dostać lanie']: Dostał na galaty (w skórę).

dostać na guńkę* 'zostać ukaranym': Chłopcy dostali na guńkę (karę).

dostać wiatru 'zostać uwiadomionym o czym potajemnie': Dostał wiatru.

dostawa 'die Lieferung [dostarczanie towarów]'

dostawca 'der Lieferant [osoba zajmująca się dostawą czegoś]'

dostawiać 'dokończyć stawianie': Stawialiśmy trzy dni drzewo do siąga. – A jużescie dostawiali?

dostawić się 'sich über eine Vorladung wohin stellen [stawić się na wezwanie]': Mam wezwanie od sądu, muszę się tam we wtorek dostawić (odstawić). Kto się nie dostawi, będzie płacił karę.

dostérczny 'wciérny, zwinny, obrotny'

dostérczyć 'dosięgnąć dokąd poziomo lub w górę': Ja nie dosterczę, bo mam krótką rękę, bom jest mały.

dostérczyć się 'wszędzie wrazić nos, wciérać się, dobijać się o co'

dostrzec 'dosięgnąć rozumem, wzrokiem': Nikt tego jeszcze swoim rozumem nie dostrzegł, co się w środku ziemi znajduje.

doszczepić 'zu Ende impfen [dokończyć szczepienie drzew]'

doszczépać 'dokończyć szczépanie'

dośmiać się 'sich satt lachen [naśmiać się do woli; uśmiać się]': Byliśmy na komedyi i tameśmy się dośmiali.

dośmiewać się 'wyśmiewać się'

dośmiewki 'wyśmiewki': To nie są dośmiewki, to jest ważna rzecz. Dycki jakieś dośmiewki zbiera (stroji).

dośpiewać 'umrzeć': Już dośpiewał (już umarł).

dotleć 1. ['dokuczyć']: Już mu dotlało, bo ruszył cwancygierami (bieda mu dokuczyła, bo już cwan[cy]giery (śrebro), które chował jak oko w głowie, wydaje). 2. 'dotlić [zupełnie wypalić]'

dotopić ['wystarczająco ogrzać']: Tej izby nie można dotopić (izba źle się opala). Tém drzewem nie dotopisz do wiosny (masz go mało).

dotrąbić 'do resztki wypić (pogardliwie o pijakach)'

dotrząsnąć 'do rzeczy roztrzęsionej jeszcze coś dodać': Dałeś mało ścieli pod krowy, trzeba jeszcze dotrząsnąć.

dotrząść 'vom Baum vollends herunterschütteln [strząsnąć do końca owoce z drzewa]':

Trzeba te gruszki dotrząść, dotrząść.

Por. **dotrząść**

dotrzepać 'do końca stłuc': Garnek już natłuczony (pęknięty), daj pozor, abyś go nie dotrzepał.

dotrząść 'vom Baum vollends herunterschütteln [strząsnąć do końca owoce z drzewa]':

Trzeba te gruszki dotrząść, dotrząść.

Por. **dotrząść**

dowalić się 'do szczytu się opić': Z rana się nawali porządnie (napije, opije), a wieczór się dowali (zupełnie opije).

doważać* 'z przeczeniem: ważyć mniej, niż należy': Siano nie doważało, musieliśmy dać trzy ocieпки na dowiązkę.

dowiać 'zakończyć wianie zboża na gumnie (*bojewisku*)': Dziś nie mam czasu, bo muszę dowiać owies. Dzisieśmy dowiali, jutro będzie zbiórka (z gumna).

dowiady ['odwiedziny w sprawie ożenku'] ♦ Dowiad nie jest używanem, zaś *dowiady*, *wywiady*, *zwiady* są w używaniu.

dowiazać 'wiązanie skończyć': Dziś dowiażaliśmy pszenicę na polu (do snopków). Wczoraj dowiażaliśmy siano (do ociepek), mamy go dziesięć centów (cetnarów).

dowiązka 'przy *sprzedaju* i odebraniu np. siana waży się każda *ocieпка*; jeżeli nie *doważa*, musi się do *ocieпки* reszta dowiazać; siano, z którego się dobiera, nazywa się *dowiązką*': Tej resztki siana już nie wiąźcie, to będzie na dowiązkę. Siano nie doważało, musieliśmy dać trzy ocieпки na dowiązkę.

dowiercić się '?'

dowiertać ['dokończyć wiercenia'] ♦ Od *wiertać*, nie od wiercić pochodzi.

dowiewka 'dokończenie czyszczenia zboża przez wianie': Idę do folwarku na dowiewkę.

dowierać się* 'całkowicie, szczerze się zamykać; domykać się': Dwierze (drzwi) się wyszuwierały, nie dowierają się.

dowlec 'nawlekania dokończyć': Nawlekaliśmy dziś osnowę na warsztat i nie mogliśmy dowlec, bo się nici rwały (targały).

dowlec się ['dokończyć ubieranie się']: Obleka się już godzinę (ubiera się), a nie może się dowlec (nie może ukończyć ubrania).

dowlóczyć* 'zakończyć włóczenie roli': A kiedyż uwłóczy, dowlóczy?

dowodnie 'duwodnie, dokładnie, dostatecznie': Ja to dowodnie wiem, że się tak stało (mogę to dokazać).

dowojować 1. 'nadokazywać, nahałasić': No ten tam dowojował. **2.** 'zakończyć życie, umrzeć': Już dowojował.

dozdreć 'reif werden [dojrzeć]': Dziś parno, obili pięknie zdre, jak dozdre, będziemy żać. Mamy deszcze, owies nie chce dozdreć.

dozdrzały 'reif [dojrzały]'

dozdrzeć* 'dojrzeć': Jabłka już dozdrzały.

dozdrzyć *1. ‘dojrzyć, spostrzec’: Nie mogę dozdrzyć, mam słaby wzrok. *2. ‘dogłębnie’: Muszę dozdrzyć na sąsiada, czy już pozdrowiał.

dozdrzyć* ‘dojrzyć, spostrzec’: Dozdrzył ptoka na drzewie i strzelił po nim.

dozierać* ‘dogłębnie, pilnować’: Jak nie będziesz dozierać, to ci to rozkradną.

dozwyrtać ‘?’

dożarzyć się ‘ausglimmen [przestać się żarzyć]’: Węgla na nalepie się jeszcze nie dożarzyły, jak się dożarzą, pojedziemy spać.

dożera ‘Plage, Ärgernis [kłopot, utrapienie]’: Nie stało to za dożerę. Jest z tém wielka dożera.

dożeracz ‘der Ärgerer [człowiek, który dokucza innym]’

dożerać *1. ‘o zwierzętach: kończyć jedzenie’: Nie zaprzęga koni, aż dożerą owies. Świnie nie dożerają (nie wyjadają z koryta). *2. ‘dokuczać’: Nie dożeraj mię, bo jak mię dożeresz, to cię wychynę (wyrzucę) za drzwi.

dożérny [‘dokuczliwy’]

dożgać 1. ‘dokończyć byle jako robotę’: Przyszedł deszcz i ledwośmy dożgali. 2. ‘dobić żganiem, biciem, przekładaniem robotą’: On już tego konia dożga. 3. ‘naganiawać, rozjątrzyć’: Przestań, bobyś mię dożgał.

dożgać się* ‘bardzo się zmęczyć, zaszkodzić sobie’: On się tam dożga (dobije w tej pracy).

dożgany ‘obmierzły’: Dożgana robota.

dożgnąć ‘przyciąć komu tak, że się obrazi’: Dożgnął go do żywego słowem.

dożrać ‘dojąć komu do żywego’: Dożrać kogo. Nie dożeraj mię, bo jak mię dożeresz, to cię wychynę (wyrzucę) za drzwi.

dożrany 1. ‘ärglich, widerspenstig [zagniewany, przekorny, krnąbrny]’: Dożrany człowiek. Dożrane dziecko. *2. ‘dokuczliwy, uprzykrzony’: Dożrana rzecz.

dożynka ‘zakończenie żniwa, które przy większych gospodarstwach odbywa się z muzyką, tańcem, uraczeniem żeńców’ ♦ Częściej *dożynki*.

dożynki ‘zakończenie żniwa, które przy większych gospodarstwach odbywa się z muzyką, tańcem, uraczeniem żeńców’: Dziś będą u sąsiada dożynki. ♦ *Jucha się* zwykle przy weselach lub w czasie *dożynek* na całe gardło: *ju chu, ju chu chu*, tak jak się krzyczy na wiwat lub niech żyje, naturalnie, że nigdy o suchym gardle. ♦ Obżynki nieznane u nas, tylko *dożynki*, że się dożęło, tj. żniwo skończyło.

dólan ‘nazywają *górale* mieszkańców na *dole*, na dolinie, na równinie’

dólanin ‘nazywają *górale* mieszkańców na *dole*, na dolinie, na równinie’

dół *1. ‘teren lub miejsce niżej położone’: Olszynowy dół. 2. ‘północ [jedna z czterech stron świata]’: Na dole jest niebo zanesione, będzie deszcz. Wiatr wieje z dołu.

drab ‘der Nachtsteher [człowiek nadzorujący pracę robotników rolnych w majątku dworskim]’ ♦ Przy folwarkach zwykle jest dwóch *drabów*; jeden ma nadzór nad pociągami i robotą polną zaprzęzną, drugi ma dozór nad robotnikami ręcznymi w polu.

drabina* ‘bok wozu drabiniastego’: Złóż z wozu drabiny, a włóż nań gnojnice.

drabinka* ‘zdr. od *drabina*’

drak 1. ‘*dziwoląg* skrzydlaty, na którym czarnoksiężnicy latają w towarzystwie *powichru*’: Przeleciał drak, zawadził o komin i obalił go. 2. ‘der Papierdrache [latawiec], przywiązany do sznura i puszczony do powietrza’ ♦ Zabawka jesienna dla młodzieży i starszych.

drażnić* ‘zaczepiać, denerwować kogo’

drażny ‘zdatny, sposobny do wydrążania’: To jest drażne drzewo.

drażyć ['robić wgłębienie, żłobić, wrzynać się w coś'] ♦ Dróżyć nieznane.

drelicharka ['kobieta zajmująca się wytwarzaniem drelichu (?)']

drelicharski ['związany z wytwarzaniem drelichu']: Drelicharski warsztat.

drelicharstwo ['wytwarzanie drelichu']: Uczy się drelicharstwa.

drelicharz ['wytwórca drelichu']

drelishzek 'drelich cieńszego gatunku'

dremla 'Brummeisen [druzg w ryżu wieprza uniemożliwiający mu rycie]'

dreptać 'treten [deptać, ubijać nogami]': Dziś bedziemy kapustę dreptać (tłoczyć, utłaczać do beczki).

drewnia* 'szopa na drewno': Ma opał pod strzechą (bo nie ma osobnej drewni), to jest między ścianą a okapem.

drobne 'pieniądze zdawkowe [drobne jednostki monetarne]': Idź, zmień mi reński na drobne (na drobną monetę). Nie mam drobnych.

drogota 'drożyzna, drogość': Tego roku będzie wielka drogota.

drozdek 'mały, młody drózd'

drożdź ['dotyczący drożdza, związany z drożdżem']: Drożdżie gniazdo. ♦ Zaś Drozdowy, -a, -e oznacza przynależność do *familii* Drożdza (mężczyzny), np.: Tam się pasą Drozdowe krowy.

drożyć się* 'żądać drogo za coś, nie chcieć ustąpić z ceny': Nadrożyła się (długo się drożyła), aż nareszcie za podaną cenę sprzedała.

dróciarz ['wędrowny rzemieślnik drutujący rozbite naczynia lub lutujący dziurawe garnki'] ♦ Zwyczajnie Słowacy z trenczańskiej stolicy, jakich i w Polsce natrafić można.

dróciánki ['odmiana jabłek']: Drócionki.

dróga* 1. 'pas ziemi przystosowany do komunikacji': Dróga nieujeżdżona. Daj pozor, żebyś na skrócie (gdzie dróga kąt tworzy) nie wywrócił. Ku tej chałupie nie ma dojazdu (nie można z wozem ku chałupie dojechać, bo nie ma drógi). 2. 'trasa, którą musimy przebyć, aby znaleźć się w jakimś miejscu': To jest świat, to jest świat cesty, drógi. 3. 'podróż, wędrówka': Durkał i przeżywał go całą drógą. Całą drógą jowejczy/ała, że jej krowę ukradli. Musiałem się całą drógą śniegiem kopać (tórować sobie drógę).

drót ['giętka, cienki pręt metalowy']: Trzeba świni wprawić drót, aby nie ryła. Świnie porły trawnik, trzeba im drót zaprawić. Świni zaprawiają drót do ryla, żeby nie ryła.

drótować 'spajać *drótem* pęknięte naczynia': Drótować garnki, misy itp.

drózd ['drozd']

družba 'der Brautführer [młody mężczyzna towarzyszący panu młodemu do ślubu]'

družbować 'być družbą': On mu družbował (był mu družbą, był na jego weselu družbą).

družka 'die Kranzeljungfer [młoda kobieta towarzysząca pannie młodej do ślubu; druhna]'

drzasnąć 'bardzo i głęboko zadrapać' ♦ Nie: trzasnąć.

drzasnąć się* 'zadrapać się': Gdzieś się drzasnęła, a teraz mu się nie chce rana zagoić.

drzazga 'odszczepina, odszczepiana część drzewa': Uderzyło do drzewa i same drzazgi z niego wiszą. ♦ *Trzaska, trzaseczka, trzasczyszko* różni się od *drzazgi, drzędzki, drzędzyska* – bo *trzaska* odpada od siekiery, *drzędzga* zaś oddziera się od drzewa. Stąd: gdzie drwa rąbią, lecą *trzaski* (nie: *drzazgi*), wlaźła mu *drzędzga* do nogi (nie: *trzaska*).

drżazgać 'łamać coś na małe kawałki': Dziś bedziemy gałęzie drżazgać (łamać w rękach lub o kolano).

drzeć* 'o bólu reumatycznym: dokuczać': Drze go w kościach.

drzewianny* 'wykonany z drewna; drewniany'

drzewnia ‘kolnia, gdzie drzewo rąbią i przechowują’

drzewo szajtowe [‘odcinek kłosa drewna długości jednego metra’]: Na wiosnę, gdy na dobre taja, pławią drzewo szajtowe z gór na miejsca odległe przy rzekach położone.

drzyć* ‘ekspresywnie: biec’: Allo drzyj, allo rypej (bież, leć, pędź).

drzeweczko [‘zdr. od *drzewko*’]: Przyniosł drzeweczko wodki.

drzewko ‘*beczka*’: Nałożyłech tego roku pięć drzewek kapusty. ♦ Ale również *beczka*, *beczółka*, *beczoleczka* są znane i używane.

drzęzg 1. ‘połamane suche gałązki’: Trzeba ugrabić zagrodę, pełno tam drzęzgu. Dołóż tam trochę drzęzgu do ognia. **2.** ‘das Gerassel [pobrzękiwanie, szczekanie]’: Musiało dużo wozów przejechać, bośmy całą noc drzęzg słyszeli (mianowicie jeżeli przy wozach łańcuchy są). **3.** ‘der Lärm, das Geplapper [gwar, hałas]’: Przyszło kilka bab na prządkę do nas, cały wieczór było pełno drzęzgu.

drzęzgula ‘kobieta, która ciągle językiem miele’

drzężdzieć 1. ‘rasseln, lärmn [pobrzękiwać, szczekać, hałasować]’: Jechali kanonierzy, a wozy ich tak strasznie drzężdzały. **2.** ‘plappern [paplać, pleść]’: Język jej nie ustaje, drzężdzy bez końca.

drzyk 1. [‘człowiek], który łapie psy, który padliny zagrzebywa’ **2.** [‘człowiek], który się z bydłem niemiłosiernie obchodzi, mianowicie z końmi’ **3.** ‘oszust, ździerca’: To jest drzyk, on drze bez noża.

drzysnąć ‘einen dünnen Schiss lassen [oddać rzadki kał]’

drzyst ‘ein Schiss, ein dünner Schiss [rzadki kał]’

drzystaczka ‘biegunka’

drzystać 1. ‘rzadki stolec mieć’ **2.** ‘bredzić, gadać, pleść’: Drzyszcze bez końca. Dyrdze i drzyszcze bez końca, a w kupie się to nie dzierży.

drzystak 1. ‘ein Scheisser [zasraniec, gówniarz]’ **2.** ‘ein Scheisser, ein Plauderer [człowiek, który dużo i głupio mówi; papla]’

drzystek 1. ‘ein kleiner Knirps [malec, brzdąc]’ **2.** ‘eine kleine übriggebliebene Sache [drobna pozostała rzecz; pozostałość]’: Pozbieraj te drzystki do kosza.

drzystula ‘eine Plauscherin [plotkara, gaduła]’

drzyzga ‘*drzazga*’: Drzędzga, drzyzga. Drzędzga wlaźła mi za pazur, nie mogę jej wyciągnąć. ♦ *Trzaska*, *trzaseczka*, *trzaszczysko* różni się od *drzazgi*, *drzędzki*, *drzędzyska* – bo *trzaska* odpada od siekiery, *drzędzga* zaś oddziera się od drzewa. Stąd: gdzie drwa rąbią, lecą *trzaski* (nie: *drzazgi*), wlaźła mu *drzędzga* do nogi (nie: *trzaska*).

drzyżdżka [‘zdr. od *drzyzga*’]

drzyżdżysko [‘zgr. od *drzyzga*’]

drzyć się* ‘szarpać się wzajemnie, tarmosić się, bić się’

duch ‘dmuch’

duchać ‘dmuchać’

duchnąć ‘dmuchnąć’

ducza 1. ‘małe wyżłobienie, dołek w jakiej rzeczy’: Dzieci zrobiły duczę w ziemi i bawiąc się, rzucają w nią kamyczki lub fazole. **2.** ‘guz’ (w Wiśle) ♦ W Wiśle znaczy *ducza*, *duczka* to samo co *hyrcz*, *hyrczka*.

duczka 1. [‘zdr. od *ducza* w zn. 1’]: Przyniosła kaszę na misie, zrobiła na pośrodku duczkę i nalała w nią masła. **2.** [‘zdr. od *ducza* w zn. 2’]: Upadł czołem na kamień i nosi teraz (na czole) duczkę.

dudki ‘pieniądze’: Nie masz dudków. Bieda o dudki. On ma dudki (on jest bogaty).

dudlać 1. ‘aushöhlen [wydrążyć, żłobić]’ 2. [‘gderać, narzekać’]: Ten człowiek jest dudławy, dądrawy, z niczem nie jest kontent, nic mu nie ma recht, zawsze pod nosem do siebie coś mówi, zawsze dudle, dudli, dudła.

dudławić [‘wydrążyć, żłobić’]

dudławienie* ‘drażnienie, żłobienie’: Pasterze nie uważają na bydło i bawią się dudławieniem lipy (drzewa).

dudławina [‘dziupła’]: Ptaki gnieźdzą się w dudławinach.

dudławy *1. ‘spróchniały, z dziurą w środku’: Drzewo to nic niewarte, bo jest dudławe (ma w środku dziurę, jest w środku spróchniałe). 2. [‘zręczliwy, ciągle niezadowolony’]: Ten człowiek jest dudławy, dądrawy, z niczem nie jest kontent, nic mu nie ma recht, zawsze pod nosem do siebie coś mówi, zawsze dudle, dudli, dudła.

dudnić 1. ‘dröhnen [wydawać głuchy odgłos]’ 2. ‘zittern [drzeć]’

dudnieć 1. ‘dröhnen [wydawać głuchy odgłos]’: Ruszył strunę na basie, a bas zaczął dudnieć. 2. ‘zittern [drzeć]’: Tak strasznie grzmiało, aż ziemia dudniała. Jak zaczęli z kęsów (z dział) bić, to ziemia dudniała.

dufliwie ‘z nadzieją’

duhan ‘tytuń węgierski w listkach sprzedawany, też krajowy’: Przyniosł z Ucher nószkę (wiązkę) duhanu. Obszaurzy znaleźli u niego duhan. Dawniej chodzili habszaurzy od domu do domu szukając duhanu. Obszaurzy, szukając duhanu, wszystko w izbie przepokyrkali. Wziął listek duhanu, zeszukał go, skrajał i włożył do fajki.

dula ‘gatunek wielkich, pękatych gruszek’

dupa 1. ‘rzyć’ 2. [‘człowiek’] niezgrabny, nieporadny’: Stoi jak dupa, a nie wie, jak zacząć.

dupisko zgrubn. ‘dupa [w zn. 1]’

dupka* ‘zdr. od *dupa* w zn. 1’: Ma chałupkę jako dupkę (malutką). „To jest dupka, co se łupka, a to rzyć, co se nic”.

dupki [‘odmiana jabłek’]

dupsko zgrubn. ‘dupa [w zn. 1]’

durckać ‘stossen [popychać, szturchać]’: Durckał i przeżywał go całą drogą.

durckać się* ‘włóczyć, wałęsać się’: Durcka się po świecie.

durcnąć ‘stossen [popchnąć, szturchnąć]’: Durcnął mu (go) do piersi, aż kozła przewrócił.

durk ‘druk’

durkarnia ‘drukarnia’

durkować ‘drukować’: To pismo jest jakby durkowane (rzetelnie, wyraźnie, pięknymi literami napisane).

dwacet* ‘dwadzieścia’: Położyli go na stolicę i dali mu pięć a dwacet.

dwacetnik* ‘moneta o wartości dwudziestu centów’

dwie po trzy* ‘bez sensu; trzy po trzy’: Fuja, fuja, dwie po trzy.

dwierka ‘małe *dwierze*’: Dwierka do pieca.

dwierze ‘drzwi’: Do dwierzy, za dwierze, nad dwierze, pod dwierze. Trzeba dwierze odstyczyć (zastyczkę odsunąć), bo ktoś idzie do nas. Dwierze się wyszuwierzły, nie dowierają się. Przyprzeć drzwi (dzwierze).

dwoić ‘powiadać sobie wy, a nie ty’: Dziepro wyszli ze szkoły, a już se dwoją, zamiast se tykać (powiadać ty). Jemu tam już nie można dwoić, jemu się musi mówić „oni”. ♦ Na Śląsku mówi *chłop* do pana nie ty ani wy, ale oni.

dwojak ‘dwa garnki gliniane, złożone brzuchem i krawędzią, mające u góry ucho do noszenia’ ♦ W te garnki wkładają się potrawy, do jednego zwykle *kapusta* z ziemniakami,

do drugiego mączna potrawa lub jaka zupa *mięsna* lub mleczna. Tak napełniony *dwojak* przynosi lub posła żona mężowi pracującemu opodal domu, który nie może na obiad lub śniadanie do domu przyjść. Te *dwojaki* nazywają także *bliźniętami*.

dwuczeszczak ‘moneta miedziana z obiegu ściągnięta, wartająca 6 kr[ejcarów] szajnow (wiedeńskiej waluty)’

dwureńszczak* ‘moneta o wartości dwóch złotych reńskich’

dyba* ‘w żartobliwym powiedzeniu: gdyby’: Dyby to dyby, ale dyba ma śliski chwost i nie można go chycić.

dybać ‘czyhać’

dyby ‘gdyby’: Dyby to dyby, ale dyba ma śliski chwost i nie można go chycić.

dybzać ‘bieżać prędko drobnymi krokami, na palcach’: Dybzaj (leć, śpiesz się).

dybzić 1. [‘iść szybko, drobnymi krokami, tutaj w odniesieniu do nieumiejętnego tańca’]: On też tam nie umie tańcować (tańczyć), on jény dybzi. **2.** ‘umizgać się’: Cały czas dybził koło niej, ale tam może nic nie będzie z tego (nie zaślubią się).

dychawiczny* 1. ‘chory na astmę, astmatyczny’ **2.** ‘marny’: Piękny buk, ale w pośrodku dychawiczny (skrębiały).

dychcieć ‘dążyć, zabiegać, ubiegać się’: Bez ustanku dychci za krejcarem. On dychcił za tą chałupą, ale jej nie dostał.

dycki ‘zawsze, bez ustanku’: Dycki mnie prześladuje. On dycki pije. Dycki dziubie (przymawia, wytyka, ubliża). Dyrc, dyrc, dycki drzwiami dyrecka. Dycki jakieś dośmiewki zbiera (stroji). Czy tak, czy owak, dycki gąźwie. ♦ Mor[awskie].

Por. **wdycki**

dyńczyć ‘*dlabić*, gnieść, klęczeć na kim’

Por. **deńczyć**

dyrc ‘uderzenie rzeczą o rzecz’: Dyrc, dyrc, dycki drzwiami dyrecka.

dyrkać [‘turkotać, stukać’]: Kolebka dyrecka (na nierównej podłodze), trzeba ją lepiej ustawić. Dyrc, dyrc, dycki drzwiami dyrecka. Droga zła, wóz dyrecka, trzeba wolniej jechać.

dyrkać się ‘łazić, *plęść się*, snuć, wic się’: Nic nie robi, jeno się dyrecka po domie. Dyrecka się gdzieś po świecie.

dyrcnąć [‘uderzyć’]: Niosła wino w butelce, dyrcła nią o stół i butelka się stukła. Cofał wóz, aż nim dyrcnął do muru. Kolebiąc, dyrcnął kolebką o ławkę, aż o mało dziecko z kolebki nie wypadło.

dyrda ‘gadula (mężczyzna)’

dyrdać 1. ‘gadać bez końca, opowiadać głupstwa’: Dyrdze i drzyszcze bez końca, a w kupie się to nie dzierży. **2.** ‘drobnymi krokami śpiesznie biec’: Dyrdej do szkoły! ***3.** ‘jechać szybko na koniu’ Widzisz, jak na koniu dyrda.

dyrdek 1. ‘mały chłopczyk’ **2.** ‘każda mała, drobna rzecz, resztką’

dyrdem [‘prędko, szybko’]: Leć dyrdem do sąsiada, a...

dyrdula ‘gadula (kobieta)’

dyrszczka ‘das Eingeweide [jelito zwierzęce]’ ♦ *Dyrszczka* nadziana mięsem nazywa się kielbasą, *kaszą* zaś lub inną mieszaniną z dodaniem mięsa nazywa się *jelitem*, *obzolana kaszą prośną dyrszczkami*.

dyrszczki* ‘potrawa zrobiona z jelit obtoczonych w *kaszy* jaglanej’: Mieliliśmy dyrszczki na obiad. ♦ Obsypują się *dyrszczki kaszą* żółtą i przewracają się; przez gotowanie napęczni *kasza* w środku *dyrszczki*, tak że wygląda jakby nadziana.

dziabać ‘kopaczką kopać pomału, niezgrabnie, w czas mokry’: Dziabie, dziabie, a nie rusza się z miejsca (robota mu nie idzie od ręki). Nie robi jak się należy, jeno tytle (nie tnie porządnie siekierą, kopaczką jeno dziabie).

dziabel ‘djabel’

dziabnąć ‘uderzyć kijem’: Jesteście oskarżeni, żeście Jana skaléczyli. – Ale katać też tam, jách go jeny troszkę dziabnął. Dziabniej go (uderz go).

dziady ‘części przy bieleniu murów źle zabielone’

dziarnąć ‘uderzyć’: Jak cię dziarnę!

dziás [‘zły duch, diabeł’]

dziábelnie [‘diabelnie’]

dziábelnik [‘człowiek niezdolny, przekorny, złośliwy, zły’]: Dziabelnik.

dziábelski [‘diabelski’]

dziábelsko [‘diabelsko’]

dziábelstwo [‘diabelstwo’]

dziábli [‘związany z diabłem, odnoszący się do diabła’]

dziáblica [‘diablica’]

dziáblisko [‘ekspresywnie: diabeł’]

dziából ‘djabel’

dziásek ‘djasek’

dziásek kogo przynióśl* ‘ktoś jest gdzieś niepożądany’: Dziásek cię tu przynióśl!

dziásek po kim* ‘ktoś jest gdzieś niepotrzebny’: Dziásek tu po tobie!

dzychcisko [‘zgr. od *dzichta* w zn. 1’]

dzychetka [‘zdr. od *dzichta* w zn. 1’]

dzichta 1. ‘kawał płótna grubego, około metra [kwadratowego] wielki; w każdym rogu przszyty lub przywiązany jest *okrajek* lub sznur na pół metra długi’ ♦ Napelmiony worek (*nószka*, *dzichta*) przymocowują się na *palicę* i przerzucają przez grzbiet. ♦ *Dzichtę* rozpościera się na ziemi i nakłada się na nią siano, *ściel* leśna, *chroście* itp., związują się po dwa końce w węzeł i bierze się cały ciężar, zwany *brzemieniem*, *brze-mięczkiem*, na oba ramienia i zanasza się do domu. **2.** ‘człowiek niewiele *wartający*, szalbierz, krętacz’

dziecię ‘ein zärtlicher Ausdruck für Kind [pieszczotliwe wyrażenie dla nazwania dziecka]’

♦ I twierdzą, że *dziatki* jest liczbą mnogą od *dziecię*, bo wyraz *dziatki* używa się u nas wtedy, jeżeli się chce oznaczyć miłość i przywiązanie do swoich dzieci. Tak jak *dzieć* i *dzieci* (w ogóle), tak rozróżniają *dziecię* i *dziatki* w szczególności i oznacza ostatni wyraz: moje lube, miłe, kochane, dobre, piękne...

dziecio* ‘dziecko’: Gajdowała dziecio. Dziecio nie chce cyckać (ciągnąć, brać piersi). Zmarniła dziecio i siedzi w kryminale za to. Dziecio już chodzi po piesku (na rękach i nogach). Dziecio się zacykało i nie chce puścić cycka.

dziecko [‘człowiek od urodzenia do wieku młodzieńczego, często z pogardliwym nacechowaniem’]: Dziecko płacze, chciałoby się trochę pogajdować (popiastować). Dziecko stało w szkole za karę pół godziny w kątku. Wzięła dziecko na klin. Dziecko już od dwóch dni jakoś skrętne, kto wie, czy nie zachoruje. Okapaj dziecko, a potem go powij. Dziecku dwa roki, a już rządzi. Dziecko smyczy się za matką. Zmarniła dziecko (zabiła, zadusiła, utopiła, pozbawiła życia). Dziecko ciągle żni, chce mu się jeść. ♦ W pogardliwym znaczeniu i nikt tego wyrazu *dziecko* nie używa, jeżeli nie chce obrazić ojca lub *matki dziecięcia*, chociaż czasem i ojciec woła na swoje dzieci: *Dziecka*,

teraz cicho! *Dziecko* oznacza u nas bękartą i jest w ogóle grubym wyrazem na oznaczenie *dzieć* lub *dziecię*.

dzieć, *dziecia*, l.mn. *dzieci* ‘im Allgemeinen das Kind [w ogóle dziecko]’: Przyszła z dzieciem do mnie. Trzeba mieć staranie koło dziecka. Trzeba dać pić dzieciu.

dziedzic ‘dziedziczyć’: On będzie po nim dziedzic.

dziedzina ‘Dorf [wieś]’: To jest wielka, bogata dziedzina. Leć, bo jeszcze dzisiaj musisz całą dziedzinę (wioskę) obegnać. On tu nie patrzy, on patrzy do innej dziedziny. Nic mu o tём nie mów, bo to zaraz wykrzyczy i po dziedzinie rozniesie. ♦ *Wieś* w tём znaczeniu co *dziedzina* rzadko używane. Mówią zaś: poszedł do *wsí*, jest gdzieś we *wsí*, to jest u sąsiada, u wojta (w tej samej *wsí*, co mieszka), ale rzadko: poszedł do *dziedziny*, jest w *dziedzinie*.

dziedziński [‘wiejski’]: Dziedziński las, dziedzińskie prawo, dziedzińskie pastwisko.

dziepro 1. ‘dopiero [nie prędzej, nie wcześniej, po jakimś czasie]’: Dziepro jutro przyjdzie. Dziepro wstał. Kupiliście? – Nie, dziepro pojedziemy jutro na dorządkę (aby dobić ceny). Kiwałem na niego, a on dziepro za chwilę kiwnął. *2. ‘zaledwie, tylko’: Dziepro wyszli ze szkoły, a już se dwoją, zamiast sobie tykać (powiadać ty).

dzieproć* ‘wyraz użyty dla wzmocnienia ekspresji wypowiedzi’: Dzieproć mu ten zagrzeje.

dzierżak* ‘część cepa, którą trzyma się w ręku’ ♦ *Kapica* przymocowana jest do *cepa*, druga do *dzierżaka*, a obie *kapice* (*dzierżak* z *cepem*) spojone są *sworą* (zworą).

dzierżeć się* 1. ‘o owadach: żyć, przebywać gdzieś’: Gid się go dierży. 2. ‘o cechach charakteru, stanach psychicznych itp.: być właściwym komuś’: Hyra się go dierży.

dziesiętnik ‘10 *krejcarów* monety konwencyjnej, pół *cwancygiera* (*dwacetnika*), obecnie wyszłe z obiegu’

dziwka *1. ‘panna’ 2. [‘służąca’]: Jeżeli żną pacholcy z dziewczkami razem, to pacholek chcący się przypodobać dziewce wchodzi do jej zagony i zażena jej, tj. przed nią kilka kroków. ♦ Do *chasy* należą *pacholek* (parobek), *postrzednik* (między *pachółkiem* i *pogoniczem*), *pogonicz* do koni, *pasterz* do krów, *świniarz*, *gęsiarz*, *dziewka*, *pasterka*, *gęsiarka*. Ot cała hierarchia u większego *gazdy*, czyli *siedlaka*. Przy gospodarstwach dworskich jeszcze się więcej stopni liczy.

dziwucha* ‘młoda niezamężna kobieta; dziewczyna’: Szumna dziwucha. Uzdała mu się dziwucha i wziął sobie ją. Wyradzili mu dziewuchę jakąś bogatą.

dzieża* ‘duże, drewniane naczynie do rozczywania i wyrabiania ciasta na chleb’: Ciasto się z dzieży kidze (ucieka). Bierze się kawał ciasta z dzieży, a po zaokrągleniu i obzólaniu mąką wkłada się go na słómiąnkę, ze słómiánki zaś na łopatę, a potem do pieca się wsadza. ♦ Kiedy się ciasto z *dzieży* wybierze, *oskrabują* się ściany i dno *dzieży* i to ciasto nazywa się *poszkróbką*.

dzieżka* ‘zdr. od *dzieża*’: Powálała chleb, poczyniła z ciasta w dzieżce będącego bochenki, tj. zaokrągliła ciasto i posypała go mąką.

dziérznąć 1. ‘ziehen, saugen [ciągnąć, ssać]’: Daję mu jedną pierś, hned ją wydziérgnie, daję mu drugą pierś, też ją wydziérgnie, a jeszcze mu się chce, jeszcze by dziérznął. Nie chce dziérznąć. Cielę dziérgnie krowę. Prosięta dziérzną maciorę. 2. w przenośni [‘uzyskiwać od kogoś korzyści finansowe z jego szkodą’]: Dzieci dziérzną ojca (skubią, doją go, wyciągają na nim pieniądze i co mogą innego).

dziędziel ‘dzieciół’

dzin dzin dzin dzilindzi dzin ‘dzięk, dzięk [w naśladowaniu dźwięku dzwonka]’

dzisz ‘skrótowiec od widzisz’: Dzisz, już znów padze. ♦ Używa się na początku zdań (nigdy w środku) lub w znaczeniu wykrzyknika.

dzisz go ‘skrótowiec od widzisz [go]’: Dzisz go, jaki on mądry.

dziub ‘nos (dziób) u dzbanka, w ogóle każda rzecz *kończyta, szpiczata*’

dziubać 1. ‘stechen [uderzać czymś ostrym; dziobać]’: Mamo, Paweł dziubie palcem do mleka, do masła. 2. ‘przymawiać, wytykać, ubliżać’: Dycki dziubie.

dziubeczek [‘zdr. od *dziubek*’]

dziubek [‘zdr. od *dziub*’]

dziubnąć 1. ‘stechen [uderzyć czymś ostrym; dziobnąć]’: Dziubnął mu palcem do oka. Dziubnął go, aż przewrócił kozła. Dziubnął go nożem, o mało go nie przebódł. Dziubnij go! 2. [‘dotknąć, urazić’]: Słowo moje dziubnęło go aż do żywego.

dziubnąć się [‘ukłuć się’]: Dziubnął się (idąc, stąpił na torkę i wbił sobie ją do nogi).

dziuby ‘dołki od *chrost* na twarzy’

dziudorzyć ‘rozmawiać z cicha, niby kryjomo’

dziura *1. ‘otwór w czymś, powstały wskutek uszkodzenia’: Zrobiła się dziura w płocie, trzeba ją zastarczyć. W siatce drócianej wybił ktoś dziurę, trzeba ją zadrótować. Jest tu obity mur, trzeba tę dziurę wapnem zachlastać. Wydudłali w ścianie dziurę. Same rydze dziury (w sukni). *2. ‘zagłębienie w czymś’: Jeszcze jeden stęp, a już by był w dziurze. Wjechać do przykopy, do dziury, do gnojówki z wozem lub koniem. Obgłębna dziura (jama). Wapienna dziura. Ziemniaczana dziura (na przezimowanie ziemniaków). Racza dziura. 3. ‘areszt, więzienie’: Jego synek byłby przyszedł do dziury (do kozy), ale to ojciec za niego zaprawił (zagodził, *zamazał*, tak że nie przyszło do skargi).

dziurdzioch ‘*ściskała, liczykrupa*’

dziurdzioszyć ‘zbierać, oszczędzać, kutwić’

dziwać się ‘patrzeć się’: On się nie dziwa na oczy (jest ślepy). On się dziwa jeny na jedno oko. ♦ Dziwić się, zadziwić się ma inne znaczenie.

dziwać się jak wół na nowe wrota* ‘przypatrywać się czemuś bezmyślnie’: Dziwa się jak wół na nowe wrota.

dziwoki* 1. ‘dziko żyjący’: Widziałem dziś klucz gęsi dziwokich. 2. ‘o człowieku: niespokojny’

dziwoląg [‘ktoś dziwaczny lub coś dziwaczego’]

dzwonić* 1. ‘poruszać dzwonem lub dzwonkiem, wywołując dźwięk; też: dawać znak dzwonem lub dzwonkiem’: Dzwoniono we wszystkich kościołach i w mieście było pełno zwuku. Umarł ktoś, bo dzwonią konajączkiem. W Wielki Czwartek zawięzują się dzwony i dzwoni się dopiero na Zmartwychwstanie. Już dzwonią klękanie (rano i wieczór). Koścy doszli do końca (zagonów), gdy południe dzwoniło i pozostał jeszcze jeden zagon nieskoszony, ale go zesiekli (skosili) na rozrywkę (rozerwali go, każdy kawałek skosił). 2. ‘kołysać, machać czymś’: Bąbylać nogami (dzwonić).

E

ewangelik* ‘mrówka – hurtnica czarna’ ♦ Nazywają też czarne mrówki *ewangelikami*, czerwone mrówki zaś *katolikami* z powodu, że bardziej gryzą.

F

fach ‘skrzynia duża z desek lub gontów, znajdująca się u każdego mniejszego gospodarza na *górze* (na strychu), służąca na wyspkę zboża’: Przemieszczać zboże na sypaniu, w fachu, żeby nie stęchło.

Por. **wach**

fachla [‘pochodnia’]

fachlować ‘?’

facka ‘eine Ohrfeige [uderzenie w twarz; policzek]’: Chycił go, zapytlował nim i dał mu fackę. „Ożenił się rejadowak / Wziął se rejdownaczkę / Nie chciała mu rejdownać / Dął ji jedną fackę”.

fackować się ‘sich gegenseitig ohrfeigen [policzkować się nawzajem]’

facnąć ‘dać komu policzek’: Facnąć kogo.

fafulić ‘mówić dużo bez sensu’

fafuła ‘gadula’

fajczyć ‘palić fajkę’

fajfa ‘Spule [szpula do nawijania przędzy służącej potem jako osnowa]’: Tkacz zwija nici na cewki (wątek) i fajfy (osnowa).

fajfierz ‘przyrząd, w którym umieszczają się *fajfy* (około dwudziestu naraz), aby z nich ułożyć można osnowę do płótna itp.’

fajfka ‘fajka’: Kupił sobie ogibák do fajfki. Stracił po chodniku rułkę (od fajfki). Faifka [!] nie chce parować, jest zatkana, trzeba ją przepchać.

fajnota ‘człowiek, który *fajnego* udaje’

fajny ‘fein [mający cechy oceniane pozytywnie – dobry, ładny, udany itp.]’: To jest fajna dziewczucha.

familia* ‘rodzina’: Na tak małej chałupie nie mogę się używić z tak wielką rodziną.

fanta ‘dziwaczność, urojenie, nałóg’: Jakaś fanta się go chyciła (jeżeli sobie człowiek coś uroi, a koniecznie to chce przeprowadzić).

farskać [‘parskać’]: Konie zaczęły farskać, jak zobaczyły wilka.

farszczyć ‘spritzen, mit Geräusch speien [pryskać śliną]’: Mówił, aż mu z gęby farszczało.

fasążka [‘zdr. od *fasęga*’]: Włóż na wózek fasążki, pojedziemy do kościoła.

faseczka* ‘nieduże naczynie z klepek do przechowywania masła lub *bryndzy*, też jej wartość’: Rozwiązał nóżkę i wyjął z niej faseczkę bryndzy.

fasęga ‘*drabinka* zgrabna do wózka’

faska* ‘nieduże drewniane naczynie z klepek do przechowywania masła lub *bryndzy*’: Trzeba tę brędzę [!] do faski lepiej ućkać. ♦ *Faski* zamykają się w ten sposób, iż kładzie się na *górze denko*, przeciąga się przez oba ucha *sprzeczka* i zamyka na *kłotkę*.

fasulec ‘narzędzie do fasowania, zbijania, ubijania’: Mynarz ubija fasulcem mąkę do miecha.

fazol, -a ‘fasola [roślina i jej pojedyncze ziarno]’: Dzieci zrobiły duczę w ziemi i bawiąc się, rzucają w nią kamyczki lub fazole. Fazole i wyka się wyszczerzyły, tj. strączka się rozdwoją i nasienie wypadnie. Tyczny groch, tyczne fazole.

fájt ‘kromka (*skibka*) chleba odkrojona z pośrodku tegoż, tworząca kwadrat’

fászek ‘mniejsza skrzynia [na zboże]’

fechtérz* ‘gospodarz’: To jest dobry fechtérz.

fechtować 1. ‘chodzić z torbą od chałupy do chałupy, żebrząc’ **2.** ‘usiłnie i mozolnie gospodarować’: Fechtuje od rana do wieczora. Fechtuje tym światem.

felczar ‘felczer’

fertać* ‘rozbełtywać’

Por. **fértać**

férczka ‘szczutek [prztyczek]’

fértacz [‘gadula’]

fértaczka ‘szczutek [prztyczek]’

fértać 1. ‘quirgeln [mieszać]’ **2.** ‘gadać, rozprawiać bez ustanku o różnych rzeczach’: Cały dzień fércze.

Por. **fertać**

fértula [‘gadula’]

fiączęć ‘wydawać świst, szmer’: Kamienie fiączyły mi koło ucha. Kulka wystrzelona fiączy w powietrzu. ♦ Chłopcy biorą gibki pręt, wypychają na cieńszy koniec *bąbolec* lub mały ziemniak, a ciąższy prętem w powietrze, zesuwa się *bąbolec* lub ziemniak z pręta i *fiączy* w powietrzu.

fiąkać ‘*rzucać*, gdy rzecz rzucona sprawia świst, szmer, brzęk’: Fiąkać kamieniami.

fiąknąć 1. ‘rzucić’ **2.** ‘uderzyć kogo’: Jak cię fiąknę!

fiąknienie* ‘rzucenie czymś’

fiedrować ‘wspierać co, kogo, radzić, pomagać’: On go przez całe szkoły fiedrował (dawał mu wsparcie).

fiedrunek ‘wsparcie’

fifejda ‘człowiek lekki, niewiele wart, który *niedziwnie* robi, *niedziwnie* mówi, *niedziwny* na wszystko’

fifidło ‘kobieta, która by się tylko stroić, a mało pracować chciała, której się zaloty i muzyka podobają, zalotna, lubiąca tańce’

fifrać 1. ‘pisać początkowo, niezgrabnie, bazgrać’ **2.** ‘coś źle, niedokładnie zrobić’: On nie umie robić, jeno fifrać.

fifrak [‘człowiek, który bazgrze’]

fifraniny ‘bazgraniny’

filip ‘rozum, spryt’: Ten człowiek też nie ma filipa w głowie. On ma dobrego filipa w głowie (umie sobie sam poradzić we wszystkich przypadkach).

fiszbánki [‘odmiana jabłek’]: Fiszbonki.

flancka* ‘młoda roślina wyhodowana z nasienia; sadzonka’

fláster 1. [‘płat będący zlepkiem sześciokątnych komórek z wosku, utworzony przez pszczoły]; plastr’: Fláster miodu. **2.** [‘kawałek materiału przyklejany na skórę w miejscu skaleczenia]; plastr’: Fláster na ranę.

flek [‘warstwa skóry lub gumy na obcasie’]

flinknąć ‘dać komu policzek’: Jeszcze raz ci mówię: nie dodziewaj, bo cię hned flinknę.

flura ‘mieszczanka w długiej, włóczącej się *sukni* [używane przez mieszkańców wsi]’: Jakaś flura idzie. Spotkalismy dwie flury.

fojctwi ‘posiadłość, zwykle największa i obdarzona różnymi przywilejami w gminach wiejskich, której właściciel zwykle bywał wojtem gminy’ ♦ Właściwie *fojststwo*.

fojt ‘wójt’: Zrobili go fojtem (wybrali go na wojta). Był tu ordynanc, przyniosł od fojta paletę na dwóch wojaków. Dawniej musieli fojtowie (wójci) co sobotę na stawkę do miasta chodzić.

fojtka ‘wojtowa [żona wójta]’

fojtować ‘być wojtem’

fojstwo ‘posiadłość, zwykle największa i obdarzona różnymi przywilejami w gminach wiejskich, której właściciel zwykle bywał wojtem gminy’

folwarter* ‘zarządca majątku’

forát ‘Vorrat [zapas]’: Nie ma forotu.

fortuch* ‘okrycie ochronne zakładane na inne części ubrania’: Ma uszklony fortuch. Przynieś mi z trowły (z skrzyni) fortuch żagany, tj. w zygzak zafarbowany, zamalowany. Zbierać koszulę, fortuch (fałdy na nich osadzać, aby je można w równej odległości do lemca wszyć).

fórtka [‘rodzaj jednoskrzydłowych drzwi w ogrodzeniu’] ♦ Przy gospodarstwach sielskich znajduje się *bróna*, przez którą się wjeżdża, i *brónka*, przez którą się wchodzi do podwórza (do *placu*) gospodarskiego. *Bróna* składa się z dwóch słupów wysokich, związanych z sobą u góry i nadkryta daszkiem. Jeżeli słupy nie wyższe jak płot i bez daszka, nazywa się *brona wrotami*, a *brónka wrotkami*. Dziś rzadziej napotkać można *bróny* i *brónki* na wsiach, tylko *wrota* i *wrotka*. *Wrotka* także *fórtką* nazywają.

Por. **furtka**

francuga ‘francuska choroba [syfisy]’

franta ‘*žartobniš*’

frela ‘das Fräulein [kobieta niezamężna; panna]’

frelka ‘das Fräulein [kobieta niezamężna; panna]’

fuczeć [‘wiać’]: Wiatr fuczy przez okno, o mało świecy nie zagasi. Drzwi nie przylegają, fuczy przez nie.

fuga* ‘rowek wzdłuż krawędzi deski lub płyty kamiennej, w który wchodzi wypukłość dopasowanej do niej innej deski lub płyty’

fugarnia ‘*stolica*, przyrząd do *fugowania*’

fugowanie* ‘robienie *fug*, czyli rowków, wpustów w desce, goncie itp.’

fugowiny ‘*trzaski* od *fugowania*’

fugownik ‘narzędzie do wycinania *fugów*, mianowicie *fugów* w gontach’

fujać 1. ‘rozpraszać [wydawać nierozważnie pieniądze, trwonić je, szastać nimi]’: Fuja sobie (wydawa pieniądze niepotrzebnie, pije, próżniaczy, birbantuje). **2.** ‘*stöbern* [o śniegu: obficie padać przy silnie wiejącym wietrze]’: Fuja tam. **3.** ‘gadać, bredzić, pleść bez końca o różnych rzeczach’: Fuja, fuja, dwie po trzy. Fuja, nie dzierży się to w kupie.

fujawica ‘zadymka’: Fujawica trwała dwa dni i pozasypała wszystkie drogi i ścieżki (cesty i chodniki).

fuk ‘pęd, powiew prędkiej, gwałtowny’

fukać 1. ‘blasen [dmuchać]’: Nie fukaj na świecę, bo zgaśnie. Tkacz fuka skrzydłem na szlichtowaną osnowę, aby prędzej schnęła. ***2.** ‘pędzić’: Idź po wódkę, ale fukaj (śpiesz się, leć pędem).

fuknąć 1. ‘uderzyć kogo’: Fuknął go, aż się potoczył. Ja cię fuknę! **2.** ‘popędzić dokąd’: Fuknij, zafuknij mi do sąsiada, a powiedz mu, że...

furczeń [‘o kołowrotku, wozie itp.: wydawać warkot w czasie pracy, jazdy itp.’]: Kołowrotek na prządkach cały wieczór furczoł. Gdzie nie ma kołowrotka, tam wrzeczono furczy. Cały dzień wozy furczały. Chłopcy wkładają kamyk w procę, zataczają nią i wypuszczają kamyk, który daleko, furcząc, zaleci.

furk [‘w naśladowaniu szybkiego i gwałtownego ruchu’]: Chciał ptaszka złapać, a ptaszek furk i odleciał. Idę sobie, a tu ptaszek furk z gniazdeczka. Oglądałem jabłka na drzewie, a tu furk kamień koło mojej głowy, o mało mię nie trafił.

furkać [‘fruwać, latać’]: Ptaszki podrosły, już furkają (wzlatują).

furknać* ‘szybko pobiec’: Furkniej mi do sąsiada (zapędź, zaleć szybko).

furman* ‘woźnica’: Furmani wiokają, już nieza długo nadjadą. Furmani mają szmarownicę (smolnicę) pod wozem zawieszoną.

furmanić* ‘trudnić się przewozem ludzi lub rzeczy własnym wozem zaprzężonym w konie, zarobkować jako *furman*’ ♦ Dopoki nie było kolei żelaznych, *furmanili* Szlązacy, jeżdżąc aż do Trjestu i Lwowa. Niejeden przy tych *furmankach* zyskał, inny znów majątek stracił – *przefurmanił*.

furmanka* ‘przewóz, transport wozem konnym za opłatą’

furták ‘człowiek, który wszystko zrobić potrafi i niejedno *wyszpekuluje*, wynalezie, wymyśli’

furtka [‘rodzaj jednoskrzydłowych drzwi w ogrodzeniu’]: Obartel przy oknach, obartel przy drzwiach, furtkach.

Por. **fórtka**

fusaty ‘wąsate, mający wąsy’

fusy ‘wąsy’

futro ‘obrok’: Nie ma futra dla konia.

futrować* ‘karmić zwierzęta hodowlane, zwykle konie’: Dwunasta godzina, trzeba konie futrować.

fydrych ‘wytrych’: Fydrychem otworzył zamek i wlażł do izby.

G

gabać 1. ['zaczepiać kogoś, napastować']: Dzieci na siebie gabią (jészczą się). **2.** ['sięgać do czegoś, dotykać czegoś']: Gabać do mleka (wtykać palec w ustane mleko, aby się nań śmietanka przychyciła). **3.** ['podbierać, podkradać, wykradać']: Mam drzewo pod ścianą, a on mi ciągle nań gabie (zabiera, bierze po kawałku). Ona na wszystko gabie (troszkami kradnie).

gabnąć 1. 'uderzyć, trącić kogo': Jak cię gabnę! Gabnął go nogą (kopnął go). ***2.** 'sięgnąć do czegoś, dotknąć': Dzieci szklódną w domu: jeden obrypie chleb, drugi uszczypnie kąciczek masła, trzeci strzebnie mléka, czwarty gabnie do śmietanki.

gadać jak na kołowrotku* 'dużo mówić'

gagać* 'o niektórych ptakach: wydawać charakterystyczny głos'

gajdować 'piastować': Gajdowała dziecko.

gajdować się ['mocować się']: Chłopcy się gajdowali (brali za pasy).

gajdy* 'instrument dęty, składający się ze skórzanego mieszkka i jednej lub kilku piszczałek; dudy, kobza': Przywiozł miech (wór) ze młyna jak gajdy (źle ubity, miękki).

galaciska ['zgr. od *galaty* w zn. 1']: Kiedy niekiedy też tam jakieś galaciska užga (upchnie, uszyje) i zarobi szóstkę.

galan 'kochanek'

galanić się 'kochać się, zalecać się, umizgać się': Już się cały rok galanią, a jeszcze nie słyhać o wiesielu.

galanka 'kochanka'

galatki ['zdr. od *galaty*']: Galátki.

galaty 1. 'spodnie': Kapsy są w kamizoli, w brucleku i w galatach. Oddał galaty krawcowi, bo mu są ciasne w rozkroku. Zasukał sobie galaty i rękawy i zaczął raki chytać (podwinął, odwinął spodnie i rękawy w górę). **2.** ['łoski okrywające ziarna zbóż; plewki']: Jęczmień jeszcze w galatach. Jęczmień już wylazł z galát (już się pokazały, już wyszły kłóska, kłosy).

Por. **galoty**

galonka '*lamka* (lama) naokoło *sukni* kobiecej u spodu, zwykle koloru niebieskiego'

galoty* 'spodnie': Kupił sobie caju na galoty. Cajgowe galoty. Kazałech sobie galoty uszyć na sposób, jak to w miastach noszą. Nie szmatlej, patrz, jakoś sobie już galoty uszmatłał.

Por. **galaty**

gałęzi, -ia zbior. ['obcięte pędy drzewa']: Wszędzie pełno gałęzia, ani przejść nie można. Przywiozł pięć fur złomisk, sucharzów (sucharów, suszek) i gałęzia z lasa. Patrz, jaką kupę gałęzią smyczy z lasa. W tym lesie jest pełno zbiéru (gałęzia suchego, gałązek, kołków). Idę na zbiér, tj. do lasa na zbieranie kółków, gałęzia.

gałganić 'marnować, przepuszczać, próżnować': Już od kilku lat gałgani.

gałuszczánka 'woda, w której się *gałuszki* (kluski) gotowały': Gałuszczonka.

gałuszczka* 'zdr. od *gałuszka*'

gałuszka ‘kluska’: Gałuszki z sérem i z masłem. Wziął warzechę i pożał ziemniaki w garcu i gałuszki na misie. ♦ *Gałuszki* jedzą się z mlekiem lub z sérem i masłem.

gana* ‘nagana, przygana’

ganić [‘oceniać nieprzychylnie, mieć coś komuś za złe; krytykować, potępiać’]: On nam to szkliwi (oszkliwia, gani). ♦ *Gańbić* (*gańba*) i *ganić* (*gana*, *nagana*) zupełnie się od siebie różnią.

gańba ‘wstyd’: Gańba na cię smykać się po nocach. Gańba ją było (wstydziła się). Gańba cię może być. Nie ma żadnej gańby. Nie rób mi tej poletyki (gańby, nie zlekceważaj mię pomiędzy ludźmi). To jest człowiek bez gańby. Jadł bez gańby (pożjadał wszystko, bez obyczaju, nie jadł skromnie).

gańbić [‘przynosić wstyd, ujmę’]: Zagańbiła się na jego słowa (musiała się wstydzić (za niego), za jego słowa, które właściwie nie ją, ale jego gańbią). ♦ *Gańbić* (*gańba*) i *ganić* (*gana*, *nagana*) zupełnie się od siebie różnią.

gańbić się ‘wstydzić się’: Ona tam nie chce iść, bo się gańbi.

gańczarczyk [‘uczeń, czeladnik w warsztacie garncarskim’]

gańczarka [‘kobieta sprzedająca gliniane garnki’]

gańczarnia [‘warsztat garncarski’]

gańczarstwo [‘garncarstwo’]

gańczarz ‘garncarz’: Gańczarz glejtuje gárki, misy, miski, miseczki, rynki, ryneczki, ryniki, łátki, kachle itd.

gańczarzowy [‘przym. od *gańczarz*’]

garanż ‘hałastra’

garażja ‘hałastra’

garcowy [‘przym. od *garniec*’]

garczák ‘kociołek wmurowany do pieca lub wiszący nad ogniskiem do ogrzewania wody’: Jakeśmy się umowili o cenę gruntu, zaczął sobie rozmaite wyłomki robić (że jeszcze będzie cały rok gospodarzyć, że sobie weźmie parę koni, dwie krowy, że sobie weźmie garczok i blachę z pieca itp.), tak że się spączyłem, a z kupie (kupna) nic nie było, a kupia się rozłała.

garczek [‘kubek’]

garczysko [‘zgr. od *garczek*’]

gardelnie 1. ‘fleissig, angestrengt [sumiennie, pilnie, ciężko]’: Pracuje gardelnie. **2.** [‘pilnie, koniecznie’]: Gardelnie mi tego potrzeba.

gardlaczka ‘choroba, która zawali cały *kark* aż po uszy, krup’

garlacz 1. ‘gołąb z nadętym *karkiem*’ **2.** ‘[człowiek] mający wole (*wól*)’

garlisko [‘zgr. od *garło*’]

garleczo [‘zdr. od *garło*’]

garło ‘gardło’: Chwycił go pod garło.

garnek [‘metalowe lub gliniane naczynie służące do gotowania lub przechowywania produktów’]: Woda bulczy w garnku (gotuje się). Garnek już natłuczony (pęknięty), daj pozor, abyś go nie dotrzepał. Na schwal rozbił garnek. Garnek opukły, trzeba go podrótować. Nie chce w garnkach pozwierać, trzeba drzewa przyłożyć. Szkyrka nożem po garnku. Stoję sobie, a tu gruch, obalił się wóz z garnkami.

garniec [‘większy garnek’]: Wziął łyżkę i zaczął ziemniaki w garcu żgać (ćwiertować, rozdrabniać, kruszyć, kawałkować). Wziął warzechę i pożał ziemniaki w garcu i gałuszki na misie. Wszędzie pełno czepań (garnicy glinianych). Mięso się w garncu skyrczyło.

gawiedź* ‘ptactwo domowe; drób’: Z bydła, z owocu, z gawiedzi... ze wszystkiego tarży pieniądze. Ten grunt ma sposób, ten grunt ma różne sposoby, np. można dużo bydła przychować, gawiedzi dużo trzymać, wodę na łąki spuszczać, cały nabiał łatwo sprzedać itp. Czyściliśmy zboże, ale moc bardzo w nim gizdu, będzie co gawiedzi posypać.

gazda 1. ‘gospodarz’: On jest na statku za gazdę (zastępuje miejsce, posadę gazdy).

2. ‘człowiek oszczędny’

gazdoszek [‘ekspresywnie: *gazda*’]

gazdować ‘gospodarować’

gaździną ‘żona *gazdy*, czyli gospodyni’

gaździnka ‘żona *gazdy*, czyli gospodyni’

gadać 1. ‘mówić’: Gęba mu się rozjechała i plótł, i gadał cały dzień. ♦ *Gadać* u nas prawie nieznane; zamiast *gadać* używamy *mówić*, *rzędzić*, *rozmawiać*. **2.** ‘zgadywać, np. w której ręce?’

gádka 1. ‘rebus [zagadka]’: Zadała mu gádkę, a on nie mógł zgádać. **2.** ‘powiastka stara, tradycyjna’: Ona wie moc gádek pięknych a długich.

gaíczek ‘drzewko upstrzone wstążkami, pierzem, jajkami’ ♦ Na Wielkanoc chodzą dziewczynki od domu do domu z *goiczkiem*, śpiewając odpowiednie pieśni.

gaíć ‘wspierać kogo, doradzać, dopomagać mu’: Gaíł go co mógł, ale go nie ogáił.

gájka ‘nowo posadzony las, gdzie bydła paść nie wolno’

gájny ‘gajowy’

gárstka [‘pęk lnu, który się na raz obrabia, lub pasmo lnu już obrobionego’]: Gárstka lnu, kądzieli. Sześć gárstek stanowią świtek (zwitek, kocur).

gąbka ‘der Schwamm [miękką poduszczyką dobrze wchłaniającą wodę]’

gąszczwać ‘*dądrać*, *brnieć*, szemrać, przygadywać’

gąszwać ‘*dądrać*, *brnieć*, szemrać, przygadywać’

gążew ‘Ring [kółko metalowe]’: Gążew od wanny się oderwała.

gążewka [‘małe kółko metalowe’]: Koń ma na chomącie i rzemieniach rozmaite gążewki.

gążwa [‘kółko metalowe’]: W tym kamieniu są dwie mosiężowe gążwie wprawione, za pomocą których można kamień odwalić.

gążwać ‘*dądrać*, *brnieć*, szemrać, przygadywać’: Czy tak, czy owak, dycki gążwie.

gemzić się [‘przewracać się na posłaniu, rzucać się’]

Por. **giemzić się**

gęba *1. ‘usta’: Mówił, aż mu z gęby farszczało. Pyrszczy mu z gęby, gdy mówi. Razi mu z gęby. Tak mu brzydko ziało z gęby. **2.** ‘twarz’: Dwa razy go szustnął po gębie. Wyszustał jej po gębie. Wychlastał mu (go) po gębie.

gęba komu łące jak kołowrotek* ‘ktoś dużo mówi’: Gęba jej łące jak kołowrotek.

gęba się komu rozjechała 1. ‘ktoś miał śmieszki na gębie i byłby się rozśmiać, ale nie wypadało się śmiać’: Gęba mu się rozjechała. ***2.** ‘ktoś szeroko się uśmiechnął’: Gęba mu się rozjechała, jak uwidział, że postawili misę mięsa na stole. ***3.** ‘ktoś gadał bez umiaru, wpadł w ferwor mówienia, nie mogąc skończyć’: Gęba mu się rozjechała i plótł, i gadał cały dzień.

gębalaty ‘gębaty [mający dużą twarz]’

gębka [‘zdr. od *gęba*’]

gęboń ‘grzyb rosnący na drzewach, twardy, Polyporus [huba]’

gęboliczka [‘zdr. od *gębulka*’]

gębulineczka [‘zdr. od *gębulinka*’]

gębulinka ['zdr. od *gębulka*']

gębulka ['zdr. od *gęba*']

gęsiarka 'Gänsehirtin [pasterka gęsi]'

gęsiarz 'Gänsehirt [pasterz gęsi]' ♦ Do *chasy* należą *pacholek* (parobek), *postrzednik* (między *pachółkiem* i *pogoniczem*), *pogonicz* do koni, *pasterz* do krów, *świniarz*, *gęsiarz*, *dziwka*, *pasterka*, *gęsiarka*. Ot cała hierarchia u większego *gazdy*, czyli *siedlaka*. Przy gospodarstwach dworskich jeszcze się więcej stopni liczy.

gęsie wino 'woda'

gęsina 'mięso gęsie, pieczeń g[ęsia]'

gęsiniec 'Gänsekoth [odchody gęsi]'

giąć* 'ruszyć': Tego kamienia ani giąć nie można (ani się troszkę ruszy).

giąć się 'ruszyć się': Ani się z domu nie giął (nie wyszedł). Kazałem mu to zrobić, a on się nie giął. Leży niemocny, nie może się ani giąć.

gibać 1. ['zginać coś, przeginać'] **2.** 'wynosić się': Gibaj, gibej.

gibać się 1. 'huścić się': Ptak się na gałązce gibie (hušta). **2.** ['zginać się, wyginać się']: Gałąź się gibie, giba, ogiba.

gibczák 1. 'zgrabny, przystojny, rzeźwy, rzutny, odważny człowiek': To jest gibczák, tańcuje, wywija bez końca. **2.** 'w swoim zawodzie biegły i doskonały, np. medyk, adwokat, mówca' **3.** 'pręt grubszy lub cieńszy, co świszczy, gdy nim machnie': Gibczakiem go! Jak jeny wezmę gibczaka!

gibki 'giętki, elastyczny, sprężysty'

gich I 'chlust, plusk': Dałem mu dwa gichy (dwa razy go wodą polałem).

gich II ['w użyciu czasownikowym: chlusnąć wodą']: Idę sobie spokojnie, a on na mnie gich.

gichaczka 1. 'polewanie się wzajemne podczas *śmiergustu*': Wszyscy gichali, a tej gichaczce nie było końca. **2.** 'narzędzie do *gichania*, do polewania': Przynieś gichaczkę, aż poleję gnoj (gnojówkę).

gichać 1. 'polewać wodą, [na przykład] w czas *śmiergustu*': Wszyscy na mnie gichali, do nitki mię zgichali. Chłopcy kąpiący się gichają na siebie. Wszyscy gichali, a tej gichaczce nie było końca. **2.** 'kropić płotno podczas bielenia, gdy jest na *blejchu*, co się ręką robi'

gichanie* 'polewanie, chlustanie'

gichnąć jednoraz. **1.** ['o płynie: gwałtownie się wylać, rozpryskując się z pluskiem']: Gichnęła jej z kotła na nogę i sparzyła się. **2.** ['gwałtownie wylać wodę']: Gichnął na mnie wodą.

gid 1. 'Ungeziefer, Unrat, Unflat [robactwo]': Ma pełno gidu na sobie. Gid się go dzierży. **2.** ['wyzwisko']: Ty gidzie!

gielatka 'naczynie z drzewa wydrążone, naczynie obłe, drewniane pudełko, słoik' ♦ Wyraz używany w górach.

giemzić ['gnieść, deptać']

giemzić się ['przewracać się na posłaniu, rzucać się']: Dzieci giemżą się po łożku, całe łożko zgiemżyły (pościel porozrzucały, poprzewracały).

Por. **gemzić się**

gigać 'gagać, gęgać': Gęsi, bociany (boconie) gigały.

gimnazyja* 'gimnazjum': Cóż to niesiecie w tém brzemiączku? – Chowanie dla synka. – A gdzież jest? – W gimnazyi.

gipsować ‘posiewać pole lub trawy na polu, *kończynę* gipsem’: Kto chce mieć bujną kończynę, musi ją na wiosnę gipsować.

giszeć **1.** ‘sausen, brausen [szumieć]’ ♦ Woda, spadając z wysokości lub przy opuszczeniu – *giszy*, jeżeli zaś jest wezbrana rzeka, wtedy woda *huczy*. **2.** ‘[mocno padać], mianowicie podczas ulewy’: Przed chwilą padało, a teraz *giszy*.

giz giza gizalala ‘*zbelkło ci z panewki*, nie udało ci się, oberwałeś guza’ ♦ Wyszzydzenie u dzieci.

gizd, -u **1.** ‘śmieci, proch, [odpadki]’: Czyściliśmy zboże, ale moc bardzo w nim *gizdu*, będzie co gawiedzi posypać. **2.** transl. [‘o lichym, marnym zwierzęciu’]: Chciałam kupić prosię, ale na targu były same *gizdy*. **3.** ‘Schimpfwort [wyzwisko]’

gizdak ‘Schimpfwort [wyzwisko]’

gizdula ‘Schimpfwort [wyzwisko]’

giżdżić ‘plugawić, srać’: Dzieci wszędzie *giżdżą*.

głaskać ‘z niesmakiem, z niechęcią jeść, mlaskać, wykrzywiać usta przy jedzeniu’

glejta* ‘emalia, glazura’

glejtować ‘polewać *glejtą*’: Gańczarz *glejtuje* garki, misy, miski, miseczki, rynki, ryneczki, rynniki, łatki, kachle itd.

gliniak ‘*garniec glinianny*’

glinianny* ‘zrobiony z gliny; gliniany’

gliniánka **1.** ‘fajka z gliny do palenia tytoniu’: Glinianka. **2.** ‘gatunek gruszek pospolitych’: Glinianka, glinionki. **3.** ‘chata, której ściany z gliny lub niepalonej cegły ulepione’: Glinianka.

glinka ‘czerwona kręda (rubryka)’: Wziął *glinkę* czerwoną i narobił na płótnie pełno żagów.

glon ‘der Schlamm [osad] pochodzący z gliny, z ziemi’: W stawie już pełno *glonu*, trzeba staw wyczyścić, a *glon* na pole wywieźć.

glonąć [‘pokrywać *glonem*’]: Woda mi łąkę *gloni*.

gluza ‘wrzód, *oszpica*’: Zrobiła mu się *gluza* na karku, a teraz ciecze. Zbiera mu się *gluza*.
Gluza mu się przepukła.

gładzić ‘*młoduchę* uczesać, zapleść, warkocze ułożyć, *tkankę* (wieniec) przypiąć, w ogóle ozdobić głowę *młoduchy* idącej do ślubu’ ♦ Gdy *młoduchę* do ślubu *gładzą*, wsadzają jej na głowę *tkankę* zieloną perłami nasadzaną, którą nosi, aż ją *zaczepią* (aż jej czepiec włożą).

gładzić się ‘stroić się, mianowicie do ślubu’

głobić [‘gnębić, dręczyć’]

głobnąć ‘uderzyć’: *Głobnąć* kogo.

głodniak ‘prosię podrosłe do tuczenia przeznaczone’: Chowam czterech *głodniaków*.

głodziak ‘prosię podrosłe do tuczenia przeznaczone’

głownica ‘tyfus’

głow ‘górna część łóżka, gdzie głowa zwykle spoczywa’

głowczyć się [‘o kapuście: związać się w *główki*’]: Kapusta zaczyna się *głowczyć* (zaczyna ją się *główki* związać, tworzyć).

głucho **1.** [‘tak głośno, że nic innego nie słyszać’]: Kiedy się idzie na wiosnę przez las, pełno rozmaitego ptactwa, pełno śpiewu, że aż *głucho*. **2.** [‘cicho, pusto’]: Jak idziesz temi gorami, ani człowieka, ani ptaka, tak tam *głucho*, a co raz dalej, to głościej, straszna głuchość.

głuchosc* ‘cisza, pustka’: Jak idziesz temi gorami, ani człowieka, ani ptaka, tak tam głucho, a co raz dalej, to głuszej, straszna głuchosc.

glupidoma ‘?’

glupnać [‘wariować’]: On głupnie, zgłupnął i dali go do szpitalu (zwariował).

glupota [‘coś bezsensownego’]: Przychodzi mu do głowy głupota.

gmeć, -i **1.** ‘ein Haufen, viel [kupa, dużo]’: Zamieciono izbę i było śmieci gmeć. Będzie pieniędzy hyrcz (gmeć, huk). Tego roku będzie siana gmeć. **2.** ‘ein Bündel [wiązka]’: Przyniósł gmeć słomy.

gmér 1. ‘eine Unzahl, ein Haufen lebender Wesen [mnóstwo, niezliczona liczba istot żywych]’: No był to tam gmér. **2.** ‘robactwo *gmérające*’: Już nie ma wody w kowiorze, jeno sam gmér.

gmérać* ‘o robactwie: intensywnie się poruszać, roić się’

gmina ‘Gemeinde [podstawowa jednostka podziału administracyjnego kraju]’ ♦ Rząd *gminy* składający się z *fojta* i dwóch lub trzech *prawników* (radnych). ♦ Wyraz, który się u nas zaczyna ucierać zamiast *obec*. Wyraz gmin nie jest używany.

gmuździć [‘gotować nieudolnie, nieumiejętnie’]: Gmuździ tam coś (warzy, gotuje tam coś dla nas).

gmyrdać ‘wisząco się poruszać’

gmyrdek ‘warkocz kobiecy’

gnać 1. [‘pędzić dokądś kogoś lub coś’]: Żenę, żeniesz, żenie, żeniemy, żeniecie, żeną krowy na pastwisko. Gnałem, gnałeś, gnał, gnaliśmy, gnaliście, gnali krowy na pastwisko. Gnała krowę na targ i chciała myto obegnać, ale ją złapano. **2.** [‘bardzo szybko przemieszczać się z miejsca na miejsce; pędzić’]: Ja tu żenę ze wszystkich sił za nim. Patrzcie, jak żenie na koniu (siedząc na koniu, gwałtownie pędzi).

gnát 1. [‘część pnia ściętego drzewa’]: Ścięto buka i porznięty został na gnáty. ♦ Z drzewa ściętego *rzeżą* się *trąmy* i *gnáty*. *Gnat* ma długość drzewa *szajtowego* lub gontów (*szyndziola*) i wyrabiają z *gnatów* gonty lub *szczepy* do oświetlania, zaś sękate *gnaty* *szczepają* się na opał. ***2.** ‘pień do rąbania drewna, mięsa itp.’: Gnat u rzeźnika, na którym się mięso rąbie (zwykle dębowy), gnat w kuchni.

gnátek [‘część pnia ściętego drzewa’]

gnilczyć się* ‘o gruszkach: leżąc, mięknać; ulegać się’: Mięktają gruszki w pieleszu, czy już się gnilczą.

gnoić się* ‘podchodzić ropą; obierać się’: Noga mu spuchła, a teraz odbiera (gnoi mu się).

gnojnica ‘das Mistbrett [boczna deska wozu do wywożenia gnoju]’: Złóż z wozu drabiny, a włóż nań gnojnice.

gnojowisko 1. ‘pole w przeszłym roku gnojone’: Do gnojowiska będę siał reż. ***2.** ‘miejsce, gdzie składa się gnój’

gnojowka ‘woda z gnoja’: Przynieś gichaczkę, aż poleję gnoj (gnojówką). Wjechać do przykopy, do dziury, do gnojowki z wozem lub koniem. ♦ Nie: gnojnica.

godnie 1. ‘dużo’: Wziął z sobą godnie pieniędzy, a wszystkie utracił. W pszenicy dość godnie kąkola. Latoś godnie jabłek. ***2.** ‘w dużym stopniu, bardzo’: Ta krowa mu się dość godnie podobała, ale jej przecie nie kupił.

godno ‘warto, opłacać się’: A godno to było brać go do służby? Powiedz mi, czy godno tę robotę przyjąć. A czy to godno z nim mówić? Nie godno tam chodzić (iść nie warto). Nie godno się z tym światem użerać. Nie godno się o to dobijać. Nie godno za tēm chodzić.

godny 1. ‘wielki, dosyć wielki’: Tego roku są godne ziemniaki. Dzieci rosną, już są godne, trzeba się o nie starać. To już godny dom. Glista za chwilę (w chwile) godny kasek ulezie. **2.** ‘tyczący się *Gód* (święta Bożego Narodzenia)’: Godne nabożeństwo, godna pieśń, godny czas (czas około *Gód*).

Gody ‘święta Bożego Narodzenia’

godzący [‘nadający się’]: Godzący czy niegodzący, wszystkich oddali do wojska.

godzić się 1. ‘należać się’: Wielu się wam godzi? – Pół reńskiego. Nie chciał przystać na 5 reń[skich] i powiedział, że mu się 6 reń[skich] godzi. ***2.** ‘nadawać się, być zdatnym, odpowiednim’: Nie ma to zdobry (na niewiele się to godzi, nie będzie wiele z tego).

godziniarstwo [‘zajęcie zegarmistrza’]

godziniarz ‘Uhrmacher, Uhrhändler [zegarmistrz]’

godzinki [‘mały zegarek’]: Godzinki kapsowe (kieszonkowe).

godziny ‘zegar’: Godziny wieżowe, ratuszne, ścianowe (ścienne), stołowe. Godziny naciągać, zastawić lub przystawić (gdy przyspieszają), pognać (gdy się spóźniają), sprawić (zreperować). Godziny biją (zegar bije). Zegar chromie, godziny chromią (nie są prosto ustawione). Pozeń godziny, bo idą nieskoro (posuń wskazówkę). Trzeba godziny pognać, bo idą nieskoro. Godziny przystawają, trzeba je co chwila poganiać, żeby szły. Zegar (godziny) przestał cykać (stał).

golec [‘człowiek biedny’] ♦ Wyraz ten wyszedł z użycia, pozostał tylko jako imię familijne.

golibroda [‘fryzjer’]

gołąbek [‘gatunek grzyba blaszkowatego’]

gołębiarz ‘lubownik gołębi, hodownik’

gołębiniec ‘Taubenloft [odchody gołębi]’

gołębnik ‘Taubenhaus [pomieszczenie dla gołębi]’

gololédź ‘jeżeli po deszczu lub po *roztaju* zmarznie tak, że jest wszędzie lód niepokryty śniegiem, ślisko, gładko’

gołomrozie ‘mróz bez śniegu’: Gołomrozia na oziminach wielką zrobiły szkodę.

gołomróż ‘mróz bez śniegu’

gon* ‘polowanie’: Przy gónach młodszy holofia, starsi tukają.

gonić ***1.** ‘biegać’: Róntem łazi, goni. Chłopca nie masz doma, gdzieś lasuje (goni po lesie). Pies zesiątał kury, goniąc za nimi. ***2.** ‘ubiegać się o coś, starać się coś zdobyć lub osiągnąć za wszelką cenę’: Przytłzło mu (dokuczyło mu), bo goni za pożyczką. Wygonił parę reńskich (pożyczył, goniąc za pożyczką). Mało u nas pieniędzy, chociażbyś cały dzień gonił, to ani grosza nie wygonisz.

goniec 1. ‘der Eilbote [kurier]’ **2.** ‘der Treiber bei einer Jagd [naganiacz na polowaniu]’:

Przy gónach (polowaniach) gońce holofia i tukają, strzelcy strzelają.

gonienie* ‘ubieganie się o coś, staranie się, aby coś zdobyć lub osiągnąć za wszelką cenę’

goniony ‘doświadczony, biegły w czym’: Ja wiem, jak sobie trzeba postąpić w tej sprawie, bom ja już tego (w tém) jest goniony.

gonka [‘kobieta’] co za mężczyznami goni, *szmaja*: Gonka, gónka.

gony ‘die Gewende des Feldes [długie zagony pola]’: Kupiłem pola troje gonów. W tych gónach jest lepsze pole jak w tamtych. ♦ Kupiciel zobowiązuje się i swoich następców w posiadaniu dawać i *pobywać* *przedawacielowi* N.N. i jego żonie N.N. z tego *gruntu* następujący dożywotny i bezpłatny *wymienek*: [...] dwadzieścia zagonów w drugich *gónach* nad stodołą od granicy Pawła N., które gospodarz konną robotą *obrobić*, gnoj na pole wywieźć, a urodzaje z pola zwieźć powinien będzie [...].

gońt ‘cienki *gnát* [jedna z czterech części rozłupanej kłody]’: Uciał jedliczkę jak noga grubą i porzarzał [!] ją na guńty. ♦ Gdy *gnát* rozłupają na cztery części, to te rozłupane części nazywają się *guńci*, a jedna taka część *guńtem*, *guńtkiem*. Jeżeli przy rznieniu (*rzazaniu*) zostanie kawał, który już nie ma długości *gnáta*, to mówią: *Będzie to na kopyca* (bo też kiedy z wełną robią, ubierają z niej cząstki na *kopyca*). ♦ *Śniat* rozrzyna się piłą ręczną: a) na *guńty*, z których drzewo opałowe (drwa) robią, lub też b) na *tromy* dowolnej długości, które zwożą się na *piłę*, aby być porznięte na *déski*.

gońtek ‘cienki *gnát*’ ♦ Gdy *gnát* rozłupają na cztery części, to te rozłupane części nazywają się *guńci*, a jedna taka część *guńtem*, *guńtkiem*.

gorál [‘mieszkaniec gór, człowiek pochodzący z gór’]

Por. **góral**

gorálczyca [‘*góralka*’]

gorálczyk [‘zdr. od *gorál*’]

gorálczyisko [‘zgr. od *gorál*’]

gorálica [‘*góralka*’]

gorálka [‘mieszkanca gór, kobieta pochodzący z gór’]

Por. **góralka**

goreć *1. [‘palić się’]: Widzę oblask na murze, idę do okna, a tu naprzeciwko gore. Drzewo nie chce goreć, jeno się smędzi (bo jest mokre). 2. [‘spieszyć się do czegoś’]: A czy ci gore? (A czy ci pilno?). Już mu gore (już by chciał iść, śpieszy mu się).

gorki 1. ‘gorący’: Gorka woda, gorkie mleko. 2. ‘[o człowieku]: porywczy, nierozważny’: To jest człowiek gorki.

gorko *I ‘upał’: Tego roku panowały wielkie gorka (gorąca).

gorko II ‘gorąco’: Tak mi gorko. We żniwa bywa zwykle gorko.

gorkość ‘gorącość’

gorszczyca ‘gorczyca’

gorszczycowy [‘przym. od *gorszczyca*’]

gorszczyć [‘czynić gorzkim’]

gory, **gór** ‘pasmo, łańcuch gór, zbiorowo das Gebirge [góry]’: Idę do gór. Jadę do gór. Na gorach już śnieg. W tych gorach są wysokie góry (tj. pojedynczo wzięte). Jak idziesz temi gorami, ani człowieczka, ani ptaka, tak tam głucho, a co raz dalej to głużej, straszna głuchość.

gorzálinka* ‘*wódka*’

gorzálczka 1. [‘*wódka*’] 2. ‘pijak’

gorzálka [‘*wódka*’]: On mi przy wypłacie za chléb i gorzołkę dwa reńskie wyraził. Obnosili chleb i gorzałkę i częstowali pogrzebników. Wychlastał dwie kwarty gorzałki.

♦ *Gorzołka*, u *górali palenka*.

gorzciejszy [‘bardziej gorzki’]

gorzki jak czemior [‘bardzo gorzki’]

gospodarczyk ‘zastępca i pełnomocnik gospodarza w drobnych rzeczach gospodarskich’

gospodarka 1. ‘gospodarowanie’: Gospodarka mu nie idzie. Nie zna się na gospodarce.

*2. ‘gospodarstwo’: Całe życie czychnie na moją gospodarkę.

gospodeni* ‘gospodyni’: Gospodeni naszkwarzyła mu szperek i postawiła z chlebem na stół.

gościć się ‘zapraszać się wzajemnie w gościnę, częstować się nawzajem’: Już była trzecia z północy, a jeszcze się gościli.

goścowity* ‘skłonny do zachorowania’: Jak się co z jęczmienia jé, a człowiek jest goścowity, to dostanie czemieru.

góra 1. ‘strych’: Zapaciepił całą górę. Idź popatrz, kto tam bantuje na górze. Całą noc coś burzyło na górze. A gdzież légujesz? – Na ławie w izbie, na górze, w chlewie. Trzeba dymnik w dachu przytknąć, żeby na górę śniegu nie nafujało. Z przedgórza wchodzi się na górę. ***2.** ‘szczyt, wzniesienie’: W tych gorach są wysokie góry (tj. pojedynczo wzięte). Spuszczaliśmy się z góry (szliśmy na dół), gdy zaczął deszcz padać. Ma chałupę jak w pieleszu, niby ukrytą za górą, za drzewami.

gorál [‘mieszkaniec gór, człowiek pochodzący z gór’]: Górale przywożą na targ szyndziół (gonty) zczadzony. ♦ Na Szląsku zamieszkują *górale* północne stoki Karpat i mają tak *górale*, jak i *górali* strój, czyli ubiór, zupełnie odmienny od Wałachów i Lachów.

Por. **gorál**

góralka [‘mieszkanka gór, kobieta pochodzący z gór’]

Por. **gorálka**

gówienko 1. ‘mała, drobna rzecz’ **2.** ‘rzecz niepotrzebna’: Zamiast potrzebnych rzeczy nakupił samych gówienek.

gówniarz ‘Schwein, Scheisskerl [z niechęcią o młodym chłopaku]’

gównozjadek ‘?’

grabacz ‘der Recher [człowiek grabiący siano lub zboże]’: Dziś dobrze schnie, mam na polu kilka grabaczy. Grabacze już dograbili i idą do domu.

grabki ‘narzędzie ręczne do rozczesywania lnu’ ♦ *Grabki* trzymają się w rękach, *szczecie* przypinają się do *stolicy*.

grabkowina 1. [‘odpadki włókna lnu po trzecim czesaniu’] ♦ Pierwsze wyczesanie lnu daje *zgrzebi*, drugie daje *paczesie* (*paczesina*), trzecie daje *grabkowinę* i powstaje czysty len. **2.** ‘grabkowe płótno (zrobione z przędzy grabkowej)’

grabkowy* 1. ‘o przędzy lnianej: zrobiona z grabkowiny’ **2.** ‘o płótnie: zrobione z takiej przędzy’

grabowki [‘odmiana jabłek’]

grabsnąć ‘grypsnąć [wziąć ukradkiem]’

graczka 1. ‘lekka robota podomowa, uprzątanie, poprawianie rzeczy’: A coście dziś robili? – A samą graczkę. **2.** ‘bawidełko [zabawka]’: Trzeba mu kupić graczkę. W tym sklepie są same graczki.

gradel* ‘rodzaj specjalnie tkanego płótna na pościel’

grajcar ‘cent [setna część reńskiego]’: Kupił se maszynkę za grajcar. Tu masz grajcar, to będzie na wabika, to będzie wabik; trzymaj go, to ci przywabi drugi grajcar. Dałem żebrakowi kawałek chleba, on go pochynął i chciał grajcara.

Por. **grejcar, krajcar, krejcar**

gramolić się ‘niezdarnie, z trudem wydostawać się skądś’

gramulać się ‘*gramolić się*’

gramulić się ‘*gramolić się*’

granca* ‘granica’: Skupuje jaja i wyważa je za grancę.

graniowaty ‘mający dużo *grani*; [kanciasty]’

granowity ‘mający dużo *grani*; [kanciasty]’

grań, -i 1. ‘ein Stoss Schindeln [stos, sarta gontów]’: Kupił pięć grani szyndziola. ♦ *Szyndziół* (gonty) układa się w *granie*, aby wysechł i nie spaczył się. ***2.** ‘ostra krawędź, kant’

grejcar ‘cent [setna część reńskiego]’: Kupił mu piszczka za grejcar.

Por. **grajcar, krajcar, krejcar**

grobel, ż [‘wał ziemny w rzece spiętrzający wodę lub umożliwiający przejście na drugi brzeg’] ♦ *Grobel, grobla* – oboje używane.

grobelka [‘zdr. od *grobel, grobla*’]

grobla [‘wał ziemny w rzece spiętrzający wodę lub umożliwiający przejście na drugi brzeg’]

groblicko [‘zgr. od *grobel, grobla*’]

grocica ‘naczynie *drzewianne* służące do mléka i potrzeb kuchennych’

grociczka [‘zdr. od *grocica*’]

gromadnica 1. ‘kupa kamieni pozruczanych z pól ornych, mianowicie w okolicach podgórszych’: On ma na swoim polu same gromadnice. ♦ Kupy te stoją rzędem zwykle w granicy. Gdy zaś kamienia w polu dużo i granice odległe, w samym polu.

2. ‘mysz wielka polna, która wielkie kupy ziemi, jeszcze większe jak *kretowiny*, wyrzuca’ ***3.** [‘gatunek grzyba – prawdopodobnie bielaczek’]

gromotrząsk ‘*Sempervivum tectorum* [rojnik murowy – roślina doniczkowa sadzona na dachu, mająca chronić budynek przed uderzeniem pioruna]’

groniczek [‘zdr. od *gronik*’]: Gróniczek.

gronik [‘zdr. od *groń*’]: Grónik.

gronisko [‘zgr. od *groń*’]: Grónisko.

gronisty [‘górzysty’]: Grónisty.

groń ‘wysoka góra w *gorach*’: Całe lato pasą owce po gróniach. Droga idzie do grónia. On ma pole pod gróniem. Ledwośmy się na grón wydrapali. Szliśmy cały dzień gróniami. Mieszka za gróniem. Niż tam słońce zza tych gróni wyjdzie! – z tych gróni zejdz! Od grónia do grónia.

grotek ‘naczynie *drzewianne* służące do mléka i potrzeb kuchennych’: Weź grotek, nabierz wody, a pogichaj płotno (tak, żeby się całe zmaczało).

grub* ‘grubość’ ♦ Bierze się *gnat* 4 lub 5 stop długi i *rozwiértowawszy* go, oddzierają się *szczepy* na 3 do 5 cali szerokie i pół cala *grubu*, które nazywają *tyniánkami*.

grubas [‘człowiek’] grubobrzuchy’

grubelacki [‘grubiański’]

grubelacko [‘grubiańsko’]: Grubelacko mi odpisał.

grubelaczka [‘kobieta zachowująca się grubiańsko’]

grubelaczyć [‘zachowywać się po grubiańsku’]

grubelak ‘grubian [gbur, prostak]’

gruch I ‘hałas, *rwączka*, bijatyka’: W karczmie było pełno gruchu. Jak się zrobił gruch, tośmy odeszli.

gruch II ‘*bęc*, odgłos rzeczy upadłej’: Stoję sobie, a tu gruch, obalił się wóz z garnkami.

gruchać ‘strzelać’: W Wilią (Bożego Narodzenia) całą noc gruchali.

gruchnąć* ‘strzelić’: Gruchnął po zającu.

grudza ‘wszystko to, co do ogrodzenia jakiego miejsca w górach jest potrzebnem, np. *ty-niny, krzasła, patyki, koły, zaręby* itp.’: Skradziono mu całą grudzę. ♦ Takie ogrodzenia, np. *koszarów*, dają się łatwo z miejsca na miejsce przenieść.

grudzić ‘pobudzać kogo do czego, psuć kogo, *ganić* co’: Świat go grudzi (psuje).

gruncik ‘ein kleiner Grundbesitz [mała posiadłość]’

grunt 1. ‘Besitztum [gospodarstwo wiejskie]’: Siedlaczy grunt, zagrodniczy grunt, chałupniczy grunt. Dano mu grunt na bęben (do publicznej licytacji). Okłudzał go po swoim gruncie, ale kupiciel odszedł, nie kupiwszy. Podsadził pięć renskich i został mu grunt. Byłbym ten grunt kupił, ale mi sąsiad przegrodził. Gdyby pola nie były odstronne, grunt byłby więcej wart. Obdłóżyć grunt. To jest dobry grunt, są tam rozmaite przypadki, jakich inny grunt nie ma. **2.** ‘ziemia, rola’: W tej wiosce są grunty kępiaste (pagórkowate). Jakież tam macie grunta? – Sam ślin. Okopczyli wszystkie grunta (postawili znaki, gdzie się grunt z gruntem graniczy). Przejechał mi na przejęmo przez grunt. **3.** ‘osad, fusy, np. z kawy’

gruntek ‘ein kleiner Grundbesitz [mała posiadłość]’

gruszeć [‘spadać z łoskotem’]: Krupy (grad) po dachu gruszały.

gruszka [‘owoc gruszy’]: Trzeba te gruszki dotrzeć. Mięktają gruszki w pieleszu, czy już się gniją. Omięktał wszystkie gruszki w pieleszu, ale wszystkie jeszcze twarde. Wynuchcił pielesz i zebrał mu gruszki. Napikował sobie kapsy gruszkami. Saperlajdy, co tu gruszek! ♦ Gruszki mają u nas następujące nazwy: *brombole, biole gruszki, cukrowki, cwergle, cińcialki, dule, glinionki, chwestole, jakubionki, małgorzonki, miodonki, owsionki, polki, płoszczonki, szarowki, kozie cycki*. Są to gatunki i nazwy stare, z dziada pradziada. Obecnie znajdują się *zgoła* niemal wszystkie nowe gatunki gruszek po wsiach, z odpowiednimi nazwami pomologicznymi: *plaszczki (wcześnie), cytrynowki, cebulki, kamionki, marcinowki, michalonki, okrąglice, twardowki, wawrzyniawki, zielone*.

gryblować 1. ‘łajać, dokuczać’ **2.** ‘badać, rozmyślać’

gryf [‘zgrabność, zręczność, spryt’]: On nie ma żadnego gryfu (nieskładny, nieporadny, niezgrabny).

gryfelek* ‘rysik do pisania na łupkowej tabliczce’

gryfny ‘zgrabny’

gryz I ‘znak zębów od zakąszenia, np. na jabłku, na ciele’

gryz II ‘gatunek drobnego węgla’

gryzek ‘gatunek drobnego węgla’

gryzienie* ‘ból brzucha’: Zamorzyło mię (zabolał mię brzuch, zabolalo mię w brzuchu, *gryzienie*, boleść w brzuchu mieć).

gryzka ‘Bauchgrimmen [rżnięcie w brzuchu, kolka]’: Wzięła go gryzka.

grzać się [‘nadmiernie rozgrzewać ciało pod wpływem wysiłku fizycznego’]: Konie się grzeją, jedź pomaliej, aby się nie zgrzały (nie spociły).

grzbiet [‘tępa strona jednostronnie zaostrzonego narzędzia (np. noża, brzytwy)’] ♦ *Tylec* od siekiery, *cieślicy, pańtoka, kopaczki*, topora, młotka itd., który zawsze jakiś kwadrat tworzy, zaś tylna strona noża, brzytwy, szabli itd. nazywa się *grzbietem*, a nie *tylce*.

grzbietowina ‘mięso grzbietowe, z grzbietu’

grzebać 1. [‘rozgarniać, rozrzucać’]: Trzeba grzędkę obsterkać (obstawić), żeby kury nie grzebały. ***2.** ‘zbierać coś razem, zsuwać do siebie; zgarniać’ ♦ Grześć nieużywane.

grzebanie* ‘zbieranie czegoś razem, zsuwanie do siebie; zgarnianie’

grzeczny 1. ‘*rzeczny, rządny*, lubiący *rządzić* (mówić, rozprawiać, rozmawiać)’ ***2.** ‘posłuszny’: Trzeba mu wyciukać, to zaraz będzie grzeczny.

Por. **krzeczny**

grzenąć ‘ręką lub rękami co ku sobie garnąć’

grzeszyć ‘kłać, klnąć’: Tak szpatnie grzeszył, aż mię uszy bolały.

grzéch ‘zwada, niepokój’: Przyszedłeś tu na grzéch. Jenó grzéch robisz. Narobił grzéchu i poszeł.

grzéch kogo przyniosł* ‘ktoś jest gdzieś niepożądany’: Grzéch cię tu przyniosł.

grzęda 1. ‘żerdź, żerdka, drażek, na których kury przenocowują, w ogóle miejsce, gdzie kury siadają’ ***2.** ‘grzędka’: Kury grzędę zgrzebały. ♦ Grzęda nieużywane.

grzędeczka [‘zdr. od grzędka’]

grzędka ‘kawałek ziemi na jeden lub kilka sążni kwadratowych, zwykle przy chałupie, na której się w wiosnie przysada sieje’: Trzeba grzędkę chojem przykryć. Kury grzędkę zgrzebały. Trzeba grzędkę obstérkać (obstawić), żeby kury nie grzebały. Ktoś mi grzędkę podreptał; po szłapach poznali złodzieja. Ktoś mi grzędkę poszłapał. Weszły krowy do ogrodu i wszystkie grzędki zatarasiły. Naprzód grzędkę porządnie ulać, a potem dopiero sadzić. ♦ *Grzędka* zawsze się łopatą ryje (kopie), jeżeli zaś *grzędki* się orzą, nazywają się zagonkami. Zagona zaś nigdy nie nazywamy *grzędą* lub grzędką. Grzędka nieużywane.

grzmęcnąć 1. ‘uderzyć’: Grzmęcnął go. ***2.** ‘rzucić, cisnąć’: Grzmęcnął nim o ziemię. **3.** ‘upaść’: Grzmęcnął.

grzmotny ‘wielki, tęgi, ogromny’: To jest grzmotny chłop. Ma grzmotnego konia.

grzyb [‘ Pasożytniczy organizm, zwykle wyglądający jak kapelusz osadzony na nożce’]: To jest jadowity grzyb, zachyń go. ♦ Grzyby znane u nas i pożywne: *sinále, siniąki, prawąki, koząki, kurki, krowki, gołąbki, kozie cycki, gromadnice, rydze, maśląki, brzożąki, polączki* (czerwone), *sosnále, smorze* (smardze), *bieląki – biele, pieczárki*.

gubić* ‘niszczyć’: Nie gub tego, bo ci się to jeszcze przyda.

guły Niemiec [‘Niemiec’], co nie umie ani słówka po polsku’

gumieńce ‘miejsce w piecu *kachlowym*, w piecu piekarskim, na *nalepie*, gdzie się ogień pali, chleb piecze i gotuje’

gumieńco ‘miejsce w piecu *kachlowym*, w piecu piekarskim, na *nalepie*, gdzie się ogień pali, chleb piecze i gotuje’

gumno* ‘plac w stodole z twardo ubitej ziemi, na którym młóci się zboże cepami; boisko’: Swora się urwała, a cep odleciał aż na koniec gumna. Zboże na gumnie pozgarbować. Dzisieśmy dowiali, jutro będzie zbiórka (z gumna).

gunia 1. ‘sukno góralskie, nie kosmate, ale ostre; czarne – z czarnej wełny, białe – z białej wełny’ **2.** ‘burnus góralski sięgający do kolan, z rękawami, bez kołnierza, mniej lub więcej czerwono wyszywany’

guniarz ‘*guńkarz*’

guniaki 1. [‘spodnie’] z *guni*’ **2.** ‘*kopyca* z *guni* sięgające aż do kolan’

guńka ‘mała *gunia*’

guńka komu dotlęwa* ‘ktoś będzie ukarany’: Guńka mu dotlęwa (jest źle z nim, będzie karany).

guńka na kim tle* ‘ktoś będzie ukarany’: Guńka na nim tle (jest źle z nim, będzie karany).

guńkarz [‘człowiek’], co w *guni* chodzi’: Spotkałem czterech guńkarzy (górali).

gusła ‘zabobony, *powiarki*, czary’: Różne gusła opowiada. On wierzy w gusła.

guzy ‘kusy’

gwałtować się [‘kłócić się, spierać się’]: Gwałtował się z nim, ale go nie zgwałcił.

gwer* ‘karabin’: Miał gwer naciągniiony (odwiedziony kurek).

gwinczyć ‘pfeifen [dzwonić]’: Gwinczy mi w uchu.

gwizdawka ‘narzędzie do gwizdania’

gwizdek ‘narzędzie do gwizdania’

gwoi cum gen[etivum] [‘z powodu kogoś, czegoś’]: Gwoi takiej daremnostki tyle hałasu.

Posłano nam sekucję gwoi resztów.

Por. **gwóli**

gwoździk* **1.** ‘roślina o ozdobnych kwiatach – goździk’ **2.** ‘suszony pączek goździkowca, używany do ciast, przetworów, wódek itp.; goździk’

gwóli* ‘z powodu kogoś, czegoś’: Gwóli niego wycierpiał karę.

Por. **gwoi**

H

haba ‘chleb (u dzieci zaczynających mówić)’ ♦ *Haba, aba* – wołają dzieci nieumiejące jeszcze dobrze wymawiać, to znaczy: chleba, chleba.

Por. **aba**

habiczek ‘*chlebiczek*’: Cyk, cyk, dostaniesz habiczka.

habszaur ‘ein Grenzüberger, Finanzwache [strażnik graniczny]’: Dawniej chodzili habszaury od domu do domu, szukając duhanu.

Por. **obszaur**

hac hac [‘na oznaczenie czynności wkładania dziecka do dużej chusty, zwanej *hacką*’]
♦ *Hac hac* – mówi się do dzieci, aby szły do *hacki*.

hacka ‘Kindertragtuch [duża chusta wełniana, najczęściej z frędzlami, do okrycia głowy i pleców, służąca też do noszenia dziecka]’ ♦ *Hacka* bierze się na ramiona, w oba końce obwija się dziecko.

haczek* 1. ‘druciany haczyk stanowiący część haftki’ 2. ‘haftka’ ♦ *Haczki* na sukniach Wąlaszek na Szląsku, przyszyte do *opleców*, mają tylko oczka, czyli *kobyłki*, są ze srebra i kosztują 5 do 10 reń[skich]. Przyszywa się z każdej strony *oplecka* po dwie lub trzy pary.

hadra ‘*chusta* do ocierania, obmywania, czyszczenia’: Trzeba te hadry wymachać (wyprać).

Por. **handra**

hadropycha ‘?’

hajdamasz ‘pijatyka, hulanka, śpiewy, tańce’

Por. **haldamasz**

hajdamaszować [‘ucztować, biesiadować, bawić się’]: Hajdamaszowali całą noc.

hajduk ‘przy kołowrotekach: spojnik między *natłaczką* i kółkiem, za pomocą którego kółko w ruch wprowadzone bywa’

hala [‘zgr. od *halka* (?)’]

halaburda* ‘człowiek leniwy, prowadzący hulaszczę życie’

halać ‘streicheln, in der Kindersprache [głaskać, w języku dzieciennym]’

halka [‘część bielizny kobiecej – rodzaj koszuli lub spódnicy noszonych pod ubraniem (?)’]

hallo [‘okrzyk przy odpędzaniu’]: Hallo do pola! (pakuj, wynoś się).

Por. **allo, alo**

halu halu* ‘w naśladowaniu głaskania’: Trzeba pieska nie bić, ale pohalać: halu, halu.

haładeja ‘*urwisz, halaburda, hałaburda*’

hałasić* ‘robić hałas, głośno się zachowywać’

hałaśnik* ‘człowiek, który głośno się zachowuje, robi dużo hałasu’

haldamasz ‘pijatyka, hulanka, śpiewy, tańce’

Por. **hajdamasz**

hamer* ‘dawny zakład, w którym przerabiano wytopione z rudy metale’: Wożą łécinę ze szmelcowni do hamru, do hamerni.

hamernia* ‘dawny zakład, w którym przerabiano wytopione z rudy metale’: Wożą łécinę ze szmelcowni do hamru, do hamerni.

hamernik ‘der Arbeiter im Eisenhammer [robotnik pracujący w *hamerni*]: Hamernicy, węglarze, kominiarze są zawsze zamrusani.

hamerski [‘przym. od *hamernia*’]: Hamerskie kleszcze.

hampłować ‘*burdować*, dokazywać’

han ‘dort [tam]’: Widzisz han, bociany lecą.

handel [‘obróć towarami polegający na kupnie i sprzedaży’]: Handel mi się nie opłaca (nie przynosi mi odpowiedniego zysku).

handerlák ‘zbierający *handry* od domu do domu’

handlerz ‘Jahrmarktverkäufer [sprzedawca na jarmarku]’

handra ‘szmata, *chusta*’

Por. **hadra**

handryczyć się ‘targować się, unosić się, kłócić i wadzić się’

har har [‘okrzyk zachęcający świnię do pasienia się’]: Har, har mówi pasterz świniom, aby się pasły.

haras* ‘rodzaj nici używanych do wyszywania’: Ona wyszywa szatki jedbáwiem, harasem.

harc ‘robota krótka, ale prędką, robota na gwałt’: Stodoła zaczęła się palić, aleśmy przecie ogień zalali, no był to harc.

harcem ‘prędko, ze wszystkich sił’: Leć harcem po doktora. Pod wieczór było pędzi harcem do stajni.

harcować* ‘bieć’: Harcuj, zaharcuj mi do...

harezst* ‘pomieszczenie, w którym są trzymane osoby pozbawione wolności; areszt’: Kludzili go (złodzieja) na smyczku do harezstu, aby im nie uciekł.

harkać ***1.** ‘o psie: rzucić się z ujadaniem’ **2.** ‘jemanden anfahren, anschnauzen, anbellen [mówić opryskliwie]’: On nie mówi, tylko harka. ♦ Nie: charkać.

Por. **chárkać**

harklawy* ‘opryskliwy’: Harklawy człowiek.

harkliwy **1.** ‘opryskliwy’ **2.** ‘[o psie: taki], który rad kąsa’

harknąć* ‘o psie: rzucić się z ujadaniem’: Pies harknął po mnie (o mało mię nie uzał).

harmonijka **1.** ‘Mundharmonika [mały, ustny instrument muzyczny – organki]’ **2.** ‘Hand-harmonika [harmonia ręczna]’

hartak [‘pole należące do miasta’] ♦ Każdy obywatel frysztacki posiadający dom lub chałupę w Frysztacie ma część tego pola, ma *hartak*, który za małą opłatą używa. *Hartak* wynosi pół morgi dla małomieszczan, zaś całą morgę dla wielkomieszczan.

harwas ‘krzyk, hałas’

harwosić ‘ujadać’: Psy harwoszą.

hasło ‘die Nachricht [wiadomość]’: Złe hasła mię dochodzą o moim synu.

Por. **hesło**

haszpa* ‘w wozie: rodzaj uchwytu z żelaza’

haw ‘hierher [tutaj]’: Chodź haw, hew.

Por. **hew**

hawerz ‘górnik’

Por. **hawierz, hawirz**

hawierz ‘górnik’

Por. **hawerz, hawirz**

hawirski ['górnicy']

hawirz* 'górnik': Górnicy (rudziarze, hawirze) ustawili się szykiem.

Por. **hawerz**, **hawierz**

hawizy 'plotki': Same hawizy zbiera. A nie chodź mi tu z tymi hawizami.

hazuka 'ein langes Totenkleid [długa koszula dla zmarłego]': Musiałam szyć prędko hazukę.

háby* 'sprzęty domowe, zwykle stare, zniszczone; graty'

heczeć I 1. 'patrzeć z podziwieniem na co': Heczeć na co. **2.** 'gadać z podziwieniem o czym'

heczeć II 'śpiewać *lecy jako...* heeee...'

hej 'haw'

helka 'krowa w języku dziecinnym': Pasiesz helki?

helo helo* 'w przyśpiewie': Pasterze helokają: „Helo, helo, Janiczku nadobny” itd.

helokać 'śpiewać przy paszeniu [!] bydła': Pasterze helokają: „Helo, helo, Janiczku nadobny” itd.

heńczyć się 'läufig sein [przejawiać popęd płciowy], tylko o koniach': Kobyła się heńczy, trzeba ją wieść ku heńsztowi.

Por. **hyńczyć się**

heńszt 'der Hengst [ogier]': Kobyła się heńczy, trzeba ją wieść ku heńsztowi. Na wiosnę przychodzą z Morawy miszkarze, miszą, mniszą świnię i wałaszą heńszty.

Por. **hyńszt**

herb 'dziedzic': Herby, herbowie.

herbować ['dziedziczyć']

herbowizna 'Erbtheil [spadek]'

herbowny ['przym. od *herb*']

herski 'dosyć duży, tęgi': Herskie ziemniaki, herska dziewczucha.

hesło 'die Nachricht [wiadomość]'

Por. **hasło**

het ['okrzyk na konie, aby skrzyły w prawo'] ♦ Heta, het woła się na konie, gdy mają iść w prawo, ci, cihi – jeżeli w lewo.

heta ['okrzyk na konie, aby skrzyły w prawo'] ♦ Heta, het woła się na konie, gdy mają iść w prawo, ci, cihi – jeżeli w lewo.

hetki 'konie w dziecinnym języku'

hety 'konie w dziecinnym języku'

hew 'hierher [tutaj]': Chodź haw, hew.

Por. **haw**

hewaj 'haw'

hewer ['podnośnik']: Hewer do beczki, do podnoszenia ciężarów.

hledać* 'szukać'

hławnie* 'dobrze': Nie ma się tam na służbie hławnie.

hławny 'dobry, wielki'

hned 'wnet': Dać trzosi i wiory na ogień, hned zbełkną. Jeszcze raz ci mówię: nie dodzie-
waj, bo cię hned flinknę. Daję mu jedną pierś, hned ją wydziérgnie, daję mu drugą pierś,
też ją wydziérgnie, a jeszcze mu się chce, jeszcze by dziérgnął. Przyjął sobie komornika
do izby, ale ten zaczął się hned roztopierzać w całym domu (przywłaszczając sobie miej-
sca w domu). Jak co wygoni, to hned przepije. Książd tam niedługo odprawia, hned to

zmiele. Dać mu i pół bochenka chleba, to go hned zmiele. Słońce hned zońdzie. Hned było po tём (zaraz się skończyło, zaraz to zjedzono).

hneda ‘wnet’

hnedka ‘wnet’

hnedki ‘wnet’

hnedko ‘wnet’

hnedziutenko ‘[ekspresywnie:] wnet’

hnedziutko ‘[ekspresywnie:] wnet’

hobel* **1.** ‘narzędzie stolarskie służące do wyrównywania i wygładzania powierzchni drewna; hebel’ **2.** ‘narzędzie do robienia rowka w gontach, deskach lub belkach; fugownik’

hoblować* ‘wygładzać powierzchnię drewna za pomocą hebla’: Naprzód będziemy deski okorować, a potem hoblować.

hodz **1.** ‘ein gewaltiger Sprung [wielki skok]’ ***2.** ‘galop’: Jechać hodzem.

hodzać **1.** ‘reiten [galopować]’: Patrz, jak hodza na koniu (jak galopuje). **2.** ‘Sprünge machen [skakać]’: Widzisz, jak zające hodzają.

hodznąć* ‘skoczyć’: Hodznął przez przykopę.

hoj hoj [‘zawołanie na zwierzęta’]: Hoj hoj! – woła się na zwierzęta, aby je uląchać, uspokoić.

holczysko* ‘ekspresywnie o dorastającym, kilkunastoletnim chłopcu’: Te holczyska by już jeno w karczmie siedziały.

Por. **hólczyisko**

holec* ‘syn’: Mam trzech holców.

Por. **hólec**

holofić ‘krzyczeć, gwizdać, śpiewać’: Przy gónach (polowaniach) gońce holofią i tukają, strzelcy strzelają. Całą noc holofili, ani spać nie można było.

holszpant ‘alszbant [obroża]’

holdować ‘gościć i tańczyć, i pić’: Jedli, pili, grali i holdowali całą noc. Zgotowali holdy i holdowali całą noc (jedli, pili).

holdry boldry [‘w naśladowaniu języka niemieckiego’]: Wiesz, jak Bielszczanie (koloniści niemieccy w kilku wioskach około Bielska położonych) mówią? – Holdry boldry, junga, nem a drunga, und hau die kobyła, damol sie besser ciągła.

holdy [‘biesiada, zabawa’]: Zgotowali holdy i holdowali całą noc (jedli, pili).

honem ‘prędko, zaraz, pędem, w *te pięty*’: Daj śniadanie, ale honem.

Por. **hony**

honorzyć się ‘pysznic się, podnosić się nad swój stan, nad swój majątek’: Nie ma nic, a honorzy się.

hony ‘prędko, zaraz, pędem, w *te pięty*’: Przynieś wody, ale hony. Leć hony za krową.

Por. **honem**

hop **1.** ‘hop! mówi się do dziecka, podnosząc je w górę’ **2.** ‘podając lub rzucając jakiś ciężar w górę drugiemu, aby go *upozornić*, że go ma zaraz uchwycić, aby nie upadł, (mowi) woła się: hop!’

hopkać ‘skakać, przeskakiwać, podskakiwać’: Patrz, jak chłopcy hopkają.

horuch ‘rozruch, grzmot w budynku, hałas’

howado ‘bydło’: Ten człowiek jest jak howado. Ani howadu nie da pokoj.

hóby ‘różna *pocęć* domowa nadużyta lub rzadziej (nie co dzień) używana’

Por. **zgóby**

hóczyć się ‘o świni: *läufig sein* [być w okresie rui]’: Świnia się hóczy, trzeba ją zawieść ku kańcowi. Świnia się hóczy, trzeba ją zagnać do kańca (ku kańcowi).

hódać [‘chybotać, chwiać czymś’]: Siedź cicho, nie hóděj stołem. Co hódziesz!

hódać się 1. ‘*wackeln, schaubeln* [chybotać się, chwiać się]’: Stół ma słabe nogi, już się hódze, hóda. *2. ‘*abgerieben sein, sich reiben* [ocierać się]’ ♦ Jeżeli krowę lub świnię skóra *świędzi*, to *się hódają* o drzewo, o ścianę.

hódanie* ‘chybotanie, chwanie czymś’: Ja ci tu wyhódam (grożąc ukaraniem za hódanie).

hódy ‘*altes abgenütztes Zeug, Gerümpel* [stare zużyte rzeczy]’: To są stare hódy, trzeba to spalić.

hók [‘hałaśliwa zabawa’]: Cóż to tu za hók? Dość już tego hóku, tego hókania.

hókać się ‘skakać, potrać się, śmiać się, hałasować, igrać (u dzieci)’: Dzieci się hókają.

hókanie [‘hałaśliwa zabawa’]: Dość już tego hóku, tego hókania.

hól ‘ul’

Por. **ul**

hólać ‘*kolebać*’: Połóż ją do hólki i hólej ją.

hólać się* ‘*huścić się*’: Ona się nie chce hólać (nie chce być kolebaną).

hólczyisko [‘zgr. od *hólec*’]

Por. **holczysko**

hólec ‘*ein aufgewachsener Knabe, Knecht* [chłopak, подроstek]’

Por. **holec**

hóleczek [‘zdr. od *hólec*’]

hóli he [‘zawołanie na świnię’]: Hóli he – woła pasterz na świnię, aby je spędzić.

hólka ‘kołyska’: Połóż ją do hólki i hólej ją.

hólkać* ‘w zwrocie do dziecka: spać’: Hólkej, hólusinkej (śpij).

hólki [‘odmiana jabłek’]

hólusinkać* ‘w zwrocie do dziecka: spać’: Hólkej, hólusinkej (śpij).

hópnać ‘skoczyć, przeskoczyć, wyskoczyć’: Idę koło chrostu, a tu hópnał zajac. Hópniej – mówi się dziecku, aby przeskoczyło.

hórdać [‘robić hałas, zwłaszcza poruszając czymś gwałtownie’]: Świnie hórdają, buntują w chlewku.

hóśle ‘skrzypce’

Por. **huśle**

hótować ‘palić się mocno płomieniem jak w hucie’

Por. **hutować**

hroźnie ‘bardzo’

hroźny ‘wielki’

hruby ‘gruby, *obhrubny*, przygrubszy’: Najhrubsze drzewo będzie na płatwie, cieńsze na krokwie, a najcieńsze na łaty.

hruza ‘groza’

huczyć* ‘rozbrzmiewać niskimi dźwiękami’ ♦ Woda, spadając z wysokości lub przy opuszczeniu – *giszy*, jeżeli zaś jest wezbrana rzeka, wtedy woda *huczy*.

huk ‘*gmeć*, dużo’: Zarobił huk pieniędzy. Będzie pieniędzy hyrcz (*gmeć*, huk).

hulica ‘ulica’: Musiał dziesięć razy przez hulicę biegać.

hurda* ‘lepsza, tłusta żętyca’ ♦ *Lewarka* i *kapálka* dają *żeńczycę*. *Żeńczyca* się *przewarza*, a co na *wyrchu* zostanie, jest gęste i zowie się *hurda*.

hurkot ['stukot, łomot, turkot']

hurkotać ['stukać, dudnić, turkotać']: Wozy, młyn hurkotają.

huśle 'skrzypce'

Por. **hóśle**

hutować 'palić się mocno płomieniem jak w hucie': Hutuje w piecu.

Por. **hótować**

hybać ['iść szybko']: Hybaj, hybej (idź sobie, ruszaj, poszeł). ♦ Nie: ch[*ybać*]. ♦ Używają tylko w tryb[*ie*] roz[kazującym].

hycel* 'człowiek bezlitosny, bezwzględny'

hyńczy się ['o koniach: przejawiać popęd płciowy']

Por. **heńczy się**

hyńszt ['ogier']

Por. **heńszt**

hyra 'der Stolz, Hochsinn [duma, wyniosłość, zarozumiałość]': Hyra się go dzierży.

hyrąg ['człowiek pyszny, zarozumiały']: Hyrocy – ludzie, co o sobie wiele myślą, ludzie zamożni.

hyrcz I 1. 'guz, buła': Uderzył się w głowę i zaraz mu nabrzmiała hyrcz. ***2.** 'sęk lub narośl na drzewie': Hyrcz na drzewach. ♦ W Wiśle znaczy *ducza, duczka* to samo co *hyrcz, hyrczka*.

hyrcz II ['dużo']: Będzie pieniędzy hyrcz (gmeć, huk).

hyrczaty* 'o drzewie: sękate, guzowate': Hyrczate drzewo.

hyrcze n 'knorriges Brennholz [drewno opałowe]'

hyrczka 'guz, guzek' ♦ W Wiśle znaczy *ducza, duczka* to samo co *hyrcz, hyrczka*.

hyrczowaty* 'o drzewie: sękate, guzowate'

hyrkać 'mit Geräusch gewaltsam ausströmen [pojawiać się nagle, wybuchać, wytryskiwać]': Woda hyrka ze ziemi.

hyrknąć* 'pojawić się nagle, wybuchnąć, wytrysnąć': Hyrkła mu krew z gardła.

hyrny 'pyszny, za coś lepszego się mający'

hyrować się 'podnosić się, zadzierać nos w górę'

hyrtoń 'krtań, gardło': Chwycił go za hyrtoń i dusił go.

hyrzyć się 'podnosić się, zadzierać nos w górę'

hyzować się 'sich an etwas reiben [ocierać się o coś]': Krowy i świny hyzują się (trą się o ścianę). Nie hyzuj się. ♦ Jeżeli skóra *świędzi*, świerzbi, bierze się suknię w rękę i nią się pociera miejsce *świędzące*, i to tarcie nazywa się *hyzowaniem*.

hyzowanie* 'pocieranie się, tarcie'

hyzu hyzu wszy mie gryzu* 'żartobliwe powiedzenie'

I

idzie z kępy u kogo ‘ubywa komu majątku, nieza długo nic nie będzie miał’: U niego już idzie z kępy.

idź do dupy ‘idź precz’

idź do rzyci ‘idź precz’

idź precz, masz blechy! ‘geh weg, ich mag das nicht, es gefällt mir nicht [odejdz, nie podoba mi się to]’

igła [‘cienki metalowy pręcik z uszkiem, służący do szycia’]

Por. **jegła**

imościczek rzadko ‘jegomość, pan’

imościn [‘przym. od *imość*’]

imościneczka ‘jejmość, pani’

imościnka ‘jejmość, pani’

imość 1. ‘jejmość, pani’ **2.** ‘jegomość, pan’

inak [‘inaczej’]: Ja tak, a on inak.

inaki 1. [‘nie taki sam, różny; inny’]: To jest inaka mąka (innego braku). ***2.** ‘taki, który uległ zmianie; zmieniony, inny’: Dziś jest taki, jutro inaki (odmienny w myślach).

inakszy 1. ‘podobny, ale przecie nie ten sam’: Kupiłam sobie cztery szatki na głowę: ta jest taka, ta jest inaksza, ta też inaksza, a ta jeszcze inaksza. ***2.** ‘taki, który uległ zmianie; zmieniony, inny’: Moj mąż teraz jest inakszy, dawniej pił, a teraz dobrze gospodarzy. Ten człowiek się całkiem zopaczył (stał się inakszym, jak był, nabył inakszych myśli).

interes ‘procent od kapitału’: Jeszcze mi nie zapłacił interesu. – A wleża ci płaci? – Po pięć od sta. Był u sierocego i ten mu powiedział, że ma w kasie sieroczej tysiąc reńskich i interesu sto reńskich. ♦ Inne znaczenia *interesu* nie są u nas znane.

interesować ‘płacić procenta’: Kapitał ten będziesz interesować po pięć od sta.

istny ‘der betreffende, der gewisse [ten sam, wiadomy]’: Ten istny człowiek.

isto* ‘rzeczywiście, na pewno, naprawdę’: To musi być isto jakiś urobek (jakieś poczarowanie). Mięcie cały dzień, isto nom śniega do stodoły namięcie. To ona isto zatrusiła.

istota* ‘zastaw, zabezpieczenie’: Chciałem pożyczyć pieniędzy od niego, a on mi tam rozmaite okoracje robił, że teraz pieniędzy mało, że pieniądze drogie, że nie ma u mnie dokumentnej istoty itp., tak zem się wziął i poszeł.

istować ‘zapewniać’: Już tyle istował, aże mię przecie nakłonił. Istował i tuplował go przez pół godziny, aż go przecie utuplował (że mu np. jutro pożyczysz pieniędzy).

istować się ‘zaklinać się’: Istował się Panem Bogiem (duszą swoją), że odda.

isty człowiek [‘człowiek’], na którego się spuścić, któremu się zwierzyć można’

іście* ‘rzeczywiście, naprawdę’: On to іście odniemoże.

іść do fojta [‘іść] do sądu, do prawa’: Nie pójdziemy do fojta (pogodzimy się, a nie będziemy się prawować, sądzić).

іść pieskiem [‘іść na czworakach’]

іść po piesku [‘іść na czworakach’]: Złodziej szeł po piesku, aby go nie widziano.

izba* 1. ‘pomieszczenie mieszkalne w chałupie wiejskiej’: Dawno już było po śniadaniu, a izba nie była jeszcze uchroniona. Tej izby nie można dotopić (izba źle się opala). Ukłódźcie po izbie, bo idą goście. Zacharkał całą izbę. W tej izbie potni. Jutro będzie-my izbę bielić, trzeba wczas rano wszystko od ścian odnieść. Zamieciono izbę i było śmieci gmeć (kupa, dużo). 2. ‘chałupa wiejska, dom mieszkalny’: Dzieci wszystko ciepło z izby wydyrkały (wchodząc i wychodząc ciągle przez drzwi). Wypyrtno wszystkich z izby (wyrzucić, wychynąć). Wypakował go z izby. Ramy przy oknach już nagnijają, trzeba je będzie na zimę kwaczkami upchać, żeby zima do izby nie szła. A gdzież Paweł? – Gdzieś wyszpyrtnął z izby. Wysturkał go z izby na pole. Przyjął sobie komornika do izby, ale ten zaczął się hned roztopierzać w całym domu (przywłaszczając sobie miejsca w domu). Fydrychem otworzył zamek i wlaźł do izby.

izba kurlawa ‘[kurna chata] w górach, gdzie domy, czyli chałupy, nie mają kominów, tak że dym oknami i drzwiami wychodzi’

izbeczka ‘*izdebka, świetnica, świetniczka*’ ♦ Kupiciel zobowiązuje się i swoich następców w posiadaniu dawać i *pobywać* *przedawacielowi* N.N. i jego żonie N.N. z tego *gruntu* następujący dożywotny i bezpłatny *wymienek*: *izbeczkę* na *pomieszkanie*, górę nad tą *izbeczką*, plac w komorze i piwnicy na żywność [...].

izbowy [‘przym. od *izba*’]: Izbowa pocęć.

izbówka ‘podatek od *pomieszkań*’

izdebka* ‘mała *izba*; pokoić’

J

jabko ‘jabłko’: Gdyby mi aspoń kilka jabłek był dał, ale mi nic nie dał. Naciapać jabłek. Ma wielki ogród, a oprócz jabłek i gruszek jest w nim także moc (dużo) śliwnicza (niby lasek śliwkowy). ♦ Nazwiska jabłek są u nas następujące: *cebulonki, cytronki, drócionki, damaszczoneki, janówki, hólki, jagnietki, kożuszki, kocze głowy, krakówki, kisiele, kwortówki, kamieniarki, krzywe chwostki, myszyńskie, mregi, mączki, muchówki, michalki, michalonki* (?), *ochmanki, panieńskie, pisówki, precliki, płaszczoki, pyszczoki, płonki, purty, rajske, sadowki, szewieczki, smażonki, samoródki, stroczoneki, szycoczki, szpendliki, szarówki, toflówki, tatulki, winne, wędliki, woski wędliki, wierzbówki, żniwówki, złote renety* (nowsze?), *zielonki, mnichy, bezpecki* (bezpestki), *dupki, fiszbonki, olibródki, orzeszki, pisówki, półmyszeńskie, rostochole, stare mieszczyki, szczekacze, szypłówki, zroślóczyki, beneple, cukierki, cygonki, grabówki, jagodni, kutnie, kowole, krolowne, kuźnionki, malinówki, rozmarjonki, romaszki, szybowki, szwarne dziewczki, stworzydła, wrotniki, włochy, żabki, beczołki, kukłotki, koralowe, kasztany, pasieczonki, podwywózki, rybizłowki, szare wielkie, tyczki, węgierki*. Gatunki te są stare, aklimatyzowane, z małymi wyjątkami nieszlachetne. Innych *roztolicznych* gatunków nie wymieniam, bo te są nowsze i nie wyjdą tak prędko z użytku i z pamięci.

jabłecznik ‘rumianek’

jabłoniowy [‘związany z jabłonią, właściwy jabłoni’]: Jabłoniowy korzeń, konor, jabłoniowe liście. ♦ Nie: jabłonowy.

jabłonkowski [‘przym. od Jabłonków’]

jadamowka ‘*celina*, ziemia leżąca niżej, niż zwykle pług sięga’: Cóż tam taka osiadłość, sama jadamowka.

Por. **adamowka**

jadowity* ‘mający w sobie jad, trujący’: To jest jadowity grzyb, zachyń go.

jagnietki [‘odmiana jabłek’]

jagoda ‘poziomka’ ♦ Też: *podzimka*.

jagodni [‘odmiana jabłek’]

jagodnik ‘trawa, na której *jagody* (poziomki) rosną’

jak gmeru* ‘bardzo dużo’: Spuścili staw i było ryb jak gmeru. Na jarmaku było ludzi jak gmyru.

jak umalowany* ‘bardzo ładny’: Liczka jak umalowane.

jakby kamień do wody wchynał ‘o dochowaniu tajemnicy’: U niego to jakby kamień do wody wchynał (wrzucił) (nie przezradzi tajemnicy).

jakby kogo na sto koni wsadził* ‘o człowieku: bardzo szczęśliwy, zadowolony z czegoś’:

Było mu, jakby go na sto koni wsadził (cieszył się bez granic, był nad miarę kontent).

jakby malowany ‘piękny, śliczny, różowy’: Jabłka jakby malowane.

jaki maga, taki Jaga ‘czy tak, czy owak, wszystko jedno’

jakiś ‘bliżej nieokreślony, niesprecyzowany’: Nie staraj się, przecie to jakiś koniec weźmie (czy zły, czy dobry koniec, ale zawsze koniec). To musi być isto jakiś urobek (jakieś poczarowanie). Jakiś człowiek wiercił się kole chałupy, może chciał co skraćć.

jako I [‘zaimiek przysłowny pytajny; jak’]: Jakoście mu wydali? Jakoście mu wydali na miano? A jako się tam ma?

jako *II spójnik ‘jak’: Nie szmatlej, patrz, jakoś sobie już galoty uszmatłał.

jakoś zaimiek przysłowny **1.** [‘z bliżej nieokreślonej przyczyny’]: Jakoś mi się to nie podoba. Jakoś mu to ciężko idzie. Dziecko już od dwóch dni jakoś skrzętne, kto wie, czy nie zachoruje. Nie może się jakoś wyjaśnić. Jakoś się zabolaczył. Żli gospodarze! nic im się jakoś chować nie chce (chów bydła im się nie darzy). Tego roku jakoś wszystko niezdarne (niepodarzone, niesypkie, nienamielne). ***2.** ‘w bliżej nieokreślony sposób’: Noc ciemna, droga zła, ciężko będzie do domu zajechać. – Przecie jakoś zajademy (ujedziemy). Trzeba się rancować, aby człowiek jakoś mógł żyć (opędzać wydatki, starać się, aby nikomu nie być dłużen, aby ludzie nie nalegali). Dawniej było tu pole siptawe, jeno kocury rosły, teraz się to jakoś załączyło.

jakowy* ‘zaimiek przymiotny pytajny; jaki’: Gdzież jest mój kij? – Jaki? lub Jakowy? Tuście nie zostawili żadnego kija.

jakoż* zaimiek przysłowny pytajny ‘wprowadza pytanie o coś; jak’: Jakoż się macie? Jakoż się to skończyło? Jakoż może gospodarzyć, kie nie ma statku, jeno jednego konia.

Por. **jakóż**

jakóż* zaimiek przysłowny pytajny **1.** ‘wprowadza pytanie o coś; jak’: A jakóż się macie, a cóż narábiacie? Jakóż ci na miano? – Jędrys. A jakóż mu tam idzie? **2.** ‘wprowadza pytanie retoryczne, wyrażające niezadowolenie, oburzenie, wątpliwość’: Jakóż może robić, kiedy nie ma zbroi.

Por. **jakóż**

jakóż to po piekle będzie ‘?’

jakubiánka ‘Jakobsbirne [gruszka dojrzewająca około dnia św. Jakuba, 25 lipca]’: Jakubianki, jakubionki.

jakubowka ‘Jakobsbirne [gruszka dojrzewająca około dnia św. Jakuba, 25 lipca]’

jałmużna ‘jałmużna’

jałowiárz ‘pasterz, co pasie *jałowe* owce w lecie na górach’

jałowina* ‘*jałowe* potrawy’: Przez całą zimę musieliśmy jeść jałowinę. Z jałowiny człowiek nie stłusnie.

jałowy 1. ‘nieomaszczony’: Jałowe ziemniaki, kapusta, prażonki, kasza. ♦ Omaszcza się słoniną (*szperką*), masłem i sadłem. **2.** [‘o *samicy* zwierząt]: niecielna, nieprośna’ **3.** [‘o zwierzętach hodowlanych]: niekarmne, nietuczne’: Jałowe bydło. **4.** ‘niegnojony, nieurodzajny’: Jałowe pole.

janiczek ‘*świętojański* robaczek (*chroboczek*)’

janowki [‘odmiana jabłek’]

jańczary ‘*bóty* niezgrabne, za duże, wysokie’

jargać się ‘gniewać się, szarpać się, skakać od/ze złości’

jarganki 1. ‘Mundharmonika [harmonijka ustna]’ **2.** ‘Handharmonika [harmonia ręczna]’

jargany 1. ‘organy’ ***2.** ‘kożuch o specyficznym kroju’ ♦ Kožuch taki wyglądał z tyłu jak klawiatura, a dlatego nazywano te kożuchy wyszydnie *jarganami* (organami).

jarka ‘*jarki* są owce *jałowe* i te, które się mają okocić na rok’

jarmacznica [‘kobieta uczestnicząca w jarmarku’]

jarmacznik ‘Jahrmarktbesucher, Käufer [mężczyzna uczestniczący w jarmarku, kupujący]’

jarmak 1. ['targ odbywający się w określonych terminach; jarmark']: Pójdiesz na jarmak? Na jarmaku było ludzi jak gmyru. **2.** 'hałas, krzyk, larmo, *rwaczka*': Gdzie ten człowiek przyjdzie, to narobi pełno jarmaku. Dziś był w karczmie prawdziwy jarmak.

jarmica 'chomąt na krowy i woły do zaprzęgu'

Por. **jarzmica**

jaroszek 'diabeł'

jaruga 'mała lub wielka kałuża, w ogóle dół napełniony błotem i wodą'

jarzmica 'chomąt na krowy i woły do zaprzęgu'

Por. **jarmica**

jaselko 'drabinka w stajni lub w chlewie nad żłobem, za które *jaselko* daje się siano, słoma itp. dla bydła'

jasion 'jesion'

jaskinia ['głębokie wydrążenie w skale']: Złodzieje nachowali pełną jaskinię różnych rzeczy. ♦ *Jaskinie* znajdują się tylko w wielkich *gorach*, gdzie zbójcy mieszkają – spelunca latronum [jaskinia zbójców].

jasło, lm. jaśle 'drabinka w stajni lub w chlewie nad żłobem, za które *jasło* daje się siano, słoma itp. dla bydła'

jaśnia ['jasność']: Patrzcie, patrzcie! Jakaś jaśnia na zachodzie, może się niebo otworzyło.

jaśnić się 1. ['rozpogadzać się']: Już się jaśni, już się wyjaśnia, będzie teraz przecie pogoda. ***2.** 'rozwidniać się': Już się jaśni, dnieje, świta.

jatka ['sklep']: Chlebne, mięsne, szewskie jatki. ♦ Do niedawna istniały *jatki* w osobnych na ten cel urządzonych domach (do r. 1870). Teraz każdy piekarz, rzeźnik, szewc ma swój sklepik, zwykle w domu, gdzie mieszka, ale te sklepiki nie nazywają się już ani *jatką*, ani *jatkami*. Budy, budki i kramy nie nazywały się nigdy *jatkami*, dlatego też wyraz jata zamiast chaty, jatka zamiast chatka u nas zupełnie nieznany. Wszystkie *jatki* i każda z osobna miały wpis w księdze gruntowej, które każdy właściciel mógł *obdłużyć* i za kontraktem pisemnym sprzedać.

já 'ja': Joch był, já byłech (ja byłem). ♦ *Jo*, właściwie *já*.

jądro* 'nasiono w łusce, pestce owocu': Z orzechów jest więcej szłupin jak jądra.

jąkała 'człowiek, który nie wymawia gładko i płynnie, który się jąka'

jebać ['o mężczyźnie: odbywać stosunek płciowy']

jedbaw 'jedwab': Ona wyszywa szatki jedbawiem, harasem.

jedbawny ['jedwabny'] ♦ Szerokie *sznórki* kolorowe *jedbawne* używają *dziewuchy* do wplatania w warkocz, węższe do fartuchów.

jedenka 'die Zahl Eins [liczba od 1 do 9; jedność]': Jedenki są liczby od jeden do dziewięć, potem następują dziesiątki, potem setki.

jedla, jedle 'jodła': Dał sobie wycechować grubą jedlę, ale się oszydził, bo jest w środku (w postrzodku) żalawa.

jedliczka 'jodła': Uciał jedliczkę jak noga grubą i porzarzał [!] ją na guńty.

jedlina 'młody las jodłowy'

jedlisko ['zgr. od *jedla*']

jedno ['liczebnik główny oznaczający liczbę 1 w rodzaju nijakim']: Jedno koło. Zagłuchnął na jedno ucho. On się dziwa jeny na jedno oko. ♦ *Jedno* używane na Śląsku tylko w znaczeniu jeden, jedna, jedno. W znaczeniu „tylko” używają: *jen, jeno, jeny*.

jedyny ‘der einzige [tylko jeden]’: On jest jedynym synem, ona jest jedyną córką.

Por. **jedziny**

jedzák ‘jadacz [człowiek, który je]’: Dobry jedzák, wielki jedzák.

jedzinie ‘jeno’: Wszystko mu zgorzało, jedynie, jedzinie mu pozostało to, co miał na sobie.

jedziny ‘der einzige [tylko jeden]’

Por. **jedyny**

jegielnica [‘poduszcza do przechowywania igieł’]

jeglarz [‘krawiec’]

jegliczki [‘druty do robót dziewiarskich’]

jegła [‘igła’]

Por. **igła**

jej ‘wykrzyknik oznaczający radość lub boleść, też i podziwienie’

jejku ‘wykrzyknik oznaczający radość lub boleść, też i podziwienie’

jejku kany ‘wykrzyknik oznaczający radość lub boleść, też i podziwienie’

jelito [‘część przewodu pokarmowego w jamie brzusznej’]

jelita 1. ‘das Eingeweide [wnętrzości, trzewia]’ **2.** ‘die Würste [kaszanki]’: Kaszowe jelita (kiszki) nadziewane kaszą. ♦ Jelita *kaszne*, *kaszą* nadziewane (Kaschwürste), z krwią pomieszaną (Blutwürste), *mięsne* (Fleischwürste). Zgoła w każdej chacie zabijają kilka dni przed *Godami karmika*, sporządzają *jelita*, które się przez święta zjeść muszą, bo się nie trzymają. Kielbasy zaś (mięsem nadziewane) trzymają się aż do wiosny, nawet i do lata. *Kiszka* u nas znaczy siadłe, kwaśne mleko, nigdy zaś nie używa się tego wyrazu na oznaczenie *jelit* lub kielbas.

jen ‘tylko’ ♦ W znaczeniu ‘tylko, nur’ używają *jen*, *jeno*, *jeny*.

jeno ‘tylko’: Przyszedł do sklepu, a nie mówił, jeno se byrkoł: kawy, cukru. Tego roku biedna kapusta, nie masz żadnych główek, jeno same chrastki. Jakoż może gospodarzyć, kie nie ma statku, jeno jednego konia. Drzewo nie chce goreć, jeno się smędzi (bo jest mokre). Nie robi jak się należy, jeno tytle (nie tnie porządnie siekierą, kopaczką, jeno dziabie). Nie popatrzy się na człowieka, jako inni ludzie, jeno blészczy.

jeno się spróbuj ‘unterstehe dich [ośmiel się, poważ się]’: Jeno się spróbuj! (grożąco).

jeny ‘tylko’: Miał ściany obielić, a on je jeny zababrał. Jách mu nic nie zrobił, jách go jeny ciapnął. Ale katać też tam, jách go jeny troszkę dziabnął. On się dziwa jeny na jedno oko. Łąka się zameszyła, nie rośnie trawa na niej, jeny mech. Jak jeny wezmę gibczák! „Pyty pyty – na koryty/ Wszystkie palce połamane/ Jeny jeden został/ Żeby też co dostał”.

jesi ‘jesli, jeżeli’

Por. **jeźli**

jest komu co recht 1. ‘ktoś jest kontent’: Była niepowdziączna (nie było jej to recht, nie była kontent). On temu niepowdziączny (niekontent z tem, co mu dałem). ***2.** ‘coś komuś odpowiada’: To by jadł, a to nie, to mu recht, a to nierecht.

jest na dwoje z kim ‘kto już był więcej na tamtym niż na tym świecie, był ciężko chory, bliski śmierci’: Już było na dwoje z nim. Już na dwoje z nim (mówią o ciężko chorym, którego życie na nitce wisi).

jeść ‘jadło’: Ona warzy (gotuje) jeść. Przyniosła mu jeść. ♦ *Jeść* jako subst. używane rzadko.

jeśny [‘smaczny’] ♦ Rzadko używane, często zaś *pojesny* ‘schmackhaft [smaczny]’, *niepojesny*.

jeździć ‘ogadywać kogo, przycinać komu’: Jeździć na kim, po kim.

jeźli* ‘jeśli, jeżeli’: Jeźli będę mogła odpaść (z domu), to odpadnę i przyjdę.

Por. **jesi**

jędza ‘jedzenie’: Siedliśmy ku jedzy (do stołu, do jedzenia [!]).

jeszcze ‘pogardliwie gardło, szyja’: Jak go wziął za (pod) jeszcze, to trząśł nim na chwilę, a potem go rzucił na ziemię.

jeszcze się 1. ‘sich necken, plärren [dokuczać sobie nawzajem, drażnić się ze sobą, drzeć się]’: Dzieci się zawsze jeszcze. Dzieci na siebie gabią (jeszczą się). **2.** ‘sich mit einer geringfügigen Sache viel und lange abplagen [mozolić się nad błahą rzeczą]’: Miała zrobić pończoszki dla laleczki, ledwo jedną zrobiła, rzuciła robotą, mówiąc: Ja się tam nie będę dłużej z tém jeszcze.

jęceć ‘ein Schall von sich geben [wydawać żałosny, przeciągły dźwięk]’: Przystaw ucho do fortepianu, jak tam struny jęcą.

jęk [‘żałosny, przeciągły głos wydawany przez człowieka pod wpływem bólu lub cierpienia, też: podobny dźwięk wydawany przez maszyny, instrumenty muzyczne, *wiatr* itp. ’]

jęknąć 1. [‘wydać przeciągły, żałosny dźwięk’]: Coś tam jęknęło w lesie, może ktoś strzelił.

2. ‘uderzyć’: Jęknął go (aż było słyszeć). ***3.** ‘rzucić, cisnąć’: Jęknął nim o ziemię.

językiem na kogo zażdziewać ‘sticheln [docinać komuś]’

joch* ‘austriacka miara powierzchni – morga dolnoaustriacka (5755 m²)’

jodłowy [‘przym. od jodła’]: Jodłowe drzewo. ♦ Nie: jedlinowe.

jowej [‘okrzyk wyrażający boleść’]: Jowej, jowej kany, jowej mnie Jezus Marja (krzyczeć z boleści).

jowej kany [‘okrzyk wyrażający boleść’]: Jowej, jowej kany, jowej mnie Jezus Marja.

jowej mnie Jezus Marja [‘okrzyk wyrażający boleść’]: Jowej, jowej kany, jowej mnie Jezus Marja.

jowejceć* ‘jęceć, zawodzić, narzekać’: Choremu się pogorszyło, całą noc skómlał, jowejcezał. Całą drogą jowejczyła/ała, że jej krowę ukradli.

jowejczenie* ‘jęczenie, zawodzenie, narzekanie’: Już temu jowejczeniu nie masz końca.

jowejczyć 1. ‘narzekać w boleściach, powtarzać: joj, joj, joj, właściwiej: jej, jej jej’: Już od rana jowejczy. **2.** ‘w ogóle narzekać’: Całą drogą jowejczyła/ała, że jej krowę ukradli.

jscać ‘szczać’

jscoch ‘szczoch’

jscoszek [‘zdr. od *jscoch*’]

ju chu* ‘okrzyk radości’: Wiesielnicy wracają, bo już słyszać juchanie ju... chu... chu!

juchać ‘wyskać’ ♦ *Jucha* się zwykle przy weselach lub w czasie *dożynek* na całe gardło: *ju chu, ju chu chu*, tak jak się krzyczy na wiwat lub niech żyje; naturalnie, że nigdy o suchym gardle.

juchanie* ‘wykrzykiwanie z radości’: Wiesielnicy wracają, bo już słyszać juchanie ju... chu... chu!

juchas [!] ‘młody parobczak, leniwiec, *próźniak*’ ♦ Na Wiśle.

juchnąć* ‘wydać okrzyk *ju chu*’: Juchnijmy se: ju chu; juchu chu...

jurzyczek ‘die Mauerschwalbe [ptak – jerzyk zwyczajny]’

już tego było jako na Baranią ‘jeżeli *góral* chce oznaczyć, że musiał iść daleko’

K

kabaciárz ‘*kabaciárze* nazywają na wsi tych, co chcą za coś lepszego uchodzić jak zwykły *chłop* i w *kabátach* chodzą’: Na tym człowieku wiele nie ma, to jest kabaciárz.

kabania ‘koszula długa *welnianna* dla dzieci zaczynających chodzić’

kabanica ‘koszula długa *welnianna* dla dzieci zaczynających chodzić’: Rząska, kabanica.

kabát 1. ‘marynarka, kurtka’: Odzieżny kozuch, odzieżny kabát. Zimowy kabát. Nie przyciskaj kabota w skrzyni, bo ci się popuczy (będzie miał fałdy). Ja sobie znów samotaki kabát kupię (jak ten stary był). Będzie ci zimno, musisz pod kabát coś podwlec (obwinąć kawał flaneli albo wdziać pod kabát jakie ciasniejsze odzienie). **2.** ‘*der Mantel an einem Ziegelofen* [płaszcz, kapa pieca do wypalania cegieł]’: Kabot na piecu ceglowym.

kabátek ‘*koszółka* (koszulka) zwykle z cienkiego płotna, z krotkimi nadętymi rękawami po łokieć sięgającymi, spięta pod szyją spinką lub szpilką, należy do stroju kobiecego na wsi’: Straciła spinkę i musiała sobie kabotek szpendlikiem (szpilką) pod szyją zepchnąć.

kabátówka [‘słabo wypalona cegła’] ♦ Cegła surowa przeznaczona do wypalania ustawia się w czworobok. Ostatnia warstwa i boki zalepiają się gliną. Ostatnia warstwa zwykle się nie dopala i cegła z tej warstwy, a nawet i z boków jest miękka, na wpół wypalona i tę cegłę nazywają *lepówką*. Częściej używane: *kabótówka*.

kacabaja [‘gruby kaftan damski’]

kacabajka [‘gruby kaftan damski’]

kachel* ‘kafel’: Gańczarz glejtuje gárki, misy, miski, miseczki, rynki, ryneczki, rynniki, łatki, kachle itd.

kachláczek ‘mały piec *kachlowy*’

kachlowy* ‘kaflowy’

kaduk ‘diabeł’

kalenica ‘kąt, w którym się prawa i lewa strona dachu nad budynkiem schodzi i zbiega’:

Jaskółki tego roku zrobiły sobie gniazdo pod samą kalenicą (na ostatniej łacie u góry).

Wylazł aż na kalenicę. ♦ *Kalenice* u nas są, czy dach jest z gontów, czy *słomianny*, zawsze gontem pokryte.

kalékować ‘długo chorować’: Już od trzech lat kalékuje, a nie może się wyléczyć. A na cóż kalékuje? – Na nogę, na rękę.

kalhóty ‘spodnie’

Por. **kalhóty**

kalhótki [‘zdr. od *kalhóty*’]

kalhóty ‘spodnie’

Por. **kalhóty**

kaliczyć [‘kaleczyć’]

kalić ‘*trüben*, *Trübe machen* [zanieczyszczać]’

kalmuk ‘materja włosista lub kędzierzawa na zimowe ubiory’

kalmus [‘roślina – tatarak’]

kalmusowy* ‘przym. od *kalmus*’: Wódka kalmusowa.

kalno ‘pochmurno’: Dziś kalno. Kalendarz kładzie na niedzielę kalno.

kalny 1. ‘podchmielony, spity’: Przyszedł kalny do domu, gdzieś się podkulił. **2.** ‘pochmurny’: Dziś dzień kalny. ***3.** ‘mętny’: Woda zgloniona (kalna, mętna, po deszczu).

kamerlik ‘koza, areszt’: Odsadzili go do kamerlika na trzy dni.

kamernik ‘koza, areszt’

kamieniarki [‘odmiana jabłek’]

kamieniec 1. ‘der Steinplatz [miejsce kamieniste]’ **2.** ‘odsepisko [ławica z piasku i kamieni naniesionych przez wodę] przy rzekach’: Rydzy kamieniec. ***3.** ‘materiał skalny’: Woda zasła mi pole kamieńcem.

kamienne serce ‘twarde [serce, tj. charakter, usposobienie, typ uczuciowości]’

kamienny [‘o ogrodzeniu: z kamieni’]: Kamienny płot (w górach używany).

kamień [‘fragment bryły skalnej’]: Chłopcy tu na nas męskąją kamieniami. Była księżniczka... a potem się w kamień obróciła. Idąc, trącił nogą o kamień i okaliczył sobie palec. Odwalił kamień, a tu woda wybulka. Przywiozł trzy kubiki kamienia, ale nie mógł się odstawić i musiał jeszcze dowieźć (przy ustawieniu kamienia brakło do ostatniego kubika).

kamionka 1. ‘butelka z wypalanej gliny’ ***2.** ‘zawartość tej butelki’: Wypił dwie kamionki piwa.

kamionki [‘odmiana gruszek’]

kamizol z ‘surdut, czyli *kabát*, ale tylko do pasa sięgający (np. jak w Węgrzech), jaki zwykle *chłopi* u nas używają’: Kapsy są w kamizoli, w brucleku i w galatach. Kamizol i westa nie mogą mnie obstać – są za ciasne, nie mogę je na guzik zapiąć, jużem wyrósł z nich. Kamizol już stara, trzeba ją dosmykać.

kamizola ‘surdut, czyli *kabát*, ale tylko do pasa sięgający (np. jak w Węgrzech), jaki zwykle *chłopi* u nas używają’: Zażdział kamizolę na ramiona.

kamizolka ‘mała *kamizol* dla dzieci i niedoroslých osób’

kamracić [‘kolegować się, przyjaźnić się’]: Zznał się gdzieś z nim, a teraz obaj szyją do kupy, kamracą.

kamractwo* ‘koleżeństwo, przyjaźń’

kamrat [‘kolega, przyjaciel, kompan’]

kamratka [‘koleżanka, przyjaciółka’]

kamyczek ‘*gryfelek*’

kan* ‘gdzie’: Kanś był?

Por. **kandy, kany**

kanalijski 1. [‘podły, nikczemny, niegodziwy’]: Kanalijski człowiek. ***2.** ‘mało wart, lichy, kiepski’: Kanalijska rzecz.

kancnarja ‘kancelarja’

kancnarski rz ‘Kanzleischreiber [urzędnik kancelaryjny]’

kandy ‘gdzie’

Por. **kan, kany**

kaniec ‘der Eber [samiec świni]’: Mam dziesięć świń i jednego kańca. Świnia się hóczy, trzeba ją zagnać do kańca (ku kańcowi).

kanon ‘działo’: Kanonierzy przejechali i wieźli z sobą sześć kanonów. Bić (strzelać) z kanonów.

kanonier ['artylerzysta']: Kanonierzy przejechali i wieźli z sobą sześć kanonów. Onego oddali do kanonierów. On jest u kanonierów. Jechali kanonierzy, a wozy ich tak strasznie drzędziały. Jechali kanonierzy i wieźli z sobą sześć kęsów.

kanonierski* 'przym. od *kanonier*': Kanonierski stroj (ubiór).

kansi* 'gdzieś': Kansi się to zapodziało.

Por. **kañsi**

kantrzyć 'roden [karczować]'

kany 'gdzie': Kanyś był?

Por. **kan**, **kandy**

kany ni kany 'gdzieniegdzie': Kany ni (nie) kany też tam jabłko widać na jabłoni.

kañsi 'gdzieś': Nie mogą botów znaleźć, będą kañsi zaciepane.

Por. **kansi**

kapać 1. '[o człowieku:] upadać, nikczemnieć': Kapał, aż skapał. Kapoł, kapoł na gruncie, aż dokapoł. *2. 'niszczyć, być bliskim upadku': Stodoła okapana, stajnia okapana, budynek okapany, a tak całe gospodarstwo kapie (idzie na dół, upada).

kapanka 'ciasto wolne, wkapane do mleka i razem ugotowane': Na wszystko kręci nosem, kapanka by jej smakowała. ♦ Jest to już coś lepszego u ludu, delikatesa.

kapálka 'płyn wygnieciony z séra; serwatka, *molka*' ♦ *Lewarka* i *kapálka* dają *żeńczycę*. *Żeńczyca* się *przewarza*, a co na *wyrchu* zostanie, jest gęste i zowie się *hurda*. ♦ Jeżeli kwaśne mleko (*kiszka*) się ogrzeje, wydzieli się ser i pozostaje *kapólka*.

kapica ['skórzane zakończenie części cepów'] ♦ *Kapica* przymocowana jest do cepa, druga do *dzierżaka*, a obie *kapice* (dzierżak z cepem) spojone są *sworą* (zworą).

kapka 'troszka'

kapkać 'kapać'

kapkami 'troszkami, po troszce': Myśli, że mię kapkami zbydzie (że mi moją należność po reńskiemu spłaci).

kapsa 'kieszeń': Kapsy są w kamizoli, w brucleku i w galatach. Wydobyl reńskiego z kapsy i położył na stół. Napikował sobie kapsy gruszkami. A coż mi w kapsie rabujesz? (Cóż mi styrkasz rękę do kapsy, czy chcesz co z niej wyciągnąć?). Szypie się po kapsach, a nie chce w nich grosza znaleźć. Wyfuknęło mu sto reń[skich] z kapsy (wyleciało mu, wydał je bez pożytku). Wysterczył z kapsy reńskulę (papierek reńskowy) i chciał nią płacić. Na te bogi (na szczęście) miałem jeszcze parę krejcarów w kapsie. Zwyczajować pieniądze z kapsy.

kapsowy* 'kieszonkowy': Godzinki kapsowe.

kapusta 1. 'das Kraut [warzywo w kształcie kuli z gęsto ułożonych liści]': Sadziliśmy kapustę. Na cymbałku zasadzimy latoś kapustę. Tego roku biedna kapusta, nie masz żadnych główek, jeno same chrastki. Kapustę muszki gubią. Kapusta się już główczy. Obchodząc moje pole, spatrzyłem złodzieja w kapuście (spozrzegłem, że tu był złodziej, bo główek brakuje). Będziemy kapustę krążyć. Dziś będziemy kapustę dreptać (tłoczyć, utłaczać do beczki). Deptaliśmy kapustę i nadeptaliśmy trzy beczki kapuśne. 2. 'das Sauerkraut [*kapusta* kiszona], w beczce udeptana i zakwaszona': Nałożyłech tego roku pięć drzewek kapusty. *3. 'potrawa z tego warzywa': Nie domaszcza ziemniaków i kapusty. Jałowe ziemniaki, kapusta, prażonki, kasza itp. (nieomaszczona). Masne mięso, masne ziemniaki, kapusta (dobrze omaszczone). Zrób zasmażkę do kapusty.

kapuściarz 'domniemywany kochanek, który nie myśli się żenić, tylko ot tak chodzi sobie do domu, gdzie panny mieszkają'

kapuśniánka 1. ‘woda na *kapuście* w *beczce*, kwaśna’: Kapuśniónka. **2.** ‘[zupa z kiszonej *kapusty*] ugotowana i zasmażona (podobna do żuru)’

kapuśny* ‘związany z *kapustą*, odnoszący się do *kapusty*’: Deptaliśmy kapustę i nadeptaliśmy trzy beczki kapuśne. Placki pieczone na liściach kapuśnych nazywają się naleśniki.

karbacz [‘bat, bicz’]

Por. **karwacz**

karbować [‘robić nacięcia’]: Karbować kapustę. ♦ Główki *kapuśne* przed *krążaniem* ich *karbują* się, to jest robią się wcięcia w głąb powstały w główce, aby przy *krążaniu* wielkie płyty (*raki*) nie odchodziły.

karcziarka ‘Kartenausschlägerin [kobieta wróżąca z kart]’

karciarz ‘Kartenspieler [mężczyzna grający w karty]’

karczek* ‘zdr. od *kark*’

karczmeczka ‘karczemka’

kark 1. ‘szyja’: Chwycił go pod kark. Zrobiła mu się gluza na karku. Kupiła sobie dwie szatki: jedną na głowę, drugą na kark. Wbódł mu nóż do karku aż po trzonek. ***2.** ‘gardło’ ♦ Wyraz *kark*, *karczek* więcej u nas używany jak *szyja*, mianowicie w frazesach (*siedzi mi na karku*, chwycił go pod kark). Zaś nie używamy *kark*, tylko *szyja*, np. *szyja piwniczna*, *szyjka* butelki.

karkosz ‘gałąź drzewa leśnego’ ♦ Uboższy lud chodzi do lasa, biorąc *klukę*, czyli osękę, tą odłamywa suche gałęzie z drzew, zbiera je i nosi lub w zimie na saneczkach *samociąg* wozu do domu.

karkoszka ‘gałąź drzewa leśnego’: Porwał na niego karkoszkę. Poszedł do lasa na karkoszki. Przywiózł furę karkoszek.

karkoszkowy [o drewnie, opale:] narąbane z gałęzi’: Drzewo karkoszkowe.

karkulacja ‘kalkulacja’

karkulec [‘jeden z dwu drążków] przy warsztatach tkackich, na których uwieszona jest *láda* i *bardo*’

karkulować [‘kalkulować’]

karlus ‘zuch’ ♦ Ma to same znaczenie, co niemieckie *Kerl*, *zuch* (mało u nas znane).

karny [‘dotyczący kary, przewidujący zastosowanie kary, będący karą’] ♦ *Trestny*, *karny* – oboje używane.

kartacz ‘szczotka do czyszczenia *sukni* itp. z krótkim *włósiem*, czyli sierścią’: Kartacz do sukni, do botów, do tarcia podłóg. ♦ Jeżeli zaś ma długie *włosie*, jak np. zmiotka, nazywa się *szczotką*.

kartaczować ‘czyścić *kartaczem*’

karwacz [‘bat, bicz’]

Por. **karbacz**

karzyć się ‘uskarżać się’: Karzyła mi się, że ją noga boli.

kasa ‘urząd mający kasę pod sobą [instytucja gromadząca pieniądze na określone cele i dokonująca operacji pieniężnych]’: Wkładka do kasy oszczędności. Był u sierocego i ten mu powiedział, że ma w kasie sieroczej tysiąc reńskich i interesu sto reńskich.

kasato ‘nie mając nic w rękach, wolno, bez ciężaru, dumnie, pyszno’: Chodzi sobie, szła sobie kasato.

kasyrz ‘kasjer’

kasza ['oczyszczone ziarna zbożowe, grubo zmielone lub utłuczone, też: potrawa z nich']: Weź kaszy prosianej, obzółej dyrszczki. Jałowe ziemniaki, kapusta, prażonki, kasza itp. Przyniosła kaszę na misie, zrobiła na pośrodku duczkę i nałala w nią masła. ♦ *Kasza* z piernikiem – ulubiona potrawa na Szlasku.

kaszą straszą ['niedługo koniec zabawy, przyjęcia weselnego'] ♦ Ostatnia potrawa przy weselach jest zwykle *kasza* posypana piernikiem, a ponieważ się gościna kończy, tedy mówią: *kaszą straszą*.

kaszkiet 'czapka męska szyta, z daszkiem *skórzannym* dla ochrony oczu'

kaszlać ['kaszleć']

kaszny* 'przym. od *kasza*' ♦ Jelita *kaszne*, kaszą nadziewane (Kaschwürste).

kaszowy 'kaszany': Kaszowe jelita (kiszki) nadziewane kaszą.

kasztany ['odmiana jabłek']

katać też tam* 'wcale nie, gdzież tam': Jesteście oskarżeni, żeście Jana skalęczyli. – Ale katać też tam, jách go jeny troszkę dziabnął. Wrócił ci pieniądze? – Katać też tam, ani grosza nie ma.

katarynka 'Leierkasten, Drehorgel [instrument muzyczny wprawiany w ruch korbą]'

katezmus 'katechizm'

katolik* 'mrówka rudnica' ♦ Nazywają też czarne mrówki *ewangelikami*, czerwone mrówki zaś *katolikami* z powodu, że bardziej gryzą.

kawa 'Kaffee [nasiona kawowca, też: napój z nich]': Przyszedł do sklepu, a nie mówił, jeno se byrkoł: kawy, cukru.

kaweczka ['ekspresywnie o *kawie*']

kawulka ['ekspresywnie o *kawie*']

kazanie 'nagana': Dostałam tam kazanie.

kazatel 'kaznodzieja'

kazatelnica 'kazalnica'

kazdziuteneczki ['ekspresywnie: każdy']

kazdziutenki ['ekspresywnie: każdy']

kazować* 'polecać, nakazywać': Kazowałam mu trzy razy, żeby poszedł do roboty, ale się zespórzył i nie poszedł.

każdowy ['używany na co dzień']: Każdowa suknia, każdowe szaty.

każdówka 'każda rzecz służąca do codziennego ubioru, podlejsza, skromniejsza'

każdy ['odnoszący się do wszystkich, do wszystkiego bez wyjątku']: Każdy tydzień peconek chleba, kwartę masła, troszkę mąki i soli mu niesę. Każdy dzień leje do łepu (pije). Każde bóty wykoślawi. Jego każde słowo ubodzie, zaraz się popśni. Przy każdej wypłacie robi wyrażki.

każdziusieneczki ['ekspresywnie: każdy']: Nie mogę przy nim obstać, każdziusieneczki dzień mię bije.

każdziusienki ['ekspresywnie: każdy']

każdziuśki ['ekspresywnie: każdy']

każdziutki ['ekspresywnie: każdy']

kárafiál ['kalafior'] ♦ Wyraz używany często w pieśniach ludowych.

kármik 'karmnik [tucznik]' ♦ Zgoła w każdej chacie zabijają kilka dni przed *Godami karmika*, sporządzają *jelita*, które się przez święta zjeść muszą, bo się nie trzymają.

kąkól* 'chwast zbożowy o ciemnoróżowych kwiatach i owłosionej łodydze': Kazali mi kąkól z pszenicy wybierać. W pszenicy dość godnie kąkola.

kapielarz ‘gość kąpielowy [wczasowicz]’: W Ustroniu latoś pełno kapielarzy. Tego roku w Ustroniu pełno żeniczyczarzy (kapielarzy).

kąseczek [‘zdr. od *kąsek*’] ♦ Mniej używane.

kąsek 1. [‘pewna część całości, fragment czegoś; kawał, kawałek’]: Ten kąsek pola sobie zostawię na pasionek, a na przyszyły rok posadzę tam ziemniaki. Prácný jest ten kąsek chleba. Proszę cię o kąsek, o kąseczek, o kąszczyneček, o márninkę masła. Zasiecz mi choć kąsek, bo cię nie dogonię (w sieczeniu). **2.** [‘pewna część jakiejś odległości, dystansu, przestrzeni’]: Glista za chwilkę (w chwilce) godny kąsek ulezie. Muszę cię kąsek odkłudzić. **3.** ‘całość [sztuka]’: Przywiozł cztery kaski drzewa z lasa, mianowicie cztery całe drzewa. Tego roku mam cztery kaski płotna. Ma dziesięć kasków czarnego dobytku (nierogacizny). Od kaska płacą po 2 reńskie. ***4.** ‘jakikolwiek przedmiot z określonego zbioru’: Chodzi oszurgany, ani kaska porządnej szaty nie ma. Nie ma na zimę kaska obucia.

kąsek drógi ‘daleka droga’: To jest kąsek drógi.

kąseczek 1. [‘zdr. od *kąsek* w zn. 1’]: Proszę cię o kąsek, o kąseczek, o kąszczyneček, o márninkę masła. No, ten się tam dopytał (naprosił długo), aż kąseczek chleba wypytał. Dała mu skrawny kąseczek chleba (skromny, mierny, niewielki). Dostał kąseczek suchego chleba i zaraz go skruszył (zjadł). Dzieci szklódzą w domu. Jeden obrypie chleb, drugi uszczypnie kąseczek masła, trzeci strzebnie mléka, czwarty gabnie do śmietanki. Poszkuwał papier na same kąseczki. Zeszkuwał papier na drobne kąseczki (podarł). ***2.** ‘jakikolwiek przedmiot z określonego zbioru’: Nie ma kąseczka opału na zimę.

kąseczki ‘resztki, odcinki, odpadki’

kąszczyneček [‘zdr. od *kąseczek* w zn. 1’]: Odszczépnij mi też kąszczyneček placka, chociaż małą odszczépinkę.

kąszczyneček [‘zdr. od *kąseczek* w zn. 1’]: Dajcie mi też chociaż kąszczyneček chleba.

kąteczek [‘zdr. od *kątek*’]

kątek 1. [‘przestrzeń między dwiema ścianami; kąt’]: Dziecko stało w szkole za karę pół godziny w kątku. **2.** ‘Mundwinkel [zajad]’: Nie pij z cudzej szklonki, bo dostaniesz kątki.

kępa ‘szeroki i wysoki pagórek bezleśny, zwykle uprawiany’: Jechał pod kępę, nie mógł wyjechać, musiano mu parę koni założyć. Na kępie, pod kępą bije źródło. Jechał z kępy, nie zahamował i wywrócił do przykopy. ♦ *Góra* zaś ma odmienne znaczenie.

kępiasty ‘pagórkowaty’: W tej wiosce są grunty kępiaste.

kępka ‘mały pagóreczek, każde podniesienie się ziemi’

kęs I 1. [‘pewna część całości, fragment czegoś; kawał, kawałek’]: Dał nam po kęsie chleba. Styrczył mu kęs chleba do kapsy. Upajtaszył kęs chleba (ukroił). Przyszedł powicher i obalił komin, i zerwał kęs dachu. Ugorzało kęs deski. Ujechało kęs brzegu do potoka. Kupił sobie od sąsiada kęs pola, a na niém się wystawił (wybudował się, postawił budynki). Zrobiła pięć bochenków chleba, włożyła w każdy kęs wędzonki i zapiekła. **2.** [‘pewna część jakiejś odległości, dystansu, przestrzeni’]: Słońce już było kęs na niebie, gdy się do pracy brali. Nim się z chałupy wypłecie, to już słońce kęs na niebie. ***3.** ‘pewien odcinek czasu’: Było już kęs z południa, gdy przyszedł (była już chwila po południu). **4.** [‘używane dla wyrażenia, że cechy charakterystyczne dla wskazanego określenia dana osoba lub rzecz ma w maksymalnym stopniu’]: Z niego już kęs chłopa, kęs dziewuchy (już bardzo podrośli, mianowicie dzieci). To jest kęs łata (ein grosser

- Lump [wielki łobuz]). *5. ‘używane dla wyrażenia, że dana rzecz ma duże rozmiary’: Stypiła kęs kija i obila go.
- kęs II** ‘działo, kanon’: Jak do Kózła z kęsów bili, to się aż przy Cieszynie ziemia trzęsła. Jechali kanonierzy i wieźli z sobą sześć kęsów. Jak zaczęli z kęsów bić, to ziemia dudniała.
- kęs cesty** ‘daleka droga’: Z Cieszyna do Bielska to kęs cesty.
- kętnar** ‘drzewo podłużne, na którym przymocowana jest *delówka*, czyli podłoga w pokojach, stajniach itp.’
- kiel** ‘naczynie grube i wielkie, jak np. używają *mularze* na *malte*’
- kidać 1.** ‘gnoj na pole wywieziony rozrzucać widłami’: Posłałem dwóch ludzi na pole gnoj kidać. **2.** ‘gadać i opowiadać bez końca’: Kidze, kidze, a nie ma temu ani rąk, ani nóg.
- kidać się** [‘o cieście: wylewać się z naczynia’]: Ciasto się z dzieży kidze (ucieka).
- kidula** ‘eine Plauscherin [kobieta gadatliwa]’
- kie* 1.** ‘jeśli, skoro’: Cóż po drzwiach, kie ich nie można odchyłać. Jakoż może gospodarzyć, kie nie ma statku, jeno jednego konia. **2.** ‘gdy, kiedy’: „Kiech já chodził do szkoły / Uczylech się litery / Jedna, dwie, trzy, sztery / To są piękne litery”.
- kiecka** ‘suknia z czarnego płótna, rzesista, idąca od pasa aż do połowy łydek, używana i noszona tylko przez *góralki*’
- kiedy** [‘zaimek przysłowny oznaczający czas bliżej nieokreślony’]: Nie mam kiedy (czasu). Jak będę miał kiedy, to przyjdę. Pełno roboty, nigdy nie ma kiedy. On nie będzie miał ani kiedy umrzeć.
- kiejsi** ‘kiedyś’
- kiejsik** ‘kiedyś’
- kiejsikej** ‘kiedyś’
- kiejś** ‘kiedyś’
- kiela** ‘kilka’
- kielanáście** ‘kilkanaście’
- kielki** [‘jaki’]: Kielki on już urosł!
- kielki telki** [‘wszystko jedno jaki’]: Muszę ci wybrać wielką rybę. – A będziesz tam wybierać, daj kielką telką (czy małą, czy dużą, wszystko jedno).
- kieloro** ‘kilkoro’: Wielaż was jest do stołu? – Jest nas kieloro (ma kilkoro dzieci).
- kielzaczka 1.** ‘ślizgawka’: Lód już gruby, będzie dobra kielzaczka. **2.** [‘opalony pas skóry na plecach’] ♦ W niektórych wioskach laskich noszą mężczyźni koszulę z zaniadrzem, czyli *rozporem* na grzbiecie (w tyle spiętą); podczas lata ogorywa skóra na grzbiecie nieprzykryta *rozporem*, od słońca, i powstaje spalony pas, niby język, który *kielzaczką* nazywają.
- kielzać** ‘ślizgać się’
- kielzanie*** ‘ślizganie się’
- kielznąć** [‘poślizgnąć się’]
- kiepstwo robić z kogo** ‘poniżyć i dawać kogo w pośmiewisko, lekceważyć kogo’: Kiepstwo robi ze mnie (kpi sobie ze mnie).
- kiermasz*** ‘uroczyste obchody organizowane z różnych okazji, np. rocznicy poświęcenia kościoła, dożynek, zakończenia sezonu pasterskiego, którym towarzyszy zabawa i przyjęcie’: Skazał Pawłowi, aby przyszedł do niego na kiermasz (dał, niechał wiedzieć).
- kiermasznica** [‘uczestniczka *kiermaszu*’]

kiermasznik ['uczestnik *kiermaszu*']: Banda kiermaszników, weselników.

kiermaszować ['brać udział w *kiermaszu*']

kiery* 'który': Jaskółka śpiewa (do chłopców): „Więszemu większy, mieńszemu mieńszy (kawalek chleba), a kieremu się nie będzie podobać, to go ciuk, ciuk, aż się ujszczy”.

kięc kięc ['w naśladowaniu chodu osoby kulejącej']

kiećkać 'z nogi na nogę iść pomału, *nachramować, kulhać*'

kij *1. 'żerdź, pręt, patyk': Tuście nie zostawili żadnego kija. Obgrubny kij. Wziął obu-ręczny kij i zaczął nim bić. Odział go dwa razy kijem. Bił kijem, aż go połamał na ograbki. Wczora go kijami obili, teraz leży i ma po ciełe same smągi. Stypiła kęs kija i obila go. Wsolił mu dwa razy kijem. Wypalił go dwa razy kijem (uderzył, pάλnął).

*2. 'uderzenie prętem, patykiem': Wyliczono mu 25 (dano mu 25 kiji, razów, cięć).

kijania ['pałka drewniana], którą tylko oburącz podźwignąć można, do rozbijania twar-dych rzeczy lub *szczepiania* drzewa'

kijanka 1. 'mniejsza *kijania* do tłuczenia lub ubijania mniejszych rzeczy' 2. '*kijania* płas-ka, jakiej praczki używają'

kijań ż '["pałka drewniana], którą tylko oburącz podźwignąć można, do rozbijania twar-dych rzeczy lub *szczepiania* drzewa': Rypnął kijanią o kamień, aż się kijań rozpadła.

kijaska 'zbior[owo] np. żerdki, *tyki*, grabiska': Trzeba te kijaska ułożyć pod brozek.

kijsko zgrub. '*kij* [w zn. 1]'

kikiryki ['naśladowanie piania koguta']

kisiel 'gatunek kwaśnych jabłek': Kisiele.

kisnąć* 'o ogórkach itp.: ulegać fermentacji': Ogórki nie chcą kisnąć, zakisnąć.

kiszczyć ['o mleku: poddawać fermentacji']: Jedni kiszczą mleko, drudzy zaś słodkie sprze-dawają.

kiszczyć się ['o mleku: stawać się *kiszką*']: W lecie mleko zaraz się kiszczy. ♦ Wyraz ten tylko do mleka się stosuje, bo przy innych rzeczach używa się *skisnąć, ukisnąć* itd.

kiszka 'siadłe, kwaśne mleko': Wystrzebał kiskę z łátky (siadłe mleko). ♦ Jeżeli *mle-ko kwaśne* jest jeszcze płynne, nazywa się po prostu *kwaśnem mlekiem*. ♦ Jeżeli kwaśne mleko (*kiszka*) się ogrzeje, wydzieli się ser i pozostaje *kapółka*. ♦ Wyraz *kiszka* w znaczeniu jelit, kiełbas nie jest znany ani używany.

kitel ['wierzchnia, górna część ubrania męskiego']

kitla ['wierzchnia, górna część ubrania męskiego']

kitliczek ['wierzchnia, górna część ubrania męskiego']

kitliczka ['wierzchnia, górna część ubrania męskiego']

kiwa używane w lm. 'przrząd, na którym rozpina się *przędzono*, celem zwijania go na *céwki* tkackie, *fajfy* (wielkie *céwki* służące do osnowy), kłębki'

kiweczka używane w lm. 'przrząd, na którym rozpina się *przędzono*, celem zwijania go na *céwki* tkackie, *fajfy* (wielkie *céwki* służące do osnowy), kłębki'

kiwka używane w lm. 'przrząd, na którym rozpina się *przędzono*, celem zwijania go na *céwki* tkackie, *fajfy* (wielkie *céwki* służące do osnowy), kłębki'

klajwierz 'das Klavier [fortepian]'

Por. **klawierz**

klamieć 'bawić się gdzie długo, *siedzieć po próżnu*': Poszedł do karczmy i klamiał tam aż do północy. Co chwila przyjdzie, siedzi i klami, a nie można się go z domu wyzbyć.

klatka 1. 'chatka drewniana licha' 2. 'budynek mały, ale wysoki'

klawierz 'das Klavier [fortepian]': Zacinkaj na klawierzu, na fortepianie (zagraj).

Por. **klajwierz**

klączary ‘najgrubsze sanie, na których się *tramy* wożą’

klebiocić ‘plotkarzyć, plotki zbierać’

klebiotnica ‘plotkarka’

klebioty ‘plotki’

klepacz ‘młotek’

klepać* ‘uderzać młotkiem’

klepadło 1. ‘das Feuerzeug [urządzenie do wzniecania ognia] – krzemień, krzesiwko i *próchno*’: Wyjął klepadło z opaska, aby ogień sklepać. **2.** ‘skrzyneczka lub naczynie, w którym się znajduje krzesiwo, krzemień i *próchno*, i nitki siarczane do *sklepania* ognia’ ♦ Takie *klepadło* leży zwykle na piecu. Zapalki obecnie zupełnie go z domostw wyrugowały.

klepnąć ‘uderzyć kogo’

kleszcz ‘der Krampf [skurcz]’: Kleszcz mi nogę chwycił.

kleśnić ‘czyścić, obcinać’: Dobry ogrodnik co rok drzewa kleśni. ♦ Inne znaczenia nieznane.

klęczek 1. ‘nóż składający się, składak, kozik’ **2.** ‘rzecz z kolanem, krzywa’

klękanie [‘modlitwa Anioł Pański’]: Już dzwonią klękanie (rano i wieczór). Przyszła dopiero po klękaniu.

klin 1. ‘Keil [trójkątny kawałek drewna lub metalu, służący do umacniania czegoś lub rozbijania twardych przedmiotów]’ **2.** ‘drewniany gwoźdź’ **3.** ‘fartuch, zapaska’: Nabrała trawy do klina (do fartucha, do zapaski, niosąc przed sobą do domu). **4.** ‘Schoß [podołek]’: Wzięła dziecko na klin (na kolana, k sobie).

klineczek ‘drewniany gwoźdź’

klinek ‘drewniany gwoźdź’: Załdziej to na klinek (powieś). Strugał klinek i urznął się.

♦ Klinik nieużywane.

klub [‘miara objętości równa zwykle 30 *gárstkom* lnu’] ♦ *Klub* składa się zwykle z 30 *garstek* nieczesanego lnu, które u góry zwinięte w główkę stanowią całość. Len sprzedawa się *klubami*, na *kluby*.

klubek [‘zdr. od *klub*’]

klubiczek [‘zdr. od *klubik*’]: Ja ledwo klubiczek przez zimę oprzędę.

klubik [‘zdr. od *klub*’]

klucz ‘stado ptaków’: Widziałem dziś klucz gęsi dziwokich. Przeleciało już pięć kluczy bocianów (boconi).

kluczne ‘das Schlüsselgeld [dodatek do ceny domu]’: Drogoś kupił ten dom? – Za 5000 reń[skich], a klucznego 100 reń[skich].

kludzić 1. [‘zwozić’]: Kludziliśmy cały dzień (zważaliśmy urodzaje polne do stodoły).

***2.** ‘dokładać, dodawać’: Dawniej lepiej do gnoja kludzili (lepiej się o gnoj, o nawóz starali). **3.** ‘prowadzić [wieść kogoś, coś do jakiegoś miejsca]’: Kludziliśmy jałówkę na targ. Kludził ciele na oprotce na targ (zawiązał mu krotki powróż na szyję). Kludził chłopca do szkoły. Kludzili złodzieja do aresztu. Wzięli go pod pażę i kludzili do aresztu. Kludzili go (złodzieja) na smyczku do haresztu, aby im nie uciekł. **4.** [‘być odpowiedzialnym za funkcjonowanie i przebieg czegoś, zajmować się czymś’]: On źle tą sprawę kludzi (prowadzi). Kludzą wojnę.

kludzić szpatną rzecz ‘brzydko gadać’

kluka* ‘osęka [długi drąg drewniany (czasem żelazny), na którym osadzone jest okucie z ostrzem i hakiem]’ ♦ Uboższy lud chodzi do lasa, biorąc *klukę*, czyli osękę, tą odłamywa suche gałęzie z drzew, zbiera je i nosi lub w zimie na saneczkach *samociqż* wozi do domu.

klup klup [‘w naśladowaniu odgłosu pochrapywania’]: Gdzie siednie, to klupi, klup, klup.
klupać ‘drzemać i kiwać się’: Gdzie siednie, to klupi, klup, klup.

kładziwko ‘młotek, *klepacz*’

kłapaty 1. ‘mający wiszące uszy’: Świnia kłapata. Pies kłapaty. ***2.** ‘o kapeluszu: mający zwisające rondo’: Kapelusz kłapaty.

kłapác ‘kapelusz *kłapaty* z obwisłą *strzechą*’

kłapácze ‘gatunek ziemniaków’

kłaść* ‘o wróżbie lub prognozie meteorologicznej: zapowiadać, przepowiadać’: Kalendarz kładzie na niedzielę kalno. Dziś się kalendarzowi przecie raz wypełniło, kładzie piękny czas i jest pięknie.

kłacz, lm. **kłacze 1.** ‘Stiel, Stengel [łodyga]’ ***2.** ‘szytna część osi pióra ptaków; stosina’

kłaczak ‘poduszka lub pierzyna (spodnia) usypana z *kłaczów* pierza (z *kłaczą*)’: Kto nie ma pierzyny, musi spać na kłaczaku.

kłaczy, -a zbior. **1.** [‘nać ziemniaczana’]: Kłaczy na ziemniaczysku. **2.** [‘szytne części osi pióra ptaków; stosiny’]: Kłaczy z pierza.

kłobucznik ‘der Hutmacher [rzemieślnik wykonujący kapelusze]’

kłobuk [‘wysoki kapelusz’] ♦ Gatunki [nakryć głowy]: *strzeszka* (jeżeli ma wielką *strzechę*), *mycka* (zwykle barankiem podszyta), *kaszkiet*, *kłobuk* wysoki wyśmiewnie *maśnicą* i *smolnicą* zwany.

kłocenie* ‘paplanie, gadanina’: Temu kłoceniu nie było końca.

kłotka* ‘rodzaj przenośnego zamka z pałąkiem, za pomocą którego spina się skoble i haki u drzwi, przy wiekach skrzyń itp.’ ♦ *Faski* zamykają się w ten sposób, iż kładzie się na górze *denko*, przeciąga się przez oba ucha *sprzeczka* i zamyka na *kłótkę*.

Por. **kłótko I**

kłotka pszczelarska [‘klatka], do której *matkę* zamykają’

kłócić *1. ‘mieszać’ **2.** ‘pleść, gadać, bzdurzyć’: Kłóciła całą drogą.

kłócka [‘potrawa z mąki gotowanej na mleku’]: Na śniadanie kłóckę jemy. ♦ Wsypa się do gorącego mleka mąka lub *żarnówka*, *férta* się i *kłóci*, a jak się zagotuje i zgęstni, wlewa się na misę i daje do stołu.

kłóska* ‘kłos’: Jęczmień już wylazł z galát (już się pokazały, już wyszły kłóska, kłosy).

kłóta 1. ‘gadula’ **2.** ‘Geplapper, Gereide [paplanina, gadanina]’: Zawsze zbiera jakieś kłóty. Jego kłótom nie masz końca.

kłótko *I ‘rodzaj przenośnego zamka z pałąkiem, za pomocą którego spina się skoble i haki u drzwi, przy wiekach skrzyń itp.’ ♦ *Brózki* zawsze są do budynku przystawione i służą do składania opału, narzędzi gospodarskich. Zamykają się *kłótką*.

Por. **kłótko**

kłótko II [‘potrawa z mąki gotowanej na mleku’] ♦ Wsypa się do gorącego mleka mąka lub *żarnówka*, *férta* się i *kłóci*, a jak się zagotuje i zgęstni, wlewa się na misę i daje do stołu.

klup klup ‘puk, puk’: Klup, klup do drzwi.

klupać 1. ‘klopfen [pukać]’: Nie chcieli mu otworzyć, musiał przez pół godziny kłupać. ***2.** ‘trzepać, wytrzepywać’

kłupkać* 1. ‘uderzać w twardą powierzchnię, wskutek czego powstają dźwięki; stukać’: Nowe bóty kłupkają i skrzypią. 2. ‘uderzać lekko ręką w drzwi, żeby osoba znajdująca się wewnątrz pomieszczenia otworzyła lub zezwoliła na wejście; pukać’: Zakłupkał na drzwi, ale nikt się w izbie nie odezwał, musiało być zamknięte (w miastach, bo na wsiach nie kłupka się na drzwi).

kłupkanie* ‘stukanie’

kmin ‘der Schwindler [oszust]’: Ty kminie!

kminić ‘betören, beschwindeln [oszukiwać]’: Będziesz mię tu kminić?!

kminkula ‘kminkowa wódka’

kmiństwo ‘oszustwo’: Chwycił się kmiństwa i wyszedł na nic.

kmotr I [‘ojciec chrzestny’]

kmotr II ‘gruba *szafta* drzewa z wielkimi sękami, *bulami*, które tylko *klinami* rozbić można’

kmotrować [‘być ojcem chrzestnym czyjegoś dziecka’]

kmotrzyczka [‘matka chrzestna’]

kmotrzyć się [‘być nawzajem dla dzieci rodzicami chrzestnymi’]

knefel ‘guzik’

knefliczek [‘zdr. od *kneflik*’]

kneflik ‘guzik’

kneflisko [‘zgr. od *knefel*’]

knopie [‘konopie’] ♦ Bób, *poganka*, len, *knopie* wiąże się w wiązki, czyli snopki, i ustawia się na polu do suszenia, takie wiązki nazywają się *taczkami*.

knopisko [‘pole po *knopiach*’]

kobylánka ‘gatunek śliwek’

kobyliniec ‘Pferdedreck [odchody konia]’

kobylka 1. ‘haftka’: Kobylka – koniczek. ♦ *Haczki* na sukniach Wałaszek na Szląsku, przyszyte do *oplecków*, mają tylko oczka, czyli *kobylki*. 2. ‘Heuschrecke [konik polny]’

kocanki [‘bazie’]

kociczka ‘kotka’

kocie głowy ‘gatunek zwyczajnych wielkich jabłek’

kocur I 1. ‘kot’: Kocur się kole nóg ociéra. *2. [‘skrzyp polny’]: Dawniej było tu pole siptawe, jeno kocury rosły, teraz się to jakoś załączyło.

kocur *II ‘miara objętości równa sześciu *gárstkom*, czyli pękcom, lnu lub kądzieli’: Sześć *gárstek* stanowią *świtek* (zwitek, kocur).

kocurek [‘zdr. od *kocur I* w zn. 1’]

koczar ‘kotch [powóz, kareta]’

kocze głowy ‘gatunek zwyczajnych wielkich jabłek’

koczka ‘kotka’

koczkować się ‘pieścić się ze śmiechem’: Dzieci by się rady koczkowały. ♦ Może od *koczka* ‘kotka’.

koczyniec ‘Katzenkoth [odchody kota]’

kogo jest za tela ‘jemand vermag es [ktoś jest w stanie coś zrobić]’: Mnie jest za tela. Onego nie jest za tela.

kogo można by po śmierć posłać ‘jeśli kto ma prędko wrócić, a on nie powraca, trzeba na niego długo czekać’: Można by go po śmierć posłać.

kohót ‘kogut’: Pole po tela jest dobre, po wiele kohóta usłyszeć można, mianowicie że pole odległe od zabudowań gospodarskich, gdzie już kokota nie można usłyszeć, nie ma dla gospodarza wielkiej wartości.

kohótek [‘zdr. od *kohót*’]

kokorykać [‘o kogucie: pisać’]

kokot* ‘kogut’: Pole po tela jest dobre, po wiele kohóta usłyszeć można, mianowicie że pole odległe od zabudowań gospodarskich, gdzie już kokota nie można usłyszeć, nie ma dla gospodarza wielkiej wartości.

kolaj ż ‘kolej, ślady powozu pozostałe na ziemi’: Droga zła, wszędzie głębokie kolaje. Pełno wody w kolajach.

kolaja ‘kolej, ślady powozu pozostałe na ziemi’

kolarczyk ‘Wagnergeselle [czeladnik *kolarza*]’

kolarstwo ‘das Wagnergewerbe [zawód, zajęcie *kolarza*]’

kolarz ‘kołodziej’

kolarzyć ‘być *kolarzem*’

kolasa* ‘powóz, karetta’: Porząd za nami jechała kolasa.

kolaska 1. ‘wózek dla dzieci do bawienia się’ **2.** ‘wózek do wożenia dzieci’

kolawy ‘*bodlawy*’: To jest kolawa krowa (co rada bodzie, kole).

kolársko ‘gruba *szajta* drzewa z wielkimi sękami, *bulami*, które tylko *klinami* rozbić można’

kole* **1.** ‘koło, obok, w pobliżu’: Jakiś człowiek wiercił się kole chałupy, może chciał co skraćć. Cóż się mi tu kole chałupy płaciesz? **2.** ‘wokół’: Kocur się kole nóg ociéra. On się kole niej ociéra, może będzie wesele (wiesieli).

kolebać* ‘kołysać’: Kolebiąc, dyrcnął kolebką o ławkę, aż o mało dziecko z kolebki nie wypadło. Ona się nie chce hólać (nie chce być kolebaną). Nie mierydzaj już tyle tą kolebką (kołyska) (to jest nie ruszaj, nie kolebaj).

kolebać się* ‘kołysać się’: Kolebał się na stołku i przyraził jedną nogę, a potem się jeszcze kolebał, aż cały stołek rozraził.

kolej ‘porządek, czyli *porządka*’: Na mnie kolej.

koléba ‘buda [prymitywna budowla służąca jako mieszkanie pasterzy na hali]’ ♦ *Salasz* składa się a) z *koléby*, budy, b) *koszarów* i łąki.

kolędnik ‘[człowiek] chodzący po kolędzie’

kolnia ‘[pomieszczenie], gdzie przechowują wozy, bryczki, pługi, *bróny* i narzędzia gospodarskie’: Trzeba wóz zadem do kolni wcisnąć. ♦ *Kolnia* jest albo otwartą, li na słupach, albo ma ściany i drzwi do zamykania. W pierwszym razie mówi się: Pod *kolnią* stoją wozy itd., w drugim razie: W *kolni* stoją wozy itd. *Kolnię*, gdzie drzewo rąbią i przechowują, nazywają zwykle *drzewnią*.

kolofonia ‘kalafonia’

kol* ‘palik’: Powbijaj koły w ziemię, żeby stały szykiem (w prostej linii).

kołacz ‘placek powleczony sêrem lub powidłami’: Ale on tego kołacza użył (porządnie sobie z niego pojadł).

kołaczyk* ‘zdr. od *kołacz*’: Po obiedzie dał nam kołaczyków na dogryzkę (pour la bonne bouche).

kołki zbior. ‘suche gałązki drzew owocowych lub leśnych’: Przyniosła brzemień kołków z lasa. Przez lato nazbierała stus [!] kołków. W tym lesie jest pełno zbiêru (gałęzia suchego, gałązek, kołków).

Por. **kółki**

kółki* zb. ‘suche gałęzie drzew owocowych lub leśnych’: Idę na zbiór, tj. do lasa na zbieranie kółków, gałęzia.

Por. **kołki**

komor [‘komar’]

Por. **kómór**

komornik 1. ‘lokator’: Przyjął sobie komornika do izby, ale ten zaczął się hned roztopie-
rzać w całym domu (przywłaszczać sobie miejsca w domu). **2.** ‘odgrodzone, drzwiami
i zamkiem opatrzone miejsce w *kolebie*, gdzie złożony jest sér (*bryndza*)’

komorować ‘*być komorą u kogo*’: Dawniej był zamożnym, teraz musi na stare lata
kómorować.

komu jest co nie w nos* ‘coś jest nie po myśli kogoś, komuś coś nie odpowiada’: Było mu
to nie wdzięk (było mu to nie w nos, nie był kontent i nie dziękował).

konać ‘dokazywać, *hałasować*’: No, ten tam konał! ♦ Czes[kie]: pachać.

konajączek ‘dzwonek, którym dzwonią konającym’: Umarł ktoś, bo dzwonią konajączkiem.

kondwisárz ‘komisarz’: Kondwisarz, kondwisárz.

kondwisja ‘komisja’

kondwiśniák ‘Kommißbrot [ciemny, razowy chleb przydzielany żołnierzom; komiśniak]’

koniczek 1. ‘*haczek* [druciany haczyk stanowiący część haftki]’: Kobyłka – koniczek.

2. ‘Heuschrecke [konik polny]’

konopisko ‘pole, z którego konopie zebrano’

kontrabant ‘kara pieniężna za przemycanie’: Musiał płacić kontrabant.

kontrol* ‘osoba upoważniona do przeprowadzania kontroli’: Waszność panie kontrol!

Por. **kontról**

kontról [‘osoba upoważniona do przeprowadzania kontroli’]

Por. **kontrol**

kontrólor [‘osoba upoważniona do przeprowadzania kontroli’]

kończenisko* ‘pole po koniczynie’ ♦ Mniejsi gospodarze pasą krowy na ugorze lub *koń-
czenisku* w ten sposób, że je przywiązują do koła (*kólíka*) białego w ziemię.

Por. **kończynisko**

kończyna ‘koniczyna’: Krowy się obezrały w młodej koniczynie. Kto chce mieć bujną
kończynę, musi ją na wiosnę gipsować. ♦ *Nosienie kończyny* wsiewa się w pola zasiane
rżą, pszenicą, jęczmieniem, a nawet owsem.

kończyna wodna* ‘roślina o właściwościach leczniczych – bobrek trójlistkowy’: Uwa-
rzyć wodnej kończyny, a jak się odwar odstoi, pić co godzinę po łyżce.

kończynisko ‘Kleefeld [pole po koniczynie]’

Por. **kończenisko**

kończyty* ‘ostro zakończony, szpiczasty’

kopa 1. ‘Heuschober [stóg siana]’: Zgrabione siano ustawia się na polu w kopy, w kopki,
do przeschnięcia. ***2.** ‘sterta zboża’ ♦ Brogi w znaczeniu stogów, stert nie są znane na
Szląsku. W górach tylko natrafić można czasem na tak zwane *kopy*, w których ułożone
jest zboże w kształcie stożka. **3.** ‘dziewczyna mająca dużo *spodnic* na sobie’: Chodzą
kopy po ulicach (panie w krynolinach). Wystroiła się jak kopa. **4.** ‘wałek, sztuka płótna
mająca 60 miar (łokci)’: Kopa płótna. Lepsza kopa za żywota, jak po śmierci dwie
[przysłowie]. ***5.** ‘dawna jednostka obrachunkowa – sześćdziesiąt sztuk czegoś’: Dągi
i obręcz teraz na setki (setkami) odstawiać musimy (dawniej na kopy, kopami).

kopacz ‘die Misthacke [zakrzywione widły do zrzucania obornika] z dwoma zębami’

kopaczka* ‘motyka’: Nieporęczna kopaczka. Tylec od siekiery, cieślidy, pańtoka, kopaczki, topora, młotka itd. Wyłomił siekierę, kopaczkę, pniówkę (jeżeli toporzysko przy samym tylcu się złamało).

kopaczki 1. ‘czas, w którym się zwykle ziemniaki kopają’: Kopaczki były tego roku zimne i dżdżyste. **2.** ‘wakacje szkolne drugie’: Rektor zadał nam na kopaczki. ♦ *Psi dni* były pierwszymi wakacjami we żniwa. Te trwały zwykle trzy tygodnie, *kopaczki* zaś dwa tygodnie.

kopać się 1. ‘tórować sobie drogę’: Musiałem się całą drogą śniegiem kopać. **2.** ‘uderzać się [wzajemnie nogami]’: Chłopcy kopali się nogami.

kopcować ‘*kopce, walki* robić, np. na ziemniaki’

kopczenie* ‘robienie kopców wyznaczających granice pola’

kopczyć ‘kopce [graniczne] robić na granicy, graniczyć’

kopértać ‘przewracać, przerzucać’

kopértać się ‘przewracać się, magać kozła’: Dzieci się kopertają (przewracają kozła) i to najmniejsze się aż do płotu zakopértało.

Por. **kopyrtać się**

kopia ‘Entwurf [rzecz dokładnie odtworzona z oryginału]’: Spisano kopię kontraktu.

kopiasto ‘z dokładanym wierzchem’

kopiasty ‘z dokładanym wierzchem [naładowany czymś tak, że tworzy to na wierzchu kopkę]’

kopidół ‘gróbarz, co groby kopie’

kopiec [‘niewysoki wał ziemi, w którym rosną lub będą zasadzone ziemniaki lub inne rośliny okopowe’]: Ludzie po polach paskudzą (kradną ziemniaki z kopców, kapustę, rzepeę itd.).

kopka ‘Heuschober [stóg siana]’: Zgrabione siano ustawia się na polu w kopy, w kopki, do przeschnięcia. Wiatr mu obalił wszystkie kopki i poroznaszał siano.

kopnić się [‘o roztopach: nastawać, pojawiać się’]: Kopni się, mówią, gdy się góry czerwienią i śnieg na dobre taje (pierwsze znaki wiosny).

kopno [‘przysłów. od *kopny*’]

kopny [‘o czasie: taki’], gdy śnieg częściowo stał, że się ziemia spod śniegu pokazuje, że już nawet kopać można’

kopyco 1. ‘*szkarpetka* z grubej wełny do *bótów* robiona’: Dał sobie kopyca na noc do trąby, aby mu uschły, a te mu całkiem zeźniały (zetliły się). **2.** ‘*bót* góralski z grubej wełny szyty, używany na tęgie mrozy’

kopyrt ‘wykrzyknik na przewrócenie’: Szedł po ławce (kładce), kopyrt! i już leżał w wodzie.

kopyrtać się ‘przewracać się, magać kozła’: Dzieci się kopyrtają. Komedjanci się na żerdzi kopyrtali.

Por. **kopértać się**

kopyrtnąć ‘wywrócić [się]’: Jechał wóz, a chcąc wyminąć, kopyrtnął do przykopy. Pichnął mu ręką do piersi, aż kopyrtnął, aż się przewrócił.

kopyrtnąć kozła* ‘przewrócić się do góry nogami’: Baran go trućnął, aż kopyrtnął kozła (aż się przewrócił do góry nogami).

kopytko ‘*szkarpetka* z cienkiej wełny lub nici’

koralowe [‘odmiana jabłek’]

korba ‘przyrząd ręczny do rżnięcia słomy na sieczkę’

kord [‘miecz’]

korhel ‘marnotrawca, *rufijak*’

korzec* ‘miara objętości licząca około 120 litrów’: Kopaliśmy (ziemniaki) na odmiarę, np. panu pięć korcy, a chłopu 6-ty korzec za robotę (tj. sadzenie, obrobienie i wykopanie).

kosák ‘*sierp*’

kosiać ‘bić dłoń w dłoń’

kosianka ‘der Applaus [klaskanie]’

kosiec* ‘kosiarz’: Koścy doszli do końca (zagonów), gdy południe dzwoniło i pozostał jeszcze jeden zagon nieskoszony, ale go zesiekli (skosili) na rozrywkę (rozerwali go, każdy kawałek skosił). Kośców nie można lada czém zbyć, trzeba im dobrze dać pojeść.

kostka *1. ‘pestka niektórych owoców, mająca twardą łupinę’: Pecki znajdują się w gruszkach i jabłkach, kostki zaś w śliwkach i trześniach. 2. ‘człowiek twardego serca, sknera’

kostki* ‘gra w kości’: Było nas dziesięciu, graliśmy w kostki o piernik, dwóch, co najwięcej rzucili, miało po szesnaście i musieli się rozegrać, a przy rozegrze rzucił pierwszy dziesięć, a drugi jedenaście, i ten wygrał.

koszar [‘zagroda dla owiec na hali’] ♦ *Salasz* składa się a) z *koléby*, budy, b) *koszarów* i łąki.

koszólka ‘półkoszulek sięgający do pół grzbietu z rękawami nadętymi, spięty pod szyją szpilką lub spinką, z płótna cienkiego, używany, czyli noszony, od kobiet górskich i podgórskich (należący do stroju *wałaskiego*)’

koszyna ‘plecionka z pręcia wierzbowego wkładana do wozu z przodu i tyłu’

kośkać ‘bić dłoń w dłoń’

koślawić ‘krum treten [krzywić]’: Uważaj, abyś bótów nie koślawił.

koślawiec 1. [‘człowiek] mający krzywe nogi’ 2. ‘rzecz koślawą, niedająca się prosto ustawić’

kośnica ‘Todtenkammer [pomieszczenie, w którym przechowuje się ciała do chwili pogrzebu]’: Kośnica, trupiarnia, jakie się na każdym cmentarzu znajdują.

kotlarnia ‘Kesselschmiede [zakład produkujący lub remontujący kotły]’

kotłáki ‘drobne, zdawkowe pieniądze *miedziane*’: Przyniósł pełny mieszek kotłaków.

kowále [‘odmiana jabłek’]: Kowole.

kowiór ‘dół w ziemi zrobiony, w którym się woda (deszczowa) zbiera, do użytku gospodarskiego, a w braku studni i domowego’: Kaczki pływają w kowiorze. Poszła do kowiora chusty wyprać. Żaby regocą w kowiorze. Już nie ma wody w kowiorze, jeno sam gmér (robactwo gmérające).

kozák [‘gatunek grzyba – koźlarz’]

kozi cycek [‘gatunek grzyba – gałęziak groniasty’]

kozie cycki [‘odmiana gruszek’]

koźba* ‘koszenie’: On przy koźbie nie może nigdy wyrównać i pozostaje w tyle.

kożuszki [‘odmiana jabłek’]

kólik* ‘palik’ ♦ Mniejsi gospodarze pasą krowy na ugorze lub *kończenisku* w ten sposób, że je przywiązują do koła (*kólika*) wbitego w ziemię.

kómorek [‘zdr. od *kómór*’]

kómorzy [‘przym. od *kómór*’]

kómór [‘komar’]

Por. **komor**

kraczać ‘iść wielkim krokiem’

krać ‘krajać’: On żonę swoje oddziela (przylicza jej do garnka ziemniaki, nie pozwala jej ukroić sobie samej kawałka chleba, tylko sam kraje). Kráty (krajany). ♦ Kraję, -esz, -e, krajemy, -ecie, -ją; krąłem, -eś, -ł, krąliśmy, -ście, -li.

kragiel ‘kołnierzyk’

kraic* ‘kawałek, kromka chleba’: „Abeceda, kraic chleba / Garniec mleka / To jest dobre dla szkolnika”.

kraj* 1. ‘krawędź, brzeg, koniec’: Kraj (płótna) się nastrzępił (nici się oddzielają z płótna), trzeba go obrąbić. Aby się płótno nie strzępiło, trzeba go obrąbić, tj. odciąć kraj płótna lub innej materyi. W kopie płótna (w sztuce) były dwie przyrwy, które blejcharz zrobił (narwane kraje). 2. ‘krańcowa część jakiejś powierzchni, jakiegoś terenu; skraj’: Gospodarz mówi pasterzowi: a nie wpasaj mi w łąkę, tj. trzymaj krowy mocno, aby dały łące pokój, aby nie zjadały trawy z kraja. Jechał krajem cesty, wóz się obalił i ludzie, i rzeczy skidali się do przykopy.

krajcar* ‘dawna drobna moneta austriacka, setna część reńskiego’: Przysada latoś droga, kopa kosztuje ośm krajcarów. Wychynał mu 5 krajcarów (dał mu).

Por. **grajcar, grejcar, krejcar**

krajczy ‘krawiec’

krajski ‘najwyższy urzędnik Kreisamtu [urzędu powiatowego]’ ♦ Nie jest obecnie w użyciu, bo Kreisamty w r. 1848 zniesiono.

krakówki [‘odmiana jabłek’]

kramarz ‘Jahrmarktverkäufer [sprzedawca na jarmarku]’

krampampula* ‘rodzaj słodkiej wódki’

krążyć ‘szatkować’: Będziemy kapustę krążyć. Przygotujcie beczki i noże, będziemy jutro kapustę krążyć.

krążak ‘duży prosty nóż, zwykle do *krążania kapusty* używany’

Por. **krężak**

krążanie* ‘szatkowanie *kapusty*’ ♦ Jeżeli główka *kapusty* włoży się *leżmo* do szatkownicy i szatkuje się w tém położeniu, tedy płatki odszatkovane z głąbia mają mnóstwo odnóg i nazywają je *rakami*. Główki *kapuśne* przed *krążaniem* ich *karbują* się, to jest robią się wcięcia w głąb powstały w główce, aby przy *krążaniu* wielkie płyty (*raki*) nie odchodziły.

krejcar ‘cent [setna część reńskiego]’: Wydał mi spadkiem dwa krejcary, bo nie 10, ale 8 się należało. Bez ustanku dychci za krejcarem. Nie mam teraz pieniędzy, wszystko wypotroszyłem, nie mam ani krejcara. Na te bogi (na szczęście) miałem jeszcze parę krejcarów w kapsie.

Por. **grajcar, grejcar, krajcar**

kremnica ‘miejsce, gdzie pieniądze biją’

kreplik ‘pączek’

kretowina* ‘kopczyk ziemi, którą kret, ryjąc, wyrzucił na powierzchnię; kretowisko’: Krety poryły łąkę, same kretowiny. Rozkutać kretowiny.

krębieć ‘morsch werden [butwieć, próchnieć]’

krębnieć ‘morsch werden [butwieć, próchnieć]’

kręci komu co głową ‘ktoś okazuje niezadowolenie, grymasi, nie pochwała czegoś (?)’: Kręci mu to głowę, nosem.

kręci komu co nosem ‘ktoś okazuje niezadowolenie, grymasi, nie pochwała czegoś (?)’:
 Kręci mu to głową, nosem.

kręcić nosem* ‘okazywać niezadowolenie z powodu czegoś’: Na wszystko kręci nosem, kapanka by jej smakowała. Kręcił nosem.

kręcidupą [‘człowiek ruchliwy, niespokojny, ciągle będący w ruchu’]

kręcioch [‘człowiek’], który nie pracuje, *jeno się wierci*’

kręcipięta [‘człowiek ruchliwy, niespokojny, ciągle będący w ruchu’]

kręciszek ‘krętosz [krętać]’

kręconka ‘Rolltabak [tytoń w zwojach]’

kręplowanie* ‘gręplowanie’

kręt ‘krętosz [krętać]’

krężak ‘duży prosty nóż, zwykle do *krążania kapusty* używany’

Por. **krążak**

krężel* ‘część przęślicy, na którą nakłada się len do przędzenia’

krokwia [‘krokiew’]: Najhrubsze drzewo będzie na płátwie, cieńsze na krokwie, a najcieńsze na łaty.

krokwić ‘stawiać *krokwie* na budynku’: Teraz krokwią. Cztery ściany już stoją, teraz będziemy krokwić, a potem łącić. Wczorajśmy krokwili i łącili, a dziś trzeba szczyścić.

krokwienie* ‘stawianie *krokwi* na dachu’: Jutro skończą krokwienie.

kroliczyniec ‘Kaninchendreck [odchody królika]’

krolowne [‘odmiana jabłek’]

kroma ‘oprócz’

kromflek* ‘obcas’ ♦ Dawniejsze trzewiki (*strzewiki*) kobiece miały dość wysokie *kromfleki* (obcasy), czerwono lakierowane, i sięgały blisko ponad kostkę, miały dwa ucha i wiązały się rzemykiem na przegubie.

krowa [‘dorosła *samica* bydlą domowego, hodowana ze względu na mleko i mięso’]: Krowa nie chce mléka spuścić. Pospuszczaj krowy i pożeń je na paszę. Krowy buczą, trzeba je odbyć! Dałeś mało ścieli pod krowy, trzeba jeszcze dotrzęsnać. Krowa się boczy, uciekaj, bo cię pobodzie. Krowa straciła ćwiękę, nie chce ćwiękować, trzeba jej coś dać na ćwiękę. Idź do ziemniaków i nazbieraj dla krów bąbelców. ♦ Nazwiska krów u nas są następujące: Bujana, Brzezula, Cisula, Pecula, Winocha, Wiesioła, Kropiana, Kwiatula, Czarnucha, Rybiana, Strokula, Pasula, Szarula, Kłobucha, Siwula, Rużana, Bystrocha, Małocha, Łaska, Sikora, Gniadula, Łania, Łysina, Mydłocha, Szutula, Jagoda, Kawula, Bosula, Gwiazdula, Płowucha, Malina, Krasula, Kontesa, Sarna, Cyrana, Kochana.

krowka [‘gatunek grzyba – mleczaj’]

Por. **krówka**

królić ‘grunzen [o świni: wydawać charakterystyczny głos; chrząkać]’: Świnie królą, gdy są głodne, kwiczą, gdy im się gwałt zadaje, chrechcą, chrechtają, gdy ich się drapie.

krówka ‘chrabąszcz majowy’

Por. **krowka**

krupica 1. ‘zboże zmielone grubo na żarnach’ **2.** ‘potrawa ugotowana z *krupicy* w mleku lub w wodzie’ ♦ Zboże na żarnach zemlele (zmełte) daje grubą mąkę, z której się gotuje: *żarnowka*, *krupica* i *trzcza*, zakłóciwszy ją w wodę lub mléko. I w stanie sypkim się tak nazywają.

krupki [‘*kasza* perlowa’]

krupy* ‘grad’: Krupy po dachu gruszały. Byłem pod dachem, jak krupy padały, a to tak szczerczało. Padze śnieg, padają krupy. Krupy mu wylupiły (wybiły mu skórę). Krupy wszystko na polu złupiły (zbiły).

krymialista ‘kryminalista, zbrodniarz’

krymijał ‘kryminał [więzienie, areszt]’

krzan ‘chrzan’

krzanowy ‘chrzanowy’: Krzanowa mączka.

krzasełko* ‘zdr. od *krzasło*’

krzasło ‘część płotu ugrozonego z *tynin*, *tynianek* (dranic) od słupka do słupka’: Ugrodziliśmy dziesięć krzaseł. Wiatr obalił dwie krzasła. Rozgrodzili krzasło, aby mógł wóz do ogrodu wjechać.

krząć [‘nadawać czemuś ruch obrotowy; kręcić’] ♦ Kręcić ma inne znaczenie.

krząkać [‘o świni: wydawać chrapliwe pojedyncze dźwięki’] ♦ Świnie [...] *krząkają*, gdy wydają jeden krótki chrypliwy głos; gdy głos ten raz po raz kilka razy wydają, tedy te głosy nazywają *chrechtaniem*.

krząpek ‘Knorpel [chrząstka]’: Nie ma tam na tém wiele mięsa, same krząpki.

krząpkać ‘coś jeść, co w zębach trzeszczy’

krząszcz [‘owad o dwóch parach skrzydeł, różnego koloru, zwłaszcza chrabąszcz majowy’]: Powiedz dziesięć razy jeden po drugim: krząszcz brzmi w trzcinie.

Por. **chrząszcz**

krzciny* ‘chrzciny’

krzeci ‘*grzeci*, to jest lubiący wiele mówić, opowiadać’

Por. **grzeci**

krzest* ‘chrzest’

krześna [‘określenie używane wzajemnie w stosunku do siebie przez dzieci, których rodzice trzymali te dzieci do chrztu (forma żeńska)’]: To jest mój krześny, to jest moja krześna.

krześni ‘Paweł trzymał dzieci Jana do *krztu*, a Jan dzieci Pawła; dzieci Pawła i Jana nazywają się między sobą *krześni*’

krześniczek [‘określenie używane wzajemnie w stosunku do siebie przez dzieci, których rodzice trzymali te dzieci do chrztu (forma męska)’]: Witom was krześniczku, krześniczko! ♦ Takie dzieci, chociaż małe, *dwoją* sobie (mówią do siebie nawzajem, używając formy wy).

krześniczka [‘określenie używane wzajemnie w stosunku do siebie przez dzieci, których rodzice trzymali te dzieci do chrztu (forma żeńska)’]: Witom was krześniczku, krześniczko! ♦ Takie dzieci, chociaż małe, *dwoją* sobie (mówią do siebie nawzajem, używając formy wy).

krześnić się ‘nazywać się *krześnym*, *krześną* nawzajem’: Oni się krześnią.

krześny [‘określenie używane wzajemnie w stosunku do siebie przez dzieci, których rodzice trzymali te dzieci do chrztu (forma męska)’]: To jest mój krześny, to jest moja krześna.

krzeźby ‘trzeźwy’

Por. **krzeźwy**

krzeźwy ‘trzeźwy’

Por. **krzeźby**

krzęczeć [‘marudzić, naprzykrzać się’]

krzyca ‘Staudekorn [stare, nieuszlachetnione żyto uprawiane w trudnych warunkach]’
krzypać ‘husten [kaszleć]’: Całą zimę krzypie.
krzypota ‘kaszel’: Chwyciła się go krzypota.
krzywaczka 1. ‘rzecz krzywa’ **2.** ‘łopatka od pługa’
krzywak ‘laska zagięta u góry w półkole, używana w podróży’
krzywe chwostki [‘odmiana jabłek’]
krzywy żyd* ‘jakiś rodzaj *wódki*’
krzyżak ‘Kreuztaler [talar srebrny z ukośnym krzyżem na awersie]’
krzta ‘krta [bardzo mała ilość czegoś, odrobina]’
ks 1. ‘głos, którym pasterze świnie zapędzają’: Ks, ks, ksiu. **2.** ‘głos, którym psami szczują’: Alo, ks, ks.
ksiądz, lm. księżowie [‘duchowny chrześcijański, zwykle ewangelicki’]: Na pogrzebie było pięć księży. Ksiądz tam niedługo odprawia, hned to zmiele. Ten ksiądz umie człowieka w kazaniu rozebrać. Miał ksiądz trzy wywody, a jeden pogrzeb w niedzielę. Ksiądz posłał po niego, należycie go wyrobił (ofukał go). Mam złą ławkę w kościele, księdza nie czuć (nie można go dosłyszeć). Trzeba płacić na księdza, na rehtora, na wachtarzy, na kominiarza, na babiculę itd., itd., to do miesiąca parę reń[skich] uchynie (wyniesie, uczyni). ♦ *Panie tatulku*, przemawia wieśniak do *księdza*, to jest wieśniak ewangelik. Katolik zaś nazywa *księdza* *patrem*, a wikarego *paterkiem*. Chcąc zaś mile do *księdza* przemówić, mówi tak *księdzu*, jak i wikaremu: *panie paterku*.
księdzka ‘żona *księdza* [ewangelickiego]’
księdzowy [‘należący do *księdza*, właściwy *księdzu*’]
księdzówka ‘żona *księdza* [ewangelickiego]’
księżyc [‘ciało niebieskie, które krąży wokół Ziemi, widoczne na niebie głównie w nocy w postaci srebrnożółtej kuli lub jej części’]
ksiu ‘głos, którym pasterze świnie zapędzają’: Ks, ks, ksiu.
ksu ‘głos, którym pasterze świnie zapędzają’: Ks, ks, ksiu.
kszc ‘głos, którym się cielęta i krowy zapędzają’
kszye ‘głos, którym się cielęta i krowy zapędzają’
kto chodzi w sukni, a kogo baba w galatach ‘żona jest głową domu’: On chodzi w sukni, a jego baba w galatach.
kto jest najmniejszy z całej obcy* ‘ktoś jest mało ważny, czyjś głos niewiele się liczy’: Jách już tam jest najmniejszy (najmniejszy) z całej obcy (gminy) (moj interes w tej wspólnej sprawie nie ma wielkiej wagi, moje słowa nie odменяją rzeczy, moich słów nikt nie uwzględni).
kto komu na źle nie stoi [‘kto komu źle nie życzy (?)’]: On mu na źle nie stoi.
kto nie ujdzie czyjej ręki* ‘ktoś nie uniknie kary, czyjś gniewu, ktoś się na kimś zemści’: On nie ujdzie mojej ręki (muszę się na nim pomścić). Ten stopieronnik nie ujdzie mojej ręki.
kto się tam miał [‘ktoś obawiał się czegoś, gdy znalazł się w jakiejś sytuacji’]: Joch (ja) się tam miał.
kto sobie żyje [‘[ktoś] używa, je i pije co się podoba, co do człowieka wlezie’]: On sobie żyje.
kto tam nie zachynie ‘kto rad bierze łapowe, podarunki’: On tam nie zachynie.
kto wiedzie se moc o sobie ‘trzyma dużo o sobie, poczyną sobie, pyszy, wynosi się’: Wiedzie se moc o sobie.

ktosi ‘ktoś’

ktosik ‘ktoś’

ktosikej ‘ktoś’: Ktosikej przyszedł.

kuc 1. ‘Klumpen [bryła, gruda]’: Włóczba zła, pole pełne kuców. ***2.** ‘coś splątane go w kształcie kuli; kłęb’: Ziemniaki się w piwnicy zrosły, trzeba je kucami wynosić, rozrywać i wybierać. ***3.** ‘duży kawałek czegoś’: Dostał kuc (wielki kęs) chleba.

kucialejki ‘wykrzyknik podziwiania’

kucianki [‘bazie’]

kucik ‘Fussgelenke bei Pferden [pęcina]’: Koń nachramuje, idzie mu krew z kucika.

kuckać [‘kaszeleć’]

kucza ‘biedne chałupisko, malutka leciwa chatka’

kuczyć ‘*siedzieć* ściśniętym’: Cały dzień kuczy w domu. Kuczyć w kąciku.

kuć kuć kuć ‘kić, głos, którym się koty przywabiają’

kućka ‘eine Quaste [pomponik, frędzla]’: Nosi czyżmy z kućkami.

kudel ‘ein Haar von Tierfellen, włos [na ciele zwierząt]’

kudelek [‘zdr. od *kudel*’]

kudlić ‘rwać za włosy’: Nauczyciel kudli dzieci. Co mnie kyrkasz, rujesz, kudlisz.

kudlić się ‘rwać się za włosy’: Chłopcy się kudlili.

kudła ‘człowiek, zwierz kudłaty, rozcuchrany’

kudłacz ‘człowiek, zwierz kudłaty, rozcuchrany’

kudły zbiorowo ‘Zottiges Haar, Zottes [rozczochrane, zmierzwi one włosy] na głowie i na skorach’: Rwał go za włosy, aż mu pełna garść kudeł została (w ręce).

kujon I ‘ein durchgetreibener, roher Mensch [człowiek szczwany, grubiański, brutalny]’: To jest kujon i gałgan.

kujon *II ‘kok’: Kobiety zwijają włosy w tyle głowy w czep, kujon i obelkę.

kukać ‘kryć się, gra dziecinna’ ♦ Zabawka dzieci, jedno się skryje i woła *kuku*, a drugie go szuka.

kukla* ‘podłużne pieczywo z jasnej, pszennej mąki’

kuklotki [‘odmiana jabłek’]

kuku* ‘okrzyk przy zabawie w chowanego’ ♦ Zabawka dzieci, jedno się skryje i woła *kuku*, a drugie go szuka.

kukuczka ‘kukułka’

kukurykać [‘o kogucie: piał’]

kulać się* ‘toczyć się po ziemi dla zabawy’

kulczyć [‘o mężczyźnie: odbywać stosunek płciowy’]

kulhać* ‘kuleć, utykać’

kulifant 1. ‘trucizna na ryby’ **2.** ‘przezwi sko *wódki*’

kulimądy ‘Hoden [jądra]’

kumotr [‘ojciec chrzestny’]

kuniérka [‘besztanie, łajanie, strofowanie’]

kuniérować ‘kujonieren [besztać, łajać, strofować]’

kup* ‘dokument poświadczający kupno czegoś’ ♦ *Szkarból* lm. szkarboły znaczy to samo co grat, graty; w szczególe zaś: pisma stare domowe, *kupy*, kwity, *archy*, podania itp.

kupia* ‘nabywanie czegoś, kupno’: On się na tej kupi porządnie oparzył (zamiast zyskać, stracił). Jakaśmy się umowili o cenę gruntu, zaczął sobie rozmaite wyłomki robić (że jeszcze będzie cały rok gospodarzyć, że sobie weźmie parę koni, dwie krowy, że sobie

weźmie garczok i blachę z pieca itp.), tak że się spączyłem, a z kupie nic nie było, a kupia się rozlała.

kupiec ‘Jahrmaktverkäufer [sprzedawca na jarmarku]’

kupni* ‘o cenie: taka, jaką się uiściło’

kura [‘ptak domowy, hodowany dla jaj i mięsa; *samica koguta*’]: Kura, ptak, siedzi na jajkach (wajcach). Kura się trzepie (macha skrzydłami i trzęsie pierzem, np. gdy się zapruszy). Coś w nocy wszystkie kury wydusiło. Kury grzędę zgrzebały. Trzeba grzędkę obsterkać (obstawić), żeby kury nie grzebały. Pies zesiątał kury, goniąc za nimi.

kurdziej ‘kapłon źle wyrznięty’

kurek ‘gwoździć w grzędzielu do zwyszenia lub zniżania pługu przy orce’

kurka 1. [‘mała kura’] **2.** [‘gatunek grzyba – pieprznik jadalny’]: Kurki.

kurlawy ‘zakurzony, zadymiony’ ♦ W górach chaty drewniane są zwykle bez kominów. Zamiast pieca znajduje się w *izbie nalepa*, gdzie się pali ogień, a około niego zastawione są garnki do gotowania potraw. Dym mieści się w *izbie*, która dwie, najwięcej trzy stop od ziemi wolna jest od dymu. Zresztą dym uchodzi powalą, oknami i drzwiami. Takie *izby* nazywa się *kurlawemi izbami*.

kurláczek ‘mały ogienek na *nalepie*’

kurojeb [‘wyzwisko’] ♦ *Kurojeb*, *kurojebka* – wyrazy używane między Lachami, gdy się przezywają.

kurojebka [‘wyzwisko’]

kurtać ‘grzebać garścią’

kurza rzyć ‘eine Warze [brodawka zakaźna]’

kurzaczka ‘die Tabakraucherin [kobieta paląca tytoń]’

kurzak ‘der Tabakraucher [mężczyzna palący tytoń]’

kurzawica ‘*mięcielica*, zawierucha [śnieżna]’

kurzawka 1. ‘gatunek grzyba’ **2.** ‘eine Warze [brodawka zakaźna]’

kurzę ‘kurczę’

kurzyczka 1. ‘mała *kurka*’ **2.** ‘Liebkosungswort [słowo pieszczotliwe]’: Moja ty złota kurzyczko!

kurzyć [‘palić tytoń’]

kurzyniec ‘Hünerdreck [kurze odchody]’

kustować* ‘zapewniać komu wyżywienie’: Musi go oszacić, kustować i opierać.

kutać ‘grzebać [w zn. 1 i 2]’

kutąsy ‘*zdziory*, chwasty’

kutnie [‘odmiana jabłek’]

kuźniánki [‘odmiana jabłek’]: Kuźnionki.

kwaczek I ‘karpień, rzepa’

kwaczek II 1. ‘zmierzwiona kądziel’: Ramy przy oknach już nagnijają, trzeba je będzie na zimę kwaczkami upchać, żeby zima do izby nie szła (umszyć, dobrze utkać, uciść, ugnieść). **2.** ‘Schneeflocke [płatek śniegu]’: Patrz, jak wielkie kwaczki lecą.

kwaczek III ‘ein Zummel [smoczek]’ ♦ Daje się do kawałka płótna *papinka* lub kawałek bułki w mleku rozmoczonej, *zawiezuje* się i wkłada do ust dziecka, gdy leży.

Por. **waczek**

kwadra ‘ein Quaderstein [kamień ciosowy]’

kwadrować 1. ‘mit Quaderstein pflastern [wyłożyć kamieniem ciosowym]’ **2.** ‘Quadrate machen [robić kwadraty]’

kwak I ‘karpień, rzepa’: Kwaki się tego roku nie podarzyły, same pyrtki. Nażgał do ziemniaków fasoli, grochu, kapusty, kwaków, a teraz ani z tego, ani z tego nie ma urody, nic mu się nie wydarzyło. Zokrawać rzepe, kwaki, kapustę.

kwak II ‘zmięzwiona kądziel’

kwap* ‘delikatne, miękkie piórka; puch’: Kto z piérzem i kwapem robi, ten się ukwapi (kwap mu się przychyci do sukni, do włosów).

kwaretka ‘¼ kwarty’

kwarta* ‘dawna miara objętości ciał płynnych i sypkich, równa czwartej części garnca’: Każdy tydzień peconek chleba, kwartę masła, troszkę mąki i soli mu niesę. On kwartę piwa chyłkiem wypił. Wypiłem dwie kwarty piwa, a karczmarz mi trzecią przypisał i żądał za trzy kwarty. Wychlastał dwie kwarty gorzałki. Odmierzył mi sztwiertnię rży, a potem jeszcze z kwartę przysuł.

kwasielina ‘kwaśnina, cośkolwiek bardzo kwaśnego’

kwaśne mleko* ‘mleko, które zaczęło fermentować’ ♦ Jeżeli *mleko kwaśne* jest jeszcze płynne, nazywa się po prostu *kwaśnem mlekiem*.

kwaterka ‘¼ kwarty’

kwárteczka ‘mała kwarta, ½ żydlika (?)’

kwártówki [‘odmiana jabłek’]: Kwortówki.

kwiączec ‘kwękać’

kwiąkać ‘kwękać’

kwiczeć [‘o świni:’] wydawać przeciągły piskliwy głos’: Trzeba dać świniom żrać, bo już od godziny buntują (uderzają rylem o drzwiczki chlewka i kwiczą). ♦ Świnie [...] *kwiczą*, wydają przeciągły piskliwy głos, gdy im się jakaś krzywda dzieje lub gdy idą pod nóż.

kwit ‘okowita, Spiritus [spirytus]’

kylcz 1. [‘podziemny pęd rośliny], kłącz’: Wykopali pień, a kylcze w ziemi pozostawili.

2. ‘Wurzel [korzeń]’: Nie ma zębów, jeno parę kylczy.

kylczasty [‘związany z kylczem w zn. 1’]

kylczaty [‘związany z kylczem w zn. 1’]

kyrblik ‘kuszka [pojemnik na osełkę]’: Kyrblik mają kosiarze u pasa dla osełki.

kyrczek ‘*skyrzona* rzecz lub człowiek nieforemny, karzełek’

kyrczyć ‘zusammendrücken, schrampfen [zgniatać, ściskać]’

kyrczyć się 1. [‘kurczyć się’] 2. ‘knausern [łamać się wewnętrznie]’: Kyrczy się pół godziny, nim grosz wyda.

kyrdel ‘stado’: Mo dwa kyrdele owiec.

kyrkać ‘ciągnąć, rwać za włosy’: Co mnie kyrkasz, rujesz, kudlisz. ♦ Na Wiśle używany wyraz.

kyrpiec, lm. kyrpce ‘chodak – kawał skóry przymocowanej do nogi’ ♦ Używane przez *górali* zamiast *bótów*.

kyrtać ‘grzebać garścią’

L

lacek ‘podbródek dla dzieci, aby się nie walały’

lać do łepu ‘pić alkohol’: Każdy dzień leje do łepu (pije).

lagramencki ‘cholerny, przeklęty; *sakramencki*’

lagrament ‘*sakramentnik*, verfluchter Kerl [cholerny, przeklęty drań]’

lagramentnik ‘*sakramentnik*, verfluchter Kerl [cholerny, przeklęty drań]’

lajda ‘gra między dziećmi, podobna jak gra w pytkę’: Będziemy grać na lajdę. ♦ *Mający lajdę*, tak długo goni za towarzyszami gry, aż uderzy innego dłonią. Uderzony *ma lajdę*, a ten znów goni za innymi itd.

laksa [‘biegunka’]

laksancja [‘biegunka’]

laksować [‘mieć rozwolnienie, biegunkę’]

laksyr [‘biegunka’]: Dano mu na laksyr.

laksyrować [‘mieć rozwolnienie, biegunkę’]

lala w dzieciennym języku ‘obca osoba’: Idzie lala. Pojdziemy do lale.

lamka [‘tasiemka, pasek materiału itp. do obszywania brzegów ubrania; oblamowanie, lamówka’]

Por. **lemka**

lamować [‘obszywać brzegi materiału paskiem innego materiału lub tasiemką’]

lamparz [‘człowiek’, co lampy robi lub sprzedaje’]

lampiarz [‘człowiek’, co lampy robi lub sprzedaje’]

łańcuch* ‘łańcuch’: Łańcuch pięć siąg długi.

laptać 1. ‘mówić dużo, pleść, nie do rzeczy ciągle gadać’ **2.** ‘cienkie łajno puszczać’: Kro-wa lapce, cała jest zalaptana.

lar-mo* ‘hałas, krzyk, zamieszanie’

larmowaczka [‘hałas, krzyk’]

larmować ‘*hałasować*’

lasa [‘duża *laska*’]

laska ‘Platten zum dörren des Obstes [krata do suszenia owoców], z pręcia lub *szczép*’

laski [‘charakterystyczny dla Lacha, właściwy Lachowi’]: Przyszło kilka kobiet, a jedna z nich była w laskim stroju.

lasować ‘próżnować’: Chłopca nie masz doma, gdzieś lasuje (goni po lesie).

lastoweczka ‘zdr. od *lastowka*’

lastowka ‘jaskółka’

Por. **lasztowka**

lastówczy* ‘jaskółczy’: Lastówcze gniazdo.

lasztowka ‘jaskółka’

Por. **lastowka**

lata ‘kręgi na pniu oznaczające wiek drzewa’ ♦ *Zadziery* znajdują się [...] na podłodze, jeżeli z desek odstawiają *lata*.

latoś* ‘tego roku, w tym roku’: Latoś urody piękne. Latoś urody pochybiły (liche). Na cymbalku zasadzimy latoś kapustę. Na załężu będziemy latoś kapustę sadzić. Latoś godnie jabłek. W Ustroniu latoś pełno kąpielarzy. Przysada latoś droga, kopa kosztuje ośm krajcarów.

lāda 1. ‘Häckselkasten [skrzynka w sieczkarni]’: Lada. ***2.** ‘rama do zawieszania płochy w warsztacie tkackim’

lātać [‘szybko się przemieszczać, biegać’]: Co lācesz? Cały dzień lāce. ♦ Lācę, lātam, lecę, lācesz, lātasz, lecisz, lāce, lāta, leci, lācemy, lātamy, lecimy, lācecie, lātacie, leciecie, lācą, lātają, lecą. [Głoska] *á* = głębokie *o*.

lebioda ‘człowiek słaby i cienkiego wzrostu’

lecieć jak powicher ‘iść prędko’: Leci jak powicher.

lecieć, aby się jeno migalo ‘biec szybko, pędzić’: Leć, aby się jeno migalo.

lecy co* ‘byłe co’: Ona sobie lecy co zopakuje (nad każdą drobnostką). On z lecy czego pieniądze zwiedzie.

lecy jako* ‘byłe jak’

lecy kany ‘tam i sam’

lecy kiedy* ‘od czasu do czasu’: On nie szyje (nie prowadzi rzemiosła), jeno lecy kiedy pcha.

lecy kiery ‘*wol kiery*, którykolwiek, ten lub ów’

legnać 1. ‘sich niederlegen [położyć się]’: Nie ma gdzie legnać. Legł sobie, legnął se na prawą stronę, na prawą rękę. Legnął na ławkę i wyciągał się, mówiąc, że sobie musi trochę kości poprostować, sprościć. **2.** ‘wypocząć sobie *leżmo*’: Legnął sobie i usnął.

leja ‘ulewny deszcz’: Przyszła straszna leja. Przyszła wieczór uwała, błyskawica, grzmot, leja, zdało się, że już koniec świata.

lejster ‘spis, rzeczy, rejestr w książce’

Por. **lejstr**

lejstr ‘rejestr w książce’: Ta książka nie ma lejstru.

Por. **lejster**

lekczyć ‘lekceważyć, poniżać’: On mi tę sprawę lekczy.

lekszy* ‘lżejszy’: Jak się pierwszy zmęczy, przemieniają się i ten, co miał lekszą robotę, to jest odbieranie snopów, wstępuje w miejsce pierwszego.

lektać ‘brać rzeczy w rękę, w ręce, aby badać, która cięższa, a która *leksza*’

lemiec ‘kołnierz’: Zbierać koszulę, fortuch (fałdy na nich osadzać, aby je można w równej odległości do lemca wszyć).

lemka ‘die Einfassung [oblamowanie, lamówka]’: Ona ma na sukni lemkę na trzy palce szeroką.

Por. **lamka**

lewarka ‘płyn po oddzieleniu séra’ ♦ Wyraz górski, używany przez *śalaszników*.

lewić ‘zmniejszać ciężar, boleść’

leżeć na łożu śmiertelném* ‘być bliskim śmierci’: Leżał na łożu śmiertelném, na pościeli śmiertelnej.

leżeć na pościeli śmiertelnej* ‘być bliskim śmierci’: Leżał na łożu śmiertelném, na pościeli śmiertelnej. On już pracuje ku śmierci (leży na śmiertelnej pościeli).

leżmo ‘leżąc, w *leżączki*’: On się leżmo modli, zamiast uklęknąć.

lécina ‘żelazo lane’: Przywieźli wóz léciny. Wożą lécinę ze szmelcowni do hamru, do hamerni.

légować ‘mieć gdzie legowisko, mieć gdzie miejsce do spania przeznaczone’: A gdzież légujesz? – Na ławie w izbie, na górze (na strychu), w chlewie. Poszła ze służby, iż musiała na ziemi (na podłodze) légować.

lék ‘die Arzenei [substancja stosowana do leczenia chorób]’: Idź na léki do aptéki. Zbiera ją mu rozmaite léki, a nic nie pomaga. Nie można mu na lék trefić. Po lékach mu się troszkę ulewiło. Twierdzi mię i nie mogę se na to poradzić, nie mogę na to léku znaleźć. Zacięło mu zęby, nie można mu było léków wlać do gardła.

lénic się ‘puszczać kudły ze skóry, tak że skóra miejscami jest obnażona’: Krowy na wiosnę się lénia.

lępki ‘lepisty’: Lępki napój (od którego się palce zlepiają).

lępówka [‘słabo wypalona cegła’] ♦ Cegła surowa przeznaczona do wypalenia ustawia się w czworobok. Ostatnia warstwa i boki zalepiają się gliną. Ostatnia warstwa zwykle się nie dopala i cegła z tej warstwy, a nawet i z boków jest *mięka*, na wpół wypalona i tę cegłę nazywają *lępówką*. Częściej używane: *kabótówka*.

léska* ‘leszczyna’

léskowe orzechy [‘orzechy laskowe’]

léskowiec ‘kij z *léski* ucięty’

lészczyński ‘należący do Lésznej’: Lészczyńskie pola.

lichwiarzyć ‘lichwić’: Całe życie lichwiarzył.

liczba [‘symbol matematyczny wyrażany za pomocą cyfr lub innych znaków’] ♦ Jeden, dwa, trzy, sztery, pięć, sześć, siedem, osiem, dziewięć, dziesięć, jedenáście, dwanáście, trzynáście, szternáście, patnáście, szesnáście, siedemnáście, osiemnáście, dewatnáście, dwacet, jedna dwacet, dwie a dwacet, trzy a dwacet, sztery a dwacet, pięć a dwacet..., trzycet, jedna trzycet, dwie a trzycet, trzy a trzycet..., sztyrécet, jedna sztyrécet..., piędziesiąt, sześćdziesiąt, siedemdziesiąt, osiemdziesiąt, dziewięćdziesiąt, jedna dziewięćdziesiąt..., sto.

liczykrupa [‘człowiek bardzo skąpy’]

list [‘pismenna wypowiedź skierowana do osoby lub instytucji’] ♦ Więcej używany jest wyraz *pismo*. *List* używany tylko w kościelnych sprawach: *rodni list*, *ślubny list*, *zmarły list*, List ś. Pawła..., ś. Jana...

list przepustny ‘Entlassungs-, Auswanderungs-, Geleitschein [wypis, paszport, list przewozowy, zezwolenie na przejazd, poruszanie się]’

list rodni ‘Taufschein [metryka chrztu]’

list ślubny ‘Trauungsschein [świadećstwo ślubu]’

list umorczy ‘Totenschein [świadećstwo zgonu]’

list zmarły* ‘świadećstwo zgonu’

litościwy [‘mający dla kogoś uczucie litości, skłonny do współczucia’]

litość ‘Mitleid, Barmherzigkeit [współczucie, miłosierdzie]’

litować się ‘okazywać chęć zaując się kogo, nieść pomoc lub pociechę komu’: Lituj (zlituj) się nade mną (pomagaj (pomóż mi), bo jestem w wielkiej biedzie). Litował się, ale się nie zlitował (płakał nad głodnym, ale mu nie podał kawałka chleba). ♦ *Litować*, *lutować* – wyrazy, które mają różne znaczenie.

liwa ‘gęś, gaska’

lizać* ‘o wietrze: uderzać, smagać’: Wiatr zimny lize.

liznąć 1. ‘dać komu policzek’ ***2.** ‘uderzyć’: Liznął mię kijem, patrz, jaki mam mrąg na grzbiecie.

lont 1. ‘drobiazg’: **a.** ‘*oblecz*, (suknia) uboga’: Zebrał swoje ląty i poszedł. **b.** ‘manatki’: Zebrał swoje ląty na tragacz i pojechał. **2.** ‘Lump [łobuz, gałgan, nicpoń]’: To jest kęs ląta.

lontras ‘człowiek nic nieposiadający, próżniak, powsinoga’

lontrasować ‘próżnować’: Łątrasował cały dzień.

lonty ‘różna *pocęć* domowa nadużyta lub rzadziej (nie co dzień) używana’

luch ‘łyk’

luchać ‘popijać sobie, łykać’

luchnąć ‘łyknąć’: Kazał sobie nalać, luchnął i poszedł.

ludkowie, dziwcie się ludkowie ‘wykrzyknik zdziwienia’: Np. jeden opowiada: Zgorzało pięć chałup i dwie stodoły; drugi na to: Ludkowie! Dziwcie się ludkowie!

ludzki [‘dobry, łagodny, życzliwy’]: Ludzki człowiek.

luft ‘powietrze’: Wyszedł na luft i pogorszyło mu się.

lulka ‘cygaro’

lura ‘licha kawa’

luśnia* ‘drążek przytrzymujący *drabinę* wozu’

luto [‘przykro, żal’]: Luto mi, żem nie kupił tej posiadłości (es tut mir leid, ich bedauere [przykro mi, żałuję]).

lutość ‘das Bedauern [żał]’

lutować 1. ‘etwas bedauern [żałować czego, kogo]’: Nie czyń tego, bo będziesz lutował. Umarł, cały świat go lutuje. **2.** [‘współczuć’]: Lutuj mnie, żem sobie tak nierozważnie postąpił. Lutował się, ale jego nikt nie lutował (skarżył się, ale go nikt nie cieszył).

♦ *Litować, lutować* – wyrazy, które mają różne znaczenie.

lutować się ‘narzekać w biedzie, uskarżać się na swoją dolę’: Lutował mi się, że pozbył cały majątek. Lutował się, ale jego nikt nie lutował (skarżył się, ale go nikt nie cieszył).

lutrja ‘loterja’: On każdy raz sadi do lutrje (stawia na loterję).

Por. **lutryja**

lutryja* ‘loterja’: Sadić do lutryje.

Por. **lutrja**

lza I ‘lza’: Miał lzy w oczach.

lza II ‘można’: Jeżeli ci lza, to mi pożycz pieniędzy. Teraz nie lza, ale jeżeli jeno lza będzie, to ci za miesiąc pożyczę. ♦ *Lza* – nie *lza* bardzo upowszechnione wyrazy zamiast można – nie można.

lżawie [‘lżawo’]

lżawy [‘lżawy’]

Ł

łach *1. ‘stare, zniszczone ubranie’ 2. ‘gałgan, *próżniak*, nicpoń’: Bij tego łacha. Przeżywał mię: bestją, juchą, gałganem, cygánem, złodziejem, obieraczem, kurwiarzem, łachem, świnią, psem, smykiem. Nadał mi do łachów, do złodzieji, do cygánów.

łachmanina* ‘*wódka*’

łachować ‘próżnować’: Łachował cały dzień.

łacić ‘*łaty* na krokwie przybijać’: Cztery ściany już stoją, teraz będziemy krokwić, a potem łacić. Wczorajśmy krokwili i łacili, a dziś trzeba szczycić.

łacnąć ‘na targu: billig werden [tanieć]’

łacnieć ‘na targu: billig werden [tanieć]’: Wszystko łacni, połączniało, złączniało.

łacno ‘tanio’: Łacno kupił.

łacny ‘tani’: Łacny chleb. To jest tuplowany wóz, a łacny.

łaczny 1. ‘chudy, nietłusty’: Kupił łaczną krowę. 2. ‘źle napełniony lub pusty’: Łaczny worek.

łagan ‘*proźniak*, włóczęga, gałgan, *łazęga*’

łajać ‘częstotliwe od *łać*’

łalok [‘safandula, gamoń’]

łalóki* ‘stare, zużyte rzeczy’

łaniák 1. ‘szeroki, podwójny zagon’ ♦ Panowie (właściciele większych gospodarstw) nie orzą zagonów (o sześciu lub ośmiu skibach), ale *składniki*, *składniáki*, *łaniáki* o 12 i 16 skibach. 2. ‘*uwrotnik*’

łapcie 1. ‘trzewiki bez *opiętków*, które za każdym podniesieniem nogi wydają głos łap – łap, łap – łap’ 2. ‘trzewiki drewniane, jakich używają robotnicy w hutach żelaznych’

łapikura [‘żartobliwie o lisie’]

łapisz ‘zdzierca’

łapnąć* ‘wziąć coś szybkim ruchem w rękę; schwycić’: Kręcił się koło kosza, łapnął bułkę i tam ten.

łaska [‘łaskawość, przychylność’]: Łaskam waszym się oznajmuje, iż itd. ♦ Używane w obrządkach kościelnych.

łasować się [‘stawać się *próżniakiem*’] ♦ Od *łach* ‘*próżniak*’.

łaszkować ‘przeszukiwać komu jego rzeczy, w celu, aby coś zabrać’: Jeżeli dziecko otwórzy skrzynię, woła nań matka: a cóż tam znów łaskujesz!

łaszyisko [‘ekspresywnie o *lachu* w zn. 2’]: Jacys łaszyska przyszli i nie dali nam pokoja.

łata ‘Latte am Dachstuhl [listwa w więźbie dachowej]’: Te łaty są niedosiężne (nie dosięgają na krokiew, są za krótkie). Najhrubsze drzewo będzie na płátwie, cieńsze na krokwie, a najcieńsze na łaty. ♦ Na *pile* porźnie się *trom* na deski, a potem na *łaty*. *Okorek* (tj. pierwsza deska) porznięty z *tromem*, tak jak inne deski na *łaty*, daje nieforemne *łaty*, które nie mają innej wartości, tylko na ogień.

łatwo ‘lekko’

łatwy ‘lekki’ ♦ Wyraz *łatwy* mało jest używany.

ławica ‘bok warsztatu tkackiego, gdzie są *nawoje* osadzone’

ławka 1. ‘ein klein Bank [drewniany sprzęt do siedzenia]’: Ławki szkolne. Roztoparczył się na ławce, że obok niego nie można było siedzieć. Legnął na ławkę i wyciągał się, mówiąc, że sobie musi trochę kości poprostować, sprościć. Kolebiąc, dyrcnął kolebką o ławkę, aż o mało dziecko z kolebki nie wypadło. Nie było zadość stołków, ław i ławek, musieli goście siedzieć na przyławkach (zwykle deski podparte koziołkami lub stołkami). ***2.** ‘kładka’: Szedł po ławce, kopyrt! i już leżał w wodzie. **3.** [‘ponumerowane miejsce do siedzenia w zborze ewangelickim’]: Mam złą ławkę w kościele, księżda nie czuć (nie można go dosłyszeć). W kościele mam siedzisko na pawłaczy, mianowicie ławkę. ♦ *Ławki kościelne rozdzielone są w zborach ewang[elickich] na Szląsku między zborowników za roczną opłatą, która się ławkowe nazywa. Każda ława rozmiarowa jest na miary (łokcie), każda miara ma swój numer, a taki numer nazywa się ławką.*

ławkowe [‘opłata za miejsce siedzące w zborze ewangelickim’]

łazęga ‘Landstreicher [włóczęga]’

łazęgować [‘włóczyć się, wałęsać się’]

łazinoga ‘powsinoga, włóczęga’

łazy ‘przechód leśny, mianowicie górski’

łać ‘łajać’: On mu co chwila łaje. ♦ Łaję, -esz, -e, -emy, -ecie, łają, imp. łajem, -eś, łaliśmy, -cie, -li.

łátka ‘naczynie do wlewania mleka po podojeniu przeznaczone’: Gańczarz glejtuje gárki, misy, miski, miseczki, rynki, ryneczki, rynniki, łátki, kachle itd. Wystrzebał kiskę z łátki (siadłe mleko). ♦ *Łátki są glinianne, glejtowane, niskie, u wierzchu szerokie, z okrągłym otworem u dołu, który zatyka się czépkim. Jak się śmietanka na mleku ustoi, spuszcza się mleko czépkim (spuszczone mleko) i pozostaje w łátce śmietanka, która się zlewa do śmietannika, a gdy śmietannik pełny, wlewa się śmietanka do maśnicy i robi się masło.*

łączny [‘z łąki, łąkowy’] ♦ Koniczyna stawia się na *roztopcach (ostrwiach)*, zaś siano łączne bez *roztopców* [!].

łączyć się ‘rozłączać, rozdzielać się’: Goście się przez godzinę łączyli, a nie mogli rozłączyć. A jak się łączyła (niewiasta), to bardzo płakała. ♦ Chcąc przeciwne znaczenie wyrazić, mówi się: *złączyć, połączyć*.

łuk ‘der Bogen [łuk]’

Por. **łęk, luk**

łakoć ‘obwód koła woźnego’: Rafa spadła z koła i łakocie się połamały.

łeb [‘ekspresywnie o głowie’]: Wybił mu po łepie. ♦ *Łeb, łba – na Szląsku łeb, łepa, -u.*

łęk ‘der Bogen [łuk]’

Por. **łak, luk**

łgać [‘mówić nieprawdę, kłamać’]

łknąć ‘jeden łyk zrobić’: Poczęstował cię? – Ani łknąć mi nie dał.

lochać ‘łagodzić, uspokajać, uśmierzać’

loje ‘dyszal przy wozie’

łokieć [‘miara przędzy – 20 *pasem* po 24 nitki’]: Wziął motowidło, umotał pół łokcia i przestał. ♦ *Nici wyprzędzone z kądzieli motają się z wrzecion lub kołowrotek na motowidło. 24 nici stanowią pasmo. Pasma żdzięrga się paśmionką (nicią podwójną skręconą) przymocowaną do jednego z rogów motowidła. Dziesięć pasm stanowią łokieć, trzy łokcie przędzono, a cztery przędziona, czyli dwanaście łokci, sztukę. Około 12 sztuk potrzeba na jedną kopę (60 krótkich miar) cienkiego płótna, tj. na osnowę i wątek.*

łoktusza 1. ‘prześcieradło, płachta na łóżko’: Rozpostarli (rozpostrzyli) łoktusze na trawniku i suszyli na nich grzyby. **2.** ‘prześcieradło, w które się kobieta, idąc w drogę lub do kościoła, ubiera, zawdziewając je na ramiona, wiąże na piersiach na węzeł’ ♦ Oboje białe i czyste.

łom ‘der Steinbruch [kamieniołom]’: On posiada dwa łomy.

łomka* ‘cierlica’

łontárz ‘ołtarz’

Por. **ontárz**

łopacisko ‘trzonek, do którego łopata jest przymocowana’

łopaniowa róża ‘malve rosae [malwa, śláz]’

łopata [‘narzędzie] do wsadzania chleba lub *kołaczy* do pieca piekarskiego’: Bierze się kawał ciasta z dzieży, a po zaokrągleniu i obzólaniu mąką wkłada się go na słomiąnkę, ze słomiánki zaś na łopatę, a potem do pieca się wsadza. Ma zęby jak łopaty, tj. wierzchnie zęby, jeżeli są szerokie i wielkie.

łopatka* ‘drewniany przyrząd do prania bielizny; kijanka’ ♦ Przy praniu brudy zamoczone kładą się na *stoliczkę* i biją się kijanką płaską (*łopatką*). Tak wyprane (*wybite*) brudy wkładają się w czystą wodę, przerzucając je po kawałku, tam i sam, aby brudy spłókać.

łotka ‘łopatka od pługa do odprzątania chwastu z kroju’

Por. **łótka**

łowić ‘szukać, *hladać*’: Łowiła klucza, a nie mogła go znaleźć. Łowili u niego skradzionych rzeczy. Łowić ptakom (mianowicie gniazd) (zabierać jaja i młode).

łoże [‘łóżko’]

łożko* ‘mebel do leżenia i spania’: Dzieci giemżą się po łożku, całe łożko zgziemziły (pościel porozrzucały, poprzewracały). Dzieci łożko zagajdowały.

Por. **łożko**

łożnica ‘deska poboczna łożka’: Siadł sobie na łożnicy i zaczął rozprawiać.

łórt [‘srebrna moneta] – 12 ½ *kr[ęjarów]* w[aluty] w[iedeńskieij]’

Por. **órt**

łótka ‘łopatka od pługa’

Por. **lotka**

łożczysko [‘zgr. od łożko’]

łożeczko [‘zdr. od łożko’]

łożko [‘mebel do leżenia i spania’]: Aż się brzydzi człowiekowi, koło łożka pełno charków.

Por. **łożko**

łubowy ‘łubiany [zrobiony z łubu – pasów kory drzewnej]’: Łubowa wysiadka (Altane [altanka]).

łuk ‘der Bogen [linia biegnąca półkoleście (?)]’

Por. **ląk, lęk**

łup cup cup [‘okrzyk naśladujący odgłos młócenia cepami przez trzy osoby’]: Łup, cup, cup – gdy we troje młóć.

łup cup łup cup [‘okrzyk naśladujący odgłos młócenia cepami przez dwie osoby’]: Łup, cup, łup, cup – gdy we dwoje młóć.

łupić [‘mocno bić, uderzać’]

łupieżny [‘drapieżny’]: Łupieżny zwierz, ptak.

łupkać* ‘głośno puszczać gazy’: „To jest dupka, co se łupka, a to rzyć, co se nic”.

łupu cupu po kożuchu ['okrzyk naśladowujący odgłos młócenia cepami przez cztery osoby']: Łupu, cupu po kożuchu – gdy we czworo młóca.

łusk ['oznacza wykonanie nagłego uderzenia']: Wymawiał się, a on go łusk! aż się prze-wrócił.

łuskać 'palcami klaskać'

łusknąć 'uderzyć pięścią': Jak usknął [!] na stół, to się aż szklanki poprzewracały. Łusknął go po głowie.

łuszczyć 'macze ziarnka krajać, tj. oszczędzać, kutwić, dzielić drobną rzecz, której nikt nie dzieli'

łyżnik 'przyrząd z dziurkami wiszący na ścianie blisko pieca, w którym się łyżki i warze-chy ustawiają'

łyzy zakręciły się komu w oczach* 'łyzy ukazały się w czyichś oczach': Łzy mi się w oczach zakręciły.

M

mach* ‘zamach, uderzenie’

machać 1. [‘prać’]: Poszła machać do przykopy. **2.** [‘płukać’] ♦ Brudy zamoczone kładą się na *stoliczkę* i biją się kijanką płaską (*łopatką*). Tak wyprane (*wybite*) brudy wkładają się w czystą wodę, przerzucając je po kawałku, tam i sam, aby brudy spłókać. Oboje nazywa się *machać*.

machlarzyć ‘krętartstwo prowadzić, wić, kręcić, cyganić, oszukiwać, okpiwać’

machlerz [‘człowiek nieuczciwy, krętacz, oszust’]

Por. **mechlerz**

maciczka ‘zdrob. *matka*’

macierzyna ‘spadek po *matce*’

maciora [*samica*] u świń: Prosięta dziergną maciorę. ♦ *Samica*, *samiczka* zaś u ptaków i innych drobnych zwierząt; *matka* u pszczoł.

macze ziarnka krajać ‘oszczędzać, kutwić, dzielić drobną rzecz, której nikt nie dzieli’

madziarować ‘tańczyć w przysiady’

madziarzyć ‘mówić po węgiersku’

madźgać ‘besudeln [brudzić]’

madźgać się* **1.** ‘brudzić samego siebie; brudzić się’: Dzieci madźgają się w błocie. **2.** ‘wykonywać nieprzyjemną, brudną pracę; paprać się’: Cały dzień trzeba się madźgać (np. przy czyszczeniu rowów).

magnet ‘Blitzableiter [piorunochron]’: Magnet na kościele, na zamku.

majęstwi ‘majątek wielki, *statki*’

majster 1. ‘człowiek zdolny, zdatny’: To jest majster na kazanie, dobre kazanie robi.

2. ‘człowiek hardy, niemiłosierny, *hycel*, *drzyk*’ ***3.** ‘rzemieślnik prowadzący warsztat, szkolący uczniów w swoim rzemiośle’: Tesarski majster. Majster pyplák. To nie jest majster, to jest pyplák. ♦ Jeżeli uczeń wyuczył się rzemiosła, do czego 3, 4, nawet i 5 lat potrzeba, staje się *towarzyszem* (czeladnikiem), a nareszcie *majstrem*. ***4.** ‘osoba nadzorująca pracę w fabryce’: Sanetrarski majster.

malinowki [‘odmiana jabłek’]

malta ‘wapno z piaskiem zmieszane’: Malta mularska. Cały mur jest porypany (popękała i poodpadała malta, że gołe cegły przeglądają).

maluciuperny ‘bardzo mały’

malurny ‘bardzo mały’

małgorzánki [‘odmiana gruszek’]: Małgorzonki.

mały zachód [‘strona południowo-zachodnia’]: Na małym zachodzie pokazują się chmury, będzie może dziś deszcz.

mamlas ‘człowiek *niesłony*, *niemasny*, nieporadny, niemówny’

mamować ‘mama wołać, mamać’

mamrać [‘gderać, zrędzić, narzekać’]: Niedźwiedź mamrze, gdy nań listek spadnie, a ucieka, gdy nań gałąź spadnie.

mamranie [‘narzekanie, zrządzenie’]

mamrák ['człowiek ciągle gderający; zrzęda']
mamrotać ['mówić mrukliwie, niewyraźnie']
mamrzeć ['gderać, zrzędzić, narzekać']
mamulka 'zdrobn. od *matki*, mamy'
mandle 'migdały'
mangiel 'magiel'
mańzelski 'małżeński': Stan mańzelski.
mańzelstwo 'małżeństwo'
mańżolek 'małżonek'
mańżółka 'małżonka'
mańdaczyć 'lewą, a nie prawą ręką pracować, robić'
mańdać 'pleść, gadać *dwie po trzy*, głupstwa'
mańdak 'mankut [człowiek leworęczny]'
mańdawy 'mańczasty [leworęczny]'
marcha 1. 'nie oznacza wszetecznicy, ale kobietę, która, jak mówią, gryzie i kopie, złośliwą, *mającą pysk jak siekiérę*': Dziewucha się zmarszyła (stała się marchą, zepszała się, jest do niczego). **2.** 'stare konisko'
 Por. **mércha**
marcinowki ['odmiana gruszek']
marekwia 'marchew'
marekwiczka ['zdr. od *marekwia*']
marekwiowy ['przym. od *marekwia*']
markotno 'smutno': Tak mi się markotno zrobiło, żem o mało nie płakał, jak go do grobu spuszczała.
markotność 'niższy stopień żalu, smutek'
marnić 'życia pozbawiać, zabijać': Ona dzieci swoje marni (w ciele, przy połogu, po połogu).
marownia 'miejsce, gdzie mary są złożone; *kośnica*'
marutać 'skarżyć się na kogo, ogadywać kogo': Maruce, że jej nie zapłacił służby.
mas '2 *kwarty*, 1 ¼ litra': Wypił dwa masy piwa.
masarka 1. 'rzeźniczka' **2.** 'rzeźnictwo': On prowadzi masarkę.
masarz 'rzeźnik': Masarz świnie za chwilę ofiknął (mianowicie zabił, oparzył i rozebrał).
 Masarz wie dzie ciele, a pies zagania, tj. z prawej, z lewej strony ciele popędza.
masiać 'pleść, gadać'
masnota 'jakikolwiek tłuszcz'
masny 1. 'fett [zawierający dużo tłuszczu; tłusty]': Masne mięso. **2.** 'dobrze omaszczony':
 Masne ziemniaki, kapusta.
maszkieć 'łakocić, wybierać z dobrego co najlepsze'
maszkietnica ['kobieta lubiąca łakocie']
maszkietnik ['człowiek] lubiący łakocie'
maszkietny 'lubiący łakocie'
masztal* 'stajnia': Koń uciekł z masztali, pachołcy się zesiatali, nim go złapano.
maszyna 'machina'
maszynka 1. 'mała machina' **2.** 'Zündhölzel [zapałka, tu może: zapalniczka]': Kupił se maszynkę za grajcar.
maścić 'słoniną, masłem itp. jadło okraszać' ♦ *Mazią i maścią się maże, omastą się maści.*

maść ['preparat leczniczy do smarowania skóry']: Wszystką maść wymazał (spotrzebował).

maślák ['gatunek grzyba']

maśnica* **1.** 'naczynie do wyrobu masła': Przynieś mi wyszczek od maśnicy (jest to naczynie okrągłe do zatykania maśnicy przy robieniu masła). **2.** 'żartobliwie o kapeluszu z wysoką główką'

matka ***1.** 'kobieta, która urodziła dziecko i zwykle je wychowuje': Cera się podała na matkę. Dziecko smyczy się za matką. Prześwięciliśmy smutno święta, bo matka ciężko chorowała. **2.** ['u pszczoł: *samica* zdolna do rozrodu']

matryka 'metryka': Wyciąg z matryki.

mawiać* 'mówić': Rzeka się (prawi się, mawia się) u nas Francek, a nie Franciszek.

mazać **1.** 'robotę niedokładnie, nieforemnie wykonać' ***2.** 'rozprowadzać na powierzchni czegoś warstwę jakiejś substancji; smarować': Kto maże, ten jedzie. ♦ *Mazią i maścią* się *maże*, *omastą* się *maści*. *Maścią* kogo nacierać nie nazywa się *maścić*, ale *mazać*, *namazać*, *pomazać* (salben [namaszczać]).

mazać się 'płakać, *szklébić się*': Co chwila się maże.

mazak ['osoba skłonna do płaczu; beksa']

maznać 'uderzyć': Maznać kogo.

mazy 'części przy bieleniu murów źle zabielone': Na ścianie same mazy, pełno mazów.

maż ['smar do wozu'] ♦ *Mazią i maścią* się *maże*, *omastą* się *maści*.

mączka 'sos': Krzanowa mączka. Bierze się rogula i rozfertyje się w garnku zasmážka, mączka, jajecznica itp. ♦ *Poléwkę* zaś, czyli sos, nazywamy *mączką* (maczać).

máj ['długa żerdź z choinką ozdobioną kolorowymi wstążkami, stawiana przed domem mającej powodzenie panny na dzień 1 maja'] ♦ Kochanek stawia swej kochance *mája*. Ucina w lesie drzewko, zwykle jodłę, wysokie, cienkie, pozostawia odpowiedni wierzchołek, resztę obłupia z kory. Wierzchołek przystraja różnemi wstążkami itp. i stawia go przed okna swej kochanki. Wszystko to wykonywa się w nocy przed pierwszym maja i potajemnie, żeby się nikt nie dowiedział, kto *mája* postawił. Teraz *máje* już rzadko widywać, bo lasy lepiej są strzeżone jak dawniej.

májiczek **1.** 'leontodon taraxacon [roślina – brodawnik]' **2.** 'jeden z starych obrzędów na Szląsku' ***3.** 'długa żerdź zakończona przyozdobioną choinką': Dzieci chodzą z majiczkiem. ♦ Wycinają drzewko leśne, pozostawiają wierzchołek, resztę gałęzi obcinają. Wierzchołek przyozdabiają wstążkami, jajkami, pierzem itp. i takie drzewko nazywa się *májiczek*. Troje dziewcząt ubranych obnaszają w wiosce od chaty do chaty *majiczek*, śpiewając pieśni odpowiednie, za co małe datki odbierają.

májówka 'zabawa urządzana dla dzieci szkolnych, zwykle w maju lub czerwcu i w najbliższym lasku': Májówka, majówka.

málić się 'ubywać, zmniejszać się': Chléb się máli, niedługo nic nie będzie. Ziemniaki się málą, cóż potem będziemy jeść!

márnina 'Kleinigkeit, geringfügige Sache [drobnostka, drobna, niewielka rzecz]': Nie byłbym mądry za taką márníę cały dzień robić.

márninka* 'zdr. od *márnina*': Proszę cię o kąsek, o kąszczek, o kąszczynecek, o márníkę masła.

márnostka 'Kleinigkeit, geringfügige Sache [drobnostka, drobna, niewielka rzecz]'

márny **1.** 'mały, lichy, drobny' ♦ Odróżnić trzeba od słowa *marny* itd. (vergänglich, eitel...). **2.** 'vergänglich, eitel... [przemijający, nietrwały, zarozumiały, próżny]'

mącić ‘pleść, gadać, bredzić’

mączánka ‘Mehlbrei [potrawa mączna]’: Nasypuje się mąki do wody lub do mleka, zagotuje powoli, pomaści i mączonka gotowa.

mączki [‘odmiana jabłek’]

mądel 1. ‘15 [sztuk]’: Kupiłam 6 mądeli tyk. 4 mądele = kopa 60. ***2.** ‘określona liczba snopów zboża (zwykle dwadzieścia) ustawionych razem na polu’: Mam 16 mądeli rży, a 12 pszenicy. Zboże już stoi w stojakach, w mądelach, a teraz może już i deszcz padać. ♦ Zboże wiąże się z *pokosów* lub *polózek* w snopki, a snopki ustawiają się w *mądele* (zwykle po dwadzieścia) na *mądelniki*, które się wbijają w ziemię, a na nie snopki zadziewają. Po przeschnięciu zwożą się do stodoły.

mądelnik* ‘przyrząd do suszenia zboża’ ♦ Zboże wiąże się z *pokosów* lub *polózek* w snopki, a snopki ustawiają się w *mądele* (zwykle po dwadzieścia) na *mądelniki*, które się wbijają w ziemię, a na nie snopki zadziewają.

mądelować ‘układać, stawiać zboże do *mądeli*’

mądk ‘Hoden [jądra]’: Baranie mądk.

mądrák ‘mędreć’

mądrawać ‘mędrkować’

mądrze [‘w sposób mądry; rozumnie, rozsądnie’]

mądrzeć [‘stawać się mądrym lub mądrzejszym’]

mądy ‘Hoden [jądra]’

mąty [‘mówienie głupstw, bzdur, niedorzeczności’]: No, ten się tam namącił, jego mątom nie było końca, no to jest bałamut.

mech, mechu [‘drobna roślina zarodnikowa tworząca gęste darnie’]: Łąka się zameszyła, nie rośnie trawa na niej, jeny mech. Koryto przecieka, trzeba je zamszyć – mechem lub szmatami szpary zapchać.

mechlerstwo [‘krętactwo, oszustwo’]

mechlerz [‘człowiek nieuczciwy, krętacz, oszust’]

Por. **machlerz**

mechlérzyć [‘oszukiwać, mataczyć’]

menarz* ‘młynarz’

Por. **mynárz**

mencki ‘tęgi, duży, wielki’: To jest mencka fura. To jest mencki chłopiec. ♦ Patrz *sakra-mencki*.

mentel ‘motyl’

mentelek ‘zdr. od *mentel*’

menteliczek ‘zdr. od *mentelek*’

meszek [‘zdr. od *mech*’]

meszysty [‘pokryty *mchem*’]

mezyłanka 1. ‘materja lniana lub bawełniana na suknie kobiece u Laszek’ **2.** ‘suknia u Laszek w odróżnieniu od sukni u Wałaszek’: Przestroila się i nosi teraz mezyłankę.

mércha ‘nie oznacza wszetecznicy, ale kobietę, która, jak mówią, gryzie i kopie, złośliwą, *mającą pysk jak siekiérę*’ ♦ *Marcha* oznacza taką samą kobietę i oprócz tego stare konisko.

Por. **marcha**

mérsk ‘rzut’

mérskać ‘ciskać, rzucać’: Chłopcy tu na nas mérskają kamieniami. Mérskają drzewo (pławowe) na brzeg.

męcnać 1. ‘uderzyć’: Męcniej go. Ukielznął i męcnał sobą o ziem. **2.** [‘rzucić, cisnąć’]: Męcnał nim o ziem.

mędrszy ‘mądrzejszy’

mędrzec [‘człowiek bardzo mądry, uczony’]

mglić się 1. [‘zachodzić mgłą, mętnieć’]: Oczy mi się mgłą. **2.** [‘tracić ostrość widzenia’]: Mgli mi się w oczach.

miano 1. ‘imieniny’: Dziś jego miano, trzeba go iść powiązać. ***2.** ‘imię, nazwa’: Jakóż ci na miano? – Jędryś. Przydać komu miano. Jakież miano ma ten pies? Trzeba pieskowi jakie miano wydać. Jakoście mu wydali na miano?

miasto* ‘zamiast’: Przerzekł się, powiedział „gadzina” miasto „godzina”, a teraz się z niego śmieją.

miazgurja ‘miazga’ ♦ *Góral* dał mi taką definicję: jest to tak jak papier pod *skórą* na świeżym buku i smakuje słodko. Wyraz używany na Wiśle.

miąciolka ‘Schneegestöber [zamieć śnieżna]’

miąś ‘młody las’: Pojźmy do mięsia. Byliśmy w mięsiu.

miąść [‘o śniegu: obficie padać, zacinać’]: Mięcie cały dzień, isto nom śniega do stodoły namięcie. Już się wymiętło (już się mięcielnica skończyła, już nie mięcie (śniegiem)).

♦ Mięcie, miętło, będzie mięść.

Por. **mięść**

miążga ‘miazga’: Wierzby już puszczaają miążgę (można korę od pręcia łatwo odłączyć).

miczałónki 1. [‘odmiana jabłek’]: Michalónki. **2.** [‘odmiana gruszek’]: Michalónki.

miczałek ‘kłąb dymu z fajki’: Puszcza sobie miczałki (pali fajkę).

miczałki [‘odmiana jabłek’]

miech* 1. ‘duży worek’: Mynarz ubija fasulcem mąkę do miecha. Mynarz źle miech napikował, jest mięki. Pikuje pieniądze do miecha. Cóż robisz? – Trzępię miechy (worki, tj. wytrzępiję, otrzępiję je z mąki). Zoglądał się na wszystkie strony, czy go kto nie widzi, a potem nabrał (skradł) ziemniaków do miecha. Trzeba zboże w miechach zutrzasać, aby je można powiązać. **2.** ‘zawartość tego opakowania’: Niósł pełny miech rzeczy, które na jarmarku nakradł. Przywiozł miech ze młyna jak gajdy (źle ubity, mięki). Od miecha płaci się dwa czeski(e) pytlówki.

miechárz [‘człowiek’], co wszystko do *miecha* pakuje; złodziej, szalbierz’

miechurka ‘ciasto podłużne na maśle smażone, jakie czasem przekupki sprzedawają’

mieć ciągle rękę w kapsie* ‘być ciągle narażonym na wydatki’: Trzeba mieć ciągle rękę w kapsie, każdy dzień jakaś utrata: to dawka, to na sól itd.

mieć co na języku* ‘mieć zamiar coś powiedzieć, ale nie zrobić tego’: Miałem to na języku, a przecie zapomniałem mu o tém wspomnieć.

mieć co na końcu języka* ‘chcieć coś powiedzieć i nie móc sobie tego przypomnieć’: Jak się nazywa? – Mam to na końcu języka, przecie sobie nie mogę przypomnieć.

mieć jatki pod brodą ‘mieć koszulę niezapiętą, niezwiązaną pod brodą’: Masz jatki pod brodą.

mieć krzup na kogo ‘stroić się na kogoś, chcieć mu dokuczyć’: On ma krzup na niego.

mieć lajdę* ‘w zabawie dziecięcej: być osobą, która ma za zadanie dogonienie innego z uczestników tej zabawy’ ♦ *Mający lajdę* tak długo goni za towarzyszymi gry, aż uderzy innego dłonią. Uderzony *ma lajdę*, a ten znów goni za innymi itd.

mieć pieniądze w rzyci ‘nie mieć pieniędzy’: Ma pieniądze w rzyci.

mieć pysk jak siekiere [‘być kłótliwym, mówić dużo i głośno’]: Ma pysk jak siekiere (obraża każdego słowem).

mieć pysk jak siekięra [‘być kłótliwym, mówić dużo i głośno’]

mieć rozum w głowie* ‘być mądrym’: On ma rozum w głowie.

mieć się z czego obierać [‘znaleźć się z własnej winy w niekorzystnej dla siebie sytuacji, wpaść w zasadzkę’: Kupił sobie chałupę, a nie ma za tela pieniędzy: będzie się miał z czego obierać. No joch się tam miał z czego obierać (wpadli na mnie jak na psa i ledwo się im mogłem odszczekać).

mieć się z pyszna [‘znaleźć się z własnej winy w niekorzystnej dla siebie sytuacji, wpaść w zasadzkę’]

mieć słabe zdzierze ‘mówi się o człowieku, który nie może długo *udziierać* potrzeby naturalnej’: Ma słabe zdzierze.

mieć śmieszki na gębie* ‘uśmiechać się dyskretnie; uśmiechać się pod nosem’

mieć wilczą kość [‘być leniwym’]: Ma wilczą kość (nie chce mu się robić, nie chce mu się zgiąć).

mieć wyrch* ‘mieć rację, być wygranym w jakimś sporze’: On by wszędzie chciał mieć wyrch (górze).

mieć zęby ostre ‘mieć apetyt’: Miał zęby ostre.

mieć zęby wybruszone ‘mieć apetyt’: Miał zęby wybruszone.

mieć życie* ‘mieć dobre lub bardzo dobre warunki bytowania’: On ma życie (dobre, przyjemne).

miedzianny* ‘miedziany’: Mosiędzowe i miedziane naczynia zakotłały.

miejsce ‘osiadłość, grunt’: Ma dwa (dwie) miejsca. Kupił sobie miejsce, ale go zaś sprzedał.

miejsco ‘osiadłość, grunt’

mielák ‘mlon [drażek przy żarnach do obracania kamienia]’

mieniać się* ‘zastępować jeden drugiego, wchodzić na czyjeś miejsce; zmieniać się’

mienić się ‘flunkern [błyszcząc wieloma kolorami]’: Mieni mi się przed oczami.

mieniéj ‘mniej’

mieńszość ‘mniejszość’

mieńszy ‘mniejszy’: Mały, mieńszy, najmieńszy. Jaskółka śpiewa (do chłopców): „Więszemu większy, mieńszemu mieńszy (kawałek chleba), a kieremu się nie będzie podobać, to go ciuk, ciuk, aż się ujszczy”.

mierlączek* ‘zdr. od *mierlák*’: Mierloczki (młode owce) się zaruniły.

mierlák ‘jagnię’

mierwa* ‘zmierzwiona, zgnieciona słoma’

Por. **mierzwa**

mierwić* ‘mierzić’

mierydza ‘*ćwieka*, przeżuwka’

mierydzać 1. ‘*ćwiekować*’: Owca mierydza. *2. ‘ruszać szczęką, gryząc coś’: On zawsze mierydza (to jest ciągle coś zajada, jakby *ćwiekował*). *3. ‘ruszać czymś jednostajnie’: Nie mierydź już tyle tą kolebką (kołyską) (to jest nie ruszaj, nie kolebaj). ♦ Wyraz używany w górach.

mier-zieć* ‘martwić, trapić’: Co się mię to namier-ziało (długo mię to mier-ziało).

mierzyc* 1. ‘jednostka objętości równa ok. 48 litrom’: On ma rocznej płacy 20 reńskich i deputatu 10 mierzyc ziemniaków, dwie mierzycy pszenicy itp. Kupiłem sto mierzyc

pszenicy na handel (to jest abym znów sprzedał i coś zarobił). **2.** ‘rodzaj naczynia drewnianego’

mierzwa 1. ‘*mierwa*’ **2.** ‘człowiek *potrzeszczony*, szalapat’

Por. **mierwa**

miesiąc [‘*księżyc*’] ♦ Wyraz *księżyc* mniej używane.

miesięczny ‘pochodzi od *miesiąca* – *księżycy*’: Miesięczny promień.

Por. **miesięczny**

miesięczny ‘pochodzi od *miesiąca*, czyli czterech tygodni’: Miesięczny płat. Miesięczna służba.

Por. **miesięczny**

mieszanka ‘bób i owies’: Tu jest połownik, tu mieszanka, a tu mam swadźbę.

mieszkciem potrząść ‘wydatki poczynić’: Tam trzeba mieszkciem potrząść.

mieszkowy* ‘związany z *mięszkiem kościelnym*’: Mieszkowe pieniądze (włożone do mieszka kościelnego).

mietelka [‘zdr. od *mietla*’]

mietlarz [‘człowiek wyrabiający miotły’]

mietlisko [‘zgr. od *mietla*’]

mietla ‘miotła’

miérzacz ‘miernik [mierniczy, geodeta]’

miészek kościelny ‘Klingelbeutel [woreczek z dzwonkiem używany do zbierania datków kościelnych]’

mięcielnica ‘Schneegestöber [zamieć śnieżna]’: Już się wymiało (już się mięcielnica skończyła, już nie mięcie (śniegiem)).

mięki* ‘dający się giąć, ugniatać, formować; miękki’: Mynárz źle miech napikował, jest mięki.

mięktać ‘badać, próbować, omacywać palcami, czy rzecz jaka już jest dojrzała, *mięka*’: Dzieci już mięktają śliwki, czy która już dojrzała. Dzieci mięktają gruszki w pieleszu, czy już się gnilczą.

mięktanie* ‘forma rzeczownikowa czasownika *mięktać*’

mięść [‘o śniegu: obficie padać, zacinać’]: W zagrodzie usypało zamieć na chłopa wysoki (miąść, mięść).

Por. **miąść**

mięśny* ‘mięsny’: Chlebne, mięsne, szewskie jatki.

miętosić ‘*mierwić*, mieszać, deptać, gnieść’

migać 1. ‘wziąć rozżarzoną *szczepę* i rzucać nią w prawo i w lewo lub wywijać w koło’: Kto miga, ten się pojszczy. **2.** ‘prędkobiegnąć niby lotem błyskawicy’: Migaj! (leć, bieź!).

mignąć 1. ‘uderzyć szybko’ ***2.** ‘wrzucić szybko’: Wziął ociepkę siana i mignął nią na szopę, a tak jedną za drugą, aż wszystkie wymigał (powyrzucał z lekkością, chociaż wysoko było).

mignąć się* ‘ukazać się na niebie jako błyskawica’: Migło się (błysnęło się).

migotać ‘wziąć rozżarzoną *szczepę* i rzucać nią w prawo i w lewo lub wywijać w koło’

mikolajka ‘pieczywo mające kształt mężczyzny’

milego Boga [‘nic, w ogóle nic’]: A zyskał co? – Zyskał tam milego Boga (nic nie zyskał, owszem stracił). ♦ *Milego Boga* ma równe znaczenie jak *niech tam Bóg opatrzy*.

miłosierny rz ‘brat miłosierdzia (zakon b[raci] m[niejszych]’: Chodźmy do miłosiernych na piwo.

miłość pán ‘waszmość, jegomość’: Miłość pán idzie. Proszę miłość pana o...

miłość pani ‘*imościnka*’

miodonki [‘odmiana gruszek’]

miseczka [‘drewniejąca okrywa otaczająca owoc dębu’] ♦ Żołądz spada z *miseczką*, która po upadnięciu na ziemię od niego się oddziela.

miska* ‘część wagi wyglądem przypominająca naczynie, na której kładzie się odważniki lub ważony towar’: Miski przy wadze.

miszkarz ‘Schweinschneider [człowiek zajmujący się kastrowaniem zwierząt]’: Na wiosnę przychodzą z Morawy miszkarze, miszą, mniszą świnię i wałaszą heńszty (ogiery).

miszkować ‘wyrzynać [kastrować] świnię’

miszyć ‘wyrzynać [kastrować] świnię’: Na wiosnę przychodzą z Morawy miszkarze, miszą, mniszą świnię i wałaszą heńszty (ogiery).

Por. **mniszyc**

mitwować ‘kreuz und quer gehen, legen, werfen [wprowadzać w stan nieładu, mierzwić]’

miziurek ‘mała drobna rzecz, *márnina*’

mlecie* ‘mielenie’

mlęć językiem* ‘dużo gadać’: Miele językiem jak młyńskie koło.

mléwo ‘zboże nagromadzone w młynie i przeznaczone do *mlecia*’: On nie ma żadnego mléwa i młyn stoi. Ma moc (dużo) mléwa.

mląka ‘kałuża, moczarzysko’: Wpadł, wjechał do młaki i ledwo się z niej wydrapał.

młócek* ‘człowiek młócaący zboże; młocarz’

młoducha ‘panna młoda’: Zagładzić młoduchę, niewiastę do ślubu (uczesać i przyozdobić głowę). ♦ Gdy *młoduchę* do ślubu *gładzą*, wsadzają jej na głowę *tkánkę* zieloną perlami nasadzaną, którą nosi, aż ją *zaczepią*, aż jej czepiec włożą. ♦ Przy wyprowadzaniu *młoduchy* z domu rodzicielskiego na ślub ona sama i jej *starosta odpraszają* rodzicom, sąsiadom, rodzeństwu itd. za wszystkie uchybienia *młoduchy* podczas jej młodości, co się dzieje uroczystie i ceremonialnie.

młoduszyna* ‘panna młoda’

młodzik ‘młody gołąb’: Mam młodziki, nie kupicie młodzików? Młodziki się już opierzyły.

młynka ‘der Mühlgraben [potok doprowadzający wodę na koło młyńskie]’: Młynką płynie woda na młyn.

mnichy [‘odmiana jabłek’]

mniszyc ‘wyrzynać [kastrować] świnię’: Na wiosnę przychodzą z Morawy miszkarze, miszą, mniszą świnię i wałaszą heńszty (ogiery).

Por. **miszyć**

moc I ‘bardzo wiele czego, *sila* czego’: Ma moc mléwa. Ma moc chasy (czeladzi dużo). Ma moc statku. Jest tam moc śniega, chodniki jeszcze nieprzedłapane (nieuchodzone, nieutorowane). Już moc pieniędzy przesadził, a jeszcze nic nie wygrał. Ziemniaki zarosły trawą, mamy moc szarpaniny (trzeba dużo zielska wyrwać). Ma piękne szaty, ma moc szat. On ma moc wiecy (rzeczy). Ma moc rozmaitej ostudy (nieprzyjemności). Bestyjstwa (złości) moc pomiędzy ludźmi, kradną, zabijają się itp.

moc *II ‘w dużym stopniu, zakresie; dużo’: Ja już na tem świecie moc wystalem.

moc bardzo* ‘bardzo dużo’: Czyściliśmy zboże, ale moc bardzo w niem gizmu, będzie co gawiedzi posypać (śmieci, proch).

mocęństwo ‘pełnomocnictwo’: Já mu dałem mocęństwo, aby mię w tej sprawie zastępował.

mocka ‘bardzo wiele czego, *sila* czego’

mocki ‘bardzo wiele czego, *sila* czego’

mocny jak koń ‘silny’: Mocny jak koń.

molka* ‘serwatka’

moneta* ‘pieniądz metalowy’ ♦ Monety, które na Śląsku z tradycji znane są: *pięták* – $\frac{3}{4}$ kr[*ejcara*] w[aluty] w[iedeńskiej], 4 idą na jeden *czeski*, *turák* – 1 $\frac{1}{2}$ kr. w.w., 2 idą na jeden *czeski*, *siodmák* – 7 kr. w.w., pieniążek srebrny, *órt* (*lórt*) – 12 $\frac{1}{2}$ kr. w.w., *trojnik* – $\frac{1}{2}$ kr. w.w., *widenka* – $\frac{1}{4}$ kr. w.w., *czeski* (*czeszczák*) – 3 kr. w.w., *dwuczeszczák* – 6 kr. w.w.

mores [‘poczucie przyzwoitości, grzeczności’]

morka ‘Meerschweinchen [świnka morska]’

morszczak ‘Meerschweinchen [świnka morska]’

morzenie* ‘ból brzucha’

morzyć ‘mieć *morzenie*, *gryzienie* w żołądku’: Morzy mie! Morzy cię?

mosárek ‘naczynie z drzewa wydrążone’

mosiędzowy* ‘mosiężny’: Mosiędzowe i miedziane naczynia zakotłaly. W tym kamieniu są dwie mosiędzowe gąźwie wprawione, za pomocą których można kamień odwalić.

motać [‘związać’] nici na *motowidle* w pasma’ ♦ Dziesięć, 12 lub piętnaście *paśm* dają *motek*. Nie: matać.

motek [‘zwój przędzy liczący 10, 12 lub 15 *paśm*’]

motowidło* ‘przrząd do zwijania przędzy’: Wziął motowidło, umotał pół łokcia i przestał.

motyczka ‘vulva, *chamajda*’: Pitka, picza, picia, puszka, sajda, szmarówka, motyczka, ciotka, starka, chudzina, sowa.

mować* ‘posługiwać się słowami w celu komunikowania myśli lub przekazywania informacji’: Przyszedł do sklepu, a nie mówił, jeno se byrkoł: kawy, cukru. Mówiłem z nią, ale mi nic nie odpowiedziała, jeno się zaszczérzyła i poszła (zaśmiała się).

Por. **mówić**

mórzka ‘ból brzucha’

mówa* **1.** ‘mowa, mówienie’ **2.** ‘wypowiedź’: Wszystko do kupy zmacił i nie można być mądry z jego rzeczy (mówy).

mówić* **1.** ‘posługiwać się słowami w celu komunikowania myśli lub przekazywania informacji’: Nie chciałem mu wprost i wyraźnie o tej rzeczy mówić, nadmawiałem tylko, ale on nie zrozumiał czy też zrozumieć nie chciał, o czym chciałem mówić. A czy to godno z nim mówić. Ani mi się nie śniło mówić z nim. Nie miałem jeszcze sposobu z nim mówić (czasu, sposobności, przyłytyości). Sturkał go łokciem, aby przestał mówić. Zasipnął, nie może mówić. Nie mówi, ale beble. On nie mówi, tylko harka. Pyszczy mu z gęby, gdy mówi. ***2.** ‘zwracać się do kogoś w jakiejś formie’: Jemu tam już nie można dwoić, jemu się musi mówić oni.

Por. **mówić**

mrąg 1. ‘pas na skórze lub sierści’ **2.** ‘pręga’: Liznął mię kijem, patrz, jaki mam mrąg na grzbiecie. Zbito go (kijem), ma same mręgi na ciele.

mręgi [‘odmiana jabłek’]

mręgowaty ‘mający *mręgi* – pasy na skórze, sierści’ ♦ *Strokaty*, jeżeli nie *mręgi*, ale płaty różnobarwne są na sierści. Najczęściej koty są *mręgowate*, zaś inne zwierzęta domowe pstrokate.

mroczek ‘człowiek, który ma zawsze *zamroczoną*, gniewną twarz’
mroczno [‘bez dostatecznej ilości światła, ciemno’]: Dziś mroczno – mroczny dzień. Robi się mroczno.
mroczyć się [‘chmurzyć się’] ♦ Rozróżniamy *mroczyć*, *zamroczyć się* od *śmięwa się*, *zećmiło się*. *Śmięwa się* każdy wieczór (zmierzcha się), zaś *mroczy się*, *zamroczyło się* wtedy, gdy obłoki i chmury pokrywają niebo.
mrok ‘człowiek, który ma zawsze *zamroczoną*, gniewną twarz’
mrowiec ‘mrówka’ ♦ Nazywają też czarne mrówki *ewangelikami*, czerwone mrówki zaś *katolikami* z powodu, że bardziej gryzą.
mrowiecznik ‘mrowisko’: Mrowiecznik w lasach.
mrókiek ‘czarna chmura, obłok’
mrókiekwa ‘czarna chmura, obłok’
mrókwia ‘czarna chmura, obłok’
mruczeć [‘mówić coś niezrozumiale, niewyraźnie’] ♦ Częściej *murczeć*.
mrus ‘plama od węgla lub popiołu, zawsze czarna’: Grali jakąś grę, a kto przegrał, zrobili mu mrus na czole.
mrusać [‘brudzić czymś czarnym (węglem, sadzą itp.)’]
mrys ‘*mrus*’
mrysać 1. [‘brudzić czymś czarnym (węglem, sadzą itp.)’] 2. ‘pisać węglem po ścianie’
mrzeże ‘krata żelazna w oknach’
mrzyglód ‘skąpiec (?)’
mszyć ‘zatykać, zapychać szpary’
mszyć się* ‘stawać się mechatym, tracić gładkość’: Podeszwa się mszy, nie będzie trwała.
muc ‘całus’
muchówki [‘odmiana jabłek’]
muckać żart. ‘całować’
mucnąć żart. [‘pocałować’]
mularka [‘rzemiosło murarskie, praca, zajęcie murarza; murarstwo’]: Poszedł za mularką (pracy mularskiej szukać).
mularski* ‘dotyczący murarza lub murarstwa’: Poszedł za mularką (pracy mularskiej szukać). Malta mularska.
mularz* ‘murarz’: Uistowałem mularza na jutro (mularz mi święcie przyrzekł, że jutro do roboty przyjdzie).
mularzyć ‘być mularzem’
municja 1. ‘zapas jakiegokolwiek’ 2. ‘proch, brok do strzelania’
murczeć ‘*murczeć*’
murczliwy [‘ponury, małomówny’]
murczydło [‘człowiek ponury, małomówny’]
murkliwy [‘ponury, małomówny’]
murknąć [‘powiedzieć coś niezrozumiale, niewyraźnie’]
murzyn ‘*szoldra*’ ♦ [Nazwa] pochodzi od czarnej wędzonki zapiekanej w ciasto.
musowy ‘przymuszony, wymuszony’: Musowa robota niewiele warta.
muster ‘wzór’: Maż [!] jej posłać koszulkę na muster.
mustronczek ‘Mundstück zu einem Pfeifenrohr [ustnik do fajki]’
muszarka ‘muchomor’

muszka 1. [‘część celownika w ręcznej broni palnej znajdująca się u wylotu lufy’]: Muszka na strzelbie. ***2.** ‘owad pasożytujący na warzywach – mączlik’: Kapustę muszki gubią. ***3.** ‘jakiś owad pasożytujący na śliwie’ ♦ Jeżeli *muszka* w kwiat śliwkowy jajek nasadzi, tedy owoc wyrasta w pęcherz (*tobolkę*) bez *kostki*, w którym pęcherzu *muszki* się rozpadają.

mycka [‘czapka futrzana’] ♦ Gatunki [nakryć głowy]: *strzeszka* (jeżeli ma wielką *strzechę*), *mycka* (zwykle barankiem podszyta), *kaszkiet*, *kłobuk* wysoki, wyśmiewnie *maśnicą* i *smolnicą* zwany.

mydlić ‘pędzić, biec, lecieć’: Patrzcie, jak mydli do lasa.

myło [‘w języku dzieci: mleko’]: Dzieci nazywają mleko: myło.

mylek ‘urwisz, próżniak’

mynarczyk [‘pomocnik młynarza, czeladnik w młynie’]

mynarka [‘żona młynarza’]

mynarski [‘przym. od *mynárz*’]

mynárz ‘młynarz’: Mynárz źle miech napikował, jest miękki. Mynarz ubija fasulcem mąkę do miecha. Zastawa się zepsuła przy młynie i mynarz nie może mleć.

Por. **menarz**

myrdać ‘wisząco się poruszać’

myrdek ‘warkocz u kobiet, splecione włosy’: Warkocze kobiece nazywają u nas zwykle myrdkami.

myszeńskie jabłka ‘Barsdorfer Äpfel [gatunek jabłek]’ ♦ Jabłka małe, ale bardzo smaczne.

myśliwiec ‘leśniczy’

myto 1. ‘rogatka’: Objechał myto i musiał za to karę zapłacić. Chciała myto (rogatkę) obchodzić, ale ją przytrzymało. Gnała krowę na targ i chciała myto obegnać, ale ją złapano. ***2.** ‘wynagrodzenie służącego’

N

na* ‘w okrzyku przywołującym świnię’: Nuśka na, na.

na ankór ‘na złość, na gniew, na przekór, w zwątpieniu’: Pije na ankór (pije, chociaż wie, że za to odleży i gotów by wypić naraz i pół beczki). ♦ Może: rankor.

na buducne czasy ‘na czas długotrwały, wieczny’: To będzie na buducne czasy (będzie trwałe).

na bzdurę ‘na złość’: Zrobił mi to na bzdurę.

na całe garło* ‘bardzo głośno’: Wołał na całe garło.

na dogonkę* ‘starając się wyprzedzić osobę, z którą się kosi’: Będziemy siec, żąć na dogonkę, to jest który którego dogoni, kto prędzej dosiecze, dożnie, który którego przedbiegnie.

na dwoje* ‘o obiedzie: składający się z dwóch dań’: Mieliśmy obiad na jedno, na dwoje, na troje, tj. o jednej, dwóch lub trzech potrawach.

na handel [‘na sprzedaż’]: Kupiłem sto mierzyc pszenicy na handel (to jest abym znów sprzedał i coś zarobił).

na isto* ‘na pewno’

na jedno* ‘o obiedzie: składający się z jednego dania’: Mieliśmy obiad na jedno, na dwoje, na troje, tj. o jednej, dwóch lub trzech potrawach.

na każdo ‘na każdy dzień’: Ta suknia jest na każdo, a ta zaś na święto. ♦ Oppoz. *na święto*.

na kijankę [‘w taki sposób, że złożona w trójkąt chustka związana jest pod brodą za dwa końce tak, by sterczały sztywno na boki’]: Kobiety biorą chustkę (szatkę), składają ją na trójkąt, zarzucają na głowę i wiążą dwa końce na węzeł pod brodą i to nazywają: Ma związaną *szatkę na kijankę*.

na klepacz [‘w taki sposób, że złożona w trójkąt chustka owinięta jest wokół szyi, a końce związane są z tyłu głowy’]: Miała szatkę na klepacz związaną. ♦ Chustka w trójkąt złożona kładzie się na głowę, zawija pod szyję, a końce związują się w tyle głowy.

na kwasek* ‘w taki sposób, że złożona w trójkąt chustka związana jest z tyłu głowy na dwa węzły’: Miała związaną szatkę na kwasek. ♦ Kobiety biorą chustkę (*szatkę*) na głowę, zakładają do pół czoła i wiążą w tyle głowy na dwa węzły.

na leżączku [‘w pozycji leżącej; na leżąco’]: Na leżączku go natrafił. Na leżączku go uderzył. Zabił zającą na leżączku. ♦ Patrz *leżmo*, oznacza inny stan.

na lice* ‘o ubraniu: wierzchnią stroną na zewnątrz; na prawą stronę’: To jest na lice, a to na ręby.

na Matkę Bożą ‘na święto Zwiastowania NMP’ ♦ Zwykle terminy do spłacania kapitału, oddawania sprzedanych gruntów itp. są: na Matkę Bożą (25 marca), na ś. Jana (24 czerwca), na ś. Michała (29 września), na Nowy Rok (1 stycznia).

na minutę ‘na czas oznaczony’: Stawił się na minutę.

na mitwo [‘swobodnie, bez dozoru’]: Na jesień chodzą krowy na mitwo (bez pasterza, gdzie się im podoba).

- na odmiarę** ['tak, że się omierza płody rolne i rozdziela je pomiędzy właściciela i robotnika']: Kopaliśmy (ziemniaki) na odmiarę, np. panu pięć korcy, a chłopu 6-ty korzec za robotę (tj. sadzenie, obrobienie i wykopanie).
- na ostrządkę** 'na przemian, na przemianę': Będziemy na ostrządkę robić, pójdzie nam to sporzej. Robiliśmy na ostrządkę, np. jeden podawał snopy w górę, a drugi je odbiera. Jak się pierwszy zmęczy, przemieniają się i ten, co miał lekszą robotę, to jest odbieranie snopów, wstępuje w miejsce pierwszego.
- na ostrządkę** 'na przemian, na przemianę'
- na ozaist** 'na isto, naprawdę': On jest na ozaist niemocny. Przyjdiesz? – Na ozaist przyjdę. Przedajkuje się z gruntem (chce swój grunt sprzedać, sprzedawa swój grunt, ale nie na ozaist (nie na serio), mówi ciągle o sprzedaży).
- na plemię*** 'do chowu': Najpiękniejsze prosię zostawimy na plemię.
- na pobierkę** ['do wspólnego wymiennego korzystania']: Dzieci! Daję wam ten kozuch na pobierkę (który go potrzebuje, to go oblecze, a potem zaś drugi go oblecze).
- na podoręczu** 'bei der Hand [pod ręką]'
- na pogotowiu** 'na gotowiu, na podoręczu, na podorędzi, na pozorędzi'
- na pole** ['na zewnątrz, na dwór']: Wyszedł na pole (z izby na dwór). Wysturkał go z izby na pole. Wypakowali ich na pole. Trzeba na pole wyzdrzyć, co się tam dzieje. Założyli go w komorze, w izbie, w stodole (zamknęli) (zasunięto haczyk przy drzwiach, tak że się nie mogli na pole wydobyć).
- na poprzek** 'quer über [w poprzek]'
- na posprzek** 'quer über [w poprzek]'
- na pozorędzi** 'bei der Hand [pod ręką]': Weź, co masz na pozorędzi, a bij.
- na przeciwność zrobić*** 'zrobić coś wbrew komuś, zrobić coś komuś, by go zdenerwować': On mi to na przeciwność zrobił (ażeby mię zgniewał).
- na przejmo** 'wprost gdzie trafi': Jeżeli chcesz mieć krótszą drogę, musisz iść na przejmo. Przejechał mi na przejmo przez grunt. Krowy pasą się w jesieni na przejmo (gdzie chcą, bez dozoru).
- na przek** 'w poprzek'
- na przezrok** 'w roku 1887 mówimy na przezrok, tj. 1889'
- na przystaniu** 'spotkawszy się': On mi jeno parę słów o tém nadmienił, bo to było na przystaniu.
- na ręby** 'na wspak, opacznie, na odwrotną stronę': Przewrócił kozuch na ręby i odział go, a ludzie się z niego śmiali. Wdziała pończochy na ręby. To jest na lice, a to na ręby.
- na rok** 'na przyszły rok, w roku 1887 mówimy na rok, tj. 1888': Na rok pojdzie do szkoły.
- na rozrywkę*** 'dzieląc na kawałki, na fragmenty': Końcy doszli do końca (zagonów), gdy południe dzwoniło i pozostał jeszcze jeden zagon nieskoszony, ale go zesiekli (skosili) na rozrywkę (rozerwali go, każdy kawałek skosił).
- na schwal** 'z rozważą, naumyślnie': Na schwal, schwalnie tu do was przyszedłem, aby was prosić o... Dostałem pozew i musiałem na schwal iść do miasta, to jest tylko dla ty jedną rzecz, z osobna. A któż mi tu stół obalił w ogrodzie? Wiatr go nie obalił, to musiał ktoś na schwal, schwalnie zrobić. On na schwal wozem zahaczył o płot, aż go obalił, a mógł przecie wyminąć. Na schwal rozbił garnek. On mi to na schwal zrobił (nie z przypadku).
- na sposób** 'na wzór, według formy': Kazałech sobie galoty uszyć na sposób, jak to w miastach noszą.

na spór ‘zum Trotze [na przekór]’

na spórę ‘zum Trotze [na przekór]’: On mi wszystko na spórę robi.

na swe ‘na swe miejsce’: Wpędziwszy pasterka krowy do chlewa, krzyczy: na swe, i powtarza tak długo, aż każda krowa na swoim miejscu stanie (jak zawsze stawa).

na święto ‘na niedzielę, do lepszego ubrania’: Ta suknia jest na każdą, a ta zaś na święto.

na ś[więty] nigdy ‘na spotkaniu w niebie, tj. nigdy’: Zapłacę co to na ś. nigdy.

na troje* ‘o obiedzie: składający się z trzech dań’: Mieliśmy obiad na jedno, na dwoje, na troje, tj. o jednej, dwóch lub trzech potrawach.

na truc ‘na *schwal*, ze złości’: On mi to na truc zrobił.

na twardo ‘na *ozaist*, na *serjo*’: Jak przyjdzie na twardo, to...

na ujmę ‘naumyślnie, wiedząc, że z tego będzie miał *ujmę*’: On to na ujmę robi.

na urwę **1.** [‘o działaniu, pracy itp.: dzieląc je między kilka osób’]: Zrobmy to na urwę (rozerwijmy tę rzecz, tę pracę między sobą, a zrobmy ją). **2.** ‘do upadłego, tak, żeby się człowiek o mało nie *urwał*, nie oberwał’: Robiliśmy na urwę.

na uwał ‘hurumą, hurmem’: Ludzie idą na uwał.

na wieki [‘odpowiedź na pozdrowienie: Niech będzie pochwalony’]

na wieki wieków [‘odpowiedź na pozdrowienie: Niech będzie pochwalony’]

na wieki wieków amen [‘odpowiedź na pozdrowienie: Niech będzie pochwalony’]

na wydaju ‘na wydaniu’: Ma dwie cery na wydaju.

na zabicie ‘mit aller Hast [z dużym pośpiechem]’: Robiliśmy na zabicie. Krowa się gdzieś od stada zabłąkała, szukano ją na zabicie (na złamanie karku).

na zadku ‘w tyle’: Został na zadku.

na żurek [‘w taki sposób, że złożona w trójkąt chustka związana jest z tyłu głowy za dwa końce tak, by sterczały sztywno na boki’]: Ma szatkę związaną na żurek. ♦ *Szatka* składa się w trójkąt, zakłada na czoło, a końce *zawiezuje* się w tyle pod włosami, na węzeł.

nabeblać* ‘naopowiadać, napleść’: Nabeblał tego co niemiara.

nabechtać ‘aufhetzen, aufreizen [podjudzić, namówić]’: Nabechcali ją, aby się zemściła.

nabrusić ‘naostrzyć’

nabrusić się ‘przygotować się, aby komu figla lub krzywdę wyrządzić’

nabzdzigárstka ‘człowiek lichy, słaby, niedołęga’

nacapić **1.** ‘natrafić na kogo’ **2.** ‘złapać’: Nacapił kurę i skradł. Nacapili złodzieja na targu i wsadzili go.

nachlastany ‘spity, opity’: Przyszedł do domu ochlastany, nachlastany.

nachować **1.** ‘namnożyć’: Nachował bydła i ma go teraz pełną oborę. **2.** ‘naukrywać’: Złodzieje nachowali pełną jaskinię różnych rzeczy.

nachować się **1.** [‘włożyć dużo wysiłku w wychowanie, utrzymanie kogoś’]: Co ja się tego człowieka nachował (nażywił, namiał starości on), a teraz się niewdzięcznością odpłaca. **2.** ‘naprzechowywać’: Co ja się jego rzeczy nachował (miał pod moim zamknięciem).

nachramować* ‘kuleć, utykać’: Koń nachramuje, idzie mu krew z kucika.

nachytać* ‘złapać wiele czego; nałapać’: Nachytał ptaków do kłatki i wypuścił je w izbę, i z początku były wszystkie dzikie, ale wkrótce się wszystkie ołaczały i już same przylatują, i żerą z ręki.

naciapać* ‘o owocach: strącić z drzewa lub drzew pewną ich ilość’: Ściapnąć jabłko, naciapać jabłek.

naciągać* ‘o zegarze: nakręcać’: Godziny naciągać (nakręcać sprężynę), zastawić lub przystawić (gdy przyspieszają), pognać (gdy się spażniają), sprawić (zreperować).

naciepać [‘nawrzucać’]: Naciepali mi pełną zagrodę kamieni (rzucając spoza ogrodu na owoc).

naciepać się ‘napracować się [przy wyrzucaniu czegoś]’: Ci (ludzie) się też tam naciepali (napracowali, uprzątając np. śnieg z zawianych dróg).

nacierny ‘niedający się niczem odpędzić’: Nacierny człowiek.

naciść się* ‘zmęczyć się pchaniem czegoś’: Ciś, przyjacielu, bo idzie w górę. – Użech się dość naciść.

nacyckać się 1. ‘napić się, cystackać’: Ciele się już nacyckało. **2.** [‘wyłudzić dużo czegoś’]: Dzieci się mi już dosyć nacyckały (musiałem pomiędzy nie już dużo majątku rozdać). Dzieci mi się już dość nasuszyły, nacyckały, nadoiły (na ich nalegania musiałem im dać wiele z mojego majątku).

naczarować się ‘narozmyślać, napracować się’: Co on się z tym zegarkiem naczarował, a nie może go sprawić (zreperować).

naćkać ‘napchać, natłoczyć coś do czego’: Dzieci mi naćkały liścia do botów.

naćkać się 1. ‘najeść się do syta’: Nigdy się nie może naćkać (nie można mu nastarczyć). ***2.** ‘odczuć przesyt czegoś’: Szak się ty tego kiedyś naćkasz (sprzykrzy ci się kiedyś ta rzecz).

naćpać* ‘napelnić, wypychać coś do czegoś’: Naćpać fajkę.

naćpać się ‘napchać się’: Naćpało się pełno ludzi.

nadać 1. ‘dać tyle, żeby już kto dosyć miał, żeby już nie prosił’: Takim ludziom niemożność nigdy nadać. **2.** ‘*sprzeżywać* kogo’: Nadał mi do łachów, do złodzieji, do cygánów. Ogrzeszył mnie niewinnie (nadał mi, nakłął mi).

nadać się [‘o zwierzęciu: udać się’]: Nadała mi się świnia (dobrze żere).

nadawać* ‘przeżywać’: Wlaź na mnie (językiem) i zaczął mię przeżywać (nadawać).

nadbyć* ‘być w nadmiarze’: „Wlaś wylaś” – jedna miara; przyjął 100 reń[skich] i zaraz niemi pokrył dług, tak że nie chybiło i nie nadbyło.

nadchybować ‘jakiś przycinki robić’: Ón zawsze coś nadchybuje.

nadchynąć ‘zwrócić *po daleku* czyją uwagę, ale ktoś nie chciał zrozumieć’: Nadchynąłem mu o tej sprawie.

naddać się ‘udać się’: Świnia mi się naddała (rośnie i tłuśnie). Żadna się nie naddała, same nienaddańce.

nadennik [‘człowiek], co się na dzień najmuje [do pracy]’

Por. **nadziennik**

nadeptać ‘natłoczyć’: Deptaliśmy kapustę i nadeptaliśmy trzy beczki kapuśne.

nadlubać się* ‘natrudzić się, wykonując jakąś pracę’: On się nad książkami dość nadlubał (namęczył).

nadmawiać ‘nadpowiadać, natrącać’: Nie chciałem mu wprost i wyraźnie o tej rzeczy mówić, nadmawiałem tylko, ale on nie rozumiał, czy też zrozumieć nie chciał, o czym chciałem mówić.

nadoić się* ‘wyłudzić dużo czegoś’: Dzieci mi się już dość nasuszyły, nacyckały, nadoiły (na ich nalegania musiałem im dać wiele z mojego majątku).

nadrabiać ‘überverdienen [dodatkowo zarabiać]’: Bez każdy dzień nadrabia (zrobi swoją robotę, a potem jeszcze robi, za co osobno płaconym jest).

nadreptać się* ‘podjąć wiele działań w celu załatwienia jakiejś sprawy’: Koło tej sprawy ja się dość nadreptał (nachodził).

nadrobić ‘anstricken [dosztukować, podłużyć lub dorobić części zniszczone, robiąc na drutach]’: Nadrobić pończochy.

nadrożyć się ‘natargować się’: Nadrożyła się (długo się drożyła), aż nareszcie za podaną cenę sprzedała.

nadrzyć ‘nadrzeć’: Nadrzyła (nadarła) trawy do swojej zapaski.

nadrzyć się* ‘wyłudzić pieniądze celowo i bez skrupułów, wyzyskać, okraść’: On się już dość ludzi nadrzył, naodzierał.

nadrzystać się ‘nagadać się’

nadważyć [‘wazać, dołożyć czegoś ponad określoną wagę’]

nadwążka ‘das Übergewicht [towar dodany ponad określoną wagę, nadwyżka wagi, nadwaga]’

nadzielić się 1. [‘doświadczyć czegoś wspólnie, przeżyć coś razem’]: Jużem się tu z wami dosyć tej biedy nadzielił, teraz pójdę dalej, gdzie lepiej. **2.** ‘narozdawać się’: On się chleba dość nadzielił pomiędzy uboż.

nadziennik [‘człowiek’, co się na dzień najmuje [do pracy]’: On nie jest nadziennikiem, on pobiera stajny płat.

Por. **nadennik**

nafafulić* ‘powiedzieć dużo rzeczy bez sensu’: No ten tam tego nafafulił.

nafértać [‘naopowiadać dużo o różnych rzeczach’]: Nafértał tego, aż głowa boli.

nafując 1. ‘hineinwehen [o śniegu: nawiać]’: Nafujało śniega do stodoły. Trzeba dymnik w dachu przytknąć, żeby na górę śniegu nie nafujało. **2.** [‘naopowiadać głupstw, napleść, nabredzić’]: No, ten tam tego nafujał.

nagnało komu do galát ‘ktoś nabawił się kłopotu’: Nagnało mu do galát.

nagodzić się [‘poświęcić dużo czasu na godzenie kogoś’]: Nagodziłem się ich (starałem się je pogodzić, co długo trwało), ale ich nie pogodziłem.

nagonić 1. ‘gonieniem coś uzyskać, zebrać, nazbierać’ ***2.** ‘o dziewczynie: zajść w ciążę’: Już sobie zaś coś nagoniła (skurwiła się).

nagrabić 1. [‘nazgarniać czegoś grabiami, zgrabić wiele czegoś’]: Wzięła grabie, poszła grabić i nagrabiła brzemie liścia, ścieli. **2.** ‘dużo zyskać, zarobić, zbogacić się’

nagrzeszyc ‘nakłąć komu, skłąć kogo’: Idź, bobym ci zaraz nagrzeszyl.

nagrzeszyc się ‘długo kłąć, [naprzeklinać się]’

naholdować się [‘spędzić długi czas na biesiadowaniu’]: Trzeba do domu, jużemy się dość naholdowali.

naistować się* ‘nazaklinać się’: Tyle się naistował, a przecie nie dostał pożyczki.

najadły 1. ‘zudringlich [natrętny]’: To człowiek najadły. Muchy najadły (gdy ich nie można odegnąć). **2.** [‘uciążliwy’]: Robota najadła, z którą się trzeba długo i cierpliwie parać.

nając [‘wziąć w najem, w dzierżawę; wynająć’]: Za najęty paszonek muszę panu 50 dni do roku zbyć (50 dni robić).

najechać [‘nadmuchać, nawiać’]: Najechało mi wiatru do głowy. Najechało mi wiatru do zębów, a teraz mnie bołą.

najednać ‘ugodziwszy się o zapłatę, nawerbować’: Już najednał robotników.

najednać się [‘włożyć dużo wysiłku w godzenie kogoś’]: Najednał się ich przez godzinę, ale ich nie pojednał (pogodził).

najemnik ‘człowiek, który się o powierzona mu rzecz nie stara należycie, gorliwie, jak o swoją’

najeść się [‘znudzić się czymś, co występuje w nadmiarze; przesyć się’]: On się tego wkrótce naję (sprzykrzy mu się). On się tego nie może najeść, jeszcze mu mało, jeszcze więcej pragnie.

najeżyć się ‘rozżłościć się, zgniewać się’: Najeżył się na mnie niepotrzebnie.

najowejceć się* ‘najęceć się’: Co się już też ta (kobieta) za tą krową najowejcała!

najprzód* ‘najpierw’: Najprzód się omląca, ociera (zboże w snopkach), a potem się rozmląca (rozwiązują się omłócone snopki, rozpościera się je (rozpościerka) i rozmłaca się).

Por. **najprzód, naprzód, naprzód**

najprzód ‘zuerst [najpierw]’: Najprzód płakał, a potem chyłkał. Zastawiono polewkę (rosół) z kluskami, a ponieważ były kluski duże i twarde, musieliśmy je najprzód poszczykać (łyżką na talerzu posiekać, rozdrobnić).

Por. **najprzód, naprzód, naprzód**

najscalać ‘naszczać’

nakadzić ‘nasmrodzić, nabzdzić’

nakarkulować się* ‘namyśleć się, nakalkulować się’: Co to się trzeba narozmyślać, naza-biegać, nakarkulować, żeby przyjść do czego (żeby coś zyskać).

nakąsić ‘anbeissen [nadgryźć]’: Nakąsi jabłko, odrzuci. Wszystkie jabłka nakąszone trzeba odłączyć.

nakiwać się ‘długo i ciągle się kiwać’: Co się ci żydzi w bożnicy nakiwali.

nakląć [‘skłąć kogoś’]: Miał mi zapłacić, a on mi naklął. Nie chodź do niego, bo ci jeszcze naklnie.

nakląć się ‘długo kłąć, [naprzeklinać się]’

naklepać się biedy* ‘doświadczyć niedostatku, życia w biedzie’: On się biedy dość naklepał (naciępał).

nakludzić [‘zwieźć dużo czego; nazwozić’]: Nakludzili pełną stodołę.

nakładać 1. ‘obchodzić się z kim dobrze albo też źle’: Nakłada z nim, bije go itp. **2.** [‘ponosić koszty czego,łożyć na coś’]: A któż na cię nakłada? Któż cię utrzymuje w szkołach.

nakładać z kim jak z malowaniem wajcem* ‘obchodzić się z kimś bardzo delikatnie, ostrożnie’: Nakłada z nim jak z malowaniem wajcem (jajkiem).

nakładny ‘posłuszny, dający się nakłaniać do dobrego, do pracy’

nakłócić ‘nasypać mąki lub *żarnówki* do wrzącej wody i mieszać, zagotować, co nazywają *klócką*’

nakłócić się ‘nagadać się, nabredzić’

nakłupkać się ‘napukać się’

nakonać* ‘nadokazywać’: No ten tam nakonał!

nakopać ‘nogą kopać [kopnąć wiele razy]’: Nakopał jej do rzyci.

nakopać się* ‘uderzyć kogoś wielokrotnie nogą, aby zadać ciosy’: A co się mię nakopał (rzuciwszy mię na ziemię).

nakraść [‘ukraść dużo czegoś’]: Niósł pełny miech rzeczy, które na jarmarku nakradł.

nakraść się [‘ukraść dużo czegoś’]: On się już dość nakradł (długo kradł).

nakulać* ‘wtoczyć, dotoczyć gdzieś’

nakulować* ‘wtaczać, toczyć gdzieś’: Tromy zakulują się sochorami na piłę.

naleśnik [‘cienki placek z rzadkiego ciasta’]: Placki pieczone na liściach kapuśnych nazywają się naleśniki. ♦ Listki *kapuśne* nasmarowane tłuszczem polewają się cienkiem,

laném ciastem i wsadzają się do pieca na gorące *gumieńce*. Upieczone układają się po odłączeniu listków na miskę i przesypują serem, i przelewają rozpuszczoném masłem, i stawiają się na stół do jedzenia.

należeć ‘przymusić kogo do czego’: Należeć na kogo.

należeć komu na kark ‘przymusić kogo’: Trzeba nań nasilić (należeć mu na kark, przymusić go), aby to zrobił.

należeć komu za skórę ‘przymusić kogo do czego’

nalichwiarzyć ‘nalichwić’

nalichwiarzyć się ‘nalichwić’

nalodek* ‘powłoka lodowa na drodze; gołoledź, ślizgawica’: Chłopcy wszystkie nalodki oszustali – okielzali.

nałać ‘nałajać’

nałać się ‘nałajać się’

nałomić ‘nałamać’ ♦ Łomić nieużywane.

namazać* ‘rozprowadzić na powierzchni czegoś warstwę jakiejś substancji; posmarować’: Tragacz, taczki świerlukają, jeżeli nie są namazane. ♦ *Maścią* kogo nacierać nie nazywa się *maścić*, ale *mazać*, *namazać*, *pomazać* (salben [namaszczać]).

namącić się* ‘opowiedzieć wiele rzeczy nieprawdopodobnych, bezsensownych, nieprawdziwych, naopowiadać bzdur, nagać głupstw; napleść’: No, ten się tam namącił, jego mątom nie było końca, no to jest bałamut.

namiąść [‘nadmuchać, nawiać’]: Namiało nam do sieni, mianowicie śniega. Mięcie cały dzień, isto nom śniega do stodoły namięcie.

namier-zieć się 1. [‘spowodować czyjeś długie i częste martwienie się’]: Co się mię to namier-ziało (długo mię to mier-ziało). **2.** [‘nadręczyć się zmartwieniami, namartwić się’]: Co się on nad swoim synem namier-ział.

namier-zły [‘wstrętny, obrzydliwy’]: Namier-zły człowiek. Namier-zła robota.

namiknąć się [‘pojawić się niespodziewanie, trafić się’]: Gdyby się co namikło, to zaraz kupić (nawinęło, natrafiło).

nanarabiać się* ‘wiele razy źle się z kimś obchodzić’: Co on się tam nanarabia z czeladzią.

nanikać ‘wszędzie *nos wrazić*, wszędzie czegoś szukać’

nanikły [‘wścibski’]

naodzierać się* ‘wielokrotnie wyłudzić pieniądze celowo i bez skrupułów, wyzyskać, okraść’: On się już dość ludzi nadrzył (naodzierał).

naostudzać się [‘namęczyć się, natrudzić się’]: Naostudzałem się z tym pniem, a przecie go nie mogłem wykopać.

napadać ‘hereinregen [o opadach: spaść w dużej ilości]’: Napadało, że aż woda w brodach stoi. Napadało nam do stodoły. Jeżeli nie poprawisz dachu, to ci napada. Tej nocy śniega aż po pas napadało (nie: napadło).

napalać* ‘złościć, gniewać’: Już mię ta robota bardzo napala.

napalić ‘rozjątrzyć, rozgniewać, nagniewać kogo’: Już mię ta robota napaliła. Jak mię napalisz, to wezmę kij na cię. Nie napaluj! (nie gniewaj, nie jątrz).

napaść [‘pasąc, pozwolić zwierzęciu najeść się do syta’]: Pasterze już bydło napaśli.

napaść się [‘o zwierzęciu: pasąc się, najeść się do syta’]: Krowy się napaśły.

napawka ‘przygotowany, zwykle mąką lub otrębami zaczyniony napój dla bydła’

napaćwić się* ‘nasycić się nieopanowanymi, gwałtownymi zachowaniami’: No jest to pocwa, pocwił przez godzinę, aż się napocwił i wypocwił.

napiérnik ‘napieracz, *galan*, który się nieby [!] napiera o *dziewuchę*’: Ona też tam nie ma wielu (dużo) tych napiérników, a może żadnego.

napikować* ‘wtłoczyć, wepchnąć coś do czegoś; napchać’: Mynárz źle miech napikował, jest miękki. Napikował sobie kapsy gruszkami.

napikować się* ‘najeść się ponad miarę’: Napikował się (najał się do przesyty).

naporęczać ‘autragen, befehlen, anordnen [zlecać, rozkazywać, nakazywać]’: Gospodarz wam naporęcza, abyście szły siano grabić.

naporęczyć ‘autragen, befehlen, anordnen [zlecić, rozkazać, nakazać]’

naprawić się* ‘polepszyć się pod jakimś względem; poprawić się’: Porządnie go wyzbierał, może się naprawi.

naprzód* ‘najpierw’: Naprzód będziemy deski okorować, a potem hoblować.

Por. **najprzód, najprzód, naprzód**

naprzód 1. ‘vorwüst [przed siebie, w przód]’ *2. ‘wcześniej, z góry’: Powiedział, że musimy najem naprzód (z góry) płacić, i przypowiedział, że kto nie zapłaci, z pomieszkania wyrzuconym będzie. *3. ‘najpierw’: Naprzód trzeba drzewo na packi poszczepać, a potem je ostrugać i wyfugować, a szyndziel (gont) gotowy. Naprzód grzędkę porządnie ulać, a potem dopiero sadzić.

Por. **najprzód, najprzód, naprzód**

naprzyczyniać ‘pododawać’

naprzyczyniać się ‘prosić za kogo, wstawiać się za kogo’: Com ja się za nim naprzyczyniał, ale wszystko było nadaremne.

naprzykazować się [‘wielokrotnie, usilnie nakazywać’]: Com mu się naprzykazował, żeby tam więcej nie chodził, ale na próżno.

naprzykrzeniec ‘człowiek, który się naprzykrza, który się nie da odegnąć’

naprzymawiać się ‘*naprzyczyniać się*’: Przymówcie się też za mną! – Jużem się dość naprzymawiał.

napsocić ‘napsotać [napłatać figli, narobić psot]’

napsuć ‘napsować [zepsuć wiele czegoś]’

napsuć się [‘zepsuć wiele czegoś’]: Co się on papieru napsuł, a przecie się pisać porządnie nie nauczył.

napytać ‘anwerben [najać]’: Napytał na jutro (na dzień jutrzejszy) robotników. ♦ *Chalupnicy i zagrodnicy* niemający własnego zaprzęgu muszą sobie *napytać robotnika*, który by im rolę *spodorał*, gnój wywiozł, zorał, *zawłoczył*, *wybrózdził*, *obegnał* i *przegnał* (zwodnicę zrobił).

napytać się ‘dużo kogo się naprosić’: Pytaj go, to ci da. – Jużem się go dość napytał, a nic mi nie dał.

narábiać 1. [‘zajmować się czymś, robić coś; porabiać’]: Narabiać. A jakóż się macie, a cóż narábiacie? ♦ Od tych słów się zwykle rozmowa zaczyna. 2. ‘źle się obchodzić z kim’

narobić komu biędy* ‘spowodować kłopoty, przykrości’: Narobił sobie biędy.

narosnąć ‘nazbierać się, przybyć’: Narosło mu długów.

narządzić [‘powiedzieć, nagadać’]: Narządził, nagadał, żeby tego na wóz pod przyponą nie zebrał, na wołowej skórce nie wypisał.

narządzić się ‘nagadać się’: Narządził się ze mną, aż mnie uszy bolały.

narzéc ‘rzec komu co’: On se nie da nic narzéc.

nasadzić [‘ustanowić’]: Nasadzili nam urzędników, a teraz, chłopie, płać. Nasadzili nam nowe dawki (podatki).

nasadzka ‘kawałek twardego drzewa, który się na obręcz nasadza i młotkiem uderza, aby obręcz na beczce umocnić’

nasikać ‘einspritzen, hineinbruntzen [oddać mocz, naszczać]’

nasilić [‘nacisnąć, przymusić’]: Trzeba nań nasilić (należeć mu na kark, przymusić go), aby to zrobił.

nasilić się ‘napracować się usilnie’

nasinieć [‘zsinieć’]: Taki ją strach wziął, aż jej twarz nasiniała.

naskładać [‘zgromadzić wiele czegoś’]: Oznajmiono składkę na pogorzalców, a ludzie mnóstwo pieniędzy naskładali.

naskróbić ‘nakrochmalić’

Por. **naszkróbić**

naslych [‘wieść, pogłoska’]: Różne mię naslychy dochodzą (nasłuchane rzeczy mi opowiadają o nim).

naslychać [‘dowiedzieć się, usłyszeć’]: Cożeście też tam w mieście naslychali (cożeście się tam nowego dowiedzieli).

nasmykać się* ‘nałazić się, nachodzić się’: On się tam dosmykał (dość nasmykał, nałaził, nachodził).

nasolić 1. ‘przesolić’: Zaśes nasoliła. **2.** ‘wytrześć galoty, wygarbować skórę’: Nasolić komu.

nasprawować* ‘nakupować’

nastawać 1. [‘przestawać działać na krótko’]: Zegar nastawa (idzie i znów stoi).

2. [‘zatrzymywać się w ruchu na krótko; przystawać’]: Kręcił się koło domu, nastawał, oglądał się, jakby kogo oczekiwał, może swojej miłej.

nastelować ‘nastalować [zorganizować coś zawczasu, przygotować w określonym celu]’: Nastelował ludzi do roboty, a przyszedł deszcz, musieli iść do domu.

Por. **nasztelować**

nasterczyć ‘nawlec’: Nie mogę do jegły nasterczyć.

nastroić się [‘sich in Staat werfen, Sonntagskleider einziehen [włożyć niedzielne ubranie]’]: Nastroiła się i poszła do kościoła.

nastrzępić się [‘wystrzępić się’]: Kraj (płótna) się nastrzępił (nici się oddzielają z płótna), trzeba go obrąbić.

nasturkać ‘naszturchać’

nasuszyć się [‘wyłudzić dużo czegoś’]: Dzieci mnie się już dość nasuszyły, nacykały, na-doiły (na ich nalegania musiałem im dać wiele z mojego majątku).

naszastać ‘narzezać, narznąć’: Naszastał pręcia.

naszastać długów [‘narobić długów’]: Naszastał długów, a teraz bięda.

naszczępać [‘rozłupać pewną ilość drewna’]: Naszczypać drzewa do pieca (rozdrobnić go na cienkie kawałki).

naszczykać [‘naciąć nożyczkami’]: Wzięła nożyce i kawełek [!] płótna i samych kawałków naszczykała.

naszermować się* ‘nazmagać się z czymś, nawalczyć z czymś’: On się już dość z tym światem naszermował.

naszkrobać [‘obrać z łupin, skórek pewną ilość warzyw; naobierać’]: Naszkrobał ziemniaków na wieczkę.

naszkróbić ‘nakrochmalić’

Por. **naskróbić**

naszkwarzyć ‘Speck rösten, schmoren, auslassen [nasmażyć słoniny]’: Naszkwarzyć szperek. Gospodeni naszkwarzyła mu szperek i postawiła z chlebem na stół.

naszłapać ‘nadeptać’: Któż mi tu na grzędce naszłapał (porobił szlapy).

naszpócić ‘nakrzywić’: Dwa dni boty nosił, a już są naszpócone, już się zaczynają w pięcie nakrzywiać.

nasztelować ‘nastalować [zorganizować coś zawczasu, przygotować w określonym celu]’
 Por. **nastelować**

naszydzić ‘fortelem sobie przywłaszczyć’: Naszydził pieniędzy.

naszydzić się ‘nacyganić, naszalbierzyć, naoswabiać’: On się nas już dość naszydził.

naścignąć ‘zastać, natrafić, złapać (bez ścigania)’: Naścignął złodzieja w komorze, we zbożu.

naśladować ‘naprzykrzać się’: Sąsiad mię naśladuje, żebym mu chałupę sprzedał, a temu naśladowaniu już końca nie ma.

naśladowanie* ‘naprzykrzanie się’: Sąsiad mię naśladuje, żebym mu chałupę sprzedał, a temu naśladowaniu już końca nie ma.

naświęcić się 1. ‘napróżnować się’ **2.** [‘spędzić dużo czasu, świętując’]: Mielśmy długie święta, jużesmy się dość naświęcili, teraz do pracy.

natarzyć* ‘zarobić na sprzedaży’: Natarzył pieniędzy, bieda mu nie dokuczy.

natłaczka ‘przy kołowrotekach jest na dole *deszczka*, którą natłaczając, wprawia się kołowrotek w ruch’

natłuczony ‘pęknięty’: Garnek już natłuczony, daj pozór, abyś go nie dotrzepał.

natopić ‘napalić w piecu’

natruckać ‘natryksać [o zwierzętach rogatych: *pobóść się*]’

natrzeć* ‘trąć, rozdrobnić wiele czego’: Małoś natrzył (natarł), przytrzej jeszcze.

natukać komu do uszy ‘nagadać [komuś]’: Natukał mu do uszy.

natutać się* ‘w odniesieniu do dzieci: napić się’: Natutała się wody.

naużerać się* ‘zmęczyć się kłopotaniem się o coś’: On się już dość naużerał z tym światem, a jeszcze się trzeba każdy dzień użerać.

naważać [‘często wozić, wywozić’]: Naważa gnoj na pole.

nawiazać [‘związać dużo czegoś’]: Nawiazali siana (w ocieпки) około 20 cetnarów (10 ociepek równa się cetnarowi).

nawić* ‘nawinać’

nawierzgać się ‘naskakać, nagonić się’: Trzeba chłopca zawołać, już się dość nawierzgał.

nawieżka ‘odwiedziny położnicy przez *sąsiady*, znajome kobiety i krewne w pewien oznaczony dzień, gdy położnica wyzdrowieje tak dalece, aby mogła podejmować gości’

nawieść ‘zwieść kogoś’: On go nawiódł, żeby poszedł kraść.

nawijać [‘zakładać osnowę na warsztat tkacki’] ♦ Osnowę na warsztat *nawić* nazywamy *nawijać*, nie zaś osnować.

nazadawać ‘zadać, aufgeben, zum lernen auftragen [zlecić do nauczania]’: Nauczyciel nam przez święta mnóstwo nazadawał.

nazdać się ‘vermuten [przypuścić]’: Nikto by się tego nie był nazdał, że tak prędko umrze.

nazdawać się ‘oczekiwać’: Nazdawaliśmy się gości, a nie przyszli.

nazimiec ‘prosię przezimować się mające’

nazwyrtać się [‘wiele razy obrócić się’]

nażegać ‘sticheln [docinać komuś]’

nażerać się *1. ‘o zwierzętach: najadać się’ ***2.** ‘upijać się’

nażgać [‘umieścić gdzieś bardzo wiele jakichś elementów w taki sposób, że powstaje wrażenie nadmiaru’]: Nażgał do ziemniaków fasoli, grochu, kapusty, kwaków, a teraz ani z tego, ani z tego nie ma urody, nic mu się nie wydarzyło.

nażgać się **1.** ‘napracować się’: Już się dość na tem świecie nażgałem. **2.** ‘natkać, najeść się’: Nie może się nażgać.

nażrać się ***1.** ‘o zwierzętach: najeść się’ ***2.** ‘upić się’

nażrany **1.** ‘najezony, napasiony’ **2.** ‘napity’

nájda ‘podrostek, znalezione dziecko’

nájść ‘rzecz jaką przypadkowo znaleźć’: Nie mogę sierpa najść, gdzieś się zapaciepił.

♦ *Znaleźć* zaś znaczy odzyskać, czyli *znaleźć* rzecz zgubioną, której się szukało.

♦ Naszłem, naszłeś, naszeli, naszliśmy, naszliście, naszli; nájde, nájdziesz, nájdzie, nájdziemy, nájdziecie, nájda – nájdziony.

nálepa * **1.** ‘piec kuchenny bez komina w wiejskiej chacie’: Węgłe na nalepie się jeszcze nie dożarzyły, jak się dożarzą, pojdziemy spać. Pozgrzeбай na nalepie ogarki, aby się dopaliły. „Idzie chromy, cóż mu domy (damy), Suchej rzepy, spod nalepy”. ♦ W górach chaty drewniane są zwykle bez kominów. Zamiast pieca znajduje się w *izbie nalepa*, gdzie się pali ogień, a około niego zastawione są garnki do gotowania potraw. ♦ Dawniej nie było u nas blach i *warzono* (gotowano) w piecach kaflowych lub na *nálepach* przy wolnym ogniu. **2.** ‘część pieca kuchennego, przypiecek’: Wygrzenął węgle żarzące z pieca na nalepę.

nárt ‘powierzchnia nogi nad podeszwą się znajdująca, również u *bóta*’: Narty jeszcze dobre, ale podeszwa już dziurawa. ♦ Jak nastały *szutki*, wypowiedziały im starsze kobiety wojnę, nazywając *szutki* „*pitkami*” od rozporku, który się na *narcie* znajdował, i niejedną córka dostała od *matki szutkiem* po głowie, jeżeli sobie *szutki sprawiła*.

nárycht **1.** ‘przyrząd, *zbroj*, narzędzia do jakiej roboty’ **2.** ‘kierunek, nauka, obznajomienie kogo z czém’: On miał od niego nárycht tak zrobić.

nárzéczka [‘narzekanie’]: Dość już tej nárzeczki. Ja tej nárzeczki nie chcę wziąć na siebie (nie chcę, aby na mnie narzékano).

nárzékać [‘mówić o czymś z niezadowoleniem’]: Ja tej nárzeczki nie chcę wziąć na siebie (nie chcę, aby na mnie narzékano). Musiał się gdzieś zapalić, bo leży i narzeka na ból w piersiach.

naśienie * ‘zbiorowo o nasionach’ ♦ *Nosienie kończyny* wsiewa się w pola zasiane *rżq*, pszenicą, jęczmieniem, a nawet owsem. Wsypa się zboże na przetak i *osiewa* się. Na dół spada proch i *nosienie* trawy przez przetak.

nawój **1.** [‘wał w warsztacie tkackim, na który nawija się osnowę’] ♦ *Nawój* z osnową w warsztacie tkackim spoczywa w *tokach*. ♦ W *retki* wkładają się pasma osnowy w tym porządku, jak osnute zostały, tak aby na *nowoju* równo leżały. **2.** ‘nawicie osnowy na *nawój* (wał tkacki)’: Ukończyliśmy nawój. Nawój dobrze wypadł. Tkacze używają podwijek do nawojów.

nędzarz [‘człowiek], którego nędza dręczy, ubogi’

nędznik ‘człowiek złego zachowania się, zbrodniarz’

ni ‘nie, jeżeli jest odpowiedzią na zapytanie’: Byłeś tam? – Ni. Zrobiłeś to? – Ni (zamiast nie). ♦ Zresztą używa się wszędzie „nie”: nie raz, nie tam, nie tylko i w złożonych: nieprawdziwy itp.

niciarka [‘kobieta handlująca nićmi’]

niciarz ‘Zwirnhändlern [handlarz nićmi]’

- nie być gdzie powiadomym*** ‘nie znać danej okolicy, miejscowości’: Nie jestem tam powiadomym (nie znam tej okolicy, miejscowości).
- nie dać se rzec*** ‘nie dać się w żaden sposób przekonać’: On se nie da rzec.
- nie dać sobie ani słowa rzeknąć*** ‘nie dać się w żaden sposób przekonać’: On sobie nie da ani słowa rzeknąć.
- nie dać sobie słowa rzec** ‘nie zważać na dobre rady’: Nie da sobie słowa rzec.
- nie dziw** ‘o mało, [prawie]’: Dostał grunt nie dziw darmo (zgoła za darmo).
- nie ma czemu ani rąk, ani nóg*** ‘coś jest bezsensowne, nieprzemyślane, chaotyczne’: Kidze, kidze, a nie ma temu ani rąk, ani nóg.
- nie ma komu rady*** ‘kogoś nie można przywołać do porządku, wymóc na nim odpowiedniego zachowania’: Synkowi trzeba wyciąć, bo mu nie ma rady (bo jest swywoalny i nieposłuszny).
- nie ma rady dla kogo*** ‘nie można komuś pomóc w danej sytuacji’: Dla niego już nie ma rady (już go nikt nie wyratuje).
- nie ma szóstek** ‘nie ma pieniędzy’
- nie ma w kim dechu** ‘ktoś umarł’: Już nie ma w nim dechu.
- nie mieć czém rzyci przykryć** ‘nie mieć co wdziać’
- nie mieć kącyczka czego*** ‘nie mieć czego ani odrobiny’: Nie ma kącyczka opału na zimę.
- nie mieć zdoby 1.** [‘wyglądać na bardzo chorego, bliskiego śmierci’]: Ten człowiek nie ma zdoby (źle wygląda, nie będzie nic z niego, umrze). *2. ‘nie nadawać się, być niezdatnym, nieodpowiednim’: Nie ma to zdoby (na niewiele się to godzi, nie będzie wiele z tego).
- nie mieć żadnego pogięcia*** ‘nie mieć pola manewru, być w sytuacji beznadziejnej’: Bieda u niego, nie może się ani w tę, ani w tę stronę pogiąć (poruszyć się, ratować się), nie ma żadnego pogięcia. Nie może się w żadną stronę giąć, nie ma żadnego pogięcia (wszędzie bieda u niego, nie ma nadziei, żeby się wyratował).
- nie mieć żadnej parsomy*** ‘nie być urodziwym’: Ten człowiek nie ma żadnej parsomy (jego twarz nie jest powabna, przynętna).
- nie można czego wysiążyć** ‘coś jest dłuższe, jak rękami w prawo i lewo rozwartemi sięgnąć można’: Niektóre ściebła (żdziebła, żdzbła) reżne są tak wysokie, że ich wysiążyć nie można.
- nie móc się ani w tę, ani w tę stronę pogiąć*** ‘nie mieć pola manewru, być w sytuacji beznadziejnej’: Bieda u niego, nie może się ani w tę, ani w tę stronę pogiąć (poruszyć się, ratować się), nie ma żadnego pogięcia.
- nie móc się w żadną stronę giąć*** ‘nie mieć pola manewru, być w sytuacji beznadziejnej’: Nie może się w żadną stronę giąć, nie ma żadnego pogięcia (wszędzie bieda u niego, nie ma nadziei, żeby się wyratował).
- nie przymierzając** [‘nie szukając lepszych porównań’]: To jest człowiek, nie przymierzając, jako świnia, tj. nie chcę go porównywać ze świnia, chociaż nią jest. Ma oczy, nie przymierzając, jak sowa. Ten człowiek jest okrutny, nie przymierzając, jako wilk na owce. Obeżrał się, nie przymierzając, jako świnia (nie robiąc porównania). ♦ Wyraz bardzo utarty.
- nie smerdzić grejcarem*** ‘nie mieć pieniędzy, być biednym’: Poczyna sobie, a nie smerdzi grejcarem.
- nie swoja się miele*** ‘sytuacja układa się niepomyślnie’: Jak widział, że się nie swoja miele i żeby co oberwał, prasnął do drzwi i tam ten. Już się nie swoja miele (robi, dzieje).

nie wdzięk jest komu ‘ktoś jest z czegoś niezadowolony’: Było mu to nie wdzięk (było mu to nie w nos, nie był kontent i nie dziękował).

nieboga 1. [‘kobieta zmarła’]: Po niebodze N.N. zostało troje dzieci. ***2.** ‘rozbity przedmiot’: Jeżeli rzecz jaka stłucze się, mówią jej: nieboszczyk, nieboga.

nieboszczka* 1. ‘kobieta zmarła’ **2.** ‘rozbity przedmiot’: Miska się stłukła: ah, już jest nieboszczka.

nieboszczyk 1. [‘człowiek zmarły’] ***2.** ‘rozbity przedmiot’: Jeżeli rzecz jaka stłucze się, mówią jej: nieboszczyk, nieboga. Garnek się stłukł: ah, już jest nieboszczyk, już po nim.

niebożka [‘zdr. od *nieboga* w zn. 1’]

niech co czert weźnie* ‘złorzeczenie, przekleństwo’: Niech to czert weźnie.

niech co ćmák weźnie* ‘złorzeczenie, przekleństwo’: Niech to ćmok weźnie!

niech co grzech weźnie* ‘złorzeczenie, przekleństwo’: Niech to grzech weźnie.

niech co, kogo piekucz weźnie* ‘złorzeczenie, przekleństwo’: Niech to piekucz weźnie! Niech to (cię) piekucz weźnie (niech to lichu weźmie).

niech kogo drak weźmie [‘złorzeczenie, przekleństwo’]: Niech cię drak weźmie.

niech kogo fasęgę dziablów weźnie* ‘złorzeczenie, przekleństwo’: A niech cię fasęgę dziablów weźnie!

niech kogo piekło weźnie [‘złorzeczenie, przekleństwo’]: Niech cię piekło weźnie!

niech kogo szargán weźmie* ‘złorzeczenie, przekleństwo’: Niech cię szargán weźmie.

niech tam Bóg opatrzy ‘frazes ten używa się zwykle jako odpowiedź i często w znaczeniu przeczącym zamiast: nie, źle’: A podarzyły się wam ziemniaki? – Niech tam Bóg opatrzy (nie, źle, nie masz żadnych ziemniaków).

niechać ‘pozwolić sobie’: Niechali się paniczka pięknie poręczyć, aby im też dwa reński pojeździ.

niechać wiedzieć* ‘dać komuś znać o czymś’: Skazał Pawłowi, aby przyszedł do niego na kiermasz (dał, niechał wiedzieć).

niecki tylko w liczbie mnogiej używane [‘naczynie wydrążone z pnia drzewa’]

niecólki tylko w liczbie mnogiej używane [‘naczynie wydrążone z pnia drzewa’]

niedęty* ‘o becze: niewybrzuszona łukowato, niewypukła’

niedorostek 1. ‘człowiek niedorośli, karłowaty’ **2.** ‘rzecz niedorośla, skarłowaciała’

niedosiężny* ‘zbyt krótki’: Te łąty są niedosiężne (nie dosięgają na krokiew, są za krótkie).

niedożdżały [‘nieodojrzały’]: Sprzedawają owoc niedożdżały.

niedużywy ‘*niesucy*, niezdrowy, nietęgi’: Jest na nogę niedużywy.

niedziwnie* ‘dosyć marnie’

niedziwny ‘nietęgi [nieszczęśliwy, nienadzwyczajny]’

niegazda ‘schlechter Wirth [zły gospodarz]’

niegodzący* ‘nienadający się’: Godzący czy niegodzący, wszystkich oddali do wojska.

niegrzeczny ‘niemówny, *nierządny*, który rzadko kiedy słówko *przemówi*’: Niegrzeczny, nie można słowa z niego wyciągnąć.

niehlawny* ‘niespełniający oczekiwań; niedobry’: Ziemniaki niehlawne.

niejedno komu przeszło przez garło* ‘ktoś wiele już doświadczył’: Ten człowiek już wiele użył na świecie, niejedno mu już przeszło przez garło.

nielabaczny ‘nieszykowny, niezgrabny’

niemasny* 1. ‘nietłusty, nieomaszczony’: Niesłone, niemadne, niepojęsne, czego nie można wyjąć z gęby. **2.** ‘o człowieku: niezaradny, niesprawny’

niemoc* ‘choroba’: Przy swojej niemocy robiwał koszyki. Musisz dobrze jeść, abyś się po niemocy zmocnił. Zaprawiła się niemoc do niego.

niemocny ‘chory’: Leżał pół roku niemocny i już mu zaczęła skóra obłazować. Leży niemocny, nie może się ani gnać. On jest na ozaist niemocny. Jest ciężko niemocny, może odśpiewa. Ściojkała krowę, ale się nie chciała paść, może jest niemocna. Jak się ciężko niemocnemu wychynie umornik (krosta pewna) na ciele, to już pewno umrze.

niemoreśny ‘nieobyczajny, niewstydlivy’

nienaddaniec* ‘zwierzę, które jest marne, liche, źle się chowa’: Żadna się nie naddała, same nienaddańce.

nienażrany ‘nienasycony’

nieobyrtny* ‘niezaradny’: Słaba gospodyni z tej Kaśki, nie umie porządkować w domu, nieobyrtna, nieoszczędna.

nieokuty [‘bosy’]: Jest nieokuty.

niepodarny* ‘niedorozwinięty’

niepodarzony* ‘taki, który się nie udał; niewydarzony’

niepojęsny ‘niesmaczny’: Chleb jest niepojęsny, nie można go z gęby wyjeść. Wszystko, co uwarzy (ugotuje) jest jakieś niepojęsne. Niesłone, niemasne, niepojęsne, czego nie można wyjeść z gęby. Niepojesny chleb, którego nie można z gęby wyjeść (zeżuć, półknąć).

nieporęczny ‘niezgrabny, ciężki’: Nieporęczna kopaczka.

nieposłusznik ‘ein Ungehorsamer [człowiek nieposłuszny]’

niepotrzny ‘*niepotrzna* jest każda rzecz, która na pierwszy rzut oka nie odpowiada oczekiwaniom – nieładna, niezgrabna, u zwierząt, kiedy są chude, kościste, karłowate, skurczone itp.’

niepowdzięczny [‘niezadowolony, niekontent, nie rad komuś, czemuś’]: Była niepowdzięczna (nie było jej to recht, nie była kontent).

Por. **niepowdzięczny**

niepowdzięczny [‘niezadowolony, niekontent, nie rad komuś, czemuś’]

Por. **niepowdzięczny**

niepozorność ‘nieuwaga, brak baczenia’

niepozorny ‘nieuważny, niebaczny’

niepozór ‘nieuwaga, brak baczenia’

nieprzedłapany* ‘niewydeptany’: Jest tam moc śniega, chodniki jeszcze nieprzedłapanie (nieuchodzone, nieutorowane).

nierecht* ‘nie w smak’: To by jadł, a to nie, to mu recht, a to nierecht. Odmówny, np. sługa, któremu wszystko nierecht, który na wszystko coś odpowie, odetnie językiem.

nierebisz ‘*próźniak, daremnik*, nie lubiący pracować’

nierządny 1. ‘nieporządny’ 2. ‘nierozmówny, niemówny, tj. nie lubiący wiele mówić’

nieskoro* 1. ‘późno’: On się nieskoro roboty chyta. 2. ‘o działaniu zegara: z opóźnieniem’: Trzeba godziny (zegar) pognać, bo idą nieskoro. Pozeń godziny, bo idą nieskoro (posuń wskazówkę).

niesłony* 1. ‘niebędący słony lub za mało osolony’: Niesłone, niemasne, niepojęsne, czego nie można wyjeść z gęby. 2. ‘o człowieku: niezaradny, nieporadny’

niesporo* ‘powoli, nieszybko’

niesucy* ‘niebędący w stanie czegoś zrobić; niezdolny’

nieszczasny* ‘nieszczęśliwy’

nieść rzyć na klepącu ‘iść krzywo, zgarbionym’: Niesie rzyć na klepącu.

nieuchodzony* ‘niewydeptany’: Jest tam moc śniega, chodniki jeszcze nieprzedłapane (nieuchodzone, nieutorowane).

nieujędżony* ‘o drodze: niewygładzona, niewyrównana przez częste jedzenie po niej’: Droga nieujędżona.

niewczasny ‘niewczesny’: Dla długich deszczy wiosennych będziemy mieć niewczesne (spóźnione) żniwa.

niewiasta* **1.** ‘panna młoda’: A jak się łączyła (niewiasta), to bardzo płakała. Zagładzić młoduchę, niewiastę do ślubu. **2.** ‘kobieta’ ♦ Nie mówi się: *niewiasta* przed złączeniem, tylko: *niewiasta* przed *połogiem*.

niewydarny ‘niewydarzony’: Mamy chleb niewydarny (ma zakalec na palec, jest niedopieczony).

niezdara ‘człowiek niby niepodarzony, *mamlas*, gdzie go postawić, tam stoi’

niezdarny ‘z natury niedoskonały, nieurosty, niedojrzały’: Tego roku jakoś wszystko niezdarne (niepodarzone, niesypkie, nienamielne).

nieznabog [‘bezbożnik, ateista’]

nikany ‘nigdzie’: Nie mogę tego nikany znaleźć.

nikto* ‘nikt’: Nikto by się tego nie był nazwał, że tak prędko umrze.

nioska ‘kura [znosząca jajka]’: To jest dobra nioska, każdy dzień jeję [!] zniesie.

niszczyrz ‘niszczyciel’

niż* ‘zanim’: Niż się tam ona z domu wyszuworzy. Niż tam słońce zza tych gróń wyjdzie! – z tych gróń zejdzie!

no toć jeno ‘ja, freilich, gewiss [oczywiście]; tak jest’

no toż 1. ‘toć, tak’ **2.** ‘a więc, ergo’

no weźże go za wierzch głowy ‘no zedrzej skórę z niego, nie zapłaci, bo nic nie ma’

nocnica ‘nocnica [zły duch sprowadzający ludzi nocą na manowce]’

nos gdzie wrazić* ‘wtrącać się do czegoś’: On wszędzie nos wrazi.

nosacz [‘człowiek] mający duży, długi nos’

nosal ‘*kopaczka* z długim nosem do wykopywania kamieni, do rozbierania bruku’: To twarda robota, na to potrzeba nosala (prov.).

nosidelka ‘zdr. od *nosidla*’

nosidło, zwykle nosidła **1.** [‘przrząd] do wynaszania gnoja z stajni na *gnojowisko* (gnoj) i wygląda jak *tragacz* bez kółka (nosze)’ **2.** [‘przrząd] do noszenia *żberów* z wodą i składa się z dwóch drążków, którymi się *ceber* podtrzymuje’

nosza ‘*pytlik*, *pinkiel*, który zwykle na grzbiecie noszą’

noszenie 1. ‘das Tragen [dźwiganie]’: Noszenie wody do drugiego piętra nie podoba się sługom. **2.** [‘ubieranie się w coś’]: Noszenie pstrych sukni w poście jest niewłaściwe.

notar ‘notariusz’

notarka ‘żona notariusza’

nowina ‘pole pierwszy raz zorane’

nowisko ‘pole pierwszy raz zorane’

nowizna ‘pole pierwszy raz zorane’

noże ‘cztery lub pięć noży przymocowanych do hébla do *krążania kapusty*; szatkownica’: Przygotujcie beczki i noże, będziemy jutro kapustę krząć.

nó 1. głosem rozkazującym, krótkim ‘przestań, nie napastuj’ ***2.** ‘wyraża potwierdzenie’: Nó, nó Zuzka! Zuzka odpowiada: – Nó (a cóż, słyszę).

nó, ale nó głosem przeciągłym, krzykliwym ‘daj pokój, nie bij’

nó nó 1. głosem podniesionym, grożaco ‘wszak ja wam dam, wszak ja was nauczę’: Nó, nó Zuzka! Zuzka odpowiada: – Nó (a cóż, słyszę). **2.** głosem łagodzącym ‘nie płacz, to się zgoi’ **3.** z rezygnacją wymówione ‘niech sobie robi jak chce, ale pożałuje’ ***4.** ‘wyraża zdziwienie’: Chodź tu do mnie! – Nó, nó (przeciągłem głosem – na cóż też chcesz będziesz, dziwi mię, że mnie wołasz). ***5.** ‘wyraża potwierdzenie’: Chodź, ale prędko! – Nó, nó (uciętym głosem – już idę).

nócić [‘śpiewać półgłosem jakąś piosenkę lub samą melodię’]: Nócił, nócił, a nie mógł zanócić.

nószacz [‘człowiek], co nosi, przynasza jakie rzeczy’

nószka ‘*pytlik, pinkiel*, który zwykle na grzbiecie noszą’: Rozwiązał nószkę i wyjął z niej faszeczkę bryndzy. Spotkałem siedmiu chłopów w lesie, idących z Uher i każdy miał nószkę na grzbiecie.

nóta ‘głos w śpiewie’: Dziś nie mam nóty, nie będę śpiewać. On ma bardzo piękną nótę (głos, pięknie śpiewa). Stracił nótę i nie może śpiewać.

nuchcić ‘wachać, czego gdzie nie masz, szukać czego, co by się szukającemu przydać mogło, iść za węchem’: Cóż tam nuchcisz, idź sobie. Pies nuchci, musi tu coś być.

nuchcik ‘Ausspürer [człowiek, który zajmuje się śledzeniem]’

nukać* ‘zachęcać, skłaniać do czegoś’

nurek [‘kłoda zatopiona podczas spławu’] ♦ Przy spławianiu drzewa z gór zdarza się, iż drzewo, napiwszy się wody, tonie; takie drzewo dopiero po ukończeniu *plawu* wydobywają z wody i nazywają je *nurkami* lub *utopcami*.

nusia ‘świnia, mianowicie wołająco’

nuśka ‘świnia, mianowicie wołająco’: Nuśka na, na.

nużkać ‘*nukać, ponukać*’

O

obabić się żartobl. ‘pojąć sobie żonę, ożenić się’: Już się obabił.

obalić* ‘przewrócić’: Wiatr mu chałupę obalił i wszystko zdrzązgał. Wiatr mu obalił wszystkie kopki i poroznaszał siano. Wiatr obalił dwie krzasia. Przeleciał drak, zawadził o komin i obalił go. Przyszedł powicher i obalił komin, i zerwał kęs dachu. A któż mi tu stół obalił w ogrodzie? Wiatr go nie obalił, to musiał ktoś na schwał, schwalnie zrobić. On na schwał wozem zahaczył o płot, aż go obalił, a mógł przecie wyminąć. Obalił szklanę, a wino się na stół wylało.

obalić się* ‘przewrócić się’: Dał mu banię za ucho, aż się obalił. Stoję sobie, a tu gruch, obalił się wóz z garnkami. Jechał krajem cesty, wóz się obalił i ludzie, i rzeczy skidali się do przykopy. Sturknął do stołu, aż się obalił. Zahodał stołem, aż się świeczka obaliła.

obalucha żartobl. ‘wódka, gorzalka, która pianego [pijanego] obala’

obaranić ‘oszukać, okpić, ocyganić’

obartel ‘przyrząd obracający się koło własnej osi, do przymocowywania jednej rzeczy do drugiej’: Obartel przy oknach, obartel przy drzwiach, furtkach; obartel przy wozie, na którym przodek wozu spoczywa.

obawać się ‘obawiać się’

obchodzić 1. ‘zakoląć, pójść inną drogą’: Wrota przez dwór były zamknięte, musieliśmy obchodzić. Chciała myto (rogatkę) obchodzić, ale ją przytrzymało. **2.** ‘ominać’: Takiego człowieka lepiej obchodzić, obejść, jak się z nim spotkać. **3.** ‘zachodzić [poprzez chodzenie przez jakiś czas w butach sprawić, że dobrze pasuje do stopy; rozchodzić]’: Ledwo co boty obchodził, skradziono mu je. Obchodzone bóty. **4.** [‘ugnieść, ubić, chodząc; wydeptać’]: Obchodzona droga (po deszczu), ścieżka przez zorane pole.

obchodzić się* ‘radzić sobie z trudem’: Obchodzę się, jak mogę (żyję w biedzie, w ograniczeniu, ledwie sobie daję radę).

obchybać* ‘obłożyć, otoczyć coś czymś dla uszczelnienia, dla ochrony przed zimnem itp.; obrzucić’: Ziemniaki na kupie będące trzeba słomą ochynąć, a potem ziemią obchybać.

obciąć 1. [‘tnąć, skrócić coś lub oddzielić od czegoś’] ♦ Używamy tego wyrazu tylko tam, gdzie cięcie jest potrzebne. Dlatego się nie mówi: włosy obciąć, papier obciąć, bo tu nie ma żadnego cięcia. Mówimy tedy: włosy ostrzyć, *ostrzygać*, papier *postrzygać*, piora *porzazać*, porznąć itp. ***2.** ‘skaleczyć się czymś ostrym; zaciąć się’: Kosił trawę i jakimś przypadkiem obciął sobie nogę.

obciąć się [‘skaleczyć się czymś ostrym; zaciąć się’]: Rąbał drwa, siekiera mu objechała i obciął się (ciął sobie do nogi).

obczan [‘mieszkaniec’] należący do *gminy*: Leć, bo jeszcze dzisiaj musisz całą dziedzinę (wioskę) obegnać, aby się jutro obczanie u mnie zebrali.

obczanka [‘mieszkanka’] należąca do *gminy*

obczaństwo [‘ogół mieszkańców *gminy*’]: Siła obczaństwa się zebrało, zgromadziło.

obdlóżyć [‘obciążyć coś długami’]: Obdlóżyć grunt (zaciągnąć nań długi, ale nie przedłóżyć go).

Por. **obdłużyć**

obdłóżyć się ‘obarczyć się długami’

obdłużyć* ‘obciążyć coś długami’ ♦ Wszystkie *jatki* i każda z osobna miały wpis w księdze gruntowej, które każdy właściciel mógł *obdłużyć* i za kontraktem pisemnym sprzedąć.

Por. **obdłóżyć**

obec ‘*gmina*’ ♦ Wyraz *gmina* zaczyna się dopiero na Śląsku rozpowszechniać.

obecny 1. ‘należący *gminie*’: Obecne cesty, pola, pastwiska, lasy itp. *2. ‘związany z *gminą*’: Prawo dziedziczne, obecne.

obegnać 1. ‘oblecieć, z chałupy do chałupy iść’: Leć, bo jeszcze dzisiaj musisz całą dziedzinę (wioskę) obegnać, aby się jutro obczanie u mnie zebrali. 2. [‘przenieść się drogą okrężną, ominąć coś, obchodząc naokoło’]: Dziś nie przeżyjesz krow na pastwisko przez rzekę, bo jest woda wielka, musisz je na most obegnać (inną drogą je pędzić, zakolnić). Gnała krowę na targ i chciała myto obegnać, ale ją złapano. 3. ‘objechać końce wszystkich zagonów pługiem’: Jużemy wszystkie zagony zorali, teraz trzeba jeszcze obegnać (obgónkę zrobić).

obejda ‘włóczęga’

obeknać ‘skrzyczeć kogo, obruszyć się na kogo’

obelka* ‘jakiś rodzaj uczesania’: Kobiety zwijają włosy w tyle głowy w czep, kujon i obelkę.

ober-zły 1. ‘człowiek, co nie *przemówi*, tylko odetnie’: To jest ober-zły człowiek. 2. ‘*ein schneidiger, kalter Wind* [o wietrze: ostry, przejmujący, zimny]’: Ober-zły wiatr. Wiatr ober-zły jak pies. Wiatr ober-zły jako pies (zimny, który aż do skóry dojmie).

obeźrać [‘obeźreć’]: Krowy mi obeźrały owies.

obeźrać się ‘przejeść, przesycić żołądek pokarmem’: Obeźrał się nie przymierzając jako świnia (nie robiąc porównania). Krowy się obeźrały w młodej kończynie.

obértać ‘*zwyrtać* czym lub co, obracać w koło jakąś rzecz’ ♦ Może stąd pochodzi obertas.

Por. **obyrtać**

obgłębnny ‘dosyć głęboki’: Obgłębnny staw, obgłębna dziura (jama).

obgonka [‘skiba wyrównująca końce zagonów’]: Jeżeli pole jest zorane, czyni się na końcu zagonów obgonka. Jużemy wszystkie zagony zorali, teraz trzeba jeszcze obegnać (obgónkę zrobić).

obgrubny ‘dosyć gruby’: Obgrubny kij, obgrubne płótno. ♦ Nie: obgrubszy.

Por. **obhrubny**

obhrubny* ‘trochę grubszy’

Por. **obgrubny**

obiatować ‘przeznaczyć, obiecać’: Już tam tej krowy nie dam, bom ją Zuzce obiatował.

obiecka ‘obiecanie, przyrzeczenie’

obiecki skryły się pod niecki [‘obietnice’] nie spełniły się’

obiesić się ‘zadać sobie powroзовą śmierć’

obieszyniec 1. ‘*der Gehenkte* [wisielec]’ 2. ‘miejsce, gdzie zbrodniarzy wieszają’

obieźny [‘zwinny, zręczny, sprawny’]: Mam pasterza bardzo obieźnego, wartki, prędkie, bierze się do roboty.

obieźysty [‘pochyły, spadzisty’]: Obieźyste pole, z którego woda łatwo spływa.

obiérac 1. [‘człowiek’], co *obiéra*, krzywdzi, cygani ludzi; okradacz, zdzierca’: Przeżywał mi: bestją, juchą, gałganem, cygánem, złodziejem, obieraczem, kurwiarzem, łachem, świnia, psem, smykiem. 2. [‘człowiek zajmujący się zrywaniem owoców’]: Obieramy owoc, mamy pięciu obieraczy.

obiierać* 1. ‘zrywać, obrywać’: Obiéramy owoc, mamy pięciu obieraczy. 2. ‘kraść’

obili ‘das Getreide [zboże] – reż, pszenica, jęczmień, owies’: Obili się tego roku podarzyło.

Przywieźli moc obila na targ. Dziś parno, obili pięknie zdre, jak dozdre, będziemy żać.

objechać* ‘zjechać, ześliznąć się’: Chciał gałąź rozszczepać, objechała siekierka i przyszczepiło mu palce. Rąbał drwa, siekiera mu objechała i obciął się – ciął sobie do nogi.

objésny ‘o człowieku: [taki], który fortelami i krętarstwem zabiera innym zysk lub profit, który niby tym sposobem innych ludzi objada’

oblask ‘der Widerschein [światło odbite od jakiejś powierzchni]’: Widzę oblask na murze, idę do okna, a tu naprzeciwno gore.

oblazować [‘przestawać znajdować się w danym miejscu; schodzić, odpadać’]: Leżał pół roku niemocny i już mu zaczęła skóra oblazować. Wrzód już oblazuje ze skóry.

oblączek ‘zdr. od *oblák*’

oblák ‘cienki *gnátek*’

oblec* ‘włożyć ubranie; ubrać się w co’: Dzieci! Daję wam ten kozuch na pobierkę (który go potrzebuje, to go oblecze, a potem zaś drugi go oblecze).

obleczyć* ‘ubranie’: Zimowa obleczyć.

oblekać się ‘ubierać się’: Obleka się już godzinę, a nie może się dowlec (nie może ukończyć ubrania).

obleżeć się ‘wundliegen [nabawić się odleżyn]’: Tak długo leżał (był chory), aż się obleżał.

oblénieć ‘oblinieć [stracić część sierści]’

oblawa ‘polowanie na wilków’: Jutro będzie oblawa na wilków.

oblaz [‘strome obejście w górach, droga okrężna na urwisku’]

oblazie [‘strome obejście w górach, droga okrężna na urwisku’]: Musicie iść na oblazie.

♦ Pewne miejscowości w górach nazywają *oblaziec*, *oblazie*.

oblaziec [‘strome obejście w górach, droga okrężna na urwisku’]: Pasie owce na oblazcu.

obląk [‘pręt zakrzywiony w półkole’] ♦ *Obląki* przy wozach furmańskich w *haszpach* założone, na które zarzucają się płachty dla przykrycia wozu.

obłović ‘obszukać kogoś na ciele i na sukniach, czy nie nosi coś skradzionego przy sobie’

obmówisko ‘obmowa’: Świat go wziął na przetak (w obmówisko, w poręczysko).

obnosić 1. [‘chodzić w czymś przez jakiś czas’]: Trzeba to jeszcze obnosić. Obnoszone szaty, w których się już dużo chodziło. Przyszła w obnoszonej sukni do kościoła!

2. [‘nosić coś z miejsca na miejsce’]: Obnosili chleb i gorzałkę i częstowali pogrzebników.

obójczyk ‘niby *lemka* (*lamka*) koło szyi u koszul męskich i *koszółek* żeńskich’

obójek ‘niby *lemka* (*lamka*) koło szyi u koszul męskich i *koszółek* żeńskich’: Kobiety mają obójki kolorowe, wyszywane.

obrać [‘odwrócić warstwę skoszonego zboża, siana, aby szybciej wyschło’]: Obracać zboże, siano na polu, łące, aby przeszło (mianowicie po deszczu).

obrać ‘okraść’: Obrali go (okradli go złodzieje).

obrabiać* ‘zagiąć i przyszyć brzeg tkaniny, aby się nie strzępiła’: Kraj (płótna) się nastrzępił (nici się oddzielają z płótna), trzeba go obrabiać. Aby się płótno nie strzępiło, trzeba go obrabiać, tj. odciąć kraj płótna lub innej materyi.

obręczyć zbiorowo 1. [‘drewno wykorzystywane do robienia opasek okalających, wzmacniających coś, np. przytrzymujących klepki w naczyniach drewnianych’]: Przywiozł furę obręczą, będziemy obręcze robić. 2. [‘o drzewach rosnących wykorzystywanych do ich wyrobu’]: Tu najlepsze obręcze rośnie.

obrobić 1. ['wykonać prace związane z uprawą ziemi']: Obrobić pole (ręczną i konną robotą). **2.** 'naganić kogo, wykrzyczeć komu' **3.** 'namówić, *nawieść*, nakłonić kogo'

obrobienie* 'wykonanie prac związanych z uprawą ziemi': Kopaliśmy (ziemniaki) na odmiarę, np. panu pięć korcy, a chłopu 6-ty korzec za robotę (tj. sadzenie, obrobienie i wykopanie).

obroczy 'drugi stopień w hierarchii gospodarskiej mianowicie dawnych dominiów'
 ♦ 1. stopień: *pisarz*, 2. stopień: *obroczy*, 3. stopień: *kontról*, *kontrólór*, 4. stopień: *fol-warter*. *Obroczy* miał zwykle klucze do *sypaniá*, wydawał obrok dla konia i dozorował ludzi przy robocie.

obrodzić ['wprowadzić do wody w celu oczyszczenia i zahartowania']: Obrodziłeś już konie? ♦ Zwykle po pracy dziennej lub po jażdżie wpędzają konie w wodę (rzekę lub staw), aby je *obrodzić*, oczerstwić, oczyścić.

obrócić się ['stać się innym niż się było, zmienić swoją postać; przemienić się']: Była księżniczka..., a potem się w kamień obróciła.

obrócić się w popiół* 'ulec całkowitemu zniszczeniu': Cały jego majątek się za chwilę w popiół obrócił.

obróci się komu na co* 'ktoś rozpocznie kolejny okres życia': Obróciło się mu na szósty dziesiątek (ukończył lat 50, a zaczął 51).

obrus 1. ['wykonane z tkaniny ozdobne przykrycie stołu'] **2.** ['duża płócienna chusta – ko-biece nakrycie głowy i ramion']: Zaździała obrus na siebie, na się. Taki był natłok ludzi, że mi cały obrus zeźwali. ♦ *Obrusy* robią *ćwilicharze* i używane są jako nakrycia na stoły lub też stanowią część ubioru naszych podgórszych kobiet. Kobieta składa *obrus* w szérz, odziewa się całą weń i wiąże obydwą końce na węzeł na piersiach lub też składa go wzdłuż i wkłada na grzbiet, podchwytyjąc spadające końce rękami, mianowicie przy weselach i *krzczinach*.

obrusić ['nadać gładkość, ostrość jakiemuś narzędziu za pomocą *brusa*, *bruska*']

obruszać* 'nadawać gładkość, ostrość jakiemuś narzędziu za pomocą *brusa*, *bruska*'
 ♦ *Obrusza* się na *brusku* noż, łopata, *kopaczka* itp., jeżeli się ich rdza chwyta.

obryć ['zryć ziemię dookoła czegoś']: Świnie obryły wszystkie stromy (drzewa owocowe), trzeba im pozaprawiać dróty do ryla.

obrypać* 'oderwać kawałki czegoś; obskubać': Jeden obrypie chleb, drugi uszczypnie kąszeczek masła, trzeci strzebnie mléka, czwarty gabnie do śmietanki.

obrzazać ['obciąć coś ostrym narzędziem'] ♦ U nas bardzo ściśle rozróżniają *obrzazać* i *obrzezać*. *Obrzezać*, *obrzezka* ma li znaczenie religijne i można też tylko dziecię lub dorosłego człowieka *obrzezać*. Zaś *obrzazać*, *obrzazować*, *obrzazywać* można wszystkie inne rzeczy, a czyni się to piłą, piłką lub nożem, jezli rzecz jest cienka jak gałązki, wyrostki, pręcie.

obrzazować ['ciąć coś ostrym narzędziem']

obrzazywać ['ciąć coś ostrym narzędziem']

obrzezać ['obciąć części napletka ze względów religijnych']

obrzezka ['obcięcie części napletka ze względów religijnych; obrzezanie']

obrzynek 'część oberznieża np. od desek, drzew budowlanych – odpadek, odrzynek'

obsiać ['zasiać rośliny na całym polu'] ♦ Mowimy: *obsiać* pole, ale nie: *osiać* pole zbożem.

obsiednąć 1. ['siaść z innymi osobami dookoła czegoś']: Obsiedli stół (posiadali koło stołu). ***2.** 'zebrać się licznie na małej przestrzeni': Muchy obsiadły chleb. **3.** 'osieść [osiedlić się, zamieszkać]'

obsieć* ‘ściąć zboże, trawę wokół czegoś’ ♦ *Obsieć* można tylko kosą lub *sierpem*.

obskarżyć* ‘obwinić kogoś o coś; oskarżyć’

obskubać ‘oskuść, obskuć [obrywając, wyrywając, pozbawić czegoś]’

Por. **obszkubać**

obstać 1. ‘umfassen [objąć]’: Kamizol i westa nie mogą mnie obstać (są za ciasne, nie mogę je na guzik zapiąć, jużem wyrósł z nich). **2.** ‘wytrzymać’: Ja tam nie mogę obstać (nie mogę wytrzymać, mam się tam źle). Ja tam nie mogę ostać, obstać w tej służbie. **3.** [‘wystarczyć za co’]: On obstoi za dwóch (on sam zrobi tyle, co dwóch ludzi). ♦ Lud miesza wyrazy *ostać* i *obstać*.

obstać się 1. [‘uchronić się przed kimś lub czymś stanowiącym zagrożenie; ustrzec się’]: Ja się przed tem człowiekiem nie mogę obstać (nie mogę mu się ubronić, ciągle mi na karku siedzi). Nie mogę przy nim obstać, każdziusieneczki dzień mię bije. Ściga mu się (już nie obstoi, już umrze). **2.** [‘nie ulec którymś negatywnym działaniom; ocaleć’]: Przed chłopcami nic się nie może ostać, obstać, wszystko roznoszą. Nic się przed nim nie ostoi, obstoi.

obstareżny ‘podstarzały’

obstarly ‘podstarzały’

obstarny ‘podstarzały’

obstérkać ‘obstawić’: Trzeba grzędkę obstérkać, żeby kury nie grzebały.

obszaur* ‘strażnik graniczny’: Obszaurzy, szukając duhanu, wszystko w izbie przekopyr-tali. Obszaurzy znaleźli u niego duhan.

Por. **habszaur**

obszkubać ‘oskuść, obskuć [obrywając, wyrywając, pozbawić czegoś]’

Por. **obskubać**

obsztelować ‘obstalować [zamówić]’

obsztelunek [‘zamówienie wykonania czegoś; obstalunek’]

obszyt [‘dokument zwalniający z wojska’]

Por. **obszyt**

obszyt* ‘dokument zwalniający z wojska’

Por. **obszyt**

obucie ‘die Fussbekleidung [obuwie]’: Nie ma na zimę kaska obucia. Trzeba mu obucie sprawić (kazać zrobić, kupić).

obuć* ‘włożyć buty na nogi’: Bóty się skyrczyły, nie można ich obuć. Przypodobił se bocięcka (pozeszywał, powiązał, posklejał, żeby je przecie jeszcze można obuć, żeby miały podobę bótów).

obuć się ‘wdziać boty’: Nie może się obuć, bo go noga boli.

oburęczny ‘mogący być podniesiony obiema rękami’: Oburęczny kij (gruby). Wziął obu-ręczny kij i zaczął nim bić. ♦ Nie: oboręczny.

obuszek* ‘rodzaj broni – siekierka na długim trzonku’

obuwie ‘die Fussbekleidung [wierzchnie okrycie stóp; buty]’

obuwka ‘*obucie*’

obyczaj ‘die Sitte [zwyczaj]’: Daliśmy mu chléb, żeby sobie skibkę ukroił (ukrał), ale on przez obyczaj [wbrew zwyczajowi] blisko pół chleba sobie odwalił. Jadł bez gańby (pojadał wszystko) (bez obyczaju, nie jadł skromnie). ♦ Lud nasz rozróżnia *obyczaj* od *zwyczaju*. *Obyczaj* obejmuje w sobie pewne reguły lub pewne zachowanie się między ludźmi, które go czynią statecznym, gładkim w obejściu, mającym *mores*. Jeżeli kto nie

zachowa *obyczaju*, stanie się pośmiewiskiem u ludzi. *Zwyczaj* zaś odnosi się więcej do pojedynczych ludzi i każdy może mieć swój *zwyczaj*.

obyczajnie ‘zwykle, według *obyczaju*’

obyczajny ‘[taki], który zna i zachowuje *obyczaje*’: Obyczajny człowiek.

obyrtacz ‘[coś, co się obraca, kręci]’

obyrtać ‘obracać wkoło jakąś rzecz’: Obyrtać kołem, koło. Ty będziesz obyrtać (kręcić bruskim), a ja będę brusić, ostrzyć. ♦ Kręcić ma inne znaczenie.

Por. **obértać**

obyrtnąć ‘[nadać czemuś ruch obrotowy; obrócić]’ ♦ Może stąd pochodzi obertas, taniec, który u nas nie jest znajomy.

obyrtny ‘sprawny, obrotny, zgrabny’: To je chłopiec obyrtny.

obzolać* ‘obracając jakiś przedmiot w sypkiej substancji, spowodować jej przylgnięcie do niego; obtoczyć’

Por. **obzółać**

obzółać 1. ‘obmówić, ogadać’: Ten go tam porządnie obzółł. 2. [‘obracając jakiś przedmiot w sypkiej substancji, spowodować jej przylgnięcie do niego; obtoczyć’]: Weź kaszy prosiannej, obzól jej dyrszczki. ♦ Obsypują się *dyrszczki kaszą* żółtą i przewracają się; przez gotowanie napęczni *kasza* w środku *dyrszczki*, tak że wygląda jakby nadziana. 3. [‘ubrudzić czymś lepkiem’]: Obzółł sobie boty w śniegu.

Por. **obzolać**

obzolać się* ‘ubrudzić się czymś lepkiem’: Wpadł do zamiętu i cały się obzolał, i przyszedł obzólany do nas (obwalany).

obzólanie* ‘forma rzeczownikowa czasownika *obzółać* w zn. 2’: Bierze się kawał ciasta z dzieży, a po zaokrągleniu i obzólaniu mąką wkłada się go na słomiąnkę, ze słomiánki zaś na łopatę, a potem do pieca się wsadza.

obzwłaszny ‘szczególny, nie tak jak każdy inny’

obżałować ‘oskarżyć, obskarżyć’

obżeracz ‘[człowiek], co z cudzego żyje’: Ty taki, ty owaki, ty gałganie, ty obżeracz, żyjesz ludzką pracą.

obżeraczka [‘kobieta], co z cudzego żyje’

obżerać [‘o zwierzętach: objadać coś ze wszystkich stron’]

ocechować ‘oznaczyć leśną *cechą*’: Jutro będzie cechunek w lesie, każę sobie buczka ocechować. ♦ Ostrzem siekierki odrębuje się kawałek kory z drzewa i uderza się *tylcem*, i drzewo *ocechowane*.

ocelka ‘krzesiwo do krzemienia’

ocelować ‘nałożyć *ocelą*: siekiérę, pług itp.’

ocelowy ‘z *oceli* zrobiony’

océl ż ‘der Stahl [stal]’ ♦ Stal – wyraz nieznan.

ochemlony ‘otarty’

ochędogo ‘czystość, porządek, ład’: U niego nie ma ani za trojnik ochędogi.

ochlastany ‘spity, opity’: Przyszedł do domu ochlastany, nachlastany.

ochlić się ‘trzeć się’: Jeżeli bydlę skóra świerzbi, to się o każde drzewo ochli. Ochli się (ociera się jedna rzecz o drugą).

ochmanki [‘odmiana jabłek’]

ochynąć ‘obrzucić, *odziać* w co’: Ziemniaki na kupie będące trzeba słomą ochynąć, a potem ziemią obchybać.

ochynąć się* ‘owinać się czymś, narzucić coś na siebie’: Ochynął się kocem (wziął na siebie, odział koc).

ociapać* ‘strząsać owoce z drzewa za pomocą palika’

ocierać ‘omłacać snopki cepami’: Dziś będziemy ocierać, jutro rozmłacać. Najprzód się omłaca, ociera (zboże w snopkach), a potem się rozmłaca (rozwiązują się omłócone snopki, rozpościera się je (rozpościerka) i rozmłaca się). ♦ Snopki po pierwszém takim omłóceniu nazywają się *ocierkami*. *Ocierki* rozwiązują i rozpościerają się do drugiego i ostatniego omłotu.

ocierka 1. [‘snopek zboża wstępnie omłócony cepami’] **2.** ‘gdy się surowe ziemniaki na *tarle* trą, pozostałe resztki nazywamy *ocierkami*’

ocięrać się 1. ‘chcieć być widzianym, spostrzeżonym przez kogo, przymilać się do kogo wyższego, łasić się’: Ocierać się. On się jeno o pany ocięra, ale panowie się śmieją z niego. On się kole nięj ocięra, może będzie wesele (wiesieli). **2.** [‘o zwierzęciu: pieszczotliwie dotykać się kogoś, będąc w ruchu’]: Kocur się kole nóg ocięra.

ocięp ż ‘ein Bündel [wiązka] słomy, siana, drzewa itp., związane zwykle powróślem’: Przynieś dwie ociępy słomy i trzy ociępki siana.

ociępka ‘ein Bündel [wiązka] słomy, siana, drzewa itp., związane zwykle powróślem’: Przynieś dwie ociępy słomy i trzy ociępki siana. Wyleż na szopę i schyń parę ociępek siana dla koni. Wziął ociępkę siana i mignął nią na szopę, a tak jedną za drugą, aż wszystkie wymigał (powyrzucał z lekkością, chociaż wysoko było). Siano nie doważało, musieliśmy dać trzy ociępki na dowiązkę. Nawiazali siana (w ociępki) około 20 cetnarów (10 ociępek równa się cetnarowi). Wywiązaliśmy siano (ukończyliśmy wiązanie siana do ociępek po dziesięć funtów).

octarnia ‘fabryka octu’

oczadzić [‘odymić, okopcić’]: Wziął sekret, oczadził go na świeczce i przycisł na papier.

oczerchlić [‘odrzeć korę z drzewa, aby uschło i mogło zostać wycięte’]: Znalazłem oczerchlone drzewo. ♦ Jeżeli się kora drzewa około pnia *tylcm* lub kamieniem obję, tedy drzewo zaczyna schnąć i usycha, i staje się z niego *suchar*, *suszka*. Gdy zaś taki *suchar* tańszym jest jak zdrowe drzewo, tedy takie obijanie, czyli *czerchlenie*, drzew często się zdarza w górach, aby nabyć drzewa na opał po taniej cenie. Naturalne, że to jest zabronioném. Takie postępowanie nazywa się *czerchlić*, *oczerchlić*.

oczosać ‘oszuukać’: Oczosał go.

ocmić* ‘okłamać’: On go porządnie oćmił (okminił).

od razu ‘zaraz’: Powiedz mu, żeby mi te bóty od razu zrobił. Bieź, ale od razu.

od tela po tela ‘odtąd za potąd’: Macie jakie zadanie? – Rechtór nam zadał od tela po tela.

od zadku [‘od tyłu’]: W tej książce chybia od zadku parę szkartek (kartek, stronic).

odarty* 1. ‘chodzący w podartym ubraniu; obdarty’: Chodzi jak straszdyłło (odarty, otargany). **2.** ‘zniszczony’: Kupił pustki (chałupę otarganą, odartą), tego roku to trochę przypodobił (posprawował), a na przyszły rok porządnie sprawi.

odbierać [‘podchodzić ropą; obierać się’]: Noga mu spuchła, a teraz odbiera (gnoi mu się). Płeskierz mu odbiera, nie może nic wziąć do ręki!

odbierać się [‘odchodzić’] ♦ *Zabierać, wybierać, odbierać, zbierać się* mają każde z osobna swoje odcienie, oznaczając myśl odejścia.

odblask ‘der Wiederschein [światło odbite od jakiejś powierzchni]’

odbyć ‘nakarmić zwierzęta domowe, gdy są w pomieszczeniach gospodarskich’: Krowy buczą, trzeba je odbyć. Bydło już odbyte (nakarmione).

odbywać [‘karmić zwierzęta domowe, gdy są w pomieszczeniach gospodarskich’]: Idźcie odbywać bydło, bo już czas do odbywania. Muszę każdy dzień bydło odbywać.

odbywanie* ‘karmienie zwierząt domowych, gdy są w pomieszczeniach gospodarskich’: Idźcie odbywać bydło, bo już czas do odbywania.

odchyłać ‘otwierać, uchylać’: Cóż po drzwiach, kie ich nie można odchyłać.

odchylić ‘nie więcej jak na pół, do połowy otworzyć’: Trzeba drzwi odchylić, żeby smród wyszeł. Odchylił wieko i wyciągnął z trowły pończochy.

odchynąć [‘odłożyć, odrzucić’]: Wziął trzy worki na ramię, nie mógł unieść, musiał jeden odchynąć.

odchynąć się ‘porzucić kogo, już z kim nie chceć nic mieć do czynienia’: On się go już odchynął.

odcyfrować ‘odgadnąć, wyjaśnić’

oddać* ‘wcielić do wojska’: Oddali go. Godzący czy niegodzący, wszystkich oddali do wojska. Onego oddali do kanonierów.

oddawać* ‘przekazywać kogoś do wojska’: Oddawać syny Cesarzowi na wojnę.

oddawka ‘die Assentierung zum Militär [pobór do wojska]’: Na przyszły tydzień będzie oddawka. Musi iść ku oddawce.

oddzielać [‘wyznaczać, dawać komuś ograniczoną, niewielką część, dawkę czegoś; wydzielać coś komuś’]: On żonę swoje oddziela (przylicza jej do garnka ziemniaki, nie pozwala jej ukroić sobie samej kawałka chleba, tylko sam kraje). Wyczytała mu, że za innemi chodzi, że jej nic nie sprawi, że ją oddziela, że się z nią wadzi itd.

odemleć ‘odemleć [zemleć zboże w rewanżu za otrzymane wcześniej zmielone ziarno]’

odemścić się ‘pomstę za mstę oddać’

odeńść ‘odejść’: Już odeszeł. Odeszła go gospodyni. ♦ Odeńdę, odeńdziesz, odeńdzie, odeńdemy, odeńdziecie, odeńdę..., nie odeńdzie.

odeźgać 1. [‘zrobić coś niestaranie, bez przykładania się’]: Miał mi pięć dni w polu odrobić, ale odrobił tam, odeźgał jako chciał i kazał sobie dobrze zapłacić. **2.** ‘odpędzić, pozbyć się kogoś’: Nie można go odeźgać.

odeźgać się ‘odpędzić, pozbyć [się kogoś]’: Nie można się go odeźgać.

odfutrować* ‘nakarmić zwierzę hodowlane’: Odfutrował i pojechał.

odkaz* ‘wiadomość zwrotna, odpowiedź’

odkazać 1. [‘odpowiedzieć, często odmownie’]: Skazał mu, że przydzie, ale na drugi dzień odkazał (mianowicie, że nie przydzie). Skazał mi, że syn umarł. Odkazałam mu, że na pogrzeb przyjadę. ♦ *Odkaz, odkazanie* zawiera w sobie odpowiedź na to *skazanie*, a ta jest zawsze odmowną, jeżeli się kładzie bez dalszego dodatku, np. Odkazała mu, tj. dała mu odpowiedź przez inną osobę, że go nie chce za męża. **2.** ‘jemanden abweisen [odrzucić kogoś, odwrócić się od kogoś]’: Odkazać kogo z jego żądaniem.

odkazanie* ‘wiadomość zwrotna, odpowiedź’

odkiwnąć [‘odpowiedzieć kiwnięciem ręki na czyjeś kiwnięcie’]: Kiwałem na niego, a on dziepro za chwilę odkiwnął (to jest z obu stron ręką kiwać).

odkludzać [‘odprowadzać’]: Odkludzał go aż po rzekę.

odkludzić ‘odprowadzić’: Jest piany [pijany], trzeba go do domu odkludzić. Muszę cię kąsek odkludzić.

odkludzić się* ‘opuścić miejsce, w którym się dotychczas mieszkało, przenosząc się do innego’: Odkludził się stąd (wyprowadził, wyniósł się stąd do innej wioski na mieszkanie).

odlewiec ['użyć']: Odlewiało mu troszkę (es ist ihm etwas besser, leichter geworden [stało się to dla niego lżejsze, łatwiejsze]).

odłomić 'odłamać' ♦ Łomić nieużywane.

odłożyć 1. 'oszczędzić': Odkładał sobie każdy dzień po groszu, aż sobie piękną sumkę odłożył. 2. 'odsunąć zaporę, zasuwkę': Odłożył, założył drzwi od stajni itp. ♦ Nie zamknąć (na klucz, na kłódkę), ale *założyć* zaporą, zasuwką, a więc odwrotnie – *odłożyć*.

odmanek 'zwłoka, przesłanie, pokój': Dzieci żądają chleba i nie dają żadnego odmanku.

odmanglować 'odmaglować [odbyć maglowanie]'

odmarja 'die Almer [szafa]' ♦ Częściej *olmarja*.

Por. **olmarja**

odmar-znąć* 'spowodować uszkodzenie ciała wskutek niskich temperatur; odmrozić': Wieje zimny wiatr od północy, ledwo nas nie odmar-znie.

odmaścić 'zyskać, zarobić łatwiejszym sposobem': Odmaścić sobie, se (szkrobnąć se).

odmachnąć 1. ['mocno się zamachnąć i uderzyć'] 2. ['odpocząć sobie']: Muszę sobie siednąć i troszkę odmachnąć. ♦ Jeżeli *młockowie*, młóćąc, jeden z nich mocniej uderzywszy, opuszcza jeden raz, tedy sobie *odmachnął*, co się może dwójako rozumieć: a) że mocniejszy *mach* zrobił, b) że sobie, opuściwszy jeden raz, *troczyńeczkę* odpoczął.

odmaska 'lekki zysk': Zrobił sobie tam odmaskę. Zrobić szkrab (zyskać co łatwym sposobem, mieć odmaskę). On tam miał dobrą odmaskę.

odmiek 'odmieć, czas, gdzie mrozy popuściły, a śnieg zmięknął, tak że się można *roztaju* spodziéwać'

odmłódzina 'odmłodki [nowo wyrosłe pędy drzewa]'

odmówny ['odpowiadający nieuprzejmie; opryskliwy']: Odmówny, np. sługa, któremu wszystko nierecht, który na wszystko coś odpowie, odetnie językiem.

odmurknąć ['odpowiedzieć mrukliwie, niechętnie; odburknąć']

odniemoc 'chorobą przypląć, chorobą zakończyć': On to iście odniemoże. Odniemog-łach pięć tydni i ledwo łązę.

odnieść 1. 'odstawić': Jutro będziemy izbę bielić, trzeba wczas rano wszystko od ścian odnieść, poodnaszać. 2. 'kawał drogi ponieść dla *ulekczenia* trzeciej osobie': On za słaby, aby ten wór do młyna zaniósł, trzeba mu go choć do mostu odnieść.

odpadać 1. ['oddzielać się od miejsca umocowania']: Ściana odpada. Od pilnika odpadają opiłki, od piły rzaz (trociny). 2. ['robić przerwę w jakiejś czynności; odrywać się']: Co chwila odpada od roboty (odrywa się na moment i znów powraca). 3. [dok. 'o deszczu: przestać padać']: Już odpadało (już po deszczu).

odpadki 'die Abfälle im Allgemeinen [odpady w ogóle], odrzynki, odcinki, odcierki w szczególe': Kazał wszystkie odpadki zbierać i prać do gnoja.

odpaść 1. ['oddzielić się od miejsca umocowania']: Klamka odpadła od drzwi. Podeszwa odpadła od bota. 2. 'oderwać się [zrobić przerwę w jakiejś czynności]': Jeśli będę mogła odpaść (z domu), to odpadnę i przyjdę.

odpętlić* 'rozdzielić lub rozwiązać coś, co było splątane; odpłatać': Nici się zapętlily, nie można (ich) je odpętlić.

odpis 'przepis, kopia'

odpoić 'ukończyć napawanie': Odpoić bydło.

odpołudnie 'popołudnie': Tumlowaliśmy całe odpołudnie (pracowaliśmy gardelnie).

odpraszać 'abbitten, Abbitte leisten [prosić o przebaczenie; przepraszać]' ♦ Przy wypro-wadzaniu *młoduchy* z domu rodzicielskiego na ślub, ona sama i jej *starosta* *odprasza*ją

rodzicom, sąsiadom, rodzeństwu itd. za wszystkie uchybienia *młoduchy* podczas jej młodości, co się dzieje uroczystie i ceremonialnie.

odprosić I ‘abbitten, Abbitte leisten [poprosić o przebaczenie; przeprosić]’: Musiał odprosić. ♦ *Odpytać* w formie zwyczajnej, *odprosić* w formie uroczystej.

odprosić II [‘o *samicy* świni: urodzić młode’]: Świnie się już odprosiły (ukończyły się prosić, opraszać).

odprześć ‘odprząść [skończyć przędzenie]’

odpuścić [‘przebaczyć’]

odpyrsknąć ‘odprysnąć’

Por. **odpyrsnąć**

odpyrsnąć ‘odprysnąć’

Por. **odpyrsknąć**

odpytać ‘abbitten, Abbitte leisten [poprosić o przebaczenie; przeprosić]’ ♦ *Odpytać* w formie zwyczajnej, *odprosić* w formie uroczystej.

odrapek ‘rzecz zużyta, odrapana, np. miotła, grabie itp.’

odrazić 1. [‘łamiąc, oddzielić część od całości; odłamać’]: Wiatr odraził gałąź od drzewa.

2. [‘odliczyć pewną kwotę od jakiejś ogólnej sumy; potrącić’]: Przy wypłacie mi dwa reńskie odraził (odtrącił).

odrażka ‘odtrącenie’: Każdą wypłatę jakąś odrażką zrobi.

odrzytka ‘tyłek [resztkę ziemniaka pozostała po odkrojeniu części mającej kielki]’

♦ Ziemniaki do sadzenia przeznaczone okrawają się, tyłki nieimające oczek odrzucają się na bok i nazywają się *odrzytki* lub *rzyci*.

odrzytnie jelito ‘der Martdarm, Dickdarm [jelito grube]’

odsmyczyć [‘odciągnąć, odwlec, odnieść gdzieś coś ciężkiego’]

odsnować ‘u tkaczów: snucie ukończyć, osnowę zgotować’

odsnuć ‘u tkaczów: snucie ukończyć, osnowę zgotować’

odstać [‘o produktach żywnościowych: pozostać gdzieś przez jakiś czas, żeby osiągnąć pożądaną stan’]: Woda musi trochę odstać, żeby nie była taka zimna.

odstać się 1. [‘o produktach żywnościowych: pozostać gdzieś przez jakiś czas, żeby osiągnąć pożądaną stan’]: Uwarzyć wodnej kończyny, a jak się odwar odstoi, pić co godzinę po łyżce. **2.** ‘stojąc, naczekać się długo’: Stał, stał i nie mógł się odstać.

odstawa ‘die Lieferung [dostawa]’

odstawić 1. ‘liefern [dostarczyć]’: Nie mógł mu na czas zboża odstawić. **2.** ‘ułożyć’: Przywiozłem mu sięgę drzewa, ale nie chciał go przyjąć, aż mu go odstawię (do stósu – jak w lesie – ułożę). Odstawił sięgę drzewa i poszedł.

odstawić się 1. [‘przybyć osobiście, stawić się’]: Muszę się do sądu jutro o 8 godzinie odstawić. **2.** [‘ułożyć odpowiedni stos’]: Przywiozł trzy kubiki kamienia, ale nie mógł się odstawić i musiał jeszcze dowieźć (przy ustawieniu kamienia brakło do ostatniego kubika).

odstawka ‘die Lieferung [dostawa]’

odstęrczyć 1. [‘o drzwiach: otworzyć przez odsunięcie *zastérczki*’]: Trzeba dwiérze (drzwi) odstęrczyć (zastęrczkę odsunąć), bo ktoś idzie do nas. **2.** ‘jemanden bei Seite schieben [odsunąć, przesunąć]’: Odstęrczył go.

odstérknąć [‘odsunąć, przesunąć’]

odstępne [‘różnica między niższą ceną, za jaką dana rzecz została kupiona, a wyższą, za którą została potem sprzedana’]

odstronny ‘na boku, opodal położony’: Gdyby pola nie były odstronne, grunt by był więcej wart.

odstrzyżek [‘resztkę odciętego materiału’]

odsuć ‘odsypać’

odszczepić [‘skubnąwszy, oderwać część czegoś’]: Odszczepnij mi też kąszczyczek placka, chociaż małą odszczepinkę, ale ona mi nic nie odszczepiła.

odszczepinka* ‘mały kawałek czegoś’: Odszczepnij mi też kąszczyczek placka, chociaż małą odszczepinkę, ale ona mi nic nie odszczepiła.

odszczepnąć [‘skubnąwszy, oderwać część czegoś’]: Odszczepnij mi też kąszczyczek placka, chociaż małą odszczepinkę, ale ona mi nic nie odszczepiła.

odśpiewać ‘umrzeć, opuścić świat’: Jest ciężko niemocny, może odśpiewa.

odtyczyć [‘wyznaczyć linie, granice czegoś’]

odulić się* ‘nadać się’

odulony ‘rozszłoszczony, tj. jeżeli komu od złości twarz nabrzmie i *oduli się*’

odwadzać się ‘odcinać się, swarzyć się’: Odwadza się.

odwadzić się [‘ostro odpowiedzieć; odgryźć się’]: Powiedzieć jej słowko, zaraz się odwadzi.

odwalić [‘odciąć, urznąć’]: Daliśmy mu chleb, żeby sobie skibkę ukroił (ukrał), ale on przez obyczaj blisko pół chleba sobie odwalił. Odwaliła mu patyk chleba.

odwalnica ‘odkładnica przy pługu’

odwiedzić [‘przybyć do kogoś na krótko w celach towarzyskich’]

odziabać ‘okopać, obruszać’: Ciągłe deszcze, nie można ani ziemniaków odziabać.

odziać *1. ‘włożyć na siebie ubranie’: Przewrócił kozuch na ręby i odział go, a ludzie się z niego śmiali. Ochynął się kocem (wziął na siebie, odział koc). 2. ‘uderzyć’: Odział go dwa razy kijem.

odziemek* ‘dolna część pnia drzewa’

odziówka ‘die Bekleidung [ubranie, strój]’

odziówny ‘zgrabny, przylegający do ciała, dający się łatwo *odziać*, *wdziać*’: Odziówny kozuch, odziówny kabát.

od-zimki ‘Nachfröste [przymrozki]’

od-zimnić się [‘stać się chłodniejszym, oziębć się’]: Od-zimnia, od-zimniło się. Czas się od-zimnił.

od-zwyrtać [‘obrócić (?)’]

od-zwyrtać się [‘obrócić się (?)’]

odżegnać ‘oddalić, odpędzić kogoś, spowodować, żeby sobie już poszedł’: Odżegnać kogo.

odżęgać [‘oddalać, odpędzać, zmuszać do przesunięcia się’]: Krowa odżęga krowę od żłoba (wybada ją).

odżuwać [‘o sieczkarni: nie ciąć dokładnie’]: Sieczkarnia nie siecze, jak należy, odżuwa, żuje, tj. nie odcina porządnie słomy, całe biczce pozostają.

ofiknąć 1. ‘oszydzić, ocyganić’: Daj se pozór, bo cię ofiknie. 2. ‘coś szybko i zgrabnie zrobić, sporządzić’: Masarz (rzeźnik) świnie za chwilę ofiknął (mianowicie zabił, oparzył i rozebrał).

ogajać ‘wspierać kogo, doradzać, dopomagać mu’

oganiaczka ‘praca pilna, nieodwłoczna’: Zamroczyło się na deszcz i mieliśmy saperlajd-ską oganiaczkę z owsem. Dzień w dzień pełno oganiaczki, człowiek ani w niedzielę nie ma pokoju. ♦ Właść[iwie] *uganiaczka*.

oganiać się [‘odpędzać coś od siebie’]: Oganiał się długi czas biédzie, ale się nie mógł ognać.

ogarek ‘niedopalona resztką *szczép*, łuczywa, drzewa’: Pozgrzebaj na nalepie ogarki, aby się dopaliły.

ogawić się 1. ‘oddawać się, mozolić się, *jészczyć się, piédzić się*’: Tego chłopca niczego nauczyć nie można; odeszł go, a nie będę się dłużej z nim ogawił. Kazali mi kaków z pszenicy wybierać. A ja się wam tu będę z tém ogawił. *2. ‘wzbudzać odrazę’: Ogawi mi się to (brzydzi).

ogaić ‘obronić przed niebezpieczeństwem’: Szli chłopcy do szkoły i wyskoczył pies na nich, a gdyby ich Paweł nie był ogaił, toby ich był pies poszarpał. Gaił go co mógł, ale go nie ogaił.

ogibacy* ‘giętki’: On ma ogibacą laskę.

ogibać się [‘zginać się’]: Najadł się tak, że się przy robocie nie mógł ogibać. Gałaz się gibie, giba, ogiba.

ogibák [‘giętka część cybucha fajki z nierdzewnego drutu’]: Kupił sobie ogibák do fajki.

ogień na dachu* ‘o wybuchającej awanturze’: Powiedzieć mu słówko, to zaraz ogień na dachu – to się zaraz szarpie.

ogłászka ‘zapowiedź [przedślubna]’: Już pierwsza ogłászka wyszła. Dał na ogłászki.

♦ *Ksiądz woła przy ogłászkach (zapowiedziach) z kazalnicy: uczciwy młodzieniec... z uczciwą dziewuchą...* Jeżeli zaś wyraz *uczciwy* opuści, to czasem powstaje szmer w kościele, bo każdy się dowiedział, że pomiędzy nowożeńcami coś już było, co jeszcze nie miało być.

ognać się* ‘uwolnić się od kogoś, czegoś’: Oganiał się długi czas biédzie, ale się nie mógł ognać.

ogórek [‘podłużne warzywo pokryte zieloną skórką’]: Ogórki nie chcą kisnąć, zakisnąć.

ogórka ‘*ogórek*’

ograbic [‘zgarnąć grabiami resztki słomy, kłosów z wymłóconego ziarna’]

ograbki 1. ‘po rozmlóceniu *ograbuje* się ziarno z kłosów, ułameków słomy i te wygrabione resztki zowią się *ograbkami*’ 2. ‘kawałki (w ogóle)’: Bił kijem, aż go połamał na ograbki. Wiatr zrzucił dach i połamał go na ograbki.

ograbować* ‘zgarniać grabiami resztki słomy, kłosów z wymłóconego ziarna’

ograbczak ‘przetak gruby do *osiewania ograbków*’

ogrzeszyc [‘zwymyślać kogoś, skłac’]: Ogrzeszył mnie niewinnie (nadał mi, nakłął mi).

oha ‘stój’: Oha, bratku, nie pojedziesz dalej. Oha mówi się zwykle koniom, żeby stanęły.

oheczec ‘ogadać, ośpiewać, oglądać z podziwieniem, z zazdrością jaką rzecz, aż do uroku’

oho ‘znak przeczenia, oznacza tyle co „nie”’: Służąca mówi: pojedź dziś ku muzyce.

Gospodyni na to: Oho! (nie pojedziesz).

ohóczyć się* ‘o świni: skończyć okres rui’: Świnia się już ohóczyła.

ohyrknąć 1. ‘oblać’: Krew go ohyrkła. 2. ‘otoczyć raptem’: Złapano złodzieja i wnet go kupa ludzi ohyrkła i zaczęto go bić. Przywiozł pełny wóz chleba na targ. Ludzie go zaraz ohyrkli i zrobili taką rozrywkę, że się o mało nie pobili (rozrywali chleb, każdy chciał kupić i dobijał się do wozu).

ojczenasz* ‘modlitwa rozpoczynająca się od słów „Ojcze nasz”’ ♦ W wilię ś. Mikołaja ubierają się dwóch mężczyzn, jeden za Mikołaja z długą, siwą brodą, drugi za anioła, i chodzą z domu do domu, gdzie się dzieci znajdują. Mikołaj, trzymając różgę w ręku, każe dzieciom *rzekać* (zmówić *ojczenasz*), a gdy go bez błędu zmówią, otrzymają

od anioła z koszyka orzechów lub jabłek, lub suszonych śliwek, *pieczek* itp. Gdy zaś *ojczenasza* nie umieją, dostają różgą. Na wsiach i w górach ma ś. Mikołaj porządny *batok*, każe *rzekać* i dojrzałej młodzieży, i każdy coś oberwie, dlatego dziewczki *oblekają* kożuchy itp., aby ich tak nie bolało.

okaléczyć się ‘zranić się lekko’

okaliczyć* ‘skaleczyć’: Idąc, trącił nogą o kamień i okaliczył sobie palec.

okalić się ‘opić się’: Każdy dzień się okali.

okapać ‘zniszczyć i grozić upadkiem’: Stodoła okapana, stajnia okapana, budynek okapany, a tak całe gospodarstwo kapie (idzie na dół, upada).

okąpać* ‘wykąpać’: Okąpaj dziecko, a potem go powij.

okielzać* ‘pójść kolejno na kilka pokrytych lodem miejsc po to, by się na nich ślizgać’: Chłopcy wszystkie nalodki oszustali, okielzali.

oklepamy* ‘o krzemieniu: zużyty wielokrotnym uderzaniem’: Nie mogą sklepać ognia, bo już krzemień oklepamy.

oklepina ‘ociep słomy prostej’

okleśnić ‘niepotrzebne gałązki i wyrostki powycinać’: Trzeba stromy (owocowe drzewa) podkleśnić, okleśnić.

okludzać [‘oprowadzać’]: Okludzał go po swoim gruncie, ale kupiciel odszedł, nie kupiwszy.

okłot ‘ociep słomy prostej’

okminiać ‘betören, beschwindeln [oszukiwać]’

okminić ‘oszukać, ocyganić’: Ja się nie dać [!] od ciebie okminić. On go porządnie oćmił (okminił).

okniarz [‘rzemieślnik wstawiający szyby; szklarz’]: A coż tu u ciebie okniarz (Słowak chodzący ze szkłem) robi? – Będzie mi szklili okna. ♦ Słowaków chodzących ze szkłem i *sprawujących* okna nazywają *okniarzami*.

okoconiać się ‘brać się powoluteńku do jakiej rzeczy’

okolnik ‘okół, słup w płocie’: Jeżeli płot ma być trwały, muszą być okolniki dębowe.

okopczyć* ‘oznaczyć granice kopcami’: Okopczyli wszystkie grunta (postawili znaki, gdzie się grunt z gruntem graniczy).

okoracja 1. ‘okoliczności, przygotowania, przyrządy w domu, jeżeli przybędzie jakiś zaniejszy gość; ceregiele’ **2.** [‘zbędne i długo trwające czynności utrudniające osiągnięcie jakiegoś celu; trudności’]: Chciałem pożyczyć pieniędzy od niego, a on mi tam rozmaite okoracje robił, że teraz pieniędzy mało, że pieniądze drogie, że nie ma u mnie dokumentnej istoty itp., tak żem się wziął i poszeł.

okorek ‘gdy *trám nakulają* pod *piłę*, tedy pierwsze zerznięcie nazywa się *okorkiem*’
♦ *Okorek* (tj. pierwsza deska) porznięty z *tromem*, tak jak inne deski na *łaty*, daje nieforemne *łaty*, które nie mają innej wartości, tylko na ogień.

okorować ‘obrównać oba boki [deski] według sznuru’: Naprzód będziemy deski okorować, a potem hoblować.

okraczka 1. ‘jeżeli przez niezręczność oracza wyjedzie pług z prostej linii i pozostawi niezorane pasmo na zagonie lub w brózdzie, tedy to niezorane miejsce nazywa się *okraczką*, bo idąc za drugą skibą, trzeba niezorane pasmo okroczyć’ **2.** [‘przedostatnia skiba na oranym polu’] ♦ *Okraczką* nazywają zwykle przedostatnią skibę na zagonie, ostatnią zaś nazywa się *wygónka*.

okrajek 1. ‘brzeg, *kraj* jakiej materyi, mianowicie sukna’ **2.** ‘odłączony, odstrzyżony brzeg, czyli *kraj* jakiej materyi’: Papucie z sukna lub okrajków sukiennych. **3.** ‘w ogóle

okrajek, jeżeli ma odpowiednią długość i odpada od nożyc’ ♦ Inaczej nazywa się *strzyżek*, *odstrzyżek*.

okramnica żartob. ‘nazwisko *wódki*’

okrawek ‘reszta okrojonej (nożem) rzeczy’ ♦ Jeżeli z całego *bochenka* chleba ukroi się pierwszy kawałek, tedy ten kawałek nazywa się *skrawek*. Krając dalej *skibki* (kromki), zostanie w ręku resztką, a ta się nazywa *okrawek* chleba. Tak też przy ziemniakach przeznaczonych do sadzenia itp.

okrąglice [‘odmiana gruszek’]

okręt ‘miejsce, gdzie się okręcić trzeba, mianowicie na drogach leśnych’: Daj pozor, żebyś na okręcie nie wywrócił.

okroczyć ‘objąć rzecz nogami, żeby między nogami była’: Uchwycił barana za rogi, okroczył go i chciał na nim jechać. Okroczył chłopca i zaczął go bić.

okrom ‘oprócz’

okrutny ‘fatalny’: Jest to okrutne. To jest okrutna rzecz.

okruża lm [‘ozdoby ze sfałdowanej tkaniny przy rękawach kobiecej koszuli’]

okrzeźbić [‘przywrócić do przytomności, trzeźwości’]

Por. **otrzeźwić**

okrzeźbić [‘stać się trzeźwym’]

okucie ‘der Beschlag [metalowe umocnienie drewnianych przedmiotów]’: Okucie się od skrzyni oderwało.

olibródki [‘odmiana jabłek’]

olmarja ‘die Almer [szafa]’: Olmarja stara, już się rozchodzi (rozpada, deska nie trzyma przy desce, trzeba ją co chwila poprawiać). Szpérnik, olmarja przewięwna, w której przechowują się półcie i wędzonki.

Por. **odmarja**

olszynowy 1. [‘porośnięty olszyną’]: Olszynowy dół. ***2.** ‘związany z olszyną’: Olszynowe siano (siano z olszyny). ♦ Nie: olszowy.

oláchać się* ‘o zwierzętach: oswoić się’: Nachytał ptaków do klatki i wypuścił je w izbie, i z początku były wszystkie dzikie, ale wkrótce się wszystkie oláchały i już same przylatują, i żerą z ręki.

oláchany ‘oswojony, potulny’

omasta [‘tłuszcz dodawany do potraw’] ♦ *Mazią i maścią się maże, omastą się maści.*

omaszczony ‘fettgemacht [zaprawiony tłuszczem]’: Omaszczony masłem, szpérką. Omaszczone ziemniaki.

omaścić się* ‘zaopatrzyć się w potrzebną ilość tłuszczu’: Trzeba się osolić i omaścić, a pieniędzy nie masz.

omelszować 1. ‘obrobić, otrzaskać, naprędce jako tako zrobić’ **2.** ‘obić kogo’

omielać ‘ogadywać kogo, naturalnie mieląc językiem jak na kołowrotku’

omiękczyć ‘miękiem zrobić’: Trzeba cytrynę omiękczyć, a potem rozerznąć i sok wycisnąć (wygnieść).

omięktać ‘mięktaniem zbadać, czy jaka rzecz jest już odpowiednio mięka’: Omięktał wszystkie gruszki w pieleszu, ale wszystkie jeszcze twarde.

omłacać* ‘młócić zboże jeszcze w snopkach’: Omłacać snopki cepami. Najprzód się omłaca, ociera (zboże w snopkach), a potem się rozomłaca (rozwiązują się omłócone snopki, rozpościera się je (rozpościerka) i rozomłaca się).

omszyć ‘mchem oklaść, zatkać, obić’: Już jedną ścianę omszył.

omylek ‘omyłka’

onaczyć ‘szemrać, *szkamrać*, wygadywać, *ganić*’: Ónaczyć na kogo, na co.

oni* ‘wyraz używany w bezpośrednim zwracaniu się do obcej osoby, której chce się okazać szacunek’: Jemu tam już nie można dwoić, jemu się musi mówić „oni”.

oniemocnieć ‘*niemocnym* się stać, wpaść w niemoc’: Oniemocniała, kto wie, jak długo będzie leżeć.

ontárz ‘ołtarz’: Ontorz.

Por. **lontárz**

ontárzowy [‘dotyczący ołtarza, związany z ołtarzem’]

opadalka ‘owoc niedojrzały, robaczy, który przed czasem opada’

opakować ‘podnosić sobie coś, uskarżać się’: Opakować sobie coś. Opakowała sobie, że nie dostała podwieczorka.

opał ‘das Brennmaterial [to, czym się pali w piecu]’: Nie ma kaszczka opału na zimę.

opamiętać [‘przywrócić kogoś do przytomności; ocucić’]: Zemdlął i dopiero go za pół godziny opamiętano.

opamiętać się* ‘ocknąć się, odzyskać przytomność’: Spadł z dachu i został jak nieżywy, zaraz go pamiętali, aż go przecie spamiętali, aż się przecie spamiętał (opamiętał, przyszedł do przytomności).

oparzyć się ‘zawieść się, szkodować’: On się na tej kupi porządnie oparzył (zamiast zyskać, stracił).

opasek ‘ein Goralengurt [pas góralski], zwykle *skórzanny*’: Wyjął klepadło z opaska, aby ogień sklepać.

opaska ‘ein Weibergurt, Schürze [fartuch ochraniający spódnicę, noszony dawniej przez kobiety wiejskie]; *zapaska*’

opasć* ‘pasąc zwierzęta, zużyć paszę dostępną w określonym miejscu; wypasć’: Ludzie szklódzą na polu – jeden nadrze trawy, drugi wlezie do ziemniaków, trzeci do grochu, inny opasie zagon skrajny.

opaśnica ‘fartuch *skórzanny*, jaki cieśle i kowale zawdziewają’

opica ‘małpa’

opierzyć się ‘sich befinden [o ptakach: pokryć się piórami]’: Młodziki się już opierzyły.

opiętek [‘tylna część buta osłaniająca piętę; napiętek’]: Trzeba posłać bóty do szewca, aby opiętki naprawił.

opily [‘będący pod wpływem alkoholu; pijany’] ♦ *Opity* więcej używane jak *opily*.

opisać 1. ‘opisać osobę’: Nowiny (gazety) opisały dwóch złoczyńców, którzy ze Szpimberku uciekli. 2. ‘osławić kogo [upowszechnić negatywną opinię o nim]’: Jemu nikt nie nie pożyczczy, bo już jest wszędzie opisany.

opity [‘będący pod wpływem alkoholu; pijany’] ♦ *Opity* więcej używane jak *opily*.

oplecek* ‘gorset, stanik u sukni’ ♦ *Haczki* na sukniach Wałaszek na Szląsku, przyszyte do *oplecków*, mają tylko oczka, czyli *kobyłki*, są ze srebra i kosztują 5 do 10 reń[skich]. Przyszywa się z każdej strony *oplecka* po dwie lub trzy pary.

opłacać się [‘przynosić zysk, korzyść’]: Handel mi się nie opłaca (nie przynosi mi odpowiedniego zysku). Skupować i sprzedawać przędzę to się jeszcze opłaci, ale handlować płótnem to się już nie opłaca.

opłacić się [‘przynieść zysk, korzyść’]: Skupować i sprzedawać przędzę to się jeszcze opłaci, ale handlować płótnem to się już nie opłaca.

oplotki ‘małe *krzasełka*, z których się naprędce ogrodzenie tworzy, tj. ogrodzenie, które tylko chwilowo trwać ma’ ♦ Np. gdy się *przysada* na wiosnę zasieje, ogradza się *opłotkami*, aby kury nie grzebały, a gdy się *przysada* zbierze, rozbiera się ogrodzenie i *oplotki* stawiają się pod ścianę.

opończowa róża ‘malve rosae [malwa, śláz]’ ♦ *Opończowa róża*, właściwie *łopaniowa róża*.

oprata ‘die Leitseil [pas rzemienny służący do kierowania koniem]’: On jeździ o jednej opracie.

oprátka [‘sznur, powrózek’]: Kludził ciele na oprotce na targ (zawiązał mu krotki powróż na szyję). ♦ *Oprátka* – w szczegól[ności] Henkerschnur [sznur wisielca].

oprząść* ‘przędąc, zużyć określoną ilość przędzy’: Ja ledwo klubiczek przez zimę oprzędę.

opuka ‘łupek’: Ma dom opuką przykryty.

opukły ‘pęknięty’: Garnek opukły, trzeba go podrótować.

opuszczać się* ‘o deszczu: zaczynać padać’: Z rana zaczął się deszcz opuszczać, a około południa zupełnie się opuścił.

opuścić się [‘o deszczu: zacząć padać’]: Z rana zaczął się deszcz opuszczać, a około południa zupełnie się opuścił.

opyrskać ‘opryskać’

opyrsknąć ‘oprysnąć [spryskać]’

ordynanc ‘poseł gminny’: Był tu ordynanc, przyniósł od fojta paletę na dwóch wojaków.

ordynarny ‘zwyczajny, gruby, pospolity’

ortel* ‘wyrok sądowy’

orzeszki [‘odmiana jabłek’]

or-zowieć ‘ordzowieć [pokryć się rdzą]’: Or-zowiały.

osadzić się [‘ostro się przeciwstawić komuś’]: Osadził się na mnie, o mało że mię nie uderzył (powstał przeciwko mnie, obruszył się na mnie).

oselka [‘ostrzałka] ręczna formy podłużnej’ ♦ Osła wyraz nieznan, tylko *oselka*. Zamiast osły używamy *brus*, jeżeli jest wielki, *brusek*, jeżeli jest mały, do domowej potrzeby, stąd *brusić*, *pobrusić*, *zabrusić*, *wybrusić*, *obrusić* itp. ‘ostrzyć’.

osęgło* ‘chłodno, dżdżysto, mglisto’: Dziś na polu osęgło.

osęgły ‘zimny, dżdżysty, mglisty, pochmurny’: Jest czas osęgły. ♦ Może osępiały.

osiać ‘oczyścić zboże [lub mąkę]’: Osiać, osiewać mąkę, aby gałki mączne oddzielić.

♦ Mówimy: *obsiać* pole, ale nie: osiać pole zbożem.

osiczyna ‘drzewo osikowe’

osiednąć ‘osieść [osiedlić się, zamieszkać]’ ♦ Osiednę, -iesz, -ie, -iemy, -iecie, -dną.

osiek ‘nazwa przywiązana do pewnych miejscowości w niżynach leżących, łęgów, urodzajnej ziemi, które dawniej pewno wyłącznie łąkami były’: Na osieku najlepsze pola.

osiewacz [‘człowiek], który zboże *osiewa*, czyści’

osiewać ‘czyścić zboże [lub mąkę]’: Osiać, osiewać mąkę, aby gałki mączne oddzielić.

♦ Wyspa się zboże na przetak i *osiewa* się. Na dół spada proch i *nosienie* trawy przez przetak. Na zbożu zaś przez *osiewanie* zbiera się *kąkól*, wyka, która się garściami zbiera.

osiewanie* ‘czyszczenie zboża za pomocą sita’

osiewki ‘*wyosiewane* resztki, czyli nienależące ziarna do czystego zboża’

osić 1. ‘bemähen, abmähen [obkosić], to jest kosą lub *sierpem*’ ♦ Nieznany obciosać (be-hauen) zaś pochodzi nie od *sić*, ale od siekać, a sieka się *siekaczem* (wielkim nożem) lub siekierką. 2. transl. ‘obić, *ostrzelać* biczami lub różgami’

osim ‘8, osiem’

Por. **ośm**

osimnasty ‘18, osiemnasty’

osina ‘las osikowy’ ♦ Znajome mi są tylko *osiny* przy Skoczowie.

oskarżyć* ‘obwinić kogoś o coś; oskarżyć’

oskrabować* ‘oskrobywać’ ♦ Kiedy się ciasto z *dzieży* wybierze, *oskrabują* się ściany i dno *dzieży* i to ciasto nazywa się *poszkróbką*.

oskubać ‘oskuść, obskuść [obrywając, wyrrywając, pozbawić czegoś]’

Por. **oszkubać**

osmarkać [‘potraktować kogoś, coś pogardliwie, lekceważąco; zlekceważyć’]: Ja bym to osmarkał.

osmędzina* ‘jakiś rodzaj *wódki*’

osmolić [‘potraktować kogoś, coś pogardliwie, lekceważąco; zlekceważyć’]: Ja bym go osmolił (ja z tym człowiekiem nie chcę nic mieć do rzeczy, do czynienia). Ja bym to osmolił (ja to porzucę, nie będę się troszczył o to, oszklawi się mi to).

osmrozić [‘potraktować coś, kogoś pogardliwie, lekceważąco; zlekceważyć’]: Ja bym to osmroził.

osmyczyć się [‘zmęczyć się wleczeniem, taszczeniem czegoś’]

osnaga ‘czystość’

osnaczyć ‘oczyścić’: Osnazony. ♦ *Osnaczyć* itd. z prepozycjami.

osnuć ‘osnowę na snowadle sporządzić’ ♦ Osnowę na warsztat *nawić* nazywamy *nawijać*, nie zaś osnować.

osolić się [‘zaopatrzyć się w potrzebną ilość soli’]: Trzeba się osolić i omaścić, a pieniędzy nie masz. Z takiego zarobku nie można się ani osolić (nie można tyle soli kupić, ile jej koniecznie potrzeba).

ospalica ‘ospalka [kobieta lubiąca dużo spać]’

osrać [‘potraktować coś, kogoś pogardliwie, lekceważąco; zlekceważyć’]: Ja bym to osrał.

osrębić [‘postawić *srąb*’]

ostać 1. [‘wytrwać, stać; ustać’]: Ja już nie mogę dłużej (na nogach) ostać, muszę się siednąć. On ostoi i godzinę na jednej nodze. 2. ‘wytrzymać’: Ja tam nie mogę ostać, obstać w tej służbie.

ostać się [‘nie ulec czymś negatywnym działaniom; ocaleć’]: Przed chłopcami nic się nie może ostać, obstać, wszystko roznoszą. Nic się przed nim nie ostoi, obstoi. ♦ *Obstać* ma właściwie inne znaczenie, ale lud miesza wyrazy *ostać* i *obstać*.

ostrew, ostrwi ‘Heuveiter [przyrząd do suszenia siana w postaci drążka z naturalnymi rozgałęzieniami]’ ♦ Koniczyna stawia się na *roztopcach* (*ostrowiach*), zaś siano *łączne* bez *roztopców* [!].

ostrządzać się ‘*mieniać – przemieniać się* w robocie’

ostrzegacz ‘der Warner [ten, kto ostrzega]’

ostrzelać ‘ociać, osmagać, obić’: Ostrzelał chłopca za непослушество.

ostrzęźnica ‘die Brombeere [jeżyna]’

ostrzężyna ‘Brombeerstrauch [krzak jeżyn]’

ostrzygać* ‘tnąć, skracać coś lub oddzielać od czegoś’

ostuda 1. ‘krzyk, hałas, przezywanie’: Zawsze ostudę robi. Ten człowiek tu na ostudę przyszedł. ***2.** ‘kłopot, utrapienie’: Ma moc rozmaitej ostudy (nieprzyjemności). ***3.** ‘choroba skórna’: Taka osutka, czyli bolaki lub wrzody szkarowane, nazywają ostudą, ostudzieliną.

ostudzać się 1. ‘użerać, gryźć się’: Co chwila się ostudzać trzeba z temi ludźmi. **2.** ‘parać się, *piździć się*, mozolić się z jaką robotą, która *niesporo* idzie’

ostudzić się *1. ‘doświadczać kłopotów z kimś lub czymś’ ***2.** ‘trudzić się’

ostudzielina* ‘choroba skórna’: Taka osutka, czyli bolaki lub wrzody szkarowane, nazywają ostudą, ostudzieliną.

osuć się [‘zostać obsypanym, pokrytym czym’]: Osuł się chrostami (krostami), mianowicie ciało jego; cały jest osuty.

osutka* ‘choroba skórna – wysypka’: Taka osutka, czyli bolaki lub wrzody szkarowane, nazywają ostudą, ostudzieliną.

oswe ‘osobno’: Trzeba dać krowę oswe, bo się bodzie. Przyszedł do karczmy i siadł sobie oswe (na boku, nie przy nas). Nauczyciel mi powiedział: jak będziesz szeptać, to będziesz oswe siedzieć.

osysać ‘syczeć, *chyczeć* z boleści’: Drze go w kościach. Każdy dzień osysa. Zranił sobie nogę, siedzi i osysa. Cóż tak osysasz, coś tak stękasz, zdaje mi się, żeś tam coś utarzył (oberwał w targaniu, w rwaczce, w bijatyce).

oszacić* ‘zapewnić komuś odzież’: Musi go oszacić, kustować i opierać.

oszczap ‘wielka drzazga odszczepiona od drzewa’ ♦ Jeżeli np. odcinamy konar od drzewa, a nie nadetniemy go trochę z dołu, tedy konar, spadając, oddziera i odszczepia *trząskę* grubą i długą od *odziemka*, a ta się *oszczapem*, *oszczapiną* nazywa.

oszczapina ‘wielka drzazga odszczepiona od drzewa’

oszczaki ‘obryzki z desek’ ♦ Na *pile* porznie się *trom* na deski, a potem na *łaty*. *Okorek* (tj. pierwsza deska) porznięty z *tromem*, tak jak inne deski na *łaty*, daje nieforemne *łaty*, które nie mają innej wartości, tylko na ogień. Te nieforemne odcinki nazywają *oszczakami* (ościami pozostałymi od desek). Wyraz używany w okolicach, gdzie się *pily* znajdują.

oszedzielina ‘szron na drzewach, że się aż gałązki *ogibają*’

oszetrzyć* ‘założyć opatrunek; opatrzyć’: Oszetrzył mu ranę, obwiązał.

oszklić* ‘wprawić szkło, szyby’

oszkliwiać* ‘wzbudzać w kimś wstręt lub niechęć do kogoś lub czegoś’: On nam to szkliwi (oszkliwia, gani).

oszkliwić [‘wzbudzać w kimś wstręt lub niechęć do kogoś lub czegoś’]: On mi to szkliwi, gani, oszkliwi, radzi, żebyśmy tego nie kupował.

oszkliwić się* ‘czuć wstręt, odrazę; brzydzić się’: Ja bym to osmolił (ja to porzucę, nie będę się troszczył o to, oszkliwi się mi to).

oszkliwiec [‘człowiek obrzydliwy, wstrętny’]

oszkliwy ‘brzydki, paskudny’

oszkrabina* ‘skórka okrywająca ziemniak’

oszkubać ‘oskuść, obskuść [obrywając, wyrrywając, pozbawić czegoś]’

Por. **oskubać**

oszkubaniec [‘człowiek] nieuczesany, w podartych sukniach’

oszkwarek ‘*wyszkwarzony* i wysmażony kawałek sperki’

oszkwarki ‘szumowiny zebrane z masła i tłuszczu’

oszkwarzyć ‘ausrösten, auslassen [wysmażyć, roztopić]’: Oszkwarzyć szperki, masło.
ospica ‘*chrosta*, krosta’: Wychynęła mu się ospica na ręce i już go długo ręka boli.
oszurganiec ‘ein schlechgekleideter zerlumpter Mensch [źle ubrany, obdarty człowiek]’
oszurgany ‘odarty’: Chodzi oszurgany, ani kaska porządnej szaty nie ma.

oszustać 1. ‘oślizgać [pójść kolejno na kilka pokrytych lodem miejsc po to, by się na nich ślizgać]’: Chłopcy wszystkie nalodki oszustali, okielzali. **2.** ‘opoliczkować [spoliczkować]’: Oszustać kogo.

oszwabić* ‘oszukać’: Każdego oszwabi. Strzeż się przed nim, bo cię oszwabi.

oszyda 1. ‘blichtr; Tug und Lug [stek kłamstw]’ **2.** ‘strata’: Mam wielką oszydę na tém.

oszydny 1. ‘[taki], który oszukuje innych’: To jest oszydny człowiek. **2.** ‘wprowadzający w błąd; zwodniczy, fałszywy’: Oszydna rzecz (na której się można oszydzić). Oszydne to jest (można się na tém oszukać).

oszydzić ‘oszukać kogo’: Oszydziło go to.

oszydzić się ‘zawieść się’: Dał sobie wycechować grubą jedlę (jodlę), ale się oszydził, bo jest w środku (w postrzodku) żalawa. Oszydna rzecz (na której się można oszydzić).

oszywaczka [‘życie w biedzie, niedostatku’]: A jako się tam ma? – Dość ma rozmaitej oszywaczki, pracy, kłopotu, starości, biedy.

oszywać [‘dużo] szyć’

oszywać się 1. ‘kręcić ramionami, jak kiedy coś na grzbie [!] świedzi lub gryzie albo też gdy kto kijem w grzbiet uderzy’ **2.** ‘biędzić się, żyć w niedostatku, w kłopotach’

oślizgły ‘śliski’

ośm* ‘osiem’: On już tam (w tej palarni) przez ośm roków palarzy. Przysada latoś droga, kopa kosztuje ośm krajcarów. Jeśli chcesz mieć rzęśniejszą suknię, to ją musisz dać w ośm szerzyn. Wysiedział ośm miesięcy.

Por. **osim**

otarganiec* ‘człowiek chodzący w zniszczonym ubraniu; oberwaniec’

otargany* 1. ‘chodzący w podartym ubraniu; obdarty’: Chodzi jak straszdyło (odarty, otargany). **2.** ‘zniszczony’: Kupił pustki (chałupę otarganą, odartą), tego roku to trochę przypodobił (posprawował), a na przyszły rok porządnie sprawi.

otać ‘otać’: Już otało. Już otał śnieg.

otchnąć ‘odetchnąć, odpocząć’

otop ‘opał’: Nie ma pieniędzy ani na otop, ani na sól.

otopić ‘naokoło oblać’: Woda mu chałupę otopiła.

otopić się* ‘ogrząć się przez spalanie opału’: Tego drzewa masz mało, nie otopisz się niém przez zimę (nie opalisz się niém, nie wystarczy ci na opał).

otrzeć [‘wymłócić’]

otrząść [‘przywrócić do przytomności, trzeźwości’]

Por. **okrzeźbić**

owczarczyk* ‘pomocnik owczarza’

owczarz* ‘pasterz pasący owce’

owiedzieć się ‘zasięgnąć wiadomości’: Aż się owiem (aż się popytam tu i tam, tego i owego...).

owieśny* ‘owsiany’: Niosła trzy owieśne snopy z pola do stodoły, nie mogła donieść, bo były ciężkie, musiała jeden uchynąć.

owsiánki [‘odmiana gruszek’]: Owsionki.

ozá ‘być może, podobno’: Ozá się tego roku wszystko podarzy. Ozá przyidzie na święta do nas.

ozgrzebić się ‘oźrzebić się [oźrebić się]’: Klacz jest zgrzebna, ozgrzebi się niedługo.

oziąbać [‘o zimnie: dawać się we znaki, przenikać’]: Nie pójdę boso, bo mię będzie oziąbać, boby mię oziąbało w nogi. Jak cię będzie oziąbać w palce, to musisz na nie chuchać.

oznamięć ‘oznajmić’

oznámka ‘oznajmienie’: Była oznámka w kościele, że...

ożalać ‘przestawać płakać, smucić się, zapominać o przedmiocie, który w nas żal wywołał’: Oplakał i ożalał swoją żonę. ♦ Nie można powiedzieć: Oplakał i obżałował swoją żonę.

ożalić ‘przestać płakać, smucić się, zapomnieć o przedmiocie, który w nas żal wywołał’

ożałować ‘oskarżyć, obskarżyć’

ożarzyć się [‘rozświetlić się jaskrawym światłem’]: Już się żarzy, już świta, już się ożarzyło. Niebo się ożarzyło (łunę widać wielką).

ożąć ‘ożnać [zboże skosić]’

ożeg 1. ‘kij, patyk do posuwania i poprawiania drzewa na ognisku, w piecu lub na polu; ożog’ **2.** ‘żerdka, drzązek, w ogóle rzecz podłużna i kończyta, którą można żgać, żgnąć’: W brózku są rozmaite ożegi: grabie, widły, cepy, żerdki itp.

ożegi ‘narzędzia kuchenne: *widelki* o dwóch zębach do przystawiania garnków do ogniska, *ciosk* do wygrzebywania węgla z pieca na *nalepę* lub zgrzebywania ogniska, *łopaty* do wsadzania chleba lub *kołaczy* do pieca piekarskiego itd.’

ożerać się [‘upijać się’]

ożgać 1. [‘zrobić coś niestannie, bez przykładania się’]: Ożgał (obrobił np. pole) jako mógł. **2.** ‘ociapać, obić, strząść’: Trzeba gruszki (na gruszcze) ożgać, aby dzieci na nie już tyle nie żgały.

ożgać się ‘ubronić się’: Nie można się przed nim ożgać. Pszczoły zalatują, nie można im się ożgać.

ożrać się ‘opić się’

ożralczysko ‘pijanica, pijak, opilec’

ożralec ‘pijanica, pijak, opilec’

ożralstwo [‘pijaństwo’]

Ó

órt ‘srebrny pieniążek, 12 ½ *krejcarów* wal[uty] wiedeń[skiej], z tradycji znany’
Por. **lórt**

P

pacha ['wglębie pod stawem ramiennym między wewnętrzną stroną ramienia a bokiem klatki piersiowej'] ♦ Wyraz mniej używany jak *paża*, który to samo co *pacha* oznacza.

pacharzyna 1. 'pęcherz': Pacharzyna mu pukła i umarł. 2. ['sakiewka, trzos']: Ma pełną pacharzynę pieniędzy. ♦ Macharzyna nieznane.

pacholczy 'pachołkowy'

Por. **pacholczy**

pacholczyk ['chłopiec, wyrostek']

pacholik* 'chłopiec, wyrostek'

pacholstwi 'stan wolny u mężczyzn' ♦ Zamiast: pacholstwo.

pacholczy 'pachołkowy'

Por. **pacholczy**

pacholek 1. 'dorosły mężczyzna stanu wolnego': Szumny pacholek. Jeżeli zną pacholcy z dziewczkami razem, to pacholek chcący się przypodobać dziewczce wchodzi do jej zagony i zażeną jej, tj. przed nią kilka kroków. 2. 'służebnik do koni przeznaczony': Koń uciekł z masztali, pacholcy się zesiatali, nim go złapano. 3. 'parobek': A za cóż tam służysz, za pachołka? – Nie. – Za zamiatacza? – Nie, służę za posturkacza. ♦ Oto stopnie hierarchii służebniczej: 1. *gęsiarz*, *gęsiarka*, co pasą gęsi, 2. *świniarz*, *świniarka*, co pasą świnię, 3. *pasterz*, *pasterka*, co pasą krowy i świnię razem, 4. *pogónicz*, przeznaczony do poganiania koni przy robocie polnej, mianowicie przy oraniu, 5. *postrzednik*, między *pogóniczem* a *pachołkiem*, 6. *pacholek*, który orze, wozi itp.

paciepi 'różne graty, háby': Na poddaszu pełno różnaitego paciepiá, ani się tam ruszyć nie można.

Por. **paciepie**

paciepie 'różne graty, háby'

Por. **paciepi**

packa 'deszczka wielkości gónta': Naprzód trzeba drzewo na packi poszczepać, a potem je ostrugać i wyfugować, a szyndziół (gont) gotowy. Packi na szczyipy.

pacnąć 'uderzyć nagle, liznąć'

paczesie* 'odpadki włókna lnu po drugim czesaniu' ♦ Pierwsze wyczesanie lnu daje *zgrzebi*, drugie daje *paczesie* (*paczesina*), trzecie daje *grabkowinę* i powstaje czysty len.

paczesina* 'odpadki włókna lnu po drugim czesaniu' ♦ Pierwsze wyczesanie lnu daje *zgrzebi*, drugie daje *paczesie* (*paczesina*), trzecie daje *grabkowinę* i powstaje czysty len.

pacześnina 'płótno *pacześne*'

pacześny* 'utkany z grubej przędzy lnianej lub konopnej'

pad 'przypadek': W tym padzie (razie) gdyby wam przeszkadzał, to... W tym padzie sobie też damy sami radę.

padaczka '*pluta*, jeżeli deszcze długo trwają'

padać 'regnen [o zjawiskach atmosferycznych: spadać na ziemię w postaci wody, śniegu lub lodu]': Padze, padało, jutro będzie padać. Padze śnieg, padają krupy. Pada deszcz? – Nie pada, jeno rosi, mży, niby ze mgły pada. Bezmała będzie deszcz padał. Przed

chwilą padało, a teraz giszy. Weź sobie parazol, bo będzie padać. Dzisz, już znów pada. Dészcz pada, wszystko ślizgnie pod rękami, chodźmy do domu. Spuszczaliśmy się z góry (szliśmy na dół), gdy zaczął deszcz padać. Zboże już stoi w stojakach, w mędelach, a teraz może już i deszcz padać. Trzeba wziąć strzeszkę, bo deszcz pada.

padać się ['pękać, rozpadać się']: Wielkie sucha mamy, ziemia się pada.

padół 'mały staw przy chałupie, do którego się zbiera woda dészczowa; kowiór' ♦ Gdzie nie ma studni, bierze się woda do picia i użytku domowego z *padola*.

pajedny ['taki], który się prędko rozniewa, rozzłości'

pajedzić się 'gniewać się, złościć się'

pajta 'szopa na siano i zboże, mianowicie, jeżeli w polu stoi'

pajtasz 'towarzysz' ♦ Wyraz przez *sanetrarzy* z Uher do nas przeniesiony, mało rozpowszechniony.

pajtaszyć* 'sprytnie przeprowadzać jakieś plany, najczęściej nieuczciwe': Oni pajtaszą spolem (razem szyją).

pakatel 'bagatela'

pakaż 'hołota': To sama pakaż.

pakaża 'hołota'

pakietek 1. ['nieduża paczka, też: jej zawartość']: On wykurzy każdy dzień pakietek (tytuniu). 2. ['kawałek skóry odpowiednio przyszyty do kożucha'] ♦ Dawniej nosiły kobiety kożuchy z *pakietkami*. Kożuch, zwykle żółtego koloru, sięgał po pas, a w tyle przyszyte było do kożucha poziomo z tuzin kawałków kożucha składanych tak, że z kożuchem tworzyły kąt prosty. Kożuch taki wyglądał z tyłu jak klawiatura, a dlatego nazywano te kożuchy wyszydnie *jarganami* (organami).

paklik '*pakietek*': On wykurzy każdy dzień paklik tabaki (tytuniu).

pakować* 'wynosić się': Pakuj, bo ci bodnę do tych ślępi!

pakować się 'wynosić się': Pakuj się (wynoś się, ruszaj, marsz). Pakuj się stąd.

palacz '[człowiek], który pala w piecu'

palarnia '*gorzelnia*': On już tam (w tej palarni) przez ośm roków palarzy. Zacierka w browarze, w palarni.

palarz '*gorzelnik*, robotnik przy *palarni*'

palarzyć 1. 'być *palarzem*': On już tam (w tej palarni) przez ośm roków palarzy. 2. 'pić, opijać się, pijakiem być'

palenka '*wódka* (po góralsku i słowacku)'

paleta* 'nakaz, przydział': Był tu ordynanc, przyniósł od fojta paletę na dwóch wojaków.

palica 1. 'tęgi kij' 2. 'drażek długości kija, płaski z płaską główką do noszenia ciężarów na grzbiecie' ♦ Napęczniony worek (*nószka*, *dzichta*) przymocowują się na *palicę* i przeczucają przez grzbiet.

paluch ['część rękawicy okrywająca kciuk'] ♦ Rękawice wiejskie nie mają palców, tylko jeden – *paluch*, do którego się wielki palec wtyka.

pałub 1. 'der Mantel, die Schale einer Sache [zewnątrzna powłoka jakiejś rzeczy]': Szczury wygryzły (wydąrzyły gryzieniem) ziemniaki w piwnicy i pozostawiły same pałuby. 2. 'stara kobieta, wyschła, mająca tylko skórę i kości'

pamiętać* 1. 'nie zaniedbać czegoś; nie omieszkąć': Jak piszesz, pamiętaj na czarki przy literach. 2. 'kogoś, kto stracił przytomność, próbować doprowadzić do przytomności; cucić': Spadł z dachu i został jak nieżywy, zaraz go pamiętali, aż go przecie spamiętali, aż się przecie spamiętał (opamiętał, przyszedł do przytomności).

pandrák ‘poczwarka chrabąszcza majowego’

paniczka* ‘pani’: Niechali się paniczka pięknie poręczyć, aby im też dwa reński pojczali.
– Masz, a powiedz twojej paniczce ode mnie piękne poręczyni(é).

panie paterku [‘zwrot grzecznościowy używany przez katolików w odniesieniu do *księdza*’] ♦ *Panie tatulku* – przemawia wieśniak do *księdza*, to jest wieśniak ewangelik. Katolik zaś nazywa *księdza* *patrem*, a wikarego *paterkiem*. Chcąc zaś mile do *księdza* przemówić, mówi tak *księdzu*, jak i wikaremu: *panie paterku*.

panie tatulku [‘zwrot grzecznościowy używany przez ewangelików w odniesieniu do duchownego ewangelickiego’]: Proszę waszności panie tatulku.

panieńskie [‘odmiana jabłek’]

pantować ‘iść, chodzić, *wandrować*’

pański [‘w okresie feudalizmu: obowiązek wykonywania przez *chłopów* różnego rodzaju prac na rzecz pana’]: Idę na pański.

Por. **pańskie**

pańskie 1. [‘w okresie feudalizmu: obowiązek wykonywania przez *chłopów* różnego rodzaju prac na rzecz pana’]: Idę na pańskie. Już odrobiłem pańskie. ***2.** ‘grunty dworskie obrabiane przez *chłopów* pańszczyźnianych’: Troszacy już wykopali ziemniaki, teraz kopie się na pańskim.

Por. **pański**

pańszczárka [‘kobieta odrabiająca *pańszczyznę*’]

pańszczárz ‘robotnik odrabiający *pańszczyznę*’

pańszczyzna [‘w okresie feudalizmu: obowiązek wykonywania przez *chłopów* różnego rodzaju prac na rzecz pana’]: Pańszczyzna nas dawniej dręczyła. Musi zbywać pańszczyznę. ♦ Posiadacze *wolenterskich* gruntów (*wolenterzy*) byli wolni od pobywania *pańszczyzny*.

pańták ‘gruba ciężka siekiera’: Tu siekierą nic nie zrobisz, trzeba wziąć pańtok do tego.

papierék* ‘banknot’: Wysterczył z kapsy reńskulę (papierék reńskowy) i chciał nią płacić.

Por. **papiórek**

papinek* ‘papką dla niemowląt’ ♦ Daje się do kawałka płótna *papinka* lub kawałek bułki w mleku rozmoczonej, *zawiezuje* się i wkłada do ust dziecka, gdy leży.

papiór ‘papier’: Wziął sekret, oczadził go na świeczce i przycisł na papiór.

papiórek ‘jeden reński papierowy’: To kosztuje dwa papiórki (2 reń.). Wydał mi z papiórka trzy szóstki.

Por. **papierek**

papuć ‘nie zwierzechni trzewik, ale sam trzewik, *jeno* nie ze skóry, ale z sukna, *guni* lub *okrajków* zeszyty z podobną podeszwą’ ♦ *Papucie* noszą się tylko podczas wielkiego mrozu.

par ‘skrótowe od patrz, patrzaj’: Par na siebie, a nie na ludzi. Nic nie par, jeno leć.

para ‘*wódka* (naśmiewnie)’: Pociągnął zaś tej pary.

paradować [‘pyszczyć się czymś, obnosić ostentacyjnie’]

paradzić [‘pyszczyć się czymś, obnosić ostentacyjnie’]

paradzista ‘strojniś, *pychotka*’

parazol ‘słońco- i deszczochron’: Weź sobie parazol, bo będzie padać. Panie chodzą pod parazolami, choć nie pada.

parować ‘Luft haben [wydzielać parę]’: Faifka (fajka) nie chce parować, jest zatkana, trzeba ją przepchać. Jak pipa paruje, jest nicpotem (do niczego).

parsoma 1. ‘twarz’ **2.** ‘okazała osoba z powierzchowności’

parzyć ‘biec, uciekać’: Ludzie lecieli za złodziejem, a on parzył do lasa.

parzykij ‘?’

pas ‘paszport’

pasibrzuch [‘człowiek leniwy, który myśli tylko o tym, żeby się najieść’]

pasieczánki [‘odmiana jabłek’]: Pasieczonki.

pasionek [‘pole, na którym pasie się zwierzęta; pastwisko’]: Ten kąsek pola sobie zostawię na pasionek, a na przyszły rok posadzę tam ziemniaki. ♦ Pastwisko pozostaje zawsze pastwiskiem, to zwykle jest własnością całej *gminy*. *Pasionek* i *paszonek* zaś jest pole, które kulturę swoją zmienia.

Por. **paszonek**

paskować się ‘*brać się za pasy* [mocować się]’: Chłopcy się paskowali.

paskudnik* ‘człowiek, który coś zabiera, podkrađa’: Tuś jest paskudniku! Złapałem cię.

paskudny [‘zabierający cudzą własność; kradnący’]

paskudzić ‘*gabać* na cudzą rzecz, zabierać troszkami, kraść drobiazgowo, np. jabłka z ogrodu’: Ludzie po polach paskudzą (kradną ziemniaki z kopców, kapustę, rzepę itd.).

pasmo* ‘miara przędzy – 24 nitki namotane na *motowidle*’ ♦ Dziesięć, 12 lub piętnaście *paśm* dają *motek*.

pasterka [‘dziewczyna’, co pasie krowy i świnie razem’: Wpędziwszy pasterka krowy do chlewa, krzyczy: na swe, i powtarza tak długo aż każda krowa na swoim miejscu stanie (jak zawsze stawa).

pasterz [‘parobek’, co pasie krowy i świnie razem’: Mam pasterza bardzo obieźnego, wartki, prędko, bierze się do roboty. Pasterze już bydło napaśli. Taki mały chłopak nie może całego stada ugnać, trzeba do tego dwóch lub trzech pasterzy. Pasterze nie uważają na bydło i bawią się dudławieniem lipy (drzewa). Pasterze helokają: Helo, helo Janiczku nadobny itd. Na jesień chodzą krowy na mitwo (bez pasterza, gdzie się im podoba). ♦ Do *chasy* należą *pacholek* (parobek), *postrzednik* (między *pacholkiem* i *pogoniczem*), *pogonicz* do koni, *pasterz* do krów, *świniarz*, *gęsiarz*, *dziewka*, *pasterka*, *gęsiarka*. Ot cała hierarchia u większego gazdy, czyli *siedlaka*. Przy gospodarstwach dworskich jeszcze się więcej stopni liczy.

Por. **pastérz**

pastérz* ‘parobek zajmujący się pasieniem bydła i świń’: Pastérze śpiewają i rurują.

♦ *Pastérze*, którzy *wczas* (wcześniej) wypędzają krowy na paszę, dostają kawałek chleba na *podśniadek*, a później przynoszą im na pole śniadanie.

Por. **pasterz**

pastuch ‘*pasterz*, który pasie bydło całej *gminy* na pastwiskach gminnych (*obecnych*)’

pastuszek ‘*pastuszek* nie ma u nas znaczenia *pasterza* rzeczywistego; wyraz ten odnosi się do śpiewaków chodzących w odpowiednim ubraniu w święta Bożego Narodzenia od domu do domu, śpiewających odpowiednie pieśni (szopka)’ ♦ Śpiewy te rozpoczynają się zwykle pieśnią: „Przy Betlemie na *śalaszu* / Tam się owce dobrze pasu”.

pastuszyniec ‘chałupa, w której mieszka *pastuch*’ ♦ Takie *pastuszyńce* były w każdej wiosce. Teraz ich mało znaleźć można, bo pastwiska wzięte pod pług i rozdzielone pomiędzy obywateli. *Pastérz* do owiec nazywa się *owczarz*, *owczarczyk*.

pastwa* ‘pastwisko’

paszczekarka [‘kobieta kłótliva, krzykliwa’]

paszczekarz [‘człowiek kłótlivy, krzykliwy’]

paszczekować ‘wygadywać, wadzić się krzykliwym głosem, niby to szczekać’ ♦ Stąd *paszczekarz, paszczekarka*.

paszonek [‘pole, na którym pasie się zwierzęta; pastwisko’]: Za najęty paszonek muszę panu 50 dni do roku zbyć (50 dni robić). ♦ Pastwisko pozostaje zawsze pastwiskiem, to zwykle jest własnością całej *gminy*. *Pasionek* i *paszonek* zaś jest pole, które kulturę swoją zmienia.

Por. **pasionek**

paść ‘uważać na kogo’: Cały dzień go trzeba paść.

paśmiánka ‘gruba nić we dwoje skręcona do wiązania *pasm* na *motowidle*’: Paśmionka.

pater 1. ‘*ksiądz* [katolicki]’ ♦ *Panie tatulku* przemawia wieśniak do *księdza*, to jest wieśniak ewangelik. Katolik zaś nazywa *księdza* *patrem*, a wikarego *paterkiem*. Chcąc zaś mile do *księdza* *przemówić*, mówi tak *księdzu*, jak i wikaremu: *panie paterku*. **2.** ‘ćwik [człowiek doświadczony, przebiegły], zuch’: Trzeba go dać do..., ten mu poradzi, to będzie pater na niego. **3.** ‘[*wiatr*] tęgi, mocny’: Wieje zimny wiatr od północy, ledwo nas nie odmarznie. No jest to pater.

paterek ‘*ksiądz* [katolicki], w szczególności *ksiądz* wikary’

paterklosy* ‘stare, zniszczone rzeczy’

Por. **paterklosy**

paterklosy ‘materklosy, graty, *zdziorby*’

Por. **paterklosy**

paternie ‘widocznie, o czym każdy wie’: On to paternie zrobił.

patnásćie* ‘piętnásćie’

patoręczny ‘niezgrabny, ociężały’

patrona ‘nabój’

patrontasz 1. ‘torba żołnierska na *patrony*’ **2.** ‘*placek* mały z czarnej maki’: Placek za jeden lub dwa centy, jakie piekarze sprzedają, nazywa się patrontasz. ♦ W Krakowie szewcem nazwany.

patrzeć* ‘szukać’

patrzy się 1. [‘przystoi, wypada, godzi się’]: To się nie patrzy na cię (nie przystoi się). Musisz mieć oko na to, co się patrzy, a co się nie patrzy. **2.** [‘należy się’]: Wiele się wam patrzy za tę robotę? – Patrzy mi się dwa reński. – Tela się wam nie patrzy. Patrzyło mu się dwa reńskie, a on żądał 3 reń[skie].

patrzyć [‘należać’]: On tu nie patrzy, on patrzy do innej dziedziny. On tam patrzy, a nie tu (on do tej, a nie do naszej wioski należy).

patyk* ‘duża kromka; pajda’: Odwalila mu patyk chleba.

pawąz ‘drag, który przygniata siano lub słomę i zboże na furze’ ♦ Na Wiśle zamiast *przypona*.

Por. **powąz**

pawłacz* ‘chór w kościele’: W kościele mam siedzisko na pawłaczy, mianowicie ławkę.

pazór ‘paznogieć’

Por. **pazur**

pazur ‘paznogieć’: Pazury na palcach u ręki i nogi. Drzézga wlaźła mi za pazur, nie mogę jej wyciągnąć. ♦ Wyraz paznogieć nie jest u nas używany.

Por. **pazór**

paża ‘*pacha*’: Sięga mi po pażę. Niosł pod pażę węzełek. Wzięli go pod pażę i kludzili do aresztu. Niosła uwiniątko pod pażę.

pażéczka [‘zdr. od *paża*’]

pażysko ['zgr. od *paża*']

pácwa 1. 'coś nadzwyczajnego, [kataklizm]': Błyskawica, grzmot, powicher, ulicha, wszystko zatopione i dachy pozrywane, zdało się, że sądny dzień będzie! No była to pocwa! 2. 'człowiek, który karcznię do góry nogami przewróci, *zawalidróga*': No jest to pocwa, pocwił przez godzinę, aż się napocwił i wypocwił.

pácwić* 'zachowywać się w sposób nieopanowany, gwałtowny; szaleć': No jest to pocwa, pocwił przez godzinę, aż się napocwił i wypocwił.

páczyć się 'odstępować od słowa, od umowy, od kontraktu'

pál 'miejsce, czyli przestrzeń nad płomieniem się znajdująca': Pál (pol, pal). ♦ W górach pali się ogień na *nalepach*, nad którymi znajdują się *pálenie*, *polenie*.

pálenie* 'uczucie pieczenia w przełyku': Páli mię, mam pálenie.

pálenki 'dwie żerdzie przybite z dołu na *tragarze*, na które mianowicie u tkaczy kładą się *barda*, *retki*, *zárażki* i inne cienkie, podłużne rzeczy'

pálen* 'jedna z dwóch żerdek wiszących nad paleniskiem w kuchni' ♦ W górach pali się ogień na *nalepach*, nad którymi znajdują się *pálenie*, *polenie*. ♦ *Poleń* zaś służy zwykle do suszenia drzewa w chatach górskich.

pálić 'Sodbrennen haben [mieć zgagę]': Páli mię, mam pálenie.

páraczka ['żmudna, mozolna praca']

párawy ['żmudny, mozolny']: Párawa robota, z którą się trzeba długo namozolić.

párować się ['o zwierzętach: zaspokajać popęd płciowy; parzyć się']: Gołębie się párują (gołąb tłoczy gołębicę).

pátczyn ['należący do matki chrzestnej, właściwy matce chrzestnej']

pátek 'chrzestny ojciec': Był za pátką. ♦ Krzesny ojciec, matka – nieużywane; używa się *pátek*, *pátka*.

pátka 'chrzestna matka': Była za pátkę Pawłowi. ♦ Krzesny ojciec i krzesna matka (*pátek* i *pátka*) wkładają swoje *węzelki* po chrzcie dziecięciu pod poduszkę.

pátkowie ['rodzice chrzestni'] ♦ Po ochrzczeniu dziecka powracają *pátkowie* z dzieckiem do domu rodzicielskiego, gdzie następuje gościna. Potem daje się *pátkom radośnik*, składający się z wielkiej strucli, *babki*, *kołaczy* i *bochenka* chleba, jeżeli chrzciny są bogate, często tylko z *bochenka* chleba, jeżeli chrzciny są w ubogiej chatce. *Radośnik* zabierają sobie *pátkowie* do domu.

pąc 'pielgrzymka': Poszła na pąc do Częstochowy, do Kalwaryi. Wróciła z pąci.

pątnica ['kobieta pielgrzymująca do miejsc kultu']

pątniczka ['kobieta pielgrzymująca do miejsc kultu']

pątnik ['pielgrzym']

pchać pogard. 'szyć': On nie szyje (nie prowadzi rzemiosła), jeno lecy kiedy pcha. Już miesiąc pcha na tej koszuli, a nie może dopchać.

pchak pojedynczo i zbiorowo 1. 'bodak, kolec' 2. ['krzewy mające ciernie']: Trzeba to ciernie i te pchaki spalić.

pchanie* 'kłujący ból'

pchączka 1. '*pchak*': Chromie – ma pchączkę w podeszwie, trzeba mu ją wyciągnąć, wypchać. 2. '*pchanie*, *mórzka*, *morzenie* w boku'

pecen, -cna '*bochen*' ♦ [*Pecen*, *bochen*] jedno i drugie używane.

peceneczek '*bocheneczek*'

pecenek 1. '*bochenek*' *2. 'bułka' ♦ Lepszy gatunek *zemeł* piecze się w pojedynczych *pecenkach*, gorszy w pięciu z sobą połączonych *pecenkach*, co wygląda jak część różańca.

pecień ‘Erdklungen [gruda ziemi]’: Wziął pecień i chynał na niego. Po zawłoczeniu jeszcze pełno peceni na polu, trzeba je poroztłukać.

pecka [‘pestka niektórych owoców, mająca miękką łupinę’]: Pecki znajdują się w gruszkach i jabłkach, kostki zaś w śliwkach i trześniach.

peconek* ‘*bochenek*’: Każdy tydzień peconek chleba, kwartę masła, troszkę mąki i soli mu niesę.

pecyna ‘Erdklungen [gruda ziemi]’

peklować [‘konserwować mięso w roztworze soli kuchennej z saletrą i przyprawami’]

peklowina ‘Pökelfleisch [mięso peklowane]’

pelzem ‘hurtem’: Sprzedał wszystek owoc pelzem (bez miary i wagi, i liczby).

pełnić się* ‘spełniać się, ziszczać się’: Kalendarzowi się tego roku nie bardzo pełni.

perlówka 1. ‘kura perłowa’ **2.** ‘kasza perłowa; *krupki*’

perszpekta ‘perspektywka, dalekovidz [luneta, teleskop]’

petrolej* ‘ropa naftowa’ ♦ *Szczępy* służą do oświetlania domostw, mianowicie w górach, bo na dolinie *petrolej* wyparł *szczępe*.

pérz [‘pospolity chwast z długimi podziemnymi rozłogami’] ♦ *Pérzówka*, *pérz* – oboje używane.

pérzówka [‘pospolity chwast z długimi podziemnymi rozłogami; *perz*’]

pećak [‘gruba *kasza* z całych ziaren jęczmienia lub pszenicy’] ♦ Wyraz tylko przez kupców używany.

pędzić ‘iść pędem, bieżeć, lecieć’: Pod wieczór bydło pędzi harcem do stajni. ♦ Inne znaczenia zastąpione są u nas słowem: *gnać*, *gonić*.

pędziwiatr [‘człowiek niesteczny, niepoważny, niestały, lubiący włóczyć się po świecie’]

pęta [‘sznur, powróż, którym wiązano ręce, a czasem i nogi więźnia’]: Przynieśli pęta (nie: pęto) i zapięli go do pąt. ♦ Używane tylko w liczbie mnogiej, jeżeli te przeznaczone są dla ludzi.

pęto [‘sznur, powróż’], ażeby nogi koniowi spiąć’

piątka ‘banknot, papierek pięcioreński’: To kosztuje piątkę. Dał mu dziesięć piątek.

pichnąć 1. [‘dźgnąć, przeszyć, przekłuć’]; pchnąć’: Pichnął go nożem. ***2.** ‘zadać cios, uderzyć’: Pichnął mu ręką do piersi, aż kopyrtnął, aż się przewrócił.

picia ‘vulva, *chamajda*’: Pitka, picza, picia, puszka, sajda, szmarówka, motyczka, ciotka, starka, chudzina, sowa.

picza ‘vulva, *chamajda*’

pidło ‘mnich w stawie [urządzenie do utrzymywania odpowiedniego poziomu wody, np. w stawach rybnych]’: Ryby pidłem uciekły, poszły z wodą przez pidło.

piecuch [‘człowiek lubiący przebywać w ciepłym pomieszczeniu, niechętnie wychodzący z domu’]

pieczárka [‘gatunek grzyba’]

pieczka *1. ‘ususzony plasterek jabłka’ **2.** ‘stara wysuszona kobieta, skórę i kości tylko mająca’

pieczki ‘gruszki, jabłka, śliwki suszone’: Uwarzyła z pieczek bryję.

piekarczák ‘piec piekarski do pieczenia chleba’

piekarnia ‘naczynie do pieczenia, zwykle *glinianne* wielkie do pieczenia *jelit*’

piekielnik ‘diabeł’

piekielko ‘otwór w podłodze pod warsztatem tkackim, do którego się podnóżki warsztatowe wtłaczają’

piekucz ‘licho, *czert*’

pielesz 1. ‘gniazdo, gdzie dzieci lub sługi wkładają owoc do odleżenia się’: Ma dwa pielesze. Wynuchcił pielesz i zebrał mu gruszki. Miałam pielesz ukryty, Paweł go wynuchcił i jabłka z pielesza wybrał. Dzieci mięktają gruszki w pieleszu, czy już się gniłczą. Omięktał wszystkie gruszki w pieleszu, ale wszystkie jeszcze twarde. **2.** ‘zacisze, ustroń’: Ma chałupę jak w pieleszu, niby ukrytą za górą, za drzewami. Tu jest jak w pieleszu (za wiatrem, cicho, spokojnie).

pielidło ‘chwasty i trawsko przez pielenie powyrywane’

pieliwo ‘chwasty i trawsko przez pielenie powyrywane’

pierdek [‘malec (?)’]

pierdka ‘trestka [piszczałka] wydająca chrypliwy głos’: Porobili sobie pierdki z piór i pierdzieli na nich.

pierdnać ‘*piernąć*’

Por. **piernąć**

pierdula ‘pejoratywnie o kimś lub o czymś’

pierduła ‘pejoratywnie o kimś lub o czymś’

pierdzieć 1. [‘wypuszczać gazy trawienne’] ***2.** ‘wydawać dźwięki podobne do odgłosu powstającego przy wypuszczaniu gazów trawiennych’: Porobili sobie pierdki z piór i pierdzieli na nich.

pierdzimąka ‘człowiek słaby na zdrowiu lub niestałego charakteru’

pierdzioch [‘ten, kto pierdzi’]

pierdziuch [‘ten, kto pierdzi’]

piernąć 1. [‘wypuścić gazy trawienne’] ***2.** ‘uderzyć’

Por. **pierdnać**

pieron [‘przekleństwo’]

pieronować [‘przeklinać, kłąć’]

pieroński [‘nieznośny, okropny’]: Ty pierońska duszo!

piersi* ‘klatka piersiowa’: Durcnął mu (go) do piersi, aż kozła przewrócił. Pichnął mu ręką do piersi, aż kopyrtnął, aż się przewrócił. Piznął się ręką w piersi. Sturzył mu do piersi, aż się wywrócił. Musiał się gdzieś zapalić, bo leży i narzeka na ból w piersiach.

pies 1. [‘zwierzę domowe hodowane w różnych rasach i odmianach, charakteryzujące się rozwiniętym węchem, silnym uzębieniem, często tresowane dla różnych celów’]: Pies cmechta ogónem. Pies harknął po mnie, o mało mię nie uzał. Pies trafił na kości i wszystkie skrzypkał. Pies nuchci – musi tu coś być. Spuść psa, bo już wieczór. ♦ Nazwy psów u nas znane i używane: Stopa, Łysek, Sroka, Bosy, Kawik, Szarek, Fryszka, Donaj, Finetla, Strzapek, Harwas, Zahrej, Burkosz, Kuraż. ***2.** ‘przezwisko’: Przeżywał mię: bestją, juchą, gałganem, cyganem, złodziejem, obieraczem, kurwiarzem, łachem, świnią, psem, smykiem.

piękać* ‘piec wielokrotnie’: W sopuchu piękają ziemniaki usadzone na drócie drewnianym lub żelaznym.

piérzątka ‘liche pierzyny’

pięć a dwacet* ‘dwadzieścia pięć’: Położyli go na stolicę i dali mu pięć a dwacet.

piętaś ‘drobny pieniądz wyszły dawno z użycia’ ♦ Miał on wartość $\frac{3}{4}$ kr[*ejcara*] w[aluty] w[iedeńskiej], cztery *piętaki* szły do *czeskiego*.

piętro 1. ‘powąta nad *gumnem* (boiskiem), na które się *urody* lub słoma składają’

***2.** ‘kondygnacja budynku nad parterem lub nad inną kondygnacją’: Noszenie wody

do drugiego piętra nie podoba się sługom. ♦ Przy domach piętrowych używają zamiast *piętro* – *sztok*.

pikować ‘napychać, nabijać, natłaczać’: Pikuje pieniądze do miecha.

piksła ‘eine Dose [puszka], mianowicie tabakierka’

pilarczyk ‘uczeń, czeladnik w tartaku’

pilarka ‘żona [pilárza]’

pilárz [‘właściciel tartaku’] ♦ Nie: piłarz.

pilérz ‘der Pfeiler [filar, słup]’: Oparł się o pilérz w kościele i śpiąc, słuchał kazania. Stodoła ma dziesięć pilérzy murowanych.

pilnować ‘doglądać jakiej pracy, dozór mieć nad czym’

piloba ‘das Gedränge in der Arbeit [pośpiech w pracy]’

pilować ‘dokładać się cieleśnie i umysłowo do jakiej pracy’

pilowny ‘pilny’: Pilowny człowiek.

piła* 1. ‘narzędzie do cięcia z zębatym ostrzem’: Od pilnika odpadają opilki, od piły rzaz (trociny). Piłuje się pilnikiem, piłą zaś się rżnie. 2. ‘tartak’: Tromy nakulują się sochorami na piłę. Mam sto tromów na pile. ♦ Na *pile* porżnie się *trom* na deski, a potem na *laty*.

pilować [‘ścierać, wygładzać coś pilnikiem’]: Piłuje się pilnikiem, piłą zaś się rżnie.

pinkiel* ‘pakunek z rzeczy zawiniętych w kawałek tkaniny; tłumok, toból’

pipa* ‘fajka’: Jak pipa paruje, jest nicpotem (do niczego).

pisaki [‘spodnie’] z *pisanej* materyi’

pisany* ‘w prążki, paski; prążkowany, pasiasty’

pisarz* ‘urzędnik pełniący funkcję sekretarza’ ♦ W niedzielę po południu schodzili się *chłopi* do dworu, *pisarz* według rejestru czytał ilość odbytych dni *pańszczyzny* w *tydniu*, a sprawca, złożywszy *wręby* pański i chłopski, wrzynał piłką *wrąbek* na *wrąb*.

pismak ‘człowiek obczytany w książkach’

pismeczko [‘ekspresywnie o liście’]

pismo ‘*list*’: To pismo jest jakby durkowane, rzetelnie, wyraźnie pięknymi literami napisane. To pismo trzeba do pieca styrczyć. Odebrał pismo z poczty. Wystrychnął cały rządek z pisma. Zwynachodził, zwynalazował w piśmie różne błędy. ♦ *List* używany tylko w kościelnych sprawach: *rodni list*, *ślubny list*, *zmarły list*, *List* ś. Pawła..., ś. Jana...

pisówki [‘odmiana jabłek’]

pistuleta ‘pistolet’

piszczek ‘piszczałka wydająca tylko jeden głos’: Kupił mu piszcza za grejcar.

piśmisko [‘zgr. od *pismo*’]

pitka 1. ‘vulva, *chamajda*’: Pitka, picza, picia, puszka, sajda, szmarówka, motyczka, ciotka, starka, chudzina, sowa. 2. ‘trzewik damski’ ♦ Jak nastały *szutki*, wypowiedziały im starsze kobiety wojnę, nazywając *szutki* „*pitkami*” od rozporku, który się na *narcie* znajdował, i niejedna córka dostała od *matki szutkiem* po *gębie*, jeżeli sobie *szutki sprawiła*.

pitwać ‘patroszyć’: Pitwać żaby. To jest noż dobry żaby pitwać (tępy).

piwóbabka ‘*ślepá babka*, ciuciubabka’

piznać ‘uderzyć’: Piznął go (uderzył go ręką, kijem). Piznął go kamieniem (rzucił nań kamieniem i uderzył go). Zagiérzył się, ale nie piznął (nie uderzył, podniósł rękę).

♦ *Uderzyć* używają u nas li na oznaczenie uderzenia pioruna. *Piznać* zaś jako wyraz wszędzie używany oznacza: schlagen [uderzyć]. *Piznać* jednoraz., *bić* niedok.

piznać się [‘uderzyć się’]: Upadł i piznął się. Piznął się ręką w piersi. Piznął się w rzyć piętami.

piżdzić się ‘parać się, tracić dużo czasu robieniem jakiej drobnej rzeczy’: Oto masz raki, jedz! Ja się tam nie będę z tęp piżdzić, daj mi raczej kęs chleba.

piżnienie [‘uderzenie kogoś’]

plac* ‘podwórze’ ♦ Przy gospodarstwach sielskich znajduje się *bróna*, przez którą się wjeżdża, i *brónka*, przez którą się wchodzi do podwórza (do *placu*) gospodarskiego.

placek 1. ‘placek zwykły z ciasta’: Odszczepnij mi też kąszczyczek placeka, chociaż małą odszczepinkę, ale ona mi nic nie odszczepiła. Placek powleczoney sérem lub powidłami nazywa się kołacz. **2.** [‘niewielki, pieczony lub smażony, krążek z mąki, kartofli z dodatkiem innych składników’]: Placki pieczone na liściach kapuśnych nazywają się naleśniki. Placek za jeden lub dwa centy, jakie piekarze sprzedają, nazywa się patron-tasz. **3.** [‘błoto przylepione na spodniach wskutek upadku’]: Upadł i ma placek (błoto) na spodniach.

planeciarka* ‘wróżka’: Planeciář jej powiedział, że się do roku wyda, a planeciarka jej powiedziała, że do roku umrze.

planeciář* ‘wróżbita’: Planeciář jej powiedział, że się do roku wyda, a planeciarka jej powiedziała, że do roku umrze.

planeta [‘układ ciał niebieskich, na podstawie których się wróży’]: Pozdrzyj do kalendářa, jaka tam dziś planeta, bo trzeba ziemniaki sadzić. – Dziś planeta na byku, ziemniaki się podarzą. Kazała sobie planetę czytać.

plaskać ‘roznierać dłonią jaką rzecz, np. ciasto, aż się *plackiem* stanie (tam gdzie nie mają wałków do roznierania ciasta)’

plaski* ‘płaski’: Wziął plaski kamyk i przechynał nim kościół.

plaszczáki [‘odmiana jabłek’]: Plaszczoki.

pląść się ‘płatać się’

Por. **plęść się**

pleca blp [‘tylna strona tułowia, od barków do pasa’]: Wziął go na pleca. Przyniósł na plecach brzemień trawy.

pleciánka 1. ‘*kukla*, chléb z plecionego ciasta’ **2.** ‘butelka opleciona łykiem lub pręciem; oplatanka’

plemię 1. ‘nasienie’ ***2.** ‘gatunek, odmiana’: Ziemniaki się już od parę років nie rodzą, trzeba z dalsza inne plemię sprowadzić.

plewioło ‘plewidło [wyrwane chwasty]’

plezyr ‘rana, blizna, znak po ranie pozostały, mianowicie u wojskowych’: On ma dwa plezyry na nodze.

plezyrowany ‘raniony’: Był dwa razy w ogniu i został plezyrowany.

plęskiérz [‘twarde zgrubienie naskórka; odcisk’]: Od ciężkiej roboty ma na dłóniach pełno plęskiérzy. Plęskiérz mu odbiera, nie może nic wziąć do ręki!

plęść się ‘łazić (być bez pracy, bikować, *próźniaczyć*), chodzić, kręcić się’: Plęć się po chałupie – kole chałupy, bez roboty. Wczoraj go nie było doma, gdzieś się plął. Cóż się mi tu kole chałupy płaciesz? Rób, a nie pląć się! On by cały dzień daremnił (plął się i robił, nic nie robiąc). ♦ Plętę, plęciesz, -ie, -iemy, -iecie, plętą się – plątałam się.

Por. **pląść się**

płoso ‘głębsze i głębokie miejsce w rzece, mianowicie, gdy jest głębsze nad *chłopa*’: Wpadł do płosa i utopił się. Idąc przez ławę, wpadł do płosa i byłby utonął, ale się spamiętał i chył się korzenia, aż przyszli ludzie i wyratowali go.

pluco* ‘pluco’: Już pluca swoje wychárkał.

pluta* ‘plucha, słota’: Pluty wszystkie polne myszy pogubiły.

plaszczki [‘odmiana gruszek’]

płat ‘płaca, służba, honorarium’: Wystęrczyli mu mały płat. On nie jest nadziennikiem, on pobiera stajny płat. Ma stajnego płatu rocznie 100 reń[skich], a potem jeszcze inne przypadki. Miesięczny płat.

plaw ‘spuszczanie drzewa z gór wodą, co się na wiosnę po *roztaju* skutecznia’: Idę ku pławu. Przy pławie płacą po 20 kr[ejcarów] dziennie. Mamy przy pławie mierny zarobek. ♦ Drzewo pławowe jest słabsze na palenie jak niepławowe.

plawić* ‘transportować coś drogą wodną, wykorzystując prąd rzeki’: Na wiosnę, gdy na dobre taja, plawią drzewo szajtowe z gór na miejsca odległe przy rzekach położone.

plawić się ‘*szczypa się plawi*, to jest kiedy płonie, kiedy połowa na raz się pali, co mianowicie przy smolnych *szczypach* nieraz się dzieje’

plátew, -i, plátwie [‘belka w konstrukcji dachu podpierająca krokwie’]: Najhrubsze drzewo będzie na plátwie, cieńsze na krokwie, a najcieńsze na łaty.

plátewka [‘zdr. od *plátew*’]

plonka 1. ‘jabłoń nieszczepiona’ **2.** ‘owoc z jabłoni nieszczepionej’

plony 1. ‘jałowy, nieurodzajny’: Ziemia płona. **2.** ‘niesmaczny, niesolony, niemaszczony’: Nie dosoli, nie domaści, jadło płone. ♦ Nie: płonny.

płoszczánki [‘odmiana gruszek’]: Płoszczonki.

płoszczyca ‘pluskwa’

plot* ‘ogrodzenie terenu’: Kamienny płot (w górach używany).

plócienci ‘spodnie płocienne z grubego, niebielonego płótna, czasem też z farbowanego’

plótniarka [‘kobieta handlująca płótnami’]

plótniarz ‘Leinwandhändler [sprzedawca płócien]’

pníówka ‘siekiera używana przy wykopywaniu pniaków’

po émáku ‘kiedy już było ciemno’: On przyszedł z émokiem, po émoku do domu.

po émi ‘po ciemku’: Zaćmiał, musiał iść po émi, w ciemku (w ciemności, po émáku).

po daleku* ‘nie wprost, niebezpośrednio’

po gałęzi ‘łatwym sposobem, tanio’: Dostał to, kupił to po gałęzi.

po kanalijsku* ‘podle, nikczemnie’: Po kanalijsku się z nim obchodzi.

po każdómu* ‘o sposobie ubierania się: tak, jak na co dzień, zwyczajnie’

po kolei ‘jeden po drugim’

po krześcijańsku* ‘uczciwie’: Rachować się po ludzku (po krześcijańsku).

po lasku [‘w sposób właściwy Lachom’]: Ona się nosi (ubiera) po lasku. Chodziła dotąd po lasku, a przestroiała się po wałasku.

po ludzku 1. [‘przychylnie, życzliwie’]: Obszedł się z nami po ludzku (ugościł nas, przyjął nas grzecznie). **2.** [‘uczciwie’]: Obszedł się z nami po ludzku (w rachunkach: nie obdoił nas). Rachować się po ludzku (po krześcijańsku).

po miesiączku ‘przy świetle *księżycy*’: Przędła po miesiączku aż do północy.

po porządce ‘*po kolei*, jeden za drugim’

po próznu [‘niepotrzebnie, bez skutku, na darmo, na próżno’]: Po próznu tam był (nie zastał tego w domu, do którego szedł). Po próznu przyszedł (nie przyniósł, co miał przynieść).

po próźnicy siedzieć ‘*próźniaczyć*’

po rzyć ‘bardzo dużo’: Śniegu po rzyć. Śniega po rzyć, nie można się było przekopać.

po suchu* ‘bez wody lub innych płynów zwilżających, natłuszczających’

po tela ‘potąd’: Po tela moje, po tela twoje, tu jest granica. Pole po tela jest dobre, po wiela kohóta usłyszeć można, mianowicie że pole odległe od zabudowań gospodarskich, gdzie już kokota nie można usłyszeć, nie ma dla gospodarza wielkiej wartości.

po wałasku* ‘w sposób właściwy Wałachom’: Chodziła dotąd po lasku, a przestroiliła się po wałasku.

po wezdrzeniu [‘z wyglądu’]: Po wezdrzeniu piękny, ale na użytek nicpotem.

po wiela* 1. ‘jak szeroko’: Drzwi były otwarte do korzát (całkiem, po wiela je tylko można otworzyć). **2.** ‘jak daleko’: Pole po tela jest dobre, po wiela kohóta usłyszeć można, mianowicie że pole odległe od zabudowań gospodarskich, gdzie już kokota nie można usłyszeć, nie ma dla gospodarza wielkiej wartości.

po zadku ‘w tyle’: Został po zadku.

pobaba [‘nieodpłatna praca w ramach pomocy sąsiedzkiej’] ♦ Oprócz *pańszczyzny pobywali* wieśniacy i inne *darme* roboty, które często bardzo uciążliwe były dla nich. Jeżeli *drogi* śniegiem zasypane zostały, jeżeli most zerwany został itp., musieli okoliczni wieśniacy śniegi przekopać i przy moście ręczne roboty z *pobaby* skutecznić. Przy budowach i reperaturach kościołów i szkół, przy *gónach*, czyli polowaniach, były liczne *pobaby*. Teraz *pobaby* ustały.

pobabnik ‘robotnik przy *pobabie*’

pobać się ‘poboić się [bać się przez jakiś czas]’

pobębnować ‘upewnić obręczę’: Zanieś mi beczkę do bednarza, aby mi ją pobębnował.

pobibrać* ‘pobazgrać’: Pobibrałeś mi książkę.

pobierka, -i [‘branie czegoś, pobieranie (?)’]

pobiédzać [‘zachęcać’] ♦ Wyraz wszędzie używany, bo też u nas do jedzenia i picia wszędzie gościa *pobiédzają*.

pobiédzanie [‘zachęcanie do jedzenia’]

pobiédzka [‘zachęcanie do jedzenia’]

pobiérać się 1. ‘chcieć odejść, a przecież jeszcze nie odchodzić, np. przy odwiedzinach’ **2.** ‘jeżeli kto okazuje chęć udania się dokąd, ale sam nie wie, czy pojdzie czy nie’: Pobiera się na Kalwarię. ♦ *Zabierać, wybierać, odbierać, zbierać się* mają każde z osobna swoje odcienie, oznaczając myśl odejścia.

pobiorki lm ‘rzeczy drobne, ruchome, mianowicie po zmarłych pozostałe’

pobląkać ‘nagadać komu tyle, że mu się głowa zawróci’

pobląkać się ‘poblądzić’

pobocznik ‘der Seitengurt bei einem Zugpferde [jeden z pasów biegnących wzdłuż boków konia od chomąta do orczyka, którymi koń ciągnie wóz]’

pobóść [‘o zwierzętach: ugodzić kilkakrotnie rogami’]: Nie chodź koło bodlawej krowy, bo cię pobodzie (rogami cię porani).

pobóść się* ‘o zwierzętach: ugodzić się kilkakrotnie rogami’: Krowy się pobódy (rogami jedna drugą poraniła).

pobrusić [‘nadać gładkość, ostrość jakiemuś narzędziu za pomocą *brusa*, *bruska*’]

pobrzękiwać* ‘wydawać dźwięczny odgłos’: Krowy ryczą, brzęczą, pobrzękują.

pobulać ‘rozwalić, zburzyć’

pobyć ‘rokrocznie lub kwartalnie co zrobić, wykonać, dać, np. *wymownikowi wymowę obrobić*’: Na ten rok już mam wszystko popłacone i pobyte. Szczęśliwy człowiek, jeśli z końcem roku wszystko pobyć i pozbywać może.

pobyrykać* ‘zareagować na czyjeś pytanie, czyjaś prośbę w sposób zdawkowy, wymijający, lekceważący’: Przyszliśmy do niego z prośbą, a on nas pobyrykał.

pobywać ‘rokrocznie lub kwartalnie co robić, wykonywać, dawać, np. *wymownikowi wymowę obrabiać*’ ♦ Oprócz *pańszczyzny* *pobywali* wieśniacy i inne *darme* roboty, które często bardzo uciążliwe były dla nich.

pocapkować ‘dłonią lekko na co wiele razy uderzyć’: Pocapkował go (długo nań capkał).

pocęć ‘sprząty, Geschirr [naczynia]’: Pocęć kuchenna. Pocęć domowa i gospodarska.

pochętnąć się ‘wziąć się sam od siebie do jakiej rzeczy’: Pochętni się do sprawienia kładki przez potok (choć ich o to nikt nie prosił), a aż dotąd kładki nie widać.

pochopić ‘pojąć, zrozumieć’: Pokazuj mu to i ucz go, jak długo chcesz, on tego nie może pochopić.

pochopny ‘sprytny, pojętny, zręczny’

pochować się [‘zostać, być pogrzebanym, pochowanym po śmierci’]: Kazał pochować się w murowanym grobie.

pochybić [‘o plonach: nie urodzić się’]: Pochybiło zboże, pochybiły ziemniaki (nie urodziły się, mało ich, nie są podarzone). Latoś urody pochybiły (liche).

pochybny ‘niewydarny, niepodarzony’

pochybować [‘o deszczu: padać drobnymi kroplami; kropić’]: Deszcz pochybuje (pokrapkuje, zaczyna pomału padać).

pochynąć ‘rzucić, pozostawić’: Przyszła, pochynęła mu zawdanek (zadatek) na stół i poszła. Dałem żebrakowi kawałek chleba, on go pochynął i chciał grajcara.

pociągnąć kogo na kapsie ‘zrobić komu wielki rachunek, obedrzeć kogo’

pociągnąć kogo za mieszek ‘zrobić komu wielki rachunek, kazać sobie dobrze zapłacić’: Pociągnął go za mieszek. Trzeba go za mieszek pociągnąć.

pocić się [‘wydzielać pot wskutek nadmiernego gorąca, wysiłku itp.’]

pocienek ‘altanka do ściany domu mieszkalnego przyczepiona, z daszkiem’ ♦ We wnętrzu *pocienka* znajdują się *ławki* i stół. Tam odbywają się w porze letniej śniadania, obiady i *wieczery*.

pocienie ‘arkady, podsklepienia w *porzędzi* będące, na których wznoszą się pierwsze piętra domów’ ♦ Każde miasto miało w rynku swoje *pocienia*, które obecnie przez nowe budowy zniesione i na inne cele obroczone zostały.

pociepać ‘w nieład wprowadzić’: Szukał w podstolu nożyczek i wszystko mi w niem pociepał.

pocięgiel ‘ucho rzemienne u cholewy dla łatwiejszego wciągania bótów na nogi’

pociść [‘popchnąć’]

pociulać się [‘w odniesieniu do dziecka: oddać mocz mimo woli; posiusiać się’]: Pociulany.

pociupać [‘porąbać, rozdrobnić drzewo na podpałkę’]

poczarować* ‘wykonać działania magiczne w celu zaszkodzenia komuś lub czemuś; rzucić urok’

poczarowanie* ‘działanie magiczne mające komuś lub czemuś zaszkodzić; urok’: To musi być isto jakiś urobek (jakieś poczarowanie).

poczciwość ‘panieństwo’

Por. **poćciwość**

poczęsna ‘poczęstowanie kogo’: Wezwał mię do siebie na poczęsną. Wyplacił nam pieniądze i dał na poczęsną pół reńskiego. Dają mi też poczęsną. ♦ *Poczęsna* nie jest

*trangielt*em, bo ten daje się tylko *parobkom* lub sługom (na piwo); *poczęsna* daje się ludziom zacniejszym, dorosłym.

poczkać ‘poczeakać’ ♦ Poczkám, -ász, -á, poczkámy, poczkácie, poczkájá, poczkáj.

pocztarczyk ‘Postknecht [chłopiec roznoszący przesyłki pocztowe]’

pocztarka [‘kobieta pracująca na poczcie’]

pocztarz ‘Postmeister [kierownik urzędu pocztowego; pocztmistrz]’

poczynać ‘*statkować* sobie, mieć się za coś lepszego, zadzierać nos do góry’: Poczyna sobie, a nie smierdzi grejcarem.

poćciwość ‘panieństwo’

Por. **poczciwość**

pod głowami ‘pod poduszką będącą w *głowach*, tj. w górnej części łóżka, gdzie głowa zwykle spoczywa’: Przynieś mi pończochy, są pod głowami.

pod kordem a boso [‘o ubogiej szlachcie’]

pod szczérém niebem* ‘na otwartej przestrzeni, nie w budynku; pod gołym niebem’: Musiał pod szczérém niebem nocować.

podać się [‘wdać się w kogoś, odziedziczyć jakąś cechę’]: Syn się nie podał na ojca, cera się podała na matkę (wstępuje lub nie wstępuje w stopy ojca, matki).

podanie 1. ‘tradycja’ **2.** ‘podanie do sądu, prośba, skarga’

podany [‘podobny do kogoś’]: On jest podany na siostrę, na matkę, na Pawła (że im jest z twarzy podobny, tak, że ich zgoła rozeznąć nie można).

podarzyć się ‘*gelingen* [udać się, powieść się]’: Podarzyło mu się. Chleb się podarzył (nie ma zakalca, wypiekl się dobrze). Ziemniaki, owsy, zboża się tego roku podarzyły. Kwa-ki się tego roku nie podarzyły, same pyrtki. Obili się tego roku podarzyło. Oza się tego roku wszystko podarzy. Dziś planeta na byku, ziemniaki się podarzą.

podbechtać ‘*aufhetzen, aufreizen* [podjudzić, namówić]’

podbrzeżek ‘dziura, którą woda w brzegu wymyła’

podchytować ‘wpadać komu do *rzeczy*, przerywać mu *rzecz* (*mówę*) ze śmiechem’

podchytować się 1. ‘zaczynać się przyzwyczajając do pracy’: Podchytuje się roboty. **2.** [‘zaczynać się palić’]: W piecu się już podchytuje, zaczyna się chytać (zapalać drzewo).

podchytywać ‘wpadać komu do *rzeczy*, przerywać mu *rzecz* (*mówę*) ze śmiechem’

podchytywać się 1. ‘zaczynać się przyzwyczajając do pracy’ **2.** [‘zaczynać się palić’]

podciąć komu nogi ‘zrujnować kogo’

podciepek ‘podrzutek’

podcinać ‘biczem konie po nogach smagać’: Podcinać konie.

podejma ‘drzewko łączące *sznica* przy wozie’

podeszweczka ‘podeszwa’

podeszwiącka ‘podeszwa’

podezdrzeć [‘podejrzeć’]

podezdrzenie ‘podejrzenie’

podgarle, -a ‘das *Stichfleisch* [część policzka i szyi tuszy wieprzowej]’: Bili świnię i zaprosili nas na podgarli [!].

podkalić się ‘podchmielić się, podpić sobie’: Przyszedł kalny do domu, gdzieś się podkalił.

podkiermasz ‘oktawa kiermaszowa, na której się resztki pozostałe od *kiermasza* dojadają’

podkleśnić ‘niepotrzebne gałązki i wyrostki powycinać’: Trzeba stromy (owocowe drzewa) podkleśnić, okleśnić.

podkraść się ‘podkopać się pod ścianę, wleźć do domu i kraść’: Złodzieje się podkradli i wszystko zabrali.

podlić [‘oceniać ujemnie; krytykować’]: Podli mi to, spodlił mi to (on mi to zgał, mowi, że to niewiele warta, że to nic niewart).

podlizać się ‘podchlebić się komu’

podlizować się ‘podchlebiać się komu’

podłapać* ‘podeptać, zostawiając ślady’: Koty podłapały zboże na sypaniu.

podłącze ‘pole pod łąką, pod łąkami położone’: Na podłączu będziemy latoś kapustę sadzić.

podło ‘*po każdymemu, źle, chaternie* ubrana’: Podło chodzi.

podłożyć komu ogień* ‘podpaliwszy jakiś budynek, celowo spowodować pożar’: Podłożył mu ogień i zgorzała mu stodoła.

podługowaty* ‘podłużny’

podoba* ‘podobieństwo’: Przypodobił se bocięcka (pozeszywał, powiązał, posklejał), żeby je przecie jeszcze można obuć, żeby miały podobę bótów.

podobny* 1. ‘wykazujący podobieństwo’: On jest podany na siostrę, na matkę, na Pawła (że im jest z twarzy podobny, tak, że ich zgół rozeznać nie można). **2.** ‘taki, który może się podobać’: A jakież tam u was ziemniaki? – No dość podobne (piękne, rosna).

podorka* 1. ‘pierwsza płytko orka zaraz po zżęciu zboża, rozpoczynająca uprawę gleby pod jakąś roślinę; podorywka’ **2.** ‘pole płytko zorane’

podorować [‘płytko orać’]

podorówka ‘*podorka* [w zn. 2]’: Patrzcie, jak zając przez podorówkę sadi (bieży).

Por. **podórowka**

podórowka* ‘pole płytko zorane’

Por. **podorówka**

podpalacz ‘Brandleger [człowiek, który umyślnie wzniecił lub próbował wzniecić pożar]’

podpalować ‘pobudzać do gniewu, jątrzyć’

podpierśnik ‘łańcuch u *szorów*’

podpiécek ‘miejsce, dziura pod piecem’: Przez nieostrożność zapaliło się drzewo w podpiécku.

podpinka ‘pasek do podpinania [pod głowę konia w uprzęży]’

podreptać* ‘depnąć, pognieść, zniszczyć coś’: Ktoś mi grzędkę podreptał.

podrótować* ‘opleść, wzmocnić drutem’: Garnek opukły, trzeba go podrótować.

podsadzić 1. ‘przy licytacji więcej podać’: Podsadził pięć reńskich i został mu grunt. **2.** ‘wyschnięte miejsca na nowo posadzić’: Kapusta miejscami wyschła – trzeba ją będzie podsadzić.

podsiać [‘uzupełnić braki wśród roślin przez dodatkowy siew’]: Żyto wymar-zło, śniegi go wyleżały, trzeba go będzie podsiać jęczmieniem lub owsem.

podsjednąć 1. ‘wziąć komu jego miejsce; podsieść’: Podsiednąć kogo. **2.** ‘ofiarować większą sumę i otrzymać rzecz’

podsosz ‘podporka przy wozie drabinowym do umocowania *drabin*’ ♦ To samo co *luśnia* przy wózku.

podsterczyć* ‘podłożyć, podstawić’: Woda się przez dach leje, trzeba tam co podsterczyć.

podstérkować ‘zawsze komu coś dawać’: Ona mu zawsze podstyrkuje.

podstole ‘szuflada w stole’: Szukał w podstole nożyczek i wszystko mi w niem pociepał (w nieład wprowadził).

podszczuwacz ‘szczwacz [człowiek biorący udział w nagonce na zwierzynę podczas polowania, tropiący ją i szczujący psami]’

podszczuwanie ‘szczwanie [podjudzanie psa do gonienia zwierzęcia]’

podszremować ‘podkopać brzeg przy robieniu cegły, żeby ziemię łatwiej skopywać’

podsztrychnąć ‘zrobić *sztryszyk* (króskę) pod pozycjami rachunkowymi’

podścignąć ‘zastać, złapać kogo na gorącym uczynku’

podśniadek ‘posiłek przed śniadaniem wzięty’: Dostałeś podśniadek? – Nie, muszę czekać na śniadanie. ♦ *Pastérze*, którzy *wczas* (wcześnie) wypędzają krowy na paszę, dostają kawałek chleba na *podśniadek*, a później przynoszą im na pole śniadanie.

♦ Śniadek nieuż.

podwijka ‘kawał płótna, szmata’: Tkacze używają podwijek do nawojów.

podwlec ‘obwinać kawał flaneli albo wdziać pod *kabát* jakie ciasniejsze odzienie’: Będzie ci zimno, musisz pod kabat coś podwlec.

podwleczka* ‘część garderoby noszona pod inną, gdy jest zimno’: Nie ma nic na podwleczkę, będzie mu zimno.

podwlekać ‘obwijać kawał flaneli albo wdziawać pod *kabát* jakie ciasniejsze odzienie’

podwywózki [‘odmiana jabłek’]

podzimka ‘*jagoda* (poziomka)’: Przyniosła kosz podzimek na targ.

podziubaniec [‘człowiek’] mający *dziuby*, dołki od *chrost* na twarzy’

podziubany ‘mający *dziuby*, dołki od *chrost* na twarzy’

podziwać się 1. ‘popatrzeć’: Idę na pole podziwać się, jak tam urodzaje stoją. Podziwał się trochę i poszedł. Chodźmy się tam na tę komedję podziwać. ***2.** ‘postrzegać kogoś lub coś wzrokiem’: Nie może się na oczy ani podziwać (boleć go). ***3.** ‘dochodzić swego’: Wszak bych já się podziwał, gdybyś mi nie chciał pieniędzy zwrócić (ich würde schon sehen, ich würde schon mein Recht suchen [już bym szukał swojej racji]).

podżégacz [‘ten, kto namawia, podburza przeciw komuś lub czemuś’]

podżégaczka [‘kobieta, która namawia, podburza przeciw komuś lub czemuś’]

podżęgnąć ‘poduszczyć, podbudzić, podszczuć’

pofertać ‘quirgeln, schüttel [pomieszać, rozmieszać]’

pofifrać [‘zrobić coś niestaranie’]: Pofifrał pole (niedokładnie go zorał i zawłoczył).

pofukać* ‘podmuchać’: Pofukaj, a roznieci się ogień.

pogajdować się* ‘spędzić trochę czasu, pieszcząc się z kim; popieścić się’: Dziecko płacze, chciałoby się trochę pogajdować (popiastować).

pogan ‘poganin’

poganiacz ‘człowiek, który *żynie* bydło na targ’

poganiać 1. [‘popędzać zwierzęta (konie, woły) przy wykonywaniu prac polowych, zwykle przy orce’] ♦ Tylko przy robocie polnej *poganiają* się konie, woły; jeżeli zaś konie, woły lub inne zwierzęta domowe idą na pastwę, paszę, na targ, nie mówi się *poganiać*, tylko *gnać* (*żynę*, *żyniesz* itd.). ***2.** ‘o wskazówkach zegara: posuwać, przesuwąć’: Godziny (zegar) przystawają, trzeba je co chwila poganiać, żeby szły.

poganina ‘słoma *pogańska*’

poganisko ‘pole, na którym była *poganka* [gryka]’

poganka 1. ‘bezbożna kobieta’ **2.** [‘roślina uprawna, z której ziaren robi się *kaszę*; gryka’]

♦ *Tatarka* mało używany, hreczka nieznany wyraz.

pogański* ‘dotyczący *poganki* – gryki; gryczany’: Pogańska kasza.

pogichać* ‘pokropić wodą płótno podczas bielienia na blichu’: Weź grotek, nabierz wody, a pogichaj płotno (tak, żeby się całe zmaczało).

pogłaskać kogo kijem ‘obić kogo’

pogłobić ‘etwas fester machen als es ist [uczynić mocniejszym niż jest]’: Pudło się rozsy-pa, trzeba je pogłobić (obręczce pobić, w ogóle upewnić).

pognać 1. [‘popędzając kogoś lub coś, np. okrzykami lub batem, zmusić do pójścia w okre-ślone miejsce lub w jakimś kierunku’]: Pognał krowy na pastwisko. Pożeń mi tę krowę, bo mi nie chce iść. W dołku dość trawy, pożeniesz tam krowy paść. Pospuszczaj krowy i pożeń je na paszę. Ja cie tu pożenę, bestyjniku (bestjo). Pojdiesz stąd! Wszak ja cię pożenę! **2.** ‘posunąć wskazówkę [zegara]’: Pożeń godziny, bo idą nieskoro. Trzeba go-dziny (zegar) pognać, bo idą nieskoro. ♦ Fut.: pożenę.

pogonicz ‘ein Treibjunge [parobek poganiający konie przy orce]’: Pogonicz, pogónicz.

♦ Do *chasy* należą *pacholek* (parobek), *postrzednik* (między *pacholkiem* i *pogoniczem*), *pogonicz* do koni, *pasterz* do krów, *świniarz*, *gęsiarz*, *dziewka*, *pasterka*, *gęsiarka*. Ot cała hierarchia u większego *gazdy*, czyli *siedlaka*. Przy gospodarstwach dworskich jeszcze się więcej stopni liczy.

pogrzebnik [‘uczestnik pogrzebu’]: Obnosili chleb i gorzałkę i częstowali pogrzebników.

♦ *Pogrzebnicy* – ludzie, którzy się zgromadzą, aby odprowadzić zmarłego na ostatni spoczynek.

pogrzeszyć ‘trochę nakłąć, pokłąć’

pogubić ‘poniszczyć, wytepić’: Kupił truciny i wszystkie szczury pogubił. Pluty wszystkie polne myszy pogubiły.

pohalać* ‘pogłaskać’: Pohalej mie, Haniczko. Trzeba pieska nie bić, ale pohalać: halu, halu.

poharkać* ‘zwymyślać’: On mnie poharkał.

pohóczyć się* ‘o świni: skończyć okres rui’: Świnie się już pohóczyły.

pohókać się* ‘pobawić się’: A teraz idźcie się pohókać.

pojadek 1. ‘człowiek, który zawsze coś je, gębą rusza, jakby *ćwiękował*’ **2.** ‘jedno pojeździe-nie (obiad lub śniadanie)’: Nie ma (żywności) ani na jeden pojadek.

pojcie ‘podźcie, pojdźcie’: A teraz już pojcie na obiad, do obiadu.

pojcząć* ‘pożyczyć’: Niechali się paniczka pięknie poręczyć, aby im też dwa reński pojczali.

pojechać [‘osunąć się’]: Brzeg się oberwał i pojechał o łokieć na dół, będzie co chwila pojeżdzać, aż spadnie.

pojeść ‘podjeść, posilić się’: Kośców nie można lada czém zbyć, trzeba im dobrze dać pojeść. Tak bardzo skromi, że ani porządnie pojeść nie da.

pojeżdzać ‘posuwać się’: Brzeg się oberwał i pojechał o łokieć na dół, będzie co chwila pojeżdzać, aż spadnie.

pojęsny 1. ‘lubiący dużo zjeść, jeść’: On jest bardzo pojesny. **2.** ‘smaczny’: Pojesne jadło.

pojscać się* ‘oddać mocz mimo woli’: Zażeś się ułał (pojscał (poszczał)).

Por. **pojszczać się**

pojszczać się* ‘oddać mocz mimo woli’: Kto miga, ten się pojszczy.

Por. **pojscać się**

pokapać ‘poginać, nędznie ze świata zejść, pomału *się potracić*’: Z tego rodzaju już nie masz żadnego, wszystko to gdzieś w świecie pokapało. Miałam dwadzieścia kurcząt, z tych pięć pozostało, ostatek gdzieś pokapało. Przed laty tu był piękny śliwnicz, teraz nie masz ani znaku, wszystko to pokapało.

pokazowacz ‘wskazówka na zegarze’

pokaśać ‘pogryźć, ugryźć, ale nie zjeść’: Pies wpadł między owce i pogryzł, pokąsał je.

pokęsać ‘ukąsić i zjeść’

pokęsować ‘ugryzać po kawałku’: Miała w ręce skibkę chleba i pokęsowała sobie, aż całą zjadła.

pokętować ‘jeżeli w domu odbyła się jaka niecodzienna praca, do której potrzebna była rozmaita *zbroja*, tedy po pracy trzeba *pokętować*, tj. posprzątać, pozanosić *zbroję* gdzie była, niby do kąta’

pokiel ‘pokąd’: Pokiel żyć będę, nie zapomnę mu tego.

pokiela ‘pokąd’

poklepać ‘postrzyż, kładąc kosę lub *sierp* na *babkę* i *klepiąc* ostrze *klepaczem* (młotkiem)’: Poklepać kosę, sierp.

pokludzić 1. [‘skończyć zbiór plonów’]: Już mamy pokludzone (zebrane urodzaje z pola).

2. ‘posprzątać, uporządkować w domu’

pokładnica ‘skarbonka, jaka się zwykle u drzwi kościelnych znajduje’

pokłócić ‘quirgeln, schüttel [pomieszać, rozmieszać]’: Pokłócić co w garnku rogulą lub w butelce, trzęsąc nią.

pokopyrtać ‘poprzewracać’

pokora* ‘żałoba’: Ona nosi pokorę, chodzi w pokorze (trägt Trauerkleider [nosi ubranie żałobne]).

pokos* ‘pas skoszonego zboża lub koniczyny’: Trzeba zboże zobracać (po deszczu na pokosach, żeby wyszło).

pokój* ‘stan wypływający z braku trosk i kłopotów; spokój’: Dzień w dzień pełno oganiaczki, człowiek ani w niedzielę nie ma pokoju.

pokrapkować* ‘o deszczu: padać drobnymi kroplami; kropić’: Deszcz pochybuje (pokrapkuje, zaczyna pomału padać).

pokrop ‘sukno czarne, złotem lub srebrem wyszywane, którym trumnę leżącą na marach nadkrywają’

pokudlić ‘wziąć kogo za włosy’: Nauczyciel go pokudlił, bo się nie nauczył lekcji. Trzeba chłopca pokudlić, to się poprawi.

pokurzyć ‘trochę tytuniu popalić’: Przyszedł, zakurzył sobie, pokurzył trochę i zaś poszedł.

pokusa ‘diabeł’

pokuta ‘kara pieniężna’: Zapłacił pokuty pięć reń[skich].

pokutne* ‘kara pieniężna’: Musiał pokutne zapłacić (bez sądu, w drodze administracyjnej).

pokyrcony* ‘pognieciony, wymięty’: Na pokyrconym papierze nie można pisać.

polączek [‘gatunek grzyba – prawdopodobnie kozłarz czerwony’]

polegować ‘legać i wstawać, a nareszcie zachorować’: Poleguje, może zaniemocni.

polej izbę, aby się tu po suchu nie namawiali [‘postaw coś, aby się nie dogadywali, układali, nie napiwszy się alkoholu’]

polep, -u [‘warstwa gliny nakładana dla ocieplenia na deski sufitu’]

polepa [‘warstwa gliny nakładana dla ocieplenia na deski sufitu’]

poleśny ‘nadleśniczy’ ♦ Wyższy od leśniczego – *myśliwca*.

poletyka ‘lekceważenie kogo’: Nie rób mi tej poletyki (gańby, nie zlekceważaj mię pomiędzy ludźmi). Taką poletykę mi wyrządził, tego mu nie daruję.

polewczarz pański ‘Augendiener [pochlebca]’: To jest pański polewczarz, przychlebca.

polénic się [‘stracić sierść w wyniku linienia’]: Krowy się już poleniły, wyleniły.

poléwak ‘naczynie do wybierania wody z kotła u blicharzów; polewaczka’

poléwka 1. ‘to, co zwykle rosółem nazywają’: Strzebnął parę razy poléwki, a potem łyżkę położył. Zastawiono polewkę z kluskami, a ponieważ były kluski duże i twarde, musieliśmy je najprzód poszczykać (łyżką na talerzu posiekać, rozdrobnić). ♦ *Rosół* zaś znaczy u nas woda z zasolonej wieprzowiny przeznaczonej do wędzenia. *2. ‘zupa’: Ziemniaczka polewka. *3. ‘sos do polania potraw’ ♦ *Poléwkę* zaś, czyli sos, nazywamy *máczką* (maczać).

polékać się* ‘złęknąć, przestraszyć się’: Koń się polékał (uląkł) i rozwiergał, nie można go było pojmać, a pojmanego ułochać. Jeżeli krowy się czegoś polékają lub je bąki szczypią, to się gżą, zegzą i pędzą zwykle do domu.

polka 1. ‘nieszczepiona gruszka; dziczka’ 2. ‘owoc z nieszczepionej gruszki’

polować ‘próżnować, gónić, łazić bez celu, po polu’: Chłopca nie masz doma, gdzieś poluje (góni po polu, gdzieś łązi).

polutonek ‘politowanie’

połacnieć* ‘stać się tańszym; stanąć’: Wszystko łączni, połacniało, złącniało.

połączyć [‘zespolic, scalić’] ♦ *Łączyć się* ma u nas znaczenie rozłączać, rozdzielać się [...].

Chcąc przeciwne znaczenie wyrazić, mówi się: *złączyć, połączyć*.

polbótki ‘buty z krótką cholewą’

polcina ‘*tram* wzdłuż na poły przerznęty, używany zwykle do budowy’ ♦ *Poleć* znaczy coś innego.

poldry ‘*czwałki*, ciasto wsypane i gotowane w mléku lub wodzie’

poednie* ‘środek dnia; południe’: Wlazł do stodoły, zaciepał się w siano i spał aż do poednia. Było niedaleko poednie, a on jeszcze leżał w bachorach. Było już kęs z poednia, gdy przyszedł (była już chwila po południu).

polek ‘pół kwaterki’

połowica* ‘połowa’: Tego roku blisko połowica tobolek, wszystko się zgola stobołczyło. Piękliśmy ziemniaki w ogniu, połowica się ich spaliło, ale on wszystkie spaleńce pozjadał. Pożyczyłem mu sto reńskich. – A zwrócił ci je? – Połowicę, a ostatka nie może wykapać.

połownik ‘owies z jęczmieniem posiane’: Tu jest połownik, tu mieszanka, a tu mam swadźbę.

pológ* ‘okres po porodzie’ ♦ Nie mówi się: *niewiasta* przed złączeniem, tylko: *niewiasta* przed *pologiem*.

polózka ‘kupka zżętego zboża’ ♦ Zboże wiąże się z *pokosów* lub *polózek* w snopki, a snopki ustawiają się w *mądele* (zwykle po dwadzieścia) na *mądelniki*, które się wbijają w ziemię, a na nie snopki zadziewają.

pomazać* ‘rozprowadzić na powierzchni czegoś warstwę jakiejś substancji; posmarować’: Trzeba drzwi pomazać, żeby nie wyr-zały, nie wyr-zukały (nie skrzypiały).

pomiarkować ‘zanotować, zaznaczyć sobie coś do książki, do notatek’

pomiarkować się ‘zorientować [się]’: Zablądził w lesie i nie mógł się pomiarkować.

pomiarkowanie ‘uwaga’: Muszę na koniec zrobić jeszcze to pomiarkowanie, że...

pomiatacz ‘*powsinoga*, *wszędzi był*, *pędziwiatr*’

pomiatać się [‘chodzić, jeździć bez określonego celu z jednego miejsca w inne; włóczyć się’]: Pomiata się po świecie.

pomierwić* ‘pomierzwic’

pomieszkanie* ‘pomieszczenie, w którym się mieszka; mieszkanie’: Powiedział, że musimy najem naprzód (z góry) płacić i przypowiedział, że kto nie zapłaci, z pomieszkania wyrzuconym będzie. Wciągnął do pomieszkania (objął, sprowadził się). Wypowiedzieć się ze służby, z pomieszkania, wypowiedzieć kogo ze służby, z pomieszkania. Zwyklu-dzał się już z pomieszkania.

pomietka ‘krowa, co *spomietala* (porzuciła)’

pomietlisko* ‘zgr. od *pomietło*’

pomietło ‘*mietla* nie z pręcia brzozowego, ale z *choja* uwiązana’ ♦ *Ożegi* kuchenne: *widelki* do pieca, *łopata* chlebowa, *ciosk*, *pomietło*.

pomitwować [‘zapłatać, zmierzwić’]

pomknąć [‘przesunąć, tu: tak zmienić miejsce palika, do którego przywiązana jest krowa na pastwisku, aby ta miała ciągle dostęp do paszy’]: Pomknąć, pomykać, spomykać, pospomykać krowy.

pomocnik ‘der Schulgehilfe [nauczyciel pomocniczy w dawnej szkole w Galicji]’: Dostał dekret na pomocnika.

pomyjak* ‘wiadro na pomyje’: Weź puczek i popucz ziemniaki w pomyjaku dla świni.

pomykać [‘przesuwać, tu: tak zmieniać w czasie miejsce palika, do którego przywiązana jest krowa na pastwisku, aby ta miała ciągle dostęp do paszy’]: Pomknąć, pomykać, spomykać, pospomykać krowy. ♦ Mniejsi gospodarze pasą krowy na ugorze lub *koń-czenisku* w ten sposób, że je przywiązują do koła (*kólka*) wbitego w ziemię. Gdy krowa wokoło *kólka* trawę wygryzie, wyjmuje się *kólik* i *pomyka się* go o jeden lub kilka kroków dalej, aby krowa miała nową paszę, a to się nazywa *pomykać* krowy.

ponowa ‘nowo spadły śnieg’: Będzie ponowa. Mamy ponowę.

ponukać* ‘zachęcić, skłonić’

poodnaszać* ‘odstawić wiele czegoś kolejno, jedno po drugim’: Jutro będziemy izbę bielić, trzeba wczas rano wszystko od ścian odnieść, poodnaszać.

popaska [‘lepsze karmienie krów przed udojem’]: Gdy się krowy cały dzień pasą, prowadzi się je przed podojem na lepszą trawę, na popaskę.

popaskudzić ‘poubierać, poukradać’

popierszek [‘cienka warstwa śniegu na ziemi’]

Por. **popyrszek**

popoić ‘ponapawać’: Popoić bydło.

poprać ‘pobić’: Poprać kogo.

poprawa [‘prawo wyrąbywania na terenie wypasu owiec i bydła niewielkich drzew, zaroś-li’] ♦ W czasach patrymonialnych mieli *górale* rozległe *sałasze*. *Sałasznicy* mieli prawo rozrastającą się buczynę i jodłowiznę z tych *sałaszy* wyrębywać. Wyrębane *chra-ści* rozścielali po *sałaszach*, aby po zgniciu tychże trawa na *sałaszach* lepiej rosła. To prawo wyrębywania nazywano *poprawą*. Często przekraczali *górale* granice *poprawy* i powstawały częste *spóry* z komorą arcyksiążęcą i śledztwa. Po nastąpiej regulacji *sałaszów* ustała też *poprawa*.

poprawiać* 1. ‘doprowadzać coś wcześniej źle zrobionego do dobrego stanu’: Stawiał piec, trzy razy go rozbierał i poprawiał, aż go przecię dokleił. 2. ‘przywracać zepsutą lub uszkodzoną rzecz do używalności, usuwać usterki lub uszkodzenia; naprawiać’: Olmarja stara, już się rozchodzi (rozpada, deska nie trzyma przy desce, trzeba ją co chwila poprawiać).

poprawiać się ‘karmić się [przybierać na wadze]’: Świnie nie chcą się poprawiać, brać na się. Prosięta się nie chcą poprawiać (rosnąć, tłuścić).

poprawić* 1. ‘przywrócić zepsutą lub uszkodzoną rzecz do używalności, usunąć usterki lub uszkodzenia; naprawić’: Zanieś te charboły (bóty) do szewca, żeby je poprawił. Jeżeli nie poprawisz dachu, to ci napada. **2.** ‘uczynić kogoś lepszym’: Wszak on do rozumie temu próżniokowi (karząc, poprawi go). **3.** ‘podtuczyć’: Trzeba te prosięta na szrótki, szrociaki poprawić.

poprawić się* 1. ‘zmienić się na lepsze pod względem zachowania lub charakteru’: Trzeba chłopca pokudlić, to się poprawi. Trzeba mu wykrzyzczyć, to się poprawi. **2.** ‘Katzenjammer vertreiben [podjąć próbę złagodzenia dolegliwości kaca przez wypicie kolejnej porcji alkoholu]’: Po wczorajszej hulatyce jakoś słaby żołądek, trzeba iść poprawić się.

poprawka ‘der Nachschmaus [dodatkowa porcja jedzenia, picia]’: Najedli się, napili, a potem jeszcze poszli do karczmy na poprawkę.

poprostować kości* ‘przecięgnąć się, wyprężając całe ciało’: Legnął na ławkę i wyciągał się, mówiąc, że sobie musi trochę kości poprostować, sprościć.

poprzedać* ‘sprzedać’: Troszacy już poprzedali zboże, więksi gospodarze oczekują wyższych cen.

poprsnąć się ‘zgniewać się, rozzłościć się’

Por. **poprsnąć się**

poprsnąć ‘zgniewać, rozzłościć’: Daj osom pokój, bo ich poprsnisz.

poprsnąć się ‘zgniewać się, rozzłościć się’: Jego każde słowo ubodzie, zaraz się poprsni.

Por. **poprsnąć się**

popuczyć* ‘ugnieść’: Weź puczek i popucz ziemniaki w pomyjaku dla świnie.

popuczyć się* ‘pognieść się’: Nie przyciskaj kabota w skrzyni, bo ci się popuczy (będzie miał fałdy).

popuszczać 1. ‘tajać’: Z rana przymrózki, a koło południa popuszcza. Już popuszcza, już popuściło. **2.** [‘pozwalać sobie na rozrzutność, folgować sobie’]: Popuszcza sobie (żyje nad stan swój, nie szanuje grosza).

popuścić 1. ‘roztajać’: Już popuszcza, już popuściło. **2.** [‘pozwolić sobie na rozrzutność, pofolgować sobie’]

popyrksać [‘polać coś, rozpryskując płyn; opryskać’]: Trzeba płotno na blejchu popyrksać. Popyrksała sobie suknię.

popyrksać się* ‘popękać’: Ręka się mu popyrksała (popyrksała).

popyrksować [‘o deszczu: popadać drobnymi kroplami; pokropić’]: Deszcz już popyrksuje (zaczyna pomału padać, już pojedyncze krople spadły).

popyrszek [‘cienka warstwa śniegu na ziemi’]: Śniegu nie ma, jeno taki popyrszek (popierzył, popruszyl śnieg ziemię).

Por. **popierszek**

porada ‘posiadanie zasobów, majątku, aby się w razie biedy lub potrzeby do nich uciec’: Ten człowiek ma poradę, on jest poradny.

poradny [‘o człowieku: radzący sobie z przeciwnościami losu’]: Ten człowiek ma poradę, on jest poradny.

poradzić 1. [‘zdobyć fizyczną przewagę nad kimś’]: Nie dawej się do chłopca, bo mu nie poradzisz (nie przemożesz go w zapasach, jesteś słabszy). Trzeba go dać do..., ten mu poradzi, to będzie pater na niego. Zaprawił się do niego, ale mu nie poradzi (jest słabszy). Zasadził się do mnie, a chociaż słabszy, ledwo mu poradziłem, ledwiem go poko-

nał (rozjuszył się). **2.** ['dać sobie radę z czymś, uporać się, podołać, sprostać czemuś']: On sobie już nie poradzi (nie wyrwie się sam z kłopotu, z biedy). Przyszedł ze służby do domu, nie mógł tam poradzić (był do pracy za słaby). Twierdzi mi i nie mogę se na to poradzić, nie mogę na to léku znaleźć. ***3.** 'udzielić komuś rady, wskazać sposób postępowania, zalecić komuś środek na coś': Poradz mi też co od zatwierdzenia.

poręczać się 'sich empfehlen [polecać się czyjejś pamięci lub opiece]': Poręczom się pięknie.

poręczeństwi 'testament, ostatnia wola'

poręczeni 1. 'zlecenie, nakaz' ***2.** 'prośenie kogoś o pamięć o sobie, życzliwość dla siebie itp.': Niechali się paniczka pięknie poręczyć, aby im też dwa reński pojczali. – Masz, a powiedz twojej paniczce ode mnie piękne poręczyni(é).

Por. **poręczenié**

poręczenié 1. 'zlecenie, nakaz' ***2.** 'prośenie kogoś o pamięć o sobie, życzliwość dla siebie itp.': Niechali się paniczka pięknie poręczyć, aby im też dwa reński pojczali. – Masz, a powiedz twojej paniczce ode mnie piękne poręczyni(é).

Por. **poręczeni**

poręcznik 'opiekun'

poręczny 'zgrabny, szykowny'

poręczyć 1. 'kauceję złożyć' **2.** 'nakazać, rozkazać': Tak musimy robić, bo tak Pan poręczył. **3.** ['zapisać w testamencie']: Ojciec moj poręczył mi tysiąc reń[skich] i dwie krowy w swoim testamencie. Ona sobie tę krowę sobi, mówiąc, że ją jej ojciec poręczył i w testamencie zapisał.

poręczyć się 'sich empfehlen [polecić się czyjejś pamięci lub opiece]': Poręczył się i poszedł. Niechali się paniczka pięknie poręczyć, aby im też dwa reński pojczali. – Masz, a powiedz twojej paniczce ode mnie piękne poręczyni(é).

porno Bogu 'oddam moją krzywdę na Boga': Skrzywdzili mię, ale nie będę skarżyć, porno Bogu. ♦ Wyrazy *porno* i *porwon* nie są synonimiczne, pierwszy oznacza dobre, drugi złe usposobienie człowieka, dlatego nikt nie mówi: porwon Bogu.

porobek 'mała praca': Zawsze pełno jakichś porobków, a człowiek się nie może chycić pracy.

porobić 'coś złego uczynić, nawarzyć': Wsadzili go (do więzienia), Bóg wie, co on tam porobił.

porozmiatać 'śnieg z *chodnika* w prawo i w lewo zmiąć, by można łatwo przejść': Trzeba chodniki porozmiatać.

poroztłukać* 'pokruszyć, rozbić na mniejsze części': Po zawłoczeniu jeszcze pełno pece-ni na polu, trzeba je poroztłukać.

porożegać ['o źródłach światła (lampach, świecach itp.): pozapalać']: Porożegano świece.

portasz 'żandarm' ♦ *Portasze* stanowili straż graniczną policyjną między Węgrami, Morawą a Śląskiem. Należeli do nich ludzie wzrosli, silni, przezorni i odważni. Uzbrojeni byli *obuszkiem*, przyboczną bronią i flintą i nosili zwykły ubiór krajowy. Śląski oddział *portaszów* zniesiony został w roku 1829.

portki 'spodnie': Galaty, kalhoty, galátky, galaciska, płócienki (z płótna), sukienki (z sukna), guniaki (z guni), portki, pisaki z pisanej materyi.

poruć* 'poszarpać kogoś za włosy': Nie ruj, bo cię też poruję.

porwa ['wzięcie, powodzenie']: A wzięli cię też tam do tańca? – Ab, nie było tam wielkiej porwy (było mało tanieczników, nie rwano się o nas).

porwały ‘gorący, prędkie, bez namysłu, porywczy’

porwisko [‘wzięcie, powodzenie’]

porwiesz ‘człowiek *porwały*, prędkie, nagły’

porwon czertu* ‘złorzeczenie, przekleństwo’ ♦ Wyrazy *porwon* i *porwon* nie są synonimiczne, pierwszy oznacza dobre, drugi złe usposobienie człowieka, dlatego nikt nie mówi: porwon Bogu.

porwon dziablu* ‘złorzeczenie, przekleństwo’

porwoźnik [‘człowiek zajmujący się wyrobem powrozów, sznurków, lin’]

porwóz [‘gruby sznur skręcony z włókna’]

Por. **powroz**

porwózek [‘gruby sznur skręcony z włókna’]

poryć [‘porobić w czym bruzdy, otwory’]: Świnie poryły trawnik, trzeba im drót zaprawić. Krety poryły łąkę, same kretowiny.

porypać ‘poodrapywać, poodrywać’: Dzieci bochenek chleba porypały (poodrapywały, poodrywały kawałki chleba z bochenka).

porypany ‘popękany, nierówny, niegładki’: Cały mur jest porypany (popękała i poodpadała malta, że gołe cegły przeglądają). Jest na gębie porypany (gdy komu przez chorobę (np. krosty) lub też innym sposobem skóra z twarzy zlazła, np. gdy sobie twarz oparzył, tedy twarz nie jest gładka, ale porypana).

porzad 1. ‘ciągle, zawsze’: Porzad na mnie chodzi, abym mu pieniędzy pożyczył. **2.** ‘zaczekać’: Porzad za nami jechała kolasa.

porzaząć* ‘pociąć’: Porzaząć na deski, na gnaty drzewo (nie: popiłować). Uciął jedliczkę jak noga grubą i porzarzał [!] ją na guńty.

porządka* ‘układ czegoś, kolej, kolejność’

porządzać* ‘zarządzać, kierować czymś, tu: prowadzić gospodarstwo domowe, zarządzać różnymi sprawami, m.in. robić porządki, utrzymywać porządek’: Słaba gospodyni z tej Kaśki, nie umie porządzać w domu, nieobytła, nieoszczędna.

porządzić I ‘pomówić’: On umie porządzić z człowiekiem, inny zaś jeno człowieka ofuknie. Porządził trochę z nami. On rad porządzi (lubi długo rozprawiać).

porządzić II ‘porządek zrobić [zarządzić, pokierować czymś, tu: uporać się z różnymi sprawami w gospodarstwie domowym]’: Jak porządczę w domu, to przyjdę.

porzeczysko [‘obmawianie, oczernianie’]: Nie potrzeba jej było takiego porzeczyska.

♦ Jeżeli ludzie kogo omawiają, ogadują, tedy osoba omawiana ma *porzeczysko*.

porzez ‘ośnik’

porzekać ‘pomodlić się’: Dzieci jeszcze nie porzekały (nie zmożyły pacierza). Wstąpiła do kościoła, aby porzekać (zmówić pacierz).

porzędź, -dzi ‘die Reihe [szereg, rząd, strona]’: Prawa porzędź [!] ulicy wygorzała (domy po prawej ręce się spaliły).

posadzać ‘drugi raz sadzić’

posadzić ‘ukończyć sadzenie’: Posadzić ziemniaki, kapustę, szczepki w ogrodzie.

posądzacz ‘posądziciel, który innych posadza’

poschodzić* ‘o wielu roślinach: wykiełkować, wyrosnąć; powschodzić’: Przysada nie poschodziła.

poselka 1. ‘der Bethengang [drobna sprawa do załatwienia poza miejscem pracy, zamieszkania]’: Mam każdy dzień jakąś poselkę (posłany jestem dokąd). **2.** ‘posłana rzecz’: Przez dwie godziny roznosiłem rozmaite poselki (paczki, koszyczki).

poselkarz ‘poseł gminny’

posikać [‘wypuszczając z czegoś (np. z węża gumowego, sikawki) strumień wody, oblać kogoś lub coś’]: Nabrał wody do sikawki i posikał go.

poskróbek ‘der Letzgebome [najmłodsze dziecko w rodzinie]’

Por. **poszkróbek**

pospomykać **1.** ‘poprzesuwać, zsunąć’: W kościele pospomykali ławki, że teraz ani siedzieć nie można. **2.** [‘tak pozmieniał w czasie miejsce palika, do którego przywiązana jest krowa na pastwisku, aby ta miała ciągle dostęp do paszy’]: Pomknąć, pomykać, spomykać, pospomykać krowy. ♦ Mniejsi gospodarze pasą krowy na ugorze lub *kończeniu* w ten sposób, że je przywiązują do koła (*kólka*) wbitego w ziemię. Gdy krowa wokoło *kólka* trawę wygryzie, wyjmuje się *kólik* i *pomyka się* go o jeden lub kilka kroków dalej, aby krowa miała nową paszę, a to się nazywa *pomykać* krowy.

pospół ‘zaraz’: Pospół zapłacił.

posprawować* ‘naprawić wiele czegoś, jedno po drugim; ponaprawiać’: Kupił pustki (chałupę otarganą, odartą), tego roku to trochę przypodobił (posprawował), a na przyszły rok porządnie sprawi.

pospuszczać* ‘w odniesieniu do zwierząt: uwolnić z uwięzi’: Pospuszczaj krowy i pożeń je na paszę.

postawać **1.** [‘przestawać na krótko działać’] **2.** [‘zatrzymywać się w ruchu na krótko; przystawać’]: Zaczął na mnie wywoływać (na głos przezywać, ubliżać na czei), aż wszyscy ludzie postawali (stanęli, słuchając).

postérkać* ‘powtykać, powkładać’: Postérkaj te gałązki do ziemi, może się przyjmia.

postronek* ‘rodzaj powrozu będący częścią uprzęży końskiej’: Zażdziać postronki na bierco.

postrzeblować [‘posrebrzyć’]

postrzedni ‘pośredni’

postrzednik [‘parobek zajmujący w hierarchii służby pośrednie miejsce między *pachołkiem* a *pogoniczem*’] ♦ Do *chasy* należą *pacholek* (parobek), *postrzednik* (między *pachołkiem* i *pogoniczem*), *pogoniec* do koni, *pasterz* do krów, *świniarz*, *gęsiarz*, *dziewka*, *pasterka*, *gęsiarka*. Ot cała hierarchia u większego *gazdy*, czyli *siedlaka*. Przy gospodarstwach dworskich jeszcze się więcej stopni liczy.

postrzodek* ‘środek’: Dał sobie wycechować grubą jedlę, ale się oszydził, bo jest w środku (w postrzodku) żalawa.

postrzód ‘pośród’

postrzygać* ‘tnąć, dzielić na kawałki; ciąć’

posturkacz ‘człowiek bez stałego zatrudnienia, gdzie go kto *sturknie*, tam jest, kto mu każe co zrobić, to robi’: Jeden raz to, drugi raz to, trzeci raz owo mu każą robić (niby nim sturkają), a takiego człowieka nazywają posturkaczem. A za cóż tam służysz, za pachołka? – Nie. – Za zamiatacza? – Nie, służę za posturkacza. ♦ Takowi *posturkacze* zwykle znajdują się w miastach i robią to, co im się każe.

posyłać kogo od jagi do magi* ‘kierować kogoś do coraz innego urzędu, nie chcąc załatwić jego sprawy’: Posłałano mię od jagi do magi, a nigdzie sprawiedliwości nie dostałem.

posypadło ‘naczeńko na piasek do posypywania pisma’

poszczępać* ‘rozszczyć drzewo na mniejsze kawałki’: Naprzód trzeba drzewo na packi poszczępać, a potem je ostrugać i wyfugować, a szyndzioł (gont) gotowy.

poszczykać* ‘rozdrobnić coś w taki sposób, że przy oddzielaniu poszczególnych części słysząc dźwięk *szczyk*’: Kluski w rosole twarde, trzeba je poszczykać (bierze się więc łyżkę, która przy rozcięciu kluski uderza o talerz i wydaje taki dźwięk – *szczyk*). Wziął nożyce i poszczykał cały sznurek.

poszczypać ‘*uszczypnąć* kogo [wiele razy]’: Pchły go poszczypały. Pszczoły go poszczypały. Nie chodź tam, bo cię osy poszczypią, poszczypają.

poszczębiały ‘szalony, *dziwoki, potrzebny*’: Poszczębiały człowiek.

poszklabki ‘plotki, zmyślane rzeczy’

poszklaby ‘plotki, zmyślane rzeczy’: Ona zbiera na mnie różne poszklaby.

poszkląć* ‘wstawić, wprawić szybę lub inną szklaną tafłę’

poszkróbiony* ‘o tkaninie: usztywniona przez nasycanie krochmalem’

poszkróbek ‘der Letzgeborene [najmłodsze dziecko w rodzinie]’: I u starych ludzi znajdzie się czasem poszkróbek.

Por. **poskróbek**

poszkróbić ‘pokrochmalić’

poszkróbką [‘resztki ciasta chlebowego wyjmowane z *dzieży*’] ♦ Kiedy się ciasto z *dzieży* wybierze, *oskrabują* się ściany i dno *dzieży* i to ciasto nazywa się *poszkróbką*.

poszkubać 1. ‘ukończyć skubanie’: Poszkubać gęsi, poszkubać pierze. **2.** ‘podrzeć coś’: Poszkubał papier na same kąszzki.

poszkubać się* ‘napaść jeden na drugiego; pobić się, poszarpać się’: Szkubali się, poszkubali się, ale się zaś pogodzili.

poszłapać [‘podeptać’]: Ktoś mi grzędkę poszłapał.

poszmarować* ‘posmarować’: Weź szmarówkę i poszmaruj bicz.

poszmatlać ‘powalić, *pomierwić*, połamać’: Psy wpadły do zboża za zającem i poszmatlały zboże.

pośpić ‘do snu ułożyć, uśpić’: Pośpiła dzieci i poszła do sąsiada.

poświęcać ‘żegnać [święcić]’: Poświęcać dzwony.

poświtać* ‘spędzić jakiś czas na zabawie, spędzić jakiś czas, ruszając się’: Jak się nauczysz (lekcji), to sobie idź trochę poświtać.

potęga ‘der Mahnung [przypomnienie, monit, wezwanie]’: Przyszła potęga, abyśmy dawki regularnie płacili.

potężyć 1. ‘befestigen [lepiej przymocować, umocnić]’: Obręcze spadają z beczki, trzeba je potężyć. **2.** ‘bestärken [upewnić kogoś w słuszności postępowania, utwierdzić kogoś w przekonaniu]’: Zamiast mu to zganić, to go jeszcze potężył, aby tak dalej postępował.

***3.** ‘zintensyfikować’: Trzeba potężyć (pracę), bobyśmy do wieczora nie skończyli.

potłoczyć ‘nogami podeptać’

potłókać ‘powsinoga, włóczęga, co się po świecie tłóczy, włóczy’

potnieć [‘stawać się wilgotnymi’, tylko o rzeczach]: Sól spotniała, kamienie potnia, będzie deszcz. W tej izbie potni. ♦ *Pocić się* zaś o osobach tylko.

potóczek* ‘mały potok; potoczek’

potracić się* ‘o większej liczbie rzeczy lub osób: zniknąć’

potrzask 1. ‘człowiek, którego wszędzie pełno, *halaśnik*’ **2.** ‘*potrzebny* człowiek’

potrząść ‘trochę otrząść’: Potrząść jabłka.

potrząść komu gruszki ‘*pokudlić* kogo, *poruć* kogo, wziąć kogo za włosy’

potrześczeniec ‘człowiek, którego wszędzie pełno, *halaśnik*’

potrzeszczony ‘nierozważny, działający bez namysłu’: Potrzeszczony człowiek.

potyrać się ‘*potyrać się*, *poniewierać się*’: Potyra się po ludziach, po świecie.

powalować się [‘być porozrzuconym, rzuconym byle gdzie, niedbale; *poniewierać się*’]:
Zbierz szaty niedzielne i wynieś do tróły (skrzyni), aby się nie powalowały (nie leżały tam i sam i nie przerzucano je z miejsca na miejsce).

powalać 1. ‘zburzyć’: Powalali dwa domy. **2.** ‘poczynić z ciasta w *dzieńce* będącego bochenki, tj. zaokrąglić ciasto i posypać go mąką’: Powalała chleb.

powąż ‘drag, którym się zboże i siano na wozie przyciska’
Por. **paważ**

powdzięczny 1. ‘wdzięczny’: Bardzo ci jestem za to powdzięczny. **2.** ‘rad [komuś, czemuś]’: Jestem temu bardzo powdzięczny.

powdzięk ‘der Dank [wdzięczność]’: Nie spodziewaj się od niego powdzięku.

powiadomy [‘oczywisty, zrozumiały, znany’]: To jest każdemu powiadome (każdy wie o tém).

powiarka* ‘wierzenie ludowe’

powiązać* ‘złożyć życzenia, powinszować komuś’: Dziś jego miano, trzeba go iść powiązać.

powicher 1. ‘gwałtowny i krótko trwający *wiatr* (bez grzmotu)’: Przyszedł powicher i obalił komin, i zerwał kęs dachu. Błyskawica, grzmot, powicher, ulicha, wszystko zatopione i dachy pozrywane, zdało się, że sądny dzień będzie! ***2.** ‘człowiek bardzo energiczny, ale niesumienny’: Na tego człowieka się nie spuszcza, to jest powicher.

powichlarzony [‘taki, który używa wybiegów, podstępów, kłamstw’]: To jest człowiek powichlarzony.

powić ‘włożyć dziecko w pieluchy i *powojnikiem* otoczyć’: Okapaj dziecko, a potem go powij. ♦ Dziecko wygląda potem jak strucla.

powidla [‘owoce wysmażone na gęstą masę z niewielką ilością cukru’] ♦ Używany wyraz tylko w liczbie mnogiej. Nikt nie mówi: powidło.

powieczerze ‘czas od *wieczery* (kolacji) aż do spania’

powiedzieć co pod przyponą* ‘opowiadając o czymś, dodać od siebie nieprawdziwe informacje’: Pod przyponą to powiedział (nie tylko, że to dokładnie i rozumiale opowiedział, ale jeszcze do tego coś dodał, coś dołożył). ♦ Używane na Wiśle.

powiedzieć komu co od słowa do słowa* ‘powiedzieć wszystko, całą prawdę’: Powiedz mi to od słowa do słowa (bez zamilczenia czegoś).

powiedzieć komu słówko* ‘zwrócić komu uwagę’: Powiedzieć mu słówko, to zaraz ogień na dachu (to się zaraz szarpie).

powietrze ‘gwałtowny *wiatr*’

powikłać się* ‘stać się poplątanym lub splecionym z czymś’: Nici się powikłały. Kądział powikłana.

powikłany 1. ‘zadłużony’ **2.** ‘mający długi i pretensje’: On jest na wszystkie strony z ludźmi powikłany.

powinowaty rz ‘ten, kto jest dłużen, powinien’: Nie płaci bogaty, ale powinowaty.

powojnik* ‘wąski pas płótna służący do owijania niemowląt’ ♦ Dziecko wygląda potem jak strucla.

powódzca ‘pobudziciel [osoba nakłaniająca do działania]’: On jest powódzcą do złego.

powroz [‘gruby sznur skręcony z włókna’]
Por. **porwóz**

powrósło ['rodzaj sznura skręconego ze słomy']: Wywiązaliśmy wszystkie powrósła.

Por. **powrósło**

powrósółko 'skrętka' ♦ Jeżeli się zboże garściami żnie, robią się *skrętki* (*powrósółka*) ze zboża użętego, rozkładają się na zagonie, a na te *skrętki* kładzie się użęte zboże, stąd zboże leży na *skrętkach*. Zaś zboże skoszone leży na *pokosach* i wiąże się do *powrósół* ukręconych z przeszłorocznej słomy.

powrósół ['rodzaj sznura skręconego ze słomy']

Por. **powrósół**

pozadek* 'najgorsze zboże oddzielone podczas wiania'

pozadni* 'gorszego gatunku': Chaśniczy chleb (czarny chleb, który z pozadniej mąki się dla chasy wypieka). Chora mąka (czarna, pozadnia mąka). Pozadnia reż (Hinterkorn [ziarno żyta gorszego gatunku oddzielone podczas czyszczenia zboża]).

pozaprawiać* 'umocować wiele czegoś, powprawiać': Świnie obryły wszystkie stromy (drzewa owocowe), trzeba im pozaprawiać dróty do ryla.

pozbyć 'stracić, zgubić': Kupował, sprzedawał, aż wszystko pozbył. Lutował mi się, że pozbył cały majątek.

pozbywać ['robić coś w zamian za uzyskane korzyści; odrabiać']: Szczęśliwy człowiek, jeśli z końcem roku wszystko pobyć i pozbywać może.

pozbywać się* 'poróżnić się': Zbywali się, aż się pozbywali (poróżnili).

pozdać się ['przewidzieć, przypuścić, spostrzec się']

pozdawać się 'oczekiwać [spodziewać się czegoś, przewidywać, że coś nastąpi]'

pozdojkać 'po ukończeniu dojenia jeszcze resztki mleka wydajać': Gospodyni dozwoliła komornicy, aby sobie krowę pozdojkała.

pozdrzyć* 'popatrzeć': Pozdrzyj do kalendárza, jaka tam dziś planeta, bo trzeba ziemniaki sadzić.

pozeżerać ['pożreć']: Pozeżerany.

pozgarbować '*pozgrzebać, pozgrzebować* jakąś rzecz na kupę': Zesypali furę węgla z wozu, trzeba go pozgarbować. Zboże na gumnie pozgarbować. Na podwórku pełno gnoja, trzeba go pozgarbować i na pole wywieźć.

pozgarbywać '*pozgrzebać, pozgrzebować* jakąś rzecz na kupę'

pozgrzebować* 'przesuwając, zgarniając, zgromadzić coś w jednym miejscu'

pozgrzebać* 'przesuwając, zgarniając, zgromadzić coś w jednym miejscu': Pozgrzebać. Pozgrzebaj na nalepie ogarki, aby się dopaliły.

poziewać 'częst. [*ziać*']

pozejżdzać 'zsunąć się': Śnieg z dachów już pozejżdżał.

pozmykać* 'przystawić do siebie wiele rzeczy': Już stoły pozmykał.

pozobganiać* 'wyrównać zaorane końce zagonów': Jeszcze mi trzeba pozobganiać, a potem pojadę do domu.

pozornik '*dający pozor, dozorca*'

pozorność 'uwaga, baczność'

pozorny 'uważny, baczny'

pozór 'uwaga, baczność'

pozwiierać I ['zagotować się']: Nie chce w garnkach pozwiierać, trzeba drzewa przyłożyć. Już pozwięrało, będzie niedługo obiad gotowy.

pozwiierać II ['umieścić co lub kogo w zamykanym pomieszczeniu lub schowku']: Już wieczór, trzeba było zwiierać, pozwiierać.

pozwydawać* ‘doprowadzić kolejno do małżeństwa córek; powydawać’: Już wszystkie cery (córkę) pozwydawał.

pozwyrtać [‘poobracać’]: Pozwyrtać czem.

pozwyrtać się [‘poobracać się’]

pozdziierać ‘die Leute abschinden [wziąć za coś od ludzi wygórowaną sumę, pobrać nadmierną opłatę]’: Pozdzierał z ludzi majątek, a teraz się panoszy.

poźniak 1. ‘późny owoc’: Macie piękne ziemniaki! Są to rychliki? – Nie, poźniaki.

2. [‘zwierzę hodowlane z późniejszego, drugiego miotu, później urodzone’]: Mam dwóch poźniaków (dwoje prosiąt z drugiego chowu).

pożałować ‘poskarżyć na kogo, [poskarżyć się komu]’: Nie rób tego, bo pożałuję mamie, bo pożałuję na cię.

pożeracz [‘ten, kto je szybko, łapczywie’]

pożęgać ‘popychać, pociskać, nie *dać komu, czemu pokoja*’

pożerać [‘jeść coś szybko i łapczywie’]

pożgać 1. [‘dzielić na mniejsze kawałki; rozdrabniać’]: Wziął warzechę i pożgał ziemniaki w garcu i gałuszki na misie. **2.** [‘wykonać niedbale jakąś pracę’]: Nie zrobił porządnie, jeno pożgał.

pożgać się ‘pobić się’: Pożgali się, a teraz się żalują i sądzą.

pożrać się ‘powadzić się’: Pożrać się z kim.

pój ‘chodź’

pójść na fecht* ‘zacząć żyć z żebrania’

pójść na fechty* ‘zacząć żyć z żebrania’

pójść na przegłędy* ‘pójść do domu panny na wydaniu, aby obejrzeć ją i majątek rodziny’

♦ Chcący się żenić przychodzi pod jakim pretekstem do *familii*, aby widzieć *dziewuchę*, gospodarstwo itp.; wtedy mówią: *Poszedł na przegłędy*.

pójść z kim w kluczki ‘pójść w zapasy z kim, pobić się’

pójże ‘chodźże’

półka ‘pół *kwaretki (kwaterki)*’: On i trzy półki wypije, a nie jest pijany [pijany].

półmyszeńskie [‘odmiana jabłek’]

pór [‘otwór powstały wskutek przetarcia materiału’]: W starej sukni same pory. ♦ Na *sukniach* fałdowanych, jakie noszą u nas kobiety, ociera się z czasem fałd i powstaje otwór z góry na dół. *Rozpor, rozporek* oznacza zaś otwór w szacie przez krawca zrobiony i obszyty, sztuczny; *pór* zaś jest naturalny.

pracel ‘obwarzanek’

pracować jak koń [‘pracować ciężko’]: Pracowałem cały dzień jak koń.

pracować ku śmierci [‘być bliskim śmierci’]: On już pracuje ku śmierci (leży na śmiertelnej pościeli).

praczka *1. ‘kobieta zajmująca się praniem za pieniądze’: Pradła kupa, trzeba przybrać drugą praczkę. Praczka żąda za pradło 2 r[ęńskie] na miesiąc. **2.** ‘bijatyka, *rwaczka*’

prać *1. ‘usuwać brud z bielizny, odzieży itp. za pomocą wody i mydła, proszków’: Poszła prać do przykopy. Poszła prać szróty. **2.** ‘rzucać’: Kazał wszystkie odpadki zbierać i prać do gnoja. Pierą na nas kamieniami.

pradło 1. ‘brudy [rzeczy do prania]’: Pradła kupa, trzeba przybrać drugą praczkę. **2.** ‘wyprane brudy’: Miała pradło powieszzone, a deszcz go zmoczył. **3.** [‘wypranie i wyprasowanie brudnych rzeczy’]: Praczka żąda za pradło 2 r[ęńskie] na miesiąc.

pranie ‘der Waschen [wszystkie czynności związane z usuwaniem brudu z tkanin, z odzieży]’: Jutro będzie pranie (będzie się prać).

prawák [‘grzyb borowik’]

prawnik ‘radny *gminy*’ ♦ Rząd *gminy* składający się z *fojta* i dwóch lub trzech *prawników* (radnych). Po zniesieniu patrymoniów inny ustroj rządu gminnego zaprowadzony został.

prawo 1. [‘ogół przepisów dotyczących jakiejs dziedziny życia lub określających zasady postępowania w jakichś sytuacjach’]: Prawo dziedziczne, obecne. Dziedzinski las, dziedzinskie prawo, dziedzinskie pastwisko. ***2.** ‘uprawnienia przysługujące komuś zgodnie z obowiązującymi przepisami; przywileje’: On ma prawo zbieru w tym lesie.

prażonki ‘ciasto z uprażonej mąki [chodzi o potrawę z uprażonej na sucho mąki zalanej osoloną wodą]’: Jałowe ziemniaki, kapusta, prażonki, kasza itp.

prażuchy ‘ciasto z uprażonej mąki [chodzi o potrawę z uprażonej na sucho mąki zalanej osoloną wodą]’

prácny ‘trudny, ciężki’: Prácna robota.

prácny kásek chleba* ‘środki do życia zdobyte z trudem, ciężką pracą’: Prácny jest ten kásek chleba.

prć ‘woła się na owce, aby je popędzać lub zganiać’: Pyrc, prć, trć.

preclik ‘obwarzanek’

preclikarka [‘kobieta] sprzedająca *precliki*’

preclikarz [‘mężczyzna] sprzedający *precliki*’

precliki [‘odmiana jabłek’]

preclikowy [‘związany z *preclikiem*, odnoszący się do *preclika*’]

preswurst ‘salceson’

procesyjniczka [‘kobieta biorąca udział w procesji’]

procesyjnik [‘człowiek biorący udział w procesji’]: Było mnóstwo procesyjników (ludzi na procesyi).

prosianny* ‘związany z prosem, zrobiony z prosa’: Weź kaszy prosiannej, obzólęj dyrszczki.

prosię cystickowe ‘prosię od cycka wzięte’

prosięcko* ‘prosię’

prostka* ‘wódka’

prostula ‘*suknia* kobieca prosta, zwyczajna, na każdy dzień używana’

prosty jak drót ‘całkowicie prosty’

prośny* ‘związany z prosem, zrobiony z prosa’

proźniaczyć* ‘nic nie robić, lenić się’

Por. **proźniaczyć**

proźniak* ‘leń’: Wszak on dorozumie temu proźniakowi (karząc, poprawi go).

Por. **proźniak**

próba ‘die Mutterlauge bei Salpetersieder [roztwór macierzysty w kotle do produkcji saletry amonowej]’

próchno* ‘huba używana przy krzesaniu ognia’

próźniaczyć ‘nic nie robić, *jeno* *siedzieć*’

Por. **proźniaczyć**

próźniák* ‘leń’: Tyś mi zdara do roboty! (niezdarny, niezdatny do roboty, jesteś próźniak, a nie robotnik, jesteś niezdarka).

Por. **proźniak**

próżny* ‘pusty’

prymek ‘obwódka z kożucha (z futra) około *mycki* lub *sukni*’

prymus ‘pierwszy, najcelniejszy uczeń w szkole’

prywatą ‘lekcja, nauka, jaką starsi uczniowie młodszemu udzielają i z tychże się utrzymują’: On ma dwie prywaty (godziny) bardzo dobre, płacą mu miesięcznie po 4 reńskie.

przać ‘sprzyjać, mieć kogo rad, kochać kogo’: On dzieciom i żonie przaje. Przajesz mi?

♦ Przać, przaje, przajesz, przaje, przajemy, przajecie, przają.

przáciciel ‘krewny’

przácicielić się [‘lubić się, kochać się (?)’]

przácicielstwo ‘krewieństwo’

prządk* ‘wspólne przedzenie lnu przez kobiety’: Przyszło kilka bab na prądk do nas, cały wieczór było pełno drzęzgu. Kołowrotek na prądkach cały wieczór furczał. Była tu z kądzielą (na prądk, na odwiedziny).

przebącać się ‘przepróżnować’: Przebącał się cały dzień i nic nie zrobił.

przebąkać się ‘przepróżnować’: Przebąkał się cały dzień.

przebiédaczyć* ‘stracić wszystko mimo starań’: Biédaczył tam przez dwa lata, aż wszystko przebiédaczył.

przebisagować* ‘spędzić jakiś czas, próżnując’

przebulkać [‘wydać na alkohol pieniądze uzyskane za sprzedany majątek, wartościową rzecz; przepić’]: Przebulkał cały swój majątek.

przece ‘przecie, przecię’

przechlastać* ‘stracić pieniądze na pijaństwo; przepić’

przechybać ‘rzucaniem przełożyć z miejsca na miejsce, np. słomę z jednego *sąsieka* do drugiego’

przechylić 1. ‘przewrócić’ **2.** ‘duszką wypić’: Miał przed sobą pełną szklankę i naraz ją przechylił.

przechylić się* ‘przewrócić się’: Żber się przechylił i wylała się woda z niego.

przechynąć 1. [‘przerzucić’]: Wziął płaski kamyk i przechynął nim kościół. **2.** ‘przewyszczyć’: Obaj syny się dobrze uczą, ale ten młodszy przechynął starszego (ma lepsze klasy (postępy)).

przeciwa [‘człowiek’] nieposłuszny, *niedający nikomu pokoja* (pokoju), pobudzający, *spórny*’

przeciwnik [‘człowiek’] nieposłuszny, *niedający nikomu pokoja* (pokoju), pobudzający, *spórny*’

przeciwny 1. ‘nieposłuszny, *niedający nikomu pokoja* (pokoju), pobudzający, *spórny*’: Jego dzieci są bardzo przeciwne. To jest spórny synek, przeciwny, uparty. **2.** ‘niedający się ująć w karby (tak o człowieku, jak i o rzeczy)’: Przeciwna, spórna robota. Przeciwny wiatr, który turbuje człowieka przy robocie.

przeczka ‘szeroki *uwrotnik*, mający kilka zagonów w sobie’: Na przeczce będziemy kapustę sadzić.

przedać* ‘sprzedać’: Koń dobry, ale świta, muszę go sprzedać. Tego roku będzie mało strawy, trzeba dwie krowy sprzedać. Sąsiad mię naśladuje, żebym mu chałupę sprzedał, a temu naśladowaniu już końca nie ma.

przedajkować się [‘stwarzać pozory, że chce się coś sprzedać’]: Przedajkuje się z gruntem (chce swój grunt sprzedać, sprzedawa swój grunt, ale nie na ozaist (nie na serio), mowi ciągle o sprzedaży).

przedanie* ‘sprzedanie’: Mam pięć zbytków do przedania.

przedarebaczyć *1. ‘przepróżnować’: Przedarebaczyć dzień. *2. ‘zmarnotrawić wskutek próżnowania’: Przedarebaczyć majątek.

przedaremniczyć [‘przepróżnować’]

przedawacieli* ‘człowiek, który coś sprzedaje’

przedawać* ‘sprzedawać’: Kupował, sprzedawał, aż wszystko pozbył. Skupować i sprzedawać przędzę to się jeszcze opłaca, ale handlować płótnem to się już nie opłaca.

przedbiec* ‘wyprzedzić’: Będziemy siec, żąć na dogonkę, to jest który którego dogoni, kto prędzej dosieczy, dożnie, który którego przedbiegnie.

przedciepki ‘Vorwürfe [wyrzuty, wymówki]’: On mi zawsze przedciepuje, przedciepki robi, że źle gospodarzę. Na takie przedciepki ja nie odpowiadam.

przedciepować [‘robić wymówki’]: On mi zawsze przedciepuje, przedciepki robi, że źle gospodarzę.

przedgórze ‘miejsce na *górze* (na strychu) przy schodach’: Z przedgórza wchodzi się na górę.

przedizbek ‘miejsce przed *izbą* [domem mieszkalnym]’

przedłóżyć ‘długami obciążyć realność, że wartość jej niższa jest jak ilość długów’: Obdłóżyć grunt (zaciągnąć nań długi, ale nie przedłóżyć go).

Por. **przedłużyć**

przedłużyć ‘długami obciążyć realność, że wartość jej niższa jest jak ilość długów’: On już dawno przedłużony (ma więcej długów jak majątku).

Por. **przedłóżyć**

przedniączka ‘przy żniwie przodkująca [kobieta]’

przedniak ‘przy żniwie przodkujący [mężczyzna]; pierwszy żeniec’

przefurmanić [‘stracić pieniądze, majątek’] ♦ Dopoki nie było kolei żelaznych *furmanili* Szlązacy, jeżdżąc aż do Trjestu i Lwowa. Niejeden przy tych *furmankach* zyskał, inny znów majątek stracił – *przefurmanił*.

przegalganić* ‘przepuścić’: Przegalganił cały swój majątek.

przegazdować ‘przepuścić majątek’

przegib ‘przegub, przeguba’

przegibka ‘jeżeli świśnięciem bicza okręci się koniec o biczysko, tedy jest bicz na *przegibce*; przegiętko’: Złożył bicz na przegibkę i częstował nim konie.

przegibowy [‘związany z *przegibem*’]

przegład, -ędu ‘przejrzanie, wybadanie jakiej rzeczy’

przegłodować [‘przeżyć jakiś czas, głodując’]: Przegłodował całą zimę (całą zimę cierpiał głód, niedostatek).

przegnać 1. ‘przepurgować [wywołać biegunkę]’: Przegnało go i teraz już mu lepiej.

*2. ‘wyorać rowek do odprowadzania nadmiaru wody z pola’ ♦ *Chałupnicy i zagrodnicy* niemający własnego zaprzęgu muszą sobie *napytać robotnika*, który by im rolę *spodorał*, gnój wywiozł, zorał, *zawłoczył*, *wybródził*, *obegnał* i *przegnał* (zwodnicę zrobił).

przegnać się ‘przesilić się’: Przegnać się w robocie.

przegrabacieć [‘zdrętwieć z zimna’]: Ręce mi od zimna przegrabaciały, przegrabiały (jak grabie twarde). Zaoziąbało mię w ręce (zaszczepiło mi za pazory, przegrabaciały mi palce od zimna).

przegrabieć* ‘zdrętwieć z zimna’: Ręce mi od zimna przegrabaciały, przegrabiały (jak grabie twarde).

przegrodić ‘wmieszać się w sprawę i zepsuć ją’: Byłbym ten grunt kupił, ale mi sąsiad przegrodził.

przegryzka ‘przekąska’

przegrzeszony ‘przeklęty’: Przegrzeszony człowiek, przegrzeszona robota. ♦ Niższy stopień klątwy.

przegrzeszyć ‘przekląć’: Tego człowiek ludzie już przegrzeszyli.

przegrzeszyniec ‘*przegrzeszony* człowiek’

przehandlować ‘przemienić, to jest wziąć jedną rzecz zamiast drugiej’ ♦ Idąc z karczmy, on wziął moją, a ja jego czapkę, a dopiero w domu spostrzegliśmy błąd.

przehandlować się ‘dać jedną rzecz za drugą’: Przehandlowały się na pończochy bez przyplaty.

przehladać ‘przeszukać’

przehópnać ‘przeskoczyć’: Zając przehópnał przykopę i wbiegł do lasa.

przehuczeć ‘uciszyć się’: Wiatr już prehuczał.

przekabacić ‘nakłonić kogo, aby wbrew znanej swej woli coś uczynił, np. aby do innego stronnictwa należał’

przekamracić ‘w *kamractwie* z innymi majątek przepuścić, przepić, przejeść, przegrać’

przekarczmarzyć ‘przepić w karczmie swój majątek’

przekazować się ‘etwas zur Schau tragen [afiszować się z czymś]’: Przekazować się z czém.

przekopać [‘kopiąc, spulchnić ziemię’]: Przekopać ziemię, aby była pulchna.

przekopać się ‘przebić się przez co’: Śniegu aż po rzyć, nie można się przekopać.

przekopyrtać* ‘poprzewracać’: Obszaurzy, szukając duhanu, wszystko w izbie przekopyrtali. Wypogodziło się, trzeba owies przekopyrtać.

przekukać ‘zamkniętym być w areszcie’: Przekukał tam trzy miesiące.

przekurzyć [‘wydać pieniądze po to, aby kupić i palić papierosy i inne wyroby tytoniowe’]: On już moc (dużo) przekurzył (przepalił na tytoniu, na cygarach).

przelabować* ‘przepuścić, stracić, zmarnować, np. pieniądze, majątek’

przelatować ‘lato gdzie przebyć, przemieszkąć’ ♦ Opp. *przezimować*.

przelatować się ‘lato gdzie przebyć, przemieszkąć’

przelichwiarzyć ‘przelichwić’

przelizać się [‘ulec częściowemu zniszczeniu na skutek używania; przetrzeć się’]

przelizować się* ‘ulegać częściowemu zniszczeniu na skutek używania; przecierać się’: Spodnie na siedzeniu już się przelizują (już się świeci przez nie, już się przecierają).

przeluftować się* ‘zostać przewietrzonym poprzez wystawienie na działanie świeżego powietrza; przewietrzyć się’: Wynieś błany na płot, aby się przeluftowały.

przełowić ‘przeszukać’

przemachać [‘przeprać coś naprędce’]: Poszła przemachać chusty do wody.

przemacierzały ‘zleżały, stęchły, *skrębiały*, zgniły, *żalawy*’: Z tego drzewa nie rób toporzyśka, bo już jest przemacierzałe.

przemaszkiecieć ‘przełakocić [wydać pieniądze na łakocie]’: Nie dawaj mu pieniędzy, bo wszystkie przemaszkiecieci.

przemaścić ‘za wiele tłuszczu, *masnoty* do potraw dać, przetłuścić’: Ona tam nie przemaści (nie daje za dużo tłuszczu).

przemazać ‘przekupić kogo, dawać podarunki’

przemiatąć się ‘przenosić się z miejsca na miejsce, mieć co chwila inny pobyt, inne mieszkanie’

przemieniać się* ‘zastępować jeden drugiego, wchodzić na czyjeś miejsce; zmieniać się’: Robiliśmy na ostrządkę, np. jeden podawał snopy w górę, a drugi je odbiera. Jak się pierwszy zmęczy, przemieniają się i ten, co miał lekszą robotę, to jest odbieranie snopów, wstępuje w miejsce pierwszego.

przemieszać [‘poruszyć coś, mieszać’]: Przemieszać zboże na sypaniu, w fachu, żeby nie stęchło.

przemignąć ‘przebiegnąć, przelecieć co najprędzej’

przemówić* ‘powiedzieć coś, odezwać się, zwrócić się do kogoś’: Zaciął zęby i ani słówka nie przemówił. Spórował cały dzień, nie przemówił, nie jadł i nie chycił się żadnej roboty.

przeniemoc ‘przebyć długą chorobę, niemoc’

przepadło klepadło prov. [‘coś zostało zaprzepaszczone, zmarnowane’]

przeparzyć ‘przebiegnąć, przelecieć co najprędzej’

przepiąć ‘zanadto, za mocno co ściągnąć’: Przepiąć konia (zanadto siodło przyciągnąć).

przepląść się ‘*przedaremniczyć, przebisagować, przeproźnować*’

Por. **przeplęść się**

przeplęść ‘przegadać’: Przeplótł całą godzinę.

przeplęść się ‘*przedaremniczyć, przebisagować, przeproźnować*’: Przeplątł się cały dzień.

Por. **przepląść się**

przeplakać 1. ‘płacząc, pomału o kim, o czym zapomnieć, już dalej nie płakać’: Zrobił mi krzywdę, ja go przeklnę, ja go przeplaczę. **2.** ‘płakać tak długo, aż kogo Bóg ukarze, litując się nad płaczem sprawiedliwym skrzywdzonego’: Przeplakać kogo.

przepocić [‘pocąć się, spowodować przesiąknięcie czegoś potem’]

przepotnieć [‘stać się wilgotnym, pokryć się kropelkami wody; zwilgotnieć’]

przepruszyć ‘z prochu, z kurzu trochę oczyścić, otrzepać’

przepuknąć się* ‘pęknąć’: Gluza mu się przepukła.

przerządzić ‘*przemówić*’

przerzec się ‘pomylić się w *mówie*, w słowie’: Przerzekł się, powiedział „gadzina” miasto „godzina”, a teraz się z niego śmieją.

przerzékać [‘sprowadzić nieszczęście długimi modlitwami’]: On by mię mógł przerzékać (on by mógł tak długo się modlić o jakie nieszczęście dla mnie, aż by mię takowe spotkało).

przesadzić 1. ‘przeskoczyć’: Przesadził przez szeroką przykopę. **2.** [‘wydać pieniądze na grę na loterii’]: Już moc pieniędzy przesadził, a jeszcze nic nie wygrał.

przesądzić ‘przeprosować’: Zawsze się sądzi, już cały majątek przesądził.

przesiednąć ‘przesieść [usiąść na czym innym]’

przesiedzieć ‘przebyć karę w areszcie’

przeskoknąć ‘przeskoczyć’

przesmargły ‘wybierzyczny, smakosz’

przespawać [‘spędzać jakiś czas na spaniu’] ♦ Przesypiać nieużywane.

przestać [‘przerwać jakąś czynność’]: Zegar (godziny) przestał cykać (stanął). Przestań, już dość tych dodziwek. Sturkał go łokciem, aby przestał mówić. Wziął motowidło, umotał pół łokcia i przestał. Przestań, bobys mię dożgał (nagniewał, rozjątrzył). Stojący przy nim sąsiad parę razy go za płaszcz szarpnął, aby już przestał wygadywać i kłąć – aby się miarkował.

przestąpić ‘przejsz z ewangelickiej na katolicką wiarę lub odwrotnie’

przestroić się* ‘zmienić styl ubierania się’: Przestroiliła się i nosi teraz mezyłankę. Chodziła dotąd po lasku, a przestroiliła się po wałasku, chodziła po chłopsku, a teraz chodzi po miejsku (pańsku).

przestrojka ‘kobieta, która swój stroj (ubranie) na inne ubranie zamieniła’

przesztorać ‘wziąć żerdkę i przeczyszczyć, przepchać nią kanał, żeby odpływ był wolniejszy’: Kanał się zatkoł, trzeba go przesztorać.

przeszumić [‘o *wietrze*: przestać wiać, ucichnąć’]: Wiatr przeszedł (przestał, uciszył się).

przeświecać się ‘być wytartym, [tak że] niedługo będą dziury’: Spodnie na siedzisku uczynają się świecić, przeświecać.

przeświecić [‘spędzić czas, świętować’]: Przeświecić niedzielę, święta. Prześwieciliśmy smutno święta, bo matka ciężko chorowała.

przetaczarz ‘przetacznik [człowiek, który robi przetaki]’

przetérmanić ‘przepuścić majątek’: Cały swój majątek przetérmanił (na głupstwa, drobnotki wydał).

przetrząść [‘trzęsąc drzewem, sprawić, że część owoców spadnie’]: Trzeba gruszki przetrząść, żeby dojrzałe spadły, a reszta jeszcze dojrzewała.

Por. **przetrzęść**

przetrząść się [‘doznać wstrząsów, jadąc po wyboistej drodze’]: Jechał prędko, wóz trzępał, porządnie się na nim przetrząsałem.

przetrzęść [‘trzęsąc drzewem, sprawić, że część owoców spadnie’]

Por. **przetrząść**

przewarzać* ‘doprowadzać do stanu wrzenia; przegotowywać’ ♦ *Lewarka* i *kapálka* dają *żeńczycę*. *Żeńczyca* się *przewarza*, a co na *wyrchu* zostanie, jest gęste i zowie się *hurda*.

przewędzić ‘zanadto uwędzić np. mięso, sperki, kielbasy w kominie’

przewiadować się ‘nieznacznie pytać tam i sam o jakąś rzecz, żeby nikt się nie pomiarkował, co się właściwie chce’: Przewiadywał się o swojej żonie, bo ją ma w podejrzeniu, że...

przewichlarzyć* ‘stracić coś wartościowego wskutek nieuczciwego postępowania’: Zaczął wichlarzyć, a przy tém cały majątek przewichlarzył.

przewidzieć ‘odzyskać wzrok’: Sąsiad, który od pół roku był zaniewidział, wczoraj pierwszy raz przewidział i była z tego radość w domu.

przewiedzieć się ‘powziąć wiadomość z rzeczy ludzkiej, dostać wiatru’: Przewiedział się, że krowa, którą mu skradziono, jest w Bielsku, i zaraz tam poleciał na zwiady, aby się dowiedzieć o niej.

przewiertać* ‘przewiercić’

przewierutny ‘prawdziwy bez wszelkiego powątpiewania’: To jest wierutne, przewierutne kłamstwo.

przewlec [‘zmienić bieliznę pościelową’]: Przewlec łóżko, pierzyny.

przewlec się ‘wdziać na siebie inny ubiór, inne *szaty*’

przewyszyć* ‘stać się lepszym, prześcignąć kogoś w jakiejś dziedzinie; przewyższyć’

przez ‘podczas’: Staliśmy przez cały deszcz pod dębem.

przezdradzić* ‘zdradzić’: Coś mu potajemnie doniósł, przezdradził. U niego to jakby kamień do wody wchynał (wrzucił) (nie przezdradzi tajemnicy).

przezdradzić się* 1. ‘mimo woli wyjawić swoje myśli, uczucia, zamiary’ 2. ‘zostać ujawnionym, wyjawionym’: Zwykluwało się wszystko (przezdradziło się pomалу wszystko).

przezdrzyć ‘przejrzeć’: Niedawno posadzono na pagórku różne drzewa, a teraz się to tak zagęszczyło, że ani przezdrzyć, ani przejść nie można.

przeziębnać* ‘bardzo zziębnać; przeziębnać, przemarznąć’

przezimować [‘spędzić gdzieś zimę’]

przezwyrtać [‘przetnać (?)’]

przezywać ‘nadawać, ubliżać komu na czci’: Przezywał mię: bestją, juchą, gałganem, cygánem, złodziejem, obieraczem, kurwiarzem, łachem, świnią, psem, smykiem. Durckał i przezywał go całą drogą. Wlażł na mnie (językiem) i zaczął mię przezywać (nadawać).

przeżegnać się [‘zrobić ręką znak krzyża na sobie’]

przeżerać się ‘przycinać jeden drugiemu albo żartem, albo też naprawdę, na serjo’: Przeżerać się z kim.

przeżgać 1. [‘pchając, zrobić otwór w czymś niedrożnym; przepchać’]: Woda się zastawiła, trzeba wziąć żerdz i kanał przeżgać, aby woda odpłynąć mogła. **2.** [‘przebić, przekłuć’]: Wrzód już jest zdrzały, trzeba go przeżgać.

przeżrać 1. ‘przejeść’ **2.** ‘przepić’

przeżuwka ‘przegryzka’: Oto masz na przeżuwkę (abyś miał co do przegryzania, do jedzenia).

przeżywić się [‘spędzić gdzieś jakiś czas, otrzymując pożywienie’]: Przeżywił się przez zimę u mnie, a na wiosnę uciekł ze służby.

przędziół ‘przedział włosów na głowie’: Zrób mi przędziół na głowie, aby był prosty.

przędziona* **1.** ‘miara przędzy – 3 łokcie’ **2.** ‘przędza’

przodek* ‘przednia część wozu’: Obartel przy oknach, obartel przy drzwiach, furtkach, obartel przy wozie, na którym przodek wozu spoczywa.

przybawić się ‘nieco dłużej być gdzie’: Miałem przyjść wcześniej do ciebie, ale się u sąsiada trochę przybawiłem.

przybić 1. [‘bardziej pobić, zbić’]: Obiwszy go, jeszcze mu przybił (jeszcze mu przyciął, dodał). Przybij mu jeszcze. **2.** [‘wystawić coś na licytację’]: Już mu grunt przybili (już ogłosili licytację na jego grunt, przybiwszy edykt na tablicy sądowej).

przybyła ‘przybysz’

przycérknąć ‘przylać troszkę, na dodatek’: Przycérknij też.

przychlebca ‘Augendiener [pochlebca]’: To jest pański polewczarz, przychlebca.

przychlebić się* ‘podchlebić komu’

przychlébnić się* ‘podchlebiać komu’

przychodzić ku sobie ‘przychodzić do sił’: Był chory i wycieńczały, teraz już przychodzi ku sobie.

przychwycić ‘trochę chwycić, przytrzymać, przydzierzeć [!]’

Por. **przychycić**

przychycić ‘trochę chwycić, przytrzymać, przydzierzeć [!]’: Przychyc, bo sam nie udzierzę.

Por. **przychwycić**

przychycić się 1. [‘wsiąść do pojazdu, w którym już się znajdują inne osoby; dosiąść się’]:

Jadąc, prosił nas Paweł, abyśmy mu pozwolili przychycić się (do wozu) (siaść, powieźć się trochę z nami). Przychycił się i jechał z nami pół godziny. ***2.** ‘przyłgnąć do czegoś’: Musisz papier podkleić albo pomaczać, bo ci się nie przychyci na ścianie. Babka się przychyciła do babówki i nie można jej było oddzielić, oderwać. Gabać do mleka

(wtykać palec w ustane mleko, aby się nań śmietanka przychyciła). Kto z piérzem i kwapem robi, ten się ukwapi (kwap mu się przychyci do sukni, do włosów).

przychylić ‘niecałkiem *zawrzeć*’: Przychylić drzwi. ♦ Wyraz pewnie z dawnych czasów, gdzie drzwi nie miały jeszcze zawiasów.

przycierać* ‘dodatkowo ucierać’: Mąki mało, trzeba ziemniaków przycierać.

przycierki ‘resztki rzeczy niedotartych na tarle, np. ziemniaków’

przycupnąć się ‘przyjść do domu’

przycupnąć się* ‘przysiąść się’: Przycupła się do mnie (przysiadła się do mnie).

przyczepnąć [‘przykucnąć’] ♦ Przyczepnąć nieużywane.

przyćmić się [‘ściemnić się, zmierzchnąć’]: Dość już tej pracy, trzeba do domu, bo się już przyćmięwa, przyćmiło (bo już wieczór).

przyćmięwać się* ‘ściemniać się, zmierzchnąć’: Dość już tej pracy, trzeba do domu, bo się już przyćmięwa, przyćmiło (bo już wieczór).

przydać 1. [‘nadać dodatkowe imię’]: On ma Jańtek przydane (do swego imienia). Przydać komu miano. ***2.** ‘dodać’: Te bóty mi są wielkie, muszą jeszcze co przyzuć (przydać jeszcze onuckę, jeszcze jedną parę szkarpetek, aby noga nie jeździła w bócie).

przygazdować ‘przysporzyć majątku’

przygłonić ‘*verschlämmen* [zamulić]’: Ulewa przygłoniła ziemniaki i zagłoniła łąkę.

przygłuchy ‘trochę głuchy’

przygłupi ‘trochę głupi’

przygorzeć ‘*przybawić się* zanadto, niby jak *przywara* do garnka’

przygrazać* ‘zastraszać groźbą’ ♦ Jeżeli chłopca obijają, a on długo wrzeszczy, tedy go sadzają w kąt, *przygrazają* mu różgą i mówią: siedź cichutko, *ani czkniej* (ani się odezwij, ani mru mru).

przyjeść się ‘sprzykrzyć się’: Ta robota mi się już przyjadła. Już mi się ten świat przyjadł (obmierznął mię). Już mi się te chódzki przyjadły.

przyjść z kim na złe słowo* ‘pokłócić się’: On jeszcze z nim nie przyszedł na złe słowo (żyją w zgodzie).

przykiękać się [‘kulejąc, dojsć, dowiec się dokąds’]

przykopa 1. ‘*potóczek*, potok, *młynka*’: Poszła prać do przykopy. Poszła machać do przykopy. Szustała chusty w przykopie. W przykopie wyrchem wody (przelewa się zgoła przez brzegi). **2.** ‘rów wzdłuż *drógi* do sprowadzenia wody’: Jechał krajem cesty, wóz się obalił i ludzie, i rzeczy skidali się do przykopy. Ciepaliśmy przez dwa dni przykopę. Jechał wóz, a chcąc wyminąć, kopyrtnął do przykopy. Cudzić przykopę (wysnażyć, wyczyścić ją). Hodznął przez przykopę. Jechał z kępy, nie zahamował i wywrócił do przykopy. Zając przechópnął przykopę i wbiegł do lasa. Przesadził przez szeroką przykopę. Wóz wjechał do przykopy i musiano go sochorami dźwigać.

przykópka ‘mała *przykopa* na polach do sprowadzania wody deszczowej’

przyłać* ‘dolać’: Przylej troszkę.

przylépek ‘poziome podniesienie ziemi między okapem a ścianą, ulepione z gliny’

przyławek 1. ‘ława dla tkacza w warsztacie’: Tkacz zasiada na przyławku i robi płotno. ***2.** ‘rodzaj prymitywnej ławki’: Nie było zadość stołków, ław i ławek, musieli goście siedzieć na przyławkach (zwykłe deski podparte koziołkami lub stołkami).

przymaćścić 1. ‘dodać *masnoty*, tłuszczu do jedzenia’ **2.** ‘dobić komu do żywego, porządnie go przetrzepać’

przymów* ‘mowa w obronie kogoś’: Przymów, przymówka moja na nic się nie zdała, była nadaremna.

przymówić się ‘wstawić się’: Przymów się za mną, żeby mi to było darowanem. Przymówcie się też za mną.

przymówka* ‘mowa w obronie kogoś’: Przymów, przymówka moja na nic się nie zdała, była nadaremna.

przymróżek* ‘lekki mróz’: Z rana przymróżki, a koło południa popuszcza.

przyodzieżka ‘die Bekleidung [ubranie, strój]’

przypadek ‘nadzwyczajny przypadkowy dochód’: To jest dobry grunt, są tam rozmaite przypadki, jakich inny grunt nie ma. Ma stajnego płatu rocznie 100 reń[skich], a potem jeszcze inne przypadki.

przypalić ‘ze wszystkich sił kogo uderzyć’

przyparzyć ‘ze wszystkich sił kogo uderzyć’

przypaść [‘przewrócić się, upaść’]: Przypadł głowę (upadł na twarz).

przypchnąć 1. ‘przymocować’: Szwaczka musi szycie swoje gdzie przypchnąć, aby mogła szyć. **2.** ‘kilka ściegów uczynić’: Przypchnij mi guzik do koszuli.

przypisać [‘dopisać do rachunku’]: Wypiłem dwie kwarty piwa, a karczmarz mi trzecią przypisał i żądał za trzy kwarty.

przyplata* ‘dopłata’: Przehandlowały się na pończochy bez przyplaty.

przypodobiać ‘*podobę* czemu dawać, żeby to było nie jako sama rzecz, ale tylko do rzeczy trochę podobne’

przypodobić ‘*podobę* czemu dać, żeby to było nie jako sama rzecz, ale tylko do rzeczy trochę podobne’: Kupił pustki (chałupę otarganą, odartą), tego roku to trochę przypodobił (posprawował), a na przyszły rok porządnie sprawi. Przypodobił se bocięcka (pozeszywał, powiązał, posklejał, żeby je przecie jeszcze można obuć, żeby miały podobę bótów).

przypodobniać ‘przyrównywać [upodobniać]’

przypodobnić ‘przyrównać [upodobnić]’

przypominka ‘przypomnienie o zmarłym na końcu kazania’

przypona ‘drąg, którym się zboże i siano na wozie przyciska’

przypowiedzieć ‘do *mowy (rzeczy)* jeszcze coś dodać’: Powiedział, że musimy najem na przód (z góry) płacić, i przypowiedział, że kto nie zapłaci, z pomieszkania wyrzuconym będzie.

przypozwać ‘wprost wezwać, przybrać sobie, *przypytać*, przyprosić’: Za mało nas jest do grabienia i wiązania owsa, muszę jeszcze parę ludzi przypozwać.

przyprzeć ‘zaporą drzwi zasunąć, zawrzeć’: Przyprzeć drzwi (dzwierze).

przypytać ‘zawezwać, zaprosić do pomocy’: Nie może styknąć z robotą, musi se ludzi przypytywać, dziś sobie przypytał dwóch ludzi.

przypytywać [‘wzywać, prosić kogoś do pomocy’]: Nie może styknąć z robotą, musi se ludzi przypytywać, dziś sobie przypytał dwóch ludzi.

przyrazić ‘nałamać rzecz w miejscu, gdzie się trzyma z drugą rzeczą’: Kolebał (kołysał) się na stolku i przyraził jedną nogę, a potem się jeszcze kolebał, aż cały stół rozraził.

przyrębek ‘kawałek płótna przszyty do ramion koszul i *kabótków*, aby je wzmocnić’

przyrodzenie ‘Geschlechtsteil [genitalia]’: Trefił go kamieniem do przyrodzenia. Kopnął mu do przyrodzenia.

przrywa ['uszkodzenie powstałe wskutek naderwania']: W kopie płótna (w sztuce) były dwie przryw, które blejcharz zrobił (narwane kraje).

przysada 1. 'nasienie *kapuśne*': Przysadę trzeba wczas (wcześnie) siać. Przysada nie poschodziła. **2.** 'roślinki (*flancki*) *kapuśne*, które się na zagony przesadzają': Przysada latoś droga, kopa kosztuje ośm krajcarów.

przysiaść 'przysieść [siadać na chwilę (?)]'

przysiadek 'deszczółka przy przęślicy, którą się przysiała do przędzenia'

przysiec ['skosić dodatkowo']: Małoś nasiekł trawy, idź i przysiecz jeszcze trochę.

przysiednąć 'przysieść [przysiąść]'

przyskrzynek* 'szuflada w *trówle* – skrzyni na ubrania'

przyskwara ['jedzenie, które przywarło do dna naczynia podczas smażenia']

przysmargnąć ['lekko się przypalić']

przysmudzić ['lekko się przypalić']

przysmudzić się 'przypalić się, przejąć się *smędem*': Mleko się przysmudziło. Przysmudzony.

przysmurdzić '*przysmargnąć*': Przysmurdzony.

przysmurgnąć '*przysmargnąć*': Przysmurgły.

przysmyczyć ['przyciągnąć, przywlec, przynieść coś ciężkiego']

przysmyczyć się ['dojść lub dojechać powoli, zwykle z trudem; dowlec się']: Ledwo się przysmyczył do domu, a teraz leży na umar.

przystać ['zatrzymać się, stanąć na chwilę'] ♦ Od stać 'stehen'.

przystać się 'dość długo stać przy czymś, przy jakiejś rzeczy'

przystanąć ['zatrzymać się, stanąć na chwilę']: Spotkawszy się, przystanęliśmy trochę i pytał się jeden drugiego.

przystawać ['zatrzymywać się, stawać na chwilę']: Godziny (zegar) przystawają, trzeba je co chwila poganiać, żeby szły.

przystawić* 'o zegarze: przesunąć jego wskazówki do tyłu': Godziny naciągać (nakręcać sprężynę), zastawić lub przystawić (gdy przyspieszają), pognać (gdy się spóźniają), sprawić (zreperować).

przysuć 'przysypać, dodać': Odmierzył mi sztwiertnię rży, a potem jeszcze z kwartę przysuł.

przyszcześcić ['lekko zranić']: Chciał gałąź rozszczerpać, objechała siekierka i przyszcześciło mu palce.

przyszkłebiać się '?': Przyszkłebiać się komu.

przyszkłebić się '?': Przyszkłebić się komu.

przyszkrzyć* 'przypalić się'

przyszkwara ['to], co *przyszkrzy* na dole w naczyniu': Skrobał przyszkwary z rynki, z rynnika, gdzie się w maśle lub słoninie coś piekło.

przyszlapać ['nadepnąwszy, przycisnąć, przygnieść; przydeptać']

przyszlapać się 'przyjść mozolnie': Ledwoch się tu przyszlapał.

przyszłapić ['nadepnąwszy, przycisnąć, przygnieść; przydeptać']

przyszlapować ['nadepnąwszy, przyciskać, przygniatać; przydeptywać']

przyszmatlać się 'przywlec, dowlec, zawlec [się]': Ledwom się tu przyszmatlał.

przyść* 'przybyć pieszo dokąds': Skazał mu, że przydzie, ale na drugi dzień odkazał (mianowicie, że nie przydzie).

przyślepnąć 'dostać słabszy wzrok'

przyślepy* ‘mający słaby wzrok; niedowidzący’: On jest przyślepy.

przytkać ‘trochę zatkać’: Nalał i przytkał flaszkę (nie wgniotł całego korka w flaszkę).

przytknąć ‘trochę zatkać’: Trzeba dymnik w dachu przytknąć, żeby na górę śniegu nie nafujało.

przytłęć [‘dać się we znaki, dokuczyć’]: Przytłęło mu (dokuczyło mu), bo goni za pożyczką.

przytrefić ‘przyciąć komu słowem, zbić, pokonać kogo słowem’: Przytrefić komu.

przytrzyć 1. [‘dodatkowo utrzyć’]: Przytrzyć co na tarle. Małoś natrzył (natarł), przytrzej jeszcze. ***2.** ‘uszkodzić coś wskutek tarcia’: Przytrzył sobie palce na tarle.

przytyczka ‘wieko, *denko*, korek, w ogóle rzecz służąca do przytykania jakiego naczynia, butelki, *faski*, beczki itp.’

przytykać ‘trochę zatykać’

przytyrckać się ‘z nogi na nogę, kołatając się, przyjąć dokąd’: Przytyrckała się do nas niepotrzebnie.

przytyrceć ‘przyjąć dokąd drobnym krokiem’: Po coś tu przytyrcał.

przytyrceć się* ‘przybliżyć się, drepnąć; przydreptać’: Po coś się tu przytyrcała.

przytyskować ‘uskarżać [uskarżać] się, użalać się, narzekać’: Przytyskować sobie.

przywara [‘to], co przywrzało [przywarło] do garnka (np. ziemniaki)’]

przywierać [‘doskwierać, dokuczać’]: Bieda mu przywiera. Mróz przywiera.

przywitana, -ej ‘das Willkommen [powitanie, przywitanie]’: Dał mu w pysk na przywitana.

przywlec [‘wdziać coś na siebie’]: Przywlec jeszcze jedną koszulę, aby ci było cieplej.

przywlec się [‘włokąc się, dotrzeć dokądś z trudem’]: Ledwo się do domu przywlekl.

przywrzeć* ‘przycisnąć, przygnieść coś, kogoś drzwiami’: Przywrzył mu piętę, nogę (drzwiami nagnieść).

przyzdrzyć się ‘przypatrzeć się’

przyzuć [‘założyć coś na stopy’]: Te bóty mi są wielkie, muszę jeszcze co przyzuć (przydać jeszcze onuckę, jeszcze jedną parę szkarpetek, aby noga nie jeździła w bócie).

przyżenić się ‘pojąć żonę, która ma *statek*, *grunt*, chałupę i sprowadzić się do niej’: Przyżenił się na chałupę, na statek.

przyżerać ‘przyrabiać długu pijatyką’

przyżrać [‘narobić długów z powodu pijaństwa’]

psi dni ‘wakacje w szkołach wiejskich’: Rechter nam już zadał na psi dni (oznaczył, co się mamy uczyć przez psi dni, przez wakacje). Kiedyż będziecie mieć zadane na psi dni (na wakacje)? ♦ *Psi dni* były pierwszymi wakacjami we żniwa. Te trwały zwykle trzy tygodnie, *kopaczki* zaś dwa tygodnie.

psi nos ‘oktawa weselna, poprawka, na którą zbierają się w ósmy dzień po weselu weselnicy do karczmy, aby tam przy muzyce wesele niby zakończyć’ ♦ Ten zwyczaj zachowywany jest tylko w okolicy orłowskiej [Orłowej]. Nazwa nie wiadomo skąd pochodzi, może, jak sami orłowianie mówią, od słowa przynos ‘przenosiny’.

psi psi ‘nic’

psiak 1. ‘pies’ **2.** ‘Hundepeitsche [bicz na psa]’

psiarka ‘owoc robaczliwy spadły przed dojrzewaniem’

psiawiara ‘psiajucha [wyzwisko, przekleństwo]’

psik ‘pies, psiczek’

psiniec, -ńca ‘Hundedreck [psie odchody]’

psińco ‘Hundedreck [psie odchody]’

psińco dostać* ‘nic nie dostać’: Psińco dostaniesz (nic nie dostaniesz).

psotny ‘*niemocny*, chorobliwy, *biedny*’: Już od kilku dni jestem psotny.

psternadel ‘trznadel’

Por. **sternadel**

psujka ‘człowiek, który wszystko psuje, zepsuje, co weźnie do ręki’

pszniwy ‘*drażliwy*’

pśkać 1. ‘psikać, kichać, mając *rymę*’ **2.** ‘*zażdziewać* na kogo, jątrzyć go, niepokoić go’:

Dzieci nieustannie pśkają na siebie.

pśnić się [‘gniewać się, złościć się’]

pśniwy [‘łatwo się obrażający, drażliwy’]

ptaszyniec ‘ptasinec, Vogelmist [ptasie odchody]’

pucienka [‘zdr. od *putnia*’]

puczek [‘tłuczek do ziemniaków’]: Tłuczek do tłuczenia, puczek do puczenia. Weź puczek i popucz ziemniaki w pomyjaku dla świni. ♦ *Puczek* jest z drzewa, wysokości jednego łokcia.

puczenie* ‘forma rzeczownikowa czasownika *puczyć*’

puczyć 1. ‘gnieść’ ♦ Tarte ziemniaki (surowe) wkładają się w worek, *pucz* się, a jak się *wypucz*, to masa przyrządza się na potrawy, z soku zaś wyczynia się *szkrób*. ***2.** ‘ściskać’: Puczył ją (ściskał ją).

puczyć się ‘ściskać się’

pudła ‘we młynie Mehlkasten [pudło na mąkę]’

pudlisko [‘zgr. od *pudło*’]

pudła zbior. ‘naczynia kuchenne, domowe, gospodarskie, jak *szafliki*, *grotki*, konewki, stągiewki, *mierzyce*, *wierteliki* z *dązek* poskładane i *lubowe*’: Wszędzie pełno pudeł, ani się ruszyć nie można.

pudło [‘duży pojemnik, naczynie, zwykle w kształcie prostopadłościanu lub walca’]: Pudło się rozsypa, trzeba je pogłobić (obrócić pobić, w ogóle upewnić).

puknąć* ‘pęknąć’: Pacharzyna mu pukła i umarł.

punkt* ‘basta, koniec’

punktum ‘koniec’: Punktum, ja tak chcę. ♦ Teraz *punkt*.

purty [‘odmiana jabłek’]

pus ‘der Kuss [całus]’

pustaczyna ‘rozległa i pusta ziemia, piaski, niezamieszkała przestrzeń’

pustki* ‘zniszczony zaniedbany budynek’: Kupił pustki (chałupę otarganą, odartą), tego roku to trochę przypodobił (posprawował), a na przyszły rok porządnie sprawi.

puszka ‘die weibliche Scham [żeński organ płciowy]’: Pitka, picza, picia, puszka, sajda, szmarówka, motyczka, ciotka, starka, chudzina, sowa. ♦ Inne znaczenie nieużywane.

puszyć się ‘nadymać się, pysznym być’

puścić co do wiatru ‘przemarnić’: On to do wiatru puścił.

puścić co mimo siebie ‘nie zważać na co, zapomnieć o czym’: Puścił to mimo siebie.

putnia ‘eine Butte [owalne naczynie z klepek z jednym uchem]’: Putnia do napawania koni. Putnia większa, która się na grzbiecie nosi.

putniarz [‘człowiek], co robi *putnie*’

putnisko [‘zgr. od *putnia*’]

pychotka ‘pyszniś, pyszny człowiek’

pypląć 1. ‘robotę niedokładnie, nieforemnie wykonać’: To jest żgal, a nie robotnik (co nie robi porządnie, jeno pyple). ***2.** ‘*grzebać* w czymś’: Nie jé, jeno pyple w jadle (wyszukuje, co najlepsze).

pyplák* ‘partacz, fuszer’: To nie jest majster, to jest pyplák.

pyrcula* ‘gorszy rodzaj *wódki*’

pyrc I [‘chów, hodowla’]: Zostawiłem sobie czterech baranów na pyrc (na chów, do stada).

pyrc II ‘woła się na owce, aby je popędzać lub zganiać’

pyrdel ‘pierdel [tyłek (?)]’

pyrdolić [‘mówić głupstwa; bredzić’]

pyrkać ‘wiaterki puszczać’

pyrknąć ‘wiaterki puścić’

pyrsk ‘jeżeli się weźmie szczypta drobnego *nosienia* i wrzuci się go do *grzędki* albo jeżeli się zamacza ręka w wodzie i otrząśnie się ją – tedy powstaje *pyrsk*’

pyrskać 1. ‘polewać’ **2.** ‘biec prędko’: Pyrskáj (leć, bież). ***3.** ‘przemieszczać się w powietrzu, wylatywać w postaci kropel, drobnych cząstek, kawałków itp.; pryskać’: Leci, aż za nim pyrskają.

pyrsknąć 1. [‘przemieścić się w powietrzu, wylecieć w postaci kropel, drobnych cząstek, kawałków itp.; prysnąć’]: Pyrskło mu do oka. Iskra, ziarnko, kropla pyrskła do oka.

2. ‘szybko pobiec, pośpieszyć’: Pyrsknij mi do sąsiada.

Por. **pyrsnąć**

pyrsnąć [‘przemieścić się w powietrzu, wylecieć w postaci kropel, drobnych cząstek, kawałków itp.; prysnąć’]

Por. **pyrsknąć**

pyrszczyć 1. [‘przemieszczać się w powietrzu, wylatywać w postaci kropel, drobnych cząstek, kawałków itp.; pryskać’]: Pyrszczy mu z gęby, gdy mówi. ***2.** ‘skwierczeć, syzczeć’: Gdy kowal rozpalone żelazo włoży do wody, to pyrszczy.

pyrtać 1. ‘rzucać czym, kim’ **2.** ‘rzucać, przerzucać, mięszać’: Pyrtać w czym, czym.

pyrtek 1. ‘każda niedorośla, drobna rzecz’: Kwaki się tego roku nie podarzyły, same pyrteki. **2.** ‘chłopiec mały, chłop małej miary’

pyrtnąć ‘rzucić czym, kim’: Pyrtnął go (sturzył go). Pyrtnął nim o ziemię (powalił go z ła-twością). Pyrtnął nim, aż na głowie kozła stanął.

pysk [‘twarz’]: Dał mu w pysk na przywitana.

pyskacz [‘człowiek pyskаты, kłótlivy; krzykacz’]

pyskować ‘rąbać *pyskiem*, wadzić się, wygadywać’: To jest pyskula, pyskuje co chwila.

pyskula ‘kobieta pyskata, kłótliva’: To jest pyskula, pyskuje co chwila.

pyszczáki [‘odmiana jabłek’]: Pyszczoiki.

pyszczyisko [‘zgr. od *pysk*’]

pyszyć się [‘wynosić się nad innych; pysznić się’]: Pyszy się, a nic nie ma.

pytać ‘prosić’: Pytaj go, to ci da. – Jużem się go dość napytał, a nic mi nie dał.

pytanie ‘prośba’: Nie pomogło mu wszystko pytanie, musiał karę zapłacić. Nic nie można wypytać, wyżebrać prośbą (pytaniem otrzymać).

pytka [‘proszenie’]

pytlik* ‘niewielki pakunek z rzeczy zawiniętych w kawałek tkaniny; tobołek’

pytlować 1. ‘przesiewać mąkę’ **2.** ‘trząść czymś’

pytlowe ‘płaca *menarzom* za zmielone zboże’

pytlówka ‘płaca *menarzom* za zmielone zboże’: Od miecha płaci się dwa czeski(e) pytlówki.

pyty pyty [‘wyraża usilną prośbę’]: ♦ Mowią dzieci [*pyty pyty*] zamiast proszę.

pyty pyty na koryty* ‘wyraża usilną prośbę’: „Pyty pyty – na koryty / Wszystkie palce połamane / Jeny jeden został / Żeby też co dostał”.

R

rabierz ‘rabuś, *rabownik*’

rabować [‘bezprawnie zabierać cudzą własność’]: A coż mi w kapsie rabujesz (cóż mi styrkasz rękę do kapsy, czy chcesz co z niej wyciągnąć)?

rabownik* ‘ten, kto bezprawnie zabiera cudzą własność; rabuś’

racz Pán Bóg żegnać [‘formuła wypowiedzana przez osobę, która wchodzi do domu i застаје domowników przy jedzeniu’] ♦ Przychodzień, zastawszy w domu jedzących, mówi:

Racz Pán Bóg żegnać. Odpowiada mu się: *Dajż to Pán Bóg.*

raczkować ‘literę *r* niedokładnie wymawiać, np. ryba – rlyba’

raczy [‘należący do raka, związany z rakiem – skorupiakiem’]: Raczy ogon, racza dziura.

raczyć się ‘nawzajem się częstować, gościć’

radca [‘ktoś] należący do przełożeństwa gminy’

radny I ‘*poradny*’

radny II [‘ktoś] należący do przełożeństwa gminy’

radośnik I. [‘podarunek, który otrzymują chrzestni po chrzcinach dziecka’] ***2.** ‘przyjęcie z okazji chrztu dziecka’: Wyżywaliśmy radośnik w karczmie. ♦ Po ochrzczeniu dziecka powracają *pátkowie* z dzieckiem do domu rodzicielskiego, gdzie następuje gościna. Potem daje się *pátkom radośnik*, składający się z wielkiej strucli, *babki*, kołaczy i *bochenka* chleba, jeżeli chrzciny są bogate, często tylko z *bochenka* chleba, jeżeli chrzciny są w ubogiej chatce. *Radośnik* zabierają sobie *pátkowie* do domu. Czasem też wyżywa się *radośnik* w karczmie.

rafa [‘obręcz metalowa na kole’; refa, ryfa’]: Zanieś koło do kowala, aby dał nań rafę, rafkę.

rafka [‘obręcz metalowa na kole’; refa, ryfa’]: Zanieś koło do kowala, aby dał nań rafę, rafkę.

rajskie [‘odmiana jabłek’]

rak *1. ‘nieduży skorupiak, mający duże szczypce, żyjący w czystej wodzie’: Oto masz raki, jedz! – Ja się tam nie będę z tём piżdzić, daj mi raczej kęs chleba. Zasukał sobie galaty i rękawy i zaczął raki chytać. Wychytali ryby, raki, ptaki, tak że już ani jednego nie widać. **2.** [‘kawałek szatkowanej *kapusty* od strony głąba z krótkimi końcówkami jej liścia’] ♦ Jeżeli główka *kapusty* włoży się *leżmo* do szatkownicy i szatkuje się w tём położeniu, tedy płatki odszatowane z głąbia mają mnóstwo odnóg i nazywają je *rakami*. Główki *kapuśne* przed *krążaniem* ich *karbują się*, to jest robią się wcięcia w głąb powstały w główce, aby przy *krążaniu* wielkie płyty (*raki*) nie odchodziły. **3.** ‘pogardl. o człowieku lub rzeczy’: Jak bych chycił tego raka, to bych duszę z niego wytrząsł.

rakowy [‘należący do raka, związany z rakiem – skorupiakiem’]

rakówka ‘dwie kostki okrągłe płaskie, znajdujące się w rakach’

ramiączko ‘to, co szelki u spodni, to są *ramiączka* u *sukni* kobiecej (*wałaskiego* stroju)’: Oberwały się *ramiączka* i *suknia* jej spadała.

rancować się ‘opędzać wydatki, starać się, aby nikomu nie być dłużen, aby ludzie nie na-legali’: Trzeba się rancować, aby człowiek jakoś mógł żyć.

ranny ‘rany [poranny]’: Babski płacz a ranny dėszech to wszystko jedno.

ranty konać ‘dziwaczyć, *hałasować*, burdy wyprawiać’

rasz, -u ‘materja *welnianna*’ ♦ *Rasz* – osnowa jest z przędzy, wątek z wełny, robi się jak *gradel* i farbuję na brązowo. *Rasz* używają do *sukni* kobiety noszące stroje *walaski*.

raszka I ‘Rotkehlchen [ptak – rudzik]’

raszka II ‘*suknia* z *raszu* uszyta, koloru brązowego’

ratować 1. [‘udzielać komuś pomocy w niebezpieczeństwie, w trudnej sytuacji’]: Wpadł mi synek do studni – nie mogłem go bez pomocy ludzi ratować, byłem jak na nożach, jakby mnie nożami rżano. *2. ‘starać się ocalić, zachować coś’: Wyleciał z chałupy (wybiegł, aby coś ratować, aby wjechać na kogo).

Por. **retować**

ratunek [‘pomoc w niebezpieczeństwie, w trudnej sytuacji’]

Por. **retunek**

razić ‘cuchnąć, śmierdzieć’: Mięso razi. Panowie jedzą zającą dopiero, aż razi. Razi mu z gęby.

rażka ‘die Kurbel [korba] przy kołowrocie, przy *brusku*, przy studni do obracania’

rebelant [‘buntownik, spiskowiec; rebeliant’]

rebelia [‘spisek, bunt’]

rebelować [‘buntować się’]

rechtor* ‘nauczyciel’: Nasz rechtor ruje chłopców.

Por. **rechtór, rektór**

rechtorczyk ‘pomocnik nauczycielski’

rechtorka ‘żona *rechtor*’

rechtorski [‘należący do *rechtor*, związany z *rechto*rem’]

rechtór ‘nauczyciel w szkołach ludowych, wiejskich’: Macie jakie zadanie? – Rechtór nam zadał od tela po tela. Rechtór nam już zadał na psi dni (oznażył, co się mamy uczyć przez psi dni (przez wakacje)). Trzeba płacić na księdza, na rechtor, na wachtarzy, na kominiarza, na babiculę itd., itd., to do miesiąca parę reń[skich] uchyń (wyniesie, uczyni).

Por. **rechtor, rektór**

regement ‘regiment’

regotać [‘o żabie, ropusze: wydawać głos’]: Żaby regocą w kowiorze.

Por. **rzegotać**

regracja [‘wczasy; rekreacja’]

rejdowaczka* ‘?’: Ożenił się rejdowak / Wziął se rejdowaczkę / Nie chciała mu rejdować / Dął jej jedną fackę (z pieśni ludowych).

rejdować 1. ‘kierować, skręcać czym’: Spuszczali się na sankach z góry. Siedzący na przodzie nie umiał rejdować i sanki się przewróciły. *2. ‘?’: Ożenił się rejdowak / Wziął se rejdowaczkę / Nie chciała mu rejdować / Dął jej jedną fackę (z pieśni ludowych).

rejdowak 1. ‘taniec [stary ludowy taniec czeski o dość żywym tempie]’ *2. ‘?’: Ożenił się rejdowak / Wziął se rejdowaczkę / Nie chciała mu rejdować / Dął jej jedną fackę (z pieśni ludowych).

rektór* ‘nauczyciel’: Rektór zadał nam na kopaczki.

Por. **rechtor, rechtór**

reńskowy* ‘mający nominal wyrażony w złotych reńskich’: Wystarczył z kapsy reńskulę (papiererek reńskowy) i chciał nią płacić.

reńskula ‘*papiererek reńskowy* [banknot o jakimś nominale wyrażonym w złotych reńskich]’: Wystarczył z kapsy reńskulę i chciał nią płacić.

reńszczak* ‘moneta o wartości jednego złotego reńskiego’

reptać ‘wygadywać, omawiać’: Ludzie repcą, reptają na niego. Ludzie repcą na to (na tę sprawę).

reszty* ‘długi’: Posłano nam sekucję gwoli resztów.

retki ‘przyrząd tkacki do nawijania osnowy na *náwoj*, długi jak osnowa szeroka’ ♦ W *retki* wkładają się pasma osnowy w tym porządku, jak osnute zostały, tak aby na *nowoju* równo leżały.

retować [‘udzielać komuś pomocy w niebezpieczeństwie, w trudnej sytuacji’]: Retujcie!
Por. **ratować**

retunek [‘pomoc w niebezpieczeństwie, w trudnej sytuacji’]

Por. **ratunek**

rety ‘*retujcie*’: Krzyczał rety.

rewers ‘zobowiązanie się ewangelika, że dzieci spłodzone w mieszanym małżeństwie wychowywane będą w religii katolickiej’

reż, **rży** ‘żyto’: Do gnojowiska będę siał reż. Będę siał reż do ziemniaczyska. Mom trzy kopy rży. Mam 16 mądeli rży, a 12 pszenicy. Odmierzył mi sztwiertnię rży, a potem jeszcze z kwartę przysuł.

reżny ‘żytni’: Reżny chléb, reżna słoma. Niektóre ściebła (żdziebła, żdzbła) reżne są tak wysokie, że ich wysiążyć nie można.

reżyják ‘używany wyraz, chcąc komu *nadać*, *sprzezywać* go’: Reżyjak. Ty reżyjaku (ty gałganie).

réwik [‘jednoroczny zdrewniały odcinek pędu z kilkoma pączkami szlachetnej rośliny drzewiastej, szczepiony na podkładce w celu otrzymania szczepu’]; zraz’: Rywik, réwik.

roba ‘w ogóle kobieta dorosła, zamężna i niezamężna, w szczególności zaś własna żona’: Jutro pojdę z moją robą (żoną) do miasta. ♦ Wyraz ten używają Laszy na Śląsku. Włosi i *górale* zaś używają na oznaczenie kobiety wyrazów: *baba*, *babka*, *babeczka*, *babisko*, *babsko*, w najogólniejszym zaś znaczeniu: *żeńska*.

robak [‘owad będący szkodnikiem, nękający ludzi i ich domy’] ♦ W mowie potocznej używają: *chrobák*, *chrobáczek*, *chrobactwo*, *chrobaczy*, *chrobączysko*, zaś w mowie wyższej używają *robak* itd., np.: Każdy człowiek ma swego robaka, który go gryzie.

robeczka ‘w ogóle kobieta dorosła, zamężna i niezamężna, w szczególności zaś własna żona’

robić kluki haki pro wojaki* ‘pisać niestaranie, niewyraźnie, gryzmolić, bazgrać’

robigrzech ‘?’

robisko ‘w ogóle kobieta dorosła, zamężna i niezamężna, w szczególności zaś własna żona’

robka ‘w ogóle kobieta dorosła, zamężna i niezamężna, w szczególności zaś własna żona’

robotnik [‘najmowany do prac w polu *chłop* mający konie’]: Mam robotnika dzisiaj. Zasięwy się spóźnią, bo nie można robotnika dostać (który by rolę zorał, zawłoczył...). To jest robotnik daremny, do wszystkiego się ociąga. To jest żgal, a nie robotnik. To jest tuplowany robotnik. Już najednał robotników. Napytał na jutro (na dzień jutrzejszy) robotników. Ujednał się z robotnikami po reńskim dziennie. ♦ *Chalupnicy* i *zagrodnicy* niemający własnego zaprzęgu muszą sobie *napytać robotnika*, który by im rolę *spodorał*, gnój wywiozł, zorał, *zawłoczył*, *wybródził*, *obegnał* i *przegnał* (zwodnicę zrobił). *Siedlak*, bo zwykle *siedlaczy* tylko mają konie, przyjeżdża więc parą lub czterema końmi z wozem, pługiem i bronami i przyrządzi rolę swoim zaprzęgiem, a *chalupnik* mówi: *mam robotnika dzisiaj*.

robować* ‘wykonywać, wytwarzać, produkować coś’: Przy swojej niemocy robiwał ko-szyki.

robsko ‘w ogóle kobieta dorosła, zamężna i niezamężna, w szczególności zaś własna żona’

rogowe ‘dodatek do *kupniej* ceny za krowy, jałowki i cielęta, który się zwykle gospodyni należy’

rogula ‘der Quirlgel [mątewka]’: Weź rogulę i zafyrtej mąkę w mleku. Wsyp mąki do mléka i zafertaj rogulą. Bierze się rogula i rozfertuje się w garnku zasmázka, mączka (sos), jajecznicza itp.

romaszki [‘odmiana jabłek’]

romeczek ‘ramka’

rontem ‘ciągle, zawsze, bez ustanku’

Por. **róntem, runtem**

rosić ‘mżyć’: Pada deszcz? – Nie pada, jeno rosi (mży, niby ze mgły pada).

rosol ‘woda z zasolonej wieprzowiny przeznaczonej do wędzenia’

rostochole [‘odmiana jabłek’]

rotuz, -u ‘rátusz’

rotuzowy ‘rátuszowy’

rownać ‘równać’

rownaki ‘równy’

rozbaćkorzyć [‘w odniesieniu do butów: rozchodzić, sprawić, by stały się luźniejsze’]: Rozbaćkorzyć, rozbaćkorzony.

rozbić się ‘stać się grubym, zgrubnąć, *sthusnąć*’

rozbiierać [‘poddawać sekcji zwłok’]: Sąsiad się utopił, jutro przyjadą doktorzy i będą go rozbiierać.

rozbiérka [‘zabieranie przydzielonych żołnierzy na kwaterę’]: Był tu ordynanc, przyniósł od fojta paletę na dwóch wojaków. Jutro o dziesiątej będzie rozbiérka przed karczmą.

♦ Z każdej chaty idzie wysłaniec po żołnierzy i sprowadza na *palecie* wyrażoną liczbę do swego domu.

rozbraniać [‘rozdzielać walczących ze sobą, bijących się’]: Poleciał na rozbroń, chciał rozbraniać bijących się, ale mu się przy tem też dostało, też coś oberwał.

rozbroj ‘hałas, bunt’: Cały dzień robią rozbroj.

Por. **rozbroń**

rozbroń* ‘rozdzielanie walczących stron, bijących się’: Poleciał na rozbroń, chciał rozbraniać bijących się, ale mu się przy tem też dostało (też coś oberwał).

Por. **rozbroj**

rozbulać ‘rozwalić, zburzyć’

rozchodna ‘pożegnanie, rozstanie się, gdy jeden drugiego opuszcza i od niego odchodzi’: Wypijmy sobie jeszcze po kieliszku na rozchodną (na rozłączną, strzeziennego).

rozchodzić się ‘rozpadać się’: Olmarja stara, już się rozchodzi (deska nie trzyma przy desce, trzeba ją co chwila poprawiać).

rozchodzi się o co [‘sprawa, rzecz dotyczy czegoś’]: Wołano nas do sądu, rozchodziło się o kradzież kościelną i pytano się nas... O co tu chodzi, o co się tu rozchodzi. Kupił? – Nie kupił. A o cóż się rozchodziło? – O dwa reńskie.

rozciepać [‘rozrzucić’]: Dziś dzień pogodny, trzeba siano z kopek rozciepać, żeby przeschło.

rozcisnąć [‘rozgnieść’]

rozczychrać ‘rozskubać rękami np. wełnę i przysposabiać ją do *kręplowania*’

rozczytać się ['zająć się intensywnie czytaniem, znajdując w tym przyjemność']: Już w tym miesiącu dziesiątą książkę czyta, tak się rozczytał! ♦ Zaczytać się ma inne, odmienne znaczenie.

rozduchać ['rozdmuchać']

rozebrać 'rozrzewnić': Ten ksiądz umie człowieka w kazaniu rozebrać.

rozegnać 'nadać, spuchnąć, rozdać': Rozegnało mu brzuch. Rozegnać kogo, co.

rozegra* 'sposób wyłonienia zwycięzcy w grze, gdy pierwotny wynik nie jest rozstrzygający': Było nas dziesięciu, graliśmy w kostki o piernik, dwóch, co najwięcej rzucili, miało po szesnaście i musieli się rozegrać, a przy rozegrze rzucił pierwszy dziesięć, a drugi jedenaście, i ten wygrał.

rozegrać się 'rozstrzygnąć, kto z dwóch lub trzech, *równaki* numer mających, ma wygraną otrzymać': Było nas dziesięciu, graliśmy w kostki o piernik, dwóch, co najwięcej rzucili, miało po szesnaście i musieli się rozegrać, a przy rozegrze rzucił pierwszy dziesięć, a drugi jedenaście, i ten wygrał.

rozeźrmiało się 'jeżeli co dzień kilka razy grzmi, pogrzmiewa'

rozerwać* 'podzielić': Rozerwijmy tę rzecz, tę pracę między sobą a zrobmy ją.

rozeźrać 'rozgniewać': Rozeźrać kogo.

rozeźrać się 'rozpić się'

rozfértać ['rozmieszać']

rozfértować* 'mieszać': Bierze się rogula i rozfertyje się w garnku zasmażka, mączka (sos), jajecznica itp.

rozforować 'rozszaflować, rozrzucić': Rozforował swój majątek, a teraz biędę klepie.

rozfująć ['roztrwonić']: Rozfujął cały swój majątek.

rozgradzać 'dzielić jaką miejscowość na części i te części płotem lub przegrodą obstawiać'

rozgradzać się* 'odgradzać się płotem': Kupił część sąsiedniego ogrodu ku swojemu domu, jutro się będą rozgradzać.

rozgrodzić 1. 'podzielić jaką miejscowość na części i te części płotem lub przegrodą obstawić' ***2.** 'w odniesieniu do ogrodzenia: rozebrać jego część': Rozgrodzili krzasło, aby mógł wóz do ogrodu wjechać.

rozjéżdżać się 'rozpadać się': Trzeba na szaflik mocno wbić obrączkę, bo co chwila zjeżdża, a szaflik się rozjéżdża. Trzeba widły gnojne zagłobić, bo się rozjeżdżają.

rozkazować* 'rozkazywać': Ty mi tu chcesz rozkazować? No, tyś mi stwora, aby komu rozkazować!

rozkraczać się 'rozstawiać nogi, o ile tylko *rozkrok* na to pozwoli'

rozkroczyć się pogardl. 'rozkraczyć się [stanąć w rozkroku]': Boli go w rozkroku, nie może chodzić, ani kroczyć, ani się rozkroczyć.

rozkrok 'miejsce, gdzie się nogi schodzą, zbiegają': Boli go w rozkroku, nie może chodzić, ani kroczyć, ani się rozkroczyć. Oddał galaty (spodnie) krawcowi, bo mu są ciasne w rozkroku.

rozkrzącić 'rozłamać coś w miejscu, gdzie są nogi przymocowane'

rozkutać* '*grzebiąc*, rozgarnąć coś; rozgrzebać': Rozkutać kretowiny.

rozlać się 'nichts daraus werden [nie dojść do skutku, nie powieść się]': Rozlało się. Jacekmy się umowili o cenę gruntu, zaczął sobie rozmaite wyłomki robić (że jeszcze będzie cały rok gospodarzyć, że sobie weźmie parę koni, dwie krowy, że sobie weźmie garczok i blachę z pieca itp.), tak że się spączyłem, a z kupie nic nie było, a kupia się rozlała.

rozlazować się ‘rozłazić się’

rozlegać się ‘rozciągać się *leżmo*’: Rozlega się na łóżku, na ławce, na trawniku.

rozłączać się* ‘żegnać się’

rozłączka ‘pożegnanie, rozstanie się, gdy jeden drugiego opuszcza i od niego odchodzi’:

Dam ci bączkę na rozłączkę. ♦ Częstsze: *rozłączna*.

rozłączna ‘pożegnanie, rozstanie się, gdy jeden drugiego opuszcza i od niego odchodzi’:

Wypijmy sobie jeszcze po kieliszku na rozłączną.

rozłączyć się ‘pożegnać się’: Rozłączyliśmy się przy moście. Goście się przez godzinę łączyli, a nie mogli rozłączyć.

rozłączyć się z tym światem* ‘umrzeć’: Rozłączył się z tym światem.

rozłom ‘miejsce, szpara, otwór, który się utworzy, gdy się jaka rzecz nałamie, złamie, rozłamie; rozpadlina’

rozmachować ‘mędrkować, *rozpuszczać rozumy*, zastanawiać się nad jaką rzeczą’

rozmarjánki [‘odmiana jabłek’]: Rozmarjonki.

rozmarkocić* ‘spowodować, że ktoś staje się smutny; zasmucić’: Wiadomość o śmierci przyjaciela swego bardzo go rozmarkociła i był długi czas markotny.

rozmawiać [‘prowadzić rozmowę’]

rozmazać się ‘rozbeczeć się, rozplakać, *sklébić się*’

rozmazaniec [‘człowiek płaczliwy’]

rozmazany [‘zapłakany, użalający się nad sobą’]

rozmiatać [‘zamiatając, zmiatając, odsuwać śnieg na boki’]

rozmiarzyć ‘zerquetschen [rozgnieść, zmiażdżyć’]

rozmięść [‘zamiatając, zmiatając, odsunąć śnieg na boki’]

rozmięk ‘odwilż, *odmięk*, gdy śniegi miękną i tając zaczynają’

rozmlącać ‘wymłacać na dobre’: Najprzód się omłaca, ociera (zboże w snopkach), a potem się rozmląca (rozwiązują się omłoczone snopki, rozpościera się je (rozpościerka) i rozmląca się).

rozmlócić [‘wyłuskać ziarna z kłosów za pomocą cepów’]

rozmówić ‘rozłożyć, rozjaśnić komu rzecz, aby go od zamiaru odprowadzić’: Trzeba mu to rozmówić.

rozolisz ‘likier’

rozolka ‘*rozolisz*, likier’

rozpajedzić ‘do najwyższego stopnia zgniewać, rozjuszyc’: Rozpajedzić kogo.

rozpajedzić się ‘do najwyższego stopnia rozgniewać się, rozjuszyc’

rozpajedzony ‘do najwyższego stopnia zgniewany, rozjuszony, niby jadem przesiąkły’

rozpor [‘specjalne rozcięcie, na przykład w *sukni*, spódnicy’] ♦ Na *sukniach* fałdowanych, jakie noszą u nas kobiety, ociera się z czasem fałd i powstaje otwór z góry na dół [*pór*].

Rozpor, *rozporek* oznacza zaś otwór w szacie przez krawca zrobiony i obszyty, sztuczny; *pór* zaś jest naturalny.

rozporek [‘specjalne rozcięcie, na przykład w *sukni*, spódnicy’]

rozpościerka* ‘warstwa rozwiązanych i rozłożonych na klepisku w stodole snopków, gotowa do wymłócenia cepami’: Wymłóciliśmy dwie rozpościerki. Najprzód się omłaca, ociera (zboże w snopkach), a potem się rozmląca (rozwiązują się omłoczone snopki, rozpościera się je (rozpościerka) i rozmląca się).

rozpuczyć* ‘rozgnieść’: Rozpuczył jabłko w rękach (dłońmi).

rozpuknąć się* ‘pęknąć’: Dzieci mówią: „Dąga pije na dwa kije / rozpuknie się, wyleje się”.

rozpuszczać rozumy* ‘mędrkować, zastanawiać się nad jaką rzeczą’

rozrazić ‘rozłamać, *rozkrzącić* coś w miejscu, gdzie są nogi przymocowane’: Siadł na stolek, zaczął się na nim kołysać i rozraził go. Jabłoń (mającą dwie odnogi) wiatr rozraził. Kolebał (kołysał) się na stołku i przyraził jedną nogę, a potem się jeszcze kolebał, aż cały stółek rozraził.

rozrazić się* 1. ‘rozłamać się pod ciężarem’: Nakładł książek na stoł, że się o mało nie rozraził. 2. ‘upaść z powodu zbyt szeroko rozstawionych nóg’: Krowa, idąc po lodzie, rozraziła się (rozjechały się jej nogi i upadła na brzuch).

rozrywać* ‘wyrywać sobie, rozchwytywać, rozgrabiać’: Przywiozł pełny wóz chleba na targ. Ludzie go zaraz ohyrkli i zrobili taką rozrywkę, że się o mało nie pobili (rozrywali chleb, każdy chciał kupić i dobijał się do wozu).

rozrywka [‘wyrywanie, rozchwytywanie, rozgrabianie czegoś’]: Przywiozł pełny wóz chleba na targ. Ludzie go zaraz ohyrkli i zrobili taką rozrywkę, że się o mało nie pobili (rozrywali chleb, każdy chciał kupić i dobijał się do wozu).

rozrzyzek 1. ‘gdy *beczkę* piłką na poły przerzną, tedy te poły nazywają się *rozrzyzkami*’
2. ‘*beczka niedęta*, o jednym dnie’

rozstrzelany [‘o kawałkach pól uprawnych:'] jedno leży tam, drugie sam’: Pola do tego gruntu należące są rozstrzelane.

rozszczepać* ‘rozłupać’: Chciał gałąź rozszczepać, objechała siekierka i przyszczepiło mu palce. Rozszczepane kije trzeba wystrugać, a na obrączki zogibać.

rozszipilkować ‘patyczkami porozciągać’: Skórki cielece, baranie itp. należy rozszipilkować, aby łatwiej wyschły.

rozświtać się* ‘o koniu: zacząć intensywnie, cały czas wierzgać’: Konie się rozświtały i nie można je uspokoić.

roztaj* ‘odwilż’

roztocisiczny ‘najrozmaitszy’

roztoliczny [‘różnorodny, rozmaity’]: Roztoliczne rzeczy opowiadał. Najroztoliczniejszy.

roztomaity [‘różnorodny, rozmaity’]: Na tej łące są roztomaite kwiatki, ale na tamtej najroztomaiciejsze.

roztomiły ‘miły w największym stopniu’: Najroztomilszy.

roztoparczać się ‘rozkładać się lub jakie rzeczy i zajmować sobą lub rzeczami więcej miejsca jak należy, lub sobie rościć jakie prawa’

roztoparczyć się ‘rozłożyć się lub jakie rzeczy i zająć sobą lub rzeczami więcej miejsca jak należy’: Roztoparczył się na ławce, że obok niego nie można było siednąć. Leciał do mnie z roztopierzonymi, roztoparczonymi rękami (z podniesionymi rękami i rozszerzonymi palcami).

roztopaść ‘przepaść, głęboki otwór w wysokich górach, w *gorach*’

roztopierzać się ‘rozkładać się lub jakie rzeczy i zajmować sobą lub rzeczami więcej miejsca jak należy, lub sobie rościć jakie prawa’: Przyjął sobie komornika do izby, ale ten zaczął się hned roztopierzać w całym domu (przywłaszczając sobie miejsca w domu).

roztopierzyć się ‘rozłożyć się lub jakie rzeczy i zająć sobą lub rzeczami więcej miejsca jak należy’: Leciał do mnie z roztopierzonymi, roztoparczonymi rękami (z podniesionymi rękami i rozszerzonymi palcami).

roztropiec ‘*ostrew*’ ♦ Koniczyna stawia się na *roztropcach* (*ostrwiach*), zaś siano *łączne* bez *roztropców* [!].

roztrzepać się [‘rozbić, stłuc się’]: Trzepnął garnkiem o garnek i obaj się roztrzepały (stłukły).

roztrzepany 1. ‘nieuważny, roztargniony’: Jest cały roztrzepany. 2. [‘o włosach: potargane’]: Ma roztrzepane włosy.

rozum kogo odstąpił* ‘ktoś stracił rozum’: Rozum go odstąpił.

rozumiesz ‘rzeczownik często gęsto używany, znaczący to samo co rozum’: On nie ma rozumiesz w głowie.

rozważacz [‘ten, kto rozwozi’]

rozważać ‘rozwozić’

rozwęźlić ‘rozwiązać’: Zaciągnął węzeł, teraz go nie można rozwęźlić.

rozwiertać* ‘wiercić, rozszerzyć, powiększyć; rozwiercić’ ♦ Bierze się *gnat* 4 lub 5 stop długi i *rozwiértowawszy* go, oddzierają się *szczepy* na 3 do 5 cali szerokie i pół cala *grubu*, które nazywają *tyniánkami*.

rozwiesielić ‘rozweselić’

rożać ‘światło zrobić’ ♦ *Rożać* i *rożgnąć* jednakowo używane i oznaczają ‘światło zrobić’.

♦ Rożnę, rożniesz, rożnie, rożniemy, rożniecie, rożną, rożnąłem.

rożać się [‘zapalić się, rozpalić się’]: Świeca, szczepa nie chce się rożać.

rożegacz [‘człowiek], który *rożega*, zapala świece’

rożegać freq. [‘zapalać jaką rzecz płomieniem w celu, aby dłuższy czas dała światło’]: Wstawaj, już wstawaj i rożegaj, bo trzeba do pracy.

rożegadło ‘naczenko z rzeczami do robienia ognia: krzesiwko, krzemień, *próchno*, nitki siarkowe itp.’

rożek [‘zdr. od *róg*’]: Na samym rożku (auf dem äussersten Ende, auf dem äussersten Spitze [na samym końcu, koniuszku]).

rożgło się, rożło się komu w głowie ‘ktoś pojął, *pochopił*, zrozumiał’

rożgnąć ‘światło zrobić’: Rożgnął szczypę, świecę. ♦ Rożgnąć, rożgnę, rożgniesz, rożgnie, rożgniemy, rożniecie, rożgną, rożnąłem.

Por. **rożnąć**

rożgnąć się [‘zapalić się, rozpalić się’]: Zapalki mokre, nie chcą się rożnąć, rożgnąć.

Por. **rożnąć się**

rożnąć ‘światło zrobić’: Rożnij świecę.

Por. **rożgnąć**

rożnąć się [‘zapalić się, rozpalić się’]: Zapalki mokre, nie chcą się rożnąć, rożgnąć.

Por. **rożgnąć się**

róg [‘brzeg, skraj jakiegoś przedmiotu w miejscu zbiegu dwóch jego krawędzi’]

róm ‘ramka’

rómek ‘ramka’

róntem ‘ciągle, zawsze, bez ustanku’: Róntem na mnie chodzi, róntem mi na karku siedzi, abym mu pomógł z biędzy. Róntem łązi, goni.

Por. **rontem, runtem**

rószta ‘roszt, ruszt’

rósztunek ‘das Gerüste [rusztowanie]’: Rósztunek przy budowie.

równaki* ‘równy’

ru ru ru* ‘przyśpiew’

ruć ‘rwać kogo za włosy’: Nasz rector ruje chłopców. Ruł go i bił głową do ściany. Nie ruj, bo cię też poruje. Co mnie kyrkasz, rujesz, kudlisz.

ruć się* ‘targać się wzajemnie za włosy’: Wpadły sobie do włosów i ruły się przez ćwierć godziny.

rudziarz ‘górnik, który rudę kopie, czyli z ziemi wydobywa’: Górnicy (rudziarze, hawirze) ustawili się szykiem.

rufiak [‘łobuz, rozrabiaka, też jako wyzwisko’]: Ty gałganie, ty rufiaku. ♦ *Rufiak* oznacza podobno to co rufian [stręczyciel, rajfur], chociaż rufianów u nas (na wsiach) nie ma. Wyrazu tego używają tylko, jeżeli jeden drugiego przezywa: *ty gałganie, ty rufiaku*.

Por. **rufijak**

rufijak* ‘łobuz, rozrabiaka, też jako wyzwisko’

Por. **rufiak**

ruła 1. ‘rura’: Ruły się zaćkały, trzeba je przeczyścić. 2. ‘niezgrabny, w ciemię bity człowiek’: Ty trąbo! ty ruło!

rułka 1. ‘mała rurka’ 2. ‘cybuch’: Stracił po chodniku rułkę (od fajki).

runirować ‘ruinować’

runtem ‘ciągle, zawsze, bez ustanku’

Por. **rontem, róntem**

rurukać ‘śpiewać bez tekstu *ru ru ru* tak jak *dana dana dana*’: Pastérze śpiewają i rurukają.

ruszaczk ‘czas, w którym się ziemniaki na polu pierwszy raz obrabiają (podkopują, a potem okopują)’: Teraz nie masz czasu na to, bo mamy ruszaczk.

ruszaj ‘*allo, fora, marsz, precz*’

ruszej ‘*allo, fora, marsz, precz*’

rwać się 1. ‘mocować się, bić się’ *2. ‘rywalizować o kogo’: A wzięli cię też tam do tańca? – Ab, nie było tam wielkiej porwy (było mało tanieczników, nie rwano się o nas).

rwączka ‘bijatyka, *praczka*’: Rwączka, rwaczka. Cóż tak osysasz, coś tak stękasz, zdaje mi się, żeś tam coś utarzył (oberwał w targaniu, w rwaczce, w bijatyce).

rybiarz ‘rybak’

rybizłowki [‘odmiana jabłek’]

rychlec ‘rychły, wczesny owies’

rychlik 1. ‘wczesny ziemniak’: Macie piękne ziemniaki! Są to rychliki? – Nie, późniaki.

2. ‘w ogóle wszystko co *wcześnie*’

ryczeń* ‘wydawać głośnie, gardłowe, przeciągłe dźwięki’: Krowy ryczą, brzęczą, pobrzękują.

ryczywół ‘płaczliwe, krzykliwe dziecko’

rydz [‘jadalny grab o pomarańczowym kapeluszu; mleczaj rydz’]

rydzy [‘nagromadzony w stopniu szczególnym’]: Rydzy kamieniec. Same rydze dziury (w sukni). Same rydze piaski (nic innego tylko...; jeno).

ryl ‘ryj’: Świni zaprawiają drót do ryla, żeby nie ryła. Świnie obryły wszystkie stromy (drzewa owocowe), trzeba im pozaprawiać dróty do ryla.

rym ‘odgłos uderzenia, bęc, pac’

ryma* ‘katar’: Ryma mi nos zabębnowała (zatkała), że nie mogę oddychać. Chyta mi się ryma, zabębnowała mi nos.

rymnąć 1. ‘uderzyć’: Rymnąć kogo (pięścią w twarz). 2. ‘uderzyć kim o ziem, powalić kogo z gwałtem’: Rymnął nim o ziem.

ryneczka* ‘zdr. od *rynka*’: Gańczarz glejtuje gárki, misy, miski, miseczki, rynki, ryneczki, rynniki, łatki, kachle itd.

rynka* ‘żelazny rondel na nóżkach’: Szkrobał przyszkwary z rynki, z rynnika, gdzie się w maśle lub słoninie coś piekło. Gańczarz glejtuje gárki, misy, miski, miseczki, rynki, ryneczki, rynniki, łatki, kachle itd.

rynnik ‘wielka *rynka glinianna* o trzech nogach, zwykle do prażenia *prażonek* używana’: Gańczarz glejtuje garki, misy, miski, miseczki, rynki, ryneczki, rynniki, łatki, kachle itd. Szkrobał przyszkwy z rynki, z rynnika, gdzie się w maśle lub słoninie coś piekło. „Paweł, Gaweł bębennik, / Wegnał muchy pod rynniki / Muchy mu się zegziły, / Pawła, Gawła zabiły” (Piosnki lud.).

rypać 1. ‘[odrywać od całości]; drapać (na wielką skalę)’ 2. ‘nieść lub wieźć ciężko pod górę i zasadzać nogami, żeby nie ujechały’: Patrz, jak rypie w górę. Konie rypały w górę. *3. ‘ekspresywnie: bieć’: Allo drzyj, allo rypej (bież, leć, pędź).

rypnąć 1. ‘uderzyć’: Rypnął go (pięścią w twarz). Rypnął kijanią o kamień, aż się kijań rozpadła. 2. ‘uderzyć kim o ziem, powalić kogo z gwałtem’: Rypnął nim o ziemię.

ryszawiec ‘człowiek, który ma włosy czerwone i opaloną (od słońca) lub rudą twarz’
ryszawieć [‘rudzić’]

ryszawy ‘rusy [mający rude włosy, też śniady, ogorzały]’

r-za ‘rdza’: Już to r-za zjadła.

r-zać 1. ‘wiehern [rzyć], u koni’ 2. ‘u kobiet, kiedy się wiecznie śmieją’ ♦ Rzę, rzesz rze, r-zamy, r-zacie, r-zają, r-zał, r-zanie.

r-zanie ‘u kobiet, kiedy się wiecznie śmieją’: Już mi się to r-zanie uprzykrzyło.

r-zawy ‘mokry, *siptawy*, bagnisty’: R-zawe pole.

rzazać* ‘rznąć’: Wziął piłkę, rzazał, ale nie dorzazał. Wpadł mi synek do studni – nie mogłem go bez pomocy ludzi ratować, byłem jak na nożach, jakby mię nożami rzazano.

rzazanie* ‘cięcie na części; rznienie’ ♦ Jeżeli przy rznieniu (*rzazaniu*) zostanie kawał, który już nie ma długości *gnąta*, to mówią: *Będzie to na kopyca* (bo też kiedy z wełną robią, ubierają z niej cząstki na *kopyca*).

r-zówka ‘bagnisko, trzęsawisko, mianowicie jeżeli jest koloru rudawego’: R-zówka, r-zawka.

rzáz ‘odpadki drzewa rznętego piłą, trociny’: Od pilnika odpadają opiłki, od piły rzaz (trociny). Przywiozł furę rzazu.

rządek ‘wiersz [wers, linijka]’: Rządek w książce. Naucz się pięć rządków, a potem idź.

rządny ‘mówny, lubiący dużo mówić, rozprawiać’

rządzić ‘mówić, rozprawiać, rozmawiać’: Dziecku dwa roki, a już rządzi. Rządzili przez pół godziny, ale się nie dorządzili (nie domowili, nie ujedniali się).

rządzić się ‘nie zostać nic dłużen, dać każdemu, co mu się należy, w ogóle rachować się z ludźmi’: On jeszcze nie umie rządzić się w świecie. Rządzić się z ludźmi.

rząska ‘kaftanik długi z fałdami (*rzęsny*) dla dzieci, gdy chodzić zaczynają’: Rząska, ka-banica.

rzebyczek ‘*gwoździć* [w zn. 2]’ ♦ Oba wyrazy używane.

rzecądz ‘wrzeciądz [dawne urządzenie do zamykania bramy, drzwi od wewnątrz]’

rzecz* 1. ‘mowa, mówienie’ 2. ‘wypowiedź’: Wszystko do kupy zmacił i nie można być mądry z jego rzeczy (mowy).

rzeczny ‘mówny, lubiący dużo mówić, rozprawiać’

rzegotać [‘o żabie, ropusze: wydawać głos’]

Por. **regotać**

rzeknąć ‘*rzec*’: Rzeknij mu (powiedz mu).

rzezać* ‘ciąć, piłować’: Rzeźcie, a nie chechłajcie (weźcie się żwawo do roboty, a nie udawajcie, że robicie).

rzéc* ‘powiedzieć’

rzékać 1. ‘prawić, *mawiać*’: Rzéka się (prawi się, mawia się) u nas Francek, a nie Franci-szek. ♦ *Mawiać* jest mniej używane. **2.** ‘modlić się’: Straszecznie rzékali (nader gorliwie się modlili). Rzykej!

rzéznia ‘komora, gdzie się *sieczka rzeże*’ ♦ Ręczny przyrząd do rznienia *sieczki* nazywa się *korbą*, miejsce zaś, gdzie się *sieczka* rznie, nazywa się *rzeźnią*, *rzéźnią*.

rzępieć [‘chrzęścić’]: Śnieg zmar-zły rzępi pod nogami. Szczyrk (żwir) rzępi pod nogami.

rzęśny* ‘mający wiele fałdów, mocno sfałdowany’: Jeśli chcesz mieć rzęśniejszą suknię, to ją musisz dać w ośm szerzyn.

rznać ‘uderzyć kogo’: Rznąć kogo.

r-zowieć ‘rdzewieć’

rzucać [‘wprawiać jakiś przedmiot w ruch, powodując jego chwilowy lot w powietrzu’]: Dzieci zrobiły duczę w ziemi i bawiąc się, rzucają w nią kamyczki lub fazole. ♦ *Rzucać* mało używane, *ciepać* powszechnie używane.

rzycią zarabiać [‘być prostytutką’]: Ona rzycią zarabia.

rzycisko ‘wielka rzyć’

rzyć 1. [‘wulgarnie tyłek’]: Piznął się w rzyć piętami. Wypięła mu rzyć. Wypięła jej голу-tenką rzyć (co się przy zwadzie często dzieje). Nakopał jej do rzyci. **2.** ‘tył, *zadek przy ziemniakach*’ ♦ Ziemniaki do sadzenia przeznaczone okrawają się, tyłki nieimające oczek odrzucają się na bok i nazywają się *odrzytki* lub *rzyci*.

rzytka ‘mała rzyć’

rzytowie ‘tył [dolna część] snopków zbożowych’: Rzytowie nie daje żadnego ziarna.

S

sadowki ['odmiana jabłek']

sadowka 'jabłoń zwyczajna, nieszczepiona'

sadzacz 'sadziciel [ten, kto sadi, zasadza, lub pyszałek, zarozumialec], sadzca'

sadzać ['wkladać, wsuwać']: Sadzać chleb do pieca. Już ugorzało w piecu piekarskim, trzeba węgle ciaskiem wygrzebać i chleb do pieca sadzać.

sadzák 1. 'ziemniak do sadzenia przeznaczony' **2.** 'kołek zakrzywiony, spiczasty do robienia dziur przy sadzeniu *kapusty*'

sadzál 1. 'ziemniak do sadzenia przeznaczony' **2.** 'kołek zakrzywiony, spiczasty do robienia dziur przy sadzeniu *kapusty*'

sadzić I ['umieszczać sadzonki roślin, krzewy, drzewka, bulwy itp. w odpowiednio przygotowanej ziemi, tak żeby się przyjęły i rosły']: Naprzód grzędkę porządnie ulać, a potem dopiero sadzić. Jutro będziemy gnój na uprawkę wozić, potem orać i ziemniaki sadzić. Na przeczce będziemy kapustę sadzić. Pozdrzyj do kalendarza, jaka tam dziś planeta, bo trzeba ziemniaki sadzić. Na podłaczu będziemy latoś kapustę sadzić.

sadzić II 'biec, pędzić': Patrzcie, jak zając przez podorówkę sadi.

sadzić III 1. 'stawiać na loterję': Sadzić do lutryje. **2.** 'przy licytacji: podawać wyższą cenę': Była licytacja, wszyscyśmy sadzili.

sadzić duszę swoją 'verpfänden [ręczyć za coś, za kogoś']

sadzić głowę 'verpfänden [ręczyć za coś, za kogoś]': Ja sadzę moją głowę, że się tak stanie.

sajda 'vulva, *chamajda*': Pitka, picza, picia, puszka, sajda, szmarówka, motyczka, ciotka, starka, chudzina, sowa, chamajda.

sajdák ['pochewka na osełkę do ostrzenia kosy]; *kyrblik*

sakramencki 'verflucht, vermaledeit [przeklęty, cholerny]'

sakramentnik 'verfluchter Kerl [przezvisko, często nieznosnego dziecka]'

sakraportski '*sakramencki*'

sakremencki '*sakramencki*'

sakreportnik '*sakramentnik*'

sakulejcki '*sakramencki*'

sakulencki '*sakramencki*'

sakulentnik '*sakramentnik*'

salamencki '*sakramencki*'

salamona 'Salamiwurst [kielbasa salami]'

sałasz ['całe gospodarstwo pasterskie na hali, zarówno budowlę, jak i miejsce wypasu']: „Przy Betlemie na sałaszu / Tam się owce dobrze pasu”. ♦ Nie: szałas. *Sałasz* składa się z: a) *koléby*, budy, b) *koszarów* i łąki.

sałasznik* 'właściciel lub współwłaściciel *sałaszu*' ♦ W czasach patrymonialnych mieli *górale* rozległe *sałasze*. *Sałasznicy* mieli prawo rozrastającą się buczynę i jodłowiznę z tych *sałaszy* wyrębywać. Wyrębane *chraści* rozścielali po *sałaszach*, aby po zgniciu tychże trawa na *sałaszach* lepiej rosła. To prawo wyrębywania nazywano *poprawą*.

salát, -u 'sałata'

samica ['zwierzę płci żeńskiej, głównie u ptaków, niekiedy u innych niewielkich zwierząt']: Samica zległa i ulągły się zwierzęta.

samiczka ['zwierzę płci żeńskiej, głównie u ptaków, niekiedy u innych niewielkich zwierząt']

samochwał ['człowiek chwalcący sam siebie, lubiący się chwalić']

samociąg ['ciągnąc samodzielnie']: Nosi samociąg mléko do miasta (nałoży naczynia z mlékem na mały wózek, sam się do niego zaprzęgnie i wiezie, czyli ciągnie). Przyjechał samociąg z chlebem na targ.

samorodka 'jabłoń nieszczepiona, płonka'

Por. **samoródka**

samoródka 'jabłoń nieszczepiona, płonka'

Por. **samorodka**

samoródki ['odmiana jabłek']

samotaki 'taki sam': Ja sobie znów samotaki kabát kupię (jak ten stary był). To jest samotaki jak tamto.

sanetra ['czarny proch (?), saletra potasowa (?)]; saletra'

sanetrarka ['wytwarzanie *sanetry*']

sanetrarski ['przym. od *sanetrarz*']: Sanetrarski majster.

sanetrarz ['człowiek pracujący przy wytwarzaniu *sanetry*']

sanetrowy ['przym. od *sanetra*']

saperlajdski* 'bardzo intensywny': Zamroczyło się na deszcz i mieliśmy saperlajdską oganiaczkę z owsem.

saperlajdy 'wykrzyknik': Saperlajdy, co tu gruszek!

sarniak 'Rehbock [samiec sarny – kozioł]'

sarniec 'Rehbock [samiec sarny – kozioł]'

sarnina 'mięso sarnie'

sądza 'areszt': Był w sądzy dwa miesiące. Wczoraj wrócił ze sądzy.

sądca 'sędzia'

sądy 'instytucja państwowa powołana do sądzenia' ♦ *Sędy, sądy* – oboje używane.

Por. **sędy**

sąsiada* 'sąsiadka': Unaszała się z sąsiadą o groch wytargany z ziemniaków. Zanieś mi pończochy do sąsiady, żeby mi do nich pięty wrobiła (wsztrykowała).

sąsiek* 'odgrodzone miejsce na siano lub słomę w stodole': Jak się warstwy zboża w sąsieku ulegną, to jeszcze dwie warstwy na wyrch możemy włożyć. Wyciepać słomę z sąsieka.

sążyca 'reż i pszenica razem posiane'

Por. **somżyca**

scać 'szczać'

schaternieć ['zmizernieć], *zbiednieć*: Ciągłe mokro, zasiewy schaterniały.

schechlany* 'wytarty, starty *chechlaniem*'

schlastać 'zbić kogo dłonią po twarzy': Schlastał go (dał mu dużo policzków).

schówka 'kryjówka, to jest miejsce do ukrycia rzeczy'

schronić w przenośni 'ukraść': Zapomniał bóty na dworze i ktoś mu je w nocy schronił.

schwalić* 'zachwalić': Wyradzili mu chałupę do kupienia (po naradach wyszukali, oznaczyli, schwalili).

schwalnie ‘z rozważą, naumyślnie’: Na schwal, schwalnie tu do was przyszedłem, aby was prosić o... A któż mi tu stół obalił w ogrodzie? Wiatr go nie obalił, to musiał ktoś na schwal, schwalnie zrobić.

schwalny ‘naumyślny’: Posłałem schwalnego posła do Cieszyna po doktora.

schybać* ‘zrzucić’: Zeprał wszystko na jedną kupę (zwałił, schybał).

schybki ‘resztki jakiej rzeczy, które się na kupę zrzucają, *schybują*’

schybować* ‘zrzucać’

schynąć [‘zrzucić’]: Był na jabłoni i schynął mi dwa jabłka. Wyleż na szope i schyń parę ociepek siana dla koni.

schynąć się w przenośni ‘złożyć się’: Trzeba by posłać po wódkę, schyńmy się.

scypnąć ‘umrzeć, o małych ptaszkach, dzieciach’: Już scypł, już scypnął, już wyprosił nogi.

scytkać ‘trochę uspokoić dziecko’

szczadzony* ‘pobrudzony sadzą; okopcony’: Górale przywożą na targ szyndziół (gonty) szczadzony.

szemierzyć się ‘obsypać się *chrostami* (krostami), które zaś prędko się tracą’

szochrany* ‘zmoczony’: Przyszła do domu cała szochrana, szła w deszczu i błocie.

se ‘sobie’: Jak se pościele, tak się wyśpi. Ja se tu będę siedział. Zagrajmy se, sobie. On se rad bulknie. Przyszedł do sklepu, a nie mówił, jeno se byrkoł: kawy, cukru. Twierdzi mię i nie mogę se na to poradzić, nie mogę na to leku znaleźć. Kupił se maszynkę za grajcar. ♦ *Ja se tu będę siedział i: ja tu sobie będę siedział* – często, lecz nie zawsze używane.

sekrét ‘pieczęć’: Wziął sekrét, oczadził go na świeczce i przycisł na papier.

sekreterka ‘żona sekretarza’

sekucja ‘egzekucja’: Posłano nam sekucję gwoli resztów.

sekutne [‘należności przysądzone wierzycielowi’]: Musiałem pięć czeskich dziennie sekutnego płacić.

sekutnik ‘egzekutor’: Sekutnik leżał dwa dni u mnie.

sentenc ‘*ortel*, wyrok, zwykle wyrok śmierci, który dawniej z wystawieniem zbrodniarza publicznie odczytywano’: Dziś czytali w mieście ...owi sentenc, jutro go będą wieszać.

setka ‘liczbę sto w sobie zawierająca’: Jedenki są liczby od jeden aż do dziewięć, potem następują dziesiątki, potem setki. Dągi i obręczę teraz na setki (setkami) odstawiać musimy. ♦ Dawniej: na kopy, kopami.

setkować ‘układać, wiązać, pakować po sto do jednej wiązki, paczki’

setnie ‘bardzo, mocno’: Setnie mię to boli. Setnie się stara o niego. Słońce setnie dogrzewa.

setny ‘duży, piękny, tęgi, nadzwyczajny (między stoma tylko jeden taki, podobny)’: To są setne ziemniaki. To jest setny chłapiec, chłop. A to setny (tęgi) babusiek.

sérkarka ‘żona *sérkarza*’

sérkarnia ‘zabudowanie, gdzie séry wyrabiają’

sérkarz [‘człowiek], który séry (szwajcarskie) wyrabia’

sędy ‘instytucja państwowa powołana do sądzenia’ ♦ *Sędy, sądy* – oboje używane.

Por. **sądy**

sękowiec ‘kij sękaty’

sękulec ‘kij sękaty’

sfifrać [‘zrobić coś niestarannie’]

sfifrać się ‘powalać się’: Włazł do błota i cały się sfifrał.

sflekować ‘die Stiefeln besohlen [przybić fleki]’: Bóty sflekować.

si 1. ‘mówi się dzieciom, żeby czego nie dotykały’: To jest si (tego nie dotykaj, np. ognia).

***2.** ‘do dziecka w pytaniu o bolące miejsce, ranę’: Masz si? (boli cię, masz ranę?).

Gdzie masz si?

siadać ‘[o rosie]: zaczynać padać [osadzać się]’: Rosa siada.

siątać ‘[płoszyć, straszyć]’

siąga 1. [‘dawna jednostka długości, określona zasięgiem ramion człowieka – ok. 1,7 m’]:

Łańcuch pięć siąg długi. Sąsiad wpasł mi się w łąkę na siągę szeroko. Wieża będzie miała zwyczaj ze trzycet (trzydzieści) siąg. **2.** [‘miara objętości – ok. 1,7 metra sześciennego, też stos drzewa tej objętości’]: Siąga drzewa (stos drzewa siągę wysoki i siągę szeroki). Kupił pięć siąg skálá, będzie wapno palić. Złupał dwie siągi drzewa za dzień. Stawialiśmy trzy dni drzewo do siąg. Odstawił (ułożył) siągę drzewa i poszedł.

siągowy [‘w odniesieniu do drewna: odpowiednio cięte lub łupane’]: Siągowe drzewo (zwykle łupane, szajtowe).

siąpieć ‘mżyć’: Jakże tam dziś na polu? – Siąpi (tyle co, gdy mgła pada).

siec na ścianę ‘siec ku zbożu tak, że *pokos stojmo* się kosą układa, zaczem *pokos sierpem* się odbiera i kładzie na *połózkę*’

sieczenie* ‘koszenie’: Pomoc komu w sieczeniu.

sieczka* ‘drobno pocięte słoma, siano lub rośliny strączkowe, służące głównie jako pasza dla bydła i koni’

sieczkarnia ‘maszyna do rznienia *sieczki*’ ♦ Ręczny przyrząd do rznienia *sieczki* nazywa się *korbaq*, miejsce zaś, gdzie się *sieczka* rznie, nazywa się *rżeźniq*, *rżeźniq*.

siedlaczka ‘żona *siedláka* (*siolka*)’

siedlaczy [‘związany z *siedlákiem*, odnoszący się do *siedláka*’]: Siedlaczy grunt, siedlacz syn, siedlaczka cera (cóрка). Siedlaczy grunt, zagrodniczy grunt, chałupniczy grunt.

siedlák ‘kmięć mający pola około 20 do 60 morgów (*jochów*)’ ♦ Do *chasy* należą *pa-cholek* (parobek), *postrzednik* (między *pacholkiem* i *pogoniczem*), *pogonicz* do koni, *pasterz* do krów, *świniaarz*, *gęsiaarz*, *dziewka*, *pasterka*, *gęsiaarka*. Ot cała hierarchia u większego gazdy, czyli *siedláka*. Przy gospodarstwach dworskich jeszcze się więcej stopni liczy. ♦ *Siedlak*, bo zwykle *siedlaczy* tylko mają konie, przyjeżdża więc parą lub czterema końmi z wozem, pługiem i bronami i przyrządzi rolę swoim zaprzęgiem, a *chałupnik* mówi: mam *robotnika* dzisiaj.

siedmina 1. ‘siódemka liczba’ **2.** ‘trzecia część reńskiego srebra, czyli *cwancygier*, dwadzieścia *krejcarów* srebra lub siedemnaście *czeskich*’ ♦ *Siedmina* i *cwancygier* miały równe znaczenia, *siedmina* więcej jak *cwancygier* używane.

siednać ‘siaść’: Gdzie siednie, to klupi, klup, klup. Muszę sobie siednać i troszkę odmachnąć. Ja już nie mogę dłużej (na nogach) ostać, muszę se siednać. Roztoparczył się na ławce, że obok niego nie można było siednać.

siedzieć 1. ‘bawić gdzieś’: Siedzi w karczmie do północy. Te holczyska by już jeno w karczmie siedziały. Siedzi cały dzień w karczmie i chlasta (chlaszcze). Baba się zadrzędziała i siedziała blisko do północy u nas. Co chwila przyjdzie, siedzi i klami, a nie można się go z domu wyzbyć. **2.** [‘znajdować się w pozycji, w której ciało spoczywa całym ciężarem na pośladkach, a nogi są zwykle zgięte w kolanach’]: Siedzi jak przykuty. Nauczyciel mi powiedział, jak będziesz szeptać, to będziesz oswe siedzieć. Nie było zadość stołków, ław i ławek, musieli goście siedzieć na przyławkach. W szkole znajduje się występ, na którym nauczyciel siedzi. Zranił sobie nogę, siedzi i osysa.

Siedziała godzinę i nogi jej skoleńczały. **3.** [‘o przedmiotach, roślinach, częściach urządzeń: znajdować się gdzieś, być dobrze umocowanym’]: Czapka mu nie chce siedzieć na głowie. Pale w ziemi mocno siedzą. ***4.** ‘zarządzać, władać czym, tu: prowadzić gospodarstwo’: Siedzi na statku. Siedzieć na gruncie. ***5.** ‘być pozbawionym wolności, uwięzionym’: Zmarniła dziecko i siedzi w kryminale za to.

siedzieć komu na karku ***1.** ‘naprzykrzać się komuś, przeszkadzać komuś swoją obecnością’: Ja się przed tem człowiekiem nie mogę obstać (nie mogę mu się ubronić, ciągle mi na karku siedzi). Zawsze mi siedzi na karku (dogląda mię, napędza mię do pracy, upomina się o zwrot rzeczy). **2.** ‘nalegać na coś, domagać się czegoś’: Róntem na mnie chodzi, róntem mi na karku siedzi, abym mu pomógł z biedy.

siedzieć na jajkach ***** ‘o *samicach* ptaków: wysiadywać pisklęta, ogrzewając sobą jaja’: Kura, ptak, siedzi na jajkach (wajcach).

siedzieć na wajcach ***** ‘o *samicach* ptaków: wysiadywać pisklęta, ogrzewając sobą jaja’: Kura, ptak, siedzi na jajkach (wajcach).

siedzieć w prawie ‘być prawnikiem’

siedzisko **1.** ‘bezpośrednie miejsce, gdzie się *siedzi*’: Zrób porządne siedzisko na wózku (podłóż wiązkę słomy). **2.** ‘ławka [w kościele, zborze, przypisana do osoby]’: W kościele mam siedzisko na pawłaczy. Najzdrowiej na twardym siedzisku siedzieć.

***3.** ‘część ubrania okrywająca pośladki’: Spodnie na siedzisku zaczynają się świecić, przeświecać.

siekacz [‘rodzaj tasaka do obcinania drobnych gałęzi’; duży nóż’]

sierocizna ‘dział dziedziczny, jaki spada na dzieci małoletnie, na sieroty, mianowicie majątek sierot znajdujący się w *kasie* sieroczej’

sierocy rz [‘urzędnik] prowadzący rachunki sierot w całym powiecie’: Był u sierocego i ten mu powiedział, że ma w kasie sieroczej tysiąc reńskich i interesu sto reńskich.

sierp [‘narzędzie rolnicze do ścinania trawy i zboża, które składa się z łukowato wygiętego ostrza i krótkiej rączki’]: Nie mogę sierpa najść, gdzieś się zapaciepił. Poklepać kosę, sierp. ♦ *Obsić* można tylko kosą lub *sierpem*.

sić **1.** [‘ścinać] kosą lub *sierpem* trawę, zboże’: Będziemy sić, żąć na dogonkę. ***2.** ‘ciąć, przecinać’: Sieczkarnia nie siecze jak należy, odżuwa, żuje. ♦ Siekierą zaś nie *siecze się*, jeno rąbie. **3.** ‘padać ukosem, z *wiatrem*’: Deszcz siecze.

siéwnik ‘maszyna do siewu zboża’

siępieć ‘mżyć’

sigła ‘łaka, trawnik z mokrym, *siptawym* gruntem’

silnica ‘*dróga, cesta*, mianowicie ta, gdzie dużo ruchu na niej (*cesarka*)’

siła ***** ‘dużo, wiele, mnóstwo’: Siła obczaństwa się zebrało, zgromadziło.

sinál [‘borowik ceglasty’]

siniaák [‘borowik ceglasty lub podgrzybek brunatny’]

siodmák ‘pieniążek srebrny, siedem *krejcarów szajnowych* w sobie zawierający, teraz z tradycji tylko znany’

siolka ‘*siedlaczka*, żona kmiecia, *siedlaka*, w odróżnieniu od: *zagrodniczka, chałupniczka*’

sipieć **1.** ‘mieć piszczącą chrypkę’ ***2.** ‘wydawać świszczące lub chrapliwe dźwięki z powodu trudności w oddychaniu; rzeźić’: Sipi mi w piersiach.

siptawy ***** ‘o terenie: podmokły, bagnisty, zapadający się’: Dawniej było tu pole siptawe, jeno kocury rosły, teraz się to jakoś załaczyło.

sitko ‘*cedzidło, durszlag*’

- siwek 1.** ‘siwy koń’: Przyjechał siwkami. Ma parę siwków. **2.** ‘pieniądze srebrne, *cwancygiery*, *reńszczaki*’: Ma siwki (ma pieniądze).
- siwiánka** ‘po ogrzaniu sera pozostający siwy płyn’: Siwionka. ♦ Z krowiego sera [płyn] nazywa się *siwionką*, *siwulą*, z owczego sera – *żeńcycą* (żentycą).
- siwula 1.** ‘po ogrzaniu sera pozostający siwy płyn’ **2.** ‘wódka’
- sjąć** ‘zdjąć’ ♦ Fut. sejmię, -iesz, -ie, sejmiemy, sejmicie, sejmią, praes. sjimam, -asz, -a itd.
- skaliczyć*** ‘uszkodzić ciało; skaleczyć’: Stąpił na ostry kamień i skaliczył sobie nogę.
- skaliczyć się** ‘sich verwunden [zranić się, skaleczyć się]’: Nie baw się nożem, bo się urzniesz, skaliczysz się.
- skalić** ‘trüben, Trübe machen [zanieczyścić]’: Chłopcy wodę skalili.
- skalić się 1.** [‘o wodzie: wymieszać się z błotem, stać się mętną, zanieczyszczoną’]: Przyszedł dęszcz i woda się skaliła. **2.** ‘zachmurzyć się’: Niebo się skaliło, zakaliło. **3.** ‘opić się’: Co chwila się skali.
- skalony** [‘pijany’]: Przyszedł do domu skalony.
- skapać 1.** ‘zdechnąć, [umrzeć]’: Kapał (upadał, nikczemniał), aż skapał. **2.** ‘podziać się gdzieś’: Skapał gdzieś w świecie.
- skarmić** ‘spotrzebować na karm dla zwierząt (nie dla ludzi)’
- skarzyć*** ‘informować, że ktoś niewłaściwie postąpił, z intencją, że zostanie upomniany lub ukarany’: Skarzył na mnie przed ojcem, ale nic nie wyskarzył (skarga jego nie odniosła skutku, bo mię ojciec nie strofował).
- skazać** [‘wydać wyrok określający wymiar kary za popełnione przestępstwo’]: Skazali (skazano) go na pięć lat ciężkiego więzienia.
- skazanie*** ‘pytanie’ ♦ *Odkaz*, *odkazanie* zawiera w sobie odpowiedź na to *skazanie*, a ta jest zawsze odmowną, jeżeli się łączy bez dalszego dodatku, np. *Odkazała mu*, tj. dała mu odpowiedź przez inną osobę, że go nie chce za męża.
- skazować** ‘jemanden wissen lassen [zawiadamiać kogoś]’: Pięć razy mu skazował, żeby mu wózek wrócił, a on go dotąd nie wrócił, owszem kazał mu powiedzieć, że już dość tego skazowania, że wózka nie wróci.
- skazowanie*** ‘zawiadamianie, powiadamianie’: Pięć razy mu skazował, żeby mu wózek wrócił, a on go dotąd nie wrócił, owszem kazał mu powiedzieć, że już dość tego skazowania, że wózka nie wróci.
- skáli**, -a zbior. **1.** [‘kamienie, odłamki skalne’]: Na polu pełno skála, skálska, nie można go wyzbiierać. **2.** [‘kamień wapienny przeznaczony do wypalania, by otrzymać wapno palone’]: Kupił pięć siąg skálá, będzie wapno palić.
- skálsko** zbior., zgrub. [‘kamienie, odłamki skalne’]: Na polu pełno skála, skálska, nie można go wyzbiierać.
- skázać 1.** ‘donieść o czym [zakomunikować co, poinformować o czym]’: Skazała mu, że go nie chce. Skazał Pawłowi, aby przyszedł do niego na kiermasz (dał, niechał wiedzieć). Skazał mu, że przydzie, ale na drugi dzień odkazał, że nie przydzie. Skazał mi, że mu syn umarł. Odkazałam mu, że na pogrzeb przyjadę. **2.** ‘jemanden wissen lassen [zawiadomić kogoś]’: Skazał do fabryki, aby mu posłano beczólkę sody. **3.** ‘jemanden holen lassen [posłać po kogoś, po coś]’: Skázać po kogo. Skazał po wojta, aby przyszedł porządek w karczmie zrobić. **4.** ‘zapytanie uczynić’
- skibka*** ‘kromka’: Miała w ręce skibkę chleba i pokęsowała sobie, aż całą zjadła (ugryzała po kawałku, aż całą zjadła). Daliśmy mu chléb, żeby sobie skibkę ukroił (ukrał), ale on przez obyczaj blisko pół chleba sobie odwalił.

skidać ['zrzucić']: Koło się złamało i musieli gnój na ceście skidać (nie zawiozłszy go na pole).

skidać się ['wypaść']: Jechał krajem cesty, wóz się obalił i ludzie, i rzeczy skidali się do przykopy.

skisnąć ['o ogórkach itp.: ulec fermentacji']

skiszczyć się ['o mleku]: stać się *kiszką*: Mleko nie chce się skiszczyć. ♦ Wyras ten tylko do mleka się stosuje, bo przy innych rzeczach używa się *skisnąć*, *ukisnąć* itd.

sklep* **1.** 'lokal, pomieszczenie, w których sprzedaje się towary': Przyszedł do sklepu, a nie mówił, jeno se byrkoł: kawy, cukru. W tym sklepie są same graczki. Tabaczny sklep. **2.** 'piwnica pod budynkiem lub ziemna, która znajduje się poza nim': Piwnica (sklep pod budynkiem lub przy budynku pod ziemią) pusta, w cárku mało ziemniaków.

sklepać ['w odniesieniu do ognia: skrzesać']: Wyjął klepadło z opaska, aby ogień sklepać. Nie mogę sklepać ognia, bo już krzemień oklepamy.

sklepanie* 'w odniesieniu do ognia: skrzesanie'

sklépek 1. 'mały sklep kramarski' **2.** 'piwniczka' **3.** 'koza, areszt': Wsadzili go do sklépka. Siedział trzy dni w sklépku.

skludzić 1. 'zwieźć plony': Skludzić z pola. **2.** 'okraść': Ktoś mu to skludził. ***3.** 'uprzątnąć': Trzeba te czepanie skludzić (sprzątnąć garnce, misy itp. glinianne, czerepy).

sklupić 'pochylić, zgąć': Sklupił głowę. Siedział sklupiony.

skład 1. 'szeroki, podwójny zagon' **2.** 'uwrotnik'

składać 'sylabizować': Już składa. ♦ Sylabizować, ślabizować nieużywane.

składać ogień 'rozniecać ogień w piecu, zapalać'

składák 'nóż składający się'

składniák 1. 'szeroki, podwójny zagon' ♦ Panowie (właściciele większych gospodarstw) nie orzą zagonów (o sześciu lub ośmiu skibach), ale *składniki*, *składniáki*, *laniáki* o 12 i 16 skibach. **2.** 'uwrotnik'

składnik 1. 'szeroki, podwójny zagon' **2.** 'uwrotnik'

skoczny 'prędko, ruchliwy, obrótny': Do roboty skoczny.

skok ['jednokrotne oderwanie się od ziemi za pomocą odbicia się obiema nogami']

skokiem 'w skok'

skoknąć* **1.** 'oderwać się na chwilę od ziemi, odbijając się nogami; skoczyć' **2.** 'szybko pobiec': Śmignij do sąsiada (skoknij, zaleć).

skoleńczeć ['zesztywnieć, zdrętwieć']: Siedziała godzinę i nogi jej skoleńczały. Wstając: Ach takem skoleńczał.

skomlić 1. ['żałośnie, natrętnie prosić o coś']: Dzieci skomlą, chce im się jeść. **2.** ['jęczeć, skarżyć się']: Choremu się pogorszyło, całą noc skómłął, jowejczął. **3.** ['skowyczeć']: Pies skómli.

skoro 1. 'wcześnie': On skoro do domu wraca, skorzy jak ci drudzy. Rano skoro wstawać trzeba. Jak skoro dziś do nas przyjdiesz? – O piątej. ***2.** 'rychło, wkrótce, niebawem, zaraz, wnet; prędko': Wstawaj! A skoro to wstaniesz? (jak prędkóz, kiedyż). Skoro on tam wstanie! (nie wiadomo, kiedy).

skory* 'wczesny': Tego roku wszystko skore, jest to skory rok.

skotnica ['droga dla bydła na pastwisko'] ♦ Skot, skotok itp. nieznane, znany i używany jeno wyraz *skotnica* 'skotnia'.

skóra* 'kora' ♦ *Góral* dał mi taką definicję [słowa *mazgurja*]: jest to tak jak papier pod *skórą* na świeżym buku i smakuje słodko.

skórzanny* ‘zrobiony ze skóry; skórzany’

skradkiem ‘potajemnie, cichaczem, idąc *czempkiem*’

skrawek ‘jeżeli z całego *bochenka* chleba ukroi się pierwszy kawałek, tedy ten kawałek nazywa się *skrawek*’: Skrawek chleba.

skrawki ‘ziemniaki skrajane do sadzenia przeznaczone’: Przywiozł dwa miechy skrawków na trakaczu.

skráwny ‘skromny, mierny, niewielki’: Dała mu skráwny kąciczek chleba.

skrębiały [‘zbutwiały, spróchniały’]: Drzewo skrębiałe.

skrębieć ‘morsch werden [zbutwieć, spróchnieć]’: Bóty spleśniały, a potem skrębiały.

skręt ‘gdzie *dróga* kąt tworzy’: Daj pozór, żebyś na skręcie nie wywrócił.

skrętka [‘skręcona garść świeżo skoszonego zboża do wiązania niewielkich snopków, rodzaj powróśla’]: Mom trzy kopy rży. Jakiej więźby? – Małej (jeżeli snopki są małe, do skrętek związane), wielkiej więźby (jeżeli snopki (snopy) są wielkie, do powrzośel związane). ♦ Jeżeli się zboże garściami żnie, robią się *skrętki* (*powrzośelka*) ze zboża użętego, rozkładają się na zagonie, a na te *skrętki* kładzie się użęte zboże, stąd zboże leży na *skrętkach*. Zaś zboże skoszone leży na *pokosach* i wiąże się do *powrzośel* ukręconych z przeszłorocznej słomy.

skrob, -bia ‘krochmal’

Por. **skrób**, **szkrób**

skrobać [‘drapać co lub po czymś’]: Skrobał przyszkwary z rynki, z rynnika, gdzie się w maśle lub słoninie coś piekło.

Por. **szkrobać**

skromić ‘oszczędzać’: Tak bardzo skromi, że ani porządnie pojeść nie da. Niczego nie skromiła, aby gości dobrze przyjąć.

skrób ‘krochmal’

Por. **skrob**, **szkrób**

skruchać ‘zjeść’

skruszyć ‘zjeść’: Dostał kąciczek suchego chleba i zaraz go skruszył. Ma dobre zęby, wszystko skruszy.

skrząpkać* ‘schrupać’: Pies trafił na kości i wszystkie skrzępkał.

skrzeki ‘jaja płazów składane w wodzie’ ♦ Skrzek – tylko w liczbie mnogiej *skrzeki* używany.

skrzewa ‘*gwoli*’: Skrzewa ciebie mam szkodę. ♦ Z czeskiego skrz [‘przez’].

skrzęczyć [‘marudzić, kaprysić, popłakiwać’]: Zdrowiecie? – Dzieci jakoś skrzęczą. ♦ Dzieci są *skrzętne*, gdy im zęby idą lub gdy są jakoś chore, coś im dolega, wtedy ciągle *skrzęczą*.

skrzęt* 1. ‘marudzenie, kapryszenie, popłakiwanie’: W domu pełno skrzętu, skwierku, tego to, tego owo boli. 2. ‘ktoś, kto stale marudzi, kaprysi, jest płacziwy’: Chory nie chory, prawdziwy skrzęt.

skrzętny [‘marudny, kapryśny, płacziwy’]: Dziecko już od dwóch dni jakoś skrzętne, kto wie, czy nie zachoruje. ♦ Dzieci są *skrzętne*, gdy im zęby idą lub gdy są jakoś chore, coś im dolega, wtedy ciągle *skrzęczą*.

skrzypce [‘element’] w warsztacie tkackim, za pomocą którego *bardo* w górę i na dół się posuwa’

skrzypiec ‘przyrząd do wyciągania lub spuszczenia większych ciężarów’: Założyli na wieży skrzypiec i spuścili na nim dzwon.

skrzyżał 1. ‘płył [płyta] kamienny czy ociosany (obrobiony) czy nieociosany, jeżeli ma formę płaską’ **2.** ‘płył (lodowy) lodu, gdy się lód na rzekach zacznie łamać’

skrzyżalka 1. ‘kamień płaski używany w górach do pokrywania garnków zamiast pokrywek *gliniannych* lub *blachowych*’ **2.** ‘część jabłka od powierzchni aż do środka ukrojona, tworząca literę D’

skukać się ‘skryć się’ ♦ Zabawka [zabawa] dzieci, jedno się skryje i woła *kuku*, a drugie go szuka.

skupić [‘zgromadzić wiele czegoś, kupując od wielu osób’]: Skupował, aż wszystko skupił.

skupować [‘gromadzić wiele czegoś, kupując od wielu osób’]: Skupował, aż wszystko skupił. Skupować i sprzedawać przedzę to się jeszcze opłaca, ale handlować płótnem, to się już nie opłaca.

skurwić się ‘mieć nieślubne dziecko’

skurzycyca ‘cynamon’

skuszony ‘doświadczony (który rzecz pewną już kilka razy przeprowadził), znający się na rzeczy’: To jest człowiek skuszony.

skwapliwość ‘prędkość, porywczosć’

skwapliwy ‘prędki, porywczy’

skyczyć ‘zusammendrücken, schrampfen [zgnieść]’

skyczyć się* ‘skurczyć się’: Bóty się skycrzyły, nie można ich obuć. Mięso się w garncu skycrzyło. Ma nogę skyczoną (krótszą) kulawy.

słomianny* ‘zrobiony ze słomy; słomiany’

słomiánka ‘Brotschüssel [rodzaj misy plecionej ze słomy do formowania *bochenków* chleba]’: Bierze się kawał ciasta z dzieży, a po zaokrągleniu i obzólaniu mąką wkłada się go na słomiánkę, ze słomiánki zaś na łopatę, a potem do pieca się wsadza. ♦ *Słomianki* używa się do różnych potrzeb domowych i mają zwykle formę *obgłębnej* miski.

słomisko ‘drzewo od *wiatru* złomane’: W lesie pełno złomisk (słomisk).

Por. **złomisko**

słonawy ‘trochę słony’: Z tego zdrzódła płynie słonawa woda.

słożka ‘posługaczka’

Por. **służka**

słóżba [‘wynagrodzenie za pracę’; *myto*]: Ma słóžby trzy reńskie za miesiąc.

Por. **służba**

sluga* ‘służąca w mieście z zapewnionym mieszkaniem, wyżywieniem i pensją’ ♦ W miastach są *slugi* i *služki*. *Sludze* daje się *pomieszkanie*, wikt i *službę* ‘*myto*’. *Słužce* zaś, która przychodzi dziennie na parę godzin do usług, płaci się miesięcznie, a oprócz tej zapłaty nic więcej.

sluszny 1. [‘taki, który’] *poczyna sobie*, trzyma wiele na się, patrzy na się, trzyma nieco o sobie, nie wdaje się z każdym’ **2.** ‘tęgi, udatny’: Słuszne ziemniaki, słuszną dziewczucha, słuszną zapłatą.

służba* **1.** ‘wykonywanie pracy służącego (służącej) w czyimś domu, w gospodarstwie za wynagrodzeniem’: Zbechtali mi służącą, żeby opuściła służbę. A godno to było brać go do służby? Nie ma się tam na służbie gławnie. Poszła ze służby, iż musiała na ziemi (na podłodze) légować. Ja tam nie mogę ostać, obstać w tej służbie. Przyszedł ze służby do domu, nie mógł tam poradzić (był do pracy za słaby). Przeżywił się przez zimę u mnie, a na wiosnę uciekł ze służby. On na żadnej służbie nie może wydobyć (aż do końca terminu służbowego dotrzymać). Wziął go tam wprawdzie do swojej

służby, ale mu bardzo małą płacę wyłomił. Wypowiedzieć się ze służby, z pomieszkania, wypowiedzieć kogo ze służby. Co on na tej służbie wystoi! Wyżgali go ze służby (tak mu dokuczali, iż musiał służbę opuścić). Zwypowiadać ludzi ze służby. Zanieddała się jej służba. **2.** ‘[wynagrodzenie za pracę]; *myto*’: Służba mała, nie można wyżyć. Maruce, że jej nie zapłacił służby. Miesięczna służba. Słudze daje się pomieszkanie, wikt i służbę.

Por. **slóžba**

służka ‘posługaczka’ ♦ W miastach są *sługi* i *służki*. *Słudze* daje się *pomieszkanie*, wikt i *służbę* ‘*myto*’. *Służce* zaś, która przychodzi dziennie na parę godzin do usług, płaci się miesięcznie, a oprócz tej zapłaty nic więcej.

Por. **složka**

smażonka ‘jajecznicza’ ♦ *Smażonka* – bierze się kwaśnej śmietany, a gdy się zagotuje, dodaje się mąki, jaj i masła, a potem się z chlebem jé. Znane w górach, mianowicie w Wiśle.

smażonki [‘odmiana jabłek’]

smár-ze [‘gatunek grzyba – smardz’]: Smor-ze.

smąga **1.** [‘śląd po uderzeniu; pręga’]: Wczora go kijami obili, teraz leży i ma po ciele same smągi. **2.** [‘wąski pas czegoś, np. światła, dymu itp., wyodrębniający się z tła, z otoczenia’]; *smuga*: Patrz, jaka smąga na zachodzie. Słońce zaszło za smągę.

smąga z kogo została ‘niby się stał w biegu długą linią’: Uciekał, aż z niego smąga została.

smekacz ‘złodziej’

smekać **1.** ‘kraść’ **2.** ‘uciekać’ ♦ Odróżnić trzeba: *smekać* i *smykać*.

smeknąć **1.** ‘ukraść, ściągając coś potajemnie, np. z *pudli*, z stołu, sprzed oczu coś zabrać’

2. ‘uciec, *ubznąć*, stracić się jak kamfora’

smerdzieć [‘wydzielać, wydawać bardzo nieprzyjemną, przykrą, odrażającą woń’]

Por. **śmierdzieć**

smęd [‘zapach spalenizny, dusząca woń, wydzielająca się z czegoś tłącego się, smażącego się, przypalającego się’]; *swęd* ♦ *Smęd*, nie: smąd.

smędzić [‘pobolewać, ćmić’]: Głowa mię smędzi.

smędzić się* ‘palić się z trudem’: Drzewo nie chce goreć, jeno się smędzi (bo jest mokre).

smiaták ‘zmiotka’: Zmiotok, smiatok.

Por. **zmioták**

smolić ‘palić fajkę’: Cały dzień smoli.

smolnica **1.** ‘nazywa lud kapelusz wysoki, używany w miastach; cylinder, *maśnica*’

2. ‘pudełko, naczynie, w którym się smarowidło znajduje’: Furmani mają smarownicę (smolnicę) pod wozem zawieszoną.

smoła* ‘ciecz uzyskiwana w wyniku destylacji drewna wykorzystywana do impregnacji drewna, nasączenia skóry; smoła drzewna’

smówy ‘zaręczyny’: Poszedł z sąsiadem na smówy do... Wczoraj odbyły się smówy. Już po smówach.

Por. **zmówy**

smrek ‘świerk’

smród* **1.** ‘przykry zapach’: Trzeba drzwi odchylić, żeby smród wyszedł (nie więcej jak na pół, do połowy utworzyć). **2.** ‘*wódka*’

Smuda przeszedł kole chałupy ‘coś się przypaliło, bo czuć zapach spalenizny’ ♦ *Smuda* jest to personifikacja *smędu*, *swędu*.

smudzić [‘w odniesieniu do potraw: przypalać, co skutkuje rozchodzącym się swądem’]

smyczek ‘[rzemień, sznur do prowadzenia psów, dawniej także więźniów, jeńców]; smycz’: Prowadzi psa na smyczku. Kludzili go (złodzieja) na smyczku do haresztu, aby im nie uciekł.

smyczyć 1. ‘wlec jaką rzecz po ziemi’: Patrz, jaką kupę gałęzią smyczy z lasa. **2.** transl. ‘nieść co ciężko’: Smyczy miech do młyna. Kot smyczy szczura. **3.** transl. ‘wieźć co ciężko *samociążyć*’: Smyczy furę siana do domu. **4.** transl. ‘[prowadzić kogoś z przemocą, bez jego woli], z oporem’: Smyczyli go do miasta.

smyczyć się 1. ‘[posuwać się naprzód, iść, jechać powoli, leniwie, opieszale, z trudem]; wlec się’: Dziecko smyczy się za matką. **2.** ‘[pogardliwie] iść’: Co chwila się smyczy do miasta. **3.** ‘[być wleczonym, ciągniętym po czymś]; wlec się’: Płaszcz ci się smyczy. Łańcuch się smyczy za wozem, trzeba go dać na wóz.

smyk 1. ‘jeżeli wozy jadą z *gor* na dół, tedy przyczepia się do nich kupa gałęzi, które wóz pomagają hamować; ta kupa gałęzi *smyczy się* za wozem, stąd nazwa *smyk*’ **2.** ‘jeżeli krowy lub świnię na pastwisku uciekają od bydła i nie słuchają głosu pasterza, przywiązuje im się gruby kloc na szyję, który z sobą *smykać* muszą, stąd *smyk*’ ***3.** ‘wyzwisko’: Przeżywał mię: bestją, juchą, gałganem, cyganem, złodziejem, obieraczem, kurwiarzem, łachem, świnią, psem, smykiem.

smykać ‘wlec jaką rzecz [lub kogoś] po ziemi’: Będziecie dziś gałęzie smykać, ale musicie do wieczora dosmykać (dowlec je na miejsce, ukończyć smykanie). Chwycili złodzieja i dorabiali z nim przez pół dnia (bili go, smykali, sturkali). ♦ *Smykać* i *smykać się* odróżnić trzeba od *zmykać* i *zemknąć się*. Odróżnić trzeba: *smekać* i *smykać*.

smykać się [‘włóczyć się’]: Gańba na cię smykać się po nocach. Nie chce mu się robić, jeno by się włóczył, smykał pomiędzy ludźmi.

smykanie* ‘wleczenie kogoś lub czegoś po ziemi’: Będziecie dziś gałęzie smykać, ale musicie do wieczora dosmykać (dowlec je na miejsce, ukończyć smykanie).

snąga ‘*snążność*, czystość’: U niego nie ma snągi.

snárz ‘*śniarz*, książka wykładająca sny, sennik’

snążność ‘czystość’

snążyć ‘czyścić’ ♦ *Osnążyć* itd. z prepozycjami.

sniat, -u ‘część ciała od głowy aż po nogi’: Odciać człowiekowi głowę, ręce i nogi, pozostaje sniat.

Por. **śniat**

snopel 1. ‘sopel’: Patrz, jakie snople (szlaby (?)) na dachu wiszą, musiał być wielki mróz tej nocy. **2.** ‘[wydzielina z nosa]; smark’: Wisi mu snopel u nosa, ani się wysmarkać nie umie. **3.** ‘smarkacz’

snowadła ‘u tkaczy [przrząd] do snucia osnowy z *fajf* (szpulek)’ ♦ *Snowadła*, *snowadel*, używane tylko w liczbie mnogiej.

sobić ‘przywłaszczać sobie jaką rzecz’: Ona sobie tę krowę sobi, mówiąc, że ją jej ojciec poręczył i w testamencie zapisał. On to sobie sobi. Ty sobie tego nie śmiesz sobić. Co się tu będziesz do tego sobić, to nie twoje, ty nie masz do tego żadnego prawa.

sochor ‘drag prosty do dźwigania ciężkich rzeczy’: Tromy nakulują się sochorami na piłę. Wóz wjechał do przykopy i musiano go sochorami dźwigać. ♦ Socha ma inne znaczenie.

solanka ‘nowy wyraz na oznaczenie prostych rożków solą posypanych’

solarnia ‘skład soli’ ♦ Miasto Cieszyn posiada dwa wielkie budynki na skład soli, które *solarnią* zowią.

somżyca ‘sążyca’

Por. **sążyca**

sopuch ‘otwór nad czeluszciami (*czeluścią*) pieca *kachlowego* lub piekarskiego do łatwiejszego przystępu powietrza’: W sopuchu piekają ziemniaki usadzone na drócie drewnianym lub żelaznym.

sosnół [‘gatunek grzyba – maślak’]

sośni ‘młodziutka *sośnina*, jeżeli już jest większa, nazywa się dopiero *sośniną*’: ♦ *Sośni*, właściwie: *sośnie*.

Por. **sośnie**

sośnie ‘młodziutka *sośnina*, jeżeli już jest większa, nazywa się dopiero *sośniną*’: W sośniu nie wolno krów pasać.

Por. **sośni**

sośnina* ‘las, zagajnik sosnowy’

sotona ‘mora [mara, upiór]’: Raz sobie sotona upodobała krawca i chodziła co noc na niego. Radzono mu, aby nie spał, ale szył, a on też bronił się zacięcie snu. Sotona będąca pod oknem nie mogła się doczekać i zawołała: *phyje, phyje, jeszcze krawiec szyje* (na Wiśle: *pyje, pyje*). Aż tu naraz przesuwają się ściebło przez ścianę (okno). Krawiec porwał za nożyce, *ciach* i przeciął ściebło, a tu bęc, pół baby spadło do izby, a pół zostało za ścianą. ♦ *Sotóna* ma dwa duchy, jeden wychodzi z niej przed północą i chodzi po ludziach *krew cykać*, a *sotóna* zostająca o jednym duchu w domu leży jak *bez siebie* i ożywa dopiero, jak drugi duch z wędrowki nocnej powróci do niej. *Sotóna* rodzi się z dwoma zębami na przodzie.

sotór ‘torba, sakwa, dla *tesarzy* (cieśli) lub rzeźników, do przenoszenia narzędzi rzemieślniczych’

sowa ‘vulva, *chamajda*’: Pitka, picza, picia, puszka, sajda, szmarówka, motyczka, ciotka, starka, chudzina, sowa, *chamajda*.

spad ‘padź [spadź]’: Pszczoły się uradują, mają teraz spad (miodu).

spadkiem 1. ‘[w kierunku powrotnym]; z powrotem’: Już idzie spadkiem z miasta. Dziś nie pójdę spadkiem, aż jutro (nie będę wracał, aż jutro). *2. ‘to, że jakaś rzecz lub osoba wróciła do miejsca lub stanu, w którym była’: Wydał mi spadkiem dwa krejcare, bo nie 10, ale 8 się należało.

spadnąć ‘spaść’: Niedźwiedź mamrze, gdy nań listek spadnie, a ucieka, gdy nań gałąź spadnie. Brzeg się oberwał i pojechał o łokieć na dół, będzie co chwila pojeżdżać, aż spadnie.

spajtaszyć ‘skrać’: Spajtaszył.

spaleniec ‘spalona lub opalona rzecz’: Piękliśmy ziemniaki w ogniu, połowica się ich spaliło, ale on wszystkie spaleńce pozjadał.

spamiętać [‘kogoś, kto stracił przytomność, doprowadzić do przytomności; ocucić’]: Spadł z dachu i został jak nieżywy, zaraz go pamiętali, aż go przecie spamiętali, aż się przecie spamiętał (opamiętał, przyszedł do przytomności).

spamiętać się 1. ‘ocknąć się’: Idąc przez ławę, wpadł do plosa i byłby utonął, ale się spamiętał i chył się korzenia, aż przyszli ludzie i wyratowali go. 2. ‘opamiętać się, przyjść do przytomności’: Spadł z dachu i został jak nieżywy, zaraz go pamiętali, aż go przecie spamiętali, aż się przecie spamiętał.

sparzyć ‘skrać’: Sparzyć komu co.

spatrzeć ‘sposzrzec, wypatrzyć’: Obchodząc moje pole, spastryłem złodzieja w kapuście (sposzrzegłem, że tu był złodziej, bo główek brakuje). Spastryłem złodzieja w ogrodzie (nadybałem złodzieja, ale go nie złapałem).

spączne, -ego [‘umowne odszkodowanie wypłacane przez osobę odstępującą od umowy’]: Nikomu nie wolno się spaczyć, a kto by się spaczył, zapłaci spącznego sto reńskich.

spączyciel [‘człowiek’], który zrywa kontrakt

spaczyć się ‘odstąpić od kontraktu’: Nikomu nie wolno się spaczyć, a kto by się spaczył, zapłaci spącznego sto reńskich. Jakeśmy się umowili o cenę gruntu, zaczął sobie rozmaite wyłomki robić (że jeszcze będzie cały rok gospodarzyć, że sobie weźmie parę koni, dwie krowy, że sobie weźmie garczok i blachę z pieca itp.), tak że się spaczyłem, a z kupie (kupna) nic nie było, a kupia się rozlała. Miał parę kupców, ale mu się spaczyli.

spik ‘ospalec’

spioch ‘ospalec’

spluwak I ‘*kabát* krótki’

spluwak II ‘smarkacz’

spodlić* ‘ocenić ujemnie; skrytykować’: Podli mi to, spodlił mi to (on mi to zganił, mowi, że to niewiele warta, że to nic niewart).

spodni* ‘znajdujący się niżej niż coś innego; dolny’

spodniarka 1. ‘*spodnia* pierzyna, na której się leży, *wierchnia* pierzyna, którą się przykrywamy’ **2.** ‘deska na spodzie wozu będąca’

spodnica* ‘halka’

spodorać* ‘wykonać płytką orkę, bezpośrednio po zbiorze uprawianych roślin’ ♦ *Chałupnicy* i *zagrodnicy* niemający własnego zaprzęgu muszą sobie napytać *robotnika*, który by im rolę *spodorał*, gnój wywiozł, zorał, *zawłoczył*, *wybródził*, *obegnał* i *przegnał* (zwodnicę zrobił).

spokutować ‘włożyć karę’: Spokutowali go.

społem ‘razem, we dwojkę, to jest dwóch tylko’: Pojdziemy społem do miasta. Wadzili się społem (dwóch się kłóciło pomiędzy sobą). Oni pajtaszą społem. ♦ Pojdziemy razem, *w kupie* do miasta – jeżeli idących jest więcej jak dwóch.

spomietać [‘o krowie:’] nie donosić do czasu cielęcia’: Krowa spomietała.

spominka ‘wspomnienie, wzmianka’

spomykać [‘poprzesuwać, tu: tak pozmieniac w czasie miejsce palika, do którego przywiązana jest krowa na pastwisku, aby ta miała ciągle dostęp do paszy’]: Pomknąć, pomykać, spomykać, pospomykać krowy. ♦ Mniejsi gospodarze pasą krowy na ugorze lub *kończenisku* w ten sposób, że je przywiązują do koła (*kólika*) wbitego w ziemię. Gdy krowa wokoło *kólika* trawę wygryzie, wyjmuje się *kólik* i *pomyka się* go o jeden lub kilka kroków dalej, aby krowa miała nową paszę, a to się nazywa *pomykać* krowy.

sporo* ‘szybko’: Będziemy na ostrządkę robić, pójdzie nam to sporzej.

sposób 1. [‘korzystne, dobre warunki do czegoś, zasób możliwości, potencjał’]: Ten grunt ma sposób, ten grunt ma różne sposoby, np. można dużo bydła przychować, gawiedzi dużo trzymać, wodę na łąki spuszczać, cały nabiał łatwo sprzedać itp. Takich sposobów rzadko który grunt (posiadłość) ma. **2.** ‘czas, sposobność, przyłżytość’: Nie miałem jeszcze sposobu z nim mówić.

spotnieć ‘tylko o rzeczach: stać się wilgotnymi’: Sól spotniała, kamienie potnia, będzie deszcz. Ściany spotniałe. ♦ *Pocić się* zaś o osobach tylko.

spowiednica ‘ta, która się spowiada (u ewangelików)’

spowiednik ‘ten, który się spowiada (u ewangelików)’: Dziś było około 500 spowiedników, dlatego się kazanie spóźniło.

spór ‘odnosi się do procesu i można się spierać, procesować, nie będąc *spórnym* (upartym, przeciwnym)’

spóra ‘die Widerspenstigkeit [krnąbrność, upór]’: Jego spóra winna, że podupadł.

spórak ‘*spórny* człowiek’

spórka ‘odnosi się do procesu i można się spierać, procesować, nie będąc *spórnym* (upartym, przeciwnym)’

spórny 1. ‘o człowieku [czasem o zwierzęciu]: *przeciwny*, uparty’: To jest spórny synek (nie można sobie z nim dać rady). Spórne to, bodaj to czert najął! ***2.** ‘o rzeczach, stanach, zjawiskach itd.: uciążliwe, niewdzięczne’: Spórna to robota pnie rąbać i kopać. Tego roku mamy spórną robotę w polu, bo przez dęszcze wszystko trawą zarosło. Robota spórna jak ciernie. Przeciwna, spórna robota. Spórny wiatr.

spórować [‘przeciwstawiać się, robić na przekór’]: Spórował cały dzień, nie przemówił, nie jadł i nie chycił się żadnej roboty.

sprać* ‘zrzucić w jedno miejsce’: Ugrabcie, a śpiercie na kupę.

sprawca 1. ‘Nachsteher [nadzorca]’ ♦ W niedzielę po południu schodzili się *chłopi* do dworu, pisarz według rejestru czytał ilość odbytych dni *pańszczyzny* w *tydniu*, a *sprawca*, złożywszy *wręby* pański i chłopski, wrzynał piłką *wrąbek* na *wrąb* i to nazywano *wrąbić*. **2.** ‘Täter [ten, kto coś sprawił, spowodował, dokonał czegoś, był przyczyną czegoś (zwykle czegoś złego)]’

sprawić* 1. ‘naprawić’: Co on się z tym zegarkiem naczarował, a nie może go sprawić (zreperować). Godziny naciągać (nakręcać sprężynę), zastawić lub przystawić (gdy przyspieszają), pognać (gdy się spażniają), sprawić (zreperować). Kupił pustki (chałupę otarganą, odartą), tego roku to trochę przypodobił (posprawował), a na przyszły rok porządnie sprawi. Stół się nam połamał, on (mąż) go tam jakoś zlebiodził (sprawił tymczasowo, skleił, powiązał, pozbijał), ale długo już trwać nie będzie. **2.** ‘zorganizować, urządzić’: Trzeba szkubaczkę sprawić, bo już tego pierzà moc, trzeba go zeszkubać. **3.** ‘przymocować’: Zaporka wyjechała i drzwiczki się otwarły. Trzeba to lepiej, mocniej sprawić, żeby to nie wyjeżdżało. **4.** ‘kupić lub zrobić coś nowego’: Trzeba synkowi jakie charboły sprawić, żeby mógł w zimie do szkoły chodzić. Koszula już daremna, trzeba nową sprawić. Trzeba mu obucie sprawić (kazać zrobić, kupić). Wyczytała mu, że za innemi chodzi, że jej nic nie sprawi, że ją oddziela, że się z nią wadzi itd. Wszystko już wynicowane, trzeba nowe sprawić. Trzeba mu co na zimę, na lato sprawić.

sprawować* 1. ‘naprawiać; tu: szklić okna’ ♦ Słowaków chodzących ze szkłem i *sprawujących* okna nazywają *okniarzami*. **2.** ‘kupować’: On się sam szaci, sam sobie ubiór sprawuje, kupuje.

sprawowanie* ‘naprawianie’

sprościć kości* ‘przeciągnąć się, wyprężając całe ciało’: Legnął na ławkę i wyciągał się, mówiąc, że sobie musi trochę kości poprostować, sprościć.

spróbuj ‘unterstehe dich [ośmiel się, poważ się]’: Spróbuj! (grożąco).

spróbuj się ‘unterstehe dich [ośmiel się, poważ się]’: Spróbuj się! (grożąco).

spróchnić* ‘spróchnieć’: Jak się robak do drzewa wdłubie, to nieza długo drzewo spróchni.

spróżniaczyć się* ‘stać się próżniakiem’

sprzagać ‘zaprzęgać razem’: Sprzaga konia z krową (tj. zaprzaga konia i krowę do pługa) i orze.

sprzągać się ['łączyć konie, rzadziej bydło w jednym zaprzęgu']: Mam jednego konia, a sąsiad też jednego, sprzągamy się i jeździmy po zarobkach.

sprzeczka 1. 'ein Querholz [drewniana poprzeczka, wykorzystywana do zamykania czegoś]' ♦ *Faski zamykają się w ten sposób, iż kładzie się na górze denko, przeciąga się przez oba ucha sprzeczka i zamyka na kłótkę.* **2.** 'zagony idące w poprzek roli': Dociągaj dobrze do sprzeczki. Na sprzeczce będziemy sadzić ziemniaki.

sprzecznica 'brozda głębsza, w sprzek pola idąca, celem sprowadzenia wody deszczowej z gonów, z pola'

sprzeczniczka 'brozda głębsza, w sprzek pola idąca, celem sprowadzenia wody deszczowej z gonów, z pola'

sprzedaj* 'sprzedaż'

sprzezywać* 'zwymyślać kogoś, skłąć': Przyszedł do niego z dobrą słowem, a on go sprzezywał.

sprzek 'w poprzek'

sprzékać się 'sprzeczkać się'

sprzékiem 'w poprzek'

sprzysięgnąć się 'sich veschwören [zmówić się przeciwko komuś]'

sprzysiężenie ['spisek']

sprzysiężeniec ['spiskowiec']

spuszcz, -u 'hobel stolarski długi do nadania prostej i równej linii krawędzi lub przy spajaniu dwóch desek' ♦ Podobny przyrząd mają i *mularze* do nadania prostych linii gzymsom.

spuszczać* 'o krowie: wypuszczać mleko podczas dojenia': Krowę, która twardo mleko spuszcza, trzeba zdójkać (lekko za cycki ciągnąć), aż spuści mleko, a potem doić.

spuszczać się* **1.** 'przemieszczać się ku dołowi': Spuszczaliśmy się z góry (szliśmy na dół), gdy zaczął deszcz padać. Spuszczali się na sankach z góry. Chłopcy się spuszczały (schlittern, rutschen [ślizgają się]). **2.** 'zdawać się na kogoś, na coś, opierać na kimś, na czymś swoje nadzieje': Na tego człowieka się nie spuszcza, to jest powicher.

spuszczone mleko* 'mleko częściowo odtłuszczone'

spuścić *1. 'pozwolić, aby jakaś rzecz opadła, spadła, zsunęła się pod własnym ciężarem': Założyli na wieży skrzypiec i spuścili na nim dzwon. **2.** ['uwolnić z uwięzi']: Spuść psa, bo już wieczór. Spuścił krowę (z łańcucha w chlewie) i wygnał na pole. **3.** ['pozwolić, aby ciecz wyciekła z jakiegoś zbiornika']: Idź do piwnicy i spuść mleko (powypuszczaj z łątek, garnków, przez czépek na dole będący). Nie można było wody spuścić, musieli ją wygichać! Spuścili staw i było ryb jak gmeru. **4.** ['o krowie: wypuścić mleko podczas dojenia']: Krowa nie chce mléka spuścić. Krowę, która twardo mleko spuszcza, trzeba zdójkać (lekko za cycki ciągnąć), aż spuści mleko, a potem doić. **5.** ['wydalić moc z organizmu na zewnątrz; oddać moc']: Nie może moczu spuścić. **6.** ['odpiąć coś, zdjąć coś']: Spuścił pas (rzemień długi przy spodniach się znajdujący) i już chciał chłopca bić. **7.** ['obniżyć cenę']: Spuścił mi pięć reń[skich] (z rachunku).

srałka 'człowiek słaby na ciele i na duchu, który by *jeny* jadł, a nie robił'

srań 'Umfassung, Verkleidung eines Baumes [ściany, szkielet domu bez dachu]'

srańbek, -bka 'sanki dla osób tylko przeznaczone, zwykle modro farbowane, służą zwykle do celniejszej [odświętnej] jazdy, np. do kościoła, na wesele, na które sankami, saniami nikt by nie jechał'

srębina ‘Umfassung, Verkleidung eines Baumes [ściany, szkielet domu bez dachu]’

srębkowaczka ‘sanna, sannica’

srogi [‘surowy, bezwzględny’]

Por. **strogi**

stadeczko ‘miasteczko’: Zaś się jedno stadeczko dobojowało [owczarnie].

stajny ‘feststehend [stały, regularny]’: On nie jest nadziennikiem, on pobiera stajny płat.

Ma stajnego płatu rocznie 100 reń[skich], a potem jeszcze inne przypadki.

starać się ‘smuć się, rozpaczać nad czym, [martwić się]’: Wszystko mu zgorzało, nieborak stara się, co też teraz zacznie. Stara się nad synem, co go do wojska wzięli. Nie staraj się, przecie to jakiś koniec weźmie (czy zły, czy dobry koniec, ale zawsze koniec). Setnie się stara o niego. Używaj, a nie staraj się o przyszłość.

starasić* ‘podeptać, stratawać’: Ujeżdżili mi miedzę, teraz ani trawa na niej nie chce rosnąć (jeżdżeniem starasili, kołami zerzneli, stłoczyli).

stare mieszczi [‘odmiana jabłek’]

starka ‘vulva, *chamajda*’: Pitka, picza, picia, puszka, sajda, szmarówka, motyczka, ciotka, starka, chudzina, sowa, chamajda.

starnąć 1. [‘o ludziach, zwierzętach]: starzeć się’: Człowiek już zaczyna starnąć, oko nie dopatrzy, ucho nie dosłysz. **2.** [‘o produktach, materiałach itp., tu: drzewach owocowych: tracić wartości użytkowe], starzeć się’: Macie piękny sad. – Już to wszystko starnie, trzeba będzie nowemi zastąpić.

starosta [‘gospodarz wesela, zarządzający weselem’] ♦ *Starosta* weselny ze strony *żenichowej*, *starosta* ze strony *młoduszyniej*, tj. przy weselu bywa dwóch *starostów*.

starostować ‘być komu *starostą*’

starościć ‘swatać’

starość 1. ‘wewnętrzny ból, *zgryzka*’: Jedna starość drugą goni. Starość najwięcej gryzie zdrowie. Wszystkie dzieci mu pomarły, jaka to starość dla niego. A jako się tam ma? – Dość ma rozmaitej oszywaczki, pracy, kłopotu, starości, biedy. ***2.** ‘troska’: Co ja się tego człowieka nachował (nażywił), namiał starości oń, a teraz się niewdzięcznością odpłaca.

starucny ‘bardzo stary, prastary’

starzyk ‘dziadek’

statek 1. ‘posiadłość wiejska większa, *grunt siedlaczy*’: Siedzi na statku. Kupił sobie statek. Zgorzał mu statek. Kupił statek, potem go wymiszkował (pozabierał najlepsze), a potem go sprzedał. On jest na statku za gazdę (zastępuje miejsce, posadę gazdy).

2. ‘bydło należące do gospodarstwa wiejskiego’: Ma moc statku. Jakoż może gospodarzyć, kie nie ma statku, jeno jednego konia.

statkować sobie ‘statecznym być, umieć się dobrze prowadzić, umieć sobie poczynać w świecie’: Mogłbyś sobie też statkować, a nie robić głupstwa.

stać* ‘stajać’: Śnieg już stał.

stawka ‘Amtstag [odprawa wójtów u starosty]’: Dawniej musieli fojtowie (wójci) co sobotę na stawkę do miasta chodzić.

sternadel ‘trznadel’

Por. **psternadel**

stérczyć ‘włożyć, wcisnąć, wepchać, wsunąć’: Styrczył mu kęs chleba do kapsy. To pismo trzeba do pieca stérczyć (spalić).

stérczyć do dziury* ‘osadzić w więzieniu’: Styrczyli go do dziury (wsadzili go do kozy).

stérczydło ‘człowiek, co się do wszystkiego rad *wstérka*, wszędzie chce radzić, pomagać’
stérkać freq. ‘wkładać, wciskać, wpychać, wsuwać’: A coż mi w kapsie rabujesz? (Cóż mi styrkasz rękę do kapsy, czy chcesz co z niej wyciągnąć?).

stérkać się ‘mięsząć się’: On się do wszystkiego stérka. Nie styrkaj się między nas.

stę kaczą [‘ten, kto narzeka, uskarża się na coś’]

stękać* ‘uskarżać się na coś, zwłaszcza na ból; narzekać, wyrzekać’: Cóż tak osysasz, cóż tak stękasz, zdaje mi się, żeś tam coś utarzył (oberwał w targaniu, w rwacze, w bijatyce).

stękanie [‘uskarżanie się, narzekanie’]

stępa 1. ‘krok’: Jeszcze jeden stępa, a już by był w dziurze. ***2.** ‘najpowolniejszy, miarowy chód konia’: Konie jadą stępem, klusem (trabem), galopem.

stłusnąć* ‘przytyć’: Z jałowiny człowiek nie stłusnie.

sto czertów [‘przekleństwo’]: Sto diabłów, sto czertów, sto macków, sto katów, sto dziąsków, sto dziasów, sto dębów, sto pieronów.

sto dębów [‘przekleństwo’]: Sto diabłów, [...] sto dębów, sto pieronów.

sto diabłów [‘przekleństwo’]: Sto diabłów [...].

sto dziasów [‘przekleństwo’]: Sto diabłów, [...] sto dziasów, sto dębów, sto pieronów.

sto dziąsków [‘przekleństwo’]: Sto diabłów, [...] sto dziąsków, sto dziasów [...].

sto katów [‘przekleństwo’]: Sto diabłów, [...] sto katów [...].

sto macków [‘przekleństwo’]: Sto diabłów, sto czertów, sto macków [...].

sto pieronów [‘przekleństwo’]: Sto diabłów, [...] sto pieronów.

stobolczyć się* ‘o owocu: wykształcić się bez pestki wskutek zaatakowania przez szkodniki’: Tego roku blisko połowica tobolek, wszystko się zgoła stobolczyło.

stoczek ‘u tkaczy [przrzęd], do którego się *kiwa* wkładają’

stojak 1. [‘określona liczba snopów ustawionych razem na polu’]: Zboże już stoi w stojakach, w mądelach, a teraz może już i deszcz padać. **2.** ‘nadzorca nad robotnikami polnymi’ **3.** ‘gatunek stołków, w które się małe dzieci wstawiają, aby się nauczyły stać na nogach, czyli trzymać się w górę, a potem chodzić im łatwiej było’

stojmo ‘stojąc, w *stojączi*’: Stojmo zjadł obiad, bo mu się śpieszyło.

stolica 1. ‘podłużna ławka o czterech nogach, z poręczami lub bez poręczy, jaka się w każdym gospodarstwie znajduje’ ♦ *Grabki* trzymają się w rękach, *szczecie* przypinają się do *stolicy*. **2.** ‘ława, na którą za czasów patrymonialnych przypinano *chłopów* i bito kijem lub *barborą*’: Położyli go na stolicę i dali mu pięć a dwacet.

stoliczka ‘podłużna ławka o czterech nogach, z poręczami lub bez poręczy, jaka się w każdym gospodarstwie znajduje’

stołgi ‘nogi [stołu, zbite ze sobą na skos w kształcie litery x, często zdobione]’ ♦ Stoły na wsi składają się zwykle z dwóch części: z deski (płyty) i z *stołyg*, na których jest płyta stołowa położona.

stonaście ‘wyraz zadziwienia, wykrzyknik’

stopierontnik [‘wyzwisko’]: Ten stopierontnik nie ujdzie mojej ręki.

stówka ‘banknot, czyli *papierek* [o wartości stu reńskich]’

Por. **stówka**

stós* 1. ‘wiele rzeczy ułożonych jedna na drugiej’: Przez lato nazbierała stus [!] kołków.

2. ‘foremna bryła ułożona z drewna jednego rodzaju i zwykle jednakowej długości’: Przywiozłem mu siągę drzewa, ale nie chciał go przyjąć, aż mu go odstawię (do stósu – jak w lesie – ułożę).

stówka ‘banknot na sto reńskich’: Wczoraj utarzył stówkę.

Por. **stowka**

stracić się jak kamfora* ‘zniknąć, wyjść niepostrzeżenie’

straszeczenie ‘bardzo *straszenie* [bardzo intensywnie]’: Straszeczenie rzékali (nader gorliwie się modlili).

straszczenie ‘bardzo straszny’

straszek 1. ‘urojona jakaś straszliwa postać’ **2.** ‘[postać] urobiona dla straszenia ptaków, zajęcy itp.’

straszenie ‘bardzo’: Strasznie ciepło, strasznie zimno. To mi się strasznie podoba.

straszny ‘wielki’: To jest straszny wijogłów, cygan. Straszne bóty (straszenie, ogromnie wielkie), straszne ziemniaki.

straszydło 1. ‘urojona jakaś straszliwa postać’ **2.** ‘[postać] urobiona dla straszenia ptaków, zajęcy itp.’: Chodzi jak straszydło (odarty, otargany).

strawa ‘pożywienie zimowe dla zwierząt’: Tego roku będzie mało strawy, trzeba dwie krowy sprzedać. ♦ Żywność zaś służy głównie dla ludzi.

stroczańki [‘odmiana jabłek’]: Stroczonki.

strocza ‘srocza’

strogi ‘*srogi*’

Por. **srogi**

strogość ‘srogość’

stroka ‘sroka’ ♦ [Też] nazwa psów, krów.

strokaty ‘jeżeli nie *mręgi*, ale płaty różnobarwne na sierści ma; pstry’

strom 1. ‘w ogóle drzewo’ **2.** ‘w szczególności drzewo owocowe’: Trzeba stromy podkłęśnić, okłęśnić (niepotrzebne gałązki i wyrostki powycinać). Świnie obryły wszystkie stromy, trzeba im pozaprawiać dróty (do ryła).

stromeczek 1. ‘w ogóle drzewo’ **2.** ‘w szczególności drzewo owocowe’

stromek 1. ‘w ogóle drzewo’ **2.** ‘w szczególności drzewo owocowe’

stromowi ‘coll. od *strom*’

stromowie ‘coll. od *strom*’

strona 1. [‘każda z powierzchni ograniczających jakąś bryłę, prawy albo lewy bok czegoś, brzeg, ściana, krawędź czegoś’]: Legł sobie, legnął se na prawą stronę, na prawą rękę.

2. [‘każda z dwu powierzchni karty papieru; stronica’]: Przeczytał dwie strony w książce. Napisał pół strony. ***3.** ‘kierunek w przestrzeni’: Zhyrkła się woda ze wszystkich stron i zalała całe pole. ***4.** ‘kierunek, w jakim rozwijają się czyjeś działania’: On jest na wszystkie strony z ludźmi powikłany (zadłużony lub mający długi i pretensje).

stronować 1. ‘wędrować, podróżować, łązić’: Gdzie macie Pawła? – Bóg wie, gdzie tam po świecie stronuje. **2.** ‘gdzieś się ukrywać, gdzieś chodzić poza domem’: Synek boi się kary, uciekł i gdzieś stronuje.

strómieński [‘przym. od Strómień’]

stryczek ‘stryjaszek’

stryczkowy ‘przym. od *stryczek*’

stryk ‘stryj’

strykowy ‘przym. od *stryk*’

stryná ‘stryjna’

stryniczka ‘stryjenka’

strzap [‘strzęp’]

strzapacz [‘człowiek] nieprzyczesany, rozczochrane włosy mający’

strzapaty ‘roztrapany [rozczochrany, nieuczesany]’

strzapki 1. ‘strzępki’ **2.** ‘nadprute, zużyte rzeczy’

strzebać ‘łyżką jeść ciepłe rzeczy’

strzebnać ‘zjeść łyżką ciepłe rzeczy’: Strzebnał parę razy polówki (rosolu), a potem łyżkę położył. Dzieci szkłódzą w domu. Jeden obrypie chleb, drugi uszczypnie kąszonek masła, trzeci strzebnie mleka, czwarty gabnie do śmietanki.

strzec* 1. ‘czekać na kogoś w ukryciu, aby go schwycić z zaskoczenia; zasadzać się’: Strzegąc na złodzieja, wystrzegł go nareszcie. **2.** ‘chcąc komuś zrobić coś złego, czekać na moment, kiedy będzie to możliwe; dybać’

strzecha 1. ‘nie jest to dach, ale ta część dachu wokoło budynku, która sięga poza ściany’: Strzecha jest mniej więcej jeden metr szeroka. Ma opał pod strzechą (bo nie ma osobnej drewni), to jest między ścianą a okapem. Na tej chałupie jest dobry dach, ale strzecha zła. **2.** ‘kąć, który tworzy dach ze ścianą na wewnątrz’: Schowała sobie uciulany grosz pod strzechę, przyszedł ogień i już się z pieniędzmi więcej nie oglądała. ***3.** ‘rondo kapelusza’

strzechaty ‘mający wielką *strzechę*, np. kapelusie [!] góralskie’

strzedni ‘średni’

strzelić *1. ‘wypuścić pocisk z broni palnej’: Strzelił blisko. Coś tam jętko w lesie, może ktoś strzelił. Dozdrzył ptoka na drzewie i strzelił po nim. **2.** ‘palnąć, uderzyć kogo kijem’

strzelnąć ‘palnąć, uderzyć kogo kijem’

strzeszka ‘*czapka*, właściwie kapelusz mający obwód większy’: Trzeba wziąć strzeszkę, bo deszcz pada.

strzewice* ‘trzewiki’

strzewiczek [‘zdr. od *strzewik*’]

strzewik ‘trzewik’: Związała strzewiki i pończochy do szatki i szła boso. ♦ Dawniejsze trzewiki (*strzewiki*) kobiece miały dość wysokie *kromfleki* (obcasy), czerwono lakierowane, i sięgały blisko ponad kostkę, miały dwa ucha i wiązały się rzemykiem na przegubie.

strzébelko [‘sreberko’]

strzéblić [‘srebrzyć’]

strzéblo ‘srebro’

strzéblować [‘srebrzyć’]

strzébný [‘srebrny’]

strzępek ‘w ogóle kawałek, koniuszek, nic’: U tkacza i u szwaczki pełno strzępków. Ma koszulę, same strzępki.

strzępić się 1. [‘o tkaninie: mieć niewykończony lub przetarty brzeg, z którego wychodzą nitki’]: Aby się płótno nie strzępiło, trzeba go obrąbić, tj. odciąć kraj płótna lub innej materii. **2.** ‘gniewać, złościć się’: Cóż się tak na mnie strzępisz?

strzoda ‘środa’

strzód ‘śród’

strzygać się* ‘zacząć zamarzać’: Mar-znie, woda się strzyga, woda niesie strzyż.

strzyż [kryształki lodu tworzące się w wodzie rzek]; **śrzez**: Mar-znie, woda się strzyga, woda niesie strzyż.

strzyżek [‘resztką odciętego materiału’]

studzienny 1. ‘zimny, chłodny (niby jak w studni)’: Studzienny czas (ochłodziło się).

2. ‘źródłany’: Studzienna woda ♦ Opp.: *dészczowka* lub woda rzeczna.

stulić się 1. ‘*przyczepnąć, przykucnąć, schylić [się]*’: Gdyby się nie był stulił, byłby dostał kamieniem w głowę. **2.** ‘*otulić się czymś*’: Zimno, trzeba się stulić do płaszcza.

sturkaczka* ‘*poszturchiwanie, przepychanka*’: Co dzień się sturkają, co dzień jest sturkaczka.

sturkać 1. [*‘szturchać, trącać, popychać’*]: Sturkał go łokciem, aby przestał mówić. Daj pokój, a nie sturkaj. Wykopał go za drzwi (kopiąc i sturkając, wyrzucił). Chwycili złodzieja i dorabiali z nim przez pół dnia (bili go, smykali, sturkali). **2.** ‘*jeden raz to, drugi raz to, trzeci raz owo kazać komuś robić*’: Sturkać kogo z jednej roboty do drugiej (niby nim sturkają), a takiego człowieka nazywają posturkaczem.

sturkać się* ‘*‘szturchać się, popychać się*’: Co dzień się sturkają, co dzień jest sturkaczka.

sturknąć* ‘*popchnąć*’: Sturknął do stołu, aż się obalił.

sturzyć [*‘popchnąć’*]: Sturzył go, aż przewrócił kozła. Sturzył mu do piersi, aż się wywrócił. Sturzył go, pytnął nim o ziemię (powalił go z łatwością).

stwora ‘*stworzenie, jeżeli się o nim z pogardą mówi*’: Ty mi tu chcesz rozkazywać? No, tyś mi stwora, aby komu rozkazywać!

stworzydła [*‘odmiana jabłek’*]

styblać ‘*ić, biec kłusem, mianowicie u dzieci*’: Styblej, bo już wielki czas do szkoły.

styczeń [*‘pierwszy miesiąc roku kalendarzowego’*] ♦ Do roku 1848 miał lud nasz kalendarze czeskie, drukowane w Ołomuńcu. O kalendarzu polskim nie było na Szląsku ani słychu. Dlatego też nazwy miesięcy polskie mniej są znane jak czeskie lub niemieckie, czyli łacińskie [*‘łacińskiego pochodzenia’*].

styknąć* ‘*poradzić sobie z czymś, uporać się z czymś, zdążyć z czymś*’: Nie może styknąć z robotą, musi se ludzi przypytywać.

stypa ‘*gościna, zabawa nieprzewidywana*’

stypić ‘*uchwycić, porwać coś naprędce*’: Przyszedł, pooglądał się, stypił bóty i uciekł. Stypiła kęs kija i obila go.

styskać ‘*uskarżać [uskarzać] się, użalać się, narzekać*’: Styskać sobie.

sucha* ‘*dłuższy okres suszy*’: Wielkie sucha mamy, ziemia się pada.

suchár ‘*drzewo leśne lub owocowe uschnięte na pniu*’: Przywiozł pięć fur złomisk, sucharów (sucharów, suszek) i gałęzia z lasa. ♦ Jeżeli się kora drzewa około pnia *tylce* lub kamieniem obje, tedy drzewo zaczyna schnąć i usycha, i staje się z niego *suchar*, *suszka*. Gdy zaś taki *suchar* tańszym jest jak zdrowe drzewo, tedy takie objanie, czyli *czerchlenie*, drzew często się zdarza w górach, aby nabyć drzewa na opał po taniej cenie. Naturalne, że to jest zabronionem.

suchárz ‘*drzewo leśne lub owocowe uschnięte na pniu*’: Przywiozł pięć fur złomisk, sucharów (sucharów, suszek) i gałęzia z lasa.

sucherlawy ‘*suchorlawy*’

sucho [*‘tak, że jest pozbawiony wilgoci, wody lub innych płynów’*]

suchorlawy [*‘wychudły, wynędzniały’*]

suchuńko [*‘zupełnie sucho, bardzo sucho’*]

suchusineczko [*‘zupełnie sucho, bardzo sucho’*]

suchutko [*‘zupełnie sucho, bardzo sucho’*]

suć 1. ‘*sypać*’ **2.** w przen[osi] ‘*bździć*’: Kto czuje, ten suje i drugiego przy sobie częstuje.

sudera ‘*zawieja śniegowa, zawierucha*’

Por. **szudera**

sukać ‘zwijać przędzę na osnowę’: Tkacz suka cówki, na fajfy (wielkie cówki) i na watek (na cówki).

sukienki ‘spodnie sukienne’ ♦ Opp.: *plócienki, pisaki, guniaki*.

suknia 1. ‘*suknia* kobieca [wierzchni strój kobiecy]’: Kartacz do sukni, do botów, do tarcia podłóg. Wykartaczuj mi suknie, bóty. Zabarwić suknię na zdrzałą wiśnię. Masz zawaląną suknię. Oglądała suknie, ta ji się nie zdała, ta ji się też nie zdała, żadna ji się uzdać nie mogła. Ta suknia jest na każdo (na każdy dzień), a ta zaś na święto (na niedzielę, do lepszego ubrania). Każdowa suknia, każdowe szaty. Ona ma na sukni lemkę na trzy palce szeroką. Przyszła w obnoszonej sukni do kościoła! Popyrskała sobie suknię. Oberwały się ramiączka i suknia jej spadła. **2.** ‘spódnica’: Jeśli chcesz mieć rzęśniejszą suknię, to ją musisz dać w ośm szerzyn. Ugięła sobie suknię (podniosła suknie). Suknia ci się cmechta po ziemi. W starej sukni same pory. ♦ Mężczyzna nie ma *sukni*, jeno *szaty*. Byłoby śmieszném powiedzieć, że mężczyzna chodzi w *sukniach*.

suknisko 1. ‘brzydkie sukno’ **2.** ‘brzydka *suknia*’

suszarnia ‘piec, zwykle poza domem zbudowany, przeznaczony do suszenia owocu na jesień’

suszka ‘drzewo leśne lub owocowe uschnięte na pniu’ ♦ Jeżeli się kora drzewa około pnia *tylcm* lub kamieniem obje, tedy drzewo zaczyna schnąć i usycha, i staje się z niego *suchar, suszka*.

swaczyć ‘jeść *swaczynę*, jeść podwieczorek’

swaczyna ‘podwieczorek’

swadźba ‘groch i bób razem posiane’: Tu jest połownik, tu mieszanka, a tu mam swadźbę.

swić ‘zwić’

swijać ‘zwijać’

swinać ‘zwinać’

swobodna ‘niezamężna’

swobodny ‘nieżonaty’: Jesteś swobodny czy żonaty? – Swobodny.

swobodny stan* ‘nieposiadanie męża lub żony; stan wolny’: Jest swobodnego stanu.

swojski syn ‘*siedlaczy syn*’

swora ‘rzemień do spojenia *cepu z dzierzakiem*’: Swora się urwała, a cep odleciał aż na koniec gumna.

sygnówka ‘sygnaturka’

syn [‘czyjeś dziecko płci męskiej’]: Dochował się czterech synów. Złe hasła mię dochodzą o moim synu. On jest jedynym synem, ona jest jedyną córką. Syn mi się złachował, nie wiem sobie rady z nim. Co się on nad swoim synem namierz-ział. Oddawać syny Cesarzowi na wojnę. Stara się nad synem, co go do wojska wzięli. Skazał mu, że syn umarł. Syn się nie podał na ojca. Ojciec był ścisakała (oszczędny), a syn wysakała (rozrzutny). Ojciec zmiera na syna (spadek przechodzi z ojca na syna).

synczysko zgrub. ‘*syn, synek*’

synczek* ‘ekspresywnie: chłopak’: Umarł? – Już zgasnął ten piękny synczek.

synek *1. ‘zdr. od *syn*’: Ceryn synek (syn od córki). Jego synek byłby przyszedł do dziury (do kozy), ale to ojciec za niego zaprawił (zagodził, zamazał, tak że nie przyszło do skargi). Wpadł mi synek do studni – nie mogłem go bez pomocy ludzi ratować, byłem jak na nożach... jakby mię nożami rzazano. Dzieci po naszym synku zawsze coś wychciwają. Trzeba synkowi jakie charboły sprawić, żeby mógł w zimie do szkoły chodzić. Synek się złasował, nie można go do roboty nagnać. Synek dobrze się uczy, ale jest szkowrózny, chociaż mu się czasem wytnie (obje go), to to nic nie pomaga. Obaj syncy

się dobrze uczą, ale ten młodszy przechynał starszego (ma lepsze klasy (postępy)).

***2. ‘chłopak’:** Synek jak cep (ciężki, tęgi). To jest spórny synek, przeciwny, uparty. Bez uroku, to jest piękny synek.

syp ‘gęste płótno lub inna materja, w którą się pierze skubane wsypa’: Trzeba mi kupić płótna na sypy i na cychy.

sypani ‘[miejsce], gdzie się zsypa zboże (spichlérz)’: Koty podłapały zboże na sypaniu. Przemieszczać zboże na sypaniu, w fachu, żeby nie stęchło. Wysuć zboże na sypaniu. Myszy na sypaniu zboże zgrzebały (porobiły dołki).

Por. **sypanié**

sypanié ‘[miejsce], gdzie się zsypa zboże (spichlérz)’

Por. **sypani**

sypanko ‘[miejsce, gdzie przechowuje się zboże], przy małych gospodarstwach zwykle na górze (na strychu) sporządzone’

Por. **sypańko**

sypańko ‘[miejsce, gdzie przechowuje się zboże], przy małych gospodarstwach zwykle na górze (na strychu) sporządzone’

Por. **sypanko**

sypek ‘gęste płótno lub inna materja, w którą się pierze skubane wsypa’

syпка ‘podatek w całym zbożu księdzowi, nauczycielowi’ ♦ Dawniejsze *syпки* kontrybucyjne. Obecnie *syпки* uwiedzione zostały na pieniądze.

szaciątka ‘zdrobn. od *szaty*’

szacić ‘mieć obowiązek *sprawować* odzież komu’: Szacić kogo.

szacić się [‘kupować sobie odzież’]: On się sam szaci, sam sobie ubiór sprawuje, kupuje.

szafarka ‘przyrząd w kształcie tabliczki z rączką, przez którą się przepuszczają nici przy snuciu osnowy na snowadła’

szaflik* ‘okrągłe naczynie, zwykle drewniane, z jednym lub dwoma uchwytyami, używane dawniej w gospodarstwie wiejskim’: Trzeba na szaflik mocno wbić obrączkę, bo co chwila zjeżdża, a szaflik się rozjeżdża. Uchrońcie te szafliki i zdziórby spod nóg, żeby można przejść (uprzątać, powstawiać na swoje miejsce).

szajnowa moneta ‘Wiener Währung [waluta wiedeńska], w odróżnieniu od *strzébla* = Conv[entions]-Münze [waluty konwencyjnej]’

szajnowy grejcar ‘Wiener Währung [waluta wiedeńska], w odróżnieniu od *strzébla* = Conv[entions]-Münze [waluty konwencyjnej]’

szajnowy krejcar* ‘jednostka monetarna tzw. waluty wiedeńskiej o wartości jednego *krejcara*’

szajny ‘Wiener Währung [waluta wiedeńska], w odróżnieniu od *strzébla* = Conv[entions]-Münze [waluty konwencyjnej]’

szajta* ‘kawałek rozłupanego metrowego kłoca’

szak ‘wszak’: Szak tak. Szak on tam nie będzie długo. Pójdziesz ty złodzieju, szak ja cię tu nauczę. Szak się ty tego kiedyś naćkasz (sprzykrzy ci się kiedyś ta rzecz).

szalbiérzyć ‘oszukiwać, okpiwać’

szaliplachta [‘człowiek lekkomyślny, nierozważny (?)’]

szalowija ‘szałowija’

szare wielkie [‘odmiana jabłek’]

szargán [‘diabeł (w przekleństwach)’]

szargán kogo przynióśl* ‘ktoś jest gdzieś niepożądany’: Szargán cię tu przynióśl.

szarować ‘gładzić i naciągać płótno przy tkaniu’: Tkacze szarują płótna szarowąką.

szarowka* ‘drążek używany przez tkaczy do gładzenia i naciągania płótna’: Tkacze szarują płótna szarowką.

Por. **szarówka II**

szarowki [‘odmiana gruszek’]

Por. **szarówki**

szarówka I 1. ‘ziemia szara [gleba – bielica]’ **2.** ‘gruszka szarego koloru, podobno: die gute Graue [bera]’

szarówka II ‘drążek płaski, używany przez tkaczy do gładzenia i naciągania płótna’

Por. **szarowka**

szarówki [‘odmiana jabłek’]

Por. **szarowki**

szarpaczka ‘bijatyka, *rwaczka*’

szarpanina [‘gwałtowne szarpanie, ciągnięcie, rwanie czego’]: Ziemniaki zarosły trawą, mamy moc szarpaniny (trzeba dużo zielska wyrwać).

szarpaty ‘podarty, ponadrywany’

szarpie kogo na wszystkie strony ‘ktoś ma dużo wydatków’: Szarpie go na wszystkie strony.

szarpnąć 1. [‘pociągnąć coś lub kogoś gwałtownym ruchem’]: Stojący przy nim sąsiad parę razy go za płaszcz szarpnął, aby już przestał wygadywać i kłąć – aby się miarkował. **2.** ‘zrobić komu przesadzony rachunek, żądać za wiele, właściwie: wziąć za dużo’

szarpnęło kogo ‘ktoś miał stratę’: Szarpnęło go.

szaruga ‘wielka i głęboka kałuża, błoto brudną wodą pokryte’: Wjechał do szarugi i nie mógł wyjechać.

szarula 1. ‘wódka ordynarna’ **2.** ‘krowa szara’

szarzyć się 1. [‘odróżniać się od tła szarym kolorem’]: Patrz, tam się coś szarzy, może: zając. **2.** [‘o niebie: rozjaśniać się o świetle lub ciemnieć wieczorem’]: Zaczęło się szarzyć, gdyśmy wychodzili z domu (pierwsze oznaki dnia). Najpierw zacznie się szarzyć, a potem świta.

szasnąć 1. ‘zatrzaskać’: Szasnął drzwiami i poszedł. **2.** ‘uderzyć’: Szasnij go.

Por. **szastnąć**

szastać *1. ‘krajać duże kawałki’ ***2.** ‘trwonić’

szastnąć 1. ‘zatrzaskać’ **2.** ‘uderzyć’

Por. **szasnąć**

szast-prast I [‘wykrzyknik oznaczający szybkie działanie’]: Szast-prast, wyciął mu dwa policzki.

szast-prast II [‘szybko i byle jak’]: To trzeba dokładnie zrobić, a nie szast-prast.

szata ‘nie używa się w języku potocznym na oznaczenie ubioru, tylko w znaczeniu wyższym, uroczystym, świątecznym’: Widziałem anioła w szacie białej. Chodzi oszurgany, ani kaska porządnej szaty nie ma.

szatan ‘diabeł’

szateczka [‘zdr. od *szatka*’]

szatka ‘chustka’: Szatka do nosa, do kapsy, na głowę. Kupiła sobie dwie szatki: jedną na głowę, drugą na kark. Obcierała się szatką. Związała strzewiki i pończochy do szatki i szła boso. Na głowie miała szatkę z wyszyciem (wyszywaną). Kupiła sobie cztery szatki na głowę: ta jest taka, ta jest inaksza, ta też inaksza, a ta jeszcze inaksza. Miała szatkę na klepacz związaną. Miała związaną szatkę na kwasek. Weź szatkę, zamocz ją,

namydlij, umniej, wypłocz i powieś (wziąć w obie ręce i trzeć, miać). Żadna szatka mi się nie może uzdać. Szatka mi się w trówle (skrzyni) zakopertała, nie mogę jej znaleźć. Ma szatkę związaną na żurek.

szaty ['ubrania], w ogóle tak męskie, jak żeńskie (kobiece)': Ma piękne szaty, ma moc szat. Weprał szaty do trówły. Ściągnąłem złodzieja w komorze, jak pakował szaty do miecha. Zaczęło chlapać i przemokły mi szaty. Zbierz szaty niedzielne i wynieś do trówły (skrzyni), aby się nie powalowały (nie leżały tam i sam i nie przerzucano je z miejsca na miejsce). Nie wieszaj szat świętelnych na ścianie, bo ci się zacadzą. Święcielne szaty. Każdowa suknia, każdów szaty. Obnoszone szaty. ♦ Nie mowi się: ta *szata* mię kosztuje 5 reń[skich], ale: te *szaty* (w ogóle) lub też pojedynczo: ta *kamizol*, te *galoty*.

szálka ['filiżanka']: Kawę piją z garnuszków i szálek.

száflekować 'nagadywać, nadawać na kogoś'

szczanba 'szczeka' ♦ *Szczanba*, *szczeka* – oboje używane.

szczęć 'przyrząd do *czosania* lnu (szczotka żelazna)' ♦ *Grabki* trzymają się w rękach, *szczecie* przypinają się do *stolicy*.

szczekacze ['odmiana jabłek']

szczekać 'jeżeli się puka na garnek, to dźwięczy, jeżeli jest dobry, a *szczeka*, jeżeli pęknięty'

szczelina* 'kawałek porąbanego lub odlupanego drewna' ♦ *Szczępy* są albo bukowe, które się *hoblem* z bukowych *pacek* drą, albo jodłowe i sosnowe, które ze *szczelin* przyrządzonych nożem się drą.

szczeppek ['młode drzewko do posadzenia']: Posadzić ziemniaki, kapustę, szczepki w ogrodzie.

szczépa ['kawałek smolnego drzewa używanego do oświetlania; łuczywo']: Nie chodź ze szczépą do stajni, bobyś mógł ogień zatrusić. Świeca, szczépa nie chce się rożać. Packi na szczypy. Rożgnął szczypę, świecę. Szczypa się pławi, to jest kiedy płonie, kiedy połowa na raz się pali, co mianowicie przy smolnych szczypach nieraz się dzieje.

♦ *Szczępy* są albo bukowe, które się *hoblem* z bukowych *pacek* drą, albo jodłowe i sosnowe, które ze *szczelin* przyrządzonych nożem się drą. *Szczępy* służą do oświetlania domostw, mianowicie w górach, bo na dolinie *petrolej* wyparł *szczépę*.

szczépać* 'łupać na szczapy, rozszczepiać, rozłupywać': Szczypać drzewo.

szczépanie* 'łupanie na szczapy, rozłupywanie'

szczépeczka ['zdr. od *szczépka*']

szczépka ['zdr. od *szczépa*']

szczépsko ['zgr. od *szczépa*']

szczérbacz ['człowiek] niemający zębów na przodzie'

szczérbak 'szczérbaty garnek, którego kraj jest wyszczerbiony'

szczérbata gęba 'zajęcza gęba'

szczérczeć 'klingeln, rasseln [dzwonić, brzęczeć, grzechotać']: Byłem pod dachem, jak krupy padały, a to tak szczérczało. Uderzyło, aż się okna zatrzęsły, aż okna szczérczały (jak zaczął grad padać, to okna stłuczone brzinczały).

szczérk 'żwir': Szczyrk rżępi pod nogami.

szczérkać 'klingeln, rasseln [dzwonić, brzęczeć, grzechotać']: Szczérkać (d)zvonkiem. Szczérkać pieniędzmi.

szczérkawka 'zabawka *szczérkająca* dla dzieci; grzechotka': Szczérkawka, szcerkawka.

szczérzyć ['łuskać rośliny strączkowe']: Będziemy groch szczérzyć.

szczerzyć się 1. ['odslaniać zęby w szerokim uśmiechu']: Ona się rada szczerzy, cały dzień się szczerzy, śmieje się, pokazuje zęby. 2. 'umizgać się': Szczrzyła się do niego.

3. ['o suchych strączkach: nadpękać']: Trzeba groch zebrać, bo się zaczyna szczerzyć, tj. dojrzałe strączka zesychają i pękają tak, że groch (ziarnka) widać (widzieć można). Groch, gdy przestoi, szczerzy się.

szczerzydło 'kobieta wyszczerzona, lubiąca się szczerzyć'

szczęka* 'kość czaszki, w której są osadzone zęby' ♦ *Szczańba, szczęka* – oboje używane.

szczoták 'zawieszina, jest to *wyrchowiec* drzewa, przymocowany do brzegu rzeki lub potoka, aby go bronić od oderwisk i podmywań'

szczotka ['narzędzie służące do czyszczenia, mycia, czesania, złożone z oprawki z umocowanym w niej pionowo długim włosiem'] ♦ *Szczotka* do szlichtowania przędzy, do zamiatania podłóg w miastach, z rączką do ścierania kurzu.

szczuwacz 'szczwacz [człowiek biorący udział w nagonce na zwierzynę podczas polowania, tropiący ją i szczujący psami]'

szczuwać 'szczwać [podjudzać psa do gonienia zwierzęcia]'

szczuwanie 'szczwanie [podjudzanie psa do gonienia zwierzęcia]'

szczyć 'szczyty stawiać': Wczorajśmy krokwili i łacili, a dziś trzeba szczyć.

szczyk 'jeżeli weźmiemy nożyce i przetniemy jednim poruszeniem jaką rzecz, tedy nożyce składając się, wydają dźwięk, który się *szczykiem* nazywa [dźwięk ten powstaje też przy rozdrabnianiu czegoś w inny sposób, np. klusek za pomocą łyżki]'

szczykać ['rozdrabniać coś w taki sposób, że przy oddzielaniu poszczególnych części słychać dźwięk *szczyk*']

szczyknać 'rozdrobnić jaką rzecz w powyższy sposób, tak że za każdą razą, gdy kawałek odpadnie, słychać *szczyk*'

szczypać* 'o owadach: kłuć, żądlić': Jeżeli krowy się czegoś polękają lub je bąki szczypią, to się gżą, zegzą i pędzą zwykle do domu.

szezeredzić '*gadać jak na kołowrotku*, trzepać, gwar robić'

szelma 'człowiek więcej lekkomyślny niż zły i podły'

szelmować ['bawić się, zachowując się bardzo swobodnie i hałaśliwie; dokazywać']: Dzieci wciąż szelmują, trzeba je skarcić.

szeplić 'szeplenić'

szereda 'gwar, hałas': W karczmie było pełno szeredy.

szeredzić '*gadać jak na kołowrotku*, trzepać, gwar robić'

sześniedziolka* 'kobieta, która sześć tygodni wcześniej urodziła dziecko'

szetrenie* 'obserwowanie, śledzenie'

szetrzliwy 'baczny'

szetrzny 'baczny'

szetrzeć 1. 'baczyć, *szetrzeć się*, być ostrożnym, wystrzegać się': Trzeba szetrzeć na swoje rzeczy, bo inaczej będzie szkoda. 2. 'opiekować się kim': Szetrzy go jak może (opiekuje się nim według sił). ♦ Cz. šetřiti.

szetrzeć się* 'być ostrożnym, wystrzegać się'

szewcula 'żona szewca'

szewiecki 'szewski'

szewiectwo 'szewstwo'

szewieczki ['odmiana jabłek']

szermierka '*uganiaczka*, zabiegwanie, starość, kłopot'

szérmierzyć ‘*uganiać się z kim, z czym*’

szérmować ‘*uganiać się z kim, z czym*’: Ciągłe szérmuje, a przecie mu biéda doima.

szérzka ‘szérza [szerokość]’: Pięć sążni zdelki i trzy sążnie szérzki.

szérzyna ‘die Breite eines Stoffes [szerokość materiału]’: To będzie dość we dwie szérzyny. Jeśli chcesz mieć rzęśniejszą suknię, to ją musisz dać w ośm szerzyn. ♦ *Szérzyna* odnosi się do szerokości płaszczyzn, pola.

szkamrać ‘szemrać, łajać’: Szkamrze na niego. Wszyscy szkamreli, że wypłatę na jutro odłożono.

szkarból, lm. szkarboły ‘grat, graty; w szczególe zaś: pisma stare domowe, *kupy*, kwity, *archy*, podania itp.’

szkarpetka* ‘skarpetka’: Te bóty mi są wielkie, muszę jeszcze co przyzuć (przydać jeszcze onuckę, jeszcze jedną parę szkarpetek, aby noga nie jeździła w bócie).

szkarta ‘karta w książce’

szkartka ‘zdrobn. od *szkarta*’: Przeczytał z tej książki pięć szkartek. W tej książce chybia od zadku parę szkartek (kartek, stronic).

szkartować ‘przebierać (wertować) w książce’: Szkartuje, a nie czyta.

szklanny ‘szklany’

szklawić się ‘mazać się, płakać’

szklánka [‘szklane naczynie w kształcie walca, zwykle o pojemności ćwierć litra, używane do picia’] ♦ *Szklánka* i wszystkie pochodne, nie *s*, ale *sz*.

szklébić się ‘mazać się, płakać’: Co chwila się szklébi (mian[owicie] o dzieciach).

Por. **śklébić się**

szklić ‘szkło do okien zaprawiać’: A coż tu u ciebie okniarz (Słowak chodzący ze szkłem) robi? – Będzie mi szklił okna.

szklić się ‘świecić się’: Okna się szklą od zachodzącego słońca (promienie słońca się odbijają). Zamiast bigłować (prasować) szkrobione (krochmalone) rzeczy, bierze się do tego przeznaczone szkło i pociéra się tak długo, aż się szkrobieniec szkli, śklni.

szkliwić [‘wzbudzać w kimś wstręt lub niechęć do kogoś lub czegoś’]: On mi to szkliwi, gani, oszkliwi, radzi, żebym tego nie kupował. On nam to szkliwi (oszkliwia, gani).

szklódnik [‘człowiek], który rad *szklódzi*’

szklódnny [‘taki], który rad *szklódzi*’

szklódzić ‘ubierać z czego potajemnie’: Ludzie szklódzą na polu – jeden nadrze trawy, drugi wlezie do ziemniaków, trzeci do grochu, inny opasie zagon skrajny. Dzieci szklódzą w domu. Jeden obrypie chleb, drugi uszczypnie kąszzek masła, trzeci strzebnie mléka, czwarty gabnie do śmietanki.

szkolniczka [‘uczenica’]

szkolnik ‘uczeń’: „Abeceda, kraic chleba / Garniec mleka / To jest dobre dlá szkolnika”.

szkop [‘naczynie na mleko, używane podczas udoju’] ♦ Skop, skopek, u nas *szkop*, *szkopez* itd.

szkopez [‘naczynie na mleko, używane podczas udoju’]

szkopiec [‘naczynie na mleko, używane podczas udoju’] ♦ Skopiec, u nas *szkopiec*, *szkopienek*.

szkopienek [‘naczynie na mleko, używane podczas udoju’]

szkorupa ‘skorupa’ ♦ Skorupa, u nas *szkorupa*, *szkorzupa* i wszystkie pochodnie słowa: *sz-*.

Por. **szkorzupa**

szkorzupa ‘skorupa’

Por. **szkorupa**

szkowronek ‘skowronek’: Skowronek.

szkowrończy* ‘związany ze skowronkiem, odnoszący się do skowronka’: Szkowróncze gniazdo.

szkowrozić ‘dokazywać, trzpiocić, swywolić’

szkowróźny* ‘skłonny do robienia żartów, do zabawy, psotny, figlarny’: Synek dobrze się uczy, ale jest szkowróźny, chociaż mu się czasem wytnie (obje go), to to nic nie pomaga.

szkrab 1. ‘chwył, uchwyt’ **2.** ‘łatwy zarobek’: Zrobić szkrab (zyskać co łatwym sposobem, mieć odmasnę).

szkrabac ‘zabierać, zdzierać, garnąć k sobie’

szkrabisz ‘zdzierca’

szkrabnac ‘zyskać co łatwym sposobem, mieć *odmasnę*’

szkreć 1. ‘jeżeli spérce, którą chcemy smażyć, *szkwarzyć*, gorąco dopieka, tedy sperka zaczyna skrejący [!] głos z siebie wydawać i mówimy spérki *szkreją*’ **2.** ‘popłakiwać, powrzaskiwać, domagać się czego’: Dzieci szkreją.

szkrobać 1. [‘obierać ziemniaki z łupin’]: Szkrobać ziemniaki. **2.** ‘pisać źle, *robić kluki haki pro wojaki*’ **3.** ‘kratzen [drapać, skrobać]’: Szkrobał przyszkwary z rynki, z rynnika, gdzie się w maśle lub słoninie coś piekło.

Por. **skrobać**

szkrobać kogo po ramieniu ‘prosić kogo’

szkrobić [‘krochmalic’]: Zamiast biglować (prasować) szkrobione (krochmalone) rzeczy, bierze się do tego przeznaczone szkło i pociéra się tak długo, aż się szkrobieńiec szkli, śklni.

Por. **szkróbić**

szkrobieńiec* ‘wykrochmalona bielizna’: Zamiast biglować (prasować) szkrobione (krochmalone) rzeczy, bierze się do tego przeznaczone szkło i pociéra się tak długo, aż się szkrobieńiec szkli, śklni.

Por. **szkrobieńiec, szkróbieńiec**

szkrobieńiec ‘*poszkrobione* rzeczy, bielizna’

Por. **szkrobieńiec, szkróbieńiec**

szkroblica 1. ‘przyrząd w kształcie siekierki zakrzywionej do wyrabiania i wydrążania koryt, korytek, *trók*’ **2.** ‘[narzędzie] kominiarskie, jakiego używają kominiarze do czyszczenia *czeluści*’

szkrobnąć 1. ‘drapnąć’: Ptak go szkrobnął. ***2.** ‘osiągnąć łatwy zysk’: Odmaścić sobie, se (szkrobnąć se).

szkrób ‘krochmal’ ♦ Tarte ziemniaki (surowe) wkładają się w worek, *pucz się*, a jak się *wypucz*, to masa przyrządza się na potrawy, z soku zaś wyczynia się *szkrób*.

Por. **skrob, skrób**

szkróbić [‘krochmalic’]

Por. **szkrobić**

szkróbieńiec [‘wykrochmalona bielizna’]

Por. **szkrobieńiec, szkrobieńiec**

szkubaczka* ‘wspólne darcie pierza’: Trzeba szkubaczkę sprawić, bo już tego pierza moc, trzeba go zeszkubać. Pojdzimy dziś wieczór na szkubaczkę. ♦ Gospodyni mająca dużo gęsi, a więc i dużo pierza, urządza *szkubaczkę*. Dowiaduje się o tym sąsiedz-

two i w wyznaczony wieczór, czasem już po obiedzie, schodzą się sąsiadki i młodzież żeńska, zasiadają koło stołu i zaczynają pierze skubać. Naturalnie, że przy pogadańce, opowiadaniach, żartach i śmiechu przyjemnie spędzi się czas aż do późnej nocy. Jeżeli w domu jest przestrzeń, znajdzie się przy końcu *szkubaczki* i grajek, i młodzież męska, a *szkubaczka* kończy się tańcem i uraczeniem całego towarzystwa.

szkubać 1. ‘Gänse rupfen [wyrwać pióra gęsi]’: Szkubać gęsi. **2.** [‘odrywać chorągiewki gęsich piór od stosiny i oddzielać puch; drzeć pierze’]: Szkubać pierze. ***3.** ‘odrywać coś po trochu; skubać’: Grochu przy drodze nikt nie uszetrzy, bo każdy go chce szku-
bać.

szkubać się ‘*rwać się, drzeć się*’: Szkubali się, poszkubali się, ale się zaś pogodzili.

szkucina ‘sierść, szczecina, mianowicie ze świń’

szkut 1. ‘małe *prosiętko*, niepodarzone, nierosnące, na którym więcej *szkuciny*, sierści jak mięsa’ **2.** ‘pojedyncza sierść świńska, włos’

szkwarzyć* ‘smażyć’

szkworz ‘*niewydarna*, mała rzecz, mian[owicie]: o bydłtach, *szkut*’

szkyrk ‘odgłos jakiego tarcia’: Szkyrk zapalką i już jest ogień.

szkyrkać [‘trzeć, pocierać’]: Szkyrka nożem po garnku.

szlak ‘*żużel*’

szlaka ‘*żużel*’

szlądrać* ‘o praniu: płukać w wodzie’

szłapa 1. [‘stopa’]: Ma wielkie szłapy, trzeba mu wielkich botów. **2.** [‘ślad stopy’]: Po szłapach poznali złodzieja. Któż mi tu na grzędce naszłapał (porobił szłapy). **3.** ‘spód nogi zwierzęcej’

szłapeczka [‘pieszczotliwie: stopa’]

szłapiątko [‘pieszczotliwie: stopa’]

szłapisko [‘zgr. od *szłapa* w zn. 1’]

szłapka [‘zdr. od *szłapa* w zn. 1’]

szłapsko [‘zgr. od *szłapa* w zn. 1’]

szłupina [‘łupina’]: Pozbieraj te szłupiny z orzechów. Z orzechów jest więcej szłupin jak jądra.

Por. **szupina**

szłupka ‘cięcie, raz, prawdziwy lub moralny policzek’

szłupnąć ‘kijem kogo *piernąć*, uderzyć’: Szłupnąć kogo.

szmaja ‘*gónka*, kurwa’

szmajchlować 1. ‘*przychlébiać*, podchlébiać się’ **2.** ‘włos na suknie lub kapeluszu jeżyć’

szmak ‘smak’

szmarować ‘pędzić, lecieć, bieć’: Szmaruj! Patrz, jak szmaruje.

szmarowidło* ‘smar, mazidło’

szmarowka* ‘kawałek skóry ze *smołą*, służący do natłuszczania biczu’: Weź szmarówkę i posmaruj bicz.

Por. **szmarówka**

szmarownica ‘pudełko, naczynie, w którym się *szmarowidło* znajduje’: Furmani mają szmarownicę (smolnicę) pod wozem zawieszoną.

szmarówka 1. ‘płatek skórzany w połowie przegięty, w którym się *smoła* do smarowania biczu znajduje’ **2.** ‘vulva, *chamajda*’: Pitka, picza, picia, puszka, sajda, szmarówka, motyczka, ciotka, starka, chudzina, sowa.

Por. **szmarowka**

szmatlać ‘*tylnią* nogą o nogę objąć, *tylnią* nogą kolic (półkole tworzyć)’: Krowa szmatle, koń szmatle. Nie szmatlej, patrz, jakoś sobie już galoty uszmatłał.

szmatława rz ‘ostra *wódka*, kto się jej napije, *szmatle*’

szmatławy [‘taki], który *szmatle*’

szmelcownia ‘budynek znajdujący się przy piecu hutniczym (Hochofen), gdzie się odlewy żelaza uskutecznia’

szmérać 1. ‘babrać, pisać początkowo’: Szmérze w książkach (babrze, kreśli różne znaki, figury, jak to żaki zwykle czynią). *2. ‘łaskotać, muskać’: Szmérać piórkiem śpiącemu pod nosem, psu za uchem [!] – żeby niepokoić.

szmlady [‘błady’]

sznica* lm ‘drażki stanowiące osadę dyszla i podtrzymujące go na odpowiedniej wysokości’

sznóra ‘sznór’ ♦ Nić, dwie nici skręcone – *paśmionka*; szpagat, *sznóra*, postronek, lina. *Sznóra* ma zwykle grubość gęsiego pióra.

sznórka ‘wstążka, taśma’ ♦ Jest wąska lub széroka; szerokość dochodzi do 10 cm. Szérokie *sznórki* kolorowe *jedwabne* używają *dziewuchy* do wplatania w warkocz, węższe do fartuchów. *Sznórki* (tasiemki) zaś płóciennie, bawełniane białe i kolorowe używają mężczyźni i kobiety. Wstążka, taśma nieużywane.

Por. **sznurka**

sznórkarz [‘człowiek], co wyrabia *sznórki*’

sznórowka* ‘element kobiecego stroju zakrywający górną część ciała od ramion do bioder, bez rękawów, noszony na bluzkę’ ♦ Do *żywotka* (gorsetu, *sznórowki*) wszyte są fałdy *sukni*.

sznupać ‘zażywać *tabakę*’

sznurka* ‘wstążka, taśma’

Por. **sznórka**

sznyt ‘płatek, *odstrzyżek*’ ♦ Z niem. Schnitt.

sznytek [‘zdr. od *sznyt*’]: Pokrajał to na same sznytki.

szo szo sz sz ‘szokać na kury i ptaki, aby je spędzić’

szokać [‘krzykiem przepędzać kury’]

szolderka* ‘zdr. od *szoldra*’

szoldra* ‘*szóldra*’

Por. **szóldra**

szor ‘na dachu, *porządź*’: Tego szyndziola masz mało, ledwo pobijesz nim trzy szory.

szory* ‘uprząż końska w postaci szerokiego pasa zakładanego na pierś konia wraz z pomocniczymi rzemieniami’

szosták ‘stara moneta wyszła z użycia i tylko tradycyjnie znana [dawna polska moneta równa sześciu groszom]’

szóldra ‘*bochenek* chleba, w którym zapieczona jest szynka lub też kawał mięsa wieprzowego’ ♦ Takie *szoldry* pieką się zwykle na święta wielkanocne i każdy służący, nawet i dzieci gospodarza, dostają swoją *szoldrę* lub *szolderkę*. *Szoldra* kraje się z góry, a nie z boku jak zwykły chleb.

Por. **szoldra**

szóstka ‘srebrny pieniążek *wartający* sześć *krejcarów* m[onety] konw[encyjnej]’: Kiedy niekiedy też tam jakieś galaciska (spodnie) użga (upchnie, uszyje) i zarobi szóstkę.

Wydał mi z papiórka trzy szóstki. ♦ Obecnie nazywają srebrne pieniądze 10 *kr[ejcerów]* *wartające szóstkami*.

szpagiet ‘szpagat’

szpatnie* ‘brzydko’: Tak szpatnie grzeszył, aż mię uszy bolały.

szpárkassa ‘*kasa* oszczędzania’

szpárować ‘oszczędzać’

szpendlik ‘szpilka’: Straciła spinę i musiała sobie kabotek szpendlikiem pod szyją zepchnąć.

szpendliki [‘odmiana jabłek’]

szpernál ‘jeden z największych gwoździ’

szpérka* ‘słonina’: Omaszczony masłem, szpérką. Już wszystką szperkę (słoninę) i masło wymaściła (wypotrzebowała do potraw).

szpérki* ‘skwarki z mięsa i słoniny’: Naszkwarzyć szperek. Gospodeni naszkwarzyła mu szperek i postawiła z chlebem na stół. Oszkwarzyć szperki, masło.

szpérnik ‘*olmarja* przewiewna, w której przechowują się polcie i wędzonki’

szpiczaty* ‘ostro zakończony’

szpiegon ‘śpieg’

szpik ‘śpik’

szpilkować ‘patyczkami rozciągać, rozpręzać, aby skóra łatwiej wyschła’: Chodź, będziemy skórę zajączą, cielecą szpilkować.

szpintać ‘wygadywać, czernić kogo’: Szpintać kogo, na kogo.

szpiterlák ‘biedak, chudak, który wiecznie biędę klepie’

szpócić [‘zniekształcać buty wskutek chodzenia’]: Szpóci bóty.

szpróch ‘Bibelspruch [cytat z Biblii]’

szpuńtek* ‘korek, zatyczka’

szpuńtowanie* ‘robienie wcięć i wypustek na brzegach desek, tak aby można było je połączyć’

szpuńtownik ‘*hobel* do szpuńtowania desek’

szpyrtać ‘ruchać, biegać (o dzieciach)’: Już zaczyna szpyrtać (chodzić, biegać).

szpyrtek ‘mały chłopaczek zaczynający biegać, w ogóle mała, niedorosła i niedoszła rzecz’

szpyrtnąć [‘przewrócić się, fiknąć’]

szrajtofel ‘pugilares [portfel]’

szrajtofla ‘pugilares [portfel]’

szrancygier* ‘der Schrankenzieher bei einer Maut [osoba opuszczająca szlaban w miejscu poboru myta]’: Szrancygier nie chciał mi szranku otworzyć.

szrank 1. ‘ein polierter Kasten mit mehreren Schubladen [politurowana szafka z kilkoma szufladami; komoda]’ ♦ Zwykły mebel u zamożniejszych gospodarzy. **2.** ‘szlaban’: Szrancygier nie chciał mi szranku otworzyć.

szrociák [‘świnia do tuczenia’]: Trzeba te prosięta na szrótki, szrociaki poprawić.

szroty* ‘ubrania’

Por. **szróty**

szróciątka [‘ekspresywnie: odzież, ubrania’]: Ma biędne szróciątka.

szrócisko [‘zgr. od *szrót*’]

szrót 1. ‘*chusta*’ **2.** [‘to, co się wkłada na siebie i nosi’]: Nie ma ani szrótu wdziać na siebie.

szróteczek [‘zdr. od *szrótek I*’]

schrótek I ['zdr. od *schrót*']

schrótek II* 'świnia do tuczenia': Trzeba te prosięta na schrótki, szrociaki poprawić.

schróty 1. 'bielizna': Poszła prać schróty. Powieszała schróty. **2.** '*szaty*, ubiór': Nie pojdę na wesele, bo nie mam porządných schrótów.

Por. **schróty**

schrópslik 'korek, *schróptek*, zatyczka'

schrónać* 'czternaście'

schróty 'cztery': „Kiech já chodził do szkoły / Uczyłech się litery / Jedna, dwie, trzy, schróty / To są piękne litery”.

schrótycet* 'czterdzieści'

schrófa 'kawał, kęs'

schróga 'przy warsztacie tkackim [górne połączenie boków krosien]'

schrók* 'kondygnacja budynku nad parterem lub nad inną kondygnacją': Mieszka na pierwszym schróku. Ma dom o dwóch schrókach.

schróraczka 'różna drobna robota w domu'

schrórać '*pokętować*, to i owo w domu zrobić, sprawić, naprawić'

schrórszek 'kréska'

schróchnąć 'uderzyć, pchnąć'

schróka* 'miara przędzy – 12 *łócki*'

schrómować 'Sturm läuten [dzwonić na alarm], gdy się gdzie pali': Wyleciał na wieżę, aby schrómować.

schrówierć 'ćwierć'

schrówiertnia* 'dawna miara objętości – ćwiertnia': Odmierzył mi schrówiertnię rży, a potem jeszcze z kwartę przysuł.

schrótych* 'sposób, w jaki przy szyciu nitka jest przewlekana między jednym a drugim nakłuciem tkaniny igłą; ścieg'

schrótyciak 'Stiftzögling [wychowanek konwiktu (?)]'

schró* 'w naśladowaniu odgłosu szeptania': Szu szu szu, szuszkają ludzie na niego (opowiada sobie o kim coś po cichu, do ucha, aby niby nikt o tem nie wiedział).

schróćrować 'podpierać, wspierać kogo, pomagać komu': Schróćrować kogo.

schródera 'zawieja śniegowa, zawierucha'

Por. **schródera**

schróflada 'Schublade [wysuwana część jakiegoś mebla w postaci otwartej skrzyni]' ♦ *Schrófladę w stole nazywamy podstolém.*

schróhaj '*pacholek*, junak, młodzik, młody przystojny parobczak'

schrókać ['sprawdzać gdzieś (zwykle w wielu miejscach), czy ktoś lub coś się tam znajduje']: Krowa się gdzieś od stada zabłąkała, schrókało ją na zabicie (na złamanie karku).

♦ Więcej używane są wyrazy *hledać*, *łówić* (*patrzeć*).

schrólać 'palcami lub dłońmi co zwijać'

schrólka 'między dłońmi *uszułana* rzecz': Szulki z ciasta do karmienia gęsi.

schrómnie* 'bardzo ładnie': Dzieci schrómnie odpowiadały.

schrómny 'piękny, przystojny': Schrómna dziewczucha. Schrómny pacholek. Schrómne ziemniaki. Ona umie schrómne bajki.

schróperdák 'urwis, *otarganec*, gałgan, próżniak': Schróperdok.

schrópina ['łupina']: Szczury powygrzyzały ziemniaki, pozostały jeno schrópiny.

Por. **schróplina**

szupłat ‘urwis, *otarganiec*, gałgan, próżniak’: Szupłot.

szupnąć ‘kijem kogo *piernąć*, uderzyć’: Szupnąć kogo.

szura ‘jeżeli rzecz, która była prostą, skrzywiła, spaczyła się, nazywamy ją *szurą*, *szuwierą*’

szurgocięcka* ‘ekspresywnie: ubranie, odzież’: Trzeba synkowi jakie szurgocięcka sprawić.

szurgot, -a [‘stare, zniszczone ubranie’]

szurgoty ‘łachmany, *lonty*, *szróty*, stare podarte *szaty*, w ogóle ubiór’

szusnąć [‘uderzyć’]

Por. **szustnąć**

szustać 1. ‘ślizgać się’: Chłopcy szustają na lodzie. **2.** [‘płukać’]: Szustała chusty w przykopie.

szustnąć [‘uderzyć’]: Dwa razy go szustnął po głębie.

Por. **szusnąć**

szuszkąć [‘porozumiewać się w taki sposób, żeby osoby postronne się o tym nie dowiedziały; szeptać’]: Szu szu szu, szuszkają ludzie na niego (opowiada sobie o kimś coś po cichu, do ucha, aby niby nikt o tym nie wiedział). Już od dawna ludzie o nim szuszkali, że jest złodziej, a teraz dopiero się to sprawdziło.

szuścić ‘wydawać szmer, szeleścić’: Coś szuści w słomie, może mysz.

szuścikulka ‘człowiek *potrzeszczony*, niestały, *wszędzibył*, powsinoga, *pędziwiatr*’

szutki ‘trzewiki kobiece, wycięte, z otwartym *nártem*, bez lub z bardzo niskim obcasem – podobne do dzisiejszych pantofli’ ♦ Dawniejsze trzewiki (*strzewiki*) kobiece miały dość wysokie *kromfleki* (obcasy), czerwono lakierowane, i sięgały blisko ponad kostkę, miały dwa ucha i wiązały się rzemykiem na przegubie. Jak nastały *szutki*, wypowiedziały im starsze kobiety wojnę, nazywając *szutki* „*pitkami*” od rozporku, który się na *narcie* znajdował, i niejedna córka dostała od *matki szutkiem* po głębie, jeżeli sobie *szutki* sprawiała.

szuty [‘taki, który jest] bez rogów’: Krowa szuta, baran szuty.

szuwiera ‘jeżeli rzecz, która była prostą, skrzywiła, spaczyła się, nazywamy ją *szurą*, *szuwierą*’

szuwierzyć się [‘zmieniać właściwy kształt, wykrzywiać się łukowato; paczyć się’]

szuworzyć się ‘*plęść się* w domu, pomału sobie wszystko robić (o kobietach)’

szwabić ‘oszukiwać, cyganić’

szwagier [‘mąż siostry albo brat żony lub męża’]

szwagierek [‘zdr. od *szwagier*’]

szwagrować się [‘utrzymywać z kimś relacje jako *szwagier*’]

szwagrzyisko [‘zgr. od *szwagier*’]

szwajco ‘grube szydło, grubości blisko gęsiego pióra’

szwałczyć się [‘o mące: zmieniać konsystencję z sypkiej na grudkowatą’]: Mąka się szwałczy (robią się w niej gałki, kluski, czwałki, szwałki).

szwałki ‘potrawa [przyrządzana na wrzącym mleku, na którym gotuje się kluski]’: Mąka się szwałczy (robią się w niej gałki, kluski, czwałki, szwałki).

Por. **czwałki**

szwandrac 1. ‘wymawiać słowa niewyraźnie’ **2.** [‘mówić] niezrozumiale, obcym językiem’: Szwadrze po niemiecku. Czert tam wie, co oni szwandrali.

szwargotać ‘mówić niezrozumiale, obcym językiem, *szwandrac*’

szwarne dziewczki ['odmiana jabłek']

szwarnie 1. 'dużo, więcej dużo jak mało': On szwarnie płaci. Ziemiaków dość szwarnie pod zieliną. **2.** ['tak, że] można być kontent': Szwarnie mu to idzie.

szwarny 'piękny, udatny, duży': Szwarna dziewczucha. Szwarne ziemniaki.

szwiec, szewca 'szewc': Zanieś te charboły (bóty) do szewca, żeby je poprawił. Trzeba posłać bóty do szewca, aby opiętki naprawił. Daj sobie bóty u tego szewca zrobić, to ich użyjesz.

szybalić 'szalbierzyć, okpiwać, cyganić'

szybowki ['odmiana jabłek']

żyć do kupy* 'wzajemnie się popierać, kombinować': Zeznał się gdzieś z nim, a teraz obaj szyją do kupy, kamracą. Oni szyją do kupy (w kompanii oszukują).

szydzić 'oszukiwać, nabywać lub przywłaszczać sobie coś nieuczciwym, niechwalebnym sposobem': On szydzi ludzi, cygani.

szydzierz ['człowiek], który ludzi *szydzi*' ♦ Szydzić z kogo, szyderca itd. mają inne znaczenia.

szyja ['część ciała łącząca głowę z tułowiem']: Straciła spinkę i musiała sobie kabotek szpendlikiem (szpillką) pod szyją zepchnąć. ♦ Wyraz *kark, karczek* więcej u nas używany jak *szyja*, mianowicie w frazesach (*siedzi mi na karku*, chwycił go pod kark).

szyja piwniczna* 'korytarzyk, wąskie przejście prowadzące do piwnicy'

szyjka* 'zwężona, wydłużona część czegoś': Szyjka od butelki.

szyk 'zręczność, koncept': On nie ma szyku do tej rzeczy.

szykiem 'w prostej linii': Powbijaj koły w ziemię, żeby stały szykiem. Górnicy (rudziarze, hawirze) ustawili się szykiem.

szykować się* 'podoobać się': To nie uchodzi, to się nie szykuje, to niepięknie.

szyndzielanny ['gontowy']: Szyndzielanny dach.

szyndzielarnia 'chata, buda, gdzie wyrabiają *szyndziol*'

szyndzielarstwo 'wyrób *szyndziola*'

szyndzielarz ['człowiek], co robi *szyndzioly*'

szyndzielárka 1. 'żona *szyndzielarza*' **2.** 'rzemiosło *szyndzielarza*' **3.** 'drzewo stojące w lesie na pniu, proste, gładkie, zdatne na wyrób *szyndziola*'

szyndzielisko ['zgr. od *szyndziol*']

szyndzielnik 'Schindelnagel [gwóźdź do przybijania gontów]'

szyndziol ['zbiorowo] gont': Górale przywożą na targ szyndziol szadzony. Kupił pięć grani szyndziola. Naprzód trzeba drzewo na packi poszczepać, a potem je ostrugać i wyfugować, a szyndziol gotowy. Tego szyndziola masz mało, ledwo pobijesz nim trzy szory. ♦ Gont wyraz *zgoła* nieznany.

szyndziolek ['zdr. od *szyndziol*']

szyplączka 'naprawianie, *sprawowanie*': W domu znajdzie się zawsze jaka szyplączka, to to, to owo, a tak bez końca.

szypląć się ['szukać (używane, jeśli szuka się czegoś w kieszeni)']: Szyple się po kapsach, a nie chce w nich grosza znaleźć.

szyplówki ['odmiana jabłek']

szyroczi ['odmiana jabłek']

szyszla 'mysz polna'

szywanica 'gruba igła do worków'

Ś

ścianowy* ‘ścienny’: Godziny wieżowe, ratuszne, ściane (ścienne), stołowe.

ściapkować* ‘ubijać’ ♦ Gdy śmietana w *maśnicy* przy robieniu masła zaczyna się kruszyć (tworzyć pojedyncze kawałki masła), wtedy się *ciapka*, *ściapkuje*, *uciapkuje*, aby się wszystkie kruski lub kawałki masła pływające w maślanie w jeden kawał połączyły.

ściapnąć* ‘o owocu: strącić z drzewa’: Ściapnąć jabłko, naciapać jabłek.

ściąć* ‘oddzielić od podstawy za pomocą ostrego narzędzia’ ♦ Mówimy: *ściąć*, *ścinać* drzewo, ale nie: *zrąbić*, *zrąbać* drzewo.

ściągać ‘biérus, który ostatni szeląg z człowieka wydusi’

ściążyć ‘narzekać, uskarżać się’: Ściążyć sobie.

ściebelko ‘małe źdźbło’

ścieblisty [‘przym. od *ściebło*’]

ściebło ‘źdźbło’: Niektóre ściebła (ździebła) reżne są tak wysokie, że ich wysiążyć nie można, tj. dłuższe są, jak rękami w prawo i lewo rozwartymi sięgnąć można. Aż tu naraz przesuwają się ściebła przez ścianę (okno). Krawiec porwał za nożyce, ciach i przeciął ściebło, a tu bęc, pół baby spadło do izby, a pół zostało za ścianą.

Por. **ździebło**

ściel* ‘ściółka, suche liście na ściółkę’: Wzięła grabie, poszła grabić i nagrabiła brzemię liścia, ścieli. Dałeś mało ścieli pod krowy, trzeba jeszcze dotrzęsnać.

ściepać [‘zrzucić’]: Wszędzie pełno trzasek, trzeba je na kupę ściepać.

ściepki ‘resztki jakiej rzeczy *ściepane* na kupę’

ścierniówka [‘koniczyna siana na polu razem z roślinami głównymi, rosnąca intensywnie dopiero po ich zbiorze’] ♦ *Nosienie koniczyny* wsiewa się w pola zasiane *rżą*, pszenicą, jęczmieniem, a nawet owsem. Jeżeli jesień jest po temu, urośnie jeszcze *kończyna* po zbiorze ziarna tak, że ją nawet sieć można, a taka *kończyna* nazywa się *ścierniówką*.

ściga się komu ‘ktoś jest bardzo *niemocny*, *pracuje ku śmierci*’: Ściga mu się (już nie obstoi, już umrze).

ścignąć 1. ‘zastać kogoś, natrafić na kogoś’: Byłem już pięć razy u niego, a nigdy go nie mogę w domu ścignąć. **2.** ‘zastać, złapać kogo na gorącym uczynku’: Ścignąłem złodzieja w komorze, jak pakował szaty do miecha.

ścinać* ‘oddzielać od podstawy za pomocą ostrego narzędzia’ ♦ Mówimy: *ściąć*, *ścinać* drzewo, ale nie: *zrąbić*, *zrąbać* drzewo.

ścinacz [‘drwal’]: Mam trzech ścinaczy w lesie, którzy mi ścinają drzewo na budowę.

ścioj ścioj ‘mówi się krowom, aby się pały’: Ścioj, Rużanko, ścioj!

ściojkać [‘zachęcać krowę do jedzenia’]: Ściojkała krowę, ale się nie chciała paść, może jest niemocna.

ścisk [‘nagromadzenie się dużej liczby osób na małej przestrzeni’]: Podczas kazania był ogromny ścisk (ludzie stali cicho, ale ściśnięci).

ściskać* ‘oszczędzać’: Ścisnął ścisnął, przyszedł na to wyskąła (ojciec nagromadził, a syn to rozprasza).

ściskała ‘[ktoś oszczędny, gromadzący majątek]; ściskacz’: Ojciec był ściskała (oszczędny), a syn wyskała (rozrzutny). Ściskał ściskała, przyszedł na to wyskała (ojciec nagromadził, a syn to rozprasza).

ściść się* ‘zmniejszyć swoją objętość pod wpływem nacisku; zgnieść się’

śmiéwać się ‘zmierzchać się’ ♦ Rozróżniamy *mroczyć*, *zamroczyć się* od *śmiéwa się*, *zećmiło się*. *Śmiéwa się* każdy wieczór (zmierzcha się), zaś *mroczy się*, *zamroczyło się* wtedy, gdy obłoki i chmury pokrywają niebo.

śklébić się* ‘mazać się, płakać’

Por. **szklébić się**

śklić się* ‘błyszczyć, lśnić się’: Zamiast biglować (prasować) szkrobione (krochmalone) rzeczy, bierze się do tego przeznaczone szkło i pociéra się tak długo, aż się szkrobieńiec szkli, śkli.

ślabikarz ‘groszówka, książka, na której dzieci uczyć się zaczynają’

ślemię ‘szlemię [poprzeczna belka w ścianie budynku]’

ślepá babka ‘ciuciubabka’

ślepić ‘oszukiwać’: On ludzi ślepi. Świat ślepi.

ślepota 1. ‘coś na pozor piękne, ale w samej rzeczy nic niewarte’: Nie kupuj, bo to ślepota.

2. ‘rzeczy osłepiające, piękne, ale nieużyteczne, oszukaństwo, cygaństwo’: Co też to tej ślepoty na świecie!

ślépie, -ia [‘ekspresywnie: oczy’]: Pakuj, bo ci bodnę do tych ślépi!

ślépieć ‘glotzen [gapić się]’

ślimptać się ‘wypuszczać ślinę z ust’

Por. **ślimtać się**

ślimtać się ‘wypuszczać ślinę z ust’

Por. **ślimptać się**

ślimták ‘[ktoś] zawsze mokry koło ust’

ślin ‘Letten [ciężka, gliniasta ziemia]’: Jakież tam macie grunta (pola)? – Sam ślin.

śliniasty [‘gliniasty’]: Grunt śliniasty, ślinowaty.

ślinić się ‘wypuszczać ślinę z ust’: Dzieci się ślinią.

ślinowaty [‘gliniasty’]: Grunt śliniasty, ślinowaty.

ślintać się ‘wypuszczać ślinę z ust’

śliwnicz ‘niby lasek śliwkowy’: Ma wielki ogród, a oprócz jabłek i gruszek jest w nim także moc (dużo) śliwnicza. Przed laty tu był piękny śliwnicz, teraz nie masz ani znaku, wszystko to pokapało.

śliwowica ‘Pflaumengeist, Pflaumenschnaps [wódka wytrawna produkowana na bazie sfermentowanych śliwek]’

ślizgły ‘śliski’

ślizgnąć ‘śliskim się stawać’: Dészcz pada, wszystko ślizgnie pod rękami, chodźmy do domu.

śmiech z kogo robić [‘wystawiać kogo na pośmiewisko’]

śmiech z siebie robić ‘wystawiać się na pośmiewisko, na pośmiejchowisko’

śmiecisko [‘miejsce przeznaczone do wyrzucania śmieci’]

śmierdzieć [‘wydzielać, wydawać bardzo nieprzyjemną, przykrą, odrażającą woń’]: Śmierdzi, coś tle.

Por. **smerdzieć**

śmiergust [‘zwyczaj polegający na tym, że w Wielki Poniedziałek chłopcy i młodzi mężczyźni oblewali dziewczęta wodą i smagali je powrozami lub wierzbowymi witkami’]

śmierguśnik* ‘chłopiec lub młody mężczyzna, który w Poniedziałek Wielkanocny chodzi po domach, aby oblewać dziewczęta wodą i smagać je powrozem lub wierzbowymi witkami’: Przyszli śmierguśnicy, a każdy miał warkocz w ręce.

śmietanka *1. ‘śmietana’: Zestrzebał śmietankę, mleko zostawił. 2. ‘w ogóle to, co jest najlepszym i najwyborniejszym z jednej lub kilku rzeczy razem’

śmietannik ‘garniec wysoki z *czépkiem* u dołu na zbieranie *śmietanki*’ ♦ Gdy jest pełny, wlewa się *śmietanka* w *maśnicę* i robi się masło.

śmietnik [‘miejsce przeznaczone do wyrzucania śmieci’] ♦ *Śmiecisko*, *śmietnik* – oboje używane.

śmigać 1. ‘uwijać, zwijać się w pracy, np. kosiarze’ 2. ‘pędzić, lecieć, biec’: Śmignij do sąsiada (skoknij, zaleć). 3. ‘cinać, np. w kolanie’: Śmiga go w kolanie (bo mu się nie chce robić).

śniarz ‘książka wykładająca sny, sennik’

śniat* ‘pień drzewa’ ♦ *Śniat* rozrzyna się piłą ręczną: a) na *guńty*, z których drzewo opałowe (drwa) robią, lub też b) na *tromy* dowolnej długości, które zwożą się na *piłę*, aby być porzniete na deski. Jeżeli trom ociosany przez cieśle przeznaczone jest do budowy, tedy nazywa się *tragarzem* (belką), *płatwią* itp.

Por. **sniat**

śniegówka ‘woda śniegowa’

śpięchać się* ‘śpieszyć się’: Trzeba się śpięchać, bo jak chłapaczki nastaną, nie będzie można w polu robić.

średni* ‘o mące: z nieco grubszego przemiału’

śwadźba ‘u Lachów: wesele’

świaczny ‘okazały, piękny’

świadomy ‘znajomy [obznajomiony z czymś]’: Tą drogą się nie będę puszczać, boch w tej okolicy nie jest świadomy.

świat [‘duża część jakiejś odległości, jakiegoś dystansu, duża odległość; kawał’]: To jest świat. To jest świat cesty, drogi (daleko, daleka droga).

światować ‘włoczyć się po świecie, *stronować*, *polować*’

światowiec ‘powsinoga, wszędybył, *pędziwiatr*, co zawsze po świecie łązi, a w domu nie chce robić’

światownik ‘człowiek z dalsza, nieznan, *wandrowny*, wędrowiec’

święcielnny [‘odświętny’]: Święcielnne szaty.

świdracz ‘człowiek *świdraty*’

świdraty ‘zezem patrzący’: Wszystkie jego dzieci są świrate.

świerlukać ‘świerkotać’: Tragacz, taczki świerlukają, jeżeli nie są namazane. Świerluka już też tam troszkę na skrzypkach.

świetnica* ‘pomieszczenie mieszkalne w chałupie wiejskiej, często pełniące funkcję reprezentacyjną’

świetniczka* ‘zdr. od *świetnica*’

świecić się 1. ‘być wytartym, [tak że] niedługo będą dziury’: Spodnie na siedzisku zaczynają się świecić, przeświecać. *2. ‘prześwitywać’: Spodnie na siedzeniu już się przelizują (już się świeci przez nie, już się przecierają).

świérkowina ‘lasek świérkowy’

święcić ‘święto obchodzić’

świędzić* ‘dawać odczucie nieprzyjemnego podrażnienia, wywołującego chęć drapania; swędzieć’ ♦ Jeżeli krowę lub świnię skóra *świędzi*, to *się hódają* o drzewo, o ścianę.

świętojański chleb ‘Johannisbrod [jadalne strąki drzewa wiecznie zielonego – szarańczy-nu]’

świętojański chrobaczek ‘Johanniskäfer [drobny chrząszcz o świecącym końcowym członie odwłoka]’: Świętojański chrobaczek (janiczek).

świętować ‘proźnować, to jest w robotny dzień nie pracować’

święty ‘*opiły*’

święty Marcin na białym koniu jeździ ‘przynosi zwykle pierwszy śnieg’

świniarka [‘dziewczyna pasąca świnię’]

świniarz [‘pastuch zajmujący się świniami’] ♦ Do *chasy* należą *pacholek* (parobek), *postrzednik* (między *pacholkiem* i *pogoniczem*), *pogonicz* do koni, *pasterz* do krów, *świniarz*, *gęsiarz*, *dziewka*, *pasterka*, *gęsiarka*. Ot cała hierarchia u większego *gazdy*, czyli *siedlaka*. Przy gospodarstwach dworskich jeszcze się więcej stopni liczy.

świniniec ‘Schweinekoth [odchody świni]’

świńska noga kogo gdzie nosi [‘ktoś jest gdzieś niepożądany’]: Świńska noga cię tam nosi.

świński hók ‘lichy, diabeł’

świński hók kogo przyniósł* ‘ktoś jest gdzieś niepożądany’: Po coś przyszedł? Zaś cię tu świński hók przyniósł? (Hat dich der Teufel wieder hergebracht? [Znowu cię tutaj diabeł przyniósł?]).

świński huk kogo przyniósł [‘ktoś jest gdzieś niepożądany’]: Po coś tu przyszedł? Świński huk cię tu przyniósł!

świtać ‘wierzgać, kopać’: Koń świta, nie chodź koło niego, bo cię świtnie. Koń dobry, ale świta, muszę go sprzedać. Koń wierzgał, świtał, cofał się, nie chciał ciągnąć, woźnica zaczął go biczem okładać, aż koń ciągnął jak się należy.

świtek [‘miara objętości równa sześciu *gárskom*, czyli pękcom, lnu lub kądzieli’]: Sześć gárstek stanowią *świtek* (zwitek, kocur).

świtnąć ‘kopnąć’: Koń świta, nie chodź koło niego, bo cię świtnie.

T

ta, co komu łóżko ściele ‘kochanka’: To jest ta (mianowicie osoba), co mu łóżko ściele.

tabaczny [‘dotyczący tytoniu, związany z tytoniem’]: Tabaczny sklep.

tabaka [‘tytoń] w ogóle do palenia, do zażywania’: On wszystką tabakę wykurzył. On wykurzy każdy dzień paklik (pakietek) tabaki (tytuniu).

tabuła 1. ‘tablica szkolna’ ***2.** ‘hipoteka’

tabulka ‘tabliczka, na której dzieci *kamyczkiem* piszą’

taciczek [‘pieszczotliwie: ojciec’]

tacik [‘pieszczotliwie: ojciec’]

taczki ‘bób, *poganka*, len, *knopie* wiąże się w wiązki, czyli snopki, i ustawia się na polu do suszenia, takie wiązki nazywają się *taczkami*’

taki [‘zaimek odnoszący się do przymiotników (niekiedy do innych wyrazów lub całych zdań) użytych już w zdaniu lub do elementów sytuacji towarzyszącej mówieniu’]: Tyś jest taki bąbek. Kto by tam takiego beblaka słuchał. Takie dzieci, chociaż małe, dwoją sobie. Na takie przedciepki ja nie odpowiadam. Dziś jest taki, jutro inaki (odmienny w myślach). Takie klepadło leży zwykle na piecu. Taki ją strach wziął, aż jej twarz nasiniała. Takim ludziom niemożność nigdy nadać (dać tyle, żeby już dosyć mieli, żeby już nie prosili).

takućki [‘ekspresywnie: taki’]

takusieneczki [‘ekspresywnie: taki’]

takusienki [‘ekspresywnie: taki’]

takuśki [‘ekspresywnie: taki’]

takuteneczki [‘ekspresywnie: taki’]

takutenki [‘ekspresywnie: taki’]

takutki [‘ekspresywnie: taki’]

talérz [‘naczynie stołowe przeznaczone do podawania i jedzenia potraw’]

talérzyczek [‘zdr. od *talérzyk*’]

talérzyk [‘zdr. od *talérz*’]

tam ten ‘uciekł, drapnął’: Kręcił się koło kosza, łapnął bułkę i tam ten. Jak widział, że się nie swoja miele i żeby co oberwał, prasnął do drzwi i tam ten. Nabrał jabłek i tam ten.

tancle ‘*okruża*’ ♦ Kobiety noszą *kabátki* z rękawami wydętymi do łokci sięgającymi. Do rękawów przy łokciu przyszyte są *tancle* fałdowane, koronkowe lub koronką obwiezione, szerokie na trzy lub cztery palce.

taniec ‘robota pilna, robota na gwałt’: Był to dziś wielki taniec, wszyscyśmy tańcowali – aleśmy przecie przed deszczem zwieźli do stodoły.

taniecznik* ‘tancerz’: A wzięli cię też tam do tańca? – Ab, nie było tam wielkiej porwy (było mało tanieczników, nie rwano się o nas).

tanisterka [‘zdr. od *tanistra*’]

tanistra ‘tajstra [torba na żywność (myśliwska, żołnierska)]’

tańcować* ‘szybko, pilnie pracować’: Był to dziś wielki taniec, wszyscyśmy tańcowali – aleśmy przecie przed deszczem zwieźli do stodoły.

taran ‘baba, kłoc do wbijania palów w ziemię, w rzekę’
tarasić ‘tłoczyć, deptać’
tarluszko [‘zdr. od *tarło*’]
tarło ‘tarka, do tarcia ziemniaków, *krzanu* itp.’: Przytrzyć co na tarle. Przytrzył sobie palce na tarle.
tarzyć ‘odbierać, przyjmować stargowane pieniądze za sprzedane już rzeczy [zarabiać na sprzedaży]’: Z bydła, z owocu, z gawiedzi... ze wszystkiego tarzy pieniądze. ♦ Ma odmienne znaczenie od targować.
tata [‘pieszczotliwie: ojciec’]
tatarka* ‘gryka’
tateczek [‘pieszczotliwie: ojciec’]
tatek [‘pieszczotliwie: ojciec’]
tatować ‘wołać *tata*’
tatulek ‘*ksiądz* [ewangelicki]’
tatuliczek [‘pieszczotliwie: ojciec’]: Tatuliczku, mój tatuliczku, nie bijcie! a tatuliczkowanie chłopcu nic nie pomogło, bo go ojciec należycie ociął.
tatuliczkowanie [‘wołanie *tatuliczku*’]: Tatuliczku, mój tatuliczku, nie bijcie! a tatuliczkowanie chłopcu nic nie pomogło, bo go ojciec należycie ociął.
tatulki [‘odmiana jabłek’]
tácmo ‘dziesięcina’
tác ‘tajeć, tajać’: Śnieg mięknie, będzie niedługo táć. Jutro będzie táć.
táhlo ‘łańcuch do przyprzęgania drugiej pary koni do wozu’
tálar ‘talar’: Pół tolara.
tálarek [‘zdr. od *tálar*’]: Tolarek.
tápląć się ‘maczać się, łązić w wodzie’: Topła się w wodzie.
tárka* ‘kolec tarniny’: Wlazła mu torka do nogi, trzeba mu ją wypchać (szpilką, igłą wykłuć). Dziubnął się (idąc, stąpił na torcę i wbił sobie ją do nogi).
tárki* ‘tarnina’: Torki.
tela ‘tyle’: Tela ci dam. Ani tela ci nie dam. Tela ich tam było. Tela się wam nie patrzy.
 Kupił sobie chałupę, a nie ma za tela pieniędzy: będzie się miał z czego obierać.
tela wiele ‘tyle ile, byleby’
telki ‘tylki [taki]’
ten czárny ‘diabeł’
ten niedobry ‘diabeł’
ten niepiekny ‘diabeł’
ten rogaty ‘diabeł’
teraziutenko ‘właśnie teraz, w ten moment’: Teraziutenko przyszedł.
teraziutko ‘właśnie teraz, w ten moment’: Teraziutko przyszedł.
terędy ‘tędy, tą drogą’: Terędy nie przejedziesz. Terędy nie przeleziesz.
terlica ‘przrząd do łamania, czyli tarcia, lnu’
tesarczyk [‘uczeń, czeladnik ciesielski’]
tesarkę prowadzić ‘być cieślą’
tesarski majster [‘majster ciesielski’]
tesarz ‘cieśla’
tesarzyć [‘zajmować się ciesielstwem’]
teschno ‘tęskno’

teschnota ‘tęsknota’

tém tuplem ‘gerade, deshalb, doppelt [właśnie, tym bardziej]’: Jutro musisz mi zwrócić pieniądze, bo jak nie zwrócisz, to... – Kiedy tak, to ci ich tem tuplem nie zwrócę. Jutro mi nie pojdiesz do karczmy. – Tém tuplem, że pójdę.

térmanić ‘przepuszczać majątek’

tkánka [‘przybranie głowy panny młodej oraz drużny w postaci wianka’] ♦ Gdy *młoduchę* do ślubu *gładzą*, wsadzają jej na głowę *tkánkę* zieloną perłami nasadzaną, którą nosi, aż ją *zaczepią* (aż jej *czepiec* włożą). *Drużka* ma podobną *tkánkę* różowego koloru (zaś *żeńich* i *drużba* mają *chocholki* za *czapkami*).

tlálka 1. ‘spróchniałe, zgniłe drzewo, które by się nawet nie paliło, tylko tłało’: Kupił chałupę, ale to same tłałki. **2.** ‘stary, spróchniały budynek drewniany’

tleć [‘palić się bez płomienia lub słabym, przytłumionym płomieniem’]

Por. **tleć**

tleć [‘tleć’]: Śmierdzi, coś tle.

Por. **tleć**

tloczyć* ‘o samcu ptaka: zapładniać’: Gołębie się párują (gołąb tłoczy gołębicę).

tlók [‘macica krowy’]: Wychodzi tlók z krowy (Gebärmuttervorfall [wypadnięcie macicy]).

Por. **tluk II**

tlók 1. ‘niezgrabny człowiek, drągal’ **2.** ‘powsinoga, włóczęga, co się po świecie tłócze, włóczy’

Por. **tluk I**

tluczek ‘Stössel [drewniana pałka do ugniatania ziemniaków]’: Tłuczek do tłuczenia, puczek do puczenia.

tluk I 1. ‘niezgrabny człowiek, drągal’ **2.** ‘powsinoga, włóczęga, co się po świecie tłócze, włóczy’

Por. **tlók**

tluk II [‘macica krowy’]

Por. **tlók**

tlusnąć* ‘stawać się tłustym’: Świnia mi się naddała (rośnie i tłusnie).

tlusty jak kómór ‘bardzo szczupły’

tobolka ‘jeżeli muszka w kwiat śliwkowy jajek nasadzi, tedy owoc wyrasta w pęcherz (*tobolkę*) bez *kostki*, w którym pęcherzu muszki się rozpladają; te pęcherze nazywają się *tobolkami* lub *wilczakami*, mają smak gorzkawy, schną i odpadają wkrótce z drzewa’: Tego roku blisko połowica tobolek, wszystko się zgoła stobolczyło.

toczennik ‘*babka* [ciasto]’

toć ‘ja, freilich, gewiss [oczywiście]; tak jest’

toflówki [‘odmiana jabłek’]

toki ‘nawój z osnową w warsztacie tkackim spoczywa w *tokach*’

topić ‘heizen [palić w piecu]’

topienie* ‘palenie w piecu’

toporek ‘obuszek, laska z drzewa twardego wyrobiona do podpierania się, której rękojeść ma kształt małego topora’

toporka ‘*denko* dziurawe na patyku umocowane, do robienia masła w *maśnicy*’

torba [‘przedmiot ze skóry lub innego materiału, z paskami do zawieszania na ramieniu lub trzymania w ręku, służący do noszenia drobnych przedmiotów’]

torbeczka ['zdr. od *torbka*']

torbka ['podłużny woreczek lub opakowanie z papieru, używane przeważnie do materiałów sypkich']

towarzysz* 'wykwalifikowany rzemieślnik pracujący pod kierunkiem majstra' ♦ Jeżeli *uczeń* wyuczył się rzemiosła, do czego 3, 4, nawet i 5 lat potrzeba, staje się *towarzyszem* (czeladnikiem), a nareszcie *majstrem*.

tóż 1. 'toć, tak' 2. 'a więc, ergo'

trab 'klus': Trabem jechać. Konie jadą stępem, klusem (trabem), galopem.

traf ['nieprzewidziane, nieoczekiwane zdarzenie; przypadek, zbieg okoliczności']

♦ Więcej używanym jest *tref*, *trefunek*, *trefić*, *trefny* itp.

Por. **tref**

trafić gdzie jak po sznórce ['trafić gdzieś] bez pytania się': Trafił tam jak po sznórce.

tragacz* 'rodzaj taczek bez skrzyni': Tragacz, taczki świerlukają, jeżeli nie są namazane.

Zebrał swoje ląty na tragacz i pojechał.

Por. **trakacz**

tragarz* 'główna, pozioma belka w stropie, na której opierają się inne belki' ♦ Jeżeli *trom* ociosany przez cieślę przeznaczony jest do budowy, tedy nazywa się *tragarzem* (belką), *platwią* itp.

trakacz* 'rodzaj taczek bez skrzyni': Przywiozł dwa miechy skrawków na trakaczu.

Por. **tragacz**

trangielt 'tryngielt [napiwek]'

trám 'jeżeli się zetnie drzewo w lesie i oczyści *śniat* z gałęzi i utnie wierzchołek, tedy *śniat* nazywa się *tromem*': Umocował się dzwiganiem trámów i zachorował. Mam sto tromów na pile. Tromy nakulują się sochorami na pilę. Urzazali pięć gnatów z tromu.

♦ *Śniat* rozrzyna się pilą ręczną: a) na *guńty*, z których drzewo opałowe (drwa) robią, lub też b) na *tromy* dowolnej długości, które zwożą się na *pilę*, aby być porzniete na deski. Jeżeli *trom* ociosany przez cieślę przeznaczony jest do budowy, tedy nazywa się *tragarzem* (belką), *platwią* itp. ♦ Rzadko *tram*.

trámawka 'drzewo leśne prostego wzrostu, zdatne na *trámy*, na deski (tarcice)': Trómawka.

trąba 1. 'Bratrohr [piekarnik]': Dał sobie kopyca na noc do trąby, aby mu uschły, a te mu całkiem zeźniały. 2. 'niezgrabny, w ciemną bity człowiek': Ty trąbo!

trąba do pieczenia 'Bratrohr [piekarnik]'

trąbiróg 'człowiek który nie zatrzyma tajemnicy u siebie, ale wszystko rozgada, roztrąbi'

trąbka 1. 'aby się rzecz nie zgniotła, zwija się w *trąbkę*': Trąbka papieru. 2. 'zgrzebie roztrząsa się patykiem i układa w podłużne warstwy, taka warstwa zwinięta nazywa się *trąbką*': Trąbka kądzieli, zgrzebia. ♦ Przy przedzeniu rozwija się *trąbka* i zwija się na *kręzel*, skąd oprzęd następuje.

trąd 'próżniak, leniuch'

trć* 'woła się na owce, aby je popędzać lub zganiać': Pyrć, prć, trć.

tref* 'nieprzewidziane, nieoczekiwane zdarzenie; przypadek, zbieg okoliczności'

Por. **traf**

trefić *1. 'rzucając czymś, osiągnąć celu; trafić': Trefił go kamieniem do przyrodzenia.

*2. 'znaleźć coś odpowiedniego': Nie można mu na lęk trefić.

trefny ['trafny']

trefunek ['traf']

trest ‘kara’

trestać ‘karać’

trestny [‘dotyczący kary, przewidujący zastosowanie kary, będący karą’] ♦ *Trestny, karny* – oboje używane.

troczi [‘zdr. od *troki*’]

trojnik ‘moneta *miedziana* wyszła z obiegu *wartająca* pół *krejcara szajnow* (wal[uty] wiede[ńskie])’

troki ‘der Trog [koryto, w którym gorącą wodą sparza się świnię po zabiciu, by pozbawić jej skórę szczeciny]’: Na trokach zrobił krótkie i grube ucha, nie można ich ująć (źle się noszą troki). ♦ Drzewo lipowe lub topolowe grube rozrzyna się wzdłuż na poły. *Połowica* się wydrąży głęboko, na bokach pozostawiają się cztery rękojeści, czyli ucha, i *troki* gotowe.

troszak ‘gospodarz lub rzemieślnik, który produkuje na małą skalę, trochę’: Troszacy już poprzędali zboże, więksi gospodarze oczekują wyższych cen. Troszacy już wykopali ziemniaki, teraz kopie się na pańskim.

troszyneczkę* ‘odrobinę, nieco’

trowła* ‘*trowła* w zn. 1’: Wepnął szaty do trowły. Odchylił wieko i wyciągnął z trowły pończochy. Przynieś mi z trowły fortuch żagany, tj. w zygzak zafarbowany, zamalowany.

Por. **trówła**

trówła 1. ‘skrzynia z miękkiego drzewa, zwykle cztery stopy długa, 2½ szeroka, 2 wysoka, z wiekiem, zamkiem na klucz, niebiesko lub brunatno z ozdobami malowana, przeznaczona dla *sukni* i bielizny kobiecej’: Zbierz szaty niedzielne i wynieś do trówły (skrzyni), aby się nie powalowały (nie leżały tam i sam i nie przerzucano je z miejsca na miejsce). Szatka mi się w trówle zakopertała, nie mogę jej znaleźć. ♦ W *trówle* pod wiekiem znajduje się *przyskrzynek* z wieczkiem, w którym różne drobiazgi do ubioru służące się znajdują. Każda kobieta, nawet każda służąca posiada *trówłę* podobną.
2. [‘skrzynia’]: Trówła do gaszenia wapna. **3.** ‘trumna’ ♦ Wyraz *trumna* w potocznym języku mało używany.

Por. **trowła**

truc ‘der Trotz [przekora]’

trucina* ‘trucizna’: Kupił truciny i wszystkie szczury pogubił.

truckać się ‘bość się (o baranach)’: Trzeba te barany rozłączyć i dać ich osobno, bo się zawsze truckają.

trucnąć ‘bodnąć, uderzyć głową’: Baran go trucnął, aż kopyrtnął kozła (aż się przewrócił do góry nogami).

trucować ‘trotzen [być krnąbrnym, przekornym]’

trufać ‘myśleć, sądzić’: Nie trufam, żeby on tam zaszedł.

trufać się ‘czuć się na siłach, mieć zdolność do czegoś’: Powiadał, że trufa się to zrobić.

trupiarnia ‘Todtenkammer [pomieszczenie, w którym przechowuje się ciała do chwili pogrzebu]’: Kośnica, trupiarnia, jakie się na każdym cmentarzu znajdują.

trusi [‘indyczy’]: Trusie jaja.

trusia ‘indyczka’

trusiak ‘indyk’

trusiniac, -ńce ‘Mist von Truthühner [obornik indyczy]’

truska ‘indyczka’

tryźnić ‘ciemieżyć, gnieść, uciskać, poniewierać’

tryźnić się [‘poniewierać się (?)’]

trzask* ‘hałas’

trzaskać* ‘hałasować’: Ten tam wczoraj w karczmie dorabiał (pił, bił się, trzaskał, kłął).

trzasnąć ‘uderzyć’: Trzasnąć kogo. Trzasnąć drzwiami.

trzaszczyć ‘uderzyć’: Trzaszczyć kogo.

trząseczka [‘zdr. od *trząska*’]

trząska [‘drobny kawałek drewna nieregularnego kształtu, odłupany od czegoś za pomocą jakiegoś narzędzia’]: Wszędzie pełno trząsek, trzeba je na kupę ściępać. Dać trzoski i wiory na ogień, hned zbełkną. ♦ *Trzaska, trzaseczka, trzasczysko* różni się od *drzazgi, drzędzki, drzędzyska* – bo *trzaska* odpada od siekiery, *drzędzga* zaś oddziiera się od drzewa. Stąd: gdzie drwa rąbią, lecą *trzaski* (nie: *drzazgi*), wlaża mu *drzędzga* do nogi (nie: *trzaska*).

trząskała [‘człowiek] który *trzask*, hałas w karczmie wyprawia’]

trząszczysko [‘zgr. od *trząska*’]

trzeciaczka ‘świnia trzy roki mająca’

trzeciak ‘koń w trzecim roku będący’

trzezczak ‘chleb lub placek z *trzezki* upieczony’

trzezczka ‘*żarnówka, krupica* [w zn. 1 i 2]’ ♦ Zboże na żarnach zemle (zmełte) daje grubą mąkę, z której się gotuje: *żarnówka, krupica* i *trzezczka*, zakłóciwszy ją w wodę lub mleko. I w stanie sypkim się tak nazywają. Wyraz górski.

trześć ‘trząść’: Cóż robisz? – Trześć miechy (worki) (wytrzeć, otrzeć je z mąki).

trześć się [‘o rybach, ptakach: wykonywać nieskoordynowane ruchy’]: Kura się trześć (macha skrzydłami i trzęsie pierzmem, np. gdy się zapruszy).

trzepilata ‘?’

trzepipysk ‘?’

trzeznąć [‘uderzyć, potrząsnąć z rozmachem’]: Trzeznął garnkiem o garnek i obaj się roztrzewały (stłukły).

trzeszcze ‘ponosić jaką karę, jakieś zło’: Będziesz trzeszczał!

trzeszczyłas ‘?’

trześnia* ‘czereśnia’: Pecki znajdują się w gruszkach i jabłkach, kostki zaś w śliwkach i trześniach.

trzeźwy [‘niebędący pijanym’] ♦ Mówią także: *krzeźwy, krzeźby*.

trzeć ‘*ograbki, starte rzeczy*’

trzeźny ‘*ograbki, starte rzeczy*’: Myszy zjadły owies, pozostały jeno trzeźny.

trzęszczę ‘glotzen [o oczach: otwierać szeroko]’: Trzęszczę (trzyszcz) oczyma.

trzęsiduch ‘?’: Trzęsiduch (na pieniądze).

trzęsigalata [‘człowiek tchórzliwy’]

trzęsinoga [‘człowiek tchórzliwy’]

trzolátek ‘koń trzy lata mający’: Trzolatek.

trzycatek ‘urząd cłowy na granicy węgierskiej’: Opłaciłem cło na trzycatku, opłaciłem trzycatek.

trzycaty [‘trzydziesty’]

trzycet ‘trzydzieści’: Wieża będzie miała zwyżki ze trzycet sięg.

trzymaj się prosto, aby cię przybyło ‘abyś rosnął’

tukać ‘krzyczeć, wołać z całych sił’: Przy gónach (polowaniach) młodszy holofia, starsi tuka-
ją. Tukali, aż się w lesie rozlegało. Tukać na wilka. Tukać komu do ucha, mian[owicie]
gdy jest przygłuchy.

tulajka [‘tulejka’]

tumel ‘zgiełk, wrzawa’

tumlować 1. ‘robić *tumel*, hałas’ *2. ‘śpieszyć się z pracą’: Tumlowaliśmy całe popołudnie
(pracowaliśmy gardednie).

tumlować się ‘śpieszyć się z pracą’

tupezyć ‘tańcować’

tuplować ‘*istować* kogo, żeby danego słowa dotrzymał’: Istował i tuplował go przez pół
godziny, aż go przecie utuplował (że mu np. jutro pożyczy pieniędzy).

tuplowanie* ‘doskonale, wybornie, dobrze’: Tuplowanie mi to zrobił.

tuplowany ‘doskonały, wyborny, dobrze zrobiony’: To jest tuplowany wóz, a łączny. To jest
tuplowany robotnik.

turák ‘pieniądz *miedzianny* wyszły z obiegu’ ♦ Liczono dwa *turáki* do *czeskiego*, a więc
wynosił *turák* 1½ *krejcara szajnow*, czyli wal[uty] wiedeńskiej.

turkować ‘dusić, ciemnić, uciskać, gniesć kogo’: Turkować kogo.

turner ‘Turner [gimnastyk]’ ♦ Wyraz nowy i po miastach tylko używany.

turnerny [‘gimnastyczny’] ♦ Wyraz nowy i po miastach tylko używany.

turnować ‘turner [gimnastykować się]’ ♦ Wyraz nowy i po miastach tylko używany.

tustela* ‘stąd’: Poszedł *tustela* (tu stąd).

tutać ‘u dzieci pić’: Tutaj (pij).

tutaj ‘tu’

tutej ‘tu’

tutnać* ‘w odniesieniu do dzieci: napić się’: Tutniej troszeczkę.

twardowki [‘odmiana gruszek’]

twardy rz [‘moneta bita z drogiego kruszcu’]: Pięć twardych, mianowicie talarów
(to jest bitych, srebrnych, nie papierowych).

twardy katolik [‘katolik, który się ściśle swojej wiary trzyma’]

twarózka ‘Quargel [miękki ser dojrzewający o szklistej konsystencji, robiony z mocno
posolonego, niekiedy doprawionego kminkiem twarogu; kwargiel]’: Twarózki ołomu-
nieckie.

twarózkarz [‘osoba zajmująca się wyrobem serów typu kwargiel’]

twierdzi kogo [‘ktoś ma zatwardzenie’]: Twierdzi mię i nie mogę se na to poradzić, nie
mogę na to léku znaleźć.

twoja elipt. ‘żona’: Czemżeś nie przyjechał z *twoją* (żoną)?

twój elipt. ‘mąż’: A *twój* co robi?

tyczka [‘zdr. od *tyka*’] ♦ *Tyczki* i *tyki* są albo rosłe, albo strugane.

tyczki [‘odmiana jabłek’]

tyczny [‘o roślinach, które wysoko rosną, dlatego im się *tyki* dają’]: Tyczny groch, tyczne
fazole.

tyczonka ‘zasadzone młode lasy’

tyczyć [‘o drodze:’] ‘znaczyć, którąś pojdzie’: Jutro będą nową drogę tyczyć.

tyczyć się [‘odnosić się do kogoś lub czegoś’]: To się mnie nie tyczy (to mnie nie obchodzi,
nie stosuje się do mnie).

tyczysko [‘zgr. od *tyka*’]

tydniowo ['tygodniowo']

tydniowy ['tygodniowy']

tydzień ['część miesiąca licząca siedem dni']: Na przyszły tydzień będzie oddawka. Każdy tydzień peconek chleba, kwartę masła, troszkę mąki i soli mu niesę. Odnie mogłach pięć tydni i ledwo łażę. ♦ *Tydnia*, dwa *tydnie*, pięć *tydni*, *tydniowo*, *tydniowy* (nie używamy: tygodnia, dwa tygodnie, tygodniowy).

tyka ['długi, cienki, sztywny pręt drewniany']: Kupiłam 6 mądeli tyk. ♦ *Tyczki* i *tyki* są albo rosłe, albo strugane.

tylec ['tylna część jakiegoś przedmiotu, najczęściej narzędzia, odwrotna względem ostrza']
♦ *Tylec* od siekiery, *cieślicy*, *pańtoka*, *kopaczki*, topora, młotka itd., który zawsze jakiś kwadrat tworzy, zaś tylna strona noża, brzytwy, szabli itd. nazywa się *grzbietem*, a nie *tylce*.

tylko ['wyraz ograniczający, wyodrębniający lub wyróżniający (pod względem zakresu albo treści) to, do czego się odnosi']: Tak się zababulał (zaodział), że mu tylko nos wi- dać (widzieć). On nigdy nie dognoi pola, on go tylko straszy (troszkę gnoja roztrzęsie na polu). On nie mówi, tylko harka. Nie chciałem mu wprost i wyraźnie o tej rzeczy mówić, nadmawiałem tylko, ale on nie rozumiał czy też zrozumieć nie chciał, o czym chciałem mówić. Dostałem pozew i musiałem na schwal iść do miasta, to jest tylko dla ty jeden rzeczy, z osobna. ♦ *Zamiast tylko* używa się częściej: *jeno*, *jeny*.

tylni* 'tylny'

tył 'tylna część rzeczy' ♦ Oboje znane; *zad*, *zadek* zaś więcej używane.

tym padem 'zaraz': Powiedz mu, aby tu tym padem przyszedł.

tyniánka ['wąska deseczka stanowiąca część ogrodzenia'] ♦ Bierze się *gnat* 4 lub 5 stop długi i *rozwiértowawszy* go, oddzierają się *szczepy* na 3 do 5 cali szerokie i pół cala *gru- bu*, które nazywają *tyniánkami*. *Tynionek* używa się mianowicie w górach i pod górami do grodzenia płotów.

tynina* 'wąska deseczka stanowiąca część ogrodzenia'

tyrckać się 'łazić a nic nie robić': Tyrckać się po chałupie.

tyrczeć 1. 'trzepać gębą, gadać' **2.** 'bieżeć dokąd' **3.** 'sterczeć': Słoma mu z botów tyrczy.

tyrk* 'w naśladowaniu odgłosu trącenia, uderzenia czegoś': Tyrk, tyrk i już po szklance.

tyrknąć 1. 'trącić': Tyrknął szklanką o dzbanek, a szklanka się rozbiła. **2.** 'trącić, uderzyć w szklanki': Tyrkniejmy sobie.

tyrknąć się 'podpić sobie': Przyszedł do domu tyrkniony.

tyrtać 1. 'gadać bez ustanku' **2.** 'biegać, bieżeć': Tyrtaj do szkoły!

Por. **dyrdać**

tyrty fyrty, tyrtrum fyrtrum* 'w naśladowaniu chaotycznego sposobu mówienia': Tyrty fyrty, tyrtrum fyrtrum, a w kupie się to nie dzierży.

tyś mi jest masny 'du bist mir der Wahre, Rechte [ironicznie: akurat ty się nadajesz!]'

tyś mi jest pták na szkubani 'ty nic nie masz, jakoż bym ci mógł co wziąć, co żądać po tobie'

tytlać ['robić coś źle, niedokładnie, nieporządnie']: Nie jé porządnie, jeno tytla (nie nabie- ra pełnej łyżki, jeno coś wyszukuje w jadle, a potem maluteńki kawałeczek wezmie na łyżkę). Nie robi jak się należy, jeno tytla (nie tnie porządnie siekierą, kopaczką, jeno dziabie).

U

ubabrać się ‘powalać się, ubryzgać się’: Dzieci babrzą, babrają się w błocie, w popiele, całe są zbabrane, ubabrane.

ubabraniec ‘ein schmutziger, besudelter Bube [ubrudzony chłopiec]’

ubić ‘uhandlować, utargować’: Żądał ode mnie pięć reńskich, ubiłem mu pół reńskiego. Ubić komu z ceny.

ubiegać się **1.** ‘[zmęczyć się] bieganiem (zabawką [zabawą])’ ***2.** ‘starać się, zabiegać’: Od rana do wieczora pracuje, pilnuje, dokłada się, stara się, ubiega się, zagania, jednym słowem najlepiej gospodaruje.

ubiegło komu do galat ‘ktoś puścił do spodni’: Ubiegło mu do galat.

ubieżeć się ‘bieżeniem, drógą, *chodnikiem*... się zmęczyć’

ubięrać się ‘żegnać się, *rozłączać się*, być na wychodnym z domu do siebie, do drogi, zabierać się’

ubłądzić się ‘długim błędzeniem się zmęczyć’

uboż, -y ‘ubodzy ludzie’: To jest wszystko uboż. On się chleba dość nadzielił pomiędzy uboż.

ubronić się* ‘obronić się’: Ja się przed tem człowiekiem nie mogę obstać (nie mogę mu się ubronić, ciągle mi na karku siedzi). Pszczoły zalatują, nie można im się ożgać (ubronić się).

ubrusić [‘nadać gładkość, ostrość jakiemuś narzędziu za pomocą *brusa*’]

ubznąć ‘uciec, umknąć, stracić się, w nogi’

uchechlać* ‘narżnąć’: Niewiele tam przez dzień uchechle (zrobi, zerzeże).

uchodzić się [‘zmęczyć się chodzeniem w różne miejsca’] ♦ Jeżeli kto długą *drógę* ukończy, np. trzy, cztery mile, ten *się ujdzie*, jeżeli zaś ma różne *chodniki*, np. z wioski po sprawunku do drugiej wioski po innym sprawunku lub w mieście za sprawunkami różnymi, ten *się uchodzi*. Pierwszy odbył jeden *chodnik*, drugi rozmaite *chodniki*.

uchronić **1.** ‘uprzątnąć’: Uchronić izbę. Dawno już było po śniadaniu, a izba nie była jeszcze uchroniona. **2.** ‘powstawiać na swoje miejsce’: Uchrońcie te szafliki i zdziorby spod nóg, żeby można przejść.

uchycić ‘uchwycić’

uchylić [‘otworzyć co częściowo’]: Uchylił drzwi i popatrzał się do izby.

uchynąć **1.** ‘abwerfen [zrzucić, cisnąć]’: Niosła trzy owiesne snopy z pola do stodoły, nie mogła donieść, bo były ciężkie, musiała jeden uchynąć. **2.** [‘osiągnąć pewną wielkość wyrażoną liczbą’]: Trzeba płacić na księdza, na rektora, na wachtarzy, na kominiarza, na babiculę itd., itd., to do miesiąca parę reń[skich] uchynie (wyniesie, uczyni).

uchytny [‘uchwytny’]

uciapkać się **1.** ‘*uchodzić się* po błotnej drodze’ **2.** ‘ubryzgać się’: Ma całe bóty uciapkane.

uciapkować* **1.** ‘wygładzać, wyrównywać’ ♦ Jeżeli masło, ser lub *bryndza* wgniata się w *faseczki*, tedy wierzch się *uciapkuje* (ugładza). **2.** ‘ubijać’ ♦ Gdy śmietana w *maśnicy* przy robieniu masła zaczyna się krupić (tworzyć pojedyncze kawałki masła), tedy się

ciapka, ściapkuje, uciapkuje, aby się wszystkie krupki lub kawałki masła pływające w maślanec w jeden kawał połączyły.

uciąrać się ['ochlapać się brudną wodą']: Weszła do kałuży i cała się uciórała. Uciórany.

uciąć kim, czym o ziem 'o ziemię uderzyć'

uciągnąć ['wydobyć coś, ciągnąć; wyciągnąć']: Uciągniej wody dla koni (tam, gdzie wodę ze studni wiadrami lub konwią w górę wyciągać trzeba).

uciążać ['obciążać']: Mogłby sobie wygodnie żyć, ale sobie niepotrzebnie życie uciąża.

ucieraczka 'ręcznik do *ucierania*'

ucierak 'ręcznik'

ucieranie* 'wycieranie ścierką lub ręcznikiem'

ucierka 'ręcznik do *ucierania*': Ucierka, ucierka.

ucionąć* 'uciulać'

ucisnąć '*ucionąć*, uciulać, z biędą i mozołem jaki grosz oszczędzić, *ugospodarować*'

uciść* 'pchając, wtłoczyć w coś; upchać'

ucmechtany* 'ubrudzony': Cała była ucmechtana, jak przyszła do domu.

ucmurać się* 'pobrudzić się czymś czarnym (*węgłem*, sadzą itp.)': Siadł do popiołu i cały się ucmurał. Ucmurany (umrusany, na czarno uwalany).

ucytkać 1. 'zupełnie uspokoić dziecko' **2.** 'udobruchać': Mężowie się tak poswarzyli, że żony nie mogły ich ucytkać.

uczadzony* 'pobrudzony sadzą; okopcony': Ściany są uczadzone, trzeba bielić.

uczciwy ['w zapowiedziach przedślubnych: wyraz określający osoby, których zamiar wejścia w związek małżeński jest ogłaszany, jeśli nie ma zastrzeżeń co do zachowania przez nie czystości przedmałżeńskiej'] ♦ *Ksiądz* woła przy *ogłoszkach* (zapowiedziach) z kazalnicy: *uczciwy* młodzieniec... z *uczciwą* dziewuchą... Jeżeli zaś wyraz *uczciwy* opuści, to czasem powstaje szmer w kościele, bo każdy się dowiedział, że pomiędzy nowożeńcami coś już było, co jeszcze nie miało być.

uczeń 'chłopiec, który się jakiego rzemiosła uczy' ♦ W potocznym języku oznacza chłopca, który się jakiego rzemiosła uczy, zaś chodzącego do szkoły oznacza *szkolnikiem*, *szkolniczką*. Jeżeli *uczeń* wyuczył się rzemiosła, do czego 3, 4, nawet i 5 lat potrzeba, staje się *towarzyszem* (czeladnikiem), a nareszcie *majstrem*.

uczochrać się* 'zmoczyć się': Jak pierze, cała się uczochra.

ućkać* 'upchać coś': Trzeba tę brędzę [!] do faski lepiej ućkać.

ućpać* 'upchać coś': Ućpać (ufasować) mąkę do worka.

udać się '*wyszypląć kapsę*, wydać pieniądze': Udałem się w mieście, już ani grosza nie mam.

udawek 'wynałożenie pieniężne, wydatek'

udawka 'wynałożenie pieniężne, wydatek'

uderzyć ['o piorunie: strzelić']: Uderzyło (piorun palnął). Uderzyło do drzewa i same drzazgi z niego wiszą. Uderzyło, aż się okna zatrzęsły, aż okna szczérczały. ♦ *Uderzyć* używają u nas li na oznaczenie uderzenia pioruna.

Por. **uderzyć**

uderzyć* 'zadać cios': Dziabniej go (uderz go).

Por. **uderzyć**

udłubać 'odkroić, odłamać': Udłubał mu kawałek chleba.

udrapać* 'podrapać': Kot chłopca udrapał.

udrapać się ‘zerkratzen [podrapać się]’: Włazł do ciernia i cały się udrapał.

udrapnąć* ‘drapnąć’: Kot chłopca udrapnął.

udrzysać [‘ubrudzić kałem (?)’]

udziabany ‘niezgrabnie zrobiony’

udzierzyć **1.** ‘trzymając, nie upuścić; utrzymać’: Przychyć, bo sam nie udzierzę. **2.** ‘utrzymać kontrolę nad potrzebą fizjologiczną’: Ma słabe zdzierze – mówi się o człowieku, który nie może długo udzierzyć potrzeby naturalnej.

ufasować* ‘upchać coś’: Ućpać (ufasować) mąkę do worka.

uganiać się* ‘trudzić się, borykać się z jakimiś kłopotami’

uganiaczka ‘praca pilna, nieodwłoczna’

ugazdować ‘oszczędzić, odłożyć sobie’

ugiąć [‘zagiąć od dołu, podwinąć w górę; podkasać’]: Ugięła sobie suknię. Ugiąć sobie spodnie w czas błota, rękawy do mycia rąk, twarzy.

ugiąć się* ‘podkasać się’: Ugięła się (podniosła suknię).

uginać się* ‘podkasywać się’: Ona się rada ugina.

ugmużdzieć* ‘nieudolnie, byle jak coś ugotować’: Ugmuzdziła też tam jakąś wieczerzę.

ugnać [‘pędząc zwierzęta przed sobą i ponagłując wołaniem, batem itp., doprowadzić w jakieś miejsce; przegnać’]: Taki mały chłopak nie może całego stada ugnać, trzeba do tego dwóch lub trzech pasterzy.

ugnić ‘abfaulen [odpaść wskutek zgnicia]’: Ugniło mu ucho. Ugnił mu palec.

ugonić się [‘zmęczyć się pracą, różnymi obowiązkami, zajęciami itp.’]: Ugonić się.

ugonka ‘wyścigi’: Będziemy żać na ugonkę (kto będzie prędzej na końcu zagona).

ugorzyć ***1.** ‘spalić się’: Już ugorzało, trzeba zagrzebać ziemniaki w popiół i węgle. Już ugorzało w piecu piekarskim, trzeba węgle ciaskiem wygrzebać i chleb do pieca sadzać. ***2.** ‘upalić’: Ugorzało kęs deski. **3.** ‘upalić się’: Ugorzała mu cholewa od bota.

ugospodarować* ‘oszczędzając, zebrać stopniowo, powoli jakąś sumę pieniędzy; zaoszczędzić, uciułać’

ugryzisko ‘użérka, zgryzka’

ugrzeszyć się ‘dosyc się nakłąć, naprzezywać’: Jak się ugrzeszył, poszedł.

uherski [‘węgierski’]

uhólkać ‘uspokoić’

uistować **1.** [‘umówić się z kimś w sprawie wykonania jakiejś pracy’]: Uistowałem mularza na jutro (mularz mi święcie przyrzekł, że jutro do roboty przyjdzie). **2.** ‘dać zakład, fant, istotę, zauszczenie’

uiścić się [‘wywiązać się z jakiegoś zobowiązania finansowego’]: Uiścić się z długu (nie w długu).

ująć [‘wziąć coś ręką lub za pomocą narzędzia’]: Na trokach zrobił krótkie i grube ucha, nie można ich ująć (źle się noszą troki).

ujechać **1.** ‘uślizgnąć się’: Ujechał i upadł. **2.** ‘abrutschen [osunąć się]’: Ujechało kęs brzegu do potoka.

ujechała komu gęba [‘ktoś’] powiedział coś, co nie miał powiedzieć’: Ujechała mu gęba. Nieraz mu gęba ujedzie, a potem ma z tego kłopot.

ujechało komu słowko [‘ktoś’] powiedział coś, co nie miał powiedzieć’: Ujechało mu słowko.

ujechało komu słowko z gęby [‘ktoś’] powiedział coś, co nie miał powiedzieć’: Ujechało mu słowko z gęby.

ujednać się 1. ‘vergleichen [pogodzić się]’: Nie chciał się ze mną ujednać. **2.** ‘einigen [porozumiewając się z kimś, ustalić coś; umówić się]’: Ujednał się z robotnikami po reńskim dziennie.

ujemny ‘dający się lekko, zgrabnie jąć, *ująć*’

ujeścić ‘gościna, *stypa*, gdzie się można *ujeść*, *najeść*’

ujeść się* ‘najeść się’

ujeździć ‘jeżdżeniem *starasić*, kołami zerznąć, stłoczyć’: Ujeździli mi miedzę, teraz ani trawa na niej nie chce rosnąć.

ujeździć się* ‘o drodze: wygładzić się, wyrównać się przez częste jeżdżenie po niej’: Droga szutrem wysypana potrzebuje dłuższego czasu, nim się ujeździ. Po ujeżdżonej drodze dobrze się jedzie, jeździ.

ujeżdżać ‘abrutschen [osuwać się]’: Brzeg ujeżdża, trzeba go podpierać.

ujma ‘uszczerbek, szkoda’

ujszczać się* ‘mimo woli oddać mocz’: Jaskółka śpiewa (do chłopców): „Więszemu większy, mieńszemu mieńszy (kawałek chleba), a kieremu się nie będzie podobać, to go ciuk, ciuk, aż się ujszczy”.

ujść się [‘zmęczyć się chodzeniem po przejściu jednej długiej trasy’] ♦ Jeżeli kto długą drogę ukończy, np. trzy, cztery mile, ten się *ujdzie*, jeżeli zaś ma różne *chodniki*, np. z wioski po sprawunku do drugiej wioski po innym sprawunku lub w mieście za sprawunkami różnymi, ten się *uchodzi*. Pierwszy odbył jeden *chodnik*, drugi rozmaite *chodniki*.

ukielznąć ‘ujechać na nodze lub na nogach, uślizgnąć się’: Ukielznął i męczał sobą o ziem.

ukisnąć* ‘o ogórkach itp.: ulec fermentacji’

ukludzić ‘usprzątać, *uchronić*, powstawiać na swoim miejscu’: Ukłudźcie po izbie, bo idą goście.

ukorzeńić ‘korzenia [przyprawy korzenne] do czego dodać’

ukrać* ‘ukroić’: Daliśmy mu chleb, żeby sobie skibkę ukroił (ukrał), ale on przez obyczaj blisko pół chleba sobie odwalił.

ukrzącić ‘kręcąc czymś, urwać to lub ułamać; ukręcić’: Ukrzącił gałąź.

ukwapić się [‘pokryć się ptasim puchem wskutek kontaktu z nim’]: Kto z piérzem i kwapem robi, ten się ukwapi (kwap mu się przychyci do sukni, do włosów).

ukyrczać się ‘sich drücken, sich ducken [wymigiwać się, płaszczyć się]’: Żądać po nim pieniędzy, to się zaraz ukyrcza: że teraz bięda o grosz, że złe czasy.

ukyrczyć się [‘upokorzyć się dla uzyskania jakiejś korzyści’]

ul [‘przenośne pomieszczenie dla pszczoł’] ♦ Częściej *hól*.

Por. *hól*

ulać [‘uczynić mokrym’]: Deszcz nas ulał (zmokliśmy aż do nitki). Naprzód grzędkę porządnie ulać, a potem dopiero sadzić.

ulać się [‘oddać mocz mimo woli’]: Zaż-eś się ulał (pojszał (poszczał)).

ulec się ‘ściś się, zgnieść się, zniżyć przez własny ciężar’

ulegać się [‘leżąc, zbić się, ścisnąć się’]

ulegnąć się ‘ściś się, zgnieść się, zniżyć przez własny ciężar’: Jak się warstwy zboża w sąsiedku ulegną, to jeszcze dwie warstwy na wyrch możemy włożyć.

ulegować* ‘kłaść się co chwilę do łóżka; polegiwać’: Uleguje (nieswoj, położy się, zaś wstaje).

ulekczenie* ‘ulżenie’

ulewić się ‘zmniejszyć ciężar, boleść’: Po lékach mu się troszkę ulewiło.

uleżeć ‘uczołgać się’: Glista za chwilkę (w chwilce) godny kasek ulezie.

uleżeć się ‘ściśść się, zgnieść się, zniżyć przez własny ciężar’

uléc ‘zachorować’: Kto wie, czy nie ulegnie.

ulicha ‘ulewa’: Błyskawica, grzmot, powicher, ulicha, wszystko zatopione i dachy pozrywane, zdało się, że sądny dzień będzie!

uláchać [‘uspokoić’]: Hoj hoj! – woła się na zwierzęta, aby je uláchać, uspokoić. Koń się polękał (uląkł) i rozwierzgał, nie można go było pojmać, a pojmanego ułochać. Rozgniéwanego człowieka niekiedy ciężko ułochać.

umadźgać się* ‘ubrudzić siebie samego; ubrudzić się’: Umadźgał się.

umadźgany ‘ubrudzony’: Ma umadźgane boty.

umazany ‘upłakany’

umiąć ‘wziąć w obie ręce i trzeć, miąć’: Weź szatkę, zamocz ją, namydlij, umniej, wypłocz i powieś.

umienić ‘coś sobie przedsięwziąć’: Umienił sobie wstąpić w stan małżeński.

umieńszyc ‘umniejszyć’

umiłować ‘ukochać’: On sobie ją umiłował, to se ją niech weźmie.

umiłowany ‘ukochany’: Umiłowani słuchacze!

umlety* ‘umielony’

umocować się ‘urobić się, upracować się w pewnej rzeczy’: Umocował się dźwiganiem trámów i zachorował.

umornik [‘rodzaj krosty’]: Jak się ciężko niemocnemu wychynie umornik (krosta pewna) na ciełe, to już pewno umrze.

umotać [‘zwinąć lub nawinąć na coś pewną ilość nici, przędzy, sznurka itp.’]: Wziął motowidło, umotał pół łocia i przestał.

umrusaniec ‘schwarz beschmutzter Mensch [człowiek pobrudzony czymś czarnym]’

umrusany* ‘pobrudzony czymś czarnym (węglem, sadzą itp.)’: Ucmurany (umrusany, na czarno uwalany).

umrysany [‘pobrudzony czymś czarnym’]

umrzćcie ‘umarcie’

umrzć [‘zakończyć życie’]: Planeciárz jej powiedział, że się do roku wyda, a planeciarka jej powiedziała, że do roku umrze. Jak się ciężko niemocnemu wychynie umornik (krosta pewna) na ciełe, to już pewno umrze. Umarł ktoś, bo dzwonią konajączkiem. Umarł, cały świat go lutuj. Skazał mu, że syn umarł. Pacharzyna mu pukła i umarł. Złodzieje ją okradli, tak się nad tem zastarała, iż niedługo umarła.

umrzyty I adj. ‘umarły’

umrzyty II subst. ‘umarły [osoba zmarła]’

umszyć ‘w ogóle zatkać, zapchać szpary’: Okna złe, trzeba je na zimę umszyc. Budynki drewniane, aby w nich mieszkać można, umszyc potrzeba. Trzeba tę szparę zaćpać (umszyć), żeby zima nie szła. Umszyć ścianę.

unaglać się [‘spieszyć się’]

unaglić ‘przedbiec, wyprzedzić kogo’

unaglić się ‘pośpieszyć się’: Unaglił się – zyskał, unaglił się – stracił. Unaglił się i zwiozł zboże przed deszczem do stodoły. Gdyby się nie był unaglił, byłby to taniej kupił.

unaszać się ‘sprzeczać się’: Unaszała się z sąsiadą o groch wytargany z ziemniaków.

unawić się ‘zmęczyć się’: Unawiony.

unawienie ‘zmęczenie’

upajtaszyć ‘ukroić’: Upajtaszył kęs chleba.

upaść* ‘upilnować’: Jest taki swawolny, że go nie można upaść.

upchać **1.** ‘*umścić*, dobrze utkać, *uciść*, ugnieść’: Ramy przy oknach już nagnijają, trzeba je będzie na zimę kwaczkami upchać, żeby zima do izby nie szła. **2.** ‘uszyć co niezgrabnie, z biedą’

upchliwy ‘czujący się na każde słówko obrażony, *upchniony*’

upchnąć* **1.** ‘ukąsić, ugryźć’: Coś go upchnęło w nogę, aż mu noga spuchła. **2.** ‘sprawić przykrość’: Moje słówko go bardzo upchnęło, upchło (bodnęło, bodło). **3.** ‘uszyć coś byle jak, nieudolnie’: Z biedą upchnęła koszulkę dziecinną. Kiedy niekiedy też tam jakieś galaciska (spodnie) użga (upchnie, uszyje) i zarobi szóstkę. Kiedy niekiedy też tam co upchnie i zarobi parę czeskich.

upchnąć się ‘skałeczyc sobie nogę *ciérniem*, szkłem, gwoździem’

upchniony* ‘taki, który się łatwo obraża’

upiec placek ‘upaść w tył, na *zadek*’: Upiekł placek. ♦ Jeżeli kto upadnie do błota, to upiecze placek i niesie go na galotach lub tam, gdzie mu się przylepi.

upiekę ci żemelkę [‘formuła wypowiedziana podczas robienia żartu polegającego na tym, że chwyta się dziecko za głowę i w ten sposób podnosi je do góry’] ♦ *Upiekę ci żemelkę* – bierze się dziecku głowę w dłonie i podnosi się je w górę (wyrządza się przez to dziecku psikusa).

upozornić ‘*pozór*, bacność zwrócić kogoś na jaką rzecz, uważnym uczynić’

uprawiać ‘*podórowkę*, czyli *podorkę*, *włoczyć*, rozwłaczać, bronować’

uprawka ‘rola *spodorana* i *uprawiona* (tylko *zawłoczona*) nazywa się *uprawką*’: Jutro będziemy gnój na uprawkę wozic, potem orać i ziemniaki sadzić.

uprościć ‘prostem uczynić, skrócić’: Tędy sobie drogę uprościcie, tamtędy jest dalej.

urazić się ‘pośpieszyć się’

urobek [‘działanie magiczne mające komuś lub czemuś zaszkodzić; urok’]: To musi być isto jakiś urobek (jakieś poczarowanie).

urobić ‘*poczarować*, urzecz kogo’: Strzeż się tej baby, boby ci mogła co urobić.

urobić się ‘spracować się, zmordować się pracą’

uroda, częściej w plur. **urody** ‘urodza je polne’: Kto chce mieć urodę, musi dognoić. Latoś urody piękne. Latoś urody pochybiły (liche). Nażgał do ziemniaków fasoli, grochu, kapusty, kwaków, a teraz ani z tego, ani z tego nie ma urody, nic mu się nie wydarzyło.

urodny ‘urodzajny’: Urodny rok.

urwa ‘szkoda, uszczérbek’: To by była urwa na (dla) mnie.

urwać się ‘*einen Bruch haben* [mieć przepuklinę]’: Urwał się, on jest urwany.

urwały [‘taki], co każdego urwie, każdego zaczepi’

urwany [‘taki, który ma przepuklinę’]: Urwał się, on jest urwany. On jest żebraczy (ma złamaną nogę, połamane ziobro, jest urwany).

urwisz* ‘łobuz, urwis’

urzazać ‘piłką co oberznąć’: Trzeba tę gałąź urzazać, bo jest sucha. Urzazali pięć gnatów z tromu.

urządzić się ‘ugadać się, długo z kim rozmawiać’

urzezać ‘piłką co oberznąć’

urzékać ‘*ściqzać* sobie, uskarżać się na co’: Urzékać sobie.

urznąć się ['zaciąć, skaleczyć się']: Nie baw się nożem, bo się urzniesz, skaliczysz się.
 Strugał kliniek i urznął się.

usadzić* 'umieścić': W sopuchu piekają ziemniaki usadzone na drócie drewnianym lub żelaznym.

usiatać się ['zmęczyć się']

usiednąć 'usiąść' ♦ Usieść nieużywane.

usiednąć się 'ustać się (osad)'

usmarkaniec 'smarkacz'

usmarkany ['taki, który pobrudził się wydzielinami z nosa']

ustępne 'jeżeli ktoś rzecz jaką kupi, a inny się tej rzeczy naprze i odkupi ją za wyższą cenę, tedy różnica między cenami nazywa się *ustępném*': Jeżeli mi dasz ustępnego 100 reń[skich], to ci to odstąpię, puszczyć, sprzedam.

uswywolić się '?'

usypisko ['wniesienie usypane z czegoś']: Patrz, jakie zrobiła woda w rzece usypisko.

uszczyknąć 'uciąć za jednym razem kawałek z jakiej rzeczy'

uszczypnąć* 'o owadach: ukłuć, użądlić'

uszetrzyć* 'dopilnować': Grochu przy drodze nikt nie uszetrzy, bo każdy go chce szkubać.

uszklić ['wygładzić wykrochmalony materiał kawałkiem specjalnie do tego przeznaczonego szkła']: Ma uszkłony fortuch.

uszmatać* 'zabrudzić spodnie przez ocieranie nogą o nogę': Nie szmatlej, patrz jakoś sobie już galoty uszmatał.

uszulany* 'uformowany poprzez wałkowanie w dłoniach'

uścigować 'nalegać na kogo, uciskać, ugniatać kogo': Cóż tak na mnie uścigujecie, ja jeno to żądam, co mi się należy.

uśklić ['wygładzić wykrochmalony materiał kawałkiem specjalnie do tego przeznaczonego szkła']

uślintany ['zaśliniony']

utabaczony ['posypyany, poplamiony tabaką']

utarzyć *1. 'zarobić na sprzedaży': Wczoraj utarzył stówkę. 2. fig. 'oberwać w targaniu, w *rwacze*, w *bijatyce*': Cóż tak osysasz, coś tak stękasz, zdaje mi się, żeś tam coś utarzył.

utáplany* 'zmoczony': Cały jest utoplany.

utopić '*topieniem*, paleniem ogrzać': Nie można tej izby, tego pieca utopić.

utopiec 1. 'topielec' 2. 'przy spławianiu drzewa z gór zdarza się, iż drzewo, napiwszy się wody, tonie; takie drzewo dopiero po ukończeniu pławu wydobywają z wody i nazywają je *nurkami* lub *utopcami*'

utrata 'wydatek, *wydawek*': Trzeba mieć ciągle rękę w kapsie, każdy dzień jakaś utrata: to dawka, to na sól itd.

utrąty 'koszta sądowe'

utrąpa 'utrapienie'

utrudzić się 'sfatygować, zbić się, spracować się'

utrząść ['trzęsąc, spowodować ściślejsze ułożenie się czegoś lub opadnięcie na dno czegoś'] ♦ Częściej używane *utrząść*.

Por. **utrząść**

utrząść* 'trzęsąc, spowodować ściślejsze ułożenie się czegoś lub opadnięcie na dno czegoś'

Por. **utrząść**

utrzydupski ['osoba schlebiająca komuś, będąca na każde jego zawołanie']

utuplować* 'zapewnić': Istował i tuplował go przez pół godziny, aż go przecie utuplował (że mu np. jutro pożyczy pieniędzy).

uturkować ['uciemiężyć kogoś']: Uturkować kogo.

utypić 'ułapić, uchwycić [ukradkiem]': Gdzie może co, to utypi (*zgoli*, zabierze, przyswoi sobie).

utypka ['to, co się ukradkiem weźmie']: On z samych utypek żyje.

utypliwy ['taki, który bierze ukradkiem różne rzeczy']: Strzeż się jej, bo jest utypliwa.

utypować 'ułapić, uchwycić [ukradkiem]'

utyrckać się 'uchodzić się, sfatygować się chodzeniem'

uwalić* 'odciąć, odkroić': Uwalił mu kawał chleba.

uwalić się ['oberwać się']: Uwaliło się kęs brzegu i zjechało na dół.

uwalisko 'pęknięte i odwalone skały, brzegi'

uwał, -u ['ulewa']

uwała ['ulewa']: Przyszła wieczór uwała, błyskawica, grzmot, leja, zdało się, że już koniec świata.

uwarzyć* 'ugotować': Uwarzyła z pieczek bryję. Nazbierała różnych zieleń, uwarzyła i dała mu wypić. Uwarzyć wodnej kończyny, a jak się odwar odstoi, pić co godzinę po łyżce.

Por. **uwarzyć**

uwarzyć* 'ugotować': Wszystko, co uwarzy (ugotuje), jest jakieś niepojęsne.

Por. **uwarzyć**

uwiązka 'uwiązek [to, czym coś uwiązano; uwięź]'

uwieść ['załotami skłonić kogoś do współżycia seksualnego'] ♦ Uwiedę, uwiedziesz, uwiedzie, uwiedemy, uwiedziecie, uwiedą.

uwieść na niwery* 'zrujnować, doprowadzić do zniszczenia'

uwieść na zły kąsek 'verführen zum fleischlichen Umgang [doprowadzić do stosunku cielesnego]': Chciał mnie uwieść na zły kąsek.

uwięzić ['zabrać kogoś, coś ze sobą, zwykle przemocą, wywożąc dokądś'] ♦ Uwięzę, uwieziesz, uwiezcie, uwiezemy, uwiezicie, uwiezą.

uwijaczka '*piloba*, uwinność, *zaganianie* około jakiej rzeczy': Będziecie mieć z tém dość uwijaczki, jeżeli dziś chcecie skończyć.

uwijisko '*piloba*, uwinność, *zaganianie* około jakiej rzeczy'

uwiniątko 'zawiniątko, paczka, *trąbka*, zwinięte rzeczy w *trąbkę*, w paczkę': Niosła uwiniątko pod pażę.

uwłaczać ['kończyć włóczenie roli']: Jeszcze uwłacza.

uwłaszczyć 'przywłaszczyć sobie jaką rzecz': On się będzie tak długo do tej rzeczy własczyć, aż sobie ją uwłaszczy, przywłaszczy.

uwłascić 'przywłaszczyć sobie jaką rzecz'

uwłóczyć 'włóczenie roli zakończyć': Już uwłóczył. A kiedyż uwłóczy, dowłóczy?

uwrot* 'szeroki zagon, poprzeczny w stosunku do innych zagonów, na którym zawraca się pług podczas orki'

uwrotnik 'zagon szeroki [poprzeczny w stosunku do innych zagonów], na którym się przy orce pług nawraca; *skład*, *uwrot*'

uwzimać się 'domagać się czego po kim bez przestanku, uwziąć się'

uzbierać [‘o pończochach: układać w fałdy’] ♦ Starsze kobiety noszą czerwone pończochy przez dwa łokcie długie, te układają się od kostki aż po kolano w fałdy i to fałdowanie nazywa się *zbierać*, *uzbierać* pończochy.

uzdać się ‘upodobać się’: Uzdała mu się dziewczucha i wziął sobie ją. Nie może się żadnemu uzdać. Żadna szatka mi się nie może uzdać. Oglądała suknie, ta ji się nie zdała, ta ji się też nie zdała, żadna ji się uzdać nie mogła.

uzdrzetelnić ‘urzetelnić, żrzetelniejszym uczynić (urzetelnić)’

uzdrzyć ‘uzrzeć, ujrzeć’

uzgibany [‘pozginany (?)’]

uznałość ‘uznanie’: Zapłacisz mi według uznaleści.

uzwyrtać się [‘spędzić długi czas na tańcach (?)’]

użyć się **1.** ‘zmordować się żęciem’ **2.** ‘uciąć się, skalńczyć się sierpem’

użebrać ‘użebrzeć’

użerać się ‘kłopotić się’: On się już dość naużerał z tym światem, a jeszcze się trzeba każdy dzień użerać.

użérka ‘kłopot, swary, dolegliwość, zgryzka’

użgać **1.** ‘zrobić’: Przeszedł cały dzień, a on niewiele użgał. **2.** [‘ugnieść’]: Użgała ziemniaki, położyła mlékem i postawiła na stół. **3.** ‘*upchać*, uszyć’: Kiedy niekiedy też tam jakieś galaciska (spodnie) użga i zarobi szóstkę.

użgać się **1.** ‘gdzieś się zadrasnąć, wbić sobie *drzyzgę* do nogi’ **2.** ‘umęczyć, upracować się’: Użgałem się cały dzień z tą robotą.

użgnąć się **1.** ‘gdzieś się zadrasnąć, wbić sobie *drzyzgę* do nogi’ **2.** ‘*skaliczyć się*’: Żgnął się, użgnął się nożem.

użrać ‘ugryźć, ukąsić, *upchnąć*’: Coś mi użrało w nogę, aż mi spuchła (ugryzło, ukłuło).

użyć **1.** ‘narozkoszować się, nadogadzać sobie’: Ten człowiek już wiele użył na świecie, niejedno mu już przeszło przez garło. **2.** [‘długo coś użytkować’]: Daj sobie bóty u tego szewca zrobić, to ich użyjesz (będziesz długo w nich chodzić). **3.** [‘o czymś do jedzenia: zjeść dużą ilość’]: Ale on tego kołacza użył (porządnie sobie z niego pojadł). Chłopcze! Raz użyć, jak nie będzie, musisz kupić.

użyć się ‘bardzo długo żyć’: Ten człowiek się już użył na świecie.

użytny [‘taki], co się daje dobrze lub długo używać’

używić się **1.** [‘utrzymać się przy życiu, żywić się, dostarczając sobie pożywienia’]: Wiatrem się człowiek nie używi. **2.** [‘zapewnić sobie wystarczającą do życia ilość pożywienia’]: Na tak małej chałupie nie mogę się używić z tak wielką rodziną.

W

w cetno ‘do pary, jeżeli się da przez dwa podzielić’

w chwilce* **1.** ‘nagle, w jednej chwili’: W chwilce może się wiele przemienić. **2.** ‘w bardzo krótkim czasie’: Glista za chwilkę (w chwilce) godny kąsek ulezie.

w ciemku ‘w ciemności, *po ćmáku*’: Zaćmiał, musiał iść po ćmi, w ciemku.

w dwóch słowach powiedzieć ‘[powiedzieć] krótko’: W dwóch słowach ci to powiem.

w gnojnicach żartobl. ‘z wysokim kołnierzykiem’: Przyjechał ten pan w gnojnicach.

w kupie* ‘razem, wspólnie’: Pojdziemy razem w kupie do miasta – jeżeli idących jest więcej jak dwóch.

w leżączki [‘w pozycji leżącej, na leżąco’]

w sprzék ‘w poprzék’: W sprzék. W sprzek.

w stojączki [‘w pozycji stojącej, na stojąco’]

w te pięty* ‘natychmiast’

w zadku ‘im Hintergrund [w głębi, na drugim planie]’

wabik ‘inkluż [według wierzeń ludowych: pieniądz, który po wydaniu powraca do pierwszego posiadacza oraz ma moc przyciągania kolejnych pieniędzy]’: Tu masz grajcar, to będzie na wabika, to będzie wabik; trzymaj go, to ci przywabi drugi grajcar. Tego nie wydam, bo to wabik.

wach ‘skrzynia duża z desek lub gontów, znajdująca się u każdego mniejszego gospodarza na *górze* (na strychu), służąca na wysypkę zboża’

Por. **fach**

wacha ‘Wache [straż]’

wachować ‘Wache halten [pełnić straż]’

wachtarz* ‘wartownik’: Trzeba płacić na księdza, na rehtora, na wachtarzy, na kominia-rza, na babiculę itd., itd., to do miesiąca parę reń[skich] uchynie (wyniesie, uczyni).

waczek ‘der Zummel [smoczek]’ ♦ *Waczki* dają się dzieciom zamiast *cycka*, piersi. Daje się do kawałka płótna *papinka* lub kawałek bułki w mleku rozmozonej, zawięzuje się i wkłada do ust dziecka, gdy leży.

Por. **kwaczek III**

wadzić się* ‘kłócić się’: Wyczytała mu, że za innemi chodzi, że jej nic nie sprawi, że ją oddziela, że się z nią wadzi. Wadzili się społem (dwóch się kłóciło pomiędzy sobą).

wajco ‘jajo’: Kura, ptak, siedzi na jajkach (wajcach).

wajda ‘naczelnik grupy cygańskiej’

wajecznicza ‘jajecznicza’

wajeczny ‘niedotykalny, uciążliwy, z którym się trzeba obchodzić jak z malowanem *waj-cem* (jajem)’

walcować ‘walzen [poddawać metal obróbce plastycznej]’: Walcowane żelazo.

walcownia ‘Walzwerk [dział w hucie, w którym poddaje się metale obróbce plastycznej]’

waligóra ‘zawalidroga, *urwisz*, łotr, gałgan, *próżniak*’

walkownica* ‘magiel ręczny; maglownica, wałkownica’: Walać bieliznę walkownicą na wałku (wálku).

wałach, lm. wałaszy ‘*gazda* mający owce i *salasze*’
wałaski [‘odnoszący się do Wałachów, związany z Wałachami’]
wałaszczaki ‘spodnie opięte uszyte z *guni*’
wałcha [‘pomieszczenie], gdzie się sukno *wałchuje*’
wałchować* ‘spilśniać tkaninę wełnianą przez gniecenie, wałkowanie; folować’
wałchyrczyk [‘uczeń, czeladnik folusznika’]
wałchyrka ‘?’
wałchyrz ‘Walkermeister [rzemieślnik zajmujący się folowaniem tkanin; folusznik]’
wałek [‘niewysoki wał ziemi, w którym rosną lub będą zasadzone ziemniaki lub inne rośliny okopowe’]
wander* ‘wędrowka’: Poszedł na wander.
wanderbuch* ‘książeczka, w jaką zaopatrzony był czeladnik wyruszający na wędrowkę w celu zdobycia doświadczenia zawodowego, aby dokumentować w niej poszczególne etapy tej wędrowki’
wandrować ‘wędrować’
wandrowanie [‘wędrowanie’]
wandrownny ‘wędrowiec’
wapienna trówa [‘skrzynia do gaszenia wapna’]
wapienna woda [‘wodny roztwór wodorotlenku wapnia, stosowany w lecznictwie’]
wapienny [‘odnoszący się do wapna, związany z wapnem’]: Wapienna dziura.
wapienny piec [‘piec szybowy przeznaczony do wypalania skał wapiennych’]
wapniarz [‘mężczyzna], co wapno pali, wapnem handluje’
wapnić [‘rozsyptywać na polu nawóz wapniowy; wapnować’]: Wapnić pole. ♦ Zaś o ścianach mówi się: *bielić*, nie: *wapnić*.
wara ‘ostrzeżenie, żeby się czegoś nie tykać, czegoś nie brać’
warkocz 1. [‘włosy splecione w pasmo’] ♦ Warkocze kobiece nazywają zwykle *myrdkami*.
2. [‘splecione sznurki, rzemienie lub witki wierzbowe używane w Poniedziałek Wielkanocny do obrzędowego smagania dziewcząt’]: Dostoł warkoczém. Przyszli śmierguśnicy, a każdy miał warkocz w ręce. ♦ *Warkocze* do chłostania uplatają się z różdżek *wierzbowych* lub z powrozów.
warmuszka ‘potrawa [zupa z gotowanego chleba]’ ♦ Nakraje się chléba do garnka, naleje wody, ugotuje, pomaści i warmuszka gotowa, jada się często na śniadanie.
wartać* ‘mieć jakąś wartość’: Musowa robota niewiele warta. Podli mi to, spodlił mi to (on mi to zganił, mowi, że to niewiele warta, że to nic niewart).
wartogłowiec [‘człowiek nie zrównoważony, nieobliczalny’]
warzonka ‘gorzałka *warzona* i zaprawiana korzeniem’
warzyć* ‘gotować’: Gmuździ tam coś (warzy, gotuje tam coś dla nas).
Por. **warzyć**
warzyłaś czwałki ze Smudą [‘coś przypaliłaś, czuć zapach spalenizny’]: Warzyłaś czwałki ze Smudą, tj. że kucharka niby w towarzystwie Smudy (smędu, swędu) gotowała potrawy. ♦ Smuda jest to personifikacja *smędu*, *swędu*.
warzyć* ‘gotować’: Ona warzy jeść.
Por. **warzyć**
wasz [‘mąż osoby, do której zwraca się mówiący’]: A cóż tam wasz (mianowicie mąż) porabia?

wasza [‘żona osoby, do której zwraca się mówiący’]: A czemużeście z waszą (żoną) nie przyjechali?

waszność ‘waszmość’: Proszę waszności panie tatulku. Waszność Panie Kontrol! Jemu już tam trzeba powiedzieć waszność. Proszę waszności o jaką robotę. ♦ Jeżeli się nie dodaje pan, tedy używają li *waszności*.

watrol ‘kij gruby, sękaty do podpierania się (jakie zbrojcy nosili)’

wawrzyniawki [‘odmiana gruszek’]

wálać [‘wałkować, wygładzać bieliznę w maglu’]: Wálać bieliznę wałkownicą na wałku (wálku).

wálać chleb ‘formować ciasto na *pecenki*, które się wkładają na *słomiankę*, a potem *sadzają* do pieca’

wálać się ‘*kulać, kopytać, przewracać się*’: Dzieci się wálają.

wálek* ‘część maglownicy, na którą nawija się bieliznę’: Wálać bieliznę wałkownicą na wałku (wálku).

wárt [‘wartość’]: Grunta podupadły w cenie, straciły na wárcie. To nie ma żadnego wárta. Jakżeż go wartujesz, szacujesz? – O, takigo wárta to nie ma.

wągiel, -gla ‘*węgiel*’ ♦ Rzadziej *węgiel*.

Por. **węgiel**

wąglarz* ‘ten, kto handluje *węgłem*’: Hamernicy, wąglarze, kominiarze są zawsze zamrusani.

wągli, -a coll., n ‘*węgiel*’: Kopali tak długo, aż naleźli wągli. On robi przy wągłu. Przywiozł furę wągłá. On pali wągłém.

wąsak, -ska ‘ból w krzyżach (*wąsat*)’: Dostał wąska i nie może się ruszyć.

wąsat* ‘ból w krzyżu’

wbić się do długów ‘zadłużyć się’: Wbił się do długów.

wbósć [‘spowodować zagłębienie się w czymś lub w coś uderzanego, naciskanego przedmiotu; wbić’]: Wbódł mu nóż do karku aż po trzonek.

wchynąć ‘wrzucić’: Wchyn go do wody. Wchynałem gwoździ z żółtą główką między gwoździe, a teraz go nie mogę wynajść. U niego to jakby kamień do wody wchynał (nie przezdradzi tajemnicy).

wciągnąć ‘objąć [mieszkanie], sprowadzić się’: Wciągnął do pomieszkania.

wciąż [‘cały czas przez jakiś okres’]: Dzieci wciąż szelmują, trzeba je skarcić.

wciepać [‘wrzucić’]: Idź, wciep słomę do stodoły i zamknij.

wcierać się [‘zajmować się czyimiś sprawami, nie będąc o to proszonym, często wbrew woli zainteresowanych; wtrącać się’]

wciérny ‘taki, który wszędzie być i wszystko widzieć pragnie, co się do każdej rzeczy *wstérczy*’

wcip ‘przemysłność, bystrość, rozum z natury’: On nie ma wcipu.

wcipny* ‘zdolny, pomysłowy, zaradny’: On nie jest wcipny. To jest wcipny chłopiec.
♦ Nie: dowcipny.

wcisnąć się [‘wejść do zatłoczonego miejsca’]: Kościół był pełny, nie można było do niego się wcisnąć.

wciść się ‘wcisnąć się’

wczas ‘wcześnie’: Jutro będziemy izbę bielić, trzeba wczas rano wszystko od ścian odnieść, poodnaszać. Przysadę trzeba wczas siać.

wczasny* ‘o owocach, jarzynach, zbożach itp.: mające krótki okres wegetacji, szybko dojrzewające; wczesne’

Por. **wczesny**

wczesny* ‘o owocach, jarzynach, zbożach itp.: mające krótki okres wegetacji, szybko dojrzewające; wczesne’

Por. **wczasny**

wczora* ‘wczoraj’: Wczora go kijami obili, teraz leży i ma po ciele same smągi. Wczora były u sąsiada zalety.

wdłubać się *1. ‘dłubiąc, dostać się do czegoś’: Jak się robak do drzewa wdłubie, to niezadługo drzewo spróchni. 2. ‘wkraść się’: Złodzieje się wdłubali do komory i wszystko skradli. Złodzieje mu się do komory wdłubali.

wdycki ‘zawsze, bez ustanku’ ♦ Mor[awskie].

wdziać się [‘wtrącić się w czyjeś sprawy; wściubić się’]

wdzięwać się ‘wściebiać się’: On się do wszystkiego wdzięwa. Po co się tu wdzięwasz?

wegnać kogo w butach do wody ‘sprawić komu szkodę’

welnianny* ‘wełniany’

wen ‘na dwór, na pole, precz’: Poszedł wen. ♦ Wyraz używany przy granicy morawskiej.

weprać ‘bez porządku i układania wrzucić’: Weprali owoc do skrzyń i powieźli na targ.

Weprał szaty do trowły. Weprał wszystko na wóz (do wozu) i pojechał.

wesłać ‘wścielić’: Trzeba to wesłać pod krowy, wesłać do łóżka.

westa* ‘kamizelka’: Kamizol i westa nie mogą mnie obstać (są za ciasne, nie mogę ję na guzik zapiąć, jużem wyrósł z nich).

wezdrzenie [‘spojrzenie’]

wezdrzyć ‘wejrzyć, wejrzeć’: Wezdrzyć (wezdrzyć, wezdrzyć).

wezdrzyć ‘wejrzyć, wejrzeć’

weźgać 1. [‘wepchnąć’]: On by mię do ognia weźgał, gdyby mógł. 2. [‘sprawić, że ktoś zrozumiał oraz zapamiętał coś’]: Nie można nic do niego weźgać (nie może pojąć, źle się uczy).

weźrać I ‘?’

weźrać II ‘weźrzeć [wejrzyć (?)’]

węдлиki [‘odmiana jabłek’]

węдлиki woski [?] [‘odmiana jabłek’]

węgiel 1. [‘czarna lub brązowa skała wydobywana spod ziemi, używana do palenia w piecu’]: Zesypali furę węgla z wozu, trzeba go pozgarbować. *2. ‘bryłka takiej skały’: Już ugorzało w piecu piekarskim, trzeba węgle ciaskiem wygrzebać i chleb do pieca sadzać. Węgłe na nalepie się jeszcze nie dożarzyły, jak się dożarzają, pojdziemy spać. Już ugorzało, trzeba zagrzebać ziemniaki w popiół i węgle. Wygrzenął węgle żarzące z pieca na nalepę. ♦ *Wągiel* -gła, rzadziej *węgiel* -gła.

Por. **wągiel**

węgier ‘die Finne [wągier]’ ♦ Węgier, Węgry znane, ale mało używane. Powszechnie zaś używane: *węgier*, *węgry*.

węgierki [‘odmiana jabłek’]

węzeł 1. ‘jeżeli się rozpostrze duża chustka lub prześcieradło i włożą się nań jakie rzeczy, np. bielizna, i zwiąże się prześcieradło z przeciwległymi końcami, czyli rogami, tedy mamy węzeł, węzelek gotowy’: Przyniosła w węzle gruszek. 2. [‘zawartość tak złożonej

chustki lub prześcieradła’]: Przyniosła węzeł śliwek. *3. ‘splot powstały w miejscu przeplecenia lub związania czegoś długiego lub kilku długich rzeczy’: Zaciągnął węzeł, teraz go nie można rozwinąć (rozwiązać).

węzelek 1. ‘mniejszy, mały węzeł’: Niosł pod pażą węzelek. 2. ‘Pategeschek [prezent od rodziców chrzestnych]’ ♦ Bierze się *dwureńszczak* lub kilka *reńszczaków* albo też dukata, daje się do *torbki* papierowej, obwija w *sznurkę* kolorową i związują się obaj końce na *węzeł* i jest *węzelek* gotowy. Krzesny ojciec i krzesna matka (*pátek* i *pátka*) wkładają swoje *węzelki* po chrzcie *dziecięciu* pod poduszkę. ♦ Wiązelek nieznany u nas wyraz.

wiadomy [‘znany ogólnie lub znany komu’]: To jest każdemu wiadome (każdy to wie, wie o tém). To jest wiadoma rzecz.

wiano* ‘majątek wnoszony do małżeństwa przez oboje małżonków’ ♦ *Niewiasta*, czyli oblubienica, *zawodzi* przyszłemu mężowi swemu 1000 reń[skich], a mąż *zawodzi* swojej przyszłej żonie (*młodusze*) 500 reń[skich], a te 1000 reń[skich] i te 500 reń[skich] nazywają się *wianem*. Posag u nas nieznany wyraz.

wiara [‘określona religia lub wyznanie, też: przekonanie o istnieniu Boga’]: To jest człowiek bez wiary, bez Boga.

wiatr [‘ruch powietrza przesuwającego się nad powierzchnią ziemi’]: Wiatr mu chałupę obalił i wszystko zdrzągał. Wiatr wieje z dołu (z północy). Wiatr fuczy przez okno, o mało świecy nie zgasi. Wiatr mu obalił wszystkie kopki i poroznaszał siano. Najechało mi wiatru do głowy. Wiatr odraził gałąź. Wiatr zrzucił dach i połamał go na ograbki. Wiatr oberzły jak pies. Skąd wiatr, stąd płaszcz [przysłowie]. Wiatrem się człowiek nie używi [przysłowie].

wiatr się wywojował* ‘wiatr się uciszył’: Wiatr się już wywojował (uciekł).

wiatr uległ [‘wiatr ustał, uciszył [się]’]

wiązgnąć ‘wiąznąć [wieznąć]’

Por. **więzgnąć**

wichlarny [‘taki, który używa wybiegów, podstępów, kłamstw’]: To jest człowiek wichlarny.

wichlarstwo ‘krętarstwo’: Strzeż się wichlarzy i wichlarstwa.

wichlarz ‘krętać, oszust, cygan’: Strzeż się wichlarzy i wichlarstwa.

wichlarzyć ‘cyganić, *ćmić*, krętarstwa prowadzić’: Zaczął wichlarzyć, a przy tém cały majątek przewichlarzył.

wichlać ‘cyganić, *ćmić*, krętarstwa prowadzić’

wichły [‘taki, który używa wybiegów, podstępów, kłamstw’]: To jest człowiek wichły.

wić* ‘kłamać, oszukiwać’: Cygani, wije, *ćmi* świat, ale kiedyś za to wydzierży.

widelki [‘narzędzie kuchenne] o dwóch zębach do przystawiania garnków do ogniska’

widenka ‘czwarta część *krejcara* wal[uty] wiedeń[skiej], obecnie wyszła z obiegu’

widziany ‘poważany, szanowany, czczony’: To jest człowiek widziany, bardzo widziany.

wiec 1. ‘rzecz [zagadnienie, sprawa, problem]’: To jest trudna wiec. 2. ‘rzecz [przedmiot będący czyjąś własnością, należący do czyjegoś dobytku, mienia]’: On ma moc (dużo) wiecy.

wieczerza* ‘kolacja’: Naszkrobał ziemniaków na wieczerzę. Ugmużdżyła też tam jakąś wieczerzę.

wiedzieć* ‘znać’: Ona wie moc gadek pięknych a długich.

wieja ‘zawierucha, kurzawa śniegiem’

wiele 1. ‘wiele’: Ona też tam nie ma wiele (dużo) tych napiérników, a może żadnego.

2. ‘ile’: Wiele razy? Wiele się wam godzi? – Pół reńskiego. Wiele się wam patrzy za tę robotę? – Patrzy mi się dwa reński. 3. [‘w dużym stopniu, zakresie’]: Ten człowiek już wiele użył na świecie, niejedno mu już przeszło przez gardło (narozkoszował, nadogadzał sobie).

wiele tela ‘trochę, troszeczkę’: Wieleż ci dać? – Daj wiele tela (ile chcesz, mało niewiele, bylebyś co dał).

wiele... tela... ‘wie viel – so viel [ile... tyle...]’: Wiele dni roboty, tela dni zapłaty.

wieleż* ‘ileż, jak wiele’: Jeszcze mi nie zapłacił interesu. – A wieleż ci płaci? – Po pięć od sta. Wieleż was jest do stołu? – Jest nas kieloro (ma kilkoro dzieci). Wieleż ci dać? – Daj wiele tela (ile chcesz, mało niewiele, bylebyś co dał).

wielki jak kómorzy nos ‘bardzo mały’: To jest tak wielkie jak kómorzy nos.

wielki zachód [‘strona północno-zachodnia’]: Bléska się na wielkim zachodzie.

wielkorucny ‘bardzo wielki’

wielkucny ‘bardzo wielki’

wierch* ‘górna lub zewnętrzna powierzchnia czegoś’: Nie weźnie mię za wierch głowy. Por. **wyrch**

wierchni* ‘znajdujący się wyżej niż coś innego; górny’

wiercić się ‘sich herumdrehen, herumschleichen [nie móc usiedzieć, ustać na miejscu, poruszać się niespokojnie]’: Wierci się w łóżku i nie może spać. W karczmie nie tańcowali porządnie, jeno się wiercili. Jakiś człowiek wiercił się kole chałupy, może chciał co skraćć. Wiertaj, a nie wierć się (pracuj, a nie kręć się) [przysłowie].

wiercidziura ‘?’

wiercioch [‘człowiek], który nie pracuje, *jeno się wierci*’

wiercipięta [‘człowiek ruchliwy, niespokojny, ciągle będący w ruchu’]

wiertaczka ‘*wiertanie* świdrem’

wiertać ‘wiercić’: Świdrem wiertać (nie wiercić). Wiertaj, a nie wierć się (pracuj, a nie kręć się) [przysłowie]. ♦ *Wiertać* i *wiercić* [się] ściśle na Szląsku rozróżniają. Wiertam, -asz, -a, -amy, -acie, -ają i wiercę, -cesz, -e, -emy, -ecie, -cą.

wiertanie* ‘wiercenie’

wiertelik* ‘naczynie drewniane służące do odmierzania zboża’

wieruszyć się ‘kręcić się, *wiercić się*, tam i sam być’

wierutny ‘prawdziwy bez wszelkiego powątpiewania’: To jest wierutne, przewierutne kłamstwo.

wierzbówki [‘odmiana jabłek’]

wierzgać się [‘o zwierzęciu: wyrzucać do tyłu obie tylne nogi’] ♦ *Krowy się wierzgają*, mianowicie gdy pierwszy raz po zimie idą na pole.

wierźbowy* ‘wierzbowy’ ♦ Warkocze do chłostania uplatają się z różdek *wierźbowych* lub z powrozów.

wierźchowato ‘z dokładanym wierzchem [kopiasto]’

wiesiele ‘wesele’

Por. **wiesielé, wiesieli**

wiesielé* ‘wesele’

Por. **wiesiele, wiesieli**

wiesieli ‘wesele’: Na wiesielu było więcej czakaczy jak wiesielników. Już się cały rok galania, a jeszcze nie słyhać o wiesielu. On się kole niéj ociéra, może będzie wesele (wiesieli).

Por. **wiesiele, wiesielé**

wiesieliczko [‘ekspresywnie: wesele’]

wiesielić się [‘weselić się’]

wiesielniczka [‘uczestniczka *wiesiela*’]

wiesielnik ‘gość weselny’: Było więcej bleszczów niż wiesielników. Na wiesielu było więcej czakaczy jak wiesielników. Wiesielnicy wracają, bo już słyhać juchanie ju... chu... chu!

wiesielny [‘weselny’]

wiesiołość [‘wesołość’]

wiesioły ‘wesoły’

wieś* ‘miejscowość zamieszkała przez ludzi, którzy trudnią się pracą na roli’ ♦ *Wieś* w tém znaczeniu co *dziędzina* rzadko używane. Mówią zaś: poszedł do *wsi*, jest gdzieś we *wsi*, to jest u sąsiada, u woja (w tej samej *wsi*, co mieszka), ale rzadko: poszedł do *dziędziny*, jest w *dziędzinie*.

wiécha ‘snopek na żerdzi’

więzgnąć ‘więznąć’

Por. **wiązgnąć**

więźba 1. ‘wiązanie dachowe – *plotwie* i *krokwie* z sobą połączone’: Drzewo na więźbę już przygotowane, jutro zaczniemy więźbić. **2.** [‘rodzaj wiązania zżętego zboża w snopy’]: Mom trzy kopy rży. Jakiej więźby? – Małej (jeżeli snopki są małe, do skrętek związane), wielkiej więźby (jeżeli snopki (snopy) są wielkie, do powrzośel związane).

więźbić ‘stawiać *więźbę* na budynku’: Drzewo na więźbę już przygotowane, jutro zaczniemy więźbić.

wijogłów ‘*wichlarz*, *cygan*, *kmin*’: To jest straszny wijogłów, cygan.

wikarzy ‘wikary’

wiklać ‘płatać, gmatwać’

wiklać się* ‘stawać się poplątanym lub splecionym z czymś’: Wikle się to.

wilczak ‘jeżeli muszka w kwiat śliwkowy jajek nasadzi, tedy owoc wyrasta w pęcherz (*to-bolkę*) bez *kostki*, w którym pęcherzu muszki się rozplądają; te pęcherze nazywają się *tobolkami* lub *wilczakami*, mają smak gorzkawy, schną i odpadają wkrótce z drzewa’

wilczyć się [‘o owocu: wykształcać się bez pestki wskutek zaatakowania przez szkodniki’]

wilgły [‘w nieznacznym stopniu nasiąknięty wodą lub innym płynem; wilgotny’]

wilgotny [‘w nieznacznym stopniu nasiąknięty wodą lub innym płynem’]

winne [‘odmiana jabłek’]

winsz ‘życzenie’

wiokać ‘wołać na konie, żeby ruszyły z miejsca, żeby ciągly: wio, wio, wioże’: Furmani wiokają, już niezadługo nadjadą.

wiotchy ‘wiotki’

wiotech ‘*wiotek*’

Por. **wiotek**

wiotek* ‘ostatnia kwadra księżyca’

Por. **wiotech**

wisieć *1. ‘być zawieszonym, uczeponym gdzieś, na czymś’: Wisi mu snopel u nosa, ani się wysmarkać nie umie. *2. ‘zwieszać się ku dołowi; zwisać, obwisać’: Krowa jest bachrata, gdy jej brzuch wisi. 3. [‘przebywa gdzieś zbyt długo’]: Zaś tam gdzieś wisi – mówi żona do siebie, gdy chłop nie wraca do domu. 4. ‘zalegać’: U niego to wisi.

wisieć na bębnie* ‘być licytowanym’: Już wisi na bębnie.

wisieć na gruncie ‘źle gospodarować’

wiślański [‘związany z Wisłą, dotyczący Wisły – wsi’]: Kościół wiślański. Któż miał kazanie? – Wiślański (mianowicie ksiądz).

wiśnia [‘czerwony, jadalny owoc z pestką w środku, tutaj: o kolorze ciemnoczerwonym’]: Kazała sobie suknię na wiśnię (wiśniowy kolor) zabarwić. Zabarwić suknię na zdrzałą wiśnię.

witka 1. ‘pierścień do spojania dwóch rzeczy z sobą’ 2. ‘okucie trzonka nożowego, tam gdzie ostrze noża przymocowane, w ogóle okucie jakiej rzeczy’

wizykator ‘wezykator [plaster sporządzony z kantarydyny, wywołujący pęcherze na skórze, używany dawniej jako środek leczniczy]’

wizytérka 1. [‘urzędowa kontrola w domach’] ♦ [Wizytérka] dzienna, np. do odszukania skradzionych rzeczy. 2. ‘Nachtstreifung [nocne patrołowanie]’: [Wizytérka] nocna do pozbierania włóczęgów.

wizytérować ‘chodzić po wizytérce’

wjechać [‘jadąc, znaleźć się gdzieś, dostać się dokądś, do środka, wnętrza czego’]: Wjechać do przykopy, do dziury, do gnojówki z wozem lub koniem.

wjechać na kogo językiem [‘ostro, często złośliwie, odezwać się do kogoś’]

wkąsić w kwaśne jabłko ‘narobić sobie biedy’: Wkąsił w kwaśne jabłko.

wkludzić ‘wprowadzić’: Wkludził krowę do chléwa i uwiązał ją u żłobu.

wkład ‘Einlage [kwota pieniężna lub określone wartości rzeczowe wnoszone jako udział do jakiegoś przedsiębiorstwa, spółdzielni, spółki itp.]’: Wkład do gruntu.

wkładka ‘Einlage [kwota pieniężna lub określone wartości rzeczowe wnoszone jako udział do jakiegoś przedsiębiorstwa, spółdzielni, spółki itp.]’: Wkładka do kasy oszczędności.

wkopać się 1. [‘wcisnąć się w coś’]: Wkopał się do pierzyn, że mu ledwo głowę widać. 2. [‘uwikłać się w trudną sytuację’]: Wkopał się do biedy.

wkopczyć się [‘postawić kopce graniczne na cudzym terenie’]: On się do mojego gruntu wkopczył (kopce graniczne bez mojej wiadomości do mojego gruntu położył).

wkrążyć [‘pokrajawszy coś, włożyć, wrzucić do czegoś; wkrajać’]: Tę tu kapustę wkrążacie do beczki.

wkręcić się [‘włączyć się w jakąś działalność, zaangażować się w jakąś sprawę’]: Wkręcił się do tej rzeczy, a teraz broi.

włął wylał [‘formuła używana w sytuacji, gdy ktoś tyle wydaje, ile zarabia’]: „Włął wylał” – jedna miara; przyjął 100 reń[skich] i zaraz niemi pokrył dług, tak że nie chybiło i nie nadbyło.

wlepić komu prawdę ‘ciąć słowem’

wleźć *1. ‘wolno idąc, wejść, dostać się dokądś, do wnętrza czegoś’: Wlazł do stodoły, zaciepał się w siano i spał aż do południa. Wlazł do błota i cały się sfifrał. Fydrychem otworzył zamek i wlaź do izby. *2. ‘utkwic w czymś’: Wlazła mu drzyzga do nogi. *3. ‘zmieścić się, pomieścić się’: Domaścił mu, że już więcej nie mogło wleźć do niego. 4. [‘ostro, często złośliwie, odezwać się do kogoś’]: Wlaź na mnie i zaczął mię przezywać (nadawać).

wleźć na kogo językiem ['ostro, często złośliwie, odezwać się do kogoś']: Wlaź na mnie językiem i zaczął mnie przezywać (nadawać).

właszczyć 'przywłaszczać': On to sobie właszczy (przywłaszcza, mówi, że to jego, a nie moje).

właszczyć się 'przywłaszczać': On się do tego właszczy (przywłaszcza, mówi, że to jego, a nie moje). On się będzie tak długo do tej rzeczy właszczyć, aż sobie ją uwłaszczy, przywłaszczy.

włochy ['odmiana jabłek']

włoczyć* 'bronować'

włoko* 'urządzenie do transportowania narzędzi rolniczych (przeważnie sochy lub pługa), zbudowane z dwóch złączonych pod kątem gałęzi lub wykonane z rosochatego kawałka drzewa'

włóczba* 'bronowanie': Włóczba zła, pole pełne kuców.

włóczydło 'kobieta włócząca się po świecie od domu do domu'

włók* 'urządzenie do transportowania narzędzi rolniczych (przeważnie sochy lub pługa), zbudowane z dwóch złączonych pod kątem gałęzi lub wykonane z rosochatego kawałka drzewa'

włósi* 'włosie': Czyhrać włósi zesiedziane (w kanapie).

Por. **włósie**

włósie* 'włosie'

Por. **włósi**

wodniarka 'stała przykópka, przykopa w polu, którą woda deszczowa spływa na dół'

wodniaty 'nasiąkły, naciągnięty wodą': Wodniate ziemniaki. ♦ Nie mówimy: wodniate pole ani wodniste ziemniaki.

wodnisty ['obfitujący w wodę, zawierający zbyt dużo wody']: Wodniste pole.

wodzić się 'pójść do kościoła na wywód jako sześćniedziółka': Ona się będzie na przyszłą niedzielę wodzić.

wojka 'wojek [jeden ze sznurków, z których skręcona jest lina, powróż, sznur]'

wojna *1. 'zorganizowana walka zbrojna między państwami, narodami lub grupami społecznymi, religijnymi itp.': Oddawać syny Cesarzowi na wojnę. Rus będzie miał wojnę z Prusom. 2. 'hałas, tumel, bijatyka': Oni zawsze toczą wojnę pomiędzy sobą. Kludzą wojnę.

wojonka 'kobieta mająca obchód z żołnierzami, gonka, szmaja, kurwa'

wojować 'wiatr całą noc wojował, jeżeli wiatr był gwałtowny'

wokabula 'wokabularz'

wol kany* 'gdzie bądź': To nic rzadkiego, to wol kany rośnie.

Por. **wól kany**

wol kiery* 'którykolwiek'

Por. **wól kiery**

wolba 'wybór': Jutro będzie wolba na burmistrza. Wolba posła do sejmu.

wolenter 'posiadacz *wolenterskich gruntów*'

wolenterka '?'

wolenterski ['o gruncie: należący do *chłopa*, który nie był zobowiązany do odrabiania *pańszczyzny*']: Wolenterski grunt ♦ Posiadacze *wolenterskich gruntów* (*wolenterzy*) byli wolni od pobywania *pańszczyzny*, ich *grunta* zapisane były i są do *tabuli*, a nie do ksiąg gruntowych innych osiadłości wiejskich.

woleństwo ‘większy grunt *wolenterski*, mający obszaru tyle lub więcej, co *grunt siedlaczy*’
woleństwo ‘większy grunt *wolenterski*, mający obszaru tyle lub więcej, co *grunt siedlaczy*’
wolić ‘głosować, wybierać kogo na jaki urząd, wotować’

wołać 1. [‘mówić bardzo głośno i w specyficzny sposób, tak jak się to robi po to, aby usłyszał ktoś, kto się znajduje w większej odległości’]: Wołałem na niego, żeby stanął, a on szedł dalej. Heta, het woła się na konie, gdy mają iść w prawo, ci, cihi – jeżeli w lewo. Hoj hoj! – woła się na zwierzęta, aby je ułachać, uspokoić. Wołał na całe garło.
*2. ‘wzywać kogoś, żeby jak najszybciej przyszedł lub przyjechał w określone miejsce’: Wołano nas do sądu, rozchodziło się o kradzież kościelną i pytano się nas...
*3. ‘nazywać osobę lub zwierzę jakimś imieniem lub przezwiskiem’: Wszystkich zmianował (po imieniu wołał).

wonia [‘zapach, zwykle przyjemny’]

woniać* ‘pachnieć’

woń [‘zapach, zwykle przyjemny’]

wońka ‘bukiet z kwiatów pachnących: róż, *gwoździków*, *rezedy* itp.’

wódka [‘napój alkoholowy będący roztworem spirytusu i wody’]: Trzeba by posłać po wódkę, schyńmy się (złożmy się). Idź po wódkę, ale fukaj (śpiesz się, leć pędem). Wódka kalmusowa. ♦ *Wódka*, różne jej nazwy: *szarula*, *ciapciucha*, *obalucha*, *siwula*, *palenka*, *okramnica*, *dachowka*, *krampampula*, *para*, *szmatława* (ostra), *łachmanina*, *kulifant*, *gorzáłka*, *gorzálinka*, *brombas*, *krzywy żyd*, *osmędzina*, *prostka*, *pyrcula* (najgorsza), *smród*.

wódnica ‘wywodnica’: Przyszło naraz sześć wódnic do kościoła.

wójca ‘wódz [przewodnik]’: Żebak niewidomy miał wójcę, który go (prowadził) wodził.

wół* ‘przerost gruczołu tarczycy; wole’

wół gdzie* ‘gdzie bądź’: Gdzież to mam położyć? – Połóż wółkany, wółgdzie.

wół kany ‘gdzie bądź, tam i sam’: Gdzież to mam położyć? – Połóż wółkany, wółgdzie.

Por. **wół kany**

wół kiery ‘*lecy kiery*, którykolwiek, ten lub ów’

Por. **wół kiery**

wół nie wół ‘chcąc nie chcąc’: Wół nie wół, musisz iść z nami (czy chcesz, czy nie chcesz, to musisz).

wpadać komu do rzeczy* ‘przerywać czyjąś wypowiedź’

wpasać* ‘pasąc zwierzęta, wchodzić z nimi na jakiś teren’: Gospodarz mówi pasterzowi: a nie wpasaj mi w łąkę, tj. trzymaj krowy mocno, aby dały łące pokój, aby nie zjadały trawy z kraja.

wpaść się [‘pasąc zwierzęta, wejść z nimi na jakiś teren’]: Sąsiad wpał mi się w łąkę (mianowicie krowy) na sięgę szeroko.

wplatka ‘tasiemka, która się do końca warkocza wplata, aby nią można *sznórkę* do warkocza przywiązać, przymocować’

wraz ‘razem, *społem* w jednym czasie’: Poczekaj, pojedziemy wraz (jeden z drugim, *społem*). Przyszliśmy wraz do domu (w jednej chwili, jeden np. z miasta, drugi ze wsi). Chodziliśmy wraz do szkoły.

wrazić ‘włożyć, wsadzić [tu: dać łapówkę]’: On tam pewnie sędziemu coś wraził. Wraził mu coś do ręki (przekupił go).

wrazić oczy do kogo [‘zacząć się intensywnie wpatrywać w kogoś’]: Wraził oczy do mnie (wbil swoje oczy do moich).

wrazidło ‘człowiek, który swój *nos* wszędzie *wrazi*, wściubski’

wrąb ‘Kerbbholz [kawałek drewna służący do wycinania na nim znaków w celach obliczeniowych]’

wrąbek [‘znak wyróżniony na kawałku drewna’]

wrąbić ‘kerben [wyciąć coś w kawałku drewna służącym do robienia na nim znaków w celach obliczeniowych]’ ♦ Za czasów *pańszczyzny* miał każdy *chłop* swój *wrąb*. W niedzielę po południu schodzili się *chłopi* do dworu, pisarz według rejestru czytał ilość odbytych dni *pańszczyzny* w *tydniu*, a *sprawca*, złożwszy *wręby* pański i chłopski, wrzynał piłką *wrąbek* na *wrąb* i to nazywano *wrąbić*.

wrąbienie* ‘wycięcie czegoś w kawałku drewna służącym do robienia na nim znaków w celach obliczeniowych’

wreć *1. ‘wrzeć’ 2. [‘mówić o kimś coś złego; obmawiać kogoś’]: Ludzie na niego wreją (gadają, reptają, że to a to zrobił).

wrobić [‘wpleść w tkaninę lub dzianinę nitki lub włóczkę innego rodzaju lub koloru’]: Zanieś mi pończochy do sąsiady, żeby mi do nich pięty wrobiła (wsztrykowała).

wrobić się ‘nabyć, przywłaszczyć sobie pewną zręczność w jakiej pracy’: Wrobić się w co.

wrota [‘brama wjazdowa od zabudowań gospodarskich, bez zadaszenia nad nią’]: Wrota przez dwór były zamknięte, musieliśmy obchodzić. ♦ Przy gospodarstwach sielskich znajduje się *bróna*, przez którą się wjeżdża, i *brónka*, przez którą się wchodzi do podwórza (do *placu*) gospodarskiego. *Bróna* składa się z dwóch słupów wysokich, związanych z sobą u góry i nadkryta daszkiem. Jeżeli słupy nie wyższe jak płot i bez daszka, nazywa się *bróna wrotami*, a *brónka wrotkami*. Dziś rzadziej napotkać można *bróny* i *brónki* na wsiach, tylko *wrota* i *wrotka*. *Wrotka* także *furtką* nazywają.

wrotka [‘*furtka* bez zadaszenia nad nią’]

wrotniki [‘odmiana jabłek’]

wróż ‘wroźbiarz’: Poszedł do wróża, aby mu powiedział (wróż), kto krowę ukradł, ale wróż nie mógł nic wywróżyć.

wrzód 1. ‘*bolák*’: Wrzód już obłazuje ze skóry. 2. ‘konwulsje’: Leży we wrzodzie. Leżoł we wrzodzie. 3. ‘padaczka, *choroba ś. Wita*’: On ma wrzód. Chwycił go wrzód.

wrzód kogo obraża* ‘ktoś jest chory na padaczkę’: Wrzód go obraża. ♦ *On ma wrzód*, częściej: *Wrzód go obraża*.

wsiec się [‘kosząc, zrobić to również na jakiejś części cudzej własności’]: Wsiekł mi się w łąkę (siekąc swoją łąkę, przeszedł kosą poza linię graniczną).

wsiednąć ‘wsieść’ ♦ Wsiednie, wsiednę, wsiał, wsiedli.

wskórać ‘zyskać’: On tam nic nie wskóra (nie zarobi nic z zyskiem przy tej rzeczy).

wsmyczyć [‘wciągnąć coś gdzieś, wlokąc po ziemi’]

wsolić [‘uderzyć kogoś’]: Wsolił mu dwa razy kijem.

wspominka ‘wspomnienie, wzmianka’

wstérczyć się ‘wściebiać się, wszędzie *nos wrazić*’

wstérczydło ‘człowiek, co *się* do wszystkiego rad *wstérka*, wszędzie chce radzić, pomagać’

wstérkać się ‘wściebiać się, wszędzie *nos wrazić*’: Wstyrka się do wszystkiego.

wszechświęcki miesiąc ‘miesiąc, w którym przypada święto Wszystkich Świętych [listopad]’

wszelico ‘to i owo’

wszędzibyl [‘człowiek niestateczny, niepoważny, niestały, lubiący włóczyć się po świecie’]

wsztrykować* ‘wpleść w dzianinę włóczkę innego rodzaju lub koloru’: Zanieś mi pończochy do sąsiady, żeby mi do nich pięty wrobiła (wsztrykowała).

wszynák ‘gnida, wesz’: Ma pełno wszynaków w głowie.

wszycek* ‘każdy z wielu, każdy bez wyjątku; wszystek’: Wszystkie jego dzieci są świrate.

wszycko* ‘wszystko’: Nasza ziemeczka nam wszycko daje. Tego roku jakoś wszycko niezdarne (niepodarzone, niesypkie, nienamielne).

wszystko jedno* **1.** ‘bez różnicy, bez znaczenia’: Mnie jest wszystko jedno. Już zaćmię, teraz wszystko jedno, czy pojdę, czy jeszcze zostanę. **2.** ‘to samo’: Babski płacz a ranny dėszz to wszystko jedno.

wściec się [‘wpaść w gniew, w złość’]: O mało by się człowiek nie wścieknął.

wściekły [‘mający znaczne natężenie, bardzo intensywny’]: To jest wściekła robota. Wściekle to jest.

wybadać* ‘bodąć, zmuszać człowieka lub zwierzę do przesunięcia się’: Krowa odzėga krowę od żłoba (wybada ją). Kupiłem krowę, ale mi schudła i złaczniała, bo ją drugie krowy wybádają (od żłobu, ze stada i musi się po boku paść).

wybagi [‘wymysły’]: Zawsze ma, robi jakieś wybagi.

wybagować ‘wymyślać sobie, przebierać w czym, nie być kontent z tēm ani z owēm’: Wybaguje sobie w jadle (nie chce jeść tego, co mu się przedłoży).

wybąckać ‘pięścią po grzbiecie wybić’: Dostał bąckę, matka go wybąck(ow)iała.

wybąckować* ‘uderzyć pięścią po plecach wiele razy’: Dostał bąckę, matka go wybąck(ow)iała.

wybelknąć 1. ‘wydobyć się naraz, wybuchnąć’: Wybelknął ogień. **2.** ‘wysstrzelić z kogo, wygadać się, *przezdradzić się* słowem’: Wybelkło z niego.

wyběnnować 1. ‘ogłosić’: W mieście wybėnnowali, że będzie licytacja. **2.** ‘rozgadać, rozgłosić’: Nie warto mu coś powierzyć, zaraz to wybėbnuje.

wybić *1. ‘bijąc, tłukąc w coś jakimś narzędziem, zrobić w czymś otwór, zagłębienie’: W siatce dróścianej wybił ktoś dziurę, trzeba ją zadrótować. **2.** ‘obić kogo’: Wybij mu. Wybili mu. Trzeba mu wybić, aby był posłuszniejszy. Wybił mu po łepie. ***3.** ‘wypruć uderzaniem kijanką’ ♦ Przy praniu brudy zamoczone kładą się na *stoliczkę* i biją się kijanką płaską (*łopatką*). Tak wyprane (*wybite*) brudy wkładają się w czystą wodę, przerzucając je po kawałku, tam i sam, aby brudy spłókać.

wybiegnąć ‘wybiec’: Wybiegł na wieżę, na górę, na strych.

wybieracz* ‘poborca podatkowy’

wybierać się [‘udawać się dokąds’] ♦ *Zabierać, wybierać, odbierać, zbierać się* mają każde z osobna swoje odcienie, oznaczając myśl odejścia.

wybieрка ‘rozpisany podatek na potrzeby gminne i inne, które *wybieracz* (wybierczy), chodząc od domu do domu, ściągą, *wybiėra*’: Co chwila przyjdzie jakaś wybieрка, a ty chłopie dawaj, jeno dawaj.

wybiєrzczy ‘grymaśny’: Wybiєrzczy w jedzeniu (co długo wybiera, nim co wybierze). Por. **wybiєrzczy**

wybiєrzczy* ‘grymaśny’

Por. **wybiєrzczy**

wybiėrać* ‘zbierać podatki’

wyblėszczać* ‘szeroko otwierać oczy; wytrzeszczać’

wyblėszczeniec [‘człowiek], który oczy *wyblėszcza*, wytrzeszcza lub który ma wielkie oczy’: Ślepy wyblėszczeniec. Wybłєszczeniec.

wybojować ‘życie zakończyć’: Już wybojował (już umarł).

wybóść ['zmusić kogoś intrygami, dokuczaniem itp. do opuszczenia stanowiska, do wyniesienia się skądś']: Wybódlł go ze służby, z urzędu (tak mu dokuczali, iż poszedł, iż opuścił służbę).

wybrodzony* 'o bucie: zniszczony przez kontakt z wodą, np. chodzenie po wodzie'

wybrózdzić* '♦ *Chałupnicy i zagrodnicy* niemający własnego zaprzęgu muszą sobie *napytać robotnika*, który by im rolę *spodorał*, gnój wywiozł, zorał, *zawłoczył*, *wybrózdził*, *obegnał i przegnał* (zwodnicę zrobił).

wybrusić 'wyostrzyć na *brusie*'

wybryzowany* 'wystrojony': Wybryzowana poszła z domu.

wybulkać ['wypić']: Wybulkał całą flaszkę.

wybulknąć 'sprudeln [wypłynąć, wytrysnąć]': Odwalił kamień, a tu woda wybulkła.

wybzdurować 'austrotzen [przestać robić komuś na przekór, gniewać się na kogoś]'

wybzdużyć 'austrotzen [przestać robić komuś na przekór, gniewać się na kogoś]'

wybznać 'wypsnąć'

wychárkać płuca* 'bardzo mocno kaszleć': Już płuca swoje wychárkał.

wychcieć 'prosbą i namową co od kogo wydostać, wyżądać darmo': Chciała po niej szatkę (prosiła ją o szatkę, chustkę), ale jej nie może wychcieć (otrzymać).

wychciewać 'prosbą i namową co od kogo dostawać': Dzieci po naszym synku zawsze coś wychciewają.

wychechlany* 'wytarty, starty *chechlaniem*'

wychemlony 'otarty'

wychlaptać 'wypić, wyżłopać': A któż moje mleko wychlaptał?

wychlastać 1. 'wypić': Wychlastał dwie kwarty gorzałki. Któż mi tu mléko wychlastał?

2. 'dłonią kogo po twarzy obić': Wychlastał mu. Wychlastał mu (go) po gębie.

wychodzić* 'o słońcu: wschodzić': Słońce już wychodzi. Słońce wychodziło, jakeśmy wyjechali.

wychylić ['wysuwać z ukrycia, pokazywać zza czego, wystawiać']: Otworł okno i wychylił głowę, aby się popatrzeć.

wychynąć 1. ['rzucić w górę']: On najwyżej (kamieniem) wychynie. **2.** ['wyrzucić']: Wziął go za kark i wychynął za drzwi. Nie dożeraj mię, bo jak mię dożeresz, to cię wychynę (wyrzucę) za drzwi. **3.** 'dać': Wychynął mu 5 krajcarów.

wychynąć się* 'pojawić się na skórze, wyskoczyć': Wychynęła mu się ospica na ręce i już go długo ręka boli.

wychytać 'wychwytać': Wychytali ryby, raki, ptaki, tak że już ani jednego nie widać.

wyciapać* 'zbić kogoś, sprawić komuś lanie': A ja ci tam wyciapię!

wyciąć* 'zbić, sprawić lanie': Synkowi trzeba wyciąć, bo mu nie ma rady (bo jest swywolny i nieposłuszny). Synek dobrze się uczy, ale jest szkowrózny, chociaż mu się czasem wytnie (obje go), to to nic nie pomaga.

wyciąć komu policzek* 'uderzyć kogoś w twarz': Szast prast, wyciął mu dwa policzki. Przyszedł do niego i bez wszelkiej okoracji mu wyciął policzek.

wyciągaczki 'pończochy krótkie kobiece, które leżą gładko na nodze, w odróżnieniu od pończoch długich, *zbieranych* (fałdowanych)'

wyciągać się 'sich recken und strecken [rozprostowywać ciało, wyciągając ręce; przeciągać się]': Wstał i zaczął się wyciągać. Legnął na ławkę i wyciągał się, mówiąc, że sobie musi trochę kości poprostować, sprościć.

wycieńczały* ‘osłabiony, wyczerpany, zmizerowany’: Był chory i wycieńczały, teraz już przychodzi ku sobie.

wyciepać ‘wyrzucić co, kogo’: Wycieпали gnój [z] chlewa. Wyciepać słomę z sąsiedka. Wyciepać siano związane z wozu na szopę (w górę). Wycieпали pijaka za drzwi.

wycierpieć *1. ‘znieść, wytrzymać coś bolesnego, przykrego’: Gwolił niego wycierpiał karę. 2. ‘skonać, umrzeć’: Już wycierpiał.

wycieść ‘wygnieść’: Trzeba cytrynę omiekczyć, a potem rozerznąć i sok wycieść.

wyciukać ‘obić kogo prętem’: Trzeba mu wyciukać, to zaraz będzie grzeczny.

wymechty* ‘pochlebstwa’: On tam nie był na wymechty.

wycyckać 1. [‘wyssać’]: Znaleźli ćmie i miód im wycyckali. 2. [‘uzyskać od kogoś korzyści finansowe z jego szkodą’]: Wszystko na mnie wycyckał (wspierałem go, dawałem mu, a teraz sam nic nie mam). Dzieci go wydoiły, wycykały (powydawał swój majątek na wyćwikę lub wyposażenie swoich dzieci). 3. ‘wypić’: Wszystko wycyckał.

wycyfrować ‘wymalować, wyrysować, co czemś ozdobić’

wyczknąć ‘zrobić komu wyrzuty, przedrzucać komu coś, wytykać’

wyczychrać ‘wyciągnąć na kim po trosze majątek’: Już nie mam wiele, dzieci mię zupełnie wyczychrały.

wyczytać [‘wypomnieć], np. biliście mię, nie daliście mi jeść, nie przyodziewaliście mię, a ja wam szczerze służyłem’: Wyczytała mu, że za innemi chodzi, że jej nic nie sprawi, że ją oddziela, że się z nią wadzi itd.

wyczytka ‘zarzut’: Robił mu rozmaite wyczytki. Co chwila jakaś wyczytka.

wyćwiczyć ‘durch Schaden klug werden [sprawić, że ktoś stanie się mądrzejszy dzięki trudnym doświadczeniom]’: To go wyćwiczyło. Wszak go to wyćwiczy.

wyćwika ‘praktyka z nauką połączona’: Dał go do wyćwiki. Człowiek bez wyćwiki. Dobra wyćwika wiele znaczy.

wydać I ‘nadać imię zwierzęciu’: Jakoście mu wydali? – Chłopcy mu wydali Szczurek. Jakież miano ma ten pies? – Jeszcze nie ma wydane. Trzeba pieskowi jakie miano wydać. Jakoście mu wydali na miano?

wydać *II ‘doprowadzić do małżeństwa córki’: Rad by ją wydał.

wydać się ‘pójść za mąż’: Już się wydała.

wydarny ‘wydarzony, smaczny’: Z tej mąki jest chleb bardzo wydarny.

wydarzyć się* ‘udać się’: Nażgał do ziemniaków fasoli, grochu, kapusty, kwaków, a teraz ani z tego, ani z tego nie ma urody, nic mu się nie wydarzyło.

wydawać się* ‘wychodzić za mąż’: Będzie się wydawać. Cery mu się nie chcą wydawać (nikt się o nie [nie] rwie).

wydawek* ‘wydatek’

wydać, -a, -u [‘zamążpójście’]: Już jest po wydaju (po ślubie). Wydać go (ojca) moc pieniędzy kosztował.

wydelowany* ‘o izbie: mająca podłogę wykonaną z dyli’: On ma wydelowaną izbę.

wydebić komu skórę [‘zbić kogoś’]: Wziął brzoźowca, a wydebił mu skórę.

wydmuch ‘miejsca, gdzie wiatr ciągle, a przynajmniej często wieje’

wydmuchowie ‘miejsce, gdzie wiatr ciągle, a przynajmniej często wieje’

wydmuchowisko ‘miejsce, gdzie wiatr ciągle, a przynajmniej często wieje’

wydmuchów ‘miejsce, gdzie wiatr ciągle, a przynajmniej często wieje’

wydobyc 1. ‘wyjąć’: Wydobył reńskiego z kapsy i położył na stół. 2. ‘aż do końca terminu służbowego dotrzymać’: On na żadnej służbie nie może wydobyć.

wydoić ['uzyskać od kogoś korzyści finansowe z jego szkodą']: Dzieci go wydoiły, wycycykały (powydawał swój majątek na wyćwikę lub wyposażenie swoich dzieci). Z niego nie można nic wydoić (nic nie chce dać).

wydrwigrosz ['człowiek wyłudający od kogoś pieniądze']

wydrzyduch ['człowiek wyłudający od kogoś pieniądze']

wydrzygrosz ['człowiek wyłudający od kogoś pieniądze']

wydrzystać 'wygadać jakąś tajemną rzecz'

wyduchać ['wydmuchać']

wydudlać ['wydrażać']: Wydudłali w ścianie dziurę.

wydurckać ['wypchnąć']: Wydurkał go za drzwi.

wydurować ['wydrukować']

wyduśić 1. ['uśmiercić kolejno wiele istot przez uduszenie lub zagryzienie']: Wyduśił wszystkie gołębie. Coś w nocy wszystkie kury wyduśiło. 2. ['zmusić kogoś do powiedzenia, zrobienia czegoś']: Nie można z niego nic wyduśić.

wydyrckać* 'o cieple w pomieszczeniu: wypuścić je poprzez wielokrotne otwieranie i zamykanie drzwi': Dzieci wszystko ciepło z izby wydyrkały (wchodząc i wychodząc ciągle przez drzwi).

wydyrdać ['wyjść skądś, stawiając szybkie, drobne kroki']

wydzierka 'wydzierstwo [zabieranie bezprawnie, siłą cudzej własności]'

wydzierzyć 'odpowiadać za coś, być karany': Bij, jak chcesz, ale za to wydzierzysz. Cygani, wije, ćmi świat, ale kiedyś za to wydzierzy.

wydziergany w przenośni ['pozbawiony pieniędzy, majątku']: On już jest wydziergany (już nie ma wiele).

wydziergnąć ['o niemowlęciu: wyssać mleko z piersi *matki*']: Daję mu jedną pierś, hned ją wydziergnie, daję mu drugą pierś, też ją wydziergnie, a jeszcze mu się chce, jeszcze by dziérgnął.

wydziwać się 'przypatrywać się': Tak go niemiłosiernie bił i katował, że się już nie mogłem wydziwać.

wyfacek 'wypoliczkować': Wyfacek kogo lub komu.

wyfechtować 'wydostać, wyżebrać'

wyfuczyć 1. ['wywiać']: Chociaż człowiek zatopi (zapali), to to wiatr hnet wyfuczy. 2. ['przewiać']: Ale mi tam wyfuczało (wiatr mię porządnie przedmuchał).

wyfugować* 'wyciąć rowek w grzbiecie deski': Naprzód trzeba drzewo na packi poszcze-pać, a potem je ostrugać i wyfugować, a szyndziół (gont) gotowy.

wyfujać ['o śniegu padającym przy silnie wiejącym *wietrze*: napadać komuś za ubranie']: Złapała mię zadymka i porządnie mię wyfujało (nasypało mi śniega za kark i do sukni).

wyfukać ['o pieniądzach: zostać nierozważnie wydanymi, roztrwonionymi']

wyfuknąć ['o pieniądzach: zostać nierozważnie wydanymi, roztrwonionymi']: Wyfuknęło mu sto reń[skich] z kapsy (wyleciało mu, wydał je bez pożytku).

wyfutrować ['zużyć paszę na wykarmienie zwierząt domowych']: Wyfutrował owies i siano, a nic nie sprzedał (dał koniom, konie zjadły).

wyga 'kobieta wysokiego wzrostu, a przy tem cienka'

wygajdować ['zmęczyć kogoś tańczeniem']: Ale mię tam wygajdowali (wytańcowali, wymęczyli w tańcu).

- wyganiać 1.** [‘zmuszać kogoś, coś do wyjścia skądś, opuszczenia czegoś, pójścia dokądś’]: Wyganiano go z domu, a on nie chciał pojsć. **2.** [‘wyprowadzać, najczęściej krowy, na pastwisko’]: Wyganiamy krowy o trzeciej godzinie po południu.
- wygarbowanie*** ‘spowodowanie ruchem ręki albo trzymanego w niej narzędzia, że pewne przedmioty przestają się znajdować wewnątrz czegoś; wygarnięcie’
- wygarnąć się** [‘wyjść gromadnie z jakiegoś pomieszczenia’]: Ludzie wygarnęli się z kościoła (jeżeli był pełny kościół).
- wygiąć komu rzyć** ‘wypiąć w czyjąś stronę pośladki’: Wygięła mu rzyć (zrobiła mu ukłon tyłem).
- wygiąć się** ‘podnieść *suknię* w górę po lub nad kolana (przy którym podniesieniu *suknia* się zgina)’
- wygichać** [‘wychlustać’]: Nie można było wody spuścić, musieli ją wygichać!
- wygiździć się** [‘wypóźnić się’]
- wygląd, -ędu** ‘widok’: Z tego okna jest piękny wygląd. Z tamtej góry jest szeroki wygląd.
- wygnać* 1.** ‘zmusić kogoś, coś do opuszczenia zajmowanego miejsca, do wyjścia skądś; wypędzić’ **2.** ‘wyprowadzić zwierzęta hodowlane na pastwisko’
- wygnać z kapsy** ‘stracić’: Wygnał mu pięć reńsk[ich] z kapsy.
- wygnanie** [‘o bydle: przebywanie na pastwisku (?)’]: Przyjdź, jak będą krowy na wygnaniu (w porze, o której (się) zwykle krowy z chlewa na paszę wygnają).
- wygnoić** [‘nawieźć ziemię gnojem’]: Jeżeli chcesz mieć urodę, to musisz pole dobrze wygnoić.
- wygodzić 1.** [‘zaspokoić czyjeś wymagania, potrzeby, życzenia’]: Odbieracz jakiegoś podarunka, dziękując, mówi: Bardzoście mi tém wygodzili (bardzo tego potrzebowałem). Pożycz mi wózka, bardzo byś mi nim wygodził. **2.** [‘zrobić wobec kogoś coś dla niego nieprzyjemnego fizycznie lub psychicznie’]: Ale mu też wygodził (ociął go słowami, obił go kijem).
- wygonić** ‘*gonieniem* nabyć’: Wygonił parę reńskich (pożyczył, goniąc za pożyczką). Mało u nas pieniędzy, chociażbyś cały dzień gonił, to ani grosza nie wygonisz. Jak co wygoni, to hned przepije.
- wygonka** [‘ostatnia skiba na oranym polu’] ♦ *Okraczką* nazywają zwykle przedostatnią skibę na zagonie, ostatnią zaś nazywa się *wygónka*.
- wygorzeć*** ‘spalić się’: Prawa poręcz [!] ulicy wygorzała (domy po prawej ręce się spaliły).
- wygryzki** [‘resztki pozostałe po gryzieniu czegoś’]
- wygrzebać** ‘wygrześć’: Już ugorzało w piecu piekarskim, trzeba węgle ciaskiem wygrzebać.
- wygrzenąć** [‘wygarnąć, *wygrzebać*’]: Wygrzenął węgle żarzące z pieca na nalepę.
- wygrzeszyć** ‘nakłąć, nakłąć komu’: Idź precz, bobym ci wygrzeszył.
- wygrzmieć** [‘uniknąć czegoś niebezpiecznego lub przykrego’]: Wygrzmiał z niebezpieczeństwa (wyszedł i uniknął).
- wygrzonąć** [‘wygarnąć, *wygrzebać*’]
- wyhładać*** ‘wyszukać’
- wyhódać** [‘zachybotać, zachwiać czymś’]: Ja ci tu wyhódam (grożąc ukaraniem za hódanie).
- wyhódany*** ‘zużyty wskutek długiego używania’: Klamka od drzwi już wyhódana, nie można otworzyć.

wyhópnąć 1. ‘wyskoczyć’: Zając wyhópnął z krzaka. ***2.** ‘wskoczyć’: Wyhópnął na konia.

wyhyrknąć [‘nagle wypłynąć, wydostać się’]: Wyhyrkła mu krew z gardła.

wyjadacz* ‘człowiek, który lubi zjeść na czyjś koszt’

wyjaśniać się [‘rozpogadzać się’]: Już się jaśni, już się wyjaśnia, będzie teraz przecie pogoda. Zaczęło się wyjaśniać, ale za chwilę znowu deszcz.

wyjaśnić się [‘rozpogodzić się’]: Nie może się jakoś wyjaśnić.

wyjechać 1. ‘wysunąć się, wypaść przez ruch’: Zaporka wyjechała i drzwiczki się otwarły.

2. ‘przezdradzić się lub kogo słowem, które komu z ust wyjechało’: Wyjechało z niego.

wyjeżdżać 1. [‘wysuwać się’]: Trzeba to lepiej, mocniej sprawić, żeby to nie wyjeżdżało.

2. ‘ogadywać kogo, przycinać komu’: Wyjeżdżać na kim (uderzać słowem na kogo niby kijem).

wyjscać się ‘wyszczuć się’

wyjść 1. [‘o numerach losów na loterii: okazać się szczęśliwymi’]: Jak wyjdą numera na loteryi, to będzie kupa pieniędzy. ***2.** ‘ukazać się osobie patrzącej po tym, jak wcześniej było się niewidocznym lub zasłoniętym czymś innym’: Niż tam słońce zza tych gróńi wyjdzie!

wyjść na basamalejki [‘zmarnieć, zejść na psy’]: On wyjdzie na basamalejki (zniszczy się, zruinuje).

wyjść na biędę ‘stracić majątek’: Wyszedł na biędę.

wyjść na nic ‘zgubić się, znikczemnieć’: Wyszedł na nic. On na nic wyjdzie.

wyjść na niwery* ‘zniszczyć, zmarnować się’: On wyjdzie na niwery (na nic, zgubi się, zniszczy).

wykalékować ‘dokończyć swego kalectwa, umrzeć’: Już wykalékował.

wykalékować się ‘wyzdrowieć z kalectwa, właściwie z długiej choroby’

wykamać ‘otrzymać zwrot rzeczy z biędą, napominając często’: Na nim nie można nic wykamać (wydostać).

wykantrzyć ‘ausroden [wykarczować]’

wykapać ‘*kapkami*, troszkami, po trosze wypłacić’: Pożyczyłem mu sto reńskich. – A zwrócił ci je? – Połowicę, a ostatka nie może wykapać.

wykarmić się ‘*sthusnąć*’

wykarmiony* ‘gruby, otyły’: Poszedł chudy, a wrócił wykarmiony, wypasiony.

wykartaczować ‘wyczyścić szczotką, *kartaczem suknie*, bóty’: Wykartaczuj mi suknie, bóty.

wykaz ‘karta legitymacyjna, paszport, świadectwo’: Przechodząc przez granicę, żądano po nim wykazu, a gdyż się nie mógł wykazać, przytrzymał go.

wykazać się ‘wylegitymować się’: Przechodząc przez granicę, żądano po nim wykazu, a gdyż się nie mógł wykazać, przytrzymał go.

wykielzać się 1. ‘wyślizgać się (na lodzie) do sytości’ **2.** [‘o łyżwach:’] stać się przez *kielzanie* węższe, wytrzeć się’: Łyżwy się wykielzały. **3.** ‘jeżeli jedna rzecz w drugiej się suwa, np. cylinder w rurze, tedy suwaniem z czasem się wytrze, otrze, czyli *wykielże się*’: Wykielzło się.

wykielznąć 1. ‘wyślizgnąć się’: Wykielzło mu to z rąk. ***2.** ‘poślizgnąć się’: Wykielznął i upadł.

wykiermaszować się ‘wygodzić sobie, najeść i napić się na *kiermaszu*’

wykleśnić [‘poobcinać niepotrzebne gałązki drzewa’]

wyklinkować ‘wymyślić coś, czego inni nie mogli’

wyklinkować się ‘wykręcić się, wymatać się z czego’

wykluć się ‘wyjść na wierzch, *przezdradzić się*, pokazać się’: Wszak się to kiedyś wykluje.

Już się wykluło, kto zegarek ukradł.

wykludzić ‘wywieść’: Wykludzili krowę z chlewa. Wykludzili mu krowę z chlewa i sprzedali.

wykludzić się ‘wyjść z *pomieszkania*, przenieść się na inne miejsce ze swoją majątnością’

wykladać ‘opowiadać’

wyklupać* ‘wytrzepać’: Trzeba wykłupać kożuchy.

wyklupać komu galaty* ‘zbić kogoś’: Wyklupali mu (wytrzeпали mu) galaty (wzięły baty).

wyklupkać 1. ‘wywołać kogo *klupkaniem*’ **2.** ‘wypukać [wytrzepać]’: Wyklupkać suknie.

wykocić się ‘wygramolić się, pomału zebrać się do wyjścia z domu’: Nie może się z domu wykocić.

wykończyć się* ‘wyguzdrać się’: Nim się on tam z domu wykończy (wybierze, wyjdzie).

wykolędować ‘wymóc coś, wyprosić’

wykonceptować ‘wymyślić, wynaleźć’

wykopać *1. ‘kopać, wydobyć to, co znajdowało się w ziemi’: Wykopali pień, a kłyce w ziemi pozostawili. Naostudzałem się z tym pniem, a przecie go nie mogłem wykopać.

Troszacy już wykopali ziemniaki, teraz kopie się na pańskim. **2.** ‘nogami kilka razy kogo kopnąć’: Wykopał go za drzwi (kopać i sturkając, wyrzucił).

wykopnieć [‘stając (?)’]

wykoślawić* ‘o butach: wykrzywić’: Każde bóty wykoślawi.

wykręcacz 1. ‘korkociąg, trybuszon’ **2.** ‘*kręt, kręciszek, krętacz*’

Por. **wykręcacz**

wykręcacz 1. ‘korkociąg, trybuszon’ **2.** ‘*kręt, kręciszek, krętacz*’

Por. **wykręcacz**

wykrzącić* ‘zwichnąć’: Wykrzącił nogę.

wykrzyzczyć 1. ‘wylać kogo’: Nie rob tego, bo ci matka wykrzyzczy. Wykrzyzczał mu.

Trzeba mu wykrzyzczyć, to się poprawi. **2.** ‘wygadać, wypłesć’: Nic mu o tym nie mów, bo to zaraz wykrzyzczy i po dziedzinie rozniesie.

wykrzypać* ‘wykaszać’

wykrzywiać komu gębę* ‘robić do kogoś grymas, minę’: On mi gębę wykrzywia (wykrzywia swoją gębę na mnie).

wykrzywić komu gębę* ‘zrobić do kogoś grymas, minę’: Wykrzywił mi gębę.

wykuckać ‘aushusten [wykaszać], *wykrzypać*’: Wykuckał kawał krwi.

wykuckać się* ‘wykaszać się’: Już się wykuckał.

wykuć ‘kuciem zarobić’: Kował w tych czasach niewiele wykuje (nic nie zarobi).

wykudlić [‘wytargać, wyszarpać za włosy’] ♦ *Wykudlić* i *wykudlać* (ostatnie mniej używane).

wykudlać [‘wytargać, wyszarpać za włosy’] ♦ *Wykudlić* i *wykudlać* (ostatnie mniej używane).

wykurzyć 1. [‘wypalić’]: On wykurzy każdy dzień paklik (pakietek) tabaki (tytuniu).

2. ‘jemanden ausbrennen [spowodować pożar czyjegoś domu]’: Wykurzył go. **3.** [‘wypędzić, wygonić kogoś’]: Wykurzyli ich do pola (wypędzono ich z izby na dwór).

wykutać* ‘*grzebiąc*, wydobyć coś na wierzch; *wygrzebać*’: Wykutać ziemniaki pieczone z popiołu.

wylać [‘z przeczeniem: chętnie wypić alkohol’]: On nie wyleje (on rad wypije). On nie wyleje (wypije, pije).

wylać się 1. [‘o płynach: wypłynąć z jakiegoś naczynia, zbiornika itp.’]: Obalił szklanę, a wino się na stoł wylało. **2.** ‘*wyjscać się*’: A któż się tu wylał?

wylecieć 1. ['wybiegać lub wyjeżdżać skądś w pośpiechu']: Wyleciał z chałupy (wybiegł, aby coś ratować, aby wjechać na kogo). **2.** ['biegnąc, dostać się na wyżej położone miejsce; wbiec']: Wyleciał na wieżę, aby szturmować. **3.** 'wypaść': Wyleciał mu ząb. **4.** ['zostać zwolnionym lub usuniętym skądś']: Wyleciał ze służby, z urzędu (wypędzono go).

wylektać ['wziąwszy po kolei rzeczy do ręki, porównać je pod względem ich wagi']

wyleżysko 'legowisko': Mam złe wyleżysko (łóżko twarde, pościel marna).

wylégać 'bawić po nocach': On wyléga u sąsiada, w karczmie.

wylénąć się ['utracić sierść wskutek jej wypadania lub wycierania się']: Krowy się już poléniały, wyléniały.

wylichwiarzyć ['zarobić lichwą']

wylichwić ['zarobić lichwą']

wyliczyć ['wymierzyć komuś określoną liczbę uderzeń']: Wyliczono mu 25 (dano mu 25 kiji, razów, cięć).

wylizać się 'wystroić, wygładzić się': Wylizała się. Patrz, jaka jest wylizana.

wylizek 'policzek [uderzenie w twarz]': Dostał wylizek. Dał mu dwa wylizki.

wyluchnąć ['wypić']: Do kropli wyluchnął.

wyláć 'wylać': Wyláli mi.

wyłogi 'wydatki'

wyłomąć 'wyłamać': Wyłómac.

wyłomek* 'odstępstwo od obowiązującego prawa, przyjętego zwyczaju itp.; wyjątek':
 Jakéśmy się umowili o cenę gruntu, zaczął sobie rozmaite wyłomki robić (że jeszcze będzie cały rok gospodarzyć, że sobie weźmie parę koni, dwie krowy, że sobie weźmie garczok i blachę z pieca itp.), tak że się spączyłem, a z kupie (kupna) nic nie było, a kupia się rozłała.

wyłomić 1. ['wyłamać'] ♦ *Wyłomił* siekierę, kopaczkę, *pniówkę* – jeżeli toporzysko przy samym *tylcu* się złamało. *Wyłomił* grabie – jeżeli jeden lub kilka zębów się złamało.

2. 'oddzielić, wydzielić, wyznaczyć': Wziął go tam wprawdzie do swojej służby, ale mu bardzo małą płacę wyłomił.

wyłowić 'wyhladać, wyszukać, wykryć'

wyłupek 'gęś oczyszczona i wypatroszona': Przyniosła dziesięć wyłupków na targ.

wyłupić ['wiele razy mocno kogoś uderzyć']: Deszcz mu wyłupił (jeżeli deszcz był nagły, gwałtowny). Krupy (grad) mu wyłupiły (wybiły mu skórę).

wymachać 1. 'wyprać': Trzeba te hadry wymachać. ***2.** 'wyplukać'

wymaćścić 1. ['zużyć tłuszcz dodawany do zaprawiania jedzenia']: Już wszystką szperkę (słoninę) i masło wymaćściła (wypotrzebowowała do potraw). **2.** 'obić, oprąć kogo': Wymaćścić kogo, komu. W karczmie mu porządnie wymaćścili.

wymazać 1. ['zużyć jakąś substancję poprzez używanie jej do smarowania']: Wszystką maść wymazał (spotrzebował). **2.** ['pokryć powierzchnię czegoś warstwą tłuszczu, maści itp.']: Trzeba rondelkę masłem wymazać, aby się ciasto do niego nie przypiekło.

3. 'wybić komu': Trzeba mu kijem wymazać.

wymądrzały ['lubiący się wymądrzać; przemądrzały']

wymérskąć ['wyrzucić']

wymglić się ['o mgle: ustąpić']: Może się przed południem wymgli (może mgła ustąpi i wypogodzi się niebo).

wymiąść się ['o zamieci śnieżnej: skończyć się']: Już się wymiało (już się mięcielnica skończyła, już nie mięcie śniegiem).

wymieniek ['dożywotnie utrzymanie przez osobę dostającą lub kupującą gospodarstwo jego poprzedniego właściciela na warunkach określonych w zawartej między nimi umowie; dożywocie'] ♦ Jeżeli puszcza się *grunt* synowi lub cudzemu się sprzedaje, tedy zastrzega sobie *przedawiciel* na tym *gruncie* dożywocie, czyli *wymieniek*, *wymowę*. Punkt odpowiedni kontraktu odstępnego lub kontraktu sprzedaży zwykle tak brzmi: Kupiciel zobowiązuje się i swoich następców w posiadaniu dawać i *pobywać* *przedawacielowi* N.N. i jego żonie N.N. z tego *gruntu* następujący dożywotny i bezpłatny *wymieniek*: *izbeczkę* na *pomieszkanie*, *górkę* nad tą *izbeczką*, plac w komorze i piwnicy na żywność, miejsce w chlewie na jedną krowę i jedno ciele, chlewek na prosię, prawo paść krowę i ciele przy stadzie gospodarzowém i jego pasterzem, trawnik, na którym można prosię wiązać, ćwierć sąsięka na urodzaje polne i prawo wymłócenia na gumnie, plac na gnoj przy chlewku i na opał pod ścianą, *grzędę* w zagrodzie na *przysadę* dwie *sięgi* kwadratowe wielką, czwartą część owocu ze *stromów* owocowych, jedną sosnę średniej grubości na *szcępy*, jedną furę *ścieli* z lasku z przywozem, dwie fure *karkoszek* na opał, dwadzieścia zagonów w drugich *gónach* nad stodołą od granicy Pawła N., które gospodarz konną robotą *obrobić*, gnoj na pole wywieźć, a urodzaje z pola zwieźć powinien będzie, *kąsek* łączki od *przykópki* aż do potoka, prawo trzymać sobie dwie kury, prawo czérpania wody ze studni i wolny przystęp ku całemu *wymienku*.

wymienkarka ['kobieta na dożywociu']

wymienkarski ['dotyczący wymienku, związany z wymieniem']

wymienkarz ['mężczyzna na dożywociu']

wymielać ['mówić coś szybko, niedbale (?)']: Chodzi do kościoła i tam pacierze wymiela.

wymiętkać ['sprawdzić po kolei, czy dane rzeczy są odpowiednio miękkie']

wymigać ['wrzucić wiele czegoś, wrzucić jedno po drugim; powyrzucać']: Wziął ociepkę siana i mignął nią na szopę, a tak jedną za drugą, aż wszystkie wymigał (powyrzucał z lekkością, chociaż wysoko było).

wymignąć 'wypaść, wybiec lotem': Wymignął na górę.

wymyszkować 'przetrzęsnać i przegłądać jakie rzeczy, aby z nich najlepsze lub odpowiednie wyszukać': Cały las już wymyszkował (tj. pozwycinał drzewa grubsze). Kupił statek, potem go wymyszkował (pozabierał najlepsze), a potem go sprzedał.

wymleć ['powiedzieć coś szybko, niedbale (?)']: Wymleł pacierz z rana.

wymłynkować 'na młynku, *burdaku* zboże z plów i *pozadku* oczyścić'

wymocować 'wielkiem naleganiem co wydostać, uzyskać od kogo': Wymocować co na kim.

wymocować się 'spracować się'

wymoli 'podebrany, podmyty brzeg, [zagłębienie pod takim brzegiem]': Woda zrobiła wymoli. W wymoli mnóstwo ryb.

wymowa ['dożywotnie utrzymanie przez osobę dostającą lub kupującą gospodarstwo jego poprzedniego właściciela na warunkach określonych w zawartej między nimi umowie; dożywocie'] ♦ Jeżeli puszcza się *grunt* synowi lub cudzemu się sprzedaje, tedy zastrzega sobie *przedawiciel* na tym *gruncie* dożywocie, czyli *wymieniek*, *wymowę*.

Por. **wymówa**

wymownica ['kobieta na dożywociu']

wymownik ['mężczyzna na dożywociu']

wymówa* 'wymowa'

Por. **wymowa**

wymyślać 'wybagować': Wymyślać sobie.

wynajdować* ‘wyszukiwać’: Zawsze coś na niego wynajduje (zawsze coś złego o nim wie powiedzieć).

wynajść ‘wyszukać, odszukać’: Nie mogę wynajść klucza. Wchynałem gwoździ z żółtą główką między gwoździe, a teraz go nie mogę wynajść.

wynicować ‘zużyć, zepsuć’: Wszystko już wynicowane, trzeba nowe sprawić.

wynieść* ‘niosąc, usunąć coś skądś’: Co chwila wyniesie coś z domu, sprzeda i przepije.

wynosić [‘niosąc, usuwać coś skądś’]: Wszystko z domu wynosi. Rano wynosi swoje bachory a przewietrza je. Ziemniaki się w piwnicy zrosły, trzeba je kucami wynosić, rozrywać i wybierać.

wynuchcić* ‘dowiedzieć się o czymś, zwykle utrzymywanym w tajemnicy; wykryć, wywahać’: Miałam pielesz ukryty, Paweł go wynuchcił i jabłka z pielesza wybrał. Wynuchcił pielesz i zebrał mu gruszki.

wyosiewać* ‘oddzielić ziarna chwastów, traw, gorsze ziarno od ziarna dobrej jakości, używając sita’

wypadać się ‘sich ausregnen [przestać padać]’: Już się wypadało. Jeżeli się wypadze, to dziś przyjdę.

wypakować ‘wyrzucić’: Wypakował go z izby. Wypakowali ich na pole.

wypaskudzić się ‘wyplugawić się [wypróżnić się]’

wypaćwić się [‘pozbyć się nadmiaru energii, zachowując się w sposób nieopanowany, gwałtowny’]: No jest to pocwa, pocwił przez godzinę, aż się napocwił i wypocwił.

wypalić 1. [‘zniszczyć coś ogniem’]: Wypalił go (podłożył ogień, aż chałupa się spaliła). **2.** ‘wybiec’: Wypalił na górę. **3.** ‘uderzyć, pάλnąć’: Wypalił go dwa razy kijem. **4.** [‘powiedzieć coś śmiało, bez namysłu’]: Wypalił mu prawdę.

wypchać [‘pchając, usunąć kogoś lub coś skądś’]: Wlazła mu torka do nogi, trzeba mu ją wypchać (szpilką, igłą wykłuć). Chromie – ma pchaczkę w podeszwie, trzeba mu ją wyciągnąć, wypchać.

wypchnąć [‘zmusić kogoś intrygami, dokuczaniem itp. do opuszczenia stanowiska, do wyniesienia się skądś’]: Wypchnęli go ze służby, z urzędu.

wypełnić się [‘spełnić się’]: Dziś się kalendarzowi przecie raz wypełniło, kładzie piękny czas i jest pięknie. Rzadko kiedy sen się wypełni (urzeczywistni się to, co się śniło).

wypiąć [‘wysunąć do przodu jakąś część tułowia, napinając mięśnie’]: Wypięła jej golutenką rzyć (co się przy zwadzie często dzieje). Wypięła mu rzyć.

wypieczętować ‘spotrzebować na pieczęcie’: Przez rok się kupe laku (siegelwaksu) wypieczętuje.

wypitwać* ‘wypatroszyć’: Wypitwać zająca, ryby.

wyplęść ‘wyplątać’

wyplęść się 1. [‘być gotowym do wyjścia po długich i powolnych przygotowaniach’]: Nim się z chałupy vyplęcie, to już słońce kęs na niebie. **2.** ‘wywikłać się’: On się z tego nie vyplęcie.

wyplęziać język ‘pokazywać język’

wyplęzić język ‘pokazać język’: Doktor kazał mi język vyplęzić. On mi język vyplęził (on mi swój język pokazał (co za wzgardę uchodzi)).

wypłacić *1. ‘wydać komuś należne mu pieniądze’: Wypłacił nam pieniądze i dał na poczesną pół reńskiego. **2.** ‘sprzezywać kogoś’: On mu porządnie wypłacił (sprzezywał go należycie). **3.** ‘zbić kogoś’: On mu porządnie wypłacił (zbił go porządnie (bo zasłużył na to)).

wypłynąć ['ukazać się na powierzchni wody']: Wpadł do rzeki, wypłynął na wyrch dwa razy, a potem go już nie widziano.

wypochopić 'zrozumieć, pojąć': On tego nie może wypochopić. Wszyscyśmy na tem rozmyślali, a nikt z nas tego nie mógł wypochopić. Nie mogę tego wypochopić (wybadać, zrozumieć, pojąć).

wypocznąć 'wypocząć'

wypodobnić 'wyłożyć, wyjaśnić': Trzeba mu to wypodobnić, to potem zrozumie.

wypodziwić się 'napatrzeć się': Ludzie się temu nie mogli wypodziwić (nie mogli się dopytać tym dziwom, cudom, tym dziwnym rzeczom napatrzeć).

wypolerować 1. 'wyczyścić' **2.** 'przeyczyścić kogo, wyczyścić komu żołądek i kiszki': Wypolerowało go.

wypoliterować 'politury, poloru nadać'

wypotroszyć 'wydać co po trochu, po trosze, troszkami': Nie mam teraz pieniędzy, wszystko wypotroszyłem, nie mam ani krejcara.

wypotyrać się ['spędzić jakiś czas na tułaniu się po świecie']: Wypotyrał się pomiędzy ludźmi, a teraz wrócił do domu.

wypowiedka ['zawiadomienie o zerwaniu jakiegoś zobowiązania, zerwaniu jakiejś umowy; wypowiedzenie']: Dostał wypowiedkę.

wypowiedzenie ['zawiadomienie o zerwaniu jakiegoś zobowiązania, zerwaniu jakiejś umowy']: Dostał wypowiedzenie.

wypowiedzieć ['zerwać zobowiązanie dotyczące zatrudnienia kogoś lub najmu mieszkania']: Wypowiedzieć kogo ze służby, z pomieszkania.

wypowiedzieć się ['zerwać zobowiązanie dotyczące zatrudnienia się u kogoś lub wynajęcia od kogoś mieszkania']: Wypowiedzieć się ze służby, z pomieszkania.

wypowiedź ['zawiadomienie o zerwaniu jakiegoś zobowiązania, zerwaniu jakiejś umowy; wypowiedzenie']: Dostał wypowiedź.

wypraszam sobie* 'zastrzegam się przeciw czemuś, żądam, żeby ktoś nie zachowywał się w pewien sposób': Ja sobie wypraszam raz na zawsze, aby już o tym nie było nigdy mowy pomiędzy nami.

wyprosić ['uzyskać coś prośbami']: Wyprosił sobie delację na sześć miesięcy do zapłaty.

wyprosić się ['wprosić się']: Wyprosił się na odpust, na święta.

wyprościć kopyta ['umrzeć']: Wyprościł kopyta (zdechł, umarł).

wyprościć nogi 'umrzeć': Już wyprościł nogi.

wyprościć się 1. 'stać prosto' **2.** 'położyć się po pracy, spocząć *leżmo*': Muszę się trochę wyprościć. Wyprościł się trochę, znów poszedł do roboty.

wyprzezywać ['naubliżać, nawymyślać komu, nazywając go w sposób obelżywy, ośmieszający']: Wyprzezywać kogo.

wypuczyć 'wygnieść' ♦ Tarte ziemniaki (surowe) wkładają się w worek, puczają się, a jak się *wypuczq*, to masa przyrządza się na potrawy, z soku zaś wyczynia się szkrób.

wypuczyć się ['stać się wypukłym']: Ściana się wypuczyła (wyprężyla się na zewnątrz, ściana dostała brzuch).

wypukać 'rózgą obić': Wypukać komu, kogo. Trzeba synkowi wypukać, to będzie słuchał.

wypuknąć 'nie chcąc, *przezradzić się słowem*': Wypukło z niego, że on tę rzecz skradł.

wyputat 'należność za służbę w naturaliach'

Por. **deputat**

wypychacz '*drót do czyszczenia fajek*': On ma nóż z krzesiwkiem i wypychaczem.

wypyrskać 1. ['wypryskać']: Już wszystką wodę wypyrskalem. 2. ['wysiać']: Oto troszkę nasienia, idź a wypyrskaj go na grzędkę.

wypyrsknąć 1. ['wyprysknąć'] 2. ['wysiać']

wypyrtać 'wyrzucić, *wychynąć*': Wypyrtno wszystkich z izby.

wypyrtnąć 'wyrzucić, *wychynąć*': Wypyrtnęli go za drzwi.

wypyskować ['napyskować']: Zamiast mię prosić, abym jej jeszcze poczekała pieniędzy, to mię wypyskowała (wyrąbała pyskiem, nakłęła mi).

wypytać 'pytaniem otrzymać': Nic nie można wypytać, wyżebrać prośbą. No, ten się tam dopytał (naprosił długo), aż kącuszek chleba wypytał.

wyrachować 'wyliczyć': Wyrachował na stole tysiąc bitych talarów.

wyrachować się ['uregulować z kimś sprawy finansowe']: Wyrachowaliśmy się (ukończyliśmy wzajemne rachunki).

wyradzić 'po naradach wyszukać, oznaczyć, *schwalić*': Wyradzili mu chałupę do kupienia. Wyradzili mu dziewczuchę jakąś bogatą.

wyrancować się ['zaspokoić swoje wydatki bez konieczności zadłużania się']

wyrazić 1. 'potraćić': On mi przy wypłacie za chłéb i gorzołkę dwa reńskie wyraził. 2. 'wywichnąć': Wyraził sobie rękę w ramieniu. Wyraził nogę w kostce, w kolanie.

wyraźka 'potrącenie': Przy każdej wypłacie robi wyraźki.

wyrch 1. 'wierch [wierzch]': Jak się warstwy zboża w sásieku ulegną, to jeszcze dwie warstwy na wyrch możemy włożyć. Wpadł do rzeki, wypłynął na wyrch dwa razy, a potem go już nie widziano. *2. 'wierzchołek, szczyt górski': Idzie wyrchem (grzbietem) góry.

Por. **wierch**

wyrch ogórek 'der Höhepunkt der Gurkenzeit [punkt szczytowy sezonu ogórkowego]': Teraz wyrch ogórek.

wyrchem* 'z nadłatką, z nadwyzką, ponad miarę': Namierzył mi wyrchem. W przykopie wyrchem wody (przelewa się zgoła przez brzegi).

wyrchowiec* 'górna część ściętego drzewa'

wyrko 'leża, *łożko* na podniesieniu pod powalą, zwykle w chlewach i oborach, dla sług'

wyrobić 1. ['wytrzymać']: On nie mógł do wieczora wyrobić, bo go zaczął brzuch boleć (wytrwać w pracy aż do wieczora). 2. 'przycinki i groźby komu robić': Ksiądz posłał po niego, należycie go wyrobił (ofukał go).

wyroić się ['wyjść gromadnie z jakiegoś pomieszczenia']: Jak się ludzie z kościoła wyroili, to ich było jak mrówia.

wyroki Pisma Świętego ['cytaty z Pisma Świętego']

wyrównać 'wystarczyć [być w stanie podołać czemuś równie dobrze jak inne osoby, które wykonują daną czynność]': Nie idźcie tak prędko, bo ten chłopaczek nie może z wami wyrównać. On przy kóźnie nie może nigdy wyrównać i pozostaje w tyle.

wyrzszek 1. ['wierzchołek']: Wylazł na sam wyrzszek topoli. 2. 'naczynie okrągłe do zatykania maślnicy przy robieniu masła': Przynieś mi wyrzszek od maślnicy.

wyrt 'poruszenie okrągłe jakiej rzeczy'

wyruć 1. ['wyrwać']: On mu wszystkie włosy wyruł. 2. ['szarpać kogoś za włosy']: Wyruł go.

wyrukować ['wyruszyć']: Wyrukowały z miasta dwie kompanie wojska.

wyrwidąb ['człowiek odznaczający się wielką siłą']

wyr-zać 1. 'tam i sam przez drzwi chodzić, czyli przez drzwi ciągle, często wchodzić i wychodzić': Dzieci ciągle wyr-zały, wszystko ciepło z izby wywyr-zały. 2. 'skrzypieć': Trzeba drzwi pomazać, żeby nie wyr-zały, nie wyr-zukały (nie skrzypiały).

wyr-zał, -a ‘czepy na dole i u góry drzwi, na których drzwi chodzą (poruszają się)’

wyrządzać ‘wymawiać’: Żle wyrządza.

wyrządzić *1. ‘zrobić komuś coś złego’: Taką poletkę mi wyrządził, tego mu nie daruję.
2. ‘wymówić’: On tego nie umie wyrządzić (wysłować).

wyrządzić się 1. ‘wygadać się’ 2. [‘uregulować z kimś sprawy finansowe’]: Wyrządził się z ludźmi (wyrachował się, nie został nikomu dłużen).

wyr-zukać* ‘skrzypieć’: Trzeba drzwi pomazać, żeby nie wyr-zały, nie wyr-zukały (nie skrzypiały).

wysiadacz ‘człowiek, który w karczmie lub też w domu, gdzie mu nareszcie przez *gańbę* coś podadzą, często i długo siedzi’

wysiadka ‘altanka w ogrodzie nadkryta dachem’: Łubowa wysiadka. ♦ Zaś altanka przystawiona do ściany, jak zwykle przy zabudowaniach wiejskich, nazywa się *pocieniem*.

wysiążyć ‘*siągq* (miarą) zmierzyć, np. długość zagona’

wysiednać 1. [‘wyjść z jakiegoś środka lokomocji’]: Wysiadł, wysiadła z wozu. 2. [‘pobyć jakiś czas w pozycji siedzącej; posiedzieć’]: Pójdę sobie troszkę wysiednać (przed chałupę na słońce). ♦ Wysiednę, -dniesz, -ie, wysiedniemy, -dniecie, wysiedną.

wysiedzieć ‘odbyć karę [więzienia]’: Wysiedział ośm miesięcy.

wyskać ‘wydawać krzyki radosne, np. przy weselach, żniwach, przy muzyce, krzyczeć *na cale garło: ju chu chu*, cieszyć się nad wszelką miarę’

wyskała ‘[człowiek] rozrzutny’: Ojciec był ścisakała (oszczędny), a syn wyskała (rozrzutny). Ścisakał ścisakała, przyszedł na to wyskała (ojciec nagromadził, a syn to rozprasza).

wyskarżyć [‘uzyskać coś skarżeniem się na kogoś’]: Skarzył na mnie przed ojcem, ale nie wyskarzył (skarga jego nie odniosła skutku, bo mię ojciec nie strofował).

wyskumać ‘wybadać, wyszetrzyć, odkryć’

wysnażyć* ‘wyczyścić’: Cudzić przykopę (wysnażyć, wyczyścić ją).

wyspórować ‘wymóc na kimś coś przez *spórę*’

wystać 1. [‘wytrzymać’]: Ja tego nie mogę wystać. Wystać nie mogę takich plotek. Ja terazniejszej mody nie mogę wystać (robi na mnie przykre, niemiłe wrażenie, nie lubię, nie mogę ścierpieć). 2. [‘doznać wielu cierpień, zmartwień; przecierpieć’]: Co on na tej służbie wystoi! Ja już na tem świecie moc wystąłem. On jeszcze nic nie wystoił (nie przecierpiał, nie było mu jeszcze źle na świecie, nie wie, co bięda).

wystawiać się na zgubienie* ‘ryzykować życie (?)’: Wystawia się na zgubienie.

wystawić się ‘wybudować się, postawić budynki’: Kupił sobie od sąsiada kęs pola, a na niem się wystawił.

wystérczać* ‘wyprostowywać, wysuwać przed siebie’: Żebracy wystérczają ręce, prosząc o jałmużnę.

wystérczyć 1. [‘wyprostować, wysunąć przed siebie’]: Wystérczył rękę spod płaszcza.
2. [‘ciągnąć, wyjąć coś’]: Wysterczył z kapsy reńskulę (papierek reńskowy) i chciał nią placić. 3. [‘wyznaczyć (?)’]: Wystérczyli mu mały płat (płacę, służbę, honorarium).

występek ‘podniesienie, podium’: W szkole znajduje się występek, na którym nauczyciel siedzi.

wystrzebać ‘zjeść łyżką ciekłe rzeczy’: Wystrzebał kiskę z łatki (siadłe mleko).

wystrzec [‘przylapać kogoś na czymś’]: Strzegąc na złodzieja, wystrzegł go nareszcie.

wystrzegacz ‘człowiek, który na cudze mienie *strzeże*, *wystrzega*, aby je sobie przywłaszczyć’

wystrzegać* ‘chcę komuś zrobić coś złego, czekać na moment, kiedy będzie to możliwe; dybać’

wystrzelać ‘wybić, wyciąć komu, kogo’: Wystrzelać komu, kogo. Wzięła pręt i wystrzelała mu (i strzeliła go).

wystrzelić [‘zdradzić się z czymś niechcący, przez gadulstwo’]: Wystrzeliło z niego (mimowolnie) (wypłół, wygadał).

wysturkać* ‘pozbyć się kogoś; wyrzucić’: Wysturkał go z izby na pole.

wysuć 1. [‘sygiąć, usunąć coś z wnętrza czegoś lub umieścić coś gdzieś, w czymś; wysypać’]: Wysuł pieniądze z mieszka na stół. Wysuć zboże na sypaniu. **2.** [‘pokryć powierzchnię czegoś warstwą czegoś sypkiego; posypać’]: Trzeba chodnik piaskiem wysuć. Wysuli cestę szczyrkiem.

wysypka ‘jeżeli się wysunie, wyjedzie koszula ze spodni lub *kabotek* z *sukni*, tedy tworzy garb, który *wysypką* nazywają’: Chodzi z wysypką.

wyszalbierzyć ‘wyszachrować, wyłudzić’

wyszaflekować* ‘nagadać komu’: Wyszaflekował mu.

wyszczerkować ‘*szczerkawką*, dzwonkiem trzęść, wydzwaniać’

wyszczérny* ‘taki, który często śmieje się, odsłaniając zęby’: To jest dziewczucha wyszczérna, wyszczérzona.

wyszczérzać się 1. ‘śmiać się i pokazywać zęby przy śmianiu’: Cały dzień się wyszczerza. **2.** ‘umizgać się’: Wyszczérzała się do niego.

wyszczérzacz* ‘człowiek, który często śmieje się, odsłaniając zęby’: To jest wyszczérzocz, wyszczérzeniec.

wyszczérzeniec* ‘człowiek, który często śmieje się, odsłaniając zęby’: To jest wyszczérzocz, wyszczérzeniec.

wyszczérzony* ‘taki, który często śmieje się, odsłaniając zęby’: To jest dziewczucha wyszczérna, wyszczérzona.

wyszczérzyć się 1. [‘odsłonić zęby w szerokim uśmiechu’] **2.** [‘o suchych strączkach: nadpęknąć’]: Fazole i wyka się wyszczerzyły, tj. strączka się rozdwoja i nasienie wypadnie.

wyszetrzyć ‘wybadać, *szetrzeniem* dojść do czego, *wyskumać*’: Wyszetrzył niedźwiedzia. Wyszetrzył złodzieja (wyspiegował, wycatował). Nikt jeszcze nie wyszetrzył, co się w środku ziemi znajduje.

wyszkamrać [‘wyłajać, zganić kogoś (?)’]: Wyszkamrała mi. Wyszkamrała go.

wyszkrobać 1. ‘wyskrobać’ **2.** ‘nagadać, nałajać mu, dać mu lekcję, naukę’: Wyszkrobać kogo.

wyszkrócić ‘wykrochmalić’

wyszkwarzyć ‘wyszmelcować [wytopić, przetopić, rozpuścić, wysmażyć co na ogniu]’

wyszmatlać ‘wykrzywić, *wyszpocić*, np. bóty, trzewiki’

wyszmatlać się 1. ‘wygramolić, wywlec się z domu’ **2.** ‘wydobyć się z jakiej biedy, z jakiego przypadku’

wyszmeríać ‘?’

wyszmladnąć ‘stracić kolor [wyblednąć]’

wyszni ‘wyżni [górnny]’: Zaczniej z wysznego końca.

wysznorować się* ‘ubrać się w taki sposób, aby *suknia* mocno opinała ciało, nadając figurze wysmukłości’: Wysznorowała się.

Por. **wysznorować się**

wysznorować się ‘wystroić, wygładzić się, opiąć się, że *suknie* mocno do ciała przylegają’

Por. **wysznorować się**

wysznuwać* ‘o tabace: zużyć, zażywać ją’: Wysznuwał mi tabakę.

wyszpekulować* ‘wynaleźć, wymyślić’

wyszpikować 1. ‘słoniną nadziać pieczeń zajęczą, żeby była smaczniejszą’: Wyszpikować zajęcia. **2.** ‘napchać ile wlezie’: Wyszpikować kapsy, worek.

wyszpocić ‘zniekształcić buty wskutek chodzenia’

Por. **wyszpocić**

wyszpocić* ‘zniekształcić buty wskutek chodzenia’: Wyszpocił boty (wykrzywił w pięcie).

Por. **wyszpocić**

wyszpyrtnąć [‘opuścić szybko jakieś miejsce’]: A gdzieś Paweł? – Gdzieś wyszpyrtnął z izby. Miał ptaka, ale mu wyszpyrtnął z klatki.

wyszpyrtnąć się* ‘uciec, wyrwać się komuś lub uwolnić się z czyichś objęć’: Trzymał rybę w ręku, wyszpyrtnął mu się (wyślizgła).

wyszrubować 1. ‘wygnać w górę, np. cenę’: Wyszrubowane ceny. **2.** ‘wydostać, wyciągnąć, wygnieść’: Nie można nic z niego wyszrubować.

wysztrychnąć ‘wymazać, wykreślić’: Wysztrychnął cały rząddek z pisma.

wysztrychnąć się [‘wykreślić się’]: Wysztrychnął się ze spisu, z listy.

wyszumnieć ‘wypięknąć’: Dziewucha wyrosła i wyszumniała.

wyszustać 1. ‘wybić komu po głębie’: Wyszustał jej po głębie. **2.** ‘wymachać szroty, bieliznę w wodzie’

wyszuwierzyć się ‘wykrzywić się, spaczyć się’: Dzwierze (drzwi) się wyszuwierzyły, nie dowierają się.

wyszuworzyć się ‘wygramolić się, wypłść się z domu, wyjść’: Niż się tam ona z domu wyszuworzy.

wyszwabić ‘wycygnąć, fortelem wyciągnąć od kogo jaką rzecz’

wyszwanderać ‘wygadać, niezrozumiale wymówić’

wyszwargotać ‘wygadać, niezrozumiale wymówić’

wyszwarnieć ‘wyszumnieć, wypięknąć’

wyszybalić ‘wyszalbierzyć, wycygnąć’

wyszzydzić* ‘uzyskać coś w nieuczciwy sposób’: Wyszzydził to na nim.

wyszypłać [‘pozbawić kogoś pieniędzy, majątku’]: Dzieci mię już wyszypłały (wydoiły, wycykały, cały majątek im dałem).

wyszypłać kapse* ‘wydać wszystkie pieniądze’

wyszypłać się [‘wydać wszystkie pieniądze’]: Jużem się wyszypłał, już nic nie mam.

wyścignąć ‘wystarczyć, wydołać [być w stanie podołać czemuś równie dobrze jak inne osoby, które wykonują daną czynność]’: Chodźmy wolniej, bo synek nie może wyścignąć (wydażyć). Nie chodź z nim, bo nie wyścigniesz.

wytarzyć [‘zarobić na sprzedaży’]

wytrąbić 1. ‘wypić’: On każdy wieczór dwa dzbanki piwa wytrąbi. **2.** ‘wygadać’: Nie mów mu nic o tym, bo to zaraz wytrąbi (rozgłosi, rozniesie).

wytrućować [‘zachować się w sposób kłębny, przekorny (?)’]

wytrwać 1. [‘wytrwać w ciężkim położeniu; wytrzymać’]: Nie mogę wytrwać od gorąca, zimna, głodu, bólu. **2.** [‘zostać zachowanym w odpowiednim stanie albo w odpowiedniej ilości’]: Boty już nie wytrwają przez zimę. Ziemiaki nie wytrwają do wiosny (wcześniej się zużywają).

wytryźnić [‘sponiewierać kogoś’]

wytrzaskać ‘dłonią obić na gołe ciało, *wychlastać, wyfackać*’: Wytrzaskać komu, kogo.

wytrześć ‘wybić, wytłuc’: Wytrześć okno.

wytrzeszczyć ‘ponieść jakąś karę, jakieś zło’: Nie rób tego, bo wytrzeszczysz przy tém.

wytrzeszcząć* ‘o oczach: otworzyć szeroko’: Wytrzeszczął na mnie oczy.

wytrzeszczéniec [‘człowiek z wytrzeszczonymi oczami’]: Wytrzeszczyniec.

wytyczyć ‘tykami oznaczyć, ograniczyć’: Wczoraj wytyczył nam zagony (oznaczył, które będą nasze, z których sobie tego roku urodzaje zbierzemy).

wywalić się ‘zrobić kupę’

wywarzyć [‘ustalić coś, zdecydować o czymś’]: Nie wiem, co tam wywarzą.

wywarzyć się* ‘wyniknąć’: Kto wie, co się tam z tego wywarzy (co z tego będzie, jaki koniec to weźmie).

wyważyć [‘wywozić’]: Skupuje jaja i wyważa je za granicę.

wyważyć się [‘dobrać ważne rzeczy w takiej ilości, aby ich waga była taka, jaka jest wymagana’]: Nie mógł się wyważyć (jego towar nie miał przy ważeniu dostatecznej wagi, musiał dodawać).

wywiady* ‘odwiedziny w sprawie ożenku’ ♦ Dowiad nie jest używanem, zaś *dowiady, wywiady, zwiady* są w używaniu.

wywiązać 1. ‘ukończyć wiązanie siana do *ociepek* po dziesięć funtów’: Wywiązialiśmy siano.

2. ‘wypotrzebować do wiązania’: Wywiązialiśmy wszystkie powrósla, wszystek szpagat.

wywichlarzyć ‘wycygnąć, nabyć krętarstwem, podstępem’

wywichlać ‘wycygnąć, nabyć krętarstwem, podstępem’

wywodnica [‘kobieta przychodząca do kościoła po urodzeniu dziecka na specjalne błogosławieństwo – *wywód*’] ♦ W kościołach oprócz kruchty dla *księdza* i sług kościelnych znajduje się *babinec*, gdzie podczas nabożeństwa głównego zgromadzają się *baby* z dziećmi do *krztu* (chrztu), który się po nabożeństwie odbywa. Tamże zgromadzają się i *wywodnice*.

wywodziny [‘obrzęd weselny w domu panny młodej poprzedzający wyjście, wyjazd do kościoła’]

wywojować ‘umrzeć, właśnie co zakończyć życie’: Już wywojował.

wywolić 1. ‘wybrać’: Wywól sobie krowę, którą chcesz, tą ci daruję. **2.** ‘przez *wolbę* kogo obrać’: Wywolili (przez głosowanie) Pawła na wojta.

wywolać ‘*przedradzić* kogo’: Wywołał na niego, że podpalił budynek.

wywołować ‘na głos przezywać, ubliżać na czci’

wywoływać ‘na głos przezywać, ubliżać na czci, [np.] ty taki, ty owaki, ty gałganie, ty *ob-żeracz*u, żyjesz ludzką pracą’: Zaczął na mnie wywoływać, aż wszyscy ludzie postawali (stanęli, słuchając).

wywód [‘pobłogosławienie *matki* po urodzeniu dziecka połączone z uroczystym wprowadzeniem jej do kościoła’]: Miał ksiądz trzy wywody, a jeden pogrzeb w niedzielę. Pójść na wywód. Wrócić z wywodu.

wywóz ‘wawóz’

wywyr-zać* ‘poprzez ciągle wchodzenie i wychodzenie z domu napuścić do środka zimnego powietrza’: Dzieci ciągle wyr-zają, wszystko ciepło z izby wywyr-zały.

wyzbiierać * **1.** ‘zebrać wszystko, co do jednego’: Na polu pełno skąla, skáloka, nie można go wyzbiierać. **2.** ‘dać komu naukę, lekcję, *wyszáflekować* go, zjeździć kogo, natrzeć komu czuba’: Porządnie go wyzbierał, może się naprawi.

wyzbyć ‘odprawić, odpędzić’: Wyzbyć kogo.

wyzbyć się* ‘uwolnić się od czyjejś niepożądaney obecności; pozbyć się’: Co chwila przyjdzie, siedzi i klami, a nie można się go z domu wyzbyć.

wyzdradzić ‘jemanden verraten [zdradzić kogo]’: Wyzdradzić kogo.

wyzdradzić się [‘zdradzić się’]: Wyzdradziło się na niego (przeniosło się, wykazało się).

wyzdrzetelnić ‘wyrzetelnić, jasném i pojętném uczynić, wyłożyć’: Trzeba mu to wyzdrzetelnić, bo tego pojąć i zrozumieć nie może.

wyzdrzyć ‘wyjrzyć’: Wyzdrzał przez okno. Trzeba na pole wyzdrzyć, co się tam dzieje.

wyziąbnąć [‘w odniesieniu do uczucia silnego zimna’]: Wyziąbło mu w drodze, przy krowach (zimno mu było, przeziąbł).

wyz-imać ‘wyszqflekować, zburzyć, dać mu językowej polewki, wyszkrobać kogo’: Ja już nie pojde więcej do niego, bo mię tam pierwszy raz bardzo wyz-imał.

wyznać się ‘sich zurechtfinden [zorientować się w czymś]’: Nie mogę się w tej rzeczy wyznać. Ja tu jestem pierwszy raz, nie mogę się tu wyznać i błąkam się.

wyzubrować [‘o intensywnym, gwałtownym deszczu: zmoczyć kogoś’]: Deszcz mu porządnie wyzubrował.

wyzuwacz ‘deszczka do wyzuwania botów’

wyzwaniacz ‘wydzwanicz’

wyzwaniać ‘ausläuten [bić w dzwony, obwieszczać czyjąś śmierć]’: Wyzwaniają mu.

wyzwolać 1. ‘stawiać warunek’: Dobrze, zgodzę się, ale sobie wyzwolam, abyś mi już dał na zawsze pokój. 2. ‘wymyślać, wybagować sobie: to by jadł, a to nie, to mu *recht*, a to *nierecht*’: Wyzwolać sobie.

wyzwonić ‘obić kogo’: Wyzwonić komu.

wyzwyrtać [‘wiele razy obracać kogoś w tańcu’]: Wyzwyrtać kim.

wyzwyrtać się ‘wytańcować się’

wyżałować [‘uzyskać coś w wyniku korzystnego rozstrzygnięcia sprawy wniesionej do sądu’]: Nic nie wyżałowała (nic przez wniesioną skargę nie zyskała, sąd nie orzekł na jej stronę, korzyść).

wyżenąć ‘wygnać’: Nikt go stąd nie wyżenie (nie wypędzi).

wyżerać [‘o zwierzętach: zjadać wszystko, co było do zjedzenia’]

wyżgać 1. [‘zmusić kogoś intrygami, dokuczaniem itp. do opuszczenia stanowiska, do wyniesienia się skądś’]: Wyżgali go ze służby (tak mu dokuczali, iż musiał służbę opuścić). 2. ‘zarobić, wypracować’: On nie może ani kącyczka chleba wyżgać.

wyżgnąć [‘wykluć’]

wyżrać ‘wyżreć’ ♦ Wyżerę, -esz, -e, wyżrał (wyżarł).

wyżyłować ‘przeciągnąć kogo w pracy, wysilić go’: Wyżyłować kogo.

wyżyłować się ‘spracować, wysilić się’

wyżywać ‘gościć się u kogo lub gdzie’: Wyżywaliśmy radośnik w karczmie.

wyżywić się [‘zapewnić sobie dostateczną ilość pożywienia’]: Nie wyżywimy się do przednowku, trzeba będzie żywności dokupić. W dzisiejszych czasach trudno się wyżywić.

wziach ‘biérus, wydrzygrosz, ściągacz’

wziąć kogo na krótkie toporzysko ‘nie robić z kimś wielu ceregieli’: Ja go wezmę na krótkie toporzysko.

wziąć kogo za wierzch głowy ‘przymusić’: Nie weźnie mię za wierzch głowy (I cóż mi zrobi? I cóż, że mnie weźnie, nie przymusi mię).

wżerać [‘o zwierzęciu: zjadać (?)’]: Wżerać.

Z

z czego niewiele wykwitnie* ‘z czegoś nie będzie wiele zysku, korzyści’: Z tego ci niewiele wykwitnie.

z ćmakiem ‘kiedy się zaczęło ściemniać’: On przyszedł z ćmakiem, po ćmoku do domu.

z gęby wyjść ‘zezuć, półknąć’: Niepojesny chleb, którego nie można z gęby wyjść. Chleb jest niepojesny, nie można go z gęby wyjść. Niesłone, niemadne, niepojesne, czego nie można wyjść z gęby.

z mikołajem chodzić [‘obchodzić domy w przebraniu św. Mikołaja’] ♦ W wilię ś. Mikołaja ubierają się dwóch mężczyzn, jeden za Mikołaja z długą, siwą brodą, drugi za anioła, i chodzą z domu do domu, gdzie się dzieci znajdują. Mikołaj, trzymając różgę w rękę, każe dzieciom *rzekać* (zmówić *ojczenasz*), a gdy go bez błędu zmówią, otrzymają od anioła z koszyka orzechów lub jabłek, lub suszonych śliwek, *pieczek* itp. Gdy zaś *ojczenasza* nie umieją, dostają różgę. Na wsiach i w górach ma ś. Mikołaj porządny *batok*, każe *rzekać* i dojrzałej młodzieży, i każdy coś oberwie, dlatego dziewczki *oblekają* kozuchy itp., aby ich tak nie bolało.

z nieprawego łoża* ‘taki, który urodził się poza związkiem małżeńskim’: Dzieci z prawego i nieprawego łoża (ślubne i nieślubne).

z pobaby ‘za darmo’: Z pobaby co zrobić.

z prawego łoża* ‘taki, który urodził się w związku małżeńskim’: Dzieci z prawego i nieprawego łoża (ślubne i nieślubne).

z zadku ‘z tyłu’

za chwilkę* ‘w bardzo krótkim czasie’: Glista za chwilkę (w chwilce) godny kąsek ulezie. Zastawiłem mu pełną misę do obiadu, a on wszystko za chwilkę zgolił (zjadł, tak że misa gołą, próżną została).

za gazdę być ‘zastępować miejsce, posadę *gazdy*’: On jest na statku za gazdę.

za odpustem ‘z odpuszczeniem, uczciwszy uszy’

za pakatel ‘tanio’: Kupił to za pakatel.

za pokojem być ‘być spokojnym, kontent’: Dałem mu z córką pięć tysięcy, cztery krowy... Teraz już może być za pokojem (już nie ma prawa więcej żądać).

za swe [‘wystarczająco, dosyć’]: Dałem zięciowi 5000 reń[skich], trzy krowy..., już by mógł mieć za swe (dosyć, już by się mógł z tem kontentować, a więcej nie żądać). Ty masz to, ty to, ty owo (dając), a teraz każdy za swe.

za wiatrem* ‘w miejscu osłoniętym od *wiatru*’: Tu jest jak w pieleszu (za wiatrem, cicho, spokojnie).

za widoka ‘dopóki dzień, dopóki jeszcze widno’: Za widoka nie zajdziesz do domu.

zababrać* ‘nieumiejętnie, byle jak pomalować’: Miał ściany obieleć, a on je jeny zababrał.

zababulać się ‘*zaodziać*, opakować się mianowicie podczas zimy tak, że człowiekowi tylko nos widać, że wygląda więcej na straszaka jak na człowieka’: Tak się zababulał (zaodział), że mu tylko nos widać (widzieć).

zabarwić ‘zafarbować’: Kazała sobie suknię na wiśnię (wiśniowy kolor) zabarwić. Zabarwić suknię na zdrzałą wiśnię.

zabasztować ‘zagrozić, *baszty* przy brzegach pozakładać, żeby woda brzegów nie rwała’

zabębnować 1. ‘napełnioną *beczkę* zabić wiekiem i obręczą’ 2. ‘zatkać’: Ryma mi nos zabębnowała, że nie mogę oddychać. Chyta mię się ryma, zabębnowała mi nos.

zabibrać ‘pisanie zamazać, zababrać’: Zabibrał arch papieru.

zabiec [‘wypełnić się, nabrzmieć; nabiec’]: Uderzył go w twarz, aż mu oko krwią zabiegło.

zabieglliwość ‘uwijanie, krzątanie się, obrotność, pilne chodzenie około czego’

zabieglivy [‘pilny, pracowity’]

zabierać się [‘odchodzić’] ♦ *Zabierać, wybierać, odbierać, zbierać się* mają każde z osobna swoje odcienie, oznaczając myśl odejścia.

zablészczec ‘zabłyszczyć’: Idę sobie lasem, aż tu mi o parę kroków oczy iskrzące zablészczwały, podobno to był wilk.

zableszony ‘taki, w którym jest dużo pcheł; zapchlony’: Łóżko zableszone.

zableszyć się ‘mieć pełno *blech*’: Pies się zableszył.

zaboczyć się ‘wlepić w kogo gniewny wzrok’: Tak się na mnie zaboczył.

zabolaczyć się* ‘nabawić się wrzodów, czyraków, krost itp.’: Jakoś się zabolaczył. Zabolaczony (mający dużo bolaków na ciele).

zabrać [‘usunąć kogoś, coś z jakiegoś miejsca i przenieść w inne’]: Ja tego na raz nie zabiorę, muszę jeszcze raz przyjechać. Basztowanie nie pomogło, woda zabrała baszty i rolę.

zabrać na wojnę [‘zaciągnąć się dobrowolnie do wojska’]: Zabrał na wojnę. Po drugi raz zabrał na wojnę (poszedł dobrowolnie bez wołania, bez asentu).

zabrnąć [‘zabrzączyć, zadźwięczyć, zabuczyć’]: Struna na basie zabrniała. Bąk zabrniał.

zabrodzić ‘zawałać w błocie’: Zabrodził bóty, płaszcz.

zabromblić ‘zagrać na *brombli*’

zabrusić ‘zaostrzyć nóż, *kopaczkę, sierp, kosę*’

zabrzączyć [‘wydać dźwięczny odgłos; zadźwięczyć, zadzwonić’]: Krowa zabrzączała, trzeba jej co podać.

zabuczyć [‘zaryczyć’]

zaburdać [‘napleść, nagadać (?)’]

zaburdować [‘napleść, nagadać (?)’]

zaburzyć [‘zastukać mocno w drzwi lub okno’]

zabyć ‘zacząć być’: Zabyło mu zima (zaczęło mu być zimno).

zabzdzić* ‘zasmrodzić, wypuszczając wiatry, gazy’: Pies zakadził, człowiek zasmrodził, zabzdził.

zacerować ‘zaszyć dziurę bez łąty i bez ściągania *krai* (brzegów)’: Zaceruj mi pończochy, pięty.

zacharczyć ‘zachrapać’

zacharkać ‘zapluć flegmą’: Zacharkał całą izbę.

zachciébaba ‘człowiek, któremu się wszystkiego zachciéwa, co by chciał wszystko mieć, co mu się podoba’

zachlapać ‘zapadać śniegiem’: Może już zachlapi (zapada śniegiem, już śnieg nie staje).

zachlapać się ‘zabrudzić, *zachlastać się*’

zachlastać [‘mocno czymś zachlapać’]: Jest tu obity mur, trzeba tę dziurę wapnem zachlastać.

zachlastać się 1. ‘zbryzgać, zbłocić się’: Cała się zachlastała. **2.** ‘zapić się’: Zachlastał się i chlaszcze bez przestanku.

zachmulić się ‘zrobić groźną twarz, zmarszczyć czoło’

zachrapnąć* ‘dostać chryпки’ ♦ *Zachrapnął a zasipnął* różni się od siebie tém, iż pierwszy ma głos chrapliwy, drugi piszczący.

zachrobaczyć ‘zarobaczyć’: Owoc tego roku wszystek zachrobaczony.

zachwacić ‘porwać jaką rzecz z innemi rzeczami’: Śmierć go zachwaciła.

zachylić ‘zawrzeć, zamknąć’: Zachylił drzwi za sobą.

zachynąć 1. ‘rzucić’: To jest dobry chybac, on zachynie na sto kroków (daleko). On nie może do płotu zachynąć kamieniem (rzucić po płot). **2.** [‘wyrzucić’]: To jest jadowity grzyb, zachyn go. Zacheń to (puść to, rzuć to, nie noś tego). On mi to kazał zachynąć, a więc to zachynąłem.

zaciąć 1. [‘zrobić na czym cięcie’]: Doktorzy zacięli mu żyły, aby się dłużej nie trapił. **2.** [‘o ustach, wargach, zębach: ścisnąć, zacisnąć, zewrzeć, zwykle opanowując ból, gniew, wzburzenie’]: Zaciął zęby i ani słówka nie przemówił.

zaciągać się [‘trwać zbyt długo’]: Robota się zaciąga (spóźnia).

zaciągnąć 1. [‘ciągnąć, przesunąć coś na inne miejsce’]: Nie mogliśmy tej fury do domu zaciągnąć. On tego wózka na targ nie zaciągnie (nie dowiezie samociąg). **2.** [‘zrobić węzeł, pętlę, kokardę itp.’]: Zaciągnął węzeł, teraz go nie można rozwęzlić (rozwiązać).

zaciepać 1. [‘zasypać’]: Zaciepaliśmy starą studnię. **2.** [‘zagubić, zawieruszyć’]: Nie mogę botów znaleźć, będą kańsi (gdzieś) zaciepane.

zaciepać się 1. [‘zagrzebać się’]: Włazł do stodoły, zaciepał się w siano i spał aż do południa. **2.** [‘zagubić, zawieruszyć się’]: Gdzieś się to zaciepało (zapodziało, zarzuciło, nie można tego odszukać).

zacierka ‘die Maitsche [mieszanina otrzymywana z zalania wodą roztartych ziaren zbóż, ziemniaków lub melasy, poddawana fermentacji w celu uzyskania napoju alkoholowego (piwa lub spirytusu)]’: Zacierka w browarze, w palarni.

zacięło komu zęby* ‘ktoś nie może otworzyć ust’: Zacięło mu zęby, nie można mu było léków wlać do gardła.

zacinkać ‘zagrać’: Zacinkaj na klawierzu, na fortepianie.

zaciść 1. ‘zagnieść [wypełnić jakimś materiałem otwór między elementami konstrukcji]’: Szpara w oknie, trzeba ją czym zaciść, aby zima do izby nie szła. ***2.** ‘spowodować śmierć poprzez przygniecenie; zgnieść’: Był w kościele tak wielki ścisk, że mię o mało nie zaciśli (nie zacisnęli). **3.** ‘z tyłu popychać, pchać’: Idźcie a pomóżcie mu wózek do stodoły zaciść.

zaclaniać ‘zasłaniać’: Nie zaclaniaj mi. Idź precz, nie zaclaniaj (nie rób cienia, nie zacień mi).

zaclonić ‘zasłonić’: Siadł ku oknu i zaclonił mi.

zaczmurać* ‘zabrudzić, zanieczyścić’

zacycykać się [‘o karmionym dziecku: przyssać się do piersi’]: Dziecio się zacycykało i nie chce puścić cycka.

zaczadzić się ‘czadem pokryć’: Nie wieszaj szat świętelnych na ścianie, bo ci się zaczadzą.

zaczepić [‘podczas obrzędu weselnego założyć pannie młodej *czepiec* jako znak, że jest ona zamężną kobietą’]: Już ją zaczepili.

zaczepiny ['obrzęd weselny polegający na zdjęciu pannie młodej wianka i nałożeniu *czepca* na znak przyjęcia przez nią obowiązków mężatki i gospodyni']: Zaczepiny skończone.

zaczochrać się 'zawalać się w błocie, w kałuży'

zaćkać się 'zapchać się, zatkać się różnymi rzeczami': Ruły się zaćkały, trzeba je przeczyścić.

zaćmieć ['nie zdążyć udać się w jakieś miejsce przed zapadnięciem zmroku']: Spiesz do domu, bo zaćmisz, tj. ciemność cię zaskoczy. Już zaćmie, teraz wszystko jedno, czy pojde, czy jeszcze zostanie. Zaćmiał, musiał iść po ćmi, w ciemku (w ciemności, po ćmaku).

zaćmić się 'jeżeli w dzień ciemność powstaje, tedy mówią: *zaćmiło się*'

zaćpać '*umszyć*': Trzeba tę szparę zaćpać, żeby zima nie szła.

zad ['tylna część, tylna strona niektórych przedmiotów']

zadać 'kazać się nauczyć': Macie jakie zadanie? – Rechtór nam zadał od tela po tela (od-tąd za potąd). Kiedyż będziecie mieć zadane na psi dni (na wakacje)?

zadek 1. 'podex [pośladki]': Dostał na zadek. **2.** 'tylna część rzeczy' ***3.** 'resztką ziemniaka pozostała po odkrojeniu części mających zarodki': Zadek przy ziemniakach.

zadem 'tyłem': Nie chodź zadem, bo upadniesz. Trzeba wóz zadem do kolni wcisnąć.

zadeszczyć się ['rozpadać się i zanieść się na dłuższą słotę']

zadkiem 'tyłem, tylną częścią domu': Wszedł zadkiem do domu.

zadkowy ['tylny']: Zadkowa część domu już leci (wali, obala się).

zadłabić* 'zamęczyć': Tak długo konia dłabił (męczył, natężał, bił), aż go zadłabił (aż mu zdechł).

zadłaboczyć *1. 'zadusić' ***2.** 'zamęczyć'

zadni 'tylny'

zadość* 'tyle, ile trzeba; dość, wystarczająco': Nie było zadość stołków, ław i ławek, musieli goście siedzieć na przyławkach (zwykle deski podparte koziołkami lub stołkami).

zadrótować 'załatać *drótem*': W siatce drócianej wybił ktoś dziurę, trzeba ją zadrótować.

zadrzemać sprawę 'zaspać, zaniedbać [sprawę]'

zadrzęździć ['zabrzączyć, zaszczekać']: Zadrzęździło coś, może już jadą.

zadrzęździć się ['zagadać się']: Baba się zadrzęździła i siedziała blisko do północy u nas.

zadrzysać ['pobrudzić kałem']

zadrzysać się ['zagadać się']

zaduchnąć 'zadmuchnąć'

zadudnić ['rozlec się dudnieniem']: Strzelił blisko mnie, aż mi w uszach zadudniało, zagwinczało.

zady* 'pośladki': Dostał na zadek, na zady.

zadybźnąć* 'pobiec': Zadybźnij mi do sąsiada.

zadyrckać się* 'dojść, zawlec się gdzieś': Ledwoch się tam zadyrckała.

zadyrdać ['dojść gdzieś, stawiając szybkie, drobne kroki']

zadyrdać się ['dojść gdzieś, stawiając szybkie, drobne kroki (?)']

zadziera ['mały i ostry kawałek czegoś wystający z jakiejś powierzchni; zadziór'] ♦ *Zadzierz* znajdują się na drzewach, jeżeli *skóra* odcięciem gałęzi jest zadartą; na podłodze, jeżeli z desek odstawają *lata*; na palcach, gdy *skóra* przy *pazurze* od mięsa odstaje.

zadziwać się 'długo na jaką rzecz się patrzeć, niby ją podziwiać': Cożeś się tak zadziwał? Zadziwał się na krowę, aby jej nie urzekł.

zafértać ['zamieszać']: Wsyp mąki do mléka i zafertaj rogulą. Weź rogulę i zafyrtej mąkę w mleku.

zafértać się 'zagadać się'

zafiąknąć 'fiąknieniem aż do pewnego miejsca zarzucić, dorzucić': Tym kamykiem nie zafiąkniesz na dach sąsiada, bo jest za ciężki.

zafifrać ['zabazgrać']: Co to te dzieci papieru zafifrzają!

zafifrać się ['zabrudzić się']

zafujać 'o śniegu: zasypać': Śnieg wszystkie drogi zafujał, nie można się z domu ruszyć. Zafujało mu wóz z końmi. Zafujało.

zafujało się* 'zasypało śniegiem'

zafuknąć 1. 'fukiem, duchem, dmuchem zagasić': Zafuknij świecę (zadmuchnij).

*2. 'pobiec': Fuknij, zafuknij mi do sąsiada a powiedz mu, że...

zafurknąć 'zalecieć, zapędzić': Zafurknij mi do sąsiada po młotek. Ja tam zafurknę i wrócę zaraz.

zagabnąć ['usilnie poprosić']: Zagabnąłem go, żeby mi pożyczył pieniędzy, ale nie chciał słyszeć o tém.

zagabować 'nalegać': Zagabywa, zagabuje mię (nalega na mnie).

zagabywać 'nalegać': Zagabywa, zagabuje mię (nalega na mnie).

zagacić się ['zostać zatkany, zatamowany']: Woda się zagaciła, trzeba ją przepuścić.

zagalgać się 'stać się gałganem, próżniakiem, marnotrawcą'

zaganiać 1. ['ten, kto *zaganiania* kogoś, coś'] 2. ['ten, kto przykłada się do czegoś']

zaganiać 1. ['pędząc kogoś lub coś, doprowadzić do jakiegoś miejsca, celu, zmuszać do pójścia gdzieś']: Masarz wiezie ciełę, a pies zagania, tj. z prawej, z lewej strony ciełę popędza. 2. ['przykładać się do czegoś']: Od rana do wieczora pracuje, pilnuje, dokłada się, stara się, ubiega się, zagania, jedném słowem najlepiej gospodaruje.

zaganianie* 'przykładanie się do czegoś'

zagańbić 'nabawić kogoś wstydu, tak że się musi wstydzić (za siebie)': Zagańbić kogo.

zagańbić się ['zawstydzić się']: Zagańbiła się na jego słowa (musiała się wstydzić (za niego), za jego słowa, które właściwie nie ją, ale jego gańbią).

zagazdować się 'zagospodarować, nagromadzić dosyć dużo bogactw': A jakóż mu tam idzie? – Dobrze, już się zagazdował. Zagazdowany.

zagąszczyć się ['stać się gąszczem']: Niedawno posadzono na pagórku różne drzewa, a teraz się to tak zagąszczyło, że ani przeźdrzyć, ani przejść nie można.

zagichać 'zalać'

zagichnąć 'zalać'

zagidzić się 'zawszyć się'

zagiérzyć się 'ausholen [zamachnąć się]': Zagiérzył się, ale nie piznął (nie uderzył, podniósł rękę).

zagiździć 'verunreinigen [zanieczyścić, zabrudzić]'

zagiździć się 'zapługawić się'

zaglonić 'verschlämmen [zamulić]': Ulewa mi całą łąkę zagloniła. Ulewa przygłoniła ziemniaki i zagłoniła łąkę.

zagładzić 'uczesać i przyozdobić głowę': Zagładzić młoduchę, niewiastę do ślubu.

zagłobić 'wbić kliniek do czego, żeby było mocném': Grabie spadły z grabiska, trzeba je zagłobić (przymocować do grabiska). Trzeba widły gnojne zagłobić, bo się rozjeżdżają.

zagłówek* 'poduszka'

zagłówczyć się ‘o roślinach kapustnych: zawiązać główki’: Kapusta się już zagłówczyła (już ma małe główki).

zagłuchnąć [‘ogłuchnąć’]: Zagłuchnął na jedno ucho.

zagnać [‘wyleczyć’]: Nazbierała leków i zagnęła mu zimnicę (febrę).

zagrać ‘siaść do gry’: Zagrajmy se. Zagrajmy sobie.

zagrodniczka* ‘żona zagrodnika’

zagrodnik* ‘właściciel chałupy z zabudowaniami gospodarczymi, kawałkiem ziemi do uprawiania, bogatszy niż *chałupnik*, biedniejszy niż *siedlak*’ ♦ *Chałupnicy* i *zagrodnicy* niemający własnego zaprzęgu muszą sobie *napytać robotnika*, który by im rolę *spodorał*, gnój wywiozł, zorał, *zawłoczył*, *wybródził*, *obegnał* i *przegnał* (zwodnicę zrobił).

zagrzać ‘dokuczyć, dopiec’: Zagrzać komu. Dzieproć mu ten zagrzeje.

zagrzeszyć ‘zakłąć’

zagwinczyć* ‘zadzwonąć’: Strzelił blisko mnie, aż mi w uszach zadudniało, zagwinczało.

Por. **zagwińczęć**

zagwińczęć [‘zadzwonąć’]: Zgadnięj, w którym uchu mi zagwińczało.

Por. **zagwinczyć**

zaharcować* ‘pobiec’: Harcuj, zaharcuj mi do...

zahodać* ‘zachybotać, zachwiać czymś’: Zahodał stołem, aż się świeczka obaliła.

Por. **zahódać**

zahódać ‘zatrząść, zaruszać czymś’

Por. **zahodać**

zahólać ‘zakolębać, zakołysać’

zaiskrzy się komu w oczach [‘załśni komuś w oczach migotliwym blaskiem’]: Uderzył mnie w twarz, aż mi się w oczach zaiskrzyło. Błysło, aż mi się w oczach zaiskrzyło.

zaiskrzyć się ‘zacząć się zapalać’: Złożyłeś ogień? – Jeszcze się nie zaiskrzyło. Już się zaiskrzyło.

zajęcza gęba* ‘wada rozwojowa górnej wargi polegająca na jej rozszczepieniu; zajęcza wargą’

zajęczym biegiem ‘niegęstym *szttychem*, żeby się tymczasowo w kupie trzymało, naprędcę’: Zeszyj mi to zajęczym biegiem.

zajścać ‘zaszczać’: Zajscany.

zajscaniec ‘zaszczaniec [człowiek, który się moczy]’

zakadzić ‘zasmrodzić’: Pies zakadził, człowiek zasmrodził, zabzdził.

zakalec [‘niewyrośnięta i niedopieczona warstwa w cieście lub całe takie ciasto’]: Nie umie chleba upiec, zakalec na palec (mianowicie gruby). Mamy chleb niewydarny – ma zakalec na palec, jest niedopieczony.

zakalić ‘zamącić’: Zakalić wodę.

zakalić się *1. ‘zamącić się’: Woda się po deszczu zakaliła. 2. ‘zachmurzyć się’: Niebo się skaliło, zakaliło. Zakaliło się (jest dzień pochmurny). 3. ‘podchmielić się, podpić sobie’

zakalisty* ‘zakalcowaty’: Chleb zakalisty.

zakamiałka ‘owoc, który się niby kamieniem stał, stwardział’: Owoc same zakamiałki, wszystko zakamiałe.

zakamieć 1. ‘skamienieć, nie móc się ruszyć’ 2. ‘być nie wiadomo gdzie, nie wracać’: Nie widać go, jakby zakamiał. 3. [‘o owocu: stać się jak kamień, stwardnieć’]: Owoc same zakamiałki, wszystko zakamiałe.

zakaszlać* ‘zakaszleć’

zakidać ‘zapadać śniegiem’: Już zakidze. Już zakidało.

zakidać się ‘zagadać się w opowiadanie różnych rzeczy’

zakisnąć* ‘o ogórkach itp.: ulec fermentacji’: Ogórki nie chcą kisnąć, zakisnąć.

zaklamieć [‘spędzić zbyt wiele czasu na rozrywce, próżnowaniu, zasiedzieć się gdzieś’]

zaklinkować ‘zabić, zagłobić małymi *klinkami*’

zaklinować ‘zabić *klinami, klinkami*’

zakludzić [‘zaprowadzić’]: Zakludź tego człowieka do..., bo on nie zna drogi.

zakłupkać ‘zapukać’: Zakłupkał na drzwi, ale nikt się w izbie nie odezwał, musiało być zamknięte (w miastach, bo na wsiach nie kłupka się na drzwi).

zakolędować ‘zaśpiewać kolędę’

zakopczyć ‘kopce [graniczne] na granicy postawić, ukończyć *kopczenie*’

zakopértać się 1. ‘zapodziać się przy przerzucaniu rzeczy’: Szatka mi się w trówie (skrzyni) zakopértała, nie mogę jej znaleźć. **2.** [‘robiąc przewroty, dotrzeć do jakiegoś punktu’]: Dzieci się kopertają (przewracają kozła) i to najmniejsze się aż do płotu zakopértało.

zakopnić się [‘stajać’]: Już się tam zakopniło, ale pewno jeszcze śnieg przyjdzie.

zakośkać ‘zaklaskać w dłonie’

zakoślawić ‘wykrzywić, chodząc’: Zakoślawił boty.

zakotleć ‘przybrać inny kolor jak właściwy, pierwotny, zaśniedzieć, zająć czym’: Mosiędzowe i miedziane naczynia zakotlały.

zakrać [‘ukroić’]

zakrawać [‘kroić’]

zakręcić [‘wykonywać zakręt, zmieniając kierunek drogi’]: Wozem źle zakręcił i nie mógł wjechać do stodoły.

zakroić [‘ukroić’]

zakrólilić [‘o świni: wydać charakterystyczny głos; chrząknąć’]: Świnia zakróliliła.

zakrzyczeć [‘krzyknąć dostatecznie głośno, tak aby usłyszała to osoba, do której się krzyczy’]: Nie mogłem zakrzyczeć (nie miałem i nie mam tyle głosu, aby mię usłyszał ten, do (na) kogo krzyczałem).

zakrzyć się ‘zakrzewić się’: Zakrzyło się to.

zakrzyknąć [‘krzyknąć dostatecznie głośno, tak aby usłyszała to osoba, do której się krzyczy’]: Nie mogłem zakrzyknąć (nie miałem i nie mam tyle głosu, aby mię usłyszał ten, do (na) kogo krzyknąłem). Ty tam (dotąd) nie zakrzykniesz na pasterza, zawołaj ojca, on tam zakrzyknie (jego głos tam doleci).

zakrzypać* ‘zakaszleć’

zakuckać ‘*zakaszlać, zakrzypać*’

zakuckać się [‘zanieść się kaszlem; zakasłać się’]

zakuć [‘skaleczyć konia podczas kucia go’]: Konia zakuć.

zakudlić ‘drzeć za włosy’: Nauczyciel mię dziś dwa razy zakudlił.

zakurzyć 1. ‘zapalić w piecu, mianowicie w górach, gdzie są *kurlawe izby*’ ***2.** ‘zapalić papierosa lub fajkę’: Przyszedł, zakurzył sobie, pokurzył trochę i zaś poszedł. ***3.** ‘zasypać śniegiem’: Każdy zakątek zakurzyło śniegiem.

zakurzyńczeć ‘zasiedzieć się *doma* (w domu), nie wychodzić, zależeć się za piecem’

zakutać się* ‘*grzebiąc, zakopać się w czymś; zagrzebać się*’: Zakutać się do siana.

zakuty* ‘o koniu: skaleczony podczas kucia’: Koń zakuty chromie na nogę.

zalaptać* ‘o krowie: oddając rzadki kał, ubrudzić’: Krowa lapce, cała jest zalaptana. Zalaptała sobie nogi.

zalizować [‘o krowie lub koniu: przekładać nogę za powróż lub postronek, tak że znajduje się on między nogami zwierzęcia’]: Krowa zalazuje (będąca na powrozie), koń zalazuje (będący w zaprzęgu) (zakłada nogę poza powróż).

zalaćknąć się ‘zapaść się’: Wczoraj go chowali, a dziś się już grób zalaćknął (ziemia się w grobie zniżyła).

zalaćkować się* ‘zapadać się’: Ściana się zalaćkuje (zniża się, wpada do ziemi).

zalizywać się ‘podchlebiać się’

zalaćtać [‘o długu: spłacić’]: Jeden dług zalaćta, a drugi robi.

zalaćtać dziurę* ‘spłacić dług’: Nie mogę tej dziury zalaćta (tego długu spłacić).

zalaćczyć się ‘łąką się stać, na łąkę zostać przerobionym’: Dawniej było tu pole siptawe, jeno kocury rosły, teraz się to jakoś zalaćczyło.

zalaćże ‘pole za łęgiem położone’: Na zalaćżu będziemy latoś kapustę sadzić.

zalaćknąć się ‘pijąc lub połykając, zakrztusić się’

zalaćga ‘chmura podłużna na zachodzie słońca, czarna, stykająca się z widnokrzem, z ziemią’: Zalaćga na zachodzie, będzie jutro deszcz. Słońce zachodzi za zalaćgę.

zalaćżyć *1. ‘umieścić coś gdzieś’: Zalaćżyli na wieży skrzypiec i spuścili na nim dzwon. *2. ‘o koniach, wołach: zaprzęgnąć je do czegoś’: Jechał pod kępę, nie mógł wyjechać, musiano mu parę koni zalaćżyć. 3. ‘zamknąć’: Zalaćżyli go w komorze, w izbie, w stodołę (zasunięto haczyk przy drzwiach, tak że się nie mógł na pole wydobyć).

zalaćżyć się ‘zapomóc się, dostać żądanej rzeczy’: Nie można się u nikogo zalaćżyć.

zamacierzały ‘sprochniały, zleżały, robakami *przewiertany*’: Zamacierzałe drzewo, deska itp.

zamawiać ‘uniewinniać kogo’: Zamawiała swoje dzieci (że to one nie zrobiły, że to inne zrobiły). Wszyscy go zamawiali, ale zamówka nic nie pomogła.

zamazać ‘przekupić, *wrazić* komu podarunek do ręki’: On to zamaże, a rzecz będzie skończona.

zameszyć ‘zarosnąć mchem’

zameszyć się ‘zarosnąć mchem’: Łąka się zameszyła, nie rośnie trawa na niej, jeny mech.

zamglić się 1. [‘o mgłę:] powlec ziemię’ 2. [‘o oczach: stracić zdolność wyraźnego widzenia’]: Zamgliły mi się oczy, nic nie widzę.

zamiąć* ‘zaspa’: Nie można drogą przejechać, bo wszędzie pełno zamiętów (zamięci śniegowych, śnieżnych).

zamiąćwić* ‘zaplątać, zagmatwać’

zamięgać* ‘dotrzeć gdzieś, biegnąc lub idąc bardzo szybko’: Ja tam za chwilkę zamięgam.

zamięgnąć* ‘dotrzeć gdzieś, biegnąc lub idąc bardzo szybko’: Ja tam za chwilkę zamięgnę.

zamićtwać ‘*zamiąćwić*, zawęźlić, zaciągnąć’: Nici nie można zwijać, bo są zamićtwane, zamatane.

zamićtwować ‘*zamiąćwić*, zawęźlić, zaciągnąć’

zamknięcie ‘miejsce lub rzecz, która może być *zamknięta*’: Wszystko mi się traci, nie mam żadnego zamknięcia (żadnej skrzyni, kufra, *góry* itp.).

zamknięty* ‘zamknięty’: Wrota przez dwór były zamknięte, musieliśmy obchodzić.

zamorzyć 1. [‘uśmiercić, zabić’]: Kot zamorzył szczura, mysz itp. 2. [‘dostać bólu brzucha’]: Zamorzyło mię (zabolało mię brzuch, zabolalo mię w brzuchu, *gryzienie*, boleść w brzuchu mieć).

zamowić [‘usprawiedliwić coś’]: Ty tego przed Bogiem nie zamowisz.

zamożność ‘dostatek, dobry byt, bogactwo, obfitość mienia’

zamówia ‘odpowiedzialność’: On tego nie robi, bo się boi zamówy.

zamówka [‘usprawiedliwienie, uniewinnianie siebie lub kogoś’]: Nie udała mu się zamówka. Wszyscy go zamawiali, ale zamówka nic nie pomogła.

zamroczyć* **1.** ‘o słońcu: zasłonięte chmurami’: Słońce się zamroczyło, słońce jest zamroczone, w mroku (chmura pokrywa słońce). **2.** ‘o twarzy: ponura, gniewna’

zamroczyć się **1.** [‘o słońcu: zostać zasłoniętym chmurami’]: Słońce się zamroczyło, słońce jest zamroczone, w mroku (chmura pokrywa słońce). **2.** [‘zachmurzyć się’]: Zamroczyło się (chmury zapostryły niebo). Zamroczyło się na deszcz i mieliśmy saperlajdską oganiaczkę z owsem. ♦ Rozróżniamy *mroczyć*, *zamroczyć się* od *śmiewa się*, *ześmiło się*. *Śmiewa się* każdy wieczór (zmiercha się), zaś *mroczy się*, *zamroczyło się* wtedy, gdy obłoki i chmury pokryją niebo. **3.** ‘zrobić ponurą, ciemną twarz’

zamróżzyć oczy ‘umrzeć’: Już zamróżzył oczy.

zamrusać ‘zawalać na czarno, od sadzy, od węgla’: Hamernicy, węglarze, kominiarze są zawsze zamrusani.

zamrużyć oczy ‘umrzeć’

zamrysać ‘zapisać węglem co, np. ścianę z zewnątrz i wewnątrz, papier’

zamrzeć [‘przepaść bez wieści’]: Gdzieś zamrził (zamarł) (gdzieś się podział, czy umarł, a gdzie, nie wiadomo).

zamszyć ‘zatkać, zabić mchem [lub szmatami] np. ściany drewnianej chałupy, koryto, żeby woda nie przeciekała’: Koryto przecieka, trzeba je zamszyć (mechem lub szmatami szpary zapchać).

zamurować ‘wyraz z tradycji znany, gdzie złoczyńców w komórkach lub murze zamurowywano, tak że tamże głodową śmiercią pomarli’: Zamurować kogo.

zamycić ‘zamknąć drogę poboczną, żeby *myta* (rogatki) nie objeżdżano’

zamykacy ‘zamykalny’

zaniemocnieć* ‘zachorować’: Poleguje, może zaniemocni.

zaniesiony* ‘o niebie: z chmurami zapowiadającymi deszcz’: Na dole jest niebo zanie-sione, będzie deszcz.

zaniewidzieć* ‘stracić wzrok’: Sąsiad, który od pół roku był zaniewidział, wczoraj pierwszy raz przewidział i była z tego radość w domu.

zanieздаć się [‘*zniepodobać się*’]: Zaniezdała się jej służba.

zanosić się od żalu ‘rozpaczać’

zanócić [‘zaśpiewać półgłosem jakąś piosenkę lub samą melodię’]: Nócił, nócił, a nie mógł zanócić.

zaobrytać [‘obrócić’]

zaodziać się* ‘ubrać się ciepło’: Tak się zababulał (zaodział), że mu tylko nos widać (widzieć). Babulaty (zaodziany, opakowany).

zaolszé ‘pole za olszyną położone’

zaostrzyć się ‘zajątrzyć, zagniewać się’: Co żeś się tak na niego zaostrzył?

zaoszczędzić ‘oszczędnością uzbierać, uciulać’: Zaoszczędził sobie kilka reńskich.

zaoziąbać [‘w odniesieniu do uczucia silnego zimna odczuwanego w jakiejś części ciała’]: Zaoziąbało mi w ręce (zaszczepiło mi za pazory, przegrabaczały mi palce od zimna).

zapaciepić ‘*hábami*, gratami jakie miejsce zapełnić, zastawić’: Zapaciepił całą górę (strych). Cała komora jest zapaciepiona.

zapaciepić się ‘w *paciepiu*, w gratach się gdzieś znajdować, zapodziać się’: Nie mogę sierpa najść, gdzieś się zapaciepił.

zapadać się ‘*sich einregnen* [rozpadać się]’: Zapada się. Zapadało się.

zapadają komu oczy ‘komu chce się spać’: Zapadają mi oczy.

zapalacz ‘*Anzündler – Licht, Lampen...* [człowiek, który trudni się zapalaniem czegoś, np. latarni]’

zapalić [‘spowodować, że zwierzęciu jest gorąco; zgrzać’]: Daj pozor, abyś koni w jaździe nie zapalił.

zapalić się *1. ‘zacząć się palić’: Przez nieostrożność zapaliło się drzewo w podpięcku.

*2. ‘nabrać dużej chęci do jakiegoś działania’: Zapalił się do roboty (wziąć się na ozaist (na syrjo) do pracy, pracować dzień i noc nad pewną pracą). *3. ‘zgrzać się’: Musiał się gdzieś zapalić, bo leży i narzeka na ból w piersiach.

zapalować się [‘usilnie o coś prosić, czegoś się domagać’]: Zapalowałem się trzy razy do niego, ale na próżno (żądałem, prosiłem, domagałem się powtórnie i z naciskiem, ze wszelkich sił).

zapamiętać ‘zatrzymać w pamięci’: Muszę to sobie spisać, bo bym tego wszystkiego nie mógł zapamiętać. Uczy się lekko, ale zaraz zapomni, nie może sobie tego zapamiętać. Krzywdę, którą mi zrobił, ja sobie dobrze zapamiętam.

zaparzyć ‘zalecić, zapędzić, zabiec dokąd prędko, *skoknąć*, skoczyć dokąd’

zaparzyć się ‘zagrzać się, być w parze’

zapaska ‘*ein Weibergurt, Schürze* [fartuch ochraniający spódnicę, noszony dawniej przez kobiety wiejskie]’: Nadrzyła trawy do swojej zapaski.

zapaskować się ‘wziąć się w zapasy, próbować się, kto mocniejszy, silniejszy’: Zapaskujmy się, kto mocniejszy.

zapaśnica ‘fartuch *skórzanny*, jaki cieśle i kowale zawdziewają’

zapchać* ‘byłe jak zaszyć’: Przy nadziewaniu jelit trzeba oba końce zaszpiłkować (patyczkiem niby obrąbić, zapchać).

zapętlić się ‘zapętać, zawęzić się’: Nici się zapętyliły, nie można (ich) je odpętlić.

zapiąć [‘założyć komuś pęta na ręce i nogi’]: Zapięli go.

zapiąć kogo do pęt ‘włożyć komu pęta na nogi, na ręce’: Zapięli go do pęt.

zapić [‘napić się bezpośrednio po przełknięciu czegoś; popić’]: Jeżeli ci suche ziemniaki nie chcą przez gardło przejść (jeżeli je nie możesz dobrze połykać), musisz zapić wodą (uczynić jeden lub dwa łyki wody).

zapieć ‘upiec jedną rzecz w drugiej’: Zanieś kielbasę do piekarza, żeby mi ją w ciasto zapiekl. Zrobiła pięć bochenków chleba, włożyła w każdy kęs wędzonki i zapiekla.

zaplątka ‘*wplątka* w włosy, *sznórka* wąska, wplątana na końcu warkocza (*myrdka*)’

zapłęskierzyć się [‘stać się pełnym odcisków’]: Dłonie mu się od ciężkiej roboty zapłęskierzyły. Ma zapłęskierzone dłonie.

zapłęść się* ‘zagubić, zapodziać się’

zapłakać ‘plakać tak długo, aż kogo Bóg ukarze (litując się nad płaczem sprawiedliwym skrzywdzonego)’: Zapłakać kogo.

zapłocie ‘pole za płotem, za płotami położone’

zapłotki ‘trawniczki lub *grzędeczki* za płotem będące, rozmaitej szerokości’

zapostrzyć* ‘zasłonić’: Zamroczyło się (chmury zapostrzyły niebo).

zaprać ‘zarzucić, rzucaniem całkiem zapelnąć’: Zapraliśmy całą studnię kamieniem, kamieniami.

zaprawić 1. [‘umocować, osadzić coś w czymś’]: Trzeba świni drót zaprawić, żeby nie ryła. Trzeba świni zielinę zaprawić, bo nie chce żrać (gdy świnię chore, styrka im się zielina świńska do ucha, które nabrzmiewa, a po czasie punkt środkowy nabrzmienia wypada, tak że okrągła dziura w uchu pozostaje). **2.** [‘załatwić jakąś sprawę ugodowo’]: Jego synek byłby przyszedł do dziury (do kozy), ale to ojciec za niego zaprawił (zagodził, zamazał, tak że nie przyszło do skargi).

zaprawić się 1. [‘zacząć z kimś bójkę’]: Zaprawił się do niego, ale mu nie poradzi (jest słabszy). **2.** [‘o chorobie: opanować kogoś’]: Choroba się zaprawiła do niego i już trzy miesiące leży. Zaprawiła się niemoc do niego.

zaprzałka 1. ‘niedoszła, karłowata rzecz’ **2.** ‘bydlę, człowiek niezdrowy, lichy, słaby’

zaprząc [‘przywiązać (do wozu, pługa) zwierzę pociągowe za pomocą uprzęży’] ♦ Częściej *zaprzągnąć* używane.

zaprzągać* **1.** ‘przywiązywać (do wozu, pługa) zwierzę pociągowe za pomocą uprzęży’: Nie zaprzęgał koni, aż dożerą owies. **2.** ‘przyzwyczajać, zmuszać kogoś do robienia czegoś, co wymaga wysiłku’: Młodzież trzeba zawczasu do roboty zaprzęgać (przyzwyczajając do roboty).

zaprzągnąć [‘przywiązać (do wozu, pługa) zwierzę pociągowe za pomocą uprzęży’]

zapuczyć ‘zagnieść’: Na odpuscie był taki ścisk, że tam dwóch ludzi zapuczyli.

zapyrkać 1. ‘zapyrkać’ **2.** ‘zapędzić, zalecieć, zabiec dokąd’

zapytać 1. ‘zawezwać, zaprosić’: Zapytał dużo gości. ***2.** ‘poprosić’: Jeżeli go zapytasz, to ci da. O co go zapytasz, to dostaniesz.

zapytlować ‘zatrzeć’: Zapytlować czym, kim. Chycił go, zapytlował nim i dał mu fackę.

zaręba* ‘pozioma żerdź w ogrodzeniu’

zaruć ‘zarwać za włosy’: On mię już dwa razy zaruł.

zarunąć się 1. [‘zazielenić się’]: Trawnik się zarunął. **2.** [‘dostać runo, pokryć się runem, wełną’]: Mierloczki (młode owce) się zarunęły. Ostrzyżone owce się już zarunęły.

♦ Wyras na Wisłach używany.

zar-zać [‘zarzeć’]

zarzekać się ‘zamodlić się, długo *rzekać*, długo się modlić’

zar-zowiały ‘zardzewiały’

zar-zowieć ‘zardzewieć’

zasadzić się 1. [‘przysiąść, pochylić się, natężając siły w celu udźwignięcia, wyciągnięcia, przesunięcia itp. czegoś bardzo ciężkiego’]: Zasadził się do pnia, myśląc, że go rękami wyrwie z ziemi. **2.** ‘rozjuszyć się’: Zasadził się do mnie, a chociaż słabszy, ledwo mu poradziłem, ledwie go pokonał.

zasiady ‘zebrania, zgromadzenia, schadzki w karczmie lub w domu prywatnym, na granie w karty, na pijatyki itd.’: Najprędzej by można tych szubrawców połapać pod „Kotkiem”, tam często miewają swoje zasiady.

zasiec [‘skosić’]: Zasiekliśmy aż do końca zagonów (kosą, sierpem). Zasiecz mi choć kasek, bo cię nie dogonię (w sieczeniu).

zasiednąć ‘zasiaść’

zasipieć [‘dostać chrypki’]

zasipnąć* **1.** ‘dostać chrypki’: Zasipnął, nie może mówić. **2.** ‘zaniemówić’: Widział wilka i zasipł. ♦ *Zachrapnął a zasipnął* różni się od siebie tęp, iż pierwszy ma głos chrapliwy, drugi piszczący.

zasmażka 1. ‘Einbrennesauce [zasmażona mąka z tłuszczem, którą zagęszcza się potrawą]’: Zrób zasmażkę do kapusty. **2.** ‘człowiek *niesłony, niemasny, ciura, rula, rura*’

zasmudzić [‘poprzez przypalenie czegoś spowodować, że w jakimś pomieszczeniu czuć swąd’]

zasmyczyć* ‘zaciągnąć, zawlec, zanieść gdzieś coś ciężkiego’

zasmyczyć się ‘zawlec się, zająść dokąd’

zasolić *1. ‘posypać, nasycić solą kuchenną’: Jeden polec trzeba zasolić, a drugi zawędzić (w kominie). **2.** ‘obić kogo porządnie, uderzyć kogo porządnie’: Zasolić komu.

zaspaniec ‘człowiek, który rad długo z rana śpi, a wstawszy jeszcze jest ospały’

zaspawać ‘zasypiać’

zasrębić ‘*srębiną* obwieść, obłożyć’

zastarać się ‘zasmucić się nad stratą czegoś, zarozpaczać’: Złodzieje ją okradli, tak się nad tem zastarała, iż niedługo umarła.

zastarnąć ‘*zestarzeć się*’

zastaw ‘pignus [rzecz, przedmiot, ruchomość albo nieruchomość dane dla zabezpieczenia pożyczonych od kogoś pieniędzy]’

zastawa ‘die Schleuse [śluzą]’: Zastawa się zepsuła przy młynie i mynarz nie może mleć.

zastawić* ‘o zegarze: przesunąć jego wskazówki do tyłu’: Godziny naciągać (nakręcać sprężynę), zastawić lub przystawić (gdy przyspieszają), pognać (gdy się spóźniają), sprawić (zreperować).

zastawić się *1. ‘zostać zatamowanym’: Woda się zastawiła, trzeba wziąć żerdź i kanał przeżgać, aby woda odpłynąć mogła. **2.** ‘stawić się, wstąpić do kogo, odwiedzić go’: Zastaw się trochę do mnie.

zastérczka ‘zasuwka’: Trzeba dwiérze odstyczyć (zastyrczkę odsunąć), bo ktoś idzie do nas.

zastérczyć *1. ‘zatkać, zapchać’: Zrobiła się dziura w płocie, trzeba ją zasterczyć. **2.** ‘zasunąć ryglem, kołkiem’: Zastércz drzwi.

zastrajać się jak wrona do Cieplic ‘odwłaczać, nie wiedząc, co robić’: Zastraja się jak wrona do Cieplic (wybiera się, gotuje się, ale nie będzie nic z tego, zostaje przy starém).

zastroić się [‘przygotować się do jakiegoś działania’]: Zastroić się do budowy (przygotować się, zebrać cegłę, piasek, wapno, drzewo itp.).

zastrzępić [‘wystrzępić, postrzępić (?)’]

zasturkać [‘popchnąć, uderzyć’]

zasturknąć [‘popchnąć, uderzyć’]

zasturzyć [‘popchnąć, uderzyć’]

zasuć *1. ‘wsypać’: Zasuć zboże na kosz w młynie. Domiela się, trzeba zasuć (wsypać zboża do kosza). ***2.** ‘zasypać co czym’: Woda zasuła mi pole kamieńcem. **3.** ‘*zabzdzić*’

zasukać ‘podwinąć, odwinąć spodnie i rękawy w górę’: Zasukał sobie galaty i rękawy i zaczął raki chytać.

zaswaczyć ‘zjeść *swaczynę*’: Prawieśmy zaswaczyli (właśnie co siedliśmy, aby swaczynę (podwieczorek) zjeść).

zaszacić się ‘nabyć, *nasprawować* sobie dużo *sukni*, dużo ubioru’: Tam miała dobrą służbę, zaszaciła się, ubierała sobie pieniędzy itd.

zaszaflekować* ‘nagadać komuś’: Zaszafleował go.

zaszczawić się ‘zarosnąć szczawiem’: Cały ogród się zaszczawił.

zaszczępi komu za pazory [‘komuś zmarzną ręce’]: Zaoziąbało mię w ręce (zaszczepiło mi za pazory, przegrabacwały mi palce od zimna).

zaszczępi komu za pazury [‘komuś zmarzną ręce’]: Zaszczepi ci za pazury, jeżeli nie wezmiesz rękawic. Zaszczepiło mu za pazury i musiał na nie chuchać (mar-znienie palców).

zaszczérzyć się ‘zaśmiać się’: Mówiłem z nią, ale mi nic nie odpowiedziała, jeno się zaszczérzyła i poszła.

zaszczycić ‘postawić z drzewa lub wymurować szczyty na budynku’: Zaszczycimy. Jutro będzie zaszczyczone.

zaszelmować ‘bawić się, skakać, dokazywać’: Kazałem dzieciom, aby wyszły sobie zaszelmować.

zaszkartować ‘zamylić w książce pewne miejsce [w otwartej książce przewrócić kartki, zamykając ją przez to w miejscu, w którym była otworzona]’

zaszklić* ‘wprawić szkło, szyby’

zaszkwary ‘zastarzały, zaniedbany, zanieczyszczony’

zaszkwarzony ‘zastarzały, zaniedbany, zanieczyszczony’

zaszkyrknąć [‘wydać odgłos tarcia, pocierania’]: Zaszkyrkło coś w komorze, idę, a tu ktoś skrzynię otworzył.

zaszłapać się ‘zajść dokąd z biędą, z trudnością, mianowicie błotem, złą drogą’

zaszmajchlować się ‘*przychlebić się*’

zaszmaować [‘zasmakować’]: Zaszmaowało mu to.

zaszmatlać [‘gmatwać, plątać’]

zaszmatlać się [‘zaplątać się’]

zaszmérać ‘zapisać, zababrać’

zaszpárować ‘zaoszczędzić sobie’

zaszpilkować* ‘o zakończeniu nadzianego jelita: zamknąć, przebijając drewnianą szpilką’: Przy nadziewaniu jelit trzeba oba końce zaszpilkować (patyczkiem niby obrąbić, zapchać).

zaszpyrtać nogami* ‘potknąć się o własne nogi’: Zaszpyrtał nogami i upadł.

zasztorać ‘zakończyć jaką robotę’

zaszustać się ‘zaślizgać się’

zaszuścić ‘zaszeleścić, wydać szmer’: Coś tam zaszuszciało, a tu myk sarna z krzaku.

zaszuworzyć się ‘*zaplęść*, podziać, zawieruszyć się’: Nie wiem, gdzie mi się to zaszuworzyło.

zaszwandrac *1. ‘wymówić niewyraźnie jakiś wyraz’ *2. ‘powiedzieć coś w obcym języku’

zaściera ‘fartuch *skórzanny*, jaki cieśle i kowale zawdziewają’

zaświecić 1. [‘obchodzić jako święto’]: Ani w niedzielę nie zaświeci, jeno robi a robi.
2. ‘odprawić domowe nabożeństwo, mianowicie w Wielki Czwartek i Wielki Piątek’

zaświnić ‘ubryzgać, powalać, zanieczyścić, zafajdać’

zaświnić się [‘zabrudzić, zanieczyścić się’]

zaświtać się [‘rozwierzać się (?)’]

zaświtnąć ['kopnąć (?)']

zatabaczony ['posypyany, poplamiony tabaką']

zatarasić 'zatłoczyć, zdeptać': Weszły krowy do ogrodu i wszystkie grządki zatarasiły. Podczas deszcza wozili miedzą drzewo z lasu i całą miedzę zatarasili, porznęli kołami, rozłoczyli.

zatościć 'zapalić [w piecu]': Chociaż człowiek zatościł, to to wiatr hnet wyfuczył.

zatraceniec ['osoba, która postępuje w sposób niemoralny i szkodzi innym; niegodziwiec, utrapieniec']

zatracony 1. 'zagubiony, zapodziały' 2. '*nieszczasny*, *nieszczęśny*, *diabelski*': Zatracona robota, zatracony człowiek.

zatrudnić ['dać komuś zajęcie, pracę']: Zatrudnić kogo.

zatrudnić się 'zająć się jaką pracą, być czynnym'

zatrudzić się 'sfatygować, zbić się, spracować się'

zatrusić 'upuścić *wągiel*, iskrę, z której by pożar powstał': Nie chodź ze szczepą do stajni, bobyś mógł ogień zatrusić. To ona isto zatrusiła.

zatukać ['głośno zakrzyczeć, zawołać']

zaturkować 'zagnieść, zadusić, zacięmiężyć': Chcieli mię tam zaturkować.

zatwierdzić 'dostać zatwardzenia': Zatwierdziło go.

zatwierdzenie 'obstructio [zaparcie]': Poradź mi też co od zatwierdzenia.

zatyczyć ['wyznaczyć linie, granice czegoś']

zatynać 'zatonąć'

zatyrczyć się 'zajść dokąd z biedą, mozołem': Zatyrczyć się dokąd.

zatyrtnąć 'zabiegnąć dokąd': Zatyrtnij mi do sąsiada.

zatyłtać ['zrobić coś źle, niedokładnie, nieporządnie']

zauiszczenie* 'zastaw, zabezpieczenie'

zauisnąć 'zabezpieczyć, zainstalować [zahipotekować]': Muszę sobie ten kapitał dać zauisnąć na gruncie dłużnika.

zauisnąć się 'zapewnić się, zabezpieczyć się'

zawadyjak* 'zabijaka, awanturnik'

zawalidróga* 'chuligan, awanturnik'

zawalać '*zaczemurzyć*, zabrudzić, zanieczyścić': Trzeba koszulę wyprać, bo już jest czarna, zawalana. Masz zawalaną suknię.

zawdanek 'zadatek': Przyszła, pochynęła mu zawdanek na stół i poszła.

zawdy 'zawsze'

zawędzić 'einräuchern [uwędzić]': Jeden połów trzeba zasolić, a drugi zawędzić (w kominie).

zawieracy 'zawrzysty [taki, który można zamknąć]': Zawierace okno (okno do otwierania i zawierania).

zawiercić się ['nerwowo poruszyć się, nie mogąc usiedzieć lub ustać w miejscu']

zawierka 'drzwiczki do zawierania jakiej rzeczy': Trzeba będzie do kurnika jaką zawierkę zrobić (żeby kurnik można zawierać, zamykać). Zawierka od klatki się straciła, trzeba nową zrobić.

zawierać ['użyć przez chwilę wiertła lub innego obracającego się narzędzia; zawiercić']

zawieruszyć się 'zapodziać się, zgubić się'

zawierzgnąć 'zalecieć, zapędzić': Zawierzgnij mi do sąsiada po siekiere.

zawiężyć pole ‘postawić *wiechę* (snopek na żerdzi) na znak, że w jesieni, gdzie krowy zwykle idą na samopas, nie wolno tam paść’: Zawieźyli pole.

zawieżywać dzwony* ‘w Wielki Czwartek przywiązywać do belki sznury służące do poruszania dzwonów kościelnych na znak, że nie będą one używane do Wielkanocy’:

W Wielki Czwartek zawieżują się dzwony i dzwoni się dopiero na Zmartwychwstanie.

zawłaszczyć ‘przywłaszczyć, przyswoić, za swoje podziierać’: Zawłaszczyć sobie co.

zawłoczenie* ‘bronowanie po zasiewie’: Po zawłoczeniu jeszcze pełno peceni na polu, trzeba je poroztłukać.

zawłoczyć* ‘pobronować po zasiewie’ ♦ *Chalupnicy* i *zagrodnicy* niemający własnego zaprzęgu muszą sobie *napytać robotnika*, który by im rolę *spodorał*, gnój wywiozł, zorał, *zawłoczył*, *wybrózdził*, *obegnał* i *przegnał* (zwodnicę zrobił).

zawłókwować [‘o pługu:] włożyć go na *włók*, na *włoko*, na *włoka*, gdy się jedzie orać lub powraca z orki’

zawod ‘majątek wnoszony do małżeństwa przez oboje małżonków’

zawodnić ‘zapuścić stawy, pola, które były pod pługiem, wodą, co się czyni zwykle przez rok lub dłużej, jeżeli się ryby zapuszczają’

zawodzić [‘wnosić majątek do małżeństwa’] ♦ *Niewiasta*, czyli oblubienica, *zawodzi* przyszłemu mężowi swemu 1000 reń[skich], a mąż *zawodzi* swojej przyszłej żonie (*młodusze*) 500 reń[skich], a te 1000 reń[skich] i te 500 reń[skich] nazywają się *wianem*. Posag u nas nieznanym wyraz.

zawrąbić ‘*wrąbienie* ukończyć’

zawrzecie ‘zawarcie [zamknięcie]’: On był trzy dni w zawrzeciu, w zawrzyciu (w kozie).

zawrzęć [‘zamknąć’]: Zawrzyli przed nim drzwi. ♦ Fut. *zawrę*, *zawrzesz*, *zawrze*, *zawrzemy*, -ecie, *zawrą*; imp. *zawrzyłem* (*zawrzyłych*), *zawrzyłeś*, *zawrzył*, *zawrzyliśmy* (*zawrzylichmy*), *zawrzyliście*, *zawrzyli*.

zawrzodziłałość ‘zawrzodziłałość [owrzodzenie]’

zawrzodziły [‘pokryty wrzodami, mający wrzody’]

zawrzodzić się [‘pokryć się wrzodami’]: Zawrzodziły.

zawrzycie ‘zawarcie [zamknięcie]’: On był trzy dni w zawrzeciu, w zawrzyciu (w kozie).

zawrzyć [‘zamknąć’] ♦ Fut. *zawrę*, *zawrzesz*, *zawrze*, *zawrzemy*, -ecie, *zawrą*; imp. *zawrzyłem* (*zawrzyłych*), *zawrzyłeś*, *zawrzył*, *zawrzyliśmy* (*zawrzylichmy*), *zawrzyliście*, *zawrzyli*.

zawrzyty ‘zawarty [zamknięty]’

zawždy ‘zawsze’

zaznać ‘doznać, poznać, wycierpieć’: Ja tam niejednej biedy zaznałem (zaznajomiłem się z biedą).

zazolany [‘wytarzany, np. w śniegu’]

zazraczny [‘dziwaczny, osobliwy’]: Zazraczne dziwy opowiadał.

zazrak ‘cudak, potwór, *dziwoląg*’

zazwyrtać ‘trochę *zwyrtać*’

zażdziać 1. ‘powiesić’: Zażdziać postronki na bierco. Zażdziej to na klinek. *2. ‘narzucić coś na ramiona’: Zażdział kamizolę na ramiona. Zażdziała obrus na siebie, na się.

zażdziać się ‘*obiesić się*’: Zażdział się.

zażdzięwać 1. ‘popychać, jątrzyć, wygadywać’: Zawsze coś na mnie zażdzięwa. *2. ‘zawieszać’

zażałować ‘zaskarżyć’: Poszedł do sądu i zażałował go o złodziejstwo.

zażać ‘pomóc *żać*, przedzać słabszemu żencowi’: Zażnij mi też, bo już nie mogę. Matka zażena córce, bo nie może wystarczyć. Jeżeli żną pacholcy z dziewczkami razem, to pacholek chcący się przypodobać dziewczce wchodzi do jej zagona i zażena jej, tj. przed nią kilka kroków.

zażerać [‘pożerać’]

zażgać ‘zabić, zakłuć’: Gdzieś go tam zażgali. Zażgał byczka i zrobił gościnę.

zażgać się ‘wziąć się na dobre, na serjo do rzeczy’: Zażgał się do tego.

zażrać ‘zażreć’

zálénica [‘dziewczyna starająca się pozyskać względy chłopca’]

zálétnik [‘mężczyzna starający się o rękę kobiety; zalotnik’]

zálétny [‘zalotny’]

záléty ‘zaręczyny, zrękowiny’: Wczora były u sąsiada záléty.

zámieć [‘zaspa’]: Nie można drogą przejechać, bo wszędzie pełno zámiećów (zamieci śniegowych, śnieżnych). W zagrodzie usypało zámieć na chłopa wysoki. Wpadł do zámieću i cały się obzolał, i przyszedł obzólany do nas (obwalany).

záuńć 1. [‘idąc, dotrzeć do jakiegoś miejsca’; zająć’]: Zońć mi do sąsiada. **2.** [‘o słońcu: przestać być widocznym’; zająć’]: Słońce hned zońdzie. Abyś tu był, nim słońce zońdzie. Słońce już zaszło. ♦ Zońdę, zońdziesz, zońdzie, zońdziemy, zońdziecie, zońdą.

zárażka ‘pręt prosty, cienki, używany przez tkaczy’ ♦ *Zárażka* wraża się do osnowy przy zaccátku i przy zakończeniu sztuki (*kopy*) płótna.

zárko [‘ziarnko’]

Por. **ziarko**

zárkowy [‘ziarnisty’]

zárneczko [‘ekspresywnie: *zárko*’]

zawitka ‘kobieta bezmężna mająca (nieślubne) dziecko’

zabrać* ‘pobrudzić’

zabrać się* ‘pobrudzić się’: Dzieci babrzą, babrąją się w błocie, w popiele, całe są zabrane, ubabrane.

zbechtać* ‘podjudzić, namówić’: Zbechtała mi służącą, żeby opuściła służbę.

zbełknąć ‘spalić się prędko wielkim płomieniem’: Dać trzoski i wiory na ogień, hned zbełkną. Dać trzosek na ogień, to zaraz zbełkną.

zbełknie komu z panewki 1. [‘komuś nie uda się wystrzelić z broni skałkowej, spali się komuś tylko proch w panewce’]: Zbełkło mu z panewki (mianowicie proch). **2.** ‘komuś się nie powiedzie’: Zbełkło mu z panewki.

zbezbożnić ‘bezbożnym się stać’

zbiednieć* ‘zmizernieć’

zbierace pończochy [‘pończochy układane w fałdy’] ♦ Kobiety nosiły i noszą jeszcze pończochy czerwone, przez dwa łokcie długie, które w fałdy na nodze układają i trzymają na nogach kilka dni, aż się fałdy uleżą. Pierwsze *zbieranie*, czyli fałdowanie, jest trudnym.

zbierać *1. ‘gromadzić w jednym miejscu to, co znajduje się oddzielnie’: Kazał wszystkie odpadki zbierać i prać do gnoja. Ona zbiera na mnie różne poszklaby. **2.** ‘fałdy robić’: Zbierać koszulę, fortuch (fałdy na nich osadzać, aby je można w równej odległości do lemca wszyć). Zbierać pończochy. ♦ Starsze kobiety noszą czerwone pończochy przez dwa łokcie długie, te układają się od kostki aż po kolano w fałdy i to fałdowanie

nazywa się *zbierać*, *uzbierać* pończochy. Pierwsze *zbieranie*, czyli fałdowanie, jest trudnym. **3.** ‘dawać komu naukę, lekcję, *szaflekować* kogo’: Zbierać kogo.

zbierać się 1. [‘przygotowywać się do wyjścia’] ♦ *Zabierać, wybierać, odbierać, zbierać się* mają każde z osobna swoje odcienie, oznaczając myśl odejścia. **2.** ‘zanosić się na coś’: Zbiera się na deszcz.

zbieranie* ‘fałd’

zbiér 1. ‘Klaubholz [chrust]’: W tym lesie jest pełno zbiéru (gałęzia suchego, gałązek, kółków). ***2.** ‘zbieranie chrustu’: Idę na zbiér (tj. do lasa na zbieranie kółków, gałęzia). On ma prawo zbiéru w tym lesie. **3.** ‘drobne ziemniaki’: Sam zbiér. Jeżeli pod zieliną dużo a drobnych ziemniaków, tedy mówi się: pełno zbieru. ***4.** ‘przypadkowo zebrane osoby’: Napchała się cała karczma rozmaitego zbiéru (różnej gawiedzi, rozmaitego ludu).

zbiérka 1. ‘der Aufhob [zbieranie]’: Dzisiešmy dowiali, jutro będzie zbiérka (z gumna).

2. ‘zebranie się obywateli do jakiej narady, mianowicie w gminie’: W niedzielę będzie zbiérka, nie wiem, co tam uradzą.

zbisagować się ‘*spróźniaczyć się*’

zboczyć się* ‘popatrzeć na siebie nieufnie, złowrogo, ponuro’: Krowy się zboczyły (ale nie pobódy).

zborownik [‘człowiek] należący do *zboru*’

zborowy [‘dotyczący *zboru*, związany ze *zbořem*’]

zbój [‘bandyta, opryszek’]: Zbuj [prawdopodobnie tu i niżej wpływ dawnej pisowni czeskiej].

zbójnicki [‘dotyczący zbójnika, jego życia, zwyczajów, należący do zbójnika, złożony ze zbójników’]: Zbujnicki.

zbójniczka [‘kobieta *zbójnik*’]: Zbujniczka.

zbójnik [‘bandyta, opryszek’]: Zbujnik.

zbójstwo [‘uprawianie zbójckiego procederu’]: Zbujstwo.

zboř ‘u ewang[elików]: to samo, co u katolików parafia’

zbroj* ‘narzędzia, przyrządy rzemieślnicze’

Por. **zbrój**

zbroja ‘narzędzia rzemieślnicze, przyrządy na konia i do pociągu’: Jakóż może robić, kiedy nie ma zbroi.

zbrój ‘narzędzia rzemieślnicze, przyrządy na konia i do pociągu’

Por. **zbroj**

zbrusić [‘nadać gładkość, ostrość jakiemuś narzędziu za pomocą *brusa*’]

zbudować się [‘zostać podniesionym na duchu, pokrzepionym’]: Na jego kazaniach można się zbudować, są budujące.

zbuntować 1. [‘przerzucić, przetrząsnąć’]: Zbuntowali całą stodołę, a nic nie znaleźli (z skradzionych rzeczy). **2.** [‘zdemolować’]: Całą karczmę zbuntowali (połamali stoły, stłukli okna, szklanki itp).

zbyć 1. ‘zaspokoić’: Jego nie można niczem zbyć, dasz mu to, to żąda jeszcze owego. Kośców nie można lada czém zbyć, trzeba im dobrze dać pojeść. Myśli, że mię kapkami zbydzie (że mi moją należność po reńskiemu spłaci). Już są wszyscy zbyci (już ma każdy swoje). **2.** [‘zrobić co w zamian za uzyskane korzyści; odrobić’]: Za najęty paszonek muszę panu 50 dni do roku zbyć (50 dni robić). ***3.** ‘nakarmić zwierzęta gospodarskie’: Bydło już zbyte, odbyte.

zbyć się ‘pozbyć się czegoś, kogoś’: Zbyć się czego.

zbyteczny ‘rozpustny, figlarny, swawolny’

zbytek ‘kopa (sztuka) płótna ma w sobie 60 łokci, nadmiar się odcina i ten nazywa się *zbytkiem*’: Mam pięć zbytków do przedania.

zbytkować ‘postępować sobie w czym nad zwykłą miarę, być hojnym w wydawaniu pieniędzy’

zbyty [‘taki, w związku z którym coś się zakończyło’]: Już jest zbyty. Jużes zbyty (już po wszem, już koniec).

zbywać [‘robić co w zamian za uzyskane korzyści; odrabiać’]: Musi zbywać pańszczyznę.

zbywać się ‘sprzeczać się, różnić się w zdaniu’: Zbywali się, który z nich starszy. Zbywali się, aż się pozbywali (poróżnili).

zbywka ‘różność zdań, sprzeczką’: Mają pomiędzy sobą jakąś zbywkę.

zbyzgnąć ‘nie udać się, nie poszczęścić się’

zbyzgnie komu z panewki ‘ktoś myśli, że wystrzeli, a tu mu jeno proch na panewce się spali’: Zbyzgnęło mu z panewki.

zdać się *1. ‘wywołać wrażenie czegoś’: Błyskawica, grzmot, powicher, ulicha, wszystko zatopione i dachy pozrywane, zdało się, że sądny dzień będzie! *2. ‘nadać się do czegoś’: Przymowa, przymówka moja na nic się nie zdała, była nadaremna. 3. ‘przypaść do smaku, spodobać się’: Oglądała suknie, ta ji się nie zdała, ta ji się też nie zdała, żadna ji się uzdać nie mogła.

zdara [‘ironicznie: niezdara’]: Tyś mi zdara do roboty! (niezdarny, niezdatny do roboty, jesteś próżniak, a nie robotnik, jesteś niezdara). Jaka mi tu zdara! (sądzi się, a nic nie umie).

zdarebaczyć się ‘*proźniakiem* się stać’

zdaremniczyć się ‘*spróżniaczyć się*’

zdarly [‘taki, który się udał; udany’]

zdawnia gruntowa ‘laudemium [opłata ponoszona na rzecz właściciela nieruchomości przy przechodzeniu lub sprzedaży prawa do wieczystej dzierżawy]’ ♦ Nie wszędzie używane.

zdechnąć [‘pogardliwie, rubaszenie: umrzeć’]: Lepiej zdechnąć, jak tak pracować.

zdelka ‘długość’: Pięć sążni zdelki i trzy sążnie szérzki.

zdoba [‘to, co ozdabia, upiększa’]: Nie ma temu zdoby, nie ma na tém zdoby (nie jest to patrzne, odpowiednie, piękne).

zdojkać 1. ‘wydoiwszy, jeszcze próbować, czy nie pojdzie mleko’ 2. [‘wyciskać niewielkie ilości mleka z wymion krowy przed ocieleniem’]: Jeżeli krowa blisko ocielenia, to jej nie doją, jeno zdojkają. 3. ‘lekko za cycki ciągnąć’: Krowę, która twardo mleko spuszcza, trzeba zdojkać, aż spuści mleko, a potem doić.

zdradki ‘nagle, niespodzianie’: Uderzył go zdradki.

zdradkiem ‘nagle, niespodziewanie’: Woda przyszła zdradkiem.

zdreć ‘reifen [dojrzewać]’: Dziś parno, obili pięknie zdre, jak dozdre, będziemy żać.

zdrówkać się ‘przypijać na (za) zdrowie’: Ten do tego, a ten do tego, a tak się zdrówkali aż do północy.

zdrówanie* ‘picie alkoholu połączone z wypowiedaniem formuły grzecznościowej będącej życzeniem zdrowia’: Temu zdróWKaniu nie było końca.

zdrzadelko [‘zdr. od *zdrzadło*’]

zdrzadło ‘zwierciadło’

zdrzały* **1.** ‘o owocach, roślinach uprawnych: nadający się do jedzenia lub do zebrania z pól’: Zabarwić suknię na zdrzałą wiśnię. **2.** ‘w pełni ukształtowany’: Wrzód już jest zdrzały, trzeba go przeżgać.

zdrzązgać* ‘połamać coś’: Nałożył wielką furę i cały wóz zdrzązgał. Wiatr mu chałupę obalił i wszystko zdrzązgał.

zdrzetelny ‘rzetelny’

zdrzyć ‘schauen, blicken [patrzeć]’ ♦ Zdrzę, zdrzész, zdrzę, zdrémy, zdrzecie, zdrzą.

zdrzodelny [‘źródłany’]

zdrzódło* ‘*źródło*’: Z tego zdrzódła płynie słonawa woda.

Por. **źródło**

zdrzyć ‘(bystro) patrzeć’: Zdrzy na mnie jak wilk.

zdrzysać się [‘ubrudzić się kałem’]: Trzeba krowę umyć, bo jest cała zdrzystana.

zduchnąć ‘zdmuchnąć’

zduszysko ‘Sumpf, Morast [bagno, trzęsawisko]’

zdychać **1.** [‘pracować aż do wyczerpania wszystkich sił’]: Zdycha za pieniądzem.

2. [‘czuć osłabienie fizyczne wskutek nadmiernego wysiłku’]: Robi, aż zdycha (do zdechu).

zdyrenąć się ‘zderzyć się’

zdyszeć się ‘zatchnąć się, zadyszeć się’: Przypadł zdyszany i krzychał: ratunku!

zdzierzać* ‘utrzymywać’

zdzierze ‘łańcuchy lub rzemienie na końcu dyszla, za pomocą których konie wóz *zdzierzają*, jadąc z góry na dół’

zdzierzeć się* ‘o pogodzie: pozostać niezmienioną; utrzymać się’: Może się zdzierzy bez dėszcza.

zdziorby ‘graty, różna zużyta *pocęć* domowa’: Uchrońcie te szafliki i zdziorby spod nóg, żeby można przejść.

zebrać* **1.** ‘w jakimś miejscu zgromadzić jakieś rzeczy’: Zebrał swoje łąty na tragarz i pojechał. Zebrał swoje łąty i poszedł. ***2.** ‘usunąć części roślin z miejsc, na których rosną, i zgromadzić razem w celu ich wykorzystania’: Trzeba groch zebrać, bo się zaczyna szczyrzyć, tj. dojrzałe strączka zesychają i pękają tak, że groch (ziarnka) wiadać (widzieć można). ***3.** ‘wziąć coś z jakiegoś miejsca i przenieść w inne; zabrać’: Wynuchcił pielesz i zebrał mu gruszki. **4.** ‘fałdy zrobić’

zebrać się **1.** ‘spotkać się z kim’: Zebrałem się z nim na chodniku. **2.** ‘ubrać się’: Jużech się zebrał (już jestem ubrany). ***3.** ‘przychodząc z wielu miejsc, stworzyć w jednym miejscu dużą grupę’: Zebrało się ludzi bez liku. Siła obczaństwa się zebrało, zgromadziło. ***4.** ‘zostać zgromadzonym’: Zebrało mi się do roku biczówki 20 reń[skich].

zećkać* ‘pogardliwie: zjeść’: Wszystko zećkał.

zećmić się [‘o zmierzchu: zapaść’]: Już się zećmiło. ♦ Jeżeli w dzień ciemność powstaje, tedy mówią: *zaćmiło się*. Jeżeli zaś wieczorem naturalna ciemność powstaje, tedy mówią: *śćmięwa się, zećmiło się*.

zećmiewać się* ‘o zmierzchu: zapadać’: Zećmiewa się.

zegzić się ‘rozwierzgać się’: Jeżeli krowy się czegoś polękają lub je bąki szczypią, to się gzą, zegzą i pędzą zwykle do domu. „Paweł, Gawel bębennik, Wegnał muchy pod rynniki, Muchy mu się zegziły, Pawła, Gawła zabiły”.

zemknąć **1.** ‘przystawić jeden obok drugiego’: Trzeba stoły (dwa) zemknąć, abyśmy mogli razem siedzieć. **2.** ‘uciec, stracić się’

zemknąć się ['przysunąć się']: Zemknijcie się, aby jeszcze było miejsce dla jednego.

zemieć *1. 'mieląc, rozetrzeć coś na drobne cząstki': Zemleły. 2. 'co prędko zrobić (wymówić, zjeść)': Ksiądz tam niedługo odprawia, hned to zmieie. Dać mu i pół bochenka chleba, to go hned zmieie.

zemleć się 'skończyć się': Kto wie, jak się mu to zmieie. Już się zemleło (już się skończyło, już skończona robota).

zembrzeć ['zakończyć życie']: Zembrzył.

zemszyć 'kudłatym uczynić, skudlić, włos odwrócić'

zemszyć się ['o tkaninie: stracić gładkość, pokryć się supełkami, stać się mechatym, kosmatym; zmechacieć, skosmacić się']: Kupił sukna, to było gładziutkie, aż się świeciło, a w szyciu u krawca całkiem się zemszyło. Osnowa tkaczowi się zemszyła i zaczęły się nici rwać.

zeńść [?] 'zająć' ♦ Zeńdem, zeńdziesz, zeńdzie, zeńdemy, zeńdziecie, zeńdą się.

Por. **zęść**

zepchnąć 1. 'dwie rzeczy szpilką, igłą połączyć': Straciła spinkę i musiała sobie kabotek szpendlikiem (szpilką) pod szyją zepchnąć. *2. 'zżyć coś prowizorycznie': Teraz ci to jeno zepchnę (kilką ściegami), a jak będę mieć czas, porządnie zeszyję.

zeprać 1. 'zwalić, *schybać*': Zeprać wszystko na jedną kupę. 2. 'zbić kogo, skarcić kogo': Zeprać go.

zepsuć się *1. 'ulec uszkodzeniu, zniszczeniu': Zegar, zamek się zepsuł, już jest dawno zepsuty. Zastawa się zepsuła przy młynie i mynarz nie może mleć. Studniarze rozebrali studnię. – A cóż jej chybiało? – Nic, jeno dłapka się zepsuła (gdzie się pompuje).

*2. 'o jedzeniu: przestać nadawać się do spożycia': Zepsuło się to (o jadłach i napojach). 3. intell. '*rozlać się*'

zerzezać* 'pociąć za pomocą piły': Niewiele tam przez dzień uchechle (zrobi, zerzeże).

zerznąć 1. ['wyłobić w czymś bruzdy']: Zaczął mi po trawniku jeździć i cały zerznął.

Gdyby był jeździł w suchy czas, toby nie był tak zerznęty. 2. 'zbić laską, prętem, biczem, że pozostają pręgi na ciele': Zerznąć kogo.

zesiątać 'spłoszyć, zestrząść': Pies zesiątał kury, goniąc za nimi.

zesiątać się 'zgonić się, zadyszeć się': Koń uciekł z masztali, pacholcy się zesiątali, nim go złapano.

zesieć* 1. 'wysmagać, schłostać, zostawiając na ciele czerwone pręgi, przecinając skórę': Koń ma zesieczone ścięgna (od bicia). 2. 'skosić': Koścy doszli do końca (zagonów), gdy południe dzwoniło i pozostał jeszcze jeden zagon nieskoszony, ale go zesiekli (skosili) na rozrywkę (rozerwali go, każdy kawałek skosił).

zesłabieć ['stracić na sile, zmniejszyć się; osłabnąć']: Dawniej było dobrze na karczmie, szła fura za furą, teraz to wszystko zesłabiało, rzadko przyjedzie fura.

zespórować się ['zbuntować się, odmówić komuś posłuszeństwa']

zespórzyć się ['zbuntować się, odmówić komuś posłuszeństwa']: Kazowałem mu trzy razy, żeby poszedł do roboty, ale się zespórzył i nie poszedł.

zestarzeć się ['stać się starym lub starszym'] ♦ Zs – dla łatwiejszego wymawiania wtrącamy e, np. *zestarzeć się, zesuć, zeszyć* zamiast: *zstarzeć się, zsuć, zszyć* itp.

zestrzebać 'zjeść łyżką ciekłe rzeczy': Zestrzebał śmietankę, mleko zostawił.

zesuć ['zsypać']

zesukać 'nawinąć przedzę na osnowę': Dziś już sześć łokci zesukał.

zeshkubać 1. ‘podrzeć’: Zeshkuboł papier na drobne kęszczki. **2.** [‘o gęsiach piórach: ode-
rwać ich chorągiewki od stosiny i oddzielić puch’]: Trzeba shkubaczkę sprawić, bo już
tego pierza moc, trzeba go zeshkubać. Już pierze zeshkubane (das Federschleissen ist
beendet [skubanie pierza jest zakończone]).

zeshzulać* ‘zwinąć coś palcami lub dłońmi’: Wziął listek duhanu, zeshzulał go, skrajał
i włożył do fajki.

zeshzuwierzyć się* ‘zmienić właściwy kształt, wykrzywić się łukowato; spaczyć się’: Sto-
larz zrobił nam troje drzwi, a wszystkie się zeshzuwierzyły, musiał je z mokrego drzewa
robić.

zeshzwalcząć się* ‘o mące: zmienić konsystencję z sypkiej na grudkowatą’ ♦ Bierze się
trochę mąki, wbija się jajo, dolewa się trochę mleka i mięsza się, aż się to zeshzwalczy;
ciasto zeshzwalczone wsypa się w wrzące mléko i czwalki gotowe.

zeshzyć [‘szyjąc, połączyć kawałki materiału’]: Zeshzyj mi to zajęczym biegiem. Teraz ci to
jeno zepchnę (kilką ściegami), a jak będę mieć czas, porządnie zeshzyję.

zeshleć* ‘spłonać, pałac się powoli’: Nie chce to zeshleć.

Por. zeshleć

zeshleć* ‘spłonać, pałac się powoli’: Nie chce to zeshleć.

Por. zeshleć

zeshtrwać [‘zaczekać’]

zeshtrwanie ‘cierpliwość, czekanie’: Proszę cię, miej zeshtrwanie, ja ci przecię wkrótce pie-
niądze wrócę. Odpowiedział, że nie będzie mieć żadnego zeshtrwania.

zeshznać się ‘zabrać z kim znajomość’: Zeshznał się gdzieś z nim, a teraz obaj szyją do kupy,
kamracą.

zeshźnić ‘zeshlić się’: Dał sobie kopyca na noc do trąby, aby mu uschły, a te mu całkiem
zeshźniały.

zeshźerać [‘zeshzerać’] ♦ Zeżyram -asz, -a, -amy, -acie, zeżyrają, zeżyrałech(em).

zeshźgać [‘nakłonić lub zmusić kogoś do wyjścia skądś’]: Nie można go zeshźgać (z pościeli)
(trzeba go kilka razy budzić, nim wstanie).

zeshźgać kogo ze świata ‘być przyczyną czyjej śmierci’: On go ze świata zeshźgał.

zeshźrać ‘zeshzreć (?)’: Zeżrał mi dwa reńskie. ♦ Zeżrám, zeżrász, zeżrá, zeżrámy, zeżrácie,
zeżrą, zeżrał, zeżrany.

zeshźrać kogo ze świata [‘być przyczyną czyjejs śmierci’]: Zeżrał mi ojca ze świata.

zeshźranie ‘das Auffressen [zeżarcie, pożarcie]’

zeshźwać ‘zmiąć, zgnieść, że zagięcia, fałdy powstają’: Taki był natłok ludzi, że mi cały
obrus zeshźwali.

zeshźdel ‘stołek z grzbietem’

zeshźść [‘?’] ‘zajść’

Por. zeshźś

zeshźgnać ‘umrzeć, częściej o zwierzętach’: Bodajbyś zeshźgnać! Żyje, żyje i nie może zeshź-
nąć (pogardliwie).

zeshźgadować ‘zburzyć, zeshździć’: Dzieci łóżko zeshźgadowały.

zeshźgańbić się* ‘zawstydzić się’: Zgańbiła się.

zeshźgarbować ‘zeshźgrébać co na kupę’

zeshźgaśić wapno [‘dodać wody do wapna palonego, aby otrzymać substancję stosowaną
m.in. jako składnik zaprawy murarskiej’]

zeshźgasnąć [‘eufemistycznie: umrzeć’]: Umarł? – Już zeshźgasnął ten piękny syneczek.

zgzadzować ['zdobyć majątek, dorobić się']: On nie może na tym gruncie nic zgzadzować.

zgádać* 'zgadnąć, odgadnąć': Zadała mu gádkę, a on nie mógł zgádać.

zgibać się ['zginać się, schylać się']

zgichać* 'złać, oblać całkowicie': Wszyscy na mnie gichali, do nitki mię zgichali.

zgiemzić* 1. 'pognieść, podeptać': Dzieci mi trawę zgiemziły (potłoczyły, podeptały).
 2. 'skłębić, zwichrzyć, splątać': Dzieci giemzą się po łóżku, całe łóżko zgiemziły (pościel porozrzucały, przewracały). Łóżko zgiemżone (niepościelone).

zgizło 'zbelkło komu z panewki, nie udało się, nie poszczęściło się': Zgizło mu.

zgiżdżić 'verunreinigen [zanieczyścić, zabrudzić']

zgloniony 'kalny, mętny': Woda zgloniona (kalna, mętna, po deszczu).

zgladzić się z tego świata 'umrzeć ze swojej winy'

zglupnąć 'zwariować': On głupnie, zgłupnął i dali go do szpitalu.

zgolić 1. 'wziąć, zabrać, skraść': Ktoś mi to zgolił. Gdzie może co, to zgoli. 2. ['zjeść całą zawartość talerza, miski itp.']: Zastawiłem mu pełną misę do obiadu, a on wszystko za chwilkę zgolił (zjadł, tak że misa goła, próżna została).

zgoła 'o małoże..., niewiele chybi, braknie że..., blisko': Cóż ci dał? – Zgoła nic (tj. dał mi drobnostkę, którą sobie za nic poczytam, a więc mi dał o mało tyle, co nic). Trzeba już do domu iść. – A zgoła trzeba (wybierajmy się pomału). Któraż to godzina? – Już będzie zgoła południe. Tego roku blisko połowica tobołek, wszystko się zgoła stobołczyło.

zgoreć ['zostać zniszczonym przez ogień'] ♦ Zgorę, -resz, -re, -remy, -recie, zgorą, zgo-reją.

Por. **zgorzeć**

zgorzak ['przypalony ziemniak'] ♦ Dawniej nie było u nas blach i *warzono* (gotowano) w piecach kaflowych lub na *nálepach* przy wolnym ogniu. Ziemniaki sterczące ponad *kraj garnca* przypaliły się zwykle od płomienia i te przypalone ziemniaki nazywają *zgorzakami*.

zgorzeć* 'spalić się': Podłożył mu ogień i zgorzała mu stodoła. Wszystko mu zgorzało, jedynie, jedzinnie mu pozostało to, co miał na sobie. Wszystko mu zgorzało, nieborak stara się, co też teraz zacznie. Zgorzał mu statek. Jeden opowiada: zgorzało pięć chałup i dwie stodoły; drugi na to: Ludkowie! Dziwcie się ludkowie!

Por. **zgoreć**

zgóby 'różna pocęć domowa nadużyta lub rzadziej (nie co dzień) używana'

Por. **hóby**

zgraja ['duża grupa ludzi zachowujących się niekulturalnie lub agresywnie']

zgryzka 'Kummer [zgryzota, zmartwienie]': Mam wielką zgryzkę.

zgryzota ['wielkie zmartwienie']

zgrzać 1. ['spowodować, że człowiekowi lub zwierzęciu jest gorąco']: Zgrzał konia.
 2. ['grzejąc, uczynić ciepłym, gorącym']: Zgrzał potrawę.

zgrzać się ['poczuć nadmierne gorąco, spocić się']: Zgrzał się w drodze. Konie się grzeją, jedź pomalej, aby się nie zgrzały (nie spociły). Zgrzał się przy piecu.

zgrzebać ['grzebiąc, rozgarnąć coś']: Kury grzędkę zgrzebały. Myszy na sypaniu zboże zgrzebały (porobiły dołki).

zgrzebi 'zgrzebie [krótkie, splątane włókna lnu lub konopi, używane m.in. do wyrobu grubej przędzy]' ♦ Pierwsze wyczesanie lnu daje *zgrzebi*, drugie daje *paczesie* (*pacze-sina*), trzecie daje *grabkowinę* i powstaje czysty len.

Por. **zgrzebić**

zgrzebiątko ['zdr. od *zgrzebię*']

zgrzebiec 'dorosłe *zgrzebię*, konik jeszcze nieużywany'

zgrzebię '*zgrzebie* [krótkie, splątane włókna lnu lub konopi, używane m.in. do wyrobu grubej przędzy]': Trąbka kądzieli, zgrzebia.

Por. **zgrzebi**

zgrzebię ['zrebię']

Por. **zgrzēbię**

zgrzebło 1. 'der Striegel [metalowa szczotka do czyszczenia zwierząt]' ♦ [*Zgrzebło*] do czyszczenia koni, krów. **2.** '*ciosk do zgrzēbania błota z drógi* itp.'

zgrzebnać 'zgarnąć na kupę *grzebaniem*'

zgrzebny I 'zgrzebiowy, ze *zgrzebia*'

zgrzebny II 'zrebnny [o klaczy: ciężarna]': Klacz jest zgrzebna, ozgrzebi się niedługo.

zgrzebować 'zgarniać na kupę *grzebaniem*': Którzy z was zechcecie iść zgrzēbać (zgrzybać), zgrzebować?

zgrzebywać 'zgarniać na kupę *grzebaniem*'

zgrzenąć *1. 'zgarnąć': Zgrzenął pieniądze ze stołu do worka. Trzeba te orzechy ze stołu do kosza zgrzenąć. **2.** 'zarobić, zyskać': On tam piękne pieniądze zgrzenał. **3.** 'uciec, drapnąć'

zgrzeszyć 'nakłąć komu, skłąć kogo': Zgrzeszyć kogo.

zgrzēbać 'zgarnąć na kupę *grzebaniem*': Trzeba mi błoto z drogi zgrzēbać. Którzy z was zechcecie iść zgrzēbać (zgrzybać), zgrzebować? ♦ Zgrześć u nas nieużywane.

zgrzēbanie* 'zgarnięcie czegoś w jedno miejsce'

zgrzēbię 'zrebię'

Por. **zgrzebię**

zgrzonąć ['zgarnąć'] ♦ Częściej *zgrzenąć*.

zgrzut ['zgrzyt']

zgrzutać ['zgrzytać']

zgrzyt ['nieprzyjemny dźwięk powstający przy ocieraniu się o siebie twardych, zwłaszcza metalowych, przedmiotów']

zgrzytać ['powodować powstanie nieprzyjemnego dźwięku, ocierając o siebie twarde, zwłaszcza metalowe, przedmioty, lub wydawać taki dźwięk']

zguba 'szkoda': Wielka zguba nas czeka.

zgubić 'zniszczyć'

zgubić się ze świata* 'odebrać sobie życie': Zgubił się ze świata.

zgwałcić 1. ['z wysiłkiem skończyć jakąś czynność']: Tyle roboty, że jej nie można zgwałcić (nadzwyczajną pracą ukończyć). ***2.** 'przymusić kogoś do czegoś': Gwałtował się z nim, ale go nie zgwałcił.

zgwałcić się ['o trudnościach, kłopotach, nieprzyjemnych sprawach: spaść na kogoś, skupić się na kimś; skrupić się']: Wszystko się na mnie zgwałciło (wszystkie prace i kłopoty spadły na mnie, zwały się).

zhandlować się '?'

zharcować się ['zmęczyć się dokazywaniem, swawoleniem']

zhołbować* 'heblując, wygładzić powierzchnię drewna lub nadać mu odpowiednią grubość; zheblować'

zhonorzyć się ['stać się wyniosłym, pysznym']

zhódać się ['rozchybotać się, rozchwiać się (?)']

zhósować się ‘spróżniaczyć, zdaremniczyć, zepsuć się’

zhyrknąć się 1. ‘zbiec się gdzieś szybko’: Zhyrkło się mnostwo luda. **2.** [‘cieknąc, zgromadzić się gdzieś; napłynąć’]: Zhyrkła się woda ze wszystkich stron i zalała całe pole.

zhyrzyć się [‘stać się wyniosłym, pysznym’]

ziać 1. ‘gähnen [ziewać]’: Ziaje mi się. **2.** [‘patrzeć się bezmyślnie’]: Ziaje na to (patrzy na to z otwartą gębą, jakby to chciał urzec). ♦ Ziaję, ziajesz, ziaje, ziajemy, ziajecie, ziają. **3.** [‘o zapachu, cieple, chłodzie itp.: być skądś wydzielanym’]: Tak mu brzydko ziało z gęby (ma śmierdzący oddech).

ziarko [‘ziarnko’] ♦ Częściej *zárko*.

Por. **zárko**

zielaza do pługa ‘Pflugschar [lemiesz]’

zielaziwo ‘stare graty żelazne’

zielazo ‘żelazo’

zieleźnica ‘kolej żelazna’: Siadł na zieleźnicę i za dwie godziny tam zajechał.

zieleźny ‘żelazny’

zielina 1. ‘nać, łądyga na ziemniakach’: Ziemniaków dość szwarnie pod zieliną. Jeżeli pod zieliną dużo a drobnych ziemniaków, tedy mówi się: pełno zbieru. **2.** [‘zielna roślina lecznicza’]: Nazbierała różnych zielin, uwarzyła i dała mu wypić. Trzeba świni zielinę zaprawić, bo nie chce żrać. ♦ *Zieliny* – zioła lecznicze, których obszerna znajomość i użytek na Szląsku rozpowszechniony jest, tak świeże, jak suszone.

zielina świńska* ‘jakaś roślina zielna stosowana do leczenia świń’: Trzeba świni zielinę zaprawić, bo nie chce żrać (gdy świnię chore, styrka im się zielina świńska do ucha, które nabrzmiwa, a po czasie punkt środkowy nabrzmięcia wypada, tak że okrągła dziura w uchu pozostaje).

zielonawy [‘mający nieintensywną barwę zieloną’]

zielone [‘odmiana gruszek’]

zielonki [‘odmiana jabłek’]

zielonkowaty [‘mający nieintensywną barwę zieloną’]

zielony ‘jeszcze niedojrzały’: Zielone gruszki, zielony groch. Nie jedz tego, bo to jeszcze zielone. Dzieci już żgają na gruszki, a jeszcze są zielone.

ziem* ‘grunt pod nogami; ziemia’: Buchnął sobą na ziem. Buchnął nim o ziem. Męcnął nim o ziem. Ukielznał i męcnął sobą o ziem. Rymnął nim o ziem (uderzył nim o ziem, powalił go z gwałtem). Ta czapeczka barania, Nie słuchała kazania, Trzeba do niej chuchnąć, A o ziem nią buchnąć.

ziemeczka zdrobn. ‘ziemia’: Już spoczywa w ziemeczce. Nasza ziemeczka nam wszystko daje.

ziemniaczy [‘dotyczący ziemniaków, związany z ziemniakami’]: Ziemniacza polewka. Ziemniacza dziura (na przezimowanie ziemniaków).

ziemniaczysko ‘pole po zbiorze ziemniaków’: Będę siał reż do ziemniaczyska. Kłaczy na ziemniaczysku.

zima I* ‘chłód, ziąb’: Szpara w oknie, trzeba ją czém zaciść, aby zima do izby nie szła. Trzeba tę szparę zaćpać (umścić), żeby zima nie szła.

zima II ‘zimno’: Zima tam na polu. Zima mi, zima mu. Obleczyć się dobrze, aby ci nie było zima. Zabyło mu zima (zaczęło mu być zimno).

zima kim miele* ‘ktoś ma dreszcze’: Zima nim pytluje, miele (zimno nim trzęsie, ma zimnicę).

zima kim przetrząsa* ‘ktoś ma dreszcze’: Zima nim przetrząsa.

zima kim pytluje* ‘ktoś ma dreszcze’: Zima nim pytluje, miele (zimno nim trzęsie, ma zimnicę).

zimnica ‘febra [gorączka typu malarycznego, malaria lub w ogóle gorączka z dreszczami]’: Nazbierała leków i zagnała mu zimnicę (febrę). Zima nim pytluje, miele (zimno nim trzęsie, ma zimnicę).

zimnica kim pierze* ‘ktoś ma dreszcze, drgawki z powodu gorączki’: Zimnica nim pierze. Wczoraj zimnica dwa razy mną prała.

zimnica kim trzępie* ‘ktoś ma dreszcze, drgawki z powodu gorączki’: Zimnica nim trzępie.

zimnica kogo wypytłowała* ‘ktoś miał silne dreszcze z powodu gorączki’: Dziś mię zimnica już dwa razy wypytłowała.

zimny od pieniędzy [‘mający dużo pieniędzy’]: On jest zimny od pieniędzy (tyle ma pieniędzy, że jest zimny od nich (bez serca)).

zimowy ‘do noszenia w zimie przeznaczony’: Zimowy kabát. Zimowa oblecz.

zioberko [‘zdr. od *ziobro*’]

ziobro ‘żebro’: On jest żebraczy (ma złamaną nogę, połamane ziobro, jest urwany).

ziobrowina ‘Rippenfleisch [kości żebrów zwierzęcia hodowanego wraz z mięsem, przyrządzane jako potrawa; żeberka]’

zjałowić [‘o krowie lub owcy: nie zostać cielną lub kotną w danym roku’]: Krowa zjałowała (niebędąca cielną).

zjargać się ‘rozzłościć, rozgniewać się’: Zjargał się na mnie niepotrzebnie (rozzłościć, szarpać się).

zlatać się ‘zgonić się, *zesiątać się*’

złać [‘położyć się do łóżka na okres porodu i połogu’]

złagłać [‘położyć się do łóżka na okres porodu i połogu’]

Por. **zlegnąć, zlegnąć**

zlebiodzić [‘prowizorycznie naprawić’]: Stół się nam połamał, on (mąż) go tam jakoś zlebiodził (sprawił tymczasowo, skleił, powiązał, pozbijał), ale długo już trwać nie będzie.

zlebiodzić ‘podupaść na siłach, wycieńczyć’

zlec [‘położyć się do łóżka na okres porodu i połogu’]: Kobieta zległa i urodziło się dziecko. ♦ Nie mówi się: *Niewiasta* przed złączeniem, tylko: *Niewiasta* przed *połogiem*.

zlegnąć [‘położyć się do łóżka na okres porodu i połogu’]

Por. **złagłać, zlegnąć**

zlekczyć ‘poniżyć’: On mnie zlekczył pomiędzy ludźmi.

zlektać [‘wziąwszy do ręki jakieś rzeczy, porównać je pod względem ich wagi’]: Wszystkie gęsi zlektała, a żadnej nie kupiła.

zlewić ‘zmniejszyć ciężar, boleść’: Zlewić komu co.

zlęcić I ‘zespolic, złączyć, zreperować (tymczasowo, na chwilę)’

zlęcić II ‘zagrzać’: Woda się ledwo zlęciła (letnią stała).

zlegnąć [‘o samicy w ciąży: położyć się przed porodem’]: Samica zległa i ułagły się zwierzęta.

Por. **złagłać, zlegnąć**

zlitować się* ‘okazać komuś litość, miłosierdzie’: Lituj (zlituj) się nade mną (pomagaj (pomóż mi), bo jestem w wielkiej biedzie). Litował się, ale się nie zlitował (płakał nad głodnym, ale mu nie podał kawałka chleba).

zlontrasić się ‘spróżniaczyć się’

zlontrasować się ‘spróżniaczyć się’: Złatrasował się.

zlótować ‘zespolić, złączyć, zreperować (tymczasowo, na chwilę)’

złachować się ‘spróżniaczyć się’: Syn mi się złachował, nie wiem sobie rady z nim.

zła niemoc ‘głównica, tyfus’

złacnąć ‘stanieć’

złacnieć ‘stanieć’: Wszystko łącni, połączniało, złacniało.

złacznieć [‘schudnąć, zmarnieć’]: Krowy złaczniały (stały się chudsze, schudziły się, schudniały). Kupiłem krowę, ale mi schudła i złaczniała, bo ją drugie krowy wybádają (od żłobu, ze stada i musi się po boku paść).

złasować się [‘stać się leniwym, gnuśnym; zleniwieć’]: Synek się złasował, nie można go do roboty nagnać.

złaszyć się ‘spróżniaczyć się’

złazęgować się ‘spróżniaczyć się’

złać ‘złajać’: Złął go. Złáli go tam.

złączyć* ‘zespolić, scalić’ ♦ *Łączyć się* ma u nas znaczenie ‘rozłączać, rozdzielać się’ [...]. Chcąc przeciwne znaczenie wyrazić, mówi się: *złączyć, połączyć*.

złomisko ‘drzewo od *wiatru* złomane’: W lesie pełno złomisk (słomisk). Przywioził pięć fur złomisk, sucharów (sucharów, suszek) i gałęzia z lasa.

Por. **słomisko**

złote renety [‘odmiana jabłek’] ♦ Nowsze?

złożyć ogień ‘rozniecić ogień w piecu, zapalić’: Złożyłeś ogień? – Jeszcze się nie za-iszkryło.

złupać ‘poszczepać, porąbać’: Złupał dwie siągi drzewa za dzień.

złupić 1. ‘[o opadach atmosferycznych: padając, zniszczyć jakieś rośliny]; zbić’: Krupy (grad) wszystko na polu złupiły (zbiły). **2.** ‘[o deszczu:] padając wielkimi i gęstymi kroplami zbić, zlać’: Deszcz mię złupił. **3.** ‘zbić, obić kogo, wytrzepać komu skórę’: Złupił go co do niego wlażło.

zły duch ‘diabeł’

zły jak ciernie 1. ‘gniewliwy, popędliwy, nieuczynny itp.’: Zły jak ciernie. **2.** [‘o pracy: wolno posuwająca się do przodu’]: Złe to jak ciernie, mówią o pracy, która pomimo pilności nie postępuje.

zły jak dula [‘bardzo zły, rozzłoszczony’]

zły kąsek ‘dumme Streich [głupi żart]’: Same złe kąski robi.

zmadźgać ‘zbabrać, zwalać, zbłocić’

zmaćgać się* ‘przemęczać się, pracować ponad siły’: Zmaćga się w robocie (przekłada, przeciąża siły swoje robotą).

zmajętnić się ‘zbogacić się, zamożnieć’

zmajstrować 1. ‘coś wymyślić nowego, wynaleźć i zrobić’ **2.** ‘coś złego zrobić, przestru-gać’

zmarmuszony ‘Katzenjammer habend [mający kaca]’: Ja dziś nie mogę robić, boch jest po wczorajszym (po wczorajszej pijatyce) zmarmuszony.

zmarnić ‘życia pozbawić, zabić’: Zmarniła dziecko (zabiła, zadusiła, utopiła, pozbawiła życia). Zmarniła dziecko i siedzi w kryminale za to. Zmarnili go, został zmarnionym (stracili za wyrokiem sądowym).

zmarnić się ze świata 1. ‘zadać sobie śmierć’: Zmarnił się ze świata. **2.** ‘nędznie zginąć przez nieporządne życie’

zmarnić się ze świata ‘zadać sobie śmierć’: Zmarnił się ze świata (pozbawił się życia, zabił, zastrzelił, powiesił, utopił się).

zmarszyć się [‘stać się kobietą złośliwą, pyskatą’]: Dziewucha się zmarszyła (stała się marchą, zepszała się, jest do niczego).

zmać ‘zmięsząć’: Wszystko do kupy zmać i nie można być mądry z jego rzeczy (mowy). Jabłka, gruszki i śliwki, wszystko do kupy zmać.

zmać [‘taki, który zmać’]

zmać [‘stać się mądrym lub mądrzejszym’] ♦ Zmać nieużywane.

zmianować [‘wymienić określenia, nazwy itp. wszystkich elementów należących do jakiegoś zbioru’]: Zmianuj mi wszystkie rzeki (powiedz po imieniu). Wszystkich zmianował (po imieniu wołał).

zmiarkować się [‘zdać sobie sprawę z tego, gdzie się jest; zorientować się’]: Zabłądził w mieście i nie mógł się zmiarkować (nie wiedział, gdzie jest i dokąd ma iść).

zmiotak ‘zmiotka’: Zmiotok, smiatok.

Por. **smiatak**

zmniejszyć ‘zmniejszyć’

zmierać [‘zostawiać komuś spadek’]: Ojciec zmiera na syna (spadek przechodzi z ojca na syna).

zmierny [‘taki, którego z powodu jego naturalnych właściwości ubywa pod względem wagi lub długości pomiędzy poszczególnymi czynnościami ważenia lub mierzenia go’] ♦ Co do wagi: Owies jest *zmierny*, ile razy się przemierzy, to go jest mniej w miarze (bo się ziarnka ocierają o siebie). Jeżeli owies dziesięć razy raz po raz w tym samym naczyniu nawet przemierzysz, to za każdym razem mniej go będzie. Co do miary: Niektóre płótna są *zmierne*, namierzyć sześćdziesiąt łokci, to za jakiś czas przemierzając, kawałek mniej go będzie, co pochodzi stąd, że *się* płótno, sukno itp. *zstępuje*, skraca samo w sobie.

zmierwić się* ‘zaplątać, zagmatwać się’

zmierzać się* ‘być niedostatecznym pod względem miary lub wagi’: Zmierza się.

zmier-znać ‘obrazić, *upchnąć*’: Zmier-zło go to, co o nim mówiono.

zmierzyć się 1. ‘stanąć pod miarę, aby wiedzieć wysokość swojej’ **2.** ‘nie dostawać czegoś do miary i wagi’: Zmierzyło się.

zmiętkać [‘macając, ustalić, czy jakaś rzecz jest odpowiednio miękka’]

zmiętosić ‘zbić na kupę, zgnieść, zdeptać’

zmitwić* ‘splątać, zmierzwić’: Nici tak zmitwione, zmitwowane, że je nie można zwić.

zmitwować [‘splątać, zmierzwić’]: Nici tak zmitwione, zmitwowane, że je nie można zwić.

zmoc [‘dać radę, podołać czemu, poradzić sobie z czymś’]: On tego nie zmoże (on temu nie poradzi, słaby jest do tego).

zmoc się [‘zdobyć się na coś’]: On się na to nie zmoże. On się na to nie może zmoc (nie ma za tyle majątku, zasobów). Chce kupować grunt, a nie może się ani na reńskiego zmoc.

zmocnić się 1. ‘nabrać sił’: Musisz dobrze jeść, abyś się po niemocy zmocnił. **2.** ‘wziąć górę nad kim, szafować kim równym sobie, rozkazywać mu’: Zmocnić się nad kim.

zmowy ‘zaręczyny’

Por. **smowy**

zmrusać ['pobrudzić czymś czarnym (węglem, sadzą itp.)']
zmrusać się 'zwalać, *zbabrać się* czarno od węgla, od sadzy': Zmrusany.
zmrysać ['pobrudzić czymś czarnym (węglem, sadzą itp.)']: Dzieci całą ścianę zmrysały.
zmrysać się 'zwalać, *zbabrać się* czarno od węgla, od sadzy': Zmrysany.
zmurzyć ['pobrudzić na czarno (węglem, sadzą itp.)']
zmydlić 1. 'uciec' 2. 'łatwym sposobem skraść, wziąć, *zgolić*'
zmykać 1. 'przystawiać jeden obok drugiego': Musi każde południe stoły (kilka) do obiadu zmykać. 2. 'uciekać' 3. 'uwijać się, śpieszyć się w pracy'
znaleźć 1. 'odzyskać, czyli znaleźć rzecz zgubioną, której się szukało': Nie mogę botów znaleźć, będą kańsi (gdzieś) zaciepane. Łowiła klucza, a nie mogła go znaleźć. Szatka mi się w trówle (skrzyni) zakopertała, nie mogę jej znaleźć. Nie mogę tego nikany znaleźć. *2. 'zobaczyć coś lub stwierdzić obecność czegoś w określonym miejscu': Znalazłem oczerchłone drzewo. Szypłę się po kapsach, a nie chce w nich grosza znaleźć. *3. 'zdobyć lub wymyślić to, co jest nam potrzebne lub czego pragniemy': Twierdzi mnie i nie mogę se na to poradzić, nie mogę na to léku znaleźć.
znaszać się 'zgadzać się z kim, żyć w pokoju i zgodzie': Musisz się z nim znaszać.
zniepodobać się* 'przestać się podobać, odpowiadać komuś'
znieść się 'zgodzić się z kim': Oni się znieść nie mogą.
zniezdać się '*zniepodobać się*'
zniwerować 'zniszczyć, splądrować, *uwieść na niwery*': Zniwerował całe gospodarstwo, a teraz żyje żebraczym chlebem.
znuchcić 'zwęchać, przeszukać': Wszystkie kąty znuchcił.
zobcinać ['obciąć coś kolejno, obciąć wiele czegoś; poobcinać']
zobiérać '?'
zobrabiać '?'
zobracać ['obrócić wiele czegoś kolejno']: Trzeba zboże zobracać (po deszczu na pokosach, żeby wyschło).
zobruwać ['oberwać wiele czegoś kolejno, oberwać coś z wielu stron lub w wielu miejscach; poobrywać']
zobrywać ['zryć ziemię dookoła czegoś (?)']
zocelować ['nadsztukować żelazo stalą (ostrzem ze stali); nastalić']
zochlić się 'wytrzeć, zużyć się': Już się to zochliło. Już to zochlane.
zogawić się 'zbrzydzić się'
zogibać ['nadać wielu przedmiotom łukowaty kształt; powyginać']: Rozszczépane kije trzeba wystrugać, a na obrączki zogibać.
zoglądać ['ogłądać coś przez pewien czas; pooglądać']: Zoglądał sobie grunt, ale go nie kupił.
zoglądać się ['rozejrzeć się wielokrotnie w różne strony; porozglądać się']: Zoglądał się na wszystkie strony, czy go kto nie widzi, a potem nabrał (skradł) ziemniaków do miecha.
zoki '*kopyca, papucie* z sukna lub *okrajków* sukiennych, grube, ciepłe, z podeszwą filcową, sięgające po kostkę, używane podczas tęgich mrozów, mianowicie od kobiet'
zokorować '[o deskach:] podłuźne boki do linii ściosać, zrównać, *zhoblować*'
zokrawać 'oczyścić odcinaniem, właściwie odkrawaniem, naci i korzeni, głąbia': Zokrawać rzepę, kwaki, kapustę.
zolać ['brodzić w śniegu']

zolać się ['tarzać się, np. w śniegu']: Ja się tam nie będę zolać w śniegu.

zolić 'pędzić, lecieć, uciekać': Patrz, jak zając zoli do lasu.

zonaczyć ['skrzytykować, zganić']: Zonaczył mię przed ludźmi (sponiewierał, zesześcił, zlekceważył). Zónaczył mi to (zganił mi to, zlekceważył mi to).

zopaczyć się ['zmienić się na gorsze']: Ten człowiek się całkiem zopaczył (stał się inak-szym, jak był, nabył inakszych myśli).

zopakować ['uskarżać się']: Ona sobie lecy co zopakuje – nad każdą drobnostką.

zostrządać się ['zmieniać się']

zostudzać **1.** 'ganić, *oszkliwém* czynić' **2.** 'robić kogoś złym, brzydkim, *oszkliwym* przed ludźmi' **3.** 'szczarowywać na kogo *bolaki*, *osutkę* na ciało, na twarz'

zostudzić **1.** 'zganić, *oszkliwém* uczynić': Zostudzić co komu. **2.** 'zrobić kogo złym, brzydkim, *oszkliwym* przed ludźmi': Zostudzić kogo. **3.** 'szczarować na kogo *bolaki*, *osutkę* na ciało, na twarz'

zoziąbać ['o zimnie: dać się we znaki, przeniknąć']

zrąbać ['rąbiąc, podzielić na kawałki; porąbać']: Zrąbić, zrąbać drzewo. ♦ Mówimy: *ściąć, ścinać* drzewo, ale nie: *zrąbić, zrąbać* drzewo. ♦ Zrąbię, zrąbiesz, zrąbie (nie: zrąbi).

zrąbić ['rąbiąc, podzielić na kawałki; porąbać']: Zrąbić, zrąbać drzewo.

zrejdować 'skręcić czém': Nie umiał zrejdować z drógi na mostek.

zrok 'wzrok'

zroślak **1.** 'dwa drzewa mające jeden pień' **2.** 'dwa jabłka z sobą zrosłe' **3.** 'dwa garnki połączone z sobą do noszenia potraw robotnikom lub pasterzom na pole'

zroślączki ['odmiana jabłek']

zrychlić 'przyśpieszyć, wcześniej, jak oczekiwano, przyjść, zrobić'

zrychlić się ['pośpieszyć się']

zrypać ['poodrywać (?)']: Zrypany.

zryszawieć ['zrudzieć']

zrządzić się **1.** 'wdać się w pogawędkę, zgadać się': Zrządziłem się z nim. Zrządziłyśmy się na chodniku. **2.** 'spiknąć się, zmówić się z kim do osiągnięcia jakiego celu'

zrzec się 'przyjść z kim na *rzecz*, na język, na *mowę*, na słowo': Nie mogłam się z nią rzec. Spotkałem go w mieście i zrzekliśmy się (kilka słów tylkośmy pomowili).

zsetnieć 'stać się dużym, tęgim'

zsiedzieć się 'siedzieć długo, że aż kości bolą'

zsobić 'przywłaszczyć sobie co': Zsobić sobie co.

zstąpić się 'zbiec się, skurczyć się': Sukno się po namoczeniu zstąpiło (stało się krótszém).

zszastać 'zrobić byle jako, od ręki'

zszetrzyć 'zbadać, spostrzec'

zszuwierzyć się ['zmienić właściwy kształt, wykrzywić się łukowato; spaczyć się']

zszyplać ['wydać wszystkie pieniądze (?)']

zszyplać się ['wydać wszystkie pieniądze (?)']

zubijać 'zugniatać'

zubrować '[o deszczu:] padać gęstymi kroplami, bić, młócić': Deszcz zubruje.

zuchraniać* 'uprzątnąć'

zuć 'pędzić, lecieć': Patrz, jak zając zuje ku lasu.

zujeżdżać 'abrutschen [osunąć się]': Brzegi zujeżdżały.

zukludzać ‘*zuchraniać*, poustawiać na swoim miejscu’

zunaszać się ‘posprzeczać, powadzić się’

zupychać [‘zapełnić czymś szczelinę’]

zutrząsać [‘trzęsąc, spowodować ciaśniejsze ułożenie się czegoś w jakimś pojemniku lub opadnięcie na dno czegoś; *utrząść*’]: Trzeba zboże w miechach zutrząsać, aby je można powiazać.

zwalchować [‘spilśnić tkaninę wełnianą przez gniecenie, wałkowanie’]

zwielebić ‘skleić *biédnie*, lichy co zrobić, niewiele przewieść, przeprowadzić’

Por. **zwielebić**

zwért ‘obrót’

Por. **zwyrt**

zwęzlić się ‘zawęzlić się [splatać się]’: Jak będziesz zwijał nici, to ostrożnie, aby się nie zwęzliły (nie splatały, nie zmierwiły [się]).

zwiadować się ‘zaciągać wiadomości, pytać się ludzi o co, dowiadywać się o czym, o co, o kim’: Ukradziono mu krowę, wszędzie się pytał i zwiadował, ale się nie zwiedział (nie dowiedział, gdzie jest).

zwiady* ‘odwiedziny w sprawie ożenku’ ♦ Dowiad nie jest używanem, zaś *dowiady*, *wywiady*, *zwiady* są w używaniu.

związek małżeński [‘wspólne życie dwóch osób, które zawarły małżeństwo’]

związka ‘rzecz, którą się rzeczy wiążą, np. taśma, powróżek, szpagat’

zwiedzieć się ‘dowiedzieć się’: Ukradziono mu krowę, wszędzie się pytał i zwiadował, ale się nie zwiedział (nie dowiedział, gdzie jest).

zwielebić 1. ‘skleić *biédnie*, lichy co zrobić’: Zwielebił tam jakąś kolébkę (kołyskę) (wyciosał, wystrugał), że ma ledwo podobieństwo do kolébki porządnej. **2.** ‘niewiele przewieść, przeprowadzić’: Mnie się zdaje, że on na tym gruncie niewiele zwielebi.

Por. **zwielebić**

zwierzgać się* ‘zacząć bez przerwy wierzgać; rozwierzgać się (?)’: Krowy się zwierzgały.

zwieść [‘o pieniądzach: zebrać, zgromadzić’]: Jak zwiedę pieniądze, to ci zapłacę (jak sprzedam urodzaje i utarguję, jak napożyczam). On z lecy czego pieniądze zwiedzie.

zwiędzać [‘oglądać jakieś miejsce, miejsca, spacerując lub podróżując po nim, po nich’; odwiedzać’]

zwiędzić [‘obejrzeć jakieś miejsce, miejsca, spacerując lub podróżując po nim, po nich’; odwiedzić’]: Zwiędził cały świat.

zwiąrać I [‘zaczynać wrzeć’]: Woda zwiąra.

zwiąrać II ‘zawierać [umieszczać coś lub kogoś w pomieszczeniu lub schowku opatrzoną zamkiem]’: Już wieczór, trzeba było zwiąrać, pozwiąrać.

zwilczyć się ‘*stobołczyć się*, stać się *wilczakami*, *tobołkami*’: Wszystkie śliwki się zwilczyły.

zwitek [‘miara objętości równa sześciu *gárstkom*, czyli pękcom, lnu lub kądzieli’]: Sześć gárstek stanowią świtek (zwitek, kocur).

zwłóczyć się ‘*spróżniaczyć się*’

zwodnica* ‘wyorany rowek do odprowadzania z pola nadmiaru wody’ ♦ *Chałupnicy* i *zagrodnicy* niemający własnego zaprzęgu muszą sobie *napytać robotnika*, który by im rolę *spodorał*, gnój wywiozł, zorał, *zawłoczył*, *wybrózdził*, *obegnał* i *przegnał* (zwodnicę zrobił).

Por. **zwódnica**

zwodnieć ['stać się wodnistym']: Ziemniaki zwodniały.

zwodniowacieć 'Wassersucht [dostać puchliny]': Krowa zwodniowaciała i musieli ją zabić.

zwodzicielka 'die Verführenin [uwodzicielka]'

zwodzić 'spuszczać, opuszczać, *przykópki* robić, żeby woda odpłynęła': Zwodzić wodę z pola.

zwodzić na pieniądze* 'zbierać, gromadzić pieniądze': On wszystko na pieniądze zwodzi (nie nabywa, nie kupuje nic, tylko pieniądze zbiera).

zwonek* 'dzwonek': Szczérkać (d)zwonkiem.

zwód 'spust': Tego pola nie można osuszyć, bo nie ma zwodu. Zwód wody.

zwódnica 'stała *przykópka*, *przykopa* w polu, którą woda deszczowa spływa na dół'

Por. **zwodnica**

zwódniczka ['zdr. od *zwódnica*']

zwracaczka ['wymioty']: Chwyciła się go zwracaczka i już dwa dni zwraca (womituje).

zwracać 'womitować [wymiotować]': Chwyciła się go zwracaczka i już dwa dni zwraca.

zwuczeć 'przeciągły gruby głos wydawać; buczeć, ryczeć'

zwuczyć 1. 'przeciągły gruby głos wydawać; buczeć, ryczeć': Krowy zwuczają. 2. 'płakać, ryczeć': Co chwila zwuczy (ryczy, płacze).

zwuk 'ryk, płacz': Dzwoniono we wszystkich kościołach i w mieście było pełno zwuku.

zwybiegać ['o wielu osobach: wybiec skądś']: Zwzybiegać z domu na dziwowisko.

zwybierać 1. ['dokonać wyboru, zdecydować się na coś spośród wielu rzeczy']: Zwzybierać co najlepsze. 2. ['wyegzekwować zobowiązania finansowe']: Zwzybierać pieniądze szkolne, kościelne (płacić się mające na szkołę, kościół itd.)

zwybijać ['wybić wiele czego, wybić jedno po drugim; powybyjać']: Zwzybijać komu zęby. Zwzybijać okna.

zwyhciewać 'jedno po drugim wyżądać': Zwzyhciewać wszystko, aż do ostatniego kąciczka.

zwychodzić ['o wielu osobach: wyjść skądś; powyychodzić']: Zwychodzili już ludzie z kościoła?

zwychybować ['wyrzucić skądś wiele osób lub rzeczy']: Zwzychybować ludzi z karczmy.

zwyciągać ['wyciągnąć skądś wiele czegoś; powyyciągać']: Zwzyciągać wszystkie nici.

zwyczaj 'Gewohnheit [przyzwyczajenie, nawyk]' ♦ Lud nasz rozróżnia *obyczaj* od *zwyczaju*. *Obyczaj* obejmuje w sobie pewne reguły lub pewne zachowanie się między ludźmi, które go czynią statecznym, gładkim w obejściu, mającym *mores*. Jeżeli kto nie zachowa *obyczaju*, stanie się pośmiewiskiem u ludzi. *Zwyczaj* zaś odnosi się więcej do pojedynczych ludzi i każdy może mieć swój *zwyczaj*.

zwyczytować ['przypomnieć coś komuś, robiąc mu z tego powodu wyrzuty']: Zwyczytowała mu stare i nowe uchybienia.

zwydawać ['doprowadzić kolejno do małżeństwa córek; powydawać']: Zwzydawać wszystkie córki.

zwydobywać ['wydobyć wiele czegoś; powydobywać']: Zwzydobywać pieniądze z kapsy.

zwydzierać ['podstępem odebrać komuś wiele rzeczy, które do niego należały; powydzierać']: Zwyzdierał mu wszystko.

zwyganiać ['wygonić skądś wiele osób, zwierząt; powyganiać']: Zwzyganiać wszystko bydło na pole.

zwygodnieć ['stać się wygodnym']: Zwzygodniał bardzo.

zwygrzebywać ['grzebiąc, wydobyć po kolei wiele rzeczy na wierzch']: Zwygrzebywać ziemniaki upieczone z popiołu.

zwyjeżdżać ['o wielu osobach: wyjechać skądś; powyjeżdżać']: Zwyjeżdżali wszyscy goście.

zwyk 'zwyczaj': Ja tego nie mam we zwyku. To jest zły zwyk.

zwykludzać się* 'wyprowadzić się': Zwykludzał się już z pomieszkania?

zwykluwać się ['o kilku kolejnych sprawach: zostać ujawnionymi']: Zwykluwało się wszystko (przezdradziło się pomału wszystko).

zwykładać ['opowiedzieć']: Zwykładał nom rozmaite historie.

zwykrzywiać 'wszystko pokrzywić'

zwyléwać 1. ['wylać wiele czegoś lub wylać coś w wielu miejscach, z wielu naczyń; powylewać']: Zwyléwać wodę z naczyń. **2.** ['o wielu rzekach, strumieniach itp.: wystąpić z brzegów']: Wszystkie rzeki zwyléwały.

zwynachodzić ['szukając, znaleźć wiele czegoś']: Zwynachodził, zwynalazował w piśmie różne błędy.

zwynalazować ['szukając, znaleźć wiele czegoś']: Zwynachodził, zwynalazował w piśmie różne błędy.

zwynaszać ['wynieść skądś wiele osób, zwierząt lub rzeczy; powynosić']: Zwynaszali wszystko z domu, tak że im się nic ze sprzętów nie spaliło.

zwyplęziać język ['pokazać wiele razy język']: Zwyplęział im język.

zwyplacać ['wydać wielu osobom należne im pieniądze']: Zwyplacał wszystkich.

zwyповідаć ['zerwać z wieloma osobami jakieś zobowiązanie, jakąś umowę']: Zwypowiadać ludzi ze służby.

zwypraszcząć ['uczynić prostymi wiele zakrzywionych, zgiętych rzeczy']: Zwypraszcząć gwoździe.

zwypuszczać ['wypuścić wiele osób, zwierząt; wypuszczać']: Zwypuszczać świnie z chlewków.

zwypytywać się ['pytając, wyciągnąć od kogoś wiele informacji']

zwypytywać się ['pytając, wyciągnąć od kogoś wiele informacji']: Zwypytywać się o całej rodzinie.

zwyrchować 'usypać wyrch na miarze, wyrchem nasypać'

zwyrębować ['rąbiąc, usunąć wiele czegoś całkowicie z jakiejś powierzchni; powycinać']: Zwyrębować niepotrzebne suche drzewa.

zwyrť 'obróť'

Por. **zwért**

zwyrťaczka 'pilna praca'

zwyrťać 'obracać, obyrtać jaką rzeczą wkoło': Zwyrťać na kołowrotku, na kołowrocie.

zwyrťać się 1. ['robić obróť']: Koła przy wozie się zwyrťają. **2.** 'obracać się w koło, tańczyć' **3.** 'pracować pilno, raźno': Zwyrťajcie się (pracujcie raźno, ochoczo).

zwyrťek 'chłopak do różnej usługi'

zwyrťny 'rączy, ochoczy'

zwyrůwać ['wyrwać wiele czegoś lub wyrwać coś w wielu miejscach; powyrywać']: Zwyrůwał mu wszystkie włosy.

zwyszanie* 'podwyższanie'

zwywracać ['spowodować upadek wielu osób, wywrócić wiele czegoś; powywracać']: Zwywracał wszystkie stoły. Wiatr zwywracał kupę lasu.

zwyżka 1. ‘wysokość’: Wieża będzie miała zwyżki ze trzycet (trzydzieści) siąg. **2.** ‘nadbytek, nadmiar’

zzacnieć ‘nabyć większej wartości z powodu rzadkości rzeczy, zdrożyć’

zzawitczyć się ‘stać się *zawitką*; mieć nieślubne *dziecię*, *skurwić się*’: Zzawitczyć się, zzawitczyła się.

zzolany [‘wytarzany, np. w śniegu’]

zzérać [‘o zwierzętach: jeść’]

Ż

ździebło ['długa, walcowata łodyga trawy lub zboża; źdźbło']: Niektóre ściebła (ździebła, źdźbła) reżne są tak wysokie, że ich wysiążyć nie można. ♦ Częściej *ściebło*, *ściebelko*.

Por. **ściebło**

źnieć 'tlić się, *tleć*': Czy już ogień wygasł? Nie, jeszcze żni (jeszcze się żarzy, jeszcze widać isierki). Węgle drzewne się nie palą (płomieniem), jeno żnią.

źródelny* 'źródlany'

źródło ['źródło']

Por. **zdrzódło**

Ż

żabki ['odmiana jabłek']

żabniak **1.** 'żaba' **2.** 'als Schimpfwort [jako wyzwisko]': Jak mi tu jeszcze raz ten żabniak przyjdzie, to go obję.

żag 'zygzak': Wziął glinę czerwoną i narobił na płótnie pełno żagów. Pod górę najlepiej idzie się żagiem. W żagi.

żaga 'zygzak'

żagany 'w zygzak zafarbowany, zamalowany': Przynieś mi z trowły (z skrzyni) fortuch żagany.

żaławy 'spróchniały, *skrębiały*': Dał sobie wycechować grubą jedlę (jodłę), ale się oszydził, bo jest w środku (w postrzodku) żalawa.

żałoba **1.** 'skarga' **2.** 'smutek' ***3.** 'odpowiedni ubiór lub dodatki do ubioru (zwykle czarne), noszone przez pewien czas po śmierci bliskiej osoby': Chodzi w żałobie, jest w żałobie.

żałobne 'pieniądze, które *żałobnik* zanoszący jaką skargę (ustną) przed wojtą złożyć musiał, nim sprawa pod sąd wziętą została': Złożył na stoł pół reńskiego żałobnego. Nie miał na żałobne i musiał nie żałować.

żałobnik* 'osoba wnosząca na kogoś skargę do sądu'

żałować* 'wnosić na kogoś skargę do sądu': Nie miał na żałobne i musiał nie żałować.

żałować się* 'wnosić na siebie nawzajem skargę do sądu': Pożgali się, a teraz się żalują i sądzą.

żarloczność ['skłonność do jedzenia bardzo dużo i łapczywie']

żarloczny ['jadający bardzo dużo i łapczywie']

żarłok ['człowiek jadający bardzo dużo i łapczywie']

żarnowiec 'chleb z *żarnowki* upieczony'

żarnowka* **1.** 'mąka zmielona na żarnach, mąka grubo mielona' **2.** 'potrawa sporządzona z takiej mąki' ♦ Zboże na żarnach *zemle* (zmełte) daje grubą mąkę, z której się gotuje: *żarnowka*, *krupica* i *trzcza*, zakłóciwszy ją w wodę lub mléko. I w stanie sypkim się tak nazywają.

Por. **żarnówka**

żarnówka **1.** 'mąka żarnowa, tj. na żarnach *umleta*' **2.** 'potrawa z *żarnowki* sporządzona' ♦ W wrzącą wodę lub mléko wsypa się *żarnowka*, zakłóca i zagotuje.

Por. **żarnowka**

żartobniś* 'żartowniś'

żárza 'odblask na niebie od pożaru': Musi gdzieś goreć, bo widać żorzę.

żárzyć się* 'rozświetlać się jaskrawym światłem': Już się żárzy, już świta, już się ożárzyło.

żać* 'ściąć zboże lub trawę': Będziemy siec, żać na dogonkę, to jest który którego dogoni, kto prędzej dosiecze, dożnie, który którego przedbiegnie. Dziś parno, obili pięknie zdre, jak dozdre, będziemy żać. Jeżeli zną pacholcy z dziewczkami razem, to pacholek chcący się przypodobać dziewce wchodzi do jej zagona i zażena jej, tj. przed nią kilka kroków.

źber ‘naczynie drewniane większe jak *szaflik*, z dwoma uchami, do noszenia wody’: Przy-
nieście wody we źberze. Żber się przechylił i wylała się woda z niego.

źberekzek [‘zdr. od *źberek*’]

źberek [‘zdr. od *źber*’]

źbluch ‘*gich*’

źbluchać 1. [‘bulgotać’]: Woda źblucha w bańce, w beczce, jeżeli nie jest pełna. **2.** [‘plu-
skać’]: Woda źblucha o brzeg.

źduchnąć ‘uderzyć, pchnąć’: Żduchnął go obiema rękami, aż się przewrócił. Krowa go
źduchła (bodnęła).

źebraczy 1. ‘ułomny’: On jest źebraczy (ma złamaną nogę, połamane ziobro, jest urwany).

***2.** ‘uszkodzony’: Nie siadaj na ten stółek, bo jest źebraczy, nie dotrzyma, dorazisz go.

źegnać się [‘robić ręką znak krzyża na sobie’]

źemelka [‘zdr. od *źemla*’]

źemla ‘*pecenek*, bułka z białej mąki, jakie zwykle do kawy używają’ ♦ Lepszy gatunek
źemel piecze się w pojedynczych *pecenkach*, gorszy w pięciu z sobą połączonych *pe-
cenkach*, co wygląda jak część różańca.

źenich ‘pan młody, oblubieniec’

źenichowy [‘dotyczący pana młodego, związany z panem młodym’]

źeniszek [‘zdr. od *źenich*’]

źeńczyca ‘żentyca’ ♦ *Lewarka* i *kapálka* dają *źeńczycę*. *Żeńczyca* się *przewarża*, a co na
wyrchu zostanie, jest gęste i zowie się *hurda*.

źeńczyczarz ‘Molkenkurgast [dosł. gość uzdrowiska kurujący się serwatką]’: Tego roku
w Ustroniu pełno źeńczyczarzy (kąpielarzy).

żeńska ‘kobieta, *baba*’: Idą dwie żeńskie. Żeńskich tam pełno było. ♦ Wałasi używają
zwykle wyrazu *baba* na oznaczenie kobiety, Lasi zaś wyrazu *żeńska*.

źerka [‘kolka’]: Wzięła mię źerka. W drodze wzięła mię źerka, ledwom się do domu do-
smoczył.

źęgać ‘czém ostrém lub szpiczastém pchać’: Żęgać, żęgać.

źęgnąć [‘uderzyć czymś ostrym lub kłującym’]

źér* ‘pożywienie zdobywane przez zwierzęta’: Ptaki lecą na źér.

źérny ‘lubiący *źrać*, który się dobrze karmi’: Ta świnia jest źérna.

źgać 1. ‘czém ostrém lub szpiczastém pchać’ **2.** ‘ćwiertować, rozdrabniać, kruszyć, kawał-
kować’: Wziął łyżkę i zaczął ziemniaki w garcu żgać. **3.** ‘powierzchnie co robić,
byleby było’: Tu trzeba robić, a nie żgać. **4.** [‘strząsać owoce z drzewa’]: Dzieci już żga-
ją na gruszki, a jeszcze są zielone. Trzeba gruszki (na gruszce) ożgać, aby dzieci na nie
już tyle nie żgały. **5.** ‘to i owo w domu lub koło domu robić, poprawiać, ustawiać’: Żgać
po chałupie. **6.** ‘*jęszczyć się*, obchodzić się, oddawać się’: Kto by się tam z nim żgał.

źgać się ‘bić się, kłócić się, dogabywać’: Dzieci się żgają (popychają, biją, rwia)

źgadło ‘rzecz, którą *żgać* można, patyk do popychania ognia w piecu, źerdka do
przeczysz[cz]ania rur’

źgał [‘człowiek’], co nie robi porządnie, jeno *pyple*: To jest źgał, a nie robotnik.

źganie* ‘uderzanie w kogoś czymś ostrym lub kłującym; kłucie, dżganie’

źgnąć 1. ‘czém ostrém lub szpiczastém pchnąć’: Żgnął go nożem. Żgnął mu palcem do
oka. ***2.** ‘sprawić komuś przykrość’: Żgnął mię słowem.

źgnąć się ‘*skaliczyć się*’: Żgnął się, użgnął się nożem.

źnieć 1. ‘wydawać szum, brzęk’: Osy mi koło ucha żniały. **2.** [‘naprzykrzać się, marudzić’]: Dziecko ciągle żni, chce mu się jeść.

żniwówki [‘odmiana jabłek’]

żorza ‘zorza’

żrać 1. ‘fressen [o zwierzęciu: jeść]’: Trzeba dać świniom żrać, bo już od godziny buntują (uderzają rylem o drzwiczki chlewka i kwiczą). Trzeba świni zielinę zaprawić, bo nie chce żrać. Nachytał ptaków do klatki i wypuścił je w izbie, i z początku były wszystkie dzikie, ale wkrótce się wszystkie ołachały i już same przylatują, i żerą z ręki. Nadała mi się świnia (dobrze żere). **2.** ‘żarłocznie jeść’ **3.** ‘pić dużo, opijać się’: Żere dzień i noc. ♦ Rzadziej zaś *żreć* używane. Żram, żrasz, żra, żramy, żracie, żrają; żrę, żresz, żre, żremy, żrecie, żrą; żerę, żeresz, żere, żeremy, żrecie, żerą; żrałem itd. będę żrał, będziecie żrali; żer imp.

żrać się ‘kłócić, gryźć się’

żranie ‘żarcie, *żér*’

żreć ‘żarłocznie jeść’

żuchlać ‘żuchlić [żuć]’ ♦ Żuchlę, -esz, -e, -emy, -ecie, żuchlą.

żuć* ‘o sieczkarni: nie ciąć dokładnie, miąć, międlić’: Sieczkarnia nie siecze jak należy, odżuwa, żuje, tj. nie odcina porządnie słomy, całe bicz pozostają.

żur [‘zupa na zakwasie z chleba, mąki żytniej lub owsianej’] ♦ Tylko z tradycji znany, że go Rusi jedzą.

żurek [‘chusta na głowę, noszona przez męzatki, złożona w trójkąt i związana z tyłu głowy za dwa końce tak, by sterczały sztywno na boki’]: Chodzi w żurku. ♦ *Szatka* składa się w trójkąt, zakłada na czoło, a końce zawięzuje się w tyle pod włosami, na *węzel*.

żurzyć się ‘wadzić, kłócić się’

żużel, żużli [‘stała, zbita pozostałość po spaleniu węgla, koksu, spieczony popiół’]

żużle, -żla ‘zbior. od *żużel*’

żyć na wiarę [‘żyć] w konkubinacie’: On żyje z nią na wiarę. Ona żyje z nim na wiarę. Oni żyją na wiarę.

żyć z gotowego* ‘utrzymywać się z pieniędzy wcześniej zarobionych (?)’: Trzeba z gotowego żyć (z gotówki).

żyć żebraczym chlebem* ‘utrzymywać się z żebraniń’: Zniwerował całe gospodarstwo, a teraz żyje żebraczym chlebem.

żydła 1. ‘ławka, na której się grzbietem oprzeć można’ **2.** ‘stołek z grzbietem (*zédel*)’

żydlik ‘miara pół *kwarty* w sobie mająca’

żydy ‘części przy *bieleniu* murów źle zabielone’

żyszczyć ‘zyskać’

żywobycie ‘egzystencja’

żywotek ‘wyżnia część *sukni wałaskiej*, opięta pod piersiami, wyszywana złotem lub srebrem, obszyta taśmami złotymi lub srebrnymi’ ♦ Do *żywotka* (gorsetu, *sznórowki*) wszyte są fałdy *sukni*. Do *żywotka* przyszyte są ramiączka, które utrzymują *suknię* na ciele.

żyżka ‘*liczykrupa*, skąpiec’

żyżół ‘drobiazg, mianowicie przy urodzajach polnych niedojrzałe nieurośnięte egzemplarze, *chrąstki przy kapuście*’

Aneks

Nazwy własne

Antroponimy:

imiona

Adám, Jadám, Jadamisko – Adam

Andrys, Jędrzej, Jędryś, Jędrysek, Jędryseczek, Jędryszek, Jędryśko – w potocznej mowie zamiast Jędrzej, Andrzej ♦ Jakóż ci na miano? – Jędryś. Dziś mamy Ś. Jędrzeja (nie Jędrysa).

Barbora – Barbara

Bernat – Bernard

Gaweł – znane tylko w piosnce dziecinnej (Paweł Gaweł bębennik / Wegnał muchy pod rynniki / Jak się muchy zegziły / Pawła Gawła zabiły)

Hana, Haniczka, Hanka – Anna

Icek, Icyk – [Izaak]

Jan, zdrobn. Janek, Janiczek

Jérzy, Jura, Jurászek, Jurzyczek, Jurzysko, Ś. Jurzy, Ś. Jérzy

Kareł – Karol

Madlena – Magdalena

Paweł, Pawliczek, Pawlisko

Zuza, Zuzka, Zuzeczka, Zuzanka, Zuzanna, Zuziak

nazwiska

Adamczák, Adamczyk, Adamecki, Adamek, Adamik, Adamus, Bardoń, Bujak (imię rodzinne mianowicie w górach, bujak ‘byk’ nieznane), Chobot, Delong, Drozd, Dybza, Dzida, Gajda, Gajdacz, Gajdaczek, Gajdosz, Gajdzica, Golec, Jadamik, Jadamus, Janik, Jańczar, Kment, Łuszczymak, Michnik (znane tylko jako imię rodzinne), Pachol (imię rodzinne, zresztą nieużywane), Paduch, Palarczyk, Pilch (nieznany wyraz, używany tylko na oznaczenie rodzinnych imion), Sobol, Szołtys (imię rodzinne, zresztą wyraz nieznany), Trzaskalik, Wapiennik, Wiochna (imię rodzinne, zresztą nieznane), Wojnar, Wrazidło

etnonimy

Lach – [mężczyzna należący do jednej z grup etnograficznych zamieszkujących obszar Śląska Cieszyńskiego] ♦ Na Śląsku zamieszkują górale północne stoki Karpat i mają tak górale, jak i górali strój, czyli ubiór, zupełnie odmienny od Wałachów i Lachów. Wałasi zamieszkują cały pas podgórski, zaczynając od Bielska aż po Frydek. Lachy zaś zamieszkują dalszy pas przez granicę pruskiego Śląska. Strój męski Lachów i Wałachów zatarł się z czasem, tak że tylko w kroju można się poniekąd różnicy dopatrzeć. Zaś strój kobiecy zupełnie jest odmienny u Laszek i Wałaszek. Wszystkie trzy grupy są

jednym i tym samym narodem, jednego języka, jednych obyczajów i tylko się według stroju jak powyżej nazywają.

Laszka – [kobieta należąca do jednej z grup etnograficznych zamieszkujących obszar Śląska Cieszyńskiego]

Madziar – Węgier

Madziarka – Węgierka

Morawianka – kobieta z Morawy

Rus – 1. Rosjanin 2. coll. Rosjanie, [Rosja] ♦ Rus będzie miał wojnę z Prusem. Jak przyjdzie Rus na nas, to...

Ruśniak – Rusin

Słowiaczek – [zdr. od Słowiak]

Słowiaczka – Słowaczka

Słowiak, lm. Słowiacy – Słowak, Słowake in Ob[er]ungarn [Słowak zamieszkujący na Górnym Węgrzech – geograficznie dzisiejszej Słowacji]

Uher – Węgier ♦ Węgier, Węgry (Ungarn) znane, ale mało używane.

Uherka – Węgierka

Walach – [mężczyzna należący do jednej z grup etnograficznych zamieszkujących obszar Śląska Cieszyńskiego]

Walachka – [kobieta należąca do jednej z grup etnograficznych zamieszkujących obszar Śląska Cieszyńskiego]

nazwy mieszkańców miast lub wsi

bernianka – Brünnerin [mieszkanka Berna (obecnie Brna)]

bernienczyk – Brünner [mieszkaniec Berna (obecnie Brna)]

cieszynian – Teschner [mieszkaniec Cieszyna]

cieszynianka – Teschnerin [mieszkanka Cieszyna]

cieszyniak – Teschner [mieszkaniec Cieszyna]

jabłonkowianin – [mieszkaniec Jabłonkowa] ♦ Jabłonkowianów nazywają, czyli raczej przezywają, jackami.

jabłonkowianka – [mieszkanka Jabłonkowa]

jacek – [mieszkaniec Jabłonkowa] ♦ Jabłonkowianów nazywają, czyli raczej przezywają, jackami. Istnieje nawet piosenka o nich: W Jabłonkowie są jackowie / Ci rozumią każdej mowie itd. Niemcy nazywają jabłonkowskich jacków die Jazygen i twierdzą, że to są resztki narodu Jadźwingów.

owczanie – parafianie Międzyrzecza

strómienian – [mieszkaniec Strumienia]

strómienianka – [mieszkanka Strumienia]

wiślan – wiślanin

wiślanka – [mieszkanka Wisły]

Zoonimy:

imiona krów

Bosula, Brzezula, Bujana, Bystrocha, Cisula, Cisulka, Cyrana, Czarnucha, Gniadula, Gwiazdula, Jagoda, Kawula, Kłobucha, Kochana, Kontesa, Krasula, Kropiana, Kwiatula, Łania, Łaska, Łysina, Malina, Małocha, Mydłocha, Pasula, Pecula, Płowucha, Rużana, Rużanka, Rybiana, Sarna, Sikora, Siwula, Stroka, Strokula, Szarula, Szutula, Wiesioła, Winocha

imiona psów

Bosy, Burkosz, Donaj, Finetla, Fryszka, Harwas, Kawik, Kuraż, Łysek, Sroka, Stopa, Strzapek, Szarek, Zahrej

Toponimy:

nazwy miejscowości

Berno – [Brno] stolica morawska (Brünn, Hauptstadt der Markgrafschaft Mähren) ♦ Do Berna, z Berna, w Bernie, nad Bernem.

Biała i Bielsk (Biała u[nd] Bielitz) ♦ Miasta na pograniczu Szląska i Galicji, rzeką Białką przedzielone. Bielsk jest na brzegu szląskim, Biała na brzegu galicyjskim.

Bobrek – wioska na Szląsku przy Cieszynie

Bogumin – miasteczko nad rzeką Odrą położone, na granicy Morawy i pruskiego Szląska, stacja Kolei Wiedeńsko-Krakowskiej, Koszyckiej (Kaschau) i Wrocławskiej, w Polsce Oderbergiem zwane

Budzin – Ofen [Buda, stolica Węgier, współcześnie zachodnia część Budapesztu] ♦ Do Budzina, w Budzinie. Nie: Budzyn.

Bystrzyca – wioska podgórska przy Jabłonkowie na Szląsku

Cisownica – wioska podgórska między Cieszynem a Wisłą

Dąbrowa – Dombrau, wioska na Szląsku, słynna z kopalń węgla, położona przy Kolei Koszycko-Bogumskiej

Dębowiec – Baumgarten, wioska na Szląsku

Grodziec – wioska w Cieszyńskim

Grodziszcz – wioska w Cieszyńskim

Gródek – wioska w Cieszyńskim

Ilownica – wioska na Śląsku

Izdebnik – wioska górską między Wisłą a Jabłonkowem

Jablónków – miasteczko na granicy Szląska i Węgier położone ♦ Nie: Jablónka. Przez Jablónków prowadzi jedyna droga z Cieszyna do Węgier na cały Szląski Beskid. Za Jabłonkowem, przy samej węgierskiej granicy jest wioska Mosty, gdzie się znajdują stare szańce, zwykle jabłonkowskimi zwane (die Jablunkauer Schanzen).

Jasienica – wioska przy Bielsku (Heinzendorf)

Jaworze – wioska między miastami Skoczów i Bielsko na Śląsku, po niemiecku Ernsdorf

Jaworzynka – wioska przy Jabłonkowie na Śląsku

Końska – wioska na Szląsku

Lészna – wioska podgórska na Szląsku

Lipina – wioska na Szląsku

Lipowiec – wioska na Szląsku

Łazy – wioska na Szląsku, przy Kolei Koszycko-Bogumskiej i w powiecie skoczowskim

Łęki – wioska na Szląsku nad rzeką Olzą położona

Mistrzowice – wioska obok Cieszyna położona

Mnich – wioska w powiecie strumińskim

Mnisztwo – Mönichhof, wioska w powiecie cieszyńskim

Morawka – wioska na pograniczu Morawy

Obora – wioska przy Cieszynie, po niem. Thiergarten

Pogorze – wioska pod górami przy Skoczowie ♦ Zresztą wyraz ten nieznany.

Pogwizdów – wioska na drodze między Cieszynem i Frysztatem

Poręba – wioska w Frysztackiem ♦ W ogóle miejsc Poręba zwanych dużo jest na Śląsku.

Raj – wioska przy Frysztacie

Ropica – wioska przy Cieszynie

Rudnik – wioska na Szląsku

Rudzica – wioska na Szląsku

Siedliszcze – wioska na Szląsku

Skoczów – Skotschau, miasto w Księstwie Cieszyńskim, na drodze prowadzącej z Więdnia do Lwowa, między Cieszynem a Bielskiem

Strómień, Strumień – Schwarzwasser, miasto w Ks[ięstwie] Cieszyńskim przy granicy pruskiej

Szędzielna – osada w dolinie Wisły

Ustronie, -ia, Ustroń, -ia – miasteczko w romantycznej dolinie Wisły, o milę poniżej wioski Wisły położone ♦ Hóty i fabryki żelaza, zakłady kąpielowe od przeszło stu lat.

Wapienica – Lobnitz, wioska niedaleko Bielska położona

Wisła – wioska ♦ Wioska Wisła leży na północnych stokach Karpat pod górą Baranią. Rozległość jej wynosi około cztery mile kwadratowe i jest przez górali zamieszkałą. Tam jest początek rzeki Wisły. Idę na Wisły, idę z Wisł. Przeszedł przez Wisły. Idę do Wisł (wioski), dla odróżnienia: Przeszedł przez Wisłę itd. (rzekę).

Zabrzeg – wioska przy Bielsku

nazwy części miejscowości

Kamieniec – przedmieście cieszyńskie (Steinplatz)

Wysznia Brona – przedmieście w Cieszynie na Szląsku (Oberthor)

nazwy karczem i gospód

Osmek – gospoda na Kamieńcu w Cieszynie

Świńska Krzywda – karczma przy Skoczowie, dawniej targowisko czy też stacja dla świń.

Wygoda – jest to firma, którą karczmy lub gospody często noszą ♦ Pojdziemy na Wygodę, pod Wygodę, mianowicie do karczmy.

nazwy rzek

Bobrówka – rzeczka płynąca przez wioskę Bobrek, wpadająca do Olzy pod Cieszynem

Podłączonka – rzeczka wypływająca spod Czantoryi, wpadająca do Radonia

Radoń – rzeczka wypływająca spod Czantoryi, wpadająca do Wisły

Wiselka Czarna i Wiselka Biała – dwa potoki, które po złączeniu Wisłą się nazywają Wisła – rzeka

nazwy gór

Baranią – góra na pograniczu Szląska, Galicje i Węgier położona, 3800 stop wysoka ♦ Pod wierzchołkiem teźże, na stronie zachodniej, znajduje się źródło Wisły.

Bystra Góra – groń w Beskidach na Szląsku

Chelm – góra podłużna na równinie między Cieszynem, Skoczowem i Ustroniem ♦ Iść do Chelmu, na Chelm, z Chelmu.

Czantorja – góra po Barani najwyższa, przy rzece Wiśle położona z pięknym widokiem na całe Księstwo Cieszyńskie ♦ Są dwie Czantorje: większa i mniejsza (wyższa i niższa).

Jaworowy – groń (góra) położony w Beskidach przy Jabłonkowie

Tul, Tul, -la – góra przed północno-zachodnią stroną Czantoryi położona, na której znajduje się łąka wielkich rozmiarów, w rośliny, mianowicie storczyki, bogata ♦ Dlatego od wszystkich botaników znana i często, i licznie zwiedzana.

nazwy terenowe

Bracka Studnia – studnia w Cieszynie ♦ Według legendy żyjącej w ustach ludu szląskiego wysłał król Leszek około r. 800 swych synów Bolka, Leszka i Cieszymira na podróż. Ci po długiej wędrówce zeszli się nad źródłem, które się Bracką Studnią zowie, i ciesząc się spotkaniem swoim, zbudowali około tego źródła na pamiątkę miasto, które od słowa cieszyć się nazwę Cieszyna otrzymało. W roku 1860 z powodu 1050-letniej rocznicy założenia miasta Cieszyna zrestaurowano Bracką Studnię i opatrzone napisami łacinskim, polskim i niemieckim. Patrz *Pamiętnik z powodu 1050 letniej uroczystości założenia miasta Cieszyna* ułożony przeze mnie, Cieszyn, w drukarni Karola Prochaski 1860.

Podświniąszów – kawałek ziemi w Dolnich Kaczycach, obok drogi prowadzącej z Frysztatu do Skoczowa, gdzie bywała dawniej stacja świńska, to jest odpoczynek dla świń, pędzonych z Galicji przez Śląsk do Wiednia

Żupa – pole w wiosce Kozakowicach położone ♦ Skąd ta nazwa pochodzi, nie jest tam wiadomo.

Choronimy:

Uhry – Węgry

ISBN 978-83-68198-02-7